A. Tidner

Palats och kåkar

Anteckningar om gamla Stockholm i våra dagar

Stockholm
Magn. Bergvalls Förlag

PALATS OCH KÅKAR

PALATS OCH KÅKAR

ANTECKNINGAR OM GAMLA STOCKHOLM I VÅRA DAGAR

AV

A. TIDNER

MED 40 ILLUSTRATIONER

STOCKHOLM - MAGN. BERGVALLS FÖRLAG

STOCKHOLM
1 9 1 7
Victor Petterssons Bokindustriaktiebolag.

FÖRORD.

Hela Stockholm kan betraktas som ett stort friluftsmuseum, där man nästan överallt påträffar minnen från svunnen tid. Dessa äro dock ej alltid reella, såsom kvarstående byggnader och andra bevarade föremål. De kunna också vara ideella, såsom historiska händelser och andra tilldragelser, vilka timat i staden, och fortlevande namn på hus, gator och gränder m. m.

Dock äger Stockholm, som har sitt ursprung från medeltiden, ej ett enda hus, som i någorlunda orubbat skick kvarstår från den tiden, men delar av sådana, t. ex. murar och källare, äro ännu i behåll. I många utländska städer däremot påträffas ofta medeltida hus. Att så ej är förhållandet i Sverige, beror dels därpå, att hos oss trä mestadels brukades som byggnadsmaterial, och att hus, uppförda av detta ämne, vid inträffande eldsvådor merendels i grund förstördes, dels väl också därpå, att ömheten för det gamla åtminstone under vissa tidsskeden, t. ex. slutet av förra århundradet, mer än skäligt brustit.

Från 1500-talet finnas några byggnader, även de förändrade. De äldre hus, som någorlunda bibehållit sitt ursprungliga utseende, härstamma tidigast från 1600-talet. De allra flesta sådana torde vara upptagna i detta arbete. Av 1700-talets byggnader äro de uteslutna, som ej i sitt yttre bära något iögonenfallande särmärke eller ej äga sammanhang med någon mer eller mindre känd persons historia eller verksamhet. 1800-talets hus hava i allmänhet ej räknats till gamla Stockholm och nämnas icke, såvida ej någon särskild omständighet givit anledning därtill.

Då det varit mig möjligt att lämna något meddelande om ägaren av ett hus eller namngivaren av en plats eller om någon tilldragelse där, har oftast så skett, men endast undantagsvis nämnas ägare, vilkas yrke varit mig obekant.

Med avseende på de enskilda husen är här antecknat, endast vad deras yttre har att förete från framfaren tid, deras murar, portaler, inskriptioner och annat, som kan kännetecknа den tidens byggnadssätt eller ådraga sig uppmärksamhet. Vad de offentliga däremot beträffar, till vilka ju vem som helst kan vinna tillträde, beröres även deras inre, såvida detta ansetts äga något mera märkligt att framvisa. Då föreliggande arbete är avsett för den stora allmänheten, har emellertid blott sådant blivit upptaget, för vars beaktande fackkunskaper ej förutsättas.

Här nämnas icke nu rivna eller till oigenkännlighet ombyggda hus eller omdanade platser, så framt de ej fortleva i namnet eller någon persons historia är därmed förbunden.

Då de enskilda husens namn vanligtvis ändras vid ägarbyte, hava de i regel ej angivits men torde vara lätta att finna genom hänvisningarna i den åtföljande personförteckningen.

Det verkliga tinget ger åskådaren den bästa bilden. Med avsikt hava därför illustrationer av ännu bestående gamla byggnader eller andra saker uteslutits. Dock förekomma några stadsplaner och äldre bilder, som visa utseendet av hus och stadsdelar i forna tider. Själv har jag med största intresse och nöje tagit här antecknade föremål i betraktande för att övertyga mig om deras befintlighet.

Att i ett arbete av denna art misstag lätt kunna begås, torde inses av envar, som sysslat med sådan forskning. Där uppgifter i mig tillgängliga källor varit mot varandra stridande, har den till synes trovärdigaste blivit anförd, eller också hava fleras åsikter upptagits.

Kan emellertid denna bok, vars innehåll för bekvämlighetens skull blivit alfabetiskt ordnat, bidraga till höjandet av hembygdskunskapen och kärleken till den i sanning stenbundna men historiska mark, vi stockholmare dagligen trampa, är ett stort mål vunnet.

Stockholm i dec. 1917.

A. TIDNER.

Adolf Fredriks församlings apologistskola hade från 1707 till 1872 sin verksamhet i det ännu på kyrkogårdens norra sida belägna huset, vilket uppfördes genom pastorns i Klara, Simon Isogæus, försorg. Därom vittnar inskriptionen över porten: »Surgere me vovit pastor Simon Isogæus, quem laudabit gens viva et ventura nepotum. A:o D:ni MDCCVII.» (Pastor Simon Isogæus, vilken det nu levande släktet och dess efterkommande skola prisa, lät uppföra mig i Herrens år 1707.)

Isogæus, känd minnestalare, som dog 1709, berömdes av många versmakare, däribland fru Sofia Elisabet Brenner, som liknade honom vid ett »pomeransträd».

Adolf Fredriks kyrka. I äldre tider utgjorde Norrmalm en enda församling, Klara, vilken 1643, då Jakobs kyrka blev färdigbyggd, delades i två, upptagande var sin sida av Brunkebergshöjden. Kungsholmen eller Munkliderna och de tre nuvarande norra församlingarna, Adolf Fredrik, Gustav Vasa och Matteus, tillhörde den förra och våra dagars östra församlingar den senare.

Nedanför Brunkeberg, »mellan Barnhuset och Berget», där Adolf Fredriks kyrka nu ligger, fanns i äldre tider en med plank omgiven begravningsplats, som underhölls av Klara församling. Dess kyrkoråd utverkade 1673 av Karl XI att här få uppföra ett träkapell, där »likprocessionerna skulle kunna bättre förrättas och predikanten med församlingen hava någorlunda sin bekvämlighet och vara frie för oväder och väta». Arbetet med byggnaden företogs genast, så att kapellet var inrett, fullbordat och invigt 1675. Det hela hade bekostats av rådmannen Olof Larsson och hans tredje fru, Anna Katarina Grundel, fältmarskalken Helmfelts syster.

Olof Larsson var född i Söderköping 1592 av »fattiga och

S:t Olofs kapell år 1727.

ringa, dock ärliga och kristliga föräldrar». Vid 12 år begav han sig till Stockholm, där han kom i skola, »sökande sitt underhåll med sjungande vid andras fönster och dörrar».

Sedan han fortsatt härmed i tre år, antogs han i tjänst »hos hederligt folk, som i betraktande av hans beskedlighet» försträckte honom medel att öppna handel. Med svenska varor for han flera gånger till Stora Novgorod, där fältherren Jakob De la Gardie uppehöll sig. I Stockholm vann han burskap som borgare redan 1614 och blev kort efteråt kämnär på Norrmalm och 1622 rådman där. Som sådan verkade han i 52 år. Han dog 1675 och begrovs i Klara kyrka.

Kapellet, Klara kyrkas annex, kallades med konungens samtycke S:t Olof »till minne av den ädle givaren». I 99 år förrättades där gudstjänst.

Omsider uppstod tanken att i stället för träkapellet uppföra en kyrka av sten. Planen härtill förverkligades 1768, då

konung Adolf Fredrik personligen lade grunden till det nuvarande templet, som bär hans namn. Den nya kyrkan byggdes utomkring kapellet, i vilket nästan hela byggnadstiden gudstjänst förrättades. Ritningarna voro gjorda av arkitekten friherre Karl Fredrik Adelcrantz, vilken efter Tessin och Hårleman avslutade slottsbyggnaden. 1774 invigdes kyrkan i Gustav III:s närvaro. Året förut hade Adolf Fredriks församling blivit skild från Klara. Kyrkans torn fullbordades 1783.

Bland konstnärliga mästerverk i kyrkan märkas den av Sergel 1785 utförda altarprydnaden, som föreställer Kristi uppståndelse, och monumentet över filosofen René Descartes eller Renatus Cartesius: snillets genius, som med den ena handen lyfter okunnighetens slöja från jorden och i den andra håller upplyningens fackla.

Den latinska inskriptionen »Gustavus pr (inceps). hered (itarius). r(egni). S(veciæ). Renato Cartesio, nato in Gallia 1596, denato in Svecia 1650, monumentum erexit MDCCLXX» betyder: Åt René Descartes, född i Frankrike 1596, död i Sverige 1650, reste Gustav, Sveriges rikes arvfurste, denna vård 1770.

Cartesius, en av samtidens djupsinnigaste tänkare, »den moderna filosofiens grundläggare», född 1596 i La Haye, inkallades till Sverige av drottning Kristina 1649. Försvagad av överansträngning och nattvak vid den kunskapstörstande drottningens sida dukade han under för det kalla klimatet, dog i Stockholm i febr. 1650 och blev begraven på denna kyrkogård. Sexton år senare fördes hans stoft åter till fädernejorden och nedsattes i kyrkan S:t Geneviève i Paris. »Cogito, ergo sum» (Jag tänker, alltså är jag till) var hans huvudgrundsats.

I kyrkan finnas dessutom vackra epitafer över landshövdingen Karl Carlskiöld, född 1698, död 1788, och över kammarherren, »ädle och välborne» Karl Lideman, född 1655, död 1690.

På sakristians väggar hänga porträtt av församlingens alla

förutvarande herdar och kaplaner från och med »Päder Muur, den första predikant i S:t Olof, död 1689». Se Surbrunnsgatan!

Kyrkans takmålningar utfördes i slutet av 1890-talet av professor Julius Kronberg.

På kyrkogården har svenska akademien ägnat en vacker vård med porträttmedaljong åt skalden Bengt Lidner, »en rik men sönderbruten harmoni», född 1757, död 1793. Där vilar också under en stympad pyramid nära södra kyrkväggen Sveriges störste bildhuggare, Tobias Sergel, född 1740, död 1814, där slumra friherre Gustav Vilhelm von Tibell, född 1772, död 1832, vilken under den store Napoleon lärde krigskonsten och befordrades till general och i Sverige, där han dock hade många motgångar under Gustav IV Adolf, slutligen blev generallöjtnant och president i krigskollegium, vidare kommerserådet, donatorn Paul Edvard Filéen, född 1749, död 1829, och publicisten, »den bitande ironikern» Johan Kristoffer Askelöf m. fl. Se nr 88 A Drottninggatan!

Till kyrkoherdeboställe inköptes egendomen Lorensberg vid Karlbergsallén. Se nr 16 Karlbergsvägen!

Församlingen delades 1905 i Adolf Fredriks, Gustav Vasa och Matteus.

Nr 1 Adolf Fredriks kyrkogata. Se nr 18 Olofsgatan!

Adolf Fredriks torg å Södermalm kallades Hornstorget, till dess konung Adolf Fredrik 1768 på magistratens begäran medgav det nuvarande namnet, under villkor att inga avrättningar där skulle få verkställas. Det var då det största i Stockholm.

Akademien för de fria konsterna. Se nr 12 Fredsgatan!

Apelbergsgatan har förmodligen uppkallats efter räntmästaren Jonas Persson, adlad Apelberg, som levde i mitten av 1600-talet, då gatan hade sitt nuvarande namn.

Apotek. Lejonet är Stockholms äldsta apotek. Filip Magnus Schmidt blev 1623 drottning Maria Eleonoras hovapotekare och förestod medikamentsförrådet å slottet. 1625 flyttades detta till Stortorget, erhöll 1627 sina privilegier, förlades 1675 till hörnet av Regeringsgatan och Norrmalmstorg,

nu Gustav Adolfs torg, och har vid denna gatas nedre del haft flera lokaler. Det kallades Slottsapoteket ända till sistnämnda år, då det fick till tecken ett liggande lejon. 1916 flyttades det till hörnet av Jakobsgatan och Jakobstorg. Se nr 8 Regeringsgatan!

Markattan, nu Leoparden, var ursprungligen och i mer än två sekler beläget i nr 28 Stora Nygatan, flyttades 1861 till nr 30 Stora Badstugatan, nu nr 50 Sveavägen, och därifrån i slutet av 1800-talet med sitt nya namn, som ej kunde verka anstötligt, till nr 16 Tegnérgatan.

Skotten doktor Jakob Robert Robertsson, som 1614 blev Gustav II Adolfs livmedikus, erhöll 1623 tillstånd att inrätta detta apotek. Han adlades 1630, kallade sig Robertsonus och dog 1652 som drottning Kristinas livmedikus och begrovs i Spånga kyrka.

Ängeln anlades enligt fullmakt år 1649 av Anders Månsson Biever eller Biebers, den förste i Stockholm födde apotekaren, och var beläget i huset nr 57 Järntorget, varifrån det flyttades till nr 2 Triewaldsgränd, där det ännu är kvar i det restaurerade huset. Efter Bievers död övertogs det av Ch. Molitor, i vars släkt det stannade över 100 år. Å väggarna i apotekslokalen äro innehavarnas namn angivna.

Svanen inrättades 1650 av Kaspar Schöps (Scheps) i nr 18 Svartmangatan, mitt för Tyska brunn, och fanns där till 1878, då det flyttades till nr 63 Regeringsgatan. 1908 började dess verksamhet i nr 19 Birger Jarlsgatan (Stureplan). 1655 övertogs det av tysken Samuel Ziervogel, i vars släkt det stannade över ett århundrade.

Morianen inrättades av med. doktor Kristian Heræus 1670 och var beläget vid Norrbro mitt emot gamla kungliga stallet, sedermera vid Stortorget, därefter i nr 4 Mynttorget, i nuvarande Stockholms stads brandförsäkringskontors hus, och 1707 i hörnet av Drottninggatan och Gamla Kungsholmsbrogatan, härjades av branden 1751 men öppnades åter i det nya huset på samma ställe, flyttades 1825 till nr 23 Drottninggatan, där det ännu är kvar och har sin gamla skylt.

Korpen. 1674 erhöll Jugert (Jürgen) Brandt privilegium att upprätta ett apotek på Södermalm. Det kallades Förgyllda Örnen. Tre år senare flyttades det till sin nuvarande plats i nr 16 Stortorget. År 1721 övertogs det av apotekaren Hindrich Ludvig Dowe, som ändrade namnet till Förgyllda korpen, emedan »detta tecken syntes honom prydligare än en örn». Nämnda hus hade förut inrymt apoteket Morianen.

Vita björn inrättades 1692 av tysken Johan Berent vid Nybron, i hörnet av Smala gränd, såsom Grev Turegatans östra del då och länge efteråt kallades. Det flyttades efter branden 1701 till nr 14 A Nybrogatan, där det fanns 1801, och sedan till nr 15 B och sist till nr 21 vid samma gata. Se nr 14 A Nybrogatan!

Kronan inrättades av apotekaren Kaspar Ziervogel enligt privilegium av 1693 och var beläget i nr 3 Storkyrkobrinken, där ännu en förgylld krona sitter över porten, flyttades efter slottsbranden 1697 till Svartmangatan, »vid pastorsbostället», 1710 till nr 4 Mynttorget, Rosenadlerska huset, där Morianen förut varit, och 1773 till nr 5 Myntgatan och för några år sedan till nr 27 Stora Nygatan. Ziervogel efterträddes av sin måg P. E. Georgii, i vars släkt apoteket stannade till 1804.

Enhörningen inrättades 1694 av tysken Georg Fredrik Strobell i Götgatbacken till höger från Södermalmstorg, flyttades därifrån till huset mitt emot, sedan efter branden 1759 till Stadshuset och åter till sin första plats, vidare 1805 mitt över gatan och därefter till nr 10 Mariagatan och 1817 till nr 5 Hornsgatan och 1905 till nr 29 A vid samma gata. 1710 var Enhörningen pestapotek. Vid den stora eldsvådan 1759 var apotekaren J. M. Wirwachs dess innehavare. Det är troligt, att Wirwachs låtit förfärdiga det ännu bevarade fabeldjur, som är apotekets skylt.

Ugglan erhöll 1760 sina privilegier, anlades vid Hötorget av apotekaren Lars Sandberg, hade förut som tecken en älg, fick 1762 en »armerad» uggla, stående på Aeskulapii stav, och flyttades då till nr 59 Drottninggatan. På detta apotek dog plötsligt August Blanche den 30 november 1868.

Hjorten anlades 1760 på Kungsholmen av Gottfrid Hahr, hade i början sina lokaler i hörnet, där Kungliga myntet nu ligger, flyttade 1769 till nr 8 Hantverkargatan och på 1890-talet till nr 14 Scheelegatan. Det har också en tid varit inrymt i nr 4 Hantverkargatan.

Gripen, nr 21 Götgatan, inrättades 1760 av apotekaren Karl Magnus Bonge. Det har förut haft lokaler i två andra hus vid samma gata.

Nordstjärnan inrättades såsom instruktionsapotek 1817 av apotekaren Karl Fredrik Plageman och var beläget i Westmanska huset, sedermera Vetenskapsakademiens, och flyttade 1829 till nr 84 Drottninggatan och därifrån i senare tid till nr 71 A vid samma gata.

Fenix inrättades 1824 av apotekaren Ulrik Huldberg i nr 34 Götgatan och flyttades sedermera till nr 30 vid nämnda gata.

Nr 5 Ansgariigatan, f. d. Hornskroken, är en väl bibehållen malmgård med tillhörande trädgård, vilken dock till följd av gatanläggning blivit betydligt förminskad. Det med flyglar försedda, vackra stenhuset, »Drottning Kristinas jaktslott», såsom de flesta ålderdomliga, palatslika husen på Södermalm få heta, är uppfört av apotekaren J. M. Wirwachs, »en fullkommen och ärlig man», som 1740 erhöll förnyat privilegium å apoteket Enhörningen och satte detta i »stort flor». Se Apotek!

Arméns pensionskassas hus. Se nr 5 Övre Munkbron!

Aronsberg. Se nr 2 Igeldammsgatan!

Arsenalsgatan är benämnd efter det till arsenal förändrade slottet Makalös, som låg på den plats, vilken nu upptages av Karl XII:s torg. Över Näckströmmen ledde till Blasiiholmen en bro, som revs i början av 1700-talet.

Nr 3 Arsenalsgatan. Se nr 14 Blasiiholmstorg!

Artillerigatan utgjordes på 1860-talet av Löjtnantsgatan, Artillerigatan och Kvarngatan.

Artillerimuseum. Se nr 13 Riddargatan!

Auktionskammaren. Stockholms stads auktions- och adresskammare inrättades 1674. Dess lokal vid Tyska brunn övertogs 1787 av judarna, som där inredde en synagoga. Se nr 26 Baggensgatan, nr 2 Igeldammsgatan!

* * *

Baggensgatan har sitt namn efter amiralen Jakob Bagge.

Nr 15 Baggensgatan, nr 16 Österlånggatan. Om det södra av de två förut vid Österlånggatan belägna husen berättas: »1723 den 28 juli under då varande aftonsången kl. mellan 2 och 3 föll ett stort gammalt hus i Stockholms stad på Österlång- och Baggensgatan oförmodligen och hastigt över ända, varvid detta följande märk- och förundransvärdigt var, att vid berörde husets nederfallande av det då därinne boende folket icke mera sig däri befunno än en liten flicka med ett i vaggan liggande barn, vilka bägge utur det nederfallande huset ett långt stycke neder i den där gent emot belägne s. k. Drakens gränden föllo, dock således, att ingen därav skadat blev.»

Före 1740 uppfördes här ett nytt, stort hus, som påbyggdes 1778. Ankarslutarna vid Österlånggatan angiva namnet på en av ägarna vid 1700-talets början, möjligen Hans Wèff. Mellan 4:e och 5:e våningen stå bokstäverna A. N. N. och ett tecken, mellan 3:e och 4:e N. E. E. och ett monogram, mellan 2:a och 3:e H.A.N.S. Vid Österlånggatan vilar portgångens tak på grova träbjälkar.

Nr 17 Baggensgatan, nr 18 Österlånggatan, är från 1700-talets förra hälft och ägdes vid dess mitt av tobaksfabrikören Anders Sälgström. I bottenvåningens förstuga vid Baggensgatan är en gjuten järnhäll uppsatt. Dess övre fält framställer Kristi födelse. Därunder läses: »Historia v. der Geburt Christi. Michae 1 Capitel». Dess undre fält har två porträtt och ett delvis oläsligt bibelspråk: »Also hat Gott die Welt gelibet, dass Ehr seinen einigen . . . gab . Alle . . . in . . gl . . . . nich . . . . . lor . . den . . das . . . leb . . .» Över porten är ett vackert

järngaller. Huset vid Österlånggatan har vindskupor med hissbommar.

Nr 23 Baggensgatan, nr 24 Österlånggatan, har efter ombyggnad 1861 intet spår av de två här belägna 1600-talshusen. Huset vid Baggensgatan inköptes 1762 av en sjökapten Magnus Ahlström, som här inrättade »ett verkligt Veneris tempel med rum för prästinnorna i tre våningar». Det kallades »Ahlströms jungfrubur» och omnämnes av Bellman i Fredmans testamente nr 48.

Nr 27 Baggensgatan, nr 28 Österlånggatan, »Papistekyrkan», nu »ungkarlshotell», är enligt ett antagande det hus, som konung Magnus Eriksson år 1336 lät bygga för johanniterna. År 1467 testamenterades huset till Vadstena kloster, som behöll det till 1527. Enligt en annan uppgift köptes det av klostret och kallades 1511 Bernt Taskemakares hus. År 1578 övergick det till den skotske friherren Andreas Keith. En tavla över ingången vid Baggensgatan har följande inskription: »Auxilium nostrum a Domino. H. Andreas Keith. F. Elisabet. (Vår hjälp är från Herren. Herr A. K. Fru E. [Grip])». Därunder äro de båda makarnas vapen. Keith inkom i riket under Johan III:s tid med en fana ryttare, vann genom konungens bemedling sin brud, vars mormoder var Gustav Vasas syster Margareta, gift med riksrådet Joakim Brahe.

Då Sigismund efter kröningen i Uppsala återkom till Stockholm, köpte han detta hus och lät där hålla katolsk gudstjänst. Härom heter det i Karl IX:s rimkrönika:

> »Slåtzkyrkia har catholisk prest,
> befalte en annan thärnäst
> på Dråtningholm, tredie will
> i staden bo, kiöpte thär til
> Anders Ketz hws siu tusen för
> gyllen och thär i kyrkia gör
> catoliskom . . . . .»

En katolsk präst, en avfälling, som hette Andreas Olai, förestod denna tillfälliga kyrka. 1595 »begärde mäster Erik Skeppar (Ericus Olai Schepperus, kyrkoherde i Nikolai), att

borgmästare och råd ville låsa igen herr Anders Keiths hus, där de påviske präster hålla sin gudstjänst. Därtill blev svarat, att de ville k. m:t tillskriva och ödmjukeligen begära, att h. k. m. ville sådant avskaffa och samme präst hädankalla eller vår nådige furste hertig Karl som riksens råd måge sådant med det forderligaste avskaffa.»

Papisthuset, såsom det även kallas, har två våningar åt Baggensgatan och fyra åt Österlånggatan och är ett av Stockholms äldsta hus.

Nr 12 Baggensgatan, nr 1 A Köpmangatan, har sina murar i behåll från 1600-talet eller tidigare och ägdes vid århundradets slut av rådmannen Mattias Bergmans arvingar.

Nr 14 Baggensgatan torde vara tillkommet under förra hälften av 1600-talet. I bottenvåningens förstuga äro två illa medfarna spishällar, som 1906 påträffades i förstugans golv, uppsatta. Den ena har inskriften: Gustaws »Adol(phus) D .G. Sve. Got. Vaq. Rex. Anno 1633» samt riksvapnet och bilder av Gustav II Adolf och Maria Eleonora. Den andra föreställer Adam och Eva vid kunskapens träd. Till samma tid höra rester av trappräck och järnledstången vid den 1864 uppsatta gjutjärnstrappan. Huset reparerades omkring 1750 av handelsmannen Hindrich Tifwerman.

Nr 16 Baggensgatan torde vara uppfört av generalkvartermästaren Johan Wernskiöld, som 1648 gifte sig med Maria Bure, vilken som änka ägde huset vid århundradets slut. Till 1600-talet förskriva sig utom murarna med enkla, raka ankarslutar de tvenne ingångsportarna, av vilka den södra som slutsten har ett kerubhuvud och en prydlig ekdörr med smidd portklapp. En dylik, ringformig, finns även på den andra ålderdomliga porten.

Nr 18 Baggensgatan. Tomten har ägts av under nr 16 nämnda fru Maria Wernskiöld. 1749 fanns här ett trevåningshus. Vid denna tid torde porten hava tillkommit.

Nr 20 Baggensgatan. Se nr 13 Skärgårdsgatan!

Nr 22 Baggensgatan, nr 15 A, 15 B Skärgårdsgatan. Här låg under 1500-talet Vårfrugillets stuga, från vilken tid källaren

härrör. Under 1600-talet tillkom portalen med klotkrönet vid Baggensgatan. I tredje våningen hava saltmätarna och spannmålsbärarna en lång tid haft sitt gemensamma härbärge. Ännu 1882 var dess skylt uthängd. Tre år senare ombyggdes huset, som nu tillhör tyska församlingen.

Nr 26 Baggensgatan, nr 19 Skärgårdsgatan. Under 1600-talet var huset gäldstuga, därefter auktionskammare. Då den senare 1787 flyttades till Polusska huset, nr 4 Myntgatan, erhöllo judarna, omkring 80 till antalet, rätt att här inreda en synagoga. I mitten av 1800-talet blev det polishus och under dess senare årtionden predikolokal och är nu polisstation. Se nr 2 Igeldammsgatan! Gäldstugan flyttades 1782 till nr 82 Hornsgatan.

Barnhus, Stockholms allmänna. Se nr 71 och 73 Drottninggatan!

Barnängen, mellan Barnängsgatan och Hammarbysjön. 1686 beslöt Karl XI att bekläda hären med inom riket tillverkat kläde. För detta ändamål anlade köpmannen Jakob Gavelius, adlad Lagerstedt, invid sjön en fabrik, som var i verksamhet till 1826. Därefter inrättades här 1830 den s. k. Hillska skolan, vilken fick sitt namn efter Rowland Hill, vars skola i England utgjorde förebilden. Barnängens skola var ett fullkomligt internat. Lärjungarna och större delen av lärarna bodde där. Bland de senare märkas J. Reuter, intendent, J. A. Afzelius, E. G. Björling och A. May. Sedan den högt ansedda skolan 1846 blivit upplöst, övergick området med de ännu väl bibehållna husen till köpmannen Lars Johan Hierta, som där anlade en sidenfabrik. Skolan var inrymd i den nuvarande huvudbyggnaden.

En av intendenten Reuter efteråt här inrättad ny uppfostringsanstalt upplöstes även efter några år.

Nr 5 A och B Barnängstvärgata, ett par mindre 1700-talshus, som nu tillhöra Danviks hem, torde ursprungligen hava varit flyglar till en malmgård. Området ägdes 1741 av trädgårdsmästaren E. Norström, 1770 av traktören P. Östberg, 1801 av fabrikören E. Levin.

Beckholmen, på södra sidan av Djurgården. År 1647 skänktes Beck- eller Tjärholmen till staden. Albrekt Smidt hade förut på denna holme inrättat ett »becksjuderiverk, för vilket staden skulle kontantera honom efter mätismannaordom och den omkostnad, han därvid på hus och byggnader nödtorfteligen kan använt hava». Holmen var sedan i långa tider en upplagsplats för tjära. 1848 beslöts att där inrätta tvenne skeppsreparationsdockor, de ännu befintliga.

Bedoirsgränd. Jean Bedoire d. y., som på sin tid var en av Stockholms rikaste köpmän, ägde hela kvarteret Parcas mellan nr 36½ Västerlånggatan och 23 Stora Nygatan.

Bellevue, det forna Löhgeboda eller Löijeboda, som tillhörde Klara kloster, sedermera en malmgård, omfattande en i Norra Brunnsviken utskjutande udde, ägdes av hovintendenten Johan Pasch och efter hans död 1769 av hovintendenten J. E. Rehn, vilka båda förskönade platsen. Sedan överståthållaren friherre Karl Sparre kommit i besittning av malmgården, försåg han den med bättre åbyggnader, anlade en engelsk park och gav stället dess nuvarande namn. Bellevue tillhörde i senare tid konung Oskar I, vars gemål, Josefina, såsom kronprinsessa där upplät en plats åt sällskapet för inhemsk silkesodling för plantering av mullbärsträd och även lämnade lokaler för utkläckning av silkeslarver.

Bellmans byst är uppställd på Rosendals ägor framför Bellmansro. Den är modellerad av Johan Niklas Byström efter den medaljong, som Sergel utförde under skaldens livstid, och efter porträtt av Per Krafft d. ä.

Den avtäcktes på eftermiddagen söndagen den 26 juli 1829 i närvaro av kungliga hovet. Se Oakhill! Karl XIV Johan och kronprinsen sutto till häst vid ingången till inhägnaden omkring bysten. Bellmans änka, som då var 72 år och levde i aderton år efteråt, samt sonen Adolf Bellman, kramhandlare i nr 57 Västerlånggatan, död, svagsint, 1834, voro närvarande vid högtidligheterna. Där fanns även skaldens vän, professor Anders Blad, åt vilken han ägnat Fredmans epistel nr 81: »Märk, hur vår skugga, märk, Movitz, mon frère....» Tal

höllos av dåvarande generaltulldirektören, sedan statsrådet friherre Åkerhielm, och sånger av departementschefen i tullstyrelsen J. D. Valerius sjöngos på bellmansmelodier.

»Aldrig såg man», skrevs i en samtida tidning, Heimdall, »kanske i Sverige en så stor samling av utmärkta män i litteratur och konst.» En ovanligt stor folkskara, bland de största, man där någonsin skådat, hade samlats på Djurgården i strålande sol efter en regnig morgon, och »ända till långt på natten», sade Stockholms dagblad, »var samlingen talrik och levernet muntert men anständigt. Glädjen förhöjdes av sång, musik och druvans safter».

Nr 15 Bellmansgatan, nr 18 S:t Paulsgatan, har raka ankarslutar med upprullat blad över 1:a våningen. I kartuschen över portalen till nr 15 stå bokstäverna (målade) I. B. L., C. E. H. och årtalet 1762. Där synes även en bevingad stav, omslingrad av ormar, d. v. s. en merkuriistav eller kaducé. Se nr 14 Mariagatan! Den gamla träporten har ringformig, utsirad portklapp. År 1759 var handlanden J. Boklund (I Bok Lund), på vilken de tre första initialerna torde syfta, och hans fru husets ägare. Antagligen skedde en tillbyggnad 1762. År 1781 övergick det till slaktaren H. Kater och 1783 till viktualiehandlaren A. H. Sjöberg, vars släkt det ännu tillhör.

Nr 24 Bellmansgatan. Skalden Karl Mikael Bellman föddes i ett nu rivet hus, nr 24 vid denna gata, som förut hette Björngårdsbrunnsgatan. Å detta uppsattes en tavla med följande inskrift: »Carl Michael Bellman föddes i detta hus den 4 februari 1740.» År 1882 blev huset rivet och ersatt med ett nytt, som ståtar med samma minnesskrift.

Bellmansro. Se Djurgårdsstaden!

Bellmans staty av G. A. Nyström restes 1872 på Hasselbacken vid den ek, under vars skugga skalden skall hava diktat flera av sina idyller, däribland Fredmans 25:e epistel: »Blåsen nu alla, hör böljorna svalla! Åskan går . . .» Den kallas därför »den pastorala eken».

Bellmanska sällskapet stiftades den 15 nov. 1824 av komministern i Ladugårdslandet, sedermera i Nikolai församling

Karl Fredrik Dahlgren, som bodde i nr 12 Storgatan, kaptenen Axel Arvid Raab, presidenten Westerstrand, rådmannen Berg, kaptenen Kjellin och kryddkrämaren och rådmannen Berger.

Dessa sex levnadsglada herrar kommo efter en fotvandring in på källaren Äpplet i hörnet av Riddar- och Nybrogatan. Här hölls nu det första sammanträdet. »Ulla Winblads ande for då in i Raab och Movitz i Westerstrand, Berg förvandlades till fader Berg, namnsdagsblåsaren i katarinatrakten, Kjellin blev en ny Kristian Wingmark, och grälmakar Löfbergs ande for in i bodägaren Bergers kropp. Dahlgren förvandlades till magister Gåse.» Protokollet »hölls på spetsen av ett brännvinsglas». Det var mellan 6 och 7 på aftonen, som denna själavandring försiggick. För inträde i sällskapet fordrades att vara en glad man, kunna sjunga eller teckna eller i saknad härav äga något »utmärkt kroppslyte, såsom vara enögd, puckelryggig eller hava en försupen fysionomi, kunna förtära brännvin och sillsalat».

Till sällskapet, som firade Bellmans födelsedag, den 4 februari, såsom sin årsfest, hörde även Bellmans son Adolf, som där bar namnet Fredman och i dess handlingar efterlämnat åtskilliga kväden, skalden Jonas Magnus Stjernstolpe, bildhuggaren Gustav Alfred Nyström och skådespelaren Lars Hjortsberg m. fl.

Bengt Ekenhjelmsgatan. Underståthållaren i Stockholm, Bengt Baaz (Baazius), adlad Ekenhielm, ägde i närheten av den nu igenfyllda Fatburssjön två tomter. Se Fatbursgatan!

Benikebrinken. Jören Beniche blev genom gifte med Åletta, borgmästaren Peder Nilssons änka, ägare av ett nu rivet hus på östra sidan av brinken. Borgmästaren dog före 1551, Jören antagligen före 1590. Dock omtalas hans där belägna vinkällare 1602. Brinken kallades förut Svartmunkebrinken.

Bergianska trädgården, Bergielund, vid f. d. Karlbergsallén, var en malmgård, som kungl. vetenskapsakademien 1774 erhöll till skänks av den berömde läkaren professor Peter Jonas Bergius för upprättandet av en skola till trädgårdsskötselns befrämjande. Området är nu inköpt av Stockholms stad och till större delen

bebyggt. I stället för denna trädgård är en annan anlagd på Norra Djurgården. I nordöstra hörnet vid Karlbergsvägen på den tomt, som bestämts för Jakobs realskolas nya hus, stod ännu för ett par år sedan en inhägnad gård, vilken skall hava varit bebodd av »den sörjande turturduvan», skaldinnan Hedvig Charlotta Nordenflycht, vars hem var en samlingsplats för samtida litterära storheter. Hos henne stiftades sällskapet Utile dulci (Det nyttiga med det angenäma). Hon dog 1763.

Bergsund har ägts av köpmannen Daniel Asplund, som 1793 anhöll att där få inrätta en skola för de vid hans fabrik varande arbetarnas barn. Se Maria kyrka!

Beridarbansgatan har sitt namn efter den forna Rännarbanan eller Riddarbanan, vartill ingången var belägen mitt för denna gatas norra mynning, där nu Tekniska skolans hus ligger. Gatan väster om detta kallades Nedre Bangränden, sedan Västra Beridarbansgatan, nu Slöjdgatan, vid vilken Nya elementarskolans hus uppförts å det forna pistolsmedsboställets plats, och motsvarande gata i öster benämndes Övre Bangränden, sedan Östra Beridarbansgatan, nu Sergelgatan. Vid denna ligger statybildhuggarbostället. Där hade Sergel sin verksamhet. Se Sergelgatan!

Nr 21 Beridarbansgatan. Enligt den nu ganska svårlästa inskriften å en under ett fönster i andra våningen uppsatt minnestavla dog Anna Maria Lenngren här den 8 mars 1817.

Berzelii park anordnades på 1850-talet genom fyllning av Katthavet, såsom denna del av Ladugårdslandsviken kallades. 1858 avtäcktes här Berzelii staty, efter vilken platsen bär namnet. Se Nybron!

Gröna stugan var ett sällskap, som stiftades 1855 av skalden Johan Gabriel Carlén och hade sina sammankomster på H. R. Berns schweizeri, den nuvarande källaren Berzelius. Det hade ingen egentlig styrelse, avsåg endast ett okonstlat och trevligt umgänge mellan bildade personer, bland vilka största delen voro skriftställare och konstnärer.

Dess s. k. reglemente var kortfattat och lydde: »1:o. Samlings-

tid: var lördagsafton kl. 6—11. 2:o. Betalningen för förtäring erlägges till vaktmästaren vid emottagandet. 3:o. Omkring kl. 9 serveras sexa för sällskapet gemensamt à 40 skilling banko för personen, dock utan förbindelse för någon att i densamma deltaga. 4:o. Göres ledamot behov av kortspel, söke då annan lokal.»

Resande hade fritt tillträde till sällskapet, och anmälan om inträde kunde ske hos någon av dess ledamöter, såsom Carlén, August Blanche och fornforskaren Axel Emanuel Holmberg. Då sällskapet Idun 1862 bildades, drogos småningom Gröna stugans män dit, varefter upplösning snart skedde.

Nämnde Berns drev på 1840-talet värdshusrörelse i Kastenhof, senare hotell Rydberg, öppnade 1854 det schweizeri, som nu kallas källaren Berzelius, och 1863 den »salong», som jämte en större ännu bär hans namn.

Betlehemskyrkan. Se De Geerska trädgården!

Birger Jarls torg har sitt namn efter den år 1854 uppresta Birger Jarls staty, modellerad av Bengt Erland Fogelberg och gjuten i München. Piedestalen utfördes efter ritning av Fredrik Vilhelm Scholander. Statyn bekostades av Stockholms borgerskap.

Nr 5 Birger Jarls torg, Gamla riksdagshuset. Här låg Gråmunkeklostrets huvudbyggnad. Tomten med hus skänktes av Gustav II Adolf 1621 till Stockholms stad. Där inrättades 1640 en skola, Collegium Stockholmense, vilken snart upplöstes. Sedan 1551 fanns där stadens Trivialskola. År 1666 bortbyttes huset till riksrådet Bengt Horn mot nr 13 Skärgårdsgatan, dit skolan då flyttade, och där den hade sin verksamhet till 1814. Se nr 13 Skärgårdsgatan!

1705 ägdes huset av dåvarande överstelöjtnanten greve Arvid Posse, vars änka påbyggde det en våning och sålde det till generalen greve Pontus De la Gardie, som uppförde en flygelbyggnad åt sjösidan. 1760 köptes det av en änkefru von Schantz. Hon sålde det 1794 till rikets ständer, varefter riksgäldskontoret där inrymdes och 1829 de tre ofrälse ståndens. Hebbeska huset, närmast kanalen, uppkallat efter kommerse-

rådet Simon Hebbe och före honom på 1730-talet tillhörigt general Cruus, inköptes även av rikets ständer och kom att utgöra den östra delen av Gamla riksdagshuset. Ännu efter den sista om- och påbyggnaden har detta åtskilligt kvar från längesedan gångna tider. Hebbe köpte huset av kommerserådet Finlaijs kreditorer.

Nr 7 Birger Jarls torg, f. d. Stockholms gymnasium, har utgjort en del av de gamla klosterhusen. I förstugan och trappgången finnas vackra kryssvalv. Huset såldes 1642 till fältmarskalken Johan Banérs arvingar. Det kom sedan till släkterna Kurck och Ribbing och bytte många gånger ägare men kallades alltjämt, ännu 1693, Knut Kurcks hus efter kungl. rådet med detta namn. 1758 såldes det av kammarherren Gustav Wachsslager till riddarholmsförsamlingen, sedan k. m:t medgivit, att dess gamla kyrkoherdehus, nr 3 Övre Munkbron, vilket den till skänks erhållit av riksmarsken Lars Kaggs änka, Agneta Ribbing, fick säljas. Om denna gåva erinrar den med en lång latinsk inskrift försedda minnesstenen i förstugan. Stenen, som förut var inmurad i munkbrohusets vägg, blev sedan flyttad till det nya bostället, där den nu står i en vrå vid ingången.

Här bodde riddarholmsförsamlingens kyrkoherdar från 1758 till 1807, då finska församlingens kyrkoherde dit inflyttade.

Men några år senare, 1814, togs det i besittning av Trivialskolan, även kallad Storskolan och Katedralskolan, som ägde bestånd till 1820. Följande år invigdes huset av ärkebiskopen J. O. Wallin till Stockholms gymnasium, vilket här hade sin verksamhet till år 1880, då det sammanslogs med Klara lägre allmänna läroverk och tillsamman med detta nu bildar Högre latinläroverket å Norrmalm.

Stockholms äldre gymnasium inrättades i förbindelse med stadens gamla skola eller Trivialskolan. Det invigdes »uti kungliga regeringens och andra herrars närvaro» den 5 juli 1643. Bägge skolorna inrymdes i det gamla klosterhus, som nu ingår i nr 5. Emedan detta gymnasium snart förföll och

knappt hade så många »auditores som lectores», flyttades det 1668 till Gävle. Huset är medelst en täckt övergång förenat med

nr 9 Birger Jarls torg, vilket är betydligt yngre och ej företer något anmärkningsvärt i det yttre eller inre. Det har liksom det närliggande nr 11 tillhört den berömde läkaren professor David von Schulzenheim, född i Stora Tuna 1732, död i Stockholm 1823. Han hette förut Schultz, införde vaccinationen i Sverige och adlades, varefter namnet ändrades. Tomten ägdes på 1600-talet av riksrådet friherre Per Eriksson Sparre.

Nr 11 Birger Jarls torg, f. d. Marinförvaltningens hus. Här torde återstå betydande rester av det hus, som fordom ägdes av riksrådet friherre Per Eriksson Sparre. Tomten donerades 1635 av förmyndarregeringen till honom på grund av löfte av Gustav II Adolf. Huset, som 1776 inlöstes av kronan och anslogs till kungl. amiralitetskollegii behov, har ända till 1916 inrymt marinförvaltningen. Det har prydliga kryssvalv i portgången och trapporna samt vackra ankarslutar med voluter och upprullat blad över 1:a och 2:a våningarna såväl åt Riddarholmshamnen, där det bär nr 13, som vid torgsidan. En vapensköld över porten vid hamnen undanskymmes av en detta år verkställd överbyggnad.

Nr 13 Birger Jarls torg, Kammarrättens hus, donerades 1635 av drottning Kristinas förmyndare i enlighet med den avlidne konungens löfte till riksrådet friherre Karl Filipsson Bonde, död 1652, och såldes 1666 av dennes son riksskattmästaren friherre Gustav Bonde till friherre Melcher von Schlangenfelt, vilken två år senare överlät det till fru Elsa Cruus. Efter slottsbranden 1697 inköptes det av kronan och användes för kungafamiljens räkning, särskilt prinsessornas, ombyggdes 1803 av arkitekten Fredrik Blom efter branden året förut och fick då sitt nuvarande utseende med undantag av den höga trappan, som tillkom 1846 efter sänkning av den omgivande platsen. Det kallades länge Cruusska huset. Se Eldsvådor! I portgången och trappgången finnas kryssvalv, i den förra även tunnvalv.

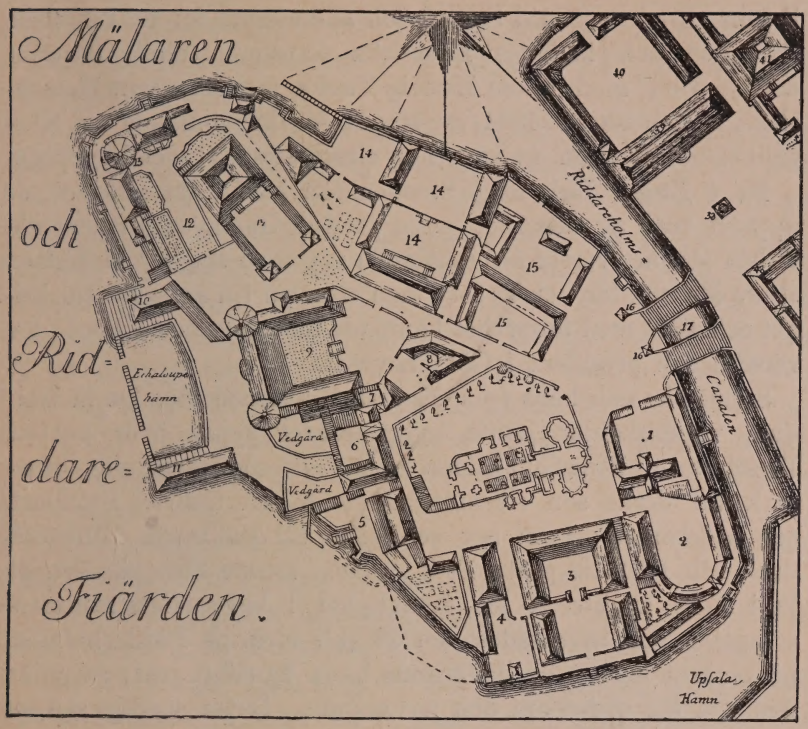

Plan över Riddarholmen 1771.

1. Husgerådsmästaren Sterkes hus.
2. Kommerserådet Finlaijs hus.
3. Schantzska huset.
4. Pastorshuset.
5. Professor Schulzenheims hus.
6. K. kammarrevisionen.
7. Collegium medicum.
8. Anatomisalen.
9. Kungshuset.
10. Slottsbageri.
11. Kök.
12. Brukspatron Ströms arvingars hus.
13. H. Königs fabrik i Gamla rundelen.
14. Braheska huset.
15. Hessensteinska huset.
16. Sprnthus.
17. Riddarholmsbroarna.
38 Gustav I:s bronsbild.
39. Riddarhuset.
40. Hyrkuskgård.
41. Rådhuset.
48. Assessor Gjörwells boklåda.

Nr 2 Birger Jarls torg, Riksgäldskontoret, Socialstyrelsen. Tomten torde redan på 1500-talet hava tillhört släkten Oxenstierna. Den förste här namngivne är Bengt Bengtsson, »Resare-Bengt», död 1643, vilken möjligen börjat uppföra det nuvarande huset. I slutet av 1600- och i början av 1700-talet tillhörde det kanslipresidenten Bengt Gabrielsson Oxenstierna, född 1623, död 1702, sedan friherre Crasson, utgjorde under

konung Fredrik I:s tid bostad och ämbetsrum för de kasselska hovråden och kallades Kasselska kansliet, tillföll därefter dennes söner med fröken Hedvig Taube, grevarna von Hessenstein, och inköptes 1831 av staten för inrymmande av riksgäldskontoret, som nyligen här efterträtts av socialstyrelsen.

Nr 4 Birger Jarls torg, Stenbockska huset, Riksarkivet, är uppfört 1649 av riksrådet greve Fredrik Gustavsson Stenbock, vilken såsom överste för Smålands ryttare i slaget vid Lützen »blev illa skjuten och kväst» men efter en tid återgick till kriget och 1644 med tapperhet kämpade mot danskarna samt blev riksråd och president i Göta hovrätt.

Stenbocks och hans frus, Katarina Johansdotter De la Gardies, vapensköldar jämte byggnadsåret synas över porten. Huset, som vittnar om Simon de la Vallées smakriktning, övergick till deras son riksmarskalken Johan Gabriel Stenbock och sedermera genom arv och gifte till släkterna Lillie och Sack och 1751 till greve Erik Brahe. Denne blev här den 25 juni 1756 arresterad för delaktighet i hovpartiets sammansvärjning och avrättades den 23 juli s. å. på Riddarholmen, på platsen mellan de dåvarande båda kanalbroarna, av vilka den ena låg söder om den nuvarande. Detta skedde således nästan utanför fönstren till hans eget hem. Samma dag och på samma ställe halshöggos kaptenen Johan Puke, kammarherren friherre Gustav Jakob Horn och kaptenen Magnus Stålsvärd samt tre dagar efteråt deras medhjälpare, värdshusvärden, f. d. löparen Ernst Angel och underofficerarna Mozelius, Christiernin och Escholin. Angivaren av sammansvärjningen, en korpral Schedvin, erhöll som belöning av hattpartiet en större penningsumma och adelskap. År 1772 övergick huset till kronan, som det ännu tillhör. Det kallades länge Braheska huset. Murarna prydas av ankarslutar med dubbla voluter och upprullat blad, portgång och trappor av vackra valv.

Nr 10 Birger Jarls torg, Schering Rosenhanes palats, Generalstabens hus, Krigsarkivet, skall vara byggt efter Jean de la Vallées ritning av riksrådet Schering Rosenhane, som

1652 blev Stockholms överståthållare, död 1663. Huset brann 1692. Efter slottsbranden 1697 inrymdes där det kungliga kansliet.

Från den rosenhaneska släkten köptes huset i andra hand av överståthållaren Axel Wrede Sparre, död 1770. Han sålde det till grosshandlaren Berge Olsson Ström, som på samma tomtområde uppförde nybyggnader vid sjön och reparerade det med dessa sammanhängande runda tornet, det s.k. **Birger Jarls torn,** vilket icke är uppfört under Birger Jarls utan under långt senare, antagligen Gustav Vasas, tid. År 1772 inköptes hela egendomen av kronan, som överlät Ströms nybyggnader och tornet till det då inrättade generalassistanskontoret, som upphörde i slutet av 1800-talet. Hela inrättningen kallades på grund av sitt läge skämtsamt och ganska träffande »Birger Jarls bakficka».

Stockholms stads auktionsverk och Stockholms stads arkiv äro nu inrymda i dessa mindre byggnader.

År 1783 inköptes huvudbyggnaden av frimurarorden, som 1801 uppbyggde den större och 1857 den mindre flygeln.

Nr 14 Birger Jarls torg, Wrangelska palatset, Kungshuset, Svea hovrätt. Det på denna plats förut belägna huset jämte muren och stentornet, det nuvarande sydvästra, och andra kvarlevor av befästningsverk från äldre tid, som kunna iakttagas på »vädersolstavlan» i Storkyrkan, skänktes 1629 av Gustav II Adolf till ståthållaren på Jönköpings slott Lars Eriksson Sparre, från vilkens arvingar det återköptes av drottning Kristina 1648 och skänktes till fältmarskalken greve Karl Gustav Wrangel, vilken genom om- och påbyggnad där lät uppföra ett praktfullt palats, vars arkitekt var Nikodemus Tessin d. ä. 1652 påbörjades arbetet med grunden, 1657 voro ritningarna färdiga, och 1663 kunde Wrangel taga sin bostad i det då ej till alla delar fullbordade palatset. Det brann 1693 men blev snart återställt i så gott skick, att det efter slottsbranden 1697 kunde mottaga den husvilla konungafamiljen, som sedan i 57 år där hade sin bostad. Genom Nikodemus Tessin d. y. erhöll nu det s. k. Kungshuset det yttre

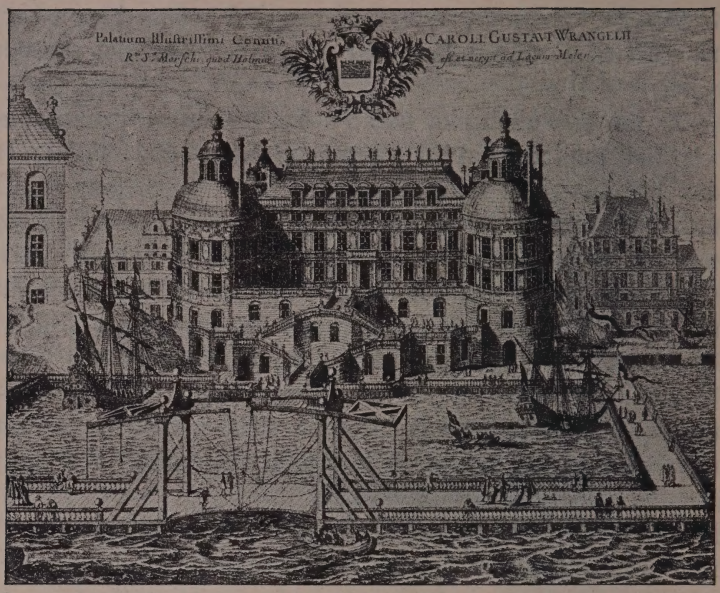

Wrangelska palatset, Kungshuset, Svea hovrätt m. m.

skick, som det länge kom att bibehålla och i viss mån ännu har kvar trots den vådeld, för vilken det år 1802 blev utsatt. Dess ena flygel var då sammanbyggd med Kammarrättens hus. Kungshuset restaurerades sedan av arkitekten Karl Kristoffer Gjörwell. Se Eldsvådor! Nu är huset upptaget av Svea hovrätt, kammarkollegium och statskontoret.

Nr 2 Björngårdsgatan, nr 27 S:t Paulsgatan. I detta hörn låg den forna Björngårdskällaren, som fanns i början av 1600-talet och upphörde 1877. Att Björngårdsbrunn varit belägen i närheten, torde framgå av kvarternamnen Källan och Vattumannen. Se nr 4 Hornsgatan.

Blasiiholmen, som förut hette Käpplingeholmen, är bekant från 1389. Under vasakonungarnas dagar fick flottan en station här, antagligen där en del av Sörensenska huset nu är beläget. Från denna tid kallades området Skeppsholmen. Sedan amiralitetet 1634 flyttats till nuvarande Skeppsholmen, uppkom namnet Blasiiholmen.

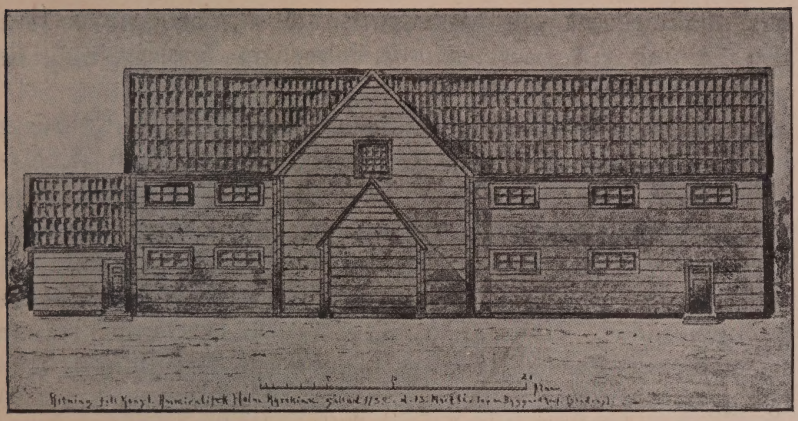

Amiralitetskyrkan (Holmkyrkan) år 1732.

Namnets ursprung är ej med visshet känt. Möjligen kan det härledas från engelsmannen Blasius Dundie, som ägde hus vid Köpmangatan och flerstädes i staden. Blasii Dundiesgränd, som förut kallades Staffan Sasses gränd, låg väster om Bollhusgränden. Se nr 2 Skärgårdsgatan!

Drottning Kristina förlänade nästan hela Blasiiholmen till enskilda personer, med villkor att där uppfördes hus, som togo sig väl ut från slottet.

»Och, såsom vi hava efterlåtit bemälde Blasiusholmen några particulari till den ända, att där gode hus till hederlig prospect för vårt kongl. slått skall bliva lagde, alltså är ock vår villie, att ingen må på den sydvästsijdan gient mot de Vallés tomt enten med pålande, byggning eller vad annet det helst vara kan, göra någon åverkan till hinder för prospecten och ziraten för bemälde slått», heter det i donationsbrevet för Jean de la Vallée, som fått den tomt, där huset nr 4 Stallgatan m. m. nu är beläget.

Nationalmusei område var en holme, som ursprungligen lär hava hetat Myntholmen. Av den träkyrka, som för amiralitetet där uppfördes sannolikt 1629 och i gängse tal hette Holmkyrkan, kallades den Kyrkholmen. Kyrkan jämte andra

hus, Slaktarhuset och Fiskargården m. fl., nedbrunno 1822 den 12 juni. Därefter utgjorde holmen en upplagsplats. Se Skeppsholmen!

Nr 6 Blasiiholmsgatan, Bååtska palatset, Frimurarordens hus. 1650 donerades tomten till riksskattmästaren friherre Seved Bååt. Han dog 1669. Tre månader senare brann hans nya hus på Blasiiholmen. Änkan, Magdalena Stenbock, sålde tomten och det illa medfarna huset till sin broder, riksamiralen greve Gustav Otto Stenbock, som »förbyggde sig» på palatsets återuppförande. Hans änka, Kristina De la Gardie, befann sig efter mannens död i svåra ekonomiska förhållanden men fick genom fältmarskalken greve Nils Bielkes bemedling till sin död 1704 bebo palatset, vilket sedan pantsattes i riksbanken. Efter slaget vid Hälsingborg 1710 blev det av Stockholms borgerskap återlöst och skänkt till hennes yngste son, den frejdade hjälten Magnus Stenbock, vars maka, Eva Magdalena Oxenstierna, bodde där till sin död 1722. Sedan hade det flera ägare, tills det 1776 köptes av drottning Lovisa Ulrika för prinsessan Sofia Albertinas räkning. Denna kom dock aldrig att bebo palatset utan byggde sig ett eget vid Gustav Adolfs torg, Arvfurstens palats. Från 1787 till 1874, då det inköptes av frimurarorden, skiftade det alltjämt ägare.

Palatset, vars arkitekt var Nikodemus Tessin d. ä., har sitt ursprungliga utseende väl bevarat.

Nr 4 A Blasiiholmshamnen, södra. Här låg förut Norska ministerhotellet. Tomten skänktes av drottning Kristina till Magnus Gabriel De la Gardie, som antagligen där ämnade uppföra ett palats, innan han efter faderns död ärvde slottet Makalös. 1655 återskänkte han större delen av tomten till kronan, som förlänade den till riksrådet Arvid Forbus, vilken där uppförde ett hus. Efter hans död övergick detta till hans dotter Juliana Wrangel, gift med greve Axel Julius De la Gardie, och kallades under 1600- och 1700-talen De la Gardieska huset. I 40 år ägdes det av generalmajoren Karl Fredrik Pechlin, som 1795 sålde det till sin svärson greve Axel Cron-

hielm. Efter dennes död 1815 övergick det genom köp till garvaren Jakob Westin d. ä.

Det av Forbus byggda huset brann delvis ned 1714. Pechlin gjorde en genomgripande reparation. Huset kvarstod sedan i oförändrat skick till 1822, då det åter härjades av eld, varefter det ånyo uppfördes.

Westins änka sålde det till livmedikus Magnus Kristian Retzius, som 1863 överlät det till norska staten. Efter unionens upplösning har huset rivits och ersatts med ett modernt hus.

Nr 6—8 Blasiiholmshamnen, södra, Grand hotell. Området donerades på 1640-talet till riksråden Adler Salvius och Jakob Skytte, återgick 1651 til kronan och förlänades s. å. till rikstygmästaren Arvid Wittenberg. Det ägdes i slutet av 1600-talet av familjen Stenbock, hade sedan skiftande ägare, bland andra bryggaränkan Westman, som sålde tomten till professor Magnus Kristian Retzius, död 1871.

Blasiiholmstorg fanns före 1733 men var ej namngivet.

Nr 8 Blasiiholmstorg, f. d. Utrikesministerhotellet. År 1651 donerades tomten till amiralitetsfiskalen Åke Wrång. 1674 ägdes den jämte ett hus av rikstygmästaren Gustav Horn, och år 1746 tillbyggdes huset, så att fasaden åt torget upptog hela tomten. Den vackert välvda förstugan och trappgången förskriva sig till Horns tid. Husets murar hava ankarslutar med dubbla voluter och upprullat blad såväl vid torget och Stallgatan som vid gårdssidan.

Här residerade från mitten av 1700 talet flera utländska ministrar, danska, österrikiska, franska och engelska. Här bodde också skalden, kanslipresidenten greve Gustav Filip Creutz, död 1785. Han inledde raden av de svenska statsmän, som sedan bodde här. Staten köpte 1787 huset och en del av Creutz dyrbara husgeråd, varefter skalden, riksmarskalken greve Johan Gabriel Oxenstierna här blev den förste boställsinnehavaren.

Nr 10 Blasiiholmstorg. Tomten skänktes 1646 av drottning Kristina till amiralen Hans Clerck d. ä., från vilkens tid husets

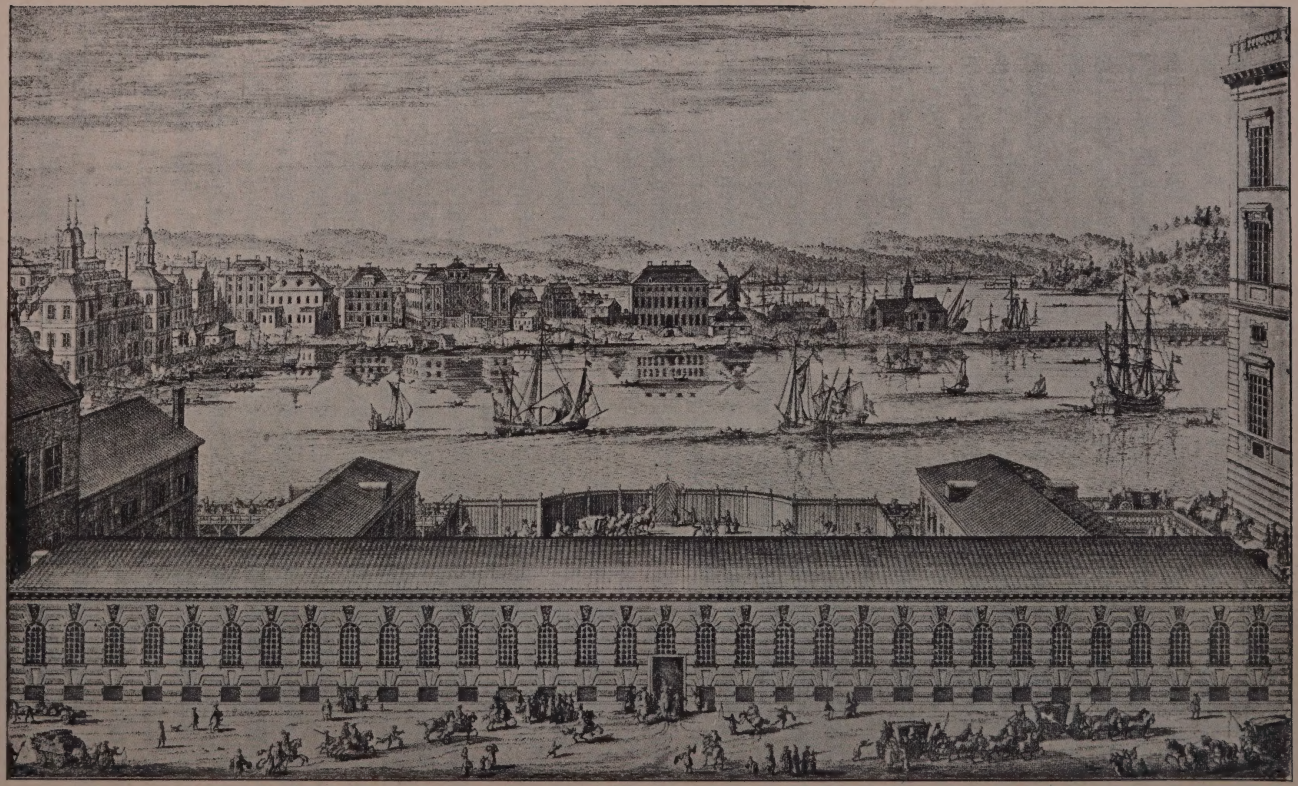

Utsikt över Kungl. stallet och Blasiiholmen år 1696. Från vänster: Del av greve Pers hus, De la Gardieska palatset (Makalös), Tungelska, Wijnbladska, Douglasska, Wachtmeisterska (sedan Fersenska), f. d. Utrikesministerhotellet, Bååtska och Forbusska palatsen, Amiralitetskyrkan, Skeppsholmsbron och del av Stockholms slott.

äldre delar stamma. Det tillhörde hans släkt omkring ett århundrade, har sedan haft många ägare, däribland 1768 presidenten G. von Carlsson, 1794 brukspatronen J. Wegelin och 1821 porträttmålaren Per Krafft d. y., som företog en genomgripande reparation.

Nr 12 Blasiiholmstorg har tillhört amiralen Hans Clerck d. y., som 1676 köpte tomten jämte ett mindre hus av generallöjtnanten friherre Erik Kruse. Genom dennes dotterdotter övergick egendomen till hennes son, friherre Karl Gustav Lagerfelt, som 1771 erhöll tillstånd att uppföra det ännu bestående huset.

Nr 14 Blasiiholmstorg, nr 3 Arsenalsgatan, Douglasska palatset. En stor del av fältmarskalken greve Robert Douglas hus är ännu kvar, däribland takvalven i bottenvåningen vid torget och i portgången vid Arsenalsgatan. 1649 blev Douglas ägare av tomten genom köp. Han dog 1662. Huset reparerades och förändrades 1874.

Nr 11 Blasiiholmstorg, nr 4 Stallgatan. F. d. Wachtmeisterska, sedan Fersenska palatset. Tomten överlämnade drottning Kristina 1647 till dåvarande riksstallmästaren friherre Hans Wachtmeister av Björkö. 1652 fick arkitekten Jean de la Vallée den del av tomten, där huset nr 4 Stallgatan är beläget, och som 1734 ägdes av riksrådinnan, grevinnan Anna Maria Soop, gift 1) med fältmarskalken greve Axel Wachtmeister och 2) med fältmarskalken greve Karl Gyllenstierna. 1736 byggde hon på denna tomt ett litet hus för 10 fattiga och sjukliga kvinnor, det Soopska fattighuset, som ytterligare utvidgades av riksrådet Fredrik Axel von Fersen och ägde bestånd ända till senare delen av 1800-talet.

Anna Maria Soop, dotter av riksrådet Mats Soop till Mälsåker, var genom sin dotter Eleonora Margareta Wachtmeister mormoder åt riksmarskalken Hans Axel von Fersen.

Den del av huset, som ligger längst inne på gården, är den äldsta och har sannolikt anor från vasatiden. 1748 ärvde greve Fredrik Axel von Fersen området med där belägna hus. Omkring år 1752 ombyggdes det hela av honom och anlades ter-

rassen. Fredrik Axel bodde där till sin död 1794, så ofta han var i staden. Hans son Hans Axel von Fersen ärvde egendomen. Han var »plus français que les français». När kronprinsen Karl Augusts lik den 20 juni infördes i Stockholm, blev han ihjälslagen av pöbeln. Se nr 1 Stora Nygatan!

Den 19 juni gav hans syster, grevinnan Sofie Piper, supé i Fersenska huset, och dagen därpå hade hon ej tak över huvudet. Förklädd till tjänsteflicka och följd av två pålitliga vänner smög hon sig på natten ur palatset till Skeppsholmen, där en liten öppen båt väntade, på vilken hon flydde till Vaxholm. Härifrån lyckades hon undkomma till sitt ståtliga gods Lövsta i Östergötland.

År 1882 skedde en ny- och ombyggnad.

Nr 4 Stallgatan är nu skilt från f. d. Fersenska palatset, fattighuset revs och ersattes 1870 av ett nytt hus.

Blekholmen förenades i äldre tider med Norrmalm och Kungsholmen genom broar. Sitt namn har den erhållit därav, att väv där utlades till blekning. Holmen, som sedan 1288 ägdes av Klara kloster, skänktes av Johan III till riksrådet Hogenskild Bielke och tillhörde 1614 grevinnan Amalia von Hatzfeld, gift med riksdrotsen Mauritz Stensson Leijonhufvud. Genom utfyllning, huvudsakligen åt öster, där vattnet var bredast, har holmen, som 1701 var bebyggd med två gårdar, nu försvunnit men bevaras i kvarternamnen Blekholmen, norra, och Blekholmen, södra.

Blockhusudden å Södra Djurgården. Här inrättades på 1690-talet en tullstation, där den s. k. lilla tullen eller lanttullen erlades för inkommande svenska och finska varor, och år 1818 en s. k. finsk sjötullkammare, vilken upphörde tio år senare.

Blå porten, i närheten av Djurgårdsbron, även kallad Lusthusporten, torde hava varit bland de äldsta förfriskningsställena på Djurgården. I maj 1692 erhöll munskänken Johan Lüpken rättighet att där hålla värdshus. Den mycket besökta lokalen brann till grunden ned i april 1869, varefter rörelsen upphörde.

Bollhusgränd har sitt namn efter Lilla bollhuset. Se Finska kyrkan!

Stora bollhuset, som även kallades Lejonkulan, emedan vilda djur på den platsen förevisades under drottning Kristinas tid, uppfördes på 1660-talet och brukades som teaterlokal från 1686 till dess rivning 1693. Se Slottsbacken!

Nr 3 A, 3 B Bollhusgränd, nr 2 Österlånggatan, »Välb:s Päder Banérs vonehus», var färdigbyggt vid mitten av 1630-talet, ägdes och beboddes av riksrådet Per Gustavsson Banér och hans maka, Hebbla Fleming, vilkas vapen äro anbragta över den ståtliga portalen vid gränden och bakporten vid Österlånggatan. Tomten har sannolikt ägts av riksrådets fader, Gustav, och farfader, Axel Nilsson Banér. Ett i trä snidat portöverstycke bär årtalet 1635. Fasaden mot gränden är väl bibehållen. Palatset är nu natthärbärge för husvilla, »hotell Toutin».

Nr 3 C Bollhusgränd, 4 Österlånggatan uppfördes enligt årtalet 1632, som jämte bokstäverna B. C. G., K. L. D., det okända byggherrskapets initialer, är att läsa i kartuschen över portalen vid Österlånggatan. Portklappen vid gränden torde härstamma från byggnadsåret och källaren från medeltiden. Murarna i de båda husen och ankarslutarna, av växlande form, äro ursprungliga. En ombyggnad skedde på 1760-talet.

Nr 5 Bollhusgränd bär över porten följande förgyllda inskrift: »Lovat och ärat vare Gud, som mig haver hulpet. Han är och heter en rät nödhjälpare. Han frälsar och förlossar mig från mina hatare och förföljare, ty hans godhet varar evinnerlig. Beati omnes, sperantes in eum (Lyckliga äro alla, som hoppas på honom). Min själ, si, huru kosteligt det är att vara tålig och hoppas på Herrens Guds hjälp, ty Herrens Guds hand är icke förkortat att hjälpa. Så kasta nu din anliggande nöd på Herren! Han försörjer dig väl. In manibus Domini sorsq. salusq. mea (I Herrens händer äro både mitt öde och min välfärd). Anno 1643. Andreas Gabriels, Salomi Gabriels. Bomärke.» Detta hus, ombyggt på 1770-talet, tillhörde linkrämaren Anders Gabrielsson.

Nr 7 Bollhusgränd har ankarslutar från 1600-talet, ägdes vid dess slut av presidenten Henrik Falkenberg, sedermera landshövding i Älvsborgs län, och dessförinnan troligen av dennes fader, riksrådet Konrad Falkenberg, död 1654. Huset ombyggdes 1776.

Nr 6 och 8 Bollhusgränd. Husen begränsas i väster av Ignatiigränd. Det södra husets portal åt Ignatiigränd har utom vindruvor en oval ljusöppning, som lett till förstugan. Åt gränden vetter en hissglugg med bom. Huset torde vara från 1600-talets senare hälft och ägdes då av Joakim Benter. Taket, ett s. k. säteritak eller italienskt tak, har fönster i »italianen» och torde vara det ursprungliga.

Det norra huset har vid samma gränd Stockholms sannolikt äldsta privathusportal, vilken torde härstamma från 1580-talet. Det nedersta trappsteget är av marmor. Murarna, vilkas övre delar äro något utkragade, hava även hög ålder och äro åt Bollhusgränd försedda med vertikala ankarslutar med upprullat blad. Det är möjligt, att detta hus är ett av de tre, som enligt Palmskiöld »varit uppbyggda med k. Eriks, k. Johans och k. Karls den 9:s bekostnad». Måhända är den gamla portalen ett verk av bildhuggaren Lukas v. d. Werdt. Se nr 4 Slottsbacken!

Nr 23 Bondegatan. Huset ägdes 1784 av Hans Lindeman.

Nr 61 och 63 Bondegatan, f. d. Totties malmgård, nu Barnängens tekniska fabrik. De präktiga husen från 1700-talet äro ännu väl behållna med kryssvalv i portgången och träport med portklapp.

Egendomen har tillhört släkten Tottie, som härstammar från Tomas Tottie, vilken på 1670-talet inflyttade från Skottland och anlade en tobaksfabrik i Stockholm. Han hade fjorton barn, av vilka Charles, född 1703, död 1776, tillhörde stiftarna av Stockholms stads brandförsäkringskontor. Se nr 4 Västerlånggatan, Eldsvådor! Dennes son Anders och Karl Kristoffer Arfwedsson grundade 1771 den handelsfirma, som bär deras namn. Malmgården torde vara uppförd av Charles Tottie.

Borgen på en höjd å Ladugårdsgärdet, vilken kallas Drottningberget, uppbyggdes 1818 efter ritning av professor Fredrik Blom, sedermera överste vid flottans mekaniska kår, till högkvarter för kungliga personer, som ville beskåda övningarna på Ladugårdsgärdet.

Bredgränd, som nämnes först på 1700 talet, hette 1625 Tunnbindargränden.

Brunkeberg kallades i äldsta tider Sandberget och Brantberget, sträckte sig från Norrström till Brunkebergsviken eller Brunnsviken och är en del av den s. k. Stockholmsåsen, vilken löper genom östra Uppland och Södermanland. Brunnsviken nämnes 1499. Brunkeberg, om vars forna höjd Observatoriekullen ännu vittnar, har sitt namn efter Johan van Brunkow, Johan Brunke, som gav upphovet till »Nyköpings gästabud» och 1319 avrättades på sandåsen norr om Stockholm.

Bland andra, som där fallit för bödelssvärdet, märkas domprosten i Västerås mäster Knut 1527, biskop Peder Sunnanväder, riksråden Måns Bryntesson Lilliehöök och Nils Olofsson Vinge 1529, Göran Persson 1568, Arnold Johan Messenius 1651 nedanför åsen, på nuvarande Gustav Adolfs torg, och dennes son Arnold i närheten av Norrtull, den sachsiske generalen livländaren Otto Arnold von Paijkull 1707 »på backarna vid Norrtull» och generalerna greve Charles Emil Lewenhaupt och friherre Henrik Magnus von Buddenbrock 1743. Efter de sistnämnda avrättningarna fick åsens norra del namnet Generalsbacken.

På Brunkebergs största höjder uppfördes fordom vårdkasar, som antändes, då en fiende nalkades. Vid slutet av 1500-talet fanns ett vakt- eller vårdtorn vid yttersta branten av åsen nära Norrström. Ännu på 1640 talet var Brunkebergshöjden till största delen obebyggd, men på dess sluttningar, företrädesvis åt öster, funnos en mängd trähus. I det nämnda vårdtornet satt en vaktkarl, kallad »Jeppe på berget», som från kl. 10 e. m. till kl. 4 f. m. utropade timmarna sålunda:

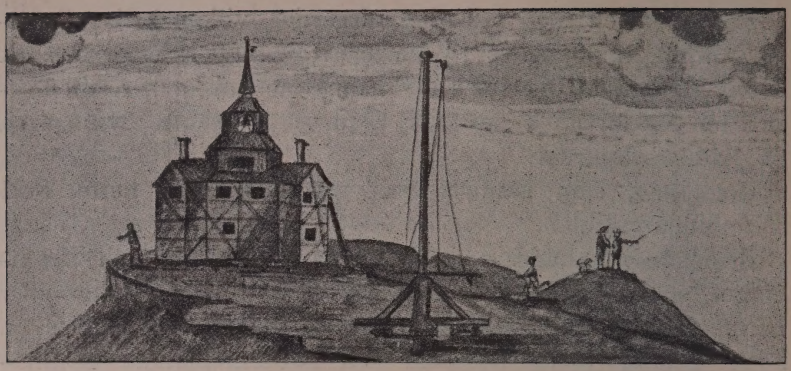

Vårdtornet m. m. på Brunkeberg år 1765.

»Väktarerop! Klockan är tio slagen.
Gud bevare Staden,
Ladugårdslandena,
Brunkebergena med!
Klockan är tio slagen.»

Sedermera skedde varje afton ringning från vårdtornet, vilket 1769 togs ned, varefter brandsignalerna gåvos från Klara kyrktorn. Se Norrmalm!

Brunkebergstorg. Vid 1800-talets början fanns någon del av åsen kvar vid det nuvarande torget, men 1805 var platsen jämnad. Härom säges år 1800: »Brunkebergstorget torde den planen få kallas, som nu efter gamla Brunkeberg årligen avröjes. Där är redan en brunn anlagd och en gata öppnad till kommunikation mellan Malmtorgs- och Malmskillnadsgatorne. Några vackra stenhus äro därvid redan uppförde och en större under byggnad av kryddkrämaren Bolin väster om den lilla, än återstående kullen av Brunkeberg.» Brunkebergsbrunnen, vars överbyggnad förut prytt en brunn på Stortorget, upptogs 1795.

Brunnsbacken har sitt namn efter en med överbyggnad av sten år 1759 försedd, nu försvunnen brunn, belägen framför källaren Pelikan i östra uppfartsvägen, Brunnsbacken. Brunnen, vars åder förstördes vid tunnelanläggningen för Södra stambanan, ansågs giva det bästa vattnet i Stockholm.

Brunnsbacken med Bryggarämbetets hus, Brunnen, Stadsgården och Södra stadshuset år 1771.

Nr 4 och 6 Brunnsbacken. År 1733 ägde vinskänken J. Bleumortier här ett hus, och 1760 anhöll bryggarämbetet om tillstånd att reparera och tillbygga sitt hus Pelikan enligt ritning, som överensstämmer med det nuvarande husets utseende. Se nr 7 Södermalmstorg!

Nr 13 Brunnsgatan. Grevesmühlska samskolan. Möbelhandlaren Karl Adolf Grevesmühl skänkte 1812 20,000 riksdaler banko specie till en fond för en fri läro- och arbetsinrättning för fattiga barn inom Jakobs och Johannes församlingar. Skolan, som nu förvandlats till samskola, hade förut sina lokaler i nr 56 och 58 Malmskillnadsgatan.

Grevesmühls fader var även möbelhandlare. Genom sparsamhet och stor arbetsförmåga drev sonen upp dennes affär och grundlade därigenom sin förmögenhet, vilken han även genom annan affärsverksamhet betydligt ökade. Han var på sin tid en av Stockholms mest ansedda borgare och dog 1827.

Brunnsgränden. I hörnet av denna gränd och Österlånggatan fanns en brunn. 1556 nämnes »valvet, när man går in i brunnsgården», 1566 »brunnsstenhuset med brunnen». Gränden har ej uppkallats efter den långt senare uppkomna brunnen nedanför Köpmanbrinken.

Nr 3 Brunnsgränden, som alltifrån 1600-talet varit magasinsbyggnad, har även sina med hissbommar försedda takkupor kvar.

Bryggargatan. Bryggaren Lars Andersson erhöll där en tomt 1648 med nuvarande husnummer 4 och 6 och bryggaren Mickel Jönsson en annan, nuvarande nr 13 och ett stycke av Vasagatan, där Posthuset ligger. Efter de båda bryggarna, som voro samtida ägare, har gatan sitt namn.

Nr 14 A och 14 B Brännkyrkagatan, f. d. Besvärsgatan. Med all säkerhet hade gatan sitt ursprungliga namn av den branta backe, över vilken den leder. Högst uppe på denna ligger en större byggnad, kallad Gamla prästgården, uppförd på 1600-talet och upptagande norra och större delen av kvarteret Höga loftet. Efter eldsvådorna 1751 och 1759 användes huset till gudstjänstlokal och till bostad för Maria församlings präster.

Det innehöll 1858 154 rum med eldstäder och 31 kök och beboddes av 163 personer.

Byströms villa, på Djurgården, nu Prins Karls palats, uppfördes 1839—1844 av bildhuggaren, professor Johan Niklas Byström till stor del av carraramarmor och ansågs som »ett konstverk, vars like fåfängt skulle sökas på denna sidan Alperna». Enligt uppgift byggdes den på beställning av Karl XIV Johan, efter vars död konstnären dock fick själv behålla sin villa. Dess salar pryddes av hans egna och andras från Italien hemförda konstverk. Byström återvände snart till Italien, där han dog 1848. År 1865 blev juveleraren och samlaren Kristian Hammer villans ägare. Den är nu delvis ombyggd.

Bååtska palatset. Se nr 6 Blasiiholmsgatan!

Börsen. Se nr 2 Stortorget!

* * *

Charlottenburg. Se Rejmersholm! På västra delen av Rejmersholm ligger Charlottenburg, där en skedvattensfabrik fordom varit anlagd. 1774 innehade bergsrådet Gustav von Engeström denna del av holmen på arrende men överlät snart kontraktet till advokatfiskalen Lithander. Denne anlade en vacker trädgård med drivhus. Efter honom innehades Charlottenburg av kapten Charles Apelqvist, och senare, 1801, av apotekaren Görges, vilken åter tillverkade skedvatten. Den större byggnaden, »slottet», har i bottenvåningen välvda tak, som tyda på hög ålder.

Coldinuorden räknar sin ålder från 1760-talet. Dess syfte är bland andra att giva understöd åt fattiga inom Kungsholms församling, där orden sedan 1807 har egen lokal i nr 12 Schéelegatan. Se Piperska muren!

* * *

Danviken, vid Hammarbysjöns avlopp i Saltsjön, påstås ursprungligen hava hetat Tandviken, emedan Kristian I, som i slaget vid Brunkeberg den 10 oktober 1471 sårades i munnen av en pil, flydde hit och lät utdraga den, varvid han förlorade flera tänder. Namnet kan dock lika visst hava uppkommit därav, att en del av den danska flottan låg där.

Danviks hem, som ända från inrättningens begynnelse även var dårhus, leder sitt ursprung från Gustav Vasas tid. Det hospital eller helgeandshus, som denne 1531 inrättade i Gråbrödraklostret, flyttades 1551 till de nyuppförda byggnaderna vid Danviken. Kung Gösta klagade över att »en mäkta ond stank kommer uti hela staden av det spital, där ligger uppå Gråmunkeholm, varjämte det vatten, som löper däromkring, och som de sjuka vaska sig och sina befläckade kläder uti, drages med strömmen omkring slottet och hela staden». Detta missförhållande torde hava varit en viktig orsak till hospitalets förflyttning till Danviken. Det försågs nu med stora donationer, bestående dels av räntor till forna kloster och fromma stiftelser, dels av konungens egna arvegods, vilka gåvor sedan bekräftades och även ökades av efterföljande regenter.

Då de gamla husen förföllo, lät drottning Ulrika Eleonora 1719 uppföra nya av sten, bland dessa kyrkan, som invigdes 1725. Dårarnas antal steg under häxprocessernas tid. Vartdera året 1639 och 1642 nämnes en besatt. 1706 var de vansinnigas antal 19 och 1761 195 personer.

I mitten av 1850-talet, då hospitalet för sinnessjuka på Konradsberg blivit uppfört, flyttades danvikspatienterna dit. Sedan dess har Danvikens hospital, vars saga nu är all, uteslutande varit en försörjningsinrättning, vilken 1915 förflyttades till det storartade palatset på bergen längre österut vid Finnboda i Nacka församling.

Alla byggnader, tillhörande anstalten, äro nu rivna med undantag av kyrkan.

Danviks skans, som 1659 anlades på det berg, där den s.k. Lundins fåfänga ännu ligger, är liksom den samtidigt uppförda

Grima eller Grinds skans vid Skanstull för längesedan raserad. Se Lundins fåfänga, Stockholm 1660!

David Bagares gata är uppkallad efter bagaren David Lamb, som ägde den hörntomt, som nu bär nr 72 Regeringsgatan. Han dog 1671. Gatan hette fordom Dödgrävargatan.

Nr 18 David Bagares gata. Se nr 85 Regeringsgatan!

De Geerska trädgården anlades av politikern, hovmarskalken friherre Karl De Geer, som ägde en hel palatsrad mitt emot vid Västra Trädgårdsgatan, däribland nr 15, 15 A och 15 B. Den med murar inhägnade trädgården, som är en intaga från Kungsträdgården, har ett lusthus. Fordom funnos där två paviljonger, av vilka den ena var metodisternas första kapell i Stockholm. Sekten flyttade därifrån till Betlehemskyrkan vid Hötorget. Såväl de nämnda husen som trädgården tillhöra ännu friherrliga ätten De Geer till Lövsta.

Didrik Ficks gränd. Handlanden och gästgivaren Didrik Fisk, som antagligen ägde hus här, är omtalad i handlingar åren 1611 och 1617, och i Storkyrkans dopbok är 1687 Didrik Fiskares gränd antecknad.

Nr 1 Didrik Ficks gränd. Från byggnadstiden, 1600-talets senare del, är portgången med bilade bjälkar i taket bevarad. Till samma tid torde även trätrappan förskriva sig. Huset påbyggdes 1782 och är i hörnen försett med »avvisare» av sten.

Nr 3 Didrik Ficks gränd har såsom nr 1 bjälktak i förstugan och trätrappor. Det var omkring år 1700 fattighus och är föga förändrat.

Nr 5 Didrik Ficks gränd har murar kvar sedan 1600-talets mitt och erhöll sin femte våning 1850.

Djurgården består av tvenne delar, norra och södra, vilka skiljas åt genom Djurgårdsbrunnsviken och det nu kanaliserade sund, som sammanbinder denna med Lilla Vär an. Norra Djurgården sammanhänger med fastlandet från Djurgårdsbrunnsviken till Norra Brunnsviken, som vid Ålkistan har avlopp i Lilla Värtan. Södra delen av Norra Djurgården kallas Ladugårdsgärdet. Södra Djurgården eller, såsom den vanligast benämnes, Djurgården, hette i äldre tider Valmunzö, Valmundzö,

Vadmalsön, Valmarön och Valdemarsön. Namnet, vars ursprung är omtvistat, bibehöll sig till mitten av 1700-talet och lever kvar i »Valdemarsudde». År 1750 nämnes oljeslageriet på Valdemarsön och jägarbostället vid Rosendal å Kungliga Djurgården. Båda dessa områden hava fordom tillhört banérska släktgodset Djursholm och därefter till stora delar S:t Klara kloster.

Den djurgård, som på 1600-talet inhägnades å Norra Djurgården har givit namn även åt Valdemarsön. Av nämnda djurgård fanns ännu i mitten av 1880-talet en kvarleva i den med ett högt gärdsel skyddade och av hjortar »befolkade» Hjorthagen, där sedan Elektricitetsverket, Gasverket, Hjorthagens kapell och en mängd andra byggnader blivit uppförda.

Karl X Gustav sände 1658 till arkitekten Jean de la Vallée en skrivelse, vari det heter: »Uppå Valdemarsön skall efter däruppå gjord dessein en lustgård förfärdigas.» Arbetet härmed påbörjades vid Biskopsudden men avstannade snart. Se Ugglevikskällan, Ladugårdslandet!

Djurgårdsbrunn var länge en ansedd hälsokälla, känd redan på 1500-talet, men kom först i mera allmänt bruk 1690, då den rekommenderades av den ryktbare läkaren Urban Hjärne. En äldre källa, som under medeltiden varit offerkälla, igenfylldes av religiösa skäl efter reformationen men upptäcktes åter 1750 av kyrkoherden i Hedvig Eleonora J. G. Hallman, skalden Karl Israels fader. Denna brunn kom nu i stort rop, och dess undergörande vatten anlitades av hög och låg, däribland konung Adolf Fredrik och hans hov och många fattiga, till vilka rika gåvor inflöto. Under 1820- och 1830-talen hade Djurgårdsbrunn sin förnämsta blomstringstid, vilken livligt skildras av August Blanche. Den forna brunnssalen är nu värdshuslokal, och brunnen och flera äldre hus äro i behåll.

Djurgårdsstaden. År 1646 upplät drottning Kristina åt kungliga amiralitetets krigsmanshuskassa det område, som nu utgör Djurgårdsstaden, till uppförande av sjukhus och byggnader för sjömän, men först i slutet av 1600-talet började byggnadsarbetet på allvar. Det 1735 här inrättade skeppsvarvet

gav mera fart åt bebyggandet. Det var huvudsakligen smeder, skeppare, skeppstimmermän och tjärvräkare, som här valde sina boplatser.

Här uppstodo då en mängd krogar, såsom Mäster Nilses i närheten av det nuvarande Novilla, det ännu befintliga Gröna lund, Tyska paradiset, Hasselbacken, Franska värdshuset, som anlades nedanför slätten 1807 av en fransk traktör, Le Maire, och ännu begagnas som boningshus, Pohlsro, som nu kallas Alhambra och grundades av konditor Pohl, vilken 1829 kom i besittning av platsen, Carlmarks konditori, anlagt 1828 och nu benämnt Bellmansro. Novilla hette förut Ludvigsberg. Där anlades 1832 en musik- och danssalong, en »vauxhall», jämte ett kafé. I slutet av 1840-talet antogs det nuvarande namnet.

Först i Gustav III:s tid började förmögnare stockholmare bygga villor på Djurgården, och sedan Karl XIV Johan 1817 byggt Rosendals slott, blev Djurgården en ännu mera bebodd och besökt plats. Den präktiga urnan av porfyr från Älvdalen uppsattes framför slottet 1825. År 1910 överläts Rosendal av Oskar II:s stärbhus till djurgårdsförvaltningen.

Djurgårdsteatern har anor sedan 1795, då Abraham Isaksson De Broen, vilken varit skådespelare hos Stenborg d. ä. i Humlegårdsteatern och ansågs som en av samtidens främsta, erhöll privilegium att där uppföra skådespel. Teatern invigdes 1801. De Broens änka stod i spetsen för teatern från 1804 till 1808, därefter sonen Johan Isak, musikdirektör, vilken sedan några år genom gifte var ägare av värdshuset Blå porten. Han dog 1814. De Broens privilegium innehades av hans släkt till 1863, då den »gula ladan» revs och ersattes med den nuvarande.

Douglasska palatset. Se nr 14 Blasiiholmstorg!

Drakens gränd. År 1686 fanns i huset nr 8 vid denna gränd, som då kallades Bergsgränden, en källare Draken, vilken innehades av vinskänken Göran Berg. Se nr 27 Österlånggatan!

Nr 1 Drakens gränd. Det gamla 1600-talshuset spåras i portalen och de sirliga ankarslutarna, raka med voluter. Ombyggnad skedde 1750. I fasaden vid Ferkens gränd är ett genom två våningar gående burspråk med altan, som fanns på 1770-talet.

Nr 2 Drakens gränd, nr 1 Stora Hopargränd. Över portalen läses: »An Gotts Segen ist alsz gelegen». Jfr nr 68 Västerlånggatan! Huset torde vara uppfört på 1630-talet. Ankarslutarna, som påminna om de å Kronobageriet, nr 2 Sibyllegatan, befintliga, vittna om ännu högre ålder.

Nr 4 Drakens gränd härstammar från 1600-talet och ombyggdes under följande århundrade.

Drottninggatan kallades före den stadsplan, som tillkom på 1630-talet, Sträckegatan eller Stråkevägen. Det nuvarande namnet är en ärebetygelse åt drottning Kristina.

Nr 1 Drottninggatan, nr 24 Strömgatan. Här, i kvarteret Rosenbad, låg Bondeska palatset, som började byggas av riksmarskalken greve Karl Bonde men fullbordades först 1789 efter hans död. Dess vackra fasad åt Norrström var, såsom mången ännu minnes, prydd med en praktfull rad av joniska kolonner. Det har i vår tid efterträtts av ett modernt hus. I dess sydöstra hörn är i relief anbragt en bild av det forna palatset jämte årtalen 1789—1898, som åsyfta det rivna husets tillvaro, och 1899—1902, under vilken tid det nya uppfördes.

Nr 21 A och B Drottninggatan har vid den ena portalen två porfyrpelare, som sägas hava kostat 10,000 riksdaler. Ingångsporten ävensom inkörsporten vid Lilla Vattugatan äro försedda med kryssvalv. Om- och påbyggnad gjordes 1773 av ceremonimästaren friherre H. von Düben. Före och efter honom har huset tillhört vinskänken G. Ratken 1732, sadelmakaren P. Strömdahl 1752, änkan A. M. Ratkens kreditorer 1756, översten J. De la Gardie 1799, överståthållaren S. Ugglas 1800 och fröken C. M. Cederström 1862

Nr 23 Drottninggatan har välvd portal och i murarna ankarslutar med voluter och upprullat blad. I trapphusets yttervägg vid gårdssidan är inmurad en kanonkula, som anses härstamma från slaget vid Brunkeberg. År 1796 gjordes en ombyggnad. »Efter denna ritning tänker jag», säger ägaren, »av sten efter hand bygga, vartill jag utbeder mig Collegii tillstånd. Nordgren.» Nu har apoteket Morianen i det om-

byggda huset sina lokaler. Se Apotek! Bland ägare märkas: 1752 sadelmakaren J. H. Illing, 1762 vinskänken G. D. Heimberger, 1776 sockerbagare J. P. Askan, 1787 klensmeden A. Nordgren, 1825 apotekaren K. Carlsson, 1857 apotekaren G. Lundberg och 1882 apotekaren K. Ljungberg.

Nr 29 A Drottninggatan har bibehållit sin 1700-talsportal.

Nr 29 B Drottninggatan, Wredeska palatset, uppfördes 1690 av kungliga rådet, presidenten greve Fabian Wrede, död 1712, övergick genom dennes dotter Agneta till släkterna Lillie och De la Gardie. Det tillhörde på 1790-talet riksrådet greve Melker Falkenberg, efter vilken det sedan uppkallades. Ett av de förut på samma tomt belägna mindre husen ägdes av borgmästaren Börje Persson. Den närmast norr om palatset belägna tomten inlöstes 1684 av staden för anläggning av den till Klara kyrkogårds östra port ledande delen av Odensgatan, nu Brunkebergsgatan. I mitten av 1800-talet inrymdes här det av professor Nils Åkerman år 1827 grundlagda Gymnastiskt ortopediska institutet, som från denne övergick till läkaren och skalden Herman Sätherberg. Huset är nu ombyggt men har åtskilligt av det ursprungliga i behåll.

Nr 31 Drottninggatan, Braheska palatset, byggt av den dels genom fädernearv, dels genom gifte med fältmarskalken greve Karl Gustav Wrangels enda dotter, Margareta Juliana, rike greve Nils Brahe, son av den vid Lützen stupade hjälten med samma namn och född efter dennes död 1633. Huset ägdes ett århundrade senare av en greve Cronhielm, sedan av greve Erik Brahe, död 1756, riksrådet greve Anders Johan von Höpken, vidare av riksrådet greve Ulrik Scheffer, riksrådet friherre Vilhelm De Geer, Magnus Eriksson Brahe, född tre månader efter faderns avrättning, Gustav III:s gunstling, sedan hans motståndare, död 1826. Dennes son Magnus var Karl XIV Johans förtrogne.

Huset, som länge var danskt ministerhotell, revs 1906 och är nu ersatt med ett nytt. På tomtens västra del står Klara församlings nya pastorshus.

Nr 49 Drottninggatan härstammar från början av 1750-talet och har en väl bibehållen portal med droppar. Ett hus ägdes här 1750 av skomakaren E. Hedberg. År 1752 anhöll kopparslagaren L. Jernström att få bygga det nuvarande huset.

Nr 71 och 73 Drottninggatan, f. d. Stockholms allmänna barnhus, 1885 flyttat till nr 14 Norrtullsgatan. Detta har sin upprinnelse från 1619, då en kunglig förordning föreskrev, att i varje stad skulle inrättas barnhus, dit de, som »gingo och tiggde på gatorne, kunde inhävas och hållas från kättja och självsvåld». 1624 förordnade Gustaf II Adolv om inrättande av ett barn- och tukthus i Stockholm under Joakim Fierbrandts inseende. I detta skulle »100 fattigmans barn av man- och kvinnkön reda ull, väva bumertin, rask, sarati m. m.». Även skulle där intagas »skalkar, skökor och bovar» för att göra grovarbete. Klosterbyggnaderna på Riddarholmen fingo inrymma denna anstalt. 1633 erhöll drottning Kristinas lärare Johannes Matthiæ privilegium på inrättandet av ett barnhus i Stockholm, för vilket ändamål skänktes en ödetomt, »belägen inemot Rörstrand mellan sjön och borgarnas tomter å Västra malmen».

Dock är barnhusets ålder egentligen att räkna från år 1637, då dess bestånd tryggades genom inkomster och förmåner, som förmyndarregeringen bestämde, och som drottning Kristina 1652 bekräftade. Det byggdes på den nämnda stora ödetomten. Barnhuset förvärvade sedan flera tomter och ägde kvarteren på båda sidor om Smedjegårdsgatan, nuvarande Barnhusgatan, vid vilken husen nr 71 och 73 Drottninggatan äro belägna.

Emedan det ansågs olämpligt, att grova brottslingar och barnhusbarn förvarades under samma tak, beslöts 1698, att den med barnhuset sammanhängande tukthusinrättningen skulle skiljas därifrån. Detta skedde, först sedan 1724 en egendom på Långholmen blivit inköpt till rasp- och spinnhus.

På Barnhusets förra område låg också Spinnhuset eller Norra straff- och arbetsfängelset för kvinnor, som revs för att giva plats åt Upplandsgatan och nybyggnader vid dess sydligaste

sträckning. Nämnda straffanstalt inrättades 1826 i de här belägna gamla hus, som förut begagnats av en segelduksfabrik, den första i riket.

Det till Barnhusets tomt efter kungl. förordningarna av 1666 och 1667 från slottet förflyttade fängelset Smedjegården efterträddes av Stockholms länscellfängelse, vilket även i våra dagar rivits. Smedjegårdsgatans namn användes ännu i slutet av 1800-talet.

På Barnhusets område låg också Svenska trädgårdsföreningen, som stiftades 1832 på förslag av livmedikus Magnus Martin av Pontin. Den hade sin första plats vid Nortullsgatan, arrenderade 1836 Barnhusträdgården och den nedåt Klara sjö belägna sänkan, Dyen, som nu upptages av Norra järnvägsstationen och Norra bantorget men då blev förvandlad till kökträdgård.

Vid Drottninggatan anlades 1838—1839 en lustpark i engelsk stil, och 1842 uppfördes av konditorn Vilhelm Davidsson två vid samma gata belägna, i våra dagar rivna paviljonger, av vilka den södra användes till kafé, den norra för baler och dramatiska föreställningar. I hörnet norr om den sistnämnda stod sedan 1720-talet den mycket besökta Barnhuskällaren, ett gult trähus, som brann 1844 och efterträddes av hotell Fenix, som i sin tur lämnat plats för en större byggnad. Mellan paviljongerna fanns under 1800-talets förra del ett runt ridhus, vilket användes till cirkusföreställningar, förevisning av vilda djur och till teater. Där öppnades 1813 av Isaak De Broen Nya komiska teatern, som nedlades året därpå. Se Djurgårdsteatern! Tidvis förekommo dock fortfarande där teaterföreställningar. På Trädgårdsföreningens forna område reser sig nu Högre latinläroverket å Norrmalm. Kvarterens namn påminna ännu om det gamla Barnhuset.

Nr 75 Drottninggatan. År 1766 anhöll tobaksmanufakturisten Karl J. Ljungström om tillstånd att uppföra hörnhuset. Det norra torde vara äldre. Bland andra tomt- och husägare nämnas: 1718 repslagaren K. Sifvers, 1754 tobaksfabrikanten J. Sahlsten, 1802 omyndige K. F. Grip, s. å. traktören S. Sunnerdahl och 1837 dennes omyndiga barn.

Nr 77 Drottninggatan. Det var i det nu rivna huset, som krigskommissarien Karl Gustav Almqvist och hans fru, Birgitta Lovisa Gjörwell, julaftonen 1791 inflyttade som nygifta, och enligt taxeringslängden för 1794 bodde de kvar i sin vackra våning, då deras son, Karl Jonas Louis, den blivande skalden, föddes den 28 november 1793. Enligt anteckning i Adolf Fredriks församlings dopbok döptes han två dagar efteråt.

Dennes morfader, bibliotekarien, publicisten och historiske samlaren Karl Kristoffer Gjörwell, var liksom de unga föräldrarna mycket förtjust i den här belägna bostaden. I ett av sina brev till en annan dotter, gift med en handlande i Norrköping, beskriver han våningen och yttrar: »Utsikten är åt den sköna Adolf Fredriks kyrka, vars torn och portal äro nästan mitt för fönstren.» Vid den tiden var nämligen södra delen av f. d. Vetenskapsakademiens tomt ej bebyggd.

»Fredagsmorgonen (den 29 nov.) begav jag mig till Kungsbacken», säger Gjörwell. »Lördagen stod barnsölet.»

Dåvarande husägare var hökaren P. Åkerblom. Hans företrädare var sedan 1732 hökaren Johan Lindberg.

Över gårdsportalen i det nya huset, är en sten med följande inskrift, syftande på de båda husens tillkomst och nummer i kvarteret: »A:o 1742. N:o 2. 1905.»

Nr 81 B Drottninggatan har en inskriptionstavla, som upplyser, att tonsättaren Frans Adolf Berwald föddes där 1796. År 1781 anhöll tobakshandlaren Hans Frestadius om tillstånd att få uppföra vedbodar m. m. å denna sin förut bebyggda tomt.

Nr 2 Drottninggatan, Adelsvärdska huset. Dess företrädare ägdes 1771 av lagman Vesterman, sedan av finansmannen, riksrådet greve Johan Liljencrantz och i början av förra århundradet av bergsrådet Lefebure. Se nr 30 Stora Nygatan!

Nr 6 Drottninggatan. 1662 köpte borgaren Simon Juterbock ett här beläget hus av Björn Kristersson Måneskölds änka. 1755 ägdes huset av riksrådet greve Klas Ekeblad, död 1771.

Här låg 1728 källaren «KeysersCronan» eller Kejsarkronan, där skalden Karl Israel Hallman den 17 nov. 1778 höll en

parentation över den året förut avlidne överdirektören Gottfrid Sackenhielm, »en originell man och ivrig backusdyrkare». Sedermera sammanträdde Hallman och åtskilliga bland auditoriet, bland dem skalderna K. M. Bellman och Olof Kexell, livdrabanten Arvid Adrian Stjerncrantz m. fl. och bildade en orden, Par bricole, som den 1 nov. följande år hade sin första reception och snart fick dåvarande hertig Karl av Södermanland till ledamot och skyddsherre.

Husets nedre delar och portgången med kryssvalv vittna om äldre tid.

Nr 8 Drottninggatan har i murarna ankarjärn med voluter. Huset ombyggdes 1784 och ägdes då av fru Ingrid Maria Müller.

Nr 14 Drottninggatan har kryssvalv i portgången och i murarna ankarslutar med voluter och upprullat blad. Ombyggnad gjordes 1775 av rådmannen Paul Prinzell. Andra ägare hava varit: 1750 änkegrevinnan E. M. Gyllengrip, 1756 presidenten K. G. Cronhiorth, 1785 frimurarbarnhuset.

Nr 24 och 26 Drottninggatan. Tomterna, möjligen bebyggda, köptes 1666 av ärkebiskop Johannes Lenæus, Karl X Gustavs lärare, död 1669. Nr 24 har i gårdsmuren raka ankarslutar med dubbla voluter, vid gatsidan ankarslutar med dubbla voluter och upprullat blad. Nischerna i portgången äro bevarade från det äldre huset. 1760 påbyggdes en våning av kryddkrämaren Johan Bolin. Nr 26 fick 1777 en tillbyggnad av friherre Axel von Axelsson. Båda husen, i synnerhet 26, äro moderniserade.

Nr 28 Drottninggatan är byggt 1649 av Jonas Matsson Loverus, som köpte tomten av hattmakaren Tomas Matsson Sost. Det väl bibehållna huset, som har kryssvalv i portgången, portal och murar från 1600-talet, ägdes 1674 av krigsrådet Jonas Palmgren, 1676 av Adam Bernhard Hastpher, har sedan flera gånger växlat ägare och övergick 1855 till den framstående urfabrikören Gustav Vilhelm Linderoth, prästson från Umeå, vilken, vid nio års ålder faderlös, fyra år senare, 1829, anlände till Stockholm för att söka sin utkomst och där omsider grundade den ansedda firma, som bär hans namn.

Nr 30 Drottninggatan har i gårdsmuren ett vertikalt ankarjärn med volut och ett kryssvalv i portgången. Huset blev nybyggt 1793 av kaptenen Fredrik Widbom. 1745 ägdes det av generalmajoren friherre Fabian Kasimir Wrede och har efter honom tillhört släkterna Olivecrona, Stenbock och Silfverbrand.

Nr 34 Drottninggatan har kryssvalv i portgången och portal med droppar och mycket av sitt utseende från 1795, då det nybyggdes av revisionskommissarien Karl Fredrik Smedberg.

Nr 36 Drottninggatan, Landshövdingresidenset, Preisska huset, tillföll genom k. m:ts utslag 1788 och 1796 kronan såsom danaarv efter diplomaten friherre Joakim Fredrik Preis och anslogs sedan som residens för landshövdingen över Stockholms län.

Preis var född i Dorpat 1667, upptogs som gosse av generalguvernören över Livland greve Jakob Johan Hastpher för att lära kansligöromål, studerade sedan vid universiteten i Leyden, Cambridge och Oxford och blev juris doktor, varefter han anställdes vid svenska beskickningen i Paris och sedan i Haag, upphöjdes 1719 i adligt stånd, utnämndes sedermera till hovråd och kansliråd samt 1756 till friherre. Han dog i Haag 1759.

På 1600-talet ägdes området av Baltzar Rokus änka. Portalerna äro prydda med droppar, norra portgången med kryssvalv. Huset, som är ett av de bäst bevarade vid Drottninggatan, har i det närmaste sitt utseende från 1775, då det reparerades och byggnaderna vid gården jämte terrassen tillkommo. Det innehades då av sekreteraren Anton Ström och 1787 av statssekreteraren friherre Erik Ruuth.

Nr 54 Drottninggatan. Tillstånd att bygga detta hörnhus gavs 1777 åt kopparslagaren K. Hultgren. Den i nr 51 Mäster Samuelsgatan belägna smedjan torde hava varit hans verkstad.

Nr 64 Drottninggatan ägdes 1761 av handelsmannen Fredrik Lund, som hos »byggnings- och ämbetscollegio» anhöll om tillstånd att uppföra »en byggnad in på gården vid sitt gamla hus». Det har länge tillhört släkten Stuart.

Nr 86 Drottninggatan har tillhört arvingarna efter fältmarskalken greve Gustav Adolf Lewenhaupt, död 1656. Den ståtliga med kryssvalv och nischer försedda portgången och nedre trappgången äro möjligen ursprungliga. Huset ägdes 1773 av sejdlaråldermannen Johan Kristian Hotfman, som uppförde en byggnad vid Skvalbergsgatan, nu Tunnelgatan. Huset vid Drottninggatan byggdes efter 1789, då tillstånd begärdes av bryggaren Magnus Brandelius. Bland andra ägare nämnas: 1735 K. M. Bäckman, 1797 spanske chargé d'affaire chevalier de Moreno och 1801 bryggaråldermannen Abraham Westman Lorensson.

Nr 88 A Drottninggatan är en av de få byggnader vid denna gata, vilka ännu i det närmaste bevara sitt ursprungliga utseende. Karl Hårleman, friherre, Tessin d. y:s lärjunge, har varit dess arkitekt. Huset kan anses typiskt som privatbyggnad i Stockholm under 1700-talets första årtionden. 1709 inköptes tomtområdet av änkan efter Johan Hårleman, som var kunglig trädgårdsmästare och den förstnämndes fader. Efter Karl Hårlemans död 1753 såldes huset och hade flera ägare, däribland »bryggarkungen» Abraham Westman 1781 och advokatfiskalen J. Strybing 1791, innan det 1822 köptes av aktuarien Paul Evald Filéen, vars namn bevarats åt eftervärlden genom ett ordstäv.

Under långa tider hade denne, berättas det, väntat ett skepp, som skulle bringa honom förmögenhet. Han gick ofta upp på Södra bergen, där han med en kikare sökte upptäcka det efterlängtade fartyget, som också slutligen kom, varefter Filéen blev en rik man. Av denna anledning utkom en visa med följande titel: »Lyckan träffar man eller en ny och vacker visa om den fattige Satén, som oförmodat blev mäkta rik.» Den uppgives vara författad av skalden Karl Fredrik Dahlgren. Varje strof slutar med följande refräng: »Det var väl fan, sa' Satén, där han satt, såg uti kikarn och blekna.»

Filéen, född 1749 av fattiga föräldrar i Ystad, död 1829, levde såsom aktuarie i kommerskollegium ända till 1822 i knappa omständigheter. Sedan han då vid 73 års ålder blivit

arvtagare av en högst betydlig förmögenhet efter sin i Demerary avlidne bror plantageägaren Jonas Filéen, lämnade han följande år tjänsten och hugnades därefter med kommerseråds namn, heder och värdighet.

Filéen, som var ogift, hade en fosterdotter, Maria Elisabet, som blev gift med arkitekten Samuel Enander. Efter Filéens död skänktes till fosterdotterdottern Maria Samuelina Enander egendomen vid Drottninggatan. Hon ärvdes 1841 av sina föräldrar, av vilka modern, Maria Elisabet, innehade egendomen till sin död 1881. Därefter övergick den till hennes söner, Karl och Edvard Enander. Den senare, som 1890 vid broderns död blev ensam ägare av huset, testamenterade år 1900 hela sin stora förmögenhet till välgörande ändamål, däribland 110,000 kronor till Adolf Fredriks församling, som 1905 på Filéenska gravplatsen, norr om gravkoret, reste en vård åt donatorn. Hela området vid Drottninggatan övergick sedan genom köp till aktiebolaget Klara badinrättning.

Enligt de granskade räkenskaperna belöpte sig Filéens arv efter brodern till 864,434 riksdaler banko. Härav skänktes genom testamente betydliga belopp till militärhospitalsfonden, civilstatens änke- och pupillkassa, Uppsala och Lunds universitet, Serafimerlasarettet, Adolf Fredriks församlings fattighus, till sjukhus, barnhus och andra barmhärtighetsinrättningar i Stockholm samt till skol- och sjukhus i Skåne och en särskild summa till testators födelsestad, Ystad.

Nr 96 och 98 Drottninggatan. Kungliga vetenskapsakademiens f. d. hus. Vetenskapsakademien stiftades den 2 juni 1739 av följande personer: kommerserådet Jonas Alströmer, riksrådet greve Anders Johan von Höpken, vice presidenten friherre Sten Karl Bielke, arkiatern Karl von Linné, kaptenmekanikus Mårten Triewald och kammarherren friherre Karl Vilhelm Cederhielm.

Första upphovet till stiftelsen gav Triewald. Denne var född i Stockholm 1691 och son av hovslagaren Mårten Triewald och Birgitta Nooth. Se nr 3 Triewaldsgränd! Efter studier vid Tyska lyceum ägnade han sig åt handel men miss-

lyckades, varför han begav sig till England. Där sammanträffade han med Newton och andra framstående vetenskapsmän, fick 1716 anställning vid en gruva nära Newcastle, ägnade sig alltjämt åt fysiska studier och återkom till fäderneslandet 1726, höll sedan föreläsningar i fysik och mekanik på Riddarhuset, gjorde flera uppfinningar, som belönades inom och utom riket, och författade åtskilliga skrifter, »Påfund», »Föreläsningar i naturkunnigheten» m. m. År 1729 kallades han till ledamot av vetenskapssocieteten i Uppsala och sedermera av royal society i London. Triewald var på sin tid den verksammaste, om än icke den utmärktaste, medlemmen av vetenskapsakademien, vilken han ville giva en mera svensk och praktisk riktning än den äldre societetens i Uppsala. Dess skrifter utgåvos nämligen endast på latin. Triewald arbetade däremot för lärda arbetens utgivande på svenska. Över denne sin stiftare, vilken dog 1747, slog akademien 1854 en medalj.

Akademiens förste president blev efter lottning Linné, dess förste sekreterare var von Höpken. De första sammankomsterna höllos på Riddarhuset, därefter på Gamla banken, nr 2 Storkyrkobrinken, sedan i greve Pers hus på Helgeandsholmen, vidare i Rosenadlerska huset, nr 4 Mynttorget, i Lefebureska huset, nr 30 Stora Nygatan, vilket inköptes 1778, sedan presidenten Rosenadler därtill skänkt 8,366 riksdaler 32 skilling specie eller mer än halva köpesumman.

År 1828 kom akademien i besittning av huset 96 och 98 Drottninggatan, vars norra delar blivit uppbyggda av »bryggarkungen» Abraham Westman. Det måste dock för sitt nya ändamål förändras och har sedermera tillbyggts. Som även denna ståtliga och till synes rymliga byggnad med tiden blivit otillräcklig för det naturhistoriska riksmuseets samlingar, har den 1915 övergivits av akademien, som flyttat till sina nya palats å Norra Djurgården, och i år sålts till staten för 650,000 kronor.

Westmans farfader, Jan, var bryggare och skall hava dött i pesten 1710. Han hade fyra söner, av vilka tre blevo bryg-

gare, bland dem Lorens, bryggarkungens fader. Abraham byggde en fåfänga, lusthus, på Sabbatsberg. Han var gift med sin kusin Elisabet Westman och dog 1802.

Nr 110 Drottninggatan, f. d. Franska skolan. Här låg förut värdshuset Mon bijou, som sedan flyttades till nr 16 Norrtullsgatan.

Nr 116 Drottninggatan, Kniggeska huset, Spökslottet, en f. d. malmgård i holländsk stil, skall hava byggts på 1690-talet av en tysk köpman Scheffel eller Scheffler, som låtit begrava sig i den till egendomen hörande stora trädgården. En flat sten lades över graven.

I slutet av 1700-talet innehades egendomen av en brukspatron Knigge, vilken var känd som hård och elak. Det är han, som varit orsaken till »spökerierna» i huset. Första gången det spökade, var, när Knigge en dag helt plötsligt försvann. Man hade då sett en vagn, förspänd med frustande hästar, stanna vid porten, sett brukspatronen stiga upp i den och fara av med svindlande fart bland gnistor och lågor. Nu sades allmänt: »Fan tog Kniggen.» Sedan fortsatte spökerierna länge. Man såg vålnader framträda vid midnattstimmen och kors, som nattetid tecknades på en av rummens väggar, såg ljusen blåsas ut av en omärkbar kraft och andra underliga saker. Sedan Lars Johan Hierta, Aftonbladets grundläggare, i mitten av förra århundradet kommit i besittning av egendomen, hördes ej vidare några spökhistorier därifrån.

Vid en i slutet av 1800-talet företagen undersökning av graven befanns den innehålla blott småsten.

På en karta från slutet av 1600-talet (före 1699) kallas tomten »handelsman hr Scheflers trädgård», på en några år senare utgiven är där antecknat »handelsman Petter Schöfler». Hans rätta namn torde hava varit Hans Peter Scheffler, bördig från Schlesien, gift andra gången med änkan Katarina Grill, dotter av riksvärdien Antoni Grill. 1711, fyra år efter makens död, synes fru Scheffler hava lämnat huset, och 1733 var hovmarskalken Anders von Düben dess innehavare och möjligen långt dessförinnan. Efter att sedan hava skiftat ägare tillhörde

det 1765 handlanden Samuel Schütz änka, Sofia Magdalena Knigge. Hennes halvbroder, brukspatronen Jakob Baltzar Knigge, ärvde huset 1770. År 1800 ägdes det av hans änka, Anna Maria von Balthazar Knigge, vars man hade antagit »Baltzar» först som dopnamn, sedan som släktnamn, framför vilket han sedermera satte »von». Hans moder uppgives hava i sitt första gifte äktat en tysk adelsman von Balthasar. Änkan, Anna Maria, försmådde sedermera, omkring 1820, alldeles namnet Knigge.

Hennes fosterdotter, Maria Fredrika Colliander, blev gift med expeditionssekreteraren F. J. Lorich, i vars familj professorn Vilhelm Erik Svedelius 1839 varit informator. I »Anteckningar om mitt förflutna liv» har denne skildrat sitt inträde i Spökslottet och livet där.

Över huvud är huset sig likt, sådant det var under den kniggeska tiden. Det har därefter ägts av bokhandlaren H. Klemming, som sålde det till skriftställaren och köpmannen Lars Johan Hiertas änka, Vilhelmina Fröding, vars stärbhus sedan kom i besittning av egendomen.

Då grunden lades till Stockholms högskolas hus, undersöktes i juli 1907 åter H. P. Schefflers grav. Den bestod av ett murat valv av tegel, närmast täckt av småsten. Där förvarades en multnad, sönderfallen och med järnhandtag på sidorna försedd omålad likkista av fur, å vars botten låg ett multnat människoskelett. Vid undersökning av kraniet befanns detta vara kortskalligt och således ej av svensk typ. I augusti begrovos kvarlevorna i närheten av gravkoret å Adolf Fredriks kyrkogård.

Tomten och huset äro nu skänkta till Stockholms högskola.

Drottningholmsvägen, den nuvarande, var fullbordad 1787, då Gustav III den 3 augusti med sitt hov första gången färdades på densamma. Tranebergs bro, den nuvarande flottbron, tillkom 1851—1854, då även Nockebybro vid Drottningholm ombyggdes.

Drottninghuset. Se nr 16 Johannesgatan!

Dryckesgränd, södra, kallades i början av 1700-talet Dryckesgränden,

Dryckesgränd, norra, kallades Tunnbindargränd. Från 1733 hava de båda gränderna sina nuvarande namn.

38 Döbelnsgatan. Området ägdes 1748 av riksrådet greve Henning Adolf Gyllenborg, 1768 av kammarherren K. D. Gyllenborgs kreditorer, 1800 av fabrikören Jean Pierre Mazér. Både före, mellan och efter dessa ha de skilda tomterna haft olika ägare.

* * *

Eira, Stockholms stads och läns sjukhus. Se nr 13 Hantverkargatan!

Eldsvådor, större. Den 17 april 1297 »gick en fördärvelig vådeld över staden Stockholm, att rådstugan tillika med större delen av staden avbrändes».

1330 kom elden åter lös och »gick ej allenast över hela staden utan ock förbrände slottet».

»Natten mellan den 11 och 12 juni 1389, som var Kristi heliga lekamens dag», uppbrände de tyska borgarna i Stockholm 60 svenska borgare i ett gammalt trähus på Blasiiholmen (Käpplingeholmen). Strax efteråt »ljungade det i skyn gruveliga och förskräckeliga, och luften skakade ifrån sig en så stor vattuflod, att man ej annat kunde tänka, än Stockholms stad skulle genast sjunka i grund».

1407, andra söndagen efter påsk, rasade i Stockholm åter en förskräcklig eldsvåda, varvid »halvannat tusen man», enligt annan uppgift 400, skulle hava omkommit. Många dödades av lågorna och röken, andra, som sökt sin tillflykt på båtar i i hamnen, överfyllde dessa och drunknade. Härom säger Johan Messenius i sin Stockholmskrönika:

»Därtill kom hastig storm och vin,
fast många skutor nedsänkte,
mest kvinnfolk och barn fördränkte.
De, som flydde för eldsens glö,
så måtte de i vattnet dö.»

Vid samma tillfälle led Svartbrödraklostret jämte dess bibliotek stor skada. Om det senare säger han:

»Ej fanns så härligt liberi,
som detta klostret var uti.»

1419 »in crast. corporis Christi», dagen efter Kristi lekamens fest, «brunno slott och stad och stadens privilegier».

1445 den 5 april brann tredjedelen av staden från Skomakarporten till Gråmunkegränd.

1458 brann hela staden utom slottet och kyrkan och möjligen rådhuset.

1495 i okt. skall en fjärdedel av staden hava brunnit.

1501 tände danskarna, som innehade slottet, eld på staden, varvid femtio hus nedbrunno.

1552 och 1555 härjades staden av eld, det senare året västra delen av staden, då hela Västerlånggatan förstördes.

1525, 1641, 1646 och 1648 uppkommo eldsvådor i slottet, vilka skadade delar därav, och slutligen den 7 maj 1697 blev det genom vådeld i grund förstört.

1652 ödelades (Norra) Smedjegatan och Regeringsgatan av eld, varefter drottningen påbjöd uppförandet av stenhus i de brunna trähusens ställe.

1686 den 8 juni gick en svår eldsvåda över Norrmalm från Hamngatan utefter hela Regeringsgatan och även väster därom till S:t Olofs kyrkogård, varvid avbrändes 646 gårdar och 3 väderkvarnar.

1689 den 24 januari brunno husen vid (Norra) Smedjegatan på båda sidor, varemot stenhusen vid Regeringsgatan kunde räddas.

»1691 den 21 nov. vid midnattstid brann herr Axel Sparres och husgerådsmästaren Anders Andersson Drakenstiernas stora stenhus tvärt emot varandra på båda sidor om gatan inemot nuvarande Kungsholms nya bro.» Nämnda Sparres hus var det, som nu, ombyggt, inrymmer Konstakademien.

»1693 den 21 dec. brann salig grev Axel Lillies sköna stora hus vid Norremalmstorg vid kl. 11 om natten.» På dess plats står nu Operahuset.

Södermalm har ofta och svårt hemsökts av eldsvådor.

1454 avbrann den då bebyggda delen, 1457 lät Karl VIII Knutsson »för viktiga orsaker» avbränna de där uppförda byggnaderna, 1491 antändes samma stadsdel av danska ryttare, och 1502 sattes den av Sten Sture d. ä. i brand, 1640 brann nästan hela Maria församling, 1644 större delen av trakten kring kyrkan, 1657 uppbrunno över 50 gårdar på Södermalm och 1664 omkring 150 hus. Efter den sistnämnda branden stod trakten väster om kyrkan länge öde och kallades Brända tomten.

»År 1691 den 23 april mot aftonen brunno på Södermalm köpman Roland Eliæsons sköna kvarn, som var byggd ovan på bergen, så att stenarna föllo utför berget i sjön.»

»S. å. den 7 okt. efter 9 om kvällen brunno stadens murade kvarnhus och Smittens stenhus vid Söder stora ström tillika med bron över strömmen.»

1693 den 13 mars var åter en eldsvåda vid Slussen, varvid stadens brygghus och några bodar uppbrunno. »S. å. den 1 maj brunno 5 gårdar på Södermalm i gränden, som löper från torget och Götgatan närmast förbi kyrkogårdsporten vid S. Maria.»

»1694 den 6 dec. ifrån kl. 9 till 12 om aftonen brann på Södermalm all Ryssgården och några träkrogar, så att Stadshuset stod där i stor fara, och begynte något brinna på dess östra gavel men blev dock släckt utan stor skada.» Det hade förut, 1680, härjats av elden.

1713, 1719, 1721 förhärjades trakten vid Skinnarviken och Hornsgatan av eldsvådor.

1723 den 1 mars uppstod vådeld i Maria församling, där många gårdar ödelades, och övergick sedan till Katarina församling, som jämte dess kyrka ännu värre hemsöktes. Tillsamman avbrunno 496 hus, därav 48 stenhus. S. å. den 25 april brunno flera hus vid Norrlandsgatan. Värdet av det under detta år brunna uppgick, lösöret undantaget, till 1,681,539 daler silvermynt.

1730 brunno 12 hus vid Hornsgatan, varvid kyrkan med nöd räddades.

1735 stodo husen vid Skinnarviken åter i brand, och 1736 brunno 10 hus vid Hornsgatan.

År 1751, den 8 juni, då en stor del av Klara församling uppgick i lågor, »fördes elden med vädret» till Skinnarviken, Hornsgatan, Zinkensdamm och Hornskroken.

På aftonen samma dag uppstod eldsvåda hos en bryggare på Ladugårdslandet, och hade elden »så mycket snarare vid en så allmän bestörtning kunnat fräta omkring sig, om icke hans kungl. maj:t (Adolf Fredrik) i egen hög person varit å alla ställen tillstädes och gjort såväl faderliga som nödiga anstalter.»

1759 den 19 juli inträffade åter en väldig brand på Södermalm, vilken uppkom vid den s. k. Besvärsbacken, nuvarande backen i Brännkyrkagatan, och lade kyrkan och omkring 300 gårdar i aska. Det var den största eldsvådan i den trakten, »Maria brand», vilken länge omtalades.

Lördagen den 8 juni 1751 vid middagstiden kom elden lös i ett färgeri, Blå handen, vid Munklägersgatan vid Klara sjö och lade västra delen av Klara församling ned till Röda bodarna i aska. Den häftiga stormen drev eldbränder och gnistor över till Södermalm, som även antändes. Se ovan! Man misstänkte, att elden var anlagd av mordbrännare och utlovade 2,000 dukater åt dess upptäckare men utan följd. Vid denna eldsvåda, »Klara brand», härjades även kyrkan, skolan, pastorsbostället och det nyss förut inrättade fattighuset, som upptog kvarteret Sjörån, där sedermera Centralpostkontorets hus, nu inrymmande arméförvaltningen, blev uppfört. Se Klara kyrka!

1775 den 10 aug. nedbrunno 45 gårdar i Adolf Fredriks församling.

1812 vid femtiden på morgonen måndagen den 15 nov. uppstod genom en vaktmästares vårdslöshet eld i Kammarrättens hus på Riddarholmen. Den spred sig även till Kungshuset, vars tak och övre trossbottnar snart stodo i lågor. Efter 36

timmars arbete var elden så underkuvad, att den utkommenderade garnisonen fick avtroppa. Kyrkan blev denna gång skonad, men

1835 den 28 juli vid 8-tiden på morgonen slog åskan ned i dess torn, som antändes och brann hela dagen, fastän ej utifrån synligt. Man föreslog nu som fordom att släcka elden med kvinnomjölk, men överståthållaren friherre Sprengtporten och andra befälhavare lyssnade ej därtill. Ännu vid middagen den 29 ansågs ej någon större fara hota. Men så började det blåsa hårt, och genom de öppningar, som gjorts i tornet för att komma åt elden, fick denna god näring. Kl. 5 nedstörtade det förgyllda korset med tuppen och drog med sig den översta delen av tornspiran. Liksom ur en krater forsade nu elden ut ur den öppning, som där uppstod. Spiran smälte alltmera bort, lågorna slickade kring urtavlorna och torngluggarnas ramar. Vid 10-tiden på aftonen var hela övre delen av kyrkan ett enda eldhav. Klockorna föllo ned och spräckte valvet bakom orgelläktaren, men i tid hade man insett farans vidd och hunnit rädda kyrkans dyrbarheter, däribland fanor, vapen och rustningar, porträtt och sköldar. Vid midnatt voro kyrkans och Gustiavianska gravkorets tak uppbrunna. Först kl. 6 e. m. den 30 var elden fullkomligt släckt. Kyrkan var nu en ruin. Alla dess gravkor voro räddade men liksom angränsande hus svårt skadade. Se Riddarholmskyrkan!

Den 12 juni 1822 nedbrunno eller skadades Skeppsholmsklockarbostället, Skeppsholmskyrkan, Slaktarhuset, större delen av Skeppsholmsbron och en mängd staden tillhöriga salubodar, åtta större och fem mindre fartyg. Denna ödeläggelse blev av stor betydelse för Blasiiholmens omgestaltning.

En annan större vådeld var Dramatiska teaterns brand, som inträffade den 24 november 1825. Det praktfulla slottet Makalös, byggt 1647 av fältherren greve Jakob De la Gardie »på 18,000 pålar», sedermera använt som tyghus och därför benämnt Arsenalen, skattade då åt förgängelsen. På aftonen nämnda dag spelades femaktsdramat »Redlighetens seger över

förtalet» av Aug. von Kotzebue. Rök började tränga upp mellan kulisserna vid slutet av fjärde akten, ridån föll, men gick åter upp, och Lars Hjortsberg, som då var svenska scenens största prydnad, trädde fram, ehuru elden rasade under honom, och meddelade, vad som inträffat. Alla avlägsnade sig utan buller och trängsel, såsom han uppmanat, och undkommo så den stora fara, som hotade, men artisterna själva hunno ej upp i sina klädloger utan måste rädda sig i de dräkter, i vilka de spelat. Tre personer, två tjänsteflickor och en teaterordonnans, blevo innebrända.

Elden fick snart luft genom fönstren. Den s. k. kronvinden och de fyra tornen antändes nästan på en gång, så att det gamla minnesvärda palatset inom kort stod i ljusan låga, erbjudande i den mörka novemberkvällen ett skådespel, vars like i hemsk skönhet aldrig förr eller senare skall hava uppförts i Stockholm. Efter några få timmar var det stolta slottet förvandlat till en grushög. Biblioteket, som förvarades i dess västra del, blev räddat. Se Kungsträdgården!

Tyska kyrkans brand och den s. k. Eldkvarnens vid Hantverkargatan brand, vilka båda inträffade 1878, äro ännu i mannaminne.

Eriksbergsgatan hette till 1885 Lilla Träskgatan. Den har sitt namn av

Eriksberg, som tillhör timmermansorden, en efterbildning av frimureriet, införd i Sverige 1760. År 1778 inköpte orden egendomen Eriksberg vid dåvarande Träsket från trädgårdsmästaren Erik Lindbloms stärbhus. Se Träsktorget! Här fanns då ett värdshus. Ordenshuset, som ännu kvarstår, är en byggnad från 1669, uppförd av rådmannen Joel Hörner. Efter honom bytte egendomen flera gånger ägare. I början av 1780-talet hade Nils och Karl Stenborg här sin Svenska teater, öppnad av fadern, Petter Stenborg, vid Kindstugatan, sedan flyttad till Humlegården. Från Eriksberg drog sällskapet till den nu rivna delen av det s. k. Kirsteinska arvingarnas hus, f. d. Falkenbergska huset, vid Nedre Munkbron. Se nr 2 Munkbrogatan! Ett av orden underhållet sjukhus stif-

tades den 1 nov. 1796 »till betygande av ordens undersåtliga glädje däröver, att Gustav IV Adolf på denna dag fyllde dess myndige år». Se Humlegården!

Ersta var på 1700-talet en privat egendom, som tillhörde släkten Grill. På höjden stod ett lusthus, längre ned boningshus. 1788 inrättades där ett stålgjuteri.

Eugenias kapell. Se nr 24 Norra Smedjegatan!

Evangeliska brödraförsamlingens hus. Se nr 12 Kungsträdgårdsgatan!

* * *

Farmaceutiska institutet. Se nr 26 Vallingatan!

Fatbursgatan har sitt namn efter Fatburssjön, som intog det område, där Södra bangården nu ligger. Igenfyllning av »den gröna, dyiga sjön» föreslogs av läkaren Johan Lorens Odhelius redan i slutet av 1700-talet men verkställdes först i mitten av 1800-talet.

Ferkens gränd. År 1603 var Michel Wossin gårkock (av tyska gar, färdig, genomkokt, alltså en person, som sålde lagad mat) vid denna gränd. »Färcken», »Farken» (jfr tyska Ferkel, gris) torde hava sitt namn efter någon skylt i form av ett svin, vilket uppsatts för att utmärka gårköket. 1679 nämnes »gamla Farkens hus». Även omtalas en källare »i Farken».

Fersenska palatset. Se nr 11 Blasiiholmstorg!

Finska kyrkan. (Fredrik I:s kyrka.) Ungefär samtidigt med reformationen uppkom i Stockholm en finsk församling. År 1533 meddelades i Tänkeboken, att »onsdagen näst efter S:t Birgittæ dag beslöts, att golvet i Svartmunkekyrkan skulle jämnas och en finsk predikaner erhållas, som där i klostret predika skulle och hava sin våning där, och det sällskap (möjligen munkar), därinne var, skulle drivas därut».

Då klostret 1547 revs, fingo finnarna året därpå en tillflykt för sin gudstjänst i ett kapell på Södermalm, förmodligen Sturekapellet, där Katarina kyrka nu står, sedermera, 1571,

i S:t Gertruds kapell. Emellertid utverkade tyskarna av Karl IX, att finnarna blevo utestängda därifrån. I ett ännu bevarat kungligt brev av den 21 januari 1607 förklarar konungen: »Efter den tyske församlingen här uti vår stad Stockholm dagligen dags mer tillväxer och förmerer, så att den med den finske församlingen uti den kyrkie, som de härtill haft have, icke kunne römmes, och efter den kyrkie på Gråmunkeholm både är större och eljest där på holmen intet är så stor församling, som där räke till, att de finske ju få där rum uti med, så have vi latet göre den förordning, att de finske skole här efter gå till klåsterkyrkien på Gråmunkeholm och höre predikan, intill dess att vi, om Gud vill, kunne late uppbyggie och fullborde S:t Jakobs kyrkie på Norremalm, som vi nu have latet göre förordning till både med timmer och virke.»

Finnarna erhöllo därefter, år 1665, plats för kyrka på Helgeandsholmen, där det forna Helgeandshuset stått. Denna tomt ägdes av greve Gustav Gustavssons av Vasaborg änka, Anna Sofia av Wied-Runkel. Här började de bygga, men år 1674 återkallades det givna tillståndet »för k. m:ts commoditet och nödtorft», ty det kungliga stallet skulle uppföras på just detta ställe. Efter dessa motigheter erhöllo finnarna ersättning för sina grundläggningskostnader och ånyo löfte om lämplig byggnadsplats.

De fingo emellertid stanna i Riddarholmskyrkan och hade där sin gudstjänst över hundra år, ända till 1719, då hovförsamlingen under slottsbyggnaden hänvisades dit och finska församlingen till Katarina kyrka. Då denna 1723 skadades av eld, upplåts Holmkyrkan för finnarna.

I maj 1725 erhöllo finnarna kunglig tillåtelse att av hovrådet Beyers arvingar inköpa det s. k. Lilla bollhuset, delvis uppfört 1627 och färdigbyggt 1653, vilket inreddes till den kyrka, som det än i dag är. Beyer hade kommit i besittning av detta hus på grund av en penningfordran hos bollhusmästaren Zippel, vilken erhållit det som gåva av drottning Kristina.

Jämte nödiga reparationer kostade detta hus 27,000 daler kopparmynt. Arbetet gick så raskt, att kyrkan kunde in-

vigas redan i december s. å. Den kallades Frederici kyrka, och kanslipresidenten greve Arvid Horn valdes till dess patronus. Predikan på annat språk än finska hade ej förekommit förrän 1741, då en kunglig skrivelse påbjöd, att gudstjänsten även skulle hållas på svenska, »på det att mannen med hustrun och föräldrarna med barnen måge kunna sig till berörde församling hålla och av samma prästerskap betjäna».

Till en början var Finska kyrkan undanskymd av kringliggande hus. Sedan Indebetouska trädgårdens mur, Gamla bollhuset och andra byggnader rivits, fick den på 1790-talet sitt nuvarande friare läge.

Fredrik I:s bröstbild, som nu är uppställd i ett hörn av kyrkans sakristia, stod först i Karlbergs park, därefter i Kungsträdgården. På sockeln är följande smickrande inskription anbragt: »En primum orbis arctoi Fridericum, pacis, legum, libertatis statorem. In marmore vultus, in vultu rex, in rege heros. An magis dextre exprimitur?» (Se här Fredrik, den förste i Norden, fredens, lagarnas och frihetens upprätthållare. I marmorn blicken, i blicken konungen, i konungen hjälten. Eller kan det mera lämpligt uttryckas?)

Nr 1 Fiskargatan, Mosebacketorg, f. d. Navigationsskolan. Den första kända navigationsskolan i Stockholm stiftades av konung Karl X Gustav år 1658 »till seglationens bättre kultur och förkovring». Huset är byggt under senare delen av 1840-talet på Stockholms borgerskaps bekostnad.

Fiskartorpet, väster om den här igengrundade Husarviken, har ännu kvar den lilla stuga, som Karl XI lät uppföra, och som enligt inskriften på en där befintlig tavla benämnes hans fiskarstuga. Stället besjunges av Bellman i Fredmans epistel nr 71: »Ulla, min Ulla, säj, får jag dig bjuda — —?» Se Ugglevikskällan, Ladugårdslandet!

Nr 2 Fjällgatan har kryssvalv i inkörsporten, fönster i murlivet, prydliga järnportar i portgången och vid gårdssidan. Träportarna vid gatan äro utsmyckade med girlander och andra sniderier. Huset erhöll 1771 en tillbyggnad av fabrikör

J. P. Rutenbeck. Föregående ägare voro 1718 hökaren Jonas Eneroth och 1759 assessorn D. Wilhelmij.

Fleminggatan hette ända till början av detta århundrade Reparebansgatan. Från Schéelegatan till nuvarande Kronobergsparken sträckte sig en minst hundraårig överbyggd repslagarbana, vilken revs 1904. På 1600-talet anlades av överståthållaren friherre Klas Fleming en repslagarbana på Kungsholmen.

Nr 22 Fleminggatan, Stockholms stad allmänna försörjningsinrättnings huvudavdelning, fordom Grubbens trädgård, som var ett förlustelseställe. Egendomen, i senare tid kallad Grubbens gärde, ägdes 1759 av handlanden Hans Vilhelm Grubb, år 1800 av kommerserådet av Grubbens. Före Grubb var handlanden Hans Lenman, död 1739, ägare. Efter honom kallades egendomen Lenmanska possessionen.

Kommerserådet Mikael av Grubbens, född 1728, och son av handlanden Nils Grubb, reste vid unga år till Kina, uppehöll sig sex år i Canton och upprättade där det första svenska handelskontoret. Efter hemkomsten blev han adlad och direktör för svenska ostindiska kompaniet. Han dog 1808.

Flemingska palatset. Se nr 8 Slottsbacken!

Nr 24 Folkungagatan, f. d. Pilgatan, uppfördes 1752 av bryggaren Lars Callerman och tillbyggdes 1769 av madame Kristina Callerman.

Nr 26 Folkungagatan. 1734 uppfördes här ett trähus av Nils Lille, och 1752 uppbyggde bryggaränkan Katarina Lille det nuvarande huset.

Nr 119 Folkungagatan, Stockholms stads spädbarnshem, bär på gaveln årtalet 1748.

Forbusska palatset. Se nr 4 Blasiiholmshamnen, södra!

Franska bröd. Tillverkningen av denna brödsort beviljades första gången fransmannen Fr. Schubert genom kommerskollegii brev 1730.

Fredrikshov ligger i närheten av den plats, där den forna s. k. Gamla kungsladugården var belägen. Tomten, som kallades Kalvhagen, skänktes 1652 till arkitekten Jean de la Vallée,

som erhöll tillstånd att där inrätta värdshus »med allehanda lustspel och tidsfördriv till lovligt förlustande, såsom bollhus, klot- och trycktaffelspel med flera förnöjande saker, såsom han på främmande orter har sett eller själv påfinner». Därför kallades också stället Lustdal.

1668 ägdes området av fältmarskalken Otto Vilhelm Königsmark och kallades Königsmarkshov. Genom Karl XI:s reduktion lades det åter till ladugården. År 1743 blev Fredrik I dess ägare, lät där bygga ett stenhus och anlägga tvenne trädgårdar, varefter stället fick namnet Fredrikshov. Konungen förlänade snart denna egendom till sin gunstling presidenten i kommerskollegium, hovmarskalken friherre Erland Broman. Denne, som var en glad sällskapsman och goddagspilt samt skicklig affärsman, var gift med Vilhelmina Magdalena Taube, yngre syster till Hedvig, konung Fredriks älskarinna, som upphöjdes till riksgrevinna av Hessenstein. Se Skeppsholmsbron!

Broman, som hade en träffande likhet med ceremonimästarna i våra dagars operetter, försåg efter Hedvig Taubes död 1744 konungen med en ny älskarinna, Katarina Ebba Horn, vilken, då förbindelsen efter tre år upplöstes, hade dragit så stor fördel av kärleken, att hon ägde flera hus i Stockholm och stora lantegendomar. Hon blev sedan gift med riksrådet greve Ulrik Barck. Efter Bromans död 1757 blev riksrådet greve K. O. Hamilton ägare av Fredrikshov.

År 1772 inköptes Fredrikshov till vinterpalats åt änkedrottning Lovisa Ulrika. Därefter började det ännu befintliga slottet byggas under arkitekten friherre Karl Fredrik Adelcrantz ledning och blev till ungefär två tredjedelar, sådant det nu står, fullbordat 1776. Här residerade sedan Lovisa Ulrika. Efter hennes död på Svartsjö slott 1782 hade prinsessan Sofia Albertina en tid Fredrikshov till sitt förfogande.

I detta slott sutto under riksdagen 1789 oppositionsmännen Axel von Fersen, Karl De Geer, Fredrik Horn m. fl. i fängsligt förvar, och följande år ditfördes såsom fångar de officerare, som varit delaktiga i anjalaförbundet.

När De la Gardieska palatset 1793 från arsenal förvandlades till dramatisk teater, fick Fredrikshov förvara vapen- och trofésamlingarna till 1802, då de flyttades till dåvarande Orangerihuset i Kungsträdgården. Sedan dess har slottet alltjämt varit kasern. För detta ändamål uppfördes senare flera hus. Det regemente, som här inrymdes, var Svea livgarde.

År 1888 flyttade detta därifrån, och efter reparation 1903 mottogs där fjärde arméfördelningens intendenturskola.

Fredsgatan erhöll sitt namn till minne av westfaliska freden. Den utgjorde förut »Stråkevägens (Drottninggatans) krök fram till torget».

Nr 1 Fredsgatan. Arvfurstens palats, Torstenssonska huset. Tomtområdet, som sträcker sig ned till Norrström, var sannolikt bebyggt under medeltiden, och därvarande byggnader raserades av försvarsskäl under Gustav Vasas första regeringsår. Antagligen började fältmarskalken greve Lennart Torstensson, som här inköpt fyra tomter, byggnadsarbetet 1646. Palatset var dock ej färdigt vid hans död 1651. Det är ej känt, om han dog här eller i sitt andra hus, nr 30 Stora Nygatan. Han har också ägt och byggt Ulvsunda, väster om Stockholm. Där uppehöll han sig ofta och gärna.

Torstenssonska huset hade långsidan mot Fredsgatan. Den östra gaveln sträckte sig omkring 13 meter nedåt torget. På området vid strömmen voro ekonomihus uppförda. Av detta palats återstå i oförändrat skick endast portalerna vid gatan och gården och de sirliga ankarslutarna med upprullat blad och dubbla voluter i de även ursprungliga murarna. De ståtliga portalerna prydas av fältherrens och hans frus, Beata Johansdotter De la Gardies, vapen.

Huset ärvdes av sonen, Anders Torstensson, »en ädel och välmenande man, som för sin egen del hellre ville lida än göra andra orätt». På sin faders rykte »uppsteg han genom stallet till rådsbordet». Han var nämligen överste och riksstallmästare, innan han befordrades till riksråd. Sedan utnämndes han till generalguvernör över Estland och slutligen till president i Åbo hovrätt. Han var gift med fältmarskalken Magnus

Stenbocks syster Kristina Katarina och efterlämnade vid sin död i Åbo 1686 sonen Karl Ulrik, vilken avled såsom överste 1727 och var den siste ättlingen på svärdssidan.

På tal om palatsets indragning till kronan yttrade Karl X Gustav, att det ej finge ske, »om det också låge här på borggården», emedan fältmarskalken hade varit honom »en så god läromästare i knekteskolan». Emellertid övergick det 1696 till staten men överlåts snart till Torstenssons arvingar och kom sedan att tillhöra greve Ture Gabriel Bielke, såldes av dennes arvingar 1764 till direktören Klas Grill, som dog där 1778, och av dennes arvingar år 1783 till prinsessan Sofia Albertina, som genom tillbyggnad åt Norrström lät uppföra det nuvarande s. k. Arvfurstens palats. Detta arbete utfördes av arkitekten Erik Palmstedt, varvid fasaden fick samma utseende som det mitt emot belägna, år 1782 invigda Operahuset. År 1794 kunde prinsessan inflytta och bodde där till sin död 1829.

På en 1857 å palatsets frontespis uppsatt marmortavla läses: »Sophia Albertina ædificavit» (Sofia Albertina byggde [huset]). Enligt hennes förordnande skulle palatset tillfalla den äldste arvfurste, som näst kronprinsen ägde arvsrätt till kronan.

Arvfurstens palats överlåts 1902 till staten för en köpesumma av 2,250,000 kronor och inrymmer nu kungl. utrikes- och sjöförsvarsdepartementen.

Nr 2 Fredsgatan, Hornska huset, nu ombyggt av Stockholms inteckningsgarantiaktiebolag, mitt emot Torstenssonska palatset, har ägts och bebotts av fältmarskalken greve Gustav Horn.

Nr 12 Fredsgatan, Akademien för de fria konsterna. Huset är från början uppfört av riksrådet och överståthållaren Axel Sparre efter ritning av Nikodemus Tessin d. ä. Över ingången till sitt hus uppsatte greve Sparre en marmorsten med följande inskription: »Hanc domum extrui curavit illustrissimus dominus Axelius Sparre, regni Sveciæ senator, arcis holmensis castellanus et civitatis gubernator, annis 1671 et 1672, quam delineavit Nicodemus Tessin, architectus regius et civitatis consiliarius.» (Detta hus lät friherre Axel Sparre, Sveriges

rikes råd, Stockholms slotts ståthållare och stadens överståthållare, uppföra under åren 1671 och 1672 enligt ritning av Nikodemus Tessin, kunglig arkitekt och stadens rådman.)

Huset, som sedan ägdes av släkterna Bielke och Oxenstierna, brann 1751. Tomten med byggnadsresterna köptes av presidenten friherre Erland Broman, vilken sålde den till styckgjutaren Gerhard Meijer. Denne byggde åter upp huset och lät insätta nämnda marmortavla i huvudbyggnadens nedre förstugas vägg. Meijer skänkte huset till kungliga målare- och bildhuggareakademien, vilken, upprättad av dåvarande överintendenten, sedermera kanslipresidenten m. m. greve K. G. Tessin 1735 och stadfästad av konungen 1793, inflyttade dit 1781. Huset tillbyggdes 1844 med två flyglar och har i början av 1890-talet genomgått en ombyggnad. Byggnadens yttre prydes av medaljonger, i vilka stora mästare i bildande konst äro framställda. Minnesstenen har nu fått en mindre beaktad plats: på golvet i en av förstugans vrår.

Freskati. Ett par torpställen vid norra Brunnsviken skänktes av Gustav III till överstekammarjunkaren friherre Gustav Maurits Armfelt, som där uppförde en ännu befintlig villa i italiensk stil och gav stället dess namn.

Frisens park. 1648 erhöll Magnus Gabriel De la Gardie en plats i förläning å »kronones djurgård å Vallmarsön», antagligen Valdemarsudde med närmaste omgivning. 1782 kom detta område till grosshandlaren Karl Magnus Fris. Denne inrättade en »sågkvarn» på udden, sannolikt den ännu kvarstående, vilken bär årtalet 1785. Han anlade även vidsträckta planteringar, däribland den än i dag befintliga Frisens park.

Fru Gunillas gränd vid Österlånggatan nämnes under medeltiden med olika namn. Efter 1513, då fru Gunilla Johansdotter Bese på Benhamra i Roslagen, Erik Turesson Bielkes hustru, en av de kvinnor, som närvoro vid Gustav Vasas födelse, inköpte ett hus därstädes, uppkallades gränden efter henne. Hon var drottning Gunillas farfars mor. Gränden är nu avstängd.

Funkens gränd hette förut Bredgränden. 1628 köpte den från Stralsund inflyttade köpmannen Tomas Funck en tomt där.

Nr 1 Funkens gränd. Se 72 Västerlånggatan!

Nr 3 Funkens gränd. Över porten är en kvadratisk inskriptionstavla med bokstäverna G. H. S. och ett vapen med två hästskor, allt inom en lagerkrans. Därunder läses: »Der Herre bewar deinen Inganck und Ausganck. 159.» Siffrorna i hörnen bilda årtalet 1715. Bokstäverna och skölden erinra om Gustav Hästesko, 1683 utnämnd överstelöjtnant. Vid slutet av 1660-talet tillhörde tomten »sahlig biskop Feiff». Antagligen har Hästesko byggt huset, vilket påbyggdes 1755.

* * *

Nr 1 Gaffelgränd, Stockholms sjömanshus, består av två 1600-talshus, vilka sammanslogos under 1700-talet. Det södra huset ägdes av Lydert Adlerschiöld, det norra av skepparen Magnus Hardt. Två kanoner som avvisare stå ännu kvar i hörnen från 1600-talet. År 1788 blev Stockholms sjömanshus här bofast, såsom en inskriptionstavla upplyser, och från den tiden är fasadens utseende bevarat. Det första svenska sjömanshuset inrättades i Stockholm 1748.

Nr 23 Gamla Kungsholmsbrogatan, 22 Klara Norra kyrkogata. 1750 erhöll bagaren Johan Zimmerström tillstånd att uppföra ett tvåvåningshus i hörnet och följande år att bygga det ännu bestående huset, som på ritningen har två våningar och vindskupor. Det ägdes 1776 av hans änka, 1779 av bagaråldermannen J. Röhl, 1785 av bagaren A. Lychow, 1799 av handlanden K. Lychow och 1808 av bagaren J. Piehl. I detta hus inflyttade jämte familj i okt. 1864 lektorn i Skara Gunnar Wennerberg, kallad till Stockholm för att ordna Nationalmusei samlingar. »Våra rum äro något små», skrev han, »men varma, och jag hoppas, de ska bli trevliga.» Han kom aldrig att återupptaga den tjänst, han lämnat.

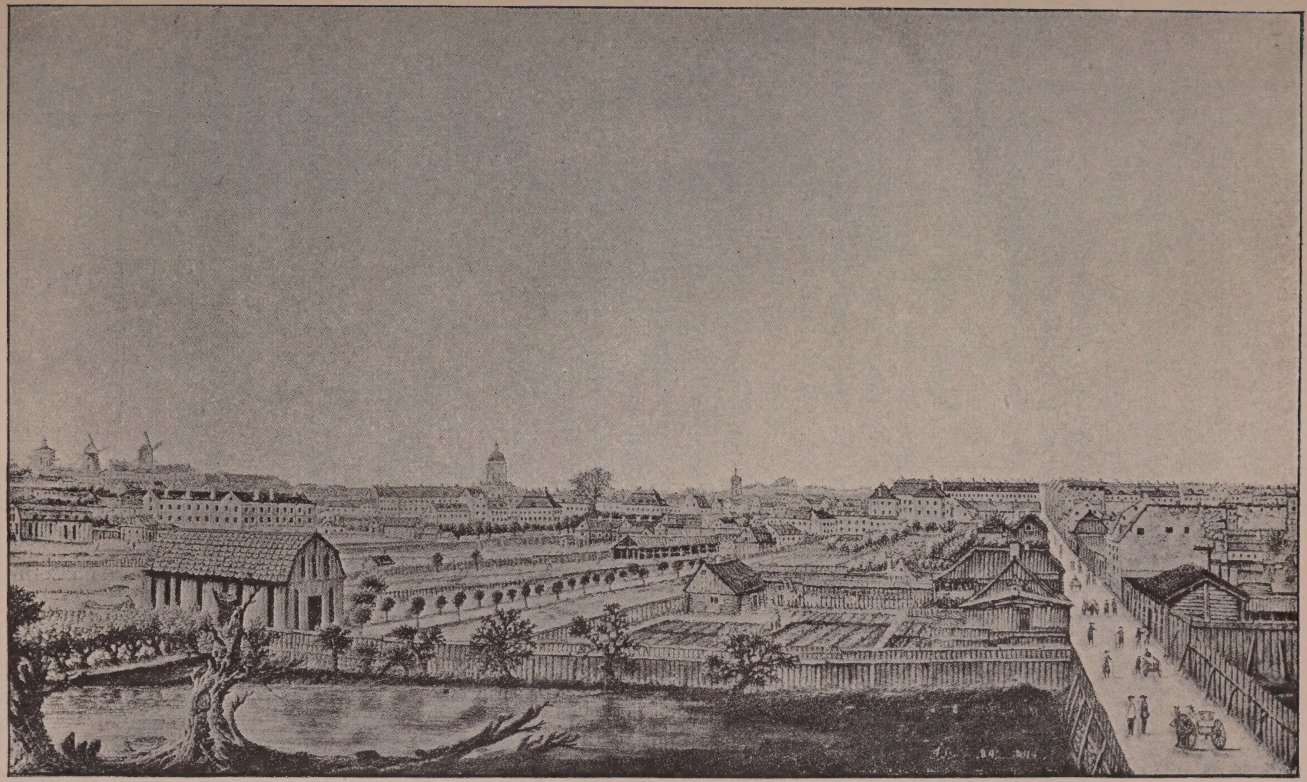

Utsikt över trakten mellan Observatorium och G:a Kungsholmsbrogatan år 1777.

Gamla posthuset. Se nr 6 Lilla Nygatan!

Gamla riksdagshuset. Se nr 5 Birger Jarls torg!

Gamla riksbanken. Se nr 55 Järntorget!

Garnisonssjukhuset. Se nr 25 Hantverkargatan!

Garvargatan har sitt namn efter vid stadsdelens första bebyggande där anlagda garverier, tillhörande Anders Schultz, Mikael Kahl, Anders Conrat och Daniel Ziehl, vilken lär hava varit den förste, som här uppförde bostadshus och vid grundgrävningen på 1640-talet påträffade en mängd likkistor och »de dödas ben däruti», alltså en gammal begravningsplats från munktiden. 1667 nämnes garvaren Johan Sigfridsson och 1688 Jakob Garvare. Ej mindre än sju garverier ödelades genom vådelden den 18 juni 1750. Se Kungsholms kyrka!

En namnkunnig garvare vid denna gata var i senare tid Jakob Westin, mest känd som boksamlare och donator. Då Uppsala universitet 1877 firade sitt 400-årsjubileum skänkte han till dess bibliotek sin boksamling av 30,000 band jämte handskrifter, kartor m. m. och senare genom testamente 50,000 kronor till ett vetenskapligt samfund i Uppsala, nu benämnt humanistiska vetenskapssamfundet. Vid samma jubelfest blev Westin fil. hedersdoktor. Han dog, 70-årig, i Stockholm 1880. Hans far och farfar voro åldermän i garvaryrket. Westinska släkten ägde och bebodde nr 4 Hantverkargatan.

Gator och gränder fingo benämning efter personer, yrken, markens beskaffenhet, läge, byggnader, kyrkor, kloster, offentliga och enskilda byggnader, stadsportar, torg, brunnar, märkliga händelser, naturföreteelser m. m.

Gränderna däremot uppkallades oftast efter den person, som innehade något av hörnhusen eller det mest betydande tomtområdet. Deras namn voro därför mycket växlande, medan gatornas blevo mera bestående.

I äldre tider voro gatorna endast vägar eller stigar mellan husen. Den första ordnade gatregleringen utfördes av överståthållaren friherre Klas Fleming under åren 1637—1640, och 1664 befallde k. m:t, att gatorna skulle jämnas och läggas med »rullsten i grus». Materialet härtill hämtades från

Brunkeberg. År 1806 väcktes fråga om stenläggning med tuktad sten, men först på 1850-talet började sådan mera allmänt användas. Se trottoarer!

Före 1697, då lyktor här och där påbjödos, fanns ingen särskild gatbelysning. Ehuru genom en förordning av 1749 föreskrevs, att sådana allmänt skulle uppsättas, var dock bruket av handlyktor med glas eller genomskinligt horn ålagt alla, som vistades på gatorna efter kl. 11 em.

Efter kungörelse 1763 anslogos på husen gatornas och gränderna namn. Adressnumreringen för varje gata tillkom 1832. Förut fanns liksom nu tomtnumrering inom varje kvarter. Denna ändrades 1810 och är sedan dess till stor del bestående.

Generalsbacken, en fortsättning av Brunkebergsåsen, slutade vid Norra Brunnsviken och är nu nästan alldeles bortschaktad. Några lämningar äro ännu kvar i Hagagatans fortsättning. Den fick sitt namn efter generalerna Lewenhaupt och von Buddenbrock, som där avrättades 1743. Se Brunkeberg!

Gillen motsvarade våra dagars klubbar och ordenssamfund. Ehuru de buro en religiös prägel och voro stiftade till något helgons ära, låg dock till grund för dem människans behov av sällskap och förströelse.

Helga lekamens gille var det förnämsta i Stockholm. I detta upptogos bröder och systrar av alla stånd. Den förnämste ämbetsmannen var åldermannen, som skulle vara präst. Till biträde åt honom stodo två klerker, kallade stolbröder, vilka under sig hade skaffare, som sörjde för gillets hushållning och framför allt gillesdrickningen. Övriga tjänstemän och betjänter voro kapellaner, som förrättade mässorna i gillets kor i Storkyrkan, klockaren, orgamästaren, orgtramparen, gillessvennen, som gick omkring med kallelser, djäknar, som biträdde vid likbegängelser, gillesdrickningen och andra fester, samt musikanter m. fl. Se nr 32 Skomakargatan!

S:t Olofs gille, Vår frus gille. Se nr 30 Skomakargatan! S:t Gertruds gille. Se Tyska kyrkan!

Grevegränden å Blasiiholmen är uppkallad efter grevarna Wachtmeister och von Fersen, som där ägde stora tomtområden.

Grevesmühlska skolan. Se nr 13 Brunnsgatan, 56 och 58 Malmskillnadsgatan!

Grevgatan torde hava sitt namn efter greve Per Brahe d. y., som ägde nuvarande kvarteret Ädelmannen, mindre.

Grev Magnigatan. I närheten av denna gata hade rikskanslern greve Magnus Gabriel De la Gardie en vidsträckt trädgård. På 1600-talet kallades gatan Grev Magni trädgårdsgata. 1715 köpte handelshuset Grill av grevinnan Elisabeth Oxenstierna här en större tomt, vilken tillökades genom utfyllning i sjön. Där anlades ett skeppsvarv, kallat Terra nova, vilket ägde bestånd till 1816, då området inköptes av kronan, som där uppförde kaserner för Andra livgardet och anordnade en exercisplats. Se nr 3 Stortorget!

Grev Turegatan. Greve Ture Gabrielsson Oxenstierna, död 1669, ägde stora tomter, där gatan går fram. 1686 blev »gatan utstakad, som är vid Grev Tures malmgård». Gatan kallades en tid Skvalbergsgatan.

Grindshagen utanför Skanstull upplåts efter pesten 1710 till begravningsplats. Se Götgatan!

Grinds skans. Se Götgatan!

Grundsborg, vid Skanstull, fordom bebott av arbetsfolk, var också ett tillhåll för mindre väl kända personer. Det inköptes 1845 av handlanden Olof Nyberg, som ägde den närbelägna egendomen Eriksdal. Några på det nyförvärvade området belägna källor med rikligt och gott vatten gåvo honom anledning att där anlägga en vattenkuranstalt, som en tid begagnades av ett större antal brunns- och badgäster. Nu tillhör Grundsborg Stockholms stads vattenledningsverk.

Gröna lund. »Bellmanskrogen» med »höganloftssvale» står ännu kvar på den gamla Mjölnargårdens plats. Se Djurgårdsstaden!

Gröna stugan. Se Berzelii park!

Gubbhuset, gamla. Se nr 1 Varvsgatan!

Gustav Adolfs torg, som i äldre tider kallades Malmtorget, sedermera Norrmalmstorg, erhöll efter 1796 på Gustav IV Adolfs befallning sitt nuvarande namn. Torget, som i forna tider var bebyggt och starkt sluttade mot strömmen, anlades

på 1630-talet av överståthållaren Klas Fleming. I ganska sen tid, 1775, då grunden till Gustav II Adolfs staty började läggas, påträffades djupt under jordytan lämningar efter eldstäder och stenlagda gator. 1663 förbjöds att använda detta torg till rättarplats och 1697 all handel med stads- och lantmannavaror.

Här var det, som dalkarlarnas uppror, »den stora daldansen», år 1743 kvästes. Här anställdes av Stockholms borgerskap i december 1778 till firande av Gustav IV Adolfs födelse en stor glädjefest, vilken slutade med stor sorg. En med läktare försedd sal av nära 50 meters längd blev uppförd av bräder på torgets norra sida. På den åt slottet vettande sidan var en transparang med inskriften: »Amor urbis et orbis» (Stadens och landets älskling). Vin, brännvin och öl utdelades gratis åt folket, som dessutom skulle roa sig med dans. Klockan sju öppnades salens fem portar, varvid pöbeln från alla håll trängde på, så att före klockan åtta, då festen skulle börja, 64 personer, 27 män och 37 kvinnor, trampades till döds i och vid den östra porten. Längre in i salen kände man ej till olyckan, varför dansen och förplägnaden där tog sin början. »Genom medicorum och flera kirurgers så hedrande som oförtrutna nit och bemödanden» kunde 14 personer, vilka upptogos som döda, friska och tillkvicknade återvända hem.

I hörnet av Gustav Adolfs torg och Malmtorgsgatan var det för ett par år sedan rivna hotell Rydberg beläget. Det uppfördes 1857 på köpmannen Abraham Rydbergs bekostnad.

Rydberg, son av skolrektorn i Lidköping, sedermera prosten i det närliggande Örslösa Anders Rydberg och Elsa Maria Lidbeck, blev student i Uppsala 1798, övergick snart till affärsverksamhet och förvärvade stor rikedom. Han dog 1845 efter att hava donerat 150,000 riksdaler banko till nämnda hotellbyggnad och lika mycket till grundandet av en navigationsskola i Stockholm. Emedan en sådan redan fanns, användes beloppet till en praktisk sjömansskola, vilken ännu är i verksamhet under namn av Rydbergska stiftelsen, som avser danandet av skickliga sjömän. På hotell Rydbergs plats stod förut Kastenhof, uppfört 1645—1650 till »kämners kammare», en under-

rätt. Drottning Kristina »förunte detta hus åt norre förstaden till justitiens fortsättande och till skänkeri av främmande drycker». Det fick sitt namn efter den förste vinskänken där, Kasten Hoff, vilken varit i drottningens tjänst. Se nr 45 Österlånggatan!

På Operahusets nuvarande område låg på 1600-talet riksrådet greve Axel Lillies palats, vilket efter denne övergick till släkten De la Gardie. Det förvärvades sedermera av överståthållaren friherre Karl Sparre, som 1773 överlät köpebrevet på konung Gustav III. För vinnande av utrymme till teaterbyggnaden inköptes även Ekebladska huset vid Arsenalsgatan och Jakobstorg. År 1782 invigdes Operahuset, som enligt inskriptionen på frontespisen, »Gustavus III, patriis musis», var ägnat åt de fosterländska sånggudinnorna.

Gustav II Adolfs staty. År 1757 väcktes förslag om uppresande av en ärestod åt Gustav II Adolf. Sedan konungen härtill givit sitt bifall, uppdrogs åt bildhuggaren Pierre Hubert L'Archevesque, född 1721, död 1778, Sergels lärare, att modellera en staty. Då denna ej vann ständernas erkännande, utförde han 1772 en annan, varefter gjutningen uppdrogs åt styckgjutaren Gerhard Meyer »den tredje», död 1784, och år 1779 var detta arbete verkställt men ciseleringen först 1791. Statyn fördes då på en för ändamålet inrättad vagn till dess nuvarande plats på Gustav Adolfs torg, där den i Gustav IV Adolfs närvaro med övlig ståt avtäcktes den 17 november 1796, vilken dag motsvarade den 6 november i den julianska tidräkningen.

Piedestalen, på vars östra och västra sidor porträttmedaljonger av Torstensson, Wrangel, Banér och Königsmark äro anbragta, skulle på den södra sidan förses med en dylik, föreställande hertig Bernhard av Weimar, men Gustav III ändrade förslaget därhän, att den av Sergel modellerade gruppen Axel Oxenstierna och Historien skulle gjutas i brons och uppställas på fotställningens södra avsats, ett verk, som först 1906 blivit utfört. På den motsatta sidan märkes en grupp av troféer. Medel till stodens resande erhölls huvudsakligen genom ett särskilt anordnat lotteri, som sannolikt gav anledning till inrättandet av kungliga svenska nummerlotteriet.

Gustav III:s staty. Se Skeppsbron!

Gustav Vasas staty. Se Riddarhustorget!

Gymnasium. Se nr 7 Birger Jarls torg!

Gymnastiska Centralinstitutet. Se nr 19 Hamngatan!

Gåsgränd. År 1494 nämnes ett hus, beläget ovanför »Graagasen», och två år senare »fjärde gränden från Gråmunkegränden näst ovanför hustru Ragnhild Graagasens hus». Gåsgränd är än i dag den fjärde gränden, därifrån räknat.

Nr 1 och 2 Gåsgränd. Se nr 24 Västerlånggatan!

Nr 3 Gåsgränd. De i väggen vid Gåsplan inmurade skulpturerna torde hava tillhört någon portal från 1600-talets förra hälft. Huset är sammanslaget av tvenne andra, som funnos här omkring år 1700.

Gäldstuguhäktet. Se nr 82 Hornsgatan!

Göran Hälsings gränd. Helsing är ett namn, som ofta förekommer under vasatiden. Göran Helsings fader var Nils Helsing, vars hustru, Apollonia Larsdotter, var Erik XIV:s amma och fick ett hus av kung Gösta. Det föregående namnet var Nils Helsings gränd.

Nr 1 Göran Hälsings gränd, nr 2 Ignatiigränd, härstammar från 1600-talet.

Nr 3 Göran Hälsings gränd, nr 4 Ignatiigränd. Området med åbyggnader ägdes vid 1600-talets mitt av boktryckaren Ignatius Meurer. Det nuvarande huset byggdes 1689 av kocken Anders Elofsson. Det har i murarna ankarslutar med voluter och upprullat blad. År 1748 blev huset »reparerat och i fullkomligt stånd satt» av glasmästaråldermannen Petter Stöwer.

Nr 2 Göran Hälsings gränd, nr 1 Lilla Gråmunkegränd bestodo ursprungligen av två hus, av vilka nr 2 1745 tillhörde lärftskramhandlaren Anders Holmgrens änka, som då blev gift med hovurmakaren Jean Fredman. Se nr 2 St. Nygatan! Där fanns vid samma tid en krog, som innehades av Ebba Falk.

Nr 4 Göran Hälsings gränd. Huset och portalen med ett kerubhuvud som slutsten härstamma från 1600-talets senare del. En påbyggnad skedde 1804, då huset ägdes av traktörsänkan Kristina Åkerblom.

Götgatan har sitt namn efter den forna landsvägen Götavägen, vilken delvis gick i den nuvarande gatans riktning. Nedre delen av Götgatan i närheten av Skanstull kallades länge Postmästarbacken efter generalpostmästaren Johan von Beijer, som därbredvid ägde en stor trädgård.

Vid Skanstull låg Grinds eller Grima skans. Lämningar av denna och skansgraven äro ännu synliga. Den äldska skansen anlades 1644. Denna tillbyggdes och förstärktes 1657—1660, förföll sedan men iståndsattes 1710 och 1719. 1774 fylldes en del av vallgraven för landsvägens framdragande, och 1907 raserades flera återstående murar.

Genomgrävning mellan Hammarbysjön och Årstaviken och utvidgning av Danviksränniln voro påtänkta redan 1761 men uppskötos av farhågor för att Danviks kvarnar därigenom skulle ödeläggas.

Söder om Skanstull, där spårvägen viker av till Enskede, synas befästningsverk, som påbörjades 1859 men aldrig blevo utförda.

Nr 1 Götgatan, Södra stadshuset. På denna plats sträckte sig fordom ända ned till sjön ett stort byggnadskomplex av trä med salubodar, som delvis uppkommit under förra delen av 1600-talet, då ryska köpmän i stort antal besökte Stockholm. Man ansåg det nämligen nödvändigt att hava dessa herrar samlade på en plats och förbjuda dem att gå omkring var som helst och avyttra sina varor. Deras affärsmetoder gillades nämligen ej av magistraten, ty ej sällan anklagades den ene ryssen efter den andre för stöld. Samlingen av dessa träbyggnader kallades Ryssgården.

Omkring år 1660 väcktes fråga om deras ombyggnad, och tre år senare torde arbetet därmed hava börjat under stadsarkitekten Nik. Tessin d. ä:s ledning och fortgick långsamt till 1676, då förslag gjordes att »i stället för en ryssegård uppföra en stadshusbyggning». Konungen medgav nämnda år borgerskapet att tullfritt införa större partier vin, »att låta skänka och tappa gode och oförfalskade drycker och där jämte noga tillse, att ingen flärd uti bemälte skänkeri brukas och förövas».

1664—1673 var Nikodemus Tessin ledare av arbetena, som

till en början inskränkte sig till ryssbodarna. Han efterträddes sedan av sin son. 1694 skövlades ryssbodarna av brand. Se Eldsvådor! De uppfördes åter men fingo ej lång varaktighet. De hade sin plats norr om det nuvarande Stadshuset. På 1800-talet funnos de ej.

I början av 1700-talet inrättades i en stor sal i norra flygeln av Stadshuset rysk gudstjänst, sedermera, påskdagen 1784, invigdes en annan sal för katolsk. 1748 inrättades där en anatomisal. Det har dessutom under tidernas lopp lämnat lokaler till krogar, domstolar, fängelser, skolor m. m.

I det s. k. stadshushäktet förvarades på skilda tider Karl XII:s minister baron Georg Heinrich von Görtz, kaptenen, Nya teaterns (sedermera Dramatiska teaterns) grundläggare, Anders Lindeberg och skriftställaren Magnus Jakob Crusenstolpe. Här sutto också de dödsdömda, som skulle beredas för färden till galgbacken. Innan Görtz den 20 februari 1719 utfördes ur sin arrest, skrev han där: »Mors regis fidesque in regem mors mea (Konungens död och troheten mot konungen — min död).»

Utom den monumentala gården har byggnadens yttre föga att bjuda av arkitektonisk skönhet. Portalen vid Götgatan är, ehuru påmålad, ursprunglig.

Nr 3 Götgatan har raka ankarslutar med upprullat blad i murarna och droppar i portalens överstycke. Huset ägdes 1751 av fabrikören H. Wolgenau, 1789 av brukspatronen med samma namn och 1792 av köpmannen A. Seminoff.

Nr 5 Götgatan bär vid gränden årtalet 1726.

Nr 19 Götgatan, hörnhuset vid Hökensgatan, köptes 1725 av hovurmakaren Andreas Fredman, den av Bellman besjungne dryckeshjältens fader, från hökaren Erik Gieting. Tomten bebyggdes nu med ett stenhus, som 1730 hade åtminstone en våning. Den nedre delen av huset och portalen torde härstamma från Fredmans tid. Se nr 2 Stora Nygatan!

Nr 21 Götgatan tillhörde 1727 sadelmakaren H. J. Gyeck, 1756 kofferdikaptenen L. Böker, 1756 boktryckaren J. G. Lange och har sedan ofta bytt ägare. Se Apotek!

Nr 29 och 31 Götgatan, 36 Högbergsgatan. Fönstren sitta i murlivet, träportarna äro försedda med droppar, trappuppgången har kryssvalv och smidda järnräcken. 1785 erhöll ägaren, glasmästaren Petter Westlander, tillstånd att få reparera och sätta ett nytt, brutet tak på huset vid Götgatan.

Andra ägare hava varit: 1719 vagnmakaren J. Herenstedt, 1736 glasmästaren Johan Kiesberg, 1771 glasmästaren P. Falk, 1798 brukspatronen A. Dahlström.

16 A Götgatan, Ebba Brahes malmgård. Under 1600-talet började stormännen åt sig uppföra präktiga malmgårdar.

Ebba Brahe, fältherren Jakob De la Gardies änka, erhöll 1652 större delen av tomten vid Götgatan som julklapp av drottning Kristina, som »ville unne, skänke och give ett vårt och kronones hus och gård på Södermalm vid Götegatun, som vi av framledne Lovijs De Geers ervinger oss tillhandlat have». Men drottningen hade ej klara papper på äganderätten, varför grevinnan fick vänta till 1660, innan hon kom i besittning därav och då måste erlägga 26,000 riksdaler till Louis De Geers arvingar. Ebba Brahe lät åt sig uppföra det mindre huset på gården med fasad åt Götgatan i holländsk stil.

Området blev kringgärdat av en mur, försedd med den nuvarande inkörsporten, som bär Jakob De la Gardies och hennes vapen. Deras initialer finnas ovan portalen i det inne på gården befintliga palatset. Där dog Ebba Brahe den 5 januari 1674.

Palatset skiftade sedan ägare, såsom riksrådet, presidenten m. m. greve Olof Törnflycht 1716 och »tobaksfabrikören och handlanden» Nils Schönborg 1762. Denne restaurerade det genom eldsvådan å Södermalm 1759 skadade huset och kringbyggde det med hyreshus. Efter honom bär det än i dag namnet Schönborgska huset, liksom hela kvarteret benämnts efter honom.

Nr 18 Götgatan. Det ombyggda huset har 1700-talsportal och kryssvalv i portgången ävensom i inkörsporten vid S:t Paulsgatan. 1741 var tobaksspinnaren Hoving husets ägare och 1774 sjökaptenen Martin Kruse.

Nr 22 Götgatan är ett 1700-talshus med fönstren i murlivet och kryssvalv i portgången. Huset ägdes 1767 av bankokommissarien J. Klintin, 1771 av sockerbagarmästaren Anders Lindström och 1773 av kassören J. S. Iflander. Det inne på gården belägna reveterade trähuset torde någon av dessa hava uppfört.

Nr 34 Götgatan byggdes efter 1737 erhållet tillstånd av »vagnmakaren mäster» Elias Feiff.

Nr 38 Götgatan. Tomten ägdes i medlet av 1600-talet av Johan De Geer och såldes av honom 1679 till nederländske ministern Kristian Konstantin Rumpf. Palatset prydes utvändigt av pilastrar, licener och girlander. Det förra ministerhuset har från 1745 ända in i vår tid varit Katarina församlings fattighus och är nu utspisningsställe för fattiga. Det kallades en tid Engelska huset.

»**Göthens malmgård**» var ett skämtsamt namn på galgbacken utanför Skanstull, där missdådaren Göthe avlivades medelst hängning 1737. Han var dock ej den förste, som där led sitt straff. Före honom hade 1719 Karl XII:s minister friherre Georg Heinrich von Görtz och 1720 prästen Peter Johansson Brenner där blivit avrättade.

Erik Andersson Göthe var en tjuv, som stulit och rånat i 20 års i tid, företrädesvis i Södermanland och Närke, och på nyåret 1737 mördat en ung man i dennes säng.

Brenner, finländare till börden, hade varit fältpräst under Karl XII:s krig och höll i Bender den predikan, som avbröts av »kalabaliken», hade året förut utnämnts till kyrkoherde i Vasa men tillträdde ej tjänsten utan uppehöll sig än i Stockholm, än i Danmark och Tyskland, bedrivande stämplingar mot svenska staten. Han greps i Hamburg och sändes därifrån till Stockholm och efter slutförd rannsakning till galgbacken. Där höll han före avrättningen ett tal, som sedan trycktes på flera språk och såldes på Stockholms gator. Över den avlidne skrevs ett epitafium, lydande:

»En gud- och samvetslöser präst
är här begraven galgen näst.
Hans kropp var intet bättre värd,
ty eljest han fått de frommas färd.»

På den 1908 till följd av gatans utvidgning rivna källaren Hamburg i sydöstra hörnet av Götgatan och Folkungagatan erhöllo de livdömda den sista styrkedrycken. Där förvarades också de glas, ur vilka de druckit.

För tjuvar användes hängningsstraff ända till 1779, mördare blevo ända till senare delen av följande århundrade halshuggna på omskrivna plats. Den sist här avrättade var postrånaren Hjert under senare delen av 1800-talet. Hans medbrottsling Tektor led samma straff utanför Visby. Hängningsstraffet avskaffades 1864.

Bödelseyrket var i forna tider ganska riskabelt, ty om »mästermannen», såsom han även kallades, förfelade hugget, var han ej säker om sitt eget liv. Det hände 1681, då en soldat avrättades, att bödeln högg miste tre gånger, varför det omgivande krigsfolket »slog honom på stället till döds neder».

* * *

Haga var ursprungligen ett litet torp, kallat Präst- eller Prosthagen, som innehades på arrende av en lagman Palin. Själv ägde han husen och sålde dessa 1771 till Gustav III. Av detta torp, egendomen Brahelund och en liten lantgård skapade konungen 1786—1787 den nya kungsgården. Brahelund var redan på 1600-talet namnet på ett i Hagaparken beläget värdshus, som omnämnes av Lasse Lucidor. I sin visa »Om en mös plikt» varnar skalden för besök

»på Djurgål, Liljholm och Bralund
och smyga sig i buskan bort.
Allt sådant bliver innan kort
av en och ann misstytt och sport,
fast man där intet ont har gjort.»

Ett på parkens södra höjd vid Brunnsviken ännu kvarstående trähus fanns 1788 och igenkännes på en avbildning av år 1796. Från denna enkla boning, Gamla Haga, ledde en täckt gång till det ännu bestående lusthuset, där under de första månaderna av 1788 hemliga konseljer höllos och planen uppgjordes för kriget mot Ryssland. Lusthuset är en av sten uppförd sexsidig, till det yttre väl bibehållen salong med tre utbyggda smårum. Överst på koppartaket är en förgylld halvmåne. Ännu prydas rummens väggar av arabesker, målade av Masreliez. 1785 ordnades parken med slingrande gångar efter hovintendenten greve Fredrik Magnus Pipers ritningar. Konungens paviljong, det nu s. k. Lilla slottet, färdigbyggdes 1790 efter ritning av arkitekten O. Tempelman.

Det s. k. Nya slottet, som änkehertiginnan av Dalarna under en lång tid bebodde, uppfördes några år senare efter ritning av arkitekten K. K. Gjörwell, den bekante bibliotekariens son.

Gamla Haga beboddes 1793 av Gustav III:s fiende, Karl XIII:s gunstling friherre Gustav Adolf Reuterholm, död landsflyktig i Schleswig 1813, som det sades, av förskräckelse över den svenska arméns inryckning i Danmark.

Ett vida ståtligare slott ärnade konung Gustav uppföra och lade därtill grunden den 19 aug. 1786, men av detta blev endast den ännu kvarvarande källarvåningen, »Haga ruin», fullbordad.

Väster om de båda slotten ligga de s. k. Koppartälten, så benämnda efter sin betäckning och ursprungligen tjänande som kaserner för konungens livvakt och i senare tid för unionskonungens norska garde, innan detta ersattes av ett kompani norska skarpskyttar.

I parken norr om Nya slottet står ett monument av gjutjärn, rest av musikaliska akademien till minne av den rikt begåvade prins Gustav, tonsättaren, född på Haga 1827, död i Norge 1852.

Framför Konungens paviljong är en naturlig källa med friskt och aldrig sinande flöde. Vid parkens södra port är en annan sådan, vars vatten ej så mycket anlitas, emedan det anses komma från den närbelägna Norra kyrkogården.

Vid södra ingången till Haga park äro Karl XIII:s och vid den norra Karl XIV Johans krönta namnskiffer anbragta över portarna. Den s. k. »ormgrottan» utmed vägen i närheten av nämnda paviljong är en utsprängning i berget för åstadkommande av en kaskad på dess topp, ett arbete, som ej blev fullbordat.

Många hava prisat och besjungit det sköna Haga men ingen såsom Bellman i Fredmans sång nr 64: »Fjäriln vingad syns på Haga . . .»

Hamburger börs. Se nr 6 Jakobsgatan!

Hammarby, en egendom öster om sjön med samma namn, skänktes av Gustav Vasa till Danvikens hospital.

Hamngatan har sitt namn efter Nybrohamnen.

Nr 19 Hamngatan, Gymnastiska centralinstitutet, kungliga. År 1813 fick skalden, fäktmästaren vid Lunds universitet Per Henrik Ling åt sig upplåten f. d. Styckgjutargården på den forna Rännarbanan för att där inrätta ett läroverk för gymnastik- och fäktövningar, vilket sedan 1814 ägt bestånd i samma lokaler.

Rännarbanan upptog hela området norrut till och med Hötorget och kallades en tid även Kung Jans ladugård. Av Gustav II Adolf användes den till exercisplats. Hötorget avskildes därifrån 1640. Återstoden omgavs sedan med en stenmur »till en riddarebana». Där anställdes »karuseller och upptåg» vid drottning Kristinas kröning 1650, vid hertig Adolf Johans förmälning med Per Brahes dotter Elisabet 1649, av riksstallmästaren greve Douglas 1654, på Karl XI:s födelsedag 1668 och vid hans tillträde till regeringen 1672.

Styckgjuteriet på denna plats innehades från 1640 av tysken Gerhard Meyer d. ä., som här uppförde lämpliga hus och verkstäder. Han var gift med Maria von der Linde, hade åtta barn, avled 1664 och efterträddes i yrket av sonen Johan, död 1679. Efter honom förestods anstalten av änkan, Maria Köpken, som gifte om sig med en litauer, Mikael Bader, och från 1695 av sonen Gerhard Johansson, vilken var gift med Katarina Kammecker, den rike bagaren Joakim Kammec-

kers dotter, och dog 1710. Nu innehade änkan, som även vårdade elva barn, gjuteriet, tills sonen Gerhard Gerhardsson, född 1704, gift 1728 med Maria Juliana Kammecker, sistnämnda år övertog detsamma. Han dog 1784 och efterträddes av sonen, den fjärde med namnet Gerhard, född 1728, död 1797. I mer än 150 år hade samma släkt innehaft Styckgjutargården, som sedan övertogs av överstelöjtnanten Charles Apelqvist, vilken efter kontrakt med krigskollegium flyttade det till Marieberg på Kungsholmen. Där bedrevs sedan styckgjuteriet till 1815.

Gerhard »den tredje» var den förnämste inom denna konstnärssläkt. Bland hans gjuteriarbeten märkas sinnebilderna av de fyra apostlarna, som uppbära predikstolen i Slottskyrkan, troféerna på slottets södra och medaljongerna på dess västra sidor, bröstbilder av Karl XII, Fredrik I, Adolf Fredrik, Gustav II Adolfs och Gustav Vasas statyer m. m.

1752 inköpte kronan gjuteriet. Meyer, som ej ville hava någon vinst av egendomen, avstod den till halva värdet.

Han blev begraven i Klara kyrka, där släktens epitaf är uppsatt.

Hantverkargatan hette förut Stora gatan.

Nr 1 Hantverkargatan, Stadshuset. I det fristående tornet (»Birgers skans») vid byggnadens sydöstra hörn är anordnat ett valv över en tillämnad fontän. Den undre ringen i detta valv består av huggen täljsten och har förut tillhört den gamla Riddarholmsbron, som fullbordades 1784 och enligt en på densamma uppsatt minnestavla av Stockholms borgerskap ägnades »åt den återvunna lyckan och glädjen, då Gustav III återvände från sin italienska resa».

I södra trapphuset är en portal, som är hämtad från ett år 1907 ombyggt hus i Staden, nr 22 Västerlånggatan, och har prytt ingången vid Ignatiigränd, där den framstående borgaren och boktryckaren Ignatius Meurer haft sin bostad. Se Ignatiigränd, nr 3 Göran Hälsings gränd!

I kartuschen äro inristade bokstäverna I. H. H. och ett bomärke. Slutstenen är försedd med ett kerubhuvud.

Nr 3 Hantverkargatan, Karolinska medico-kirurgiska institutet, kungl. Tomten upptogs fordom av ett glasbruk. Institutet leder sitt ursprung från ett sällskap av medicine doktorer, stiftat 1667 och kallat läkarnes collegium, sedermera benämnt collegium medicum. Under dess inseende upprättades 1716 en anatomisk professur, vartill sedan, 1756, lades kirurgi och rättsmedicin och 1761 två professurer, nämligen i naturhistoria, kemi, materia medica och medicin samt i ars obstetrica.

Då kirurgernas år 1571 stiftade sällskap 1757 upplöstes, uppdrogs utbildningen av kirurger åt collegium medicum, som utdelade kirurgie magistergraden. På riksdagen 1809 beslöts, att läkarvården skulle förbättras särskilt för hären och flottan. Se nr 25 Hantverkargatan! Följande år föreslogs genom utsedda kommitterade, att ett garnisonssjukhus skulle inrättas, och att ifrågavarande läroanstalt skulle förvandlas till ett medico-kirurgiskt institut. Detta fick 1815 sitt reglemente. Glasbrukets lokaler inreddes skyndsamt till laboratorier, anatomisalar, auditorier, bibliotek och museum m. m. 1822 tillkom ett nytt reglemente och det nuvarande namnet.

På institutets gård står en byst av den namnkunnige anatomen och fyiologen professor Anders Retzius, modellerad av J. P. Molin. Ett par av de äldre husen stå ännu kvar.

Nr 5 och 7 Hantverkargatan, Kungliga mynt- och justeringsverket. På denna plats hade, enligt minnestavlan på väggen, mekanikern Samuel Owen sin verksamhet.

Den förste, som bebyggde tomten, anses hava varit klockgjutaren Putensson. Se Klockgjutargränden! Även skall majoren Charles Apelqvist, som innehade Styckgjutargården, här hava gjort åtskilliga inrättningar. Huset åt Hantverkargatan torde vara byggt av riksrådet friherre K. J. Stjernstedt på 1750-talet. Det har vackra kryssvalv i portgången.

Owen, svenska ångbåtsindustriens fader, född i England 1774, död i Stockholm 1854, köpte detta område med hus år 1808. 1847 inköptes det av staten och försågs med nödiga byggnader för myntverket, vilket 1850 kunde förflyttas dit från sina lokaler vid Mynttorget. Se nr 2 Mynttorget!

Nr 13 Hantverkargatan, sjukhuset Eira, Stockholms stads och läns sjukhus. I början av 1700-talet inrättades för de med venerisk smitta behäftade hjonen vid Danviken ett s. k. kurhus, där f. o. m. 1730 t. o. m. 1814 även andra sådana sjuka mot en mindre avgift intogos. År 1788 utvidgades denna anstalt, sedan dårhushjonen förflyttats till det då inköpta, närbelägna s. k. Saltbruket och lokaler därigenom blevo lediga. År 1814 upplöstes detta kurhus, sedan f. d. Mazerska egendomen å Kungsholmen blivit upplåten till provisoriskt sjukhus. En annan allmän kurhusanstalt inrättades 1773 på Långholmens fängelse för dess med veneriska åkommor besvärade fångar. Den upphörde 1825. En privat kuranstalt inrättades av läkaren Johan Gustav Hallman, skaldens broder. Som bidrag härtill erhöll han 1775 av staten 1 öre kopparmynt för varje skålpund kaffe, som importerades, samt en årlig kollekt, som upptogs på 14:e söndagen efter Trinitatis, då texten handlade om »de 10 spetälske män». Då Hallman 1795 dog, stod anstalten en tid under överinseende av Sveriges den tiden störste kirurg, Per av Bjerkén.

År 1816 inköptes till kurhus det forna kronobränneriets område, nuvarande nr 13 Hantverkargatan. Till inredningen bidrog kronprinsen Karl Johan med 10,000 riksdaler banko.

I huset vid gatan, Stockholms läns sjukhus, intagas både män och kvinnor, i de äldre, längre ned vid sjösidan belägna husen behandlas uteslutande prostituerade kvinnor från Stockholms stad.

Nr 25 Hantverkargatan, Garnisonssjukhuset. Före 1811 var det dåligt sörjt för vården av det sjuka garnisonsmanskapet, som behandlades för sina åkommor dels i kasernerna, dels i de egna hemmen. Redan 1746 yttrade arkiatern Abraham Bäck inför vetenskapsakademien följande: »Fältskärerna måste besöka den ene sjuke efter den andre längst omkring i förstäderna. Var och en kan lätt föreställa sig, huru dessa bliva skötta i ett litet otätt krype i fattigdom och elände, utan att någon vårdar sig rätteligen om deras mat eller dryck eller drager behörig försorg om deras läkedom. Huru många

skulle icke i ett hospital bliva hulpne till hälsan, som nu försmäkta i vanskötsel! För garnisonsregementena i Stockholm är ett hospital oundgängligt.» 30 år senare talade läkaren Erik Odhelius inför samma lärda samfund om bristen i detta avseende, och efter honom uppträdde för samma sak och på stamma ställe år 1779 arkiatern David Schultz von Schulzenheim.

Först sedan »lantvärnssjukan» förhärjande spritt sig runt om i Sveriges bygder, anhöllo ständerna på riksdagen 1809 om inrättandet av ett garnisonssjukhus och en därmed förenad militärläkarskola. Följden härav blev Karolinska institutets inrättande och ett provisoriskt sjukhus å egendomen Klas på hörnet, vars åbyggnader förlidet år revos. Sedan 1811 Livgardet till häst flyttat till Storgatan, upplätos dess förra kaserner i nr 25 vid Hantverkargatan till allmänt sjukhus för Stockholms garnison. Egendomen hade förut under 1750-talet tillhört ett garveribolag och kallades Engelska garveriet, emedan de första innehavarna voro engelsmän, och har sedan flera gånger gått till enskilda ägare, såsom översten L. P. Almfelt och statssekreteraren baron E. Ruuth. Då dessa lokaler voro högst olämpliga för det nya ändamålet, beslöts att å nämnda område uppföra ett nytt hus.

Grundstenen till det ännu bestående palatset lades den 1 maj 1817. Efter hovarkitekten Karl Kristoffer Gjörwells ritning började sedan byggnadsarbetet, vilket pågick i 17 år.

Fyra äldre byggnader äro ännu kvar på området. Den västra av de två vid sjösidan belägna flyglarna bär över porten årtalet 1754, har i portgången tre kryssvalv och i trappan smidda räckverk. Den östra flygelbyggnaden, uppförd i samma stil, har de med ovala ljusgluggar försedda träportarna prydda med droppornament.

Nr 2 Hantverkargatan, Serafimerlasarettet, kungl. Efter riksdagen i Västerås 1527 sammanslogos de forna klostrens sjukstugor, Helgeandshuset och S:t Görans hospital till en enda vårdsanstalt för fattiga och sjuka, vilken förlades till klosterhusen på Riddarholmen och sedan, 1551, till Danviken.

Vid 1693 års riksdag gjordes framställning om nödvändigheten av en ordnad sjukvårdsanstalt, men först 1737 avgav den för detta ändamål tillsatta sundhetskommissionen ett omfattande förslag till en sådan inrättning. Även under följande riksdagar behandlades denna fråga och beslöts en insamling av medel. I vetenskapsakademien talade 1746 arkiatern Abraham Bäck varmt för saken, och kort därefter utgav professor Olof Acrel en skrift om »genaste sättet» att erhålla ett lasarett. Konung Fredrik uppdrog 1748 efter serafimerordens insitftande åt åtta riddare att förvalta de medel, som influtit. Följande år inköptes Serafimerlasarettets nuvarande egendom från presidenten friherre Erland Broman, och den 30 oktober 1752 kunde i det ännu kvarstående gamla sjukhuset patienter mottagas. Bäck förordnades att bestrida den invärtes sjukvården och Acrel med biträde av en underfältskär den utvärtes.

Lasarettets tomt hade skänkts till Karl XI:s lärare, riksrådet Edmund Gripenhielm, som förut hette Figrelius, död 1675. Denne påbörjade uppförandet av den nämnda byggnaden och anlade trädgården. 1694 inropades på auktion egendomen av kronan och bestämdes till ett »laboratorium chemicum» och en »hortus medicus», vilka båda genom den namnkunnige läkaren Urban Hjärnes försorg kommo till stånd. Han inrättade där även ett »mineralbad». 1713 köptes området av dåvarande riksrådet greve Arvid Bernhard Horn, från vilken det övergick till Broman.

Inrättningen, som till en början endast skulle mottaga fattiga sjuka från Stockholm och garnisonen, gynnades snart av både regenter och enskilda. Bland de senare må nämnas romerske kejserlige residenten i Stockholm Antivari, vilken 1760 skänkte tvenne fasta egendomar i Klara församling jämte en summa penningar till beredande av sjukvård åt katoliker. Se Klara kyrka! I det gamla lasarettshuset finnas flera stentavlor, i vilka donatorers namn äro inristade.

Den gamla fristående portalen vid gatan prydes av riksvapnet ovan inskriptionen »Kongl. Lazaret». Därunder äro två aeskulapstavar på ömse sidor om ett lejonhuvud.

Nr 4 Hantverkargatan har sedan slutet av 1700-talet tillhört den ansedda garvarsläkten Westin. Här var apoteket Hjorten en tid förlagt och flyttades därifrån till nr 6. Se Garvargatan!

Nr 6 Hantverkargatan, Kungsholms församlings fattighus. Före 1761 ägde församlingen ej något särskilt hus för de fattiga, varför dessa underhöllos på spridda ställen.

Emellertid erhöll fattighjonet Anna Forsman ett arv av 69,036 daler kopparmynt efter sin systerson sidenvävaren Erik Ros. Anna Forsman, som blivit blind, skänkte den 2 november 1761, samma dag hon erhöll arvet, detta till Kungsholms församlings fattigkassa såsom evärdlig egendom, under villkor att hon jämte sin även till arbete oförmögna dotter skulle »hederligen och väl underhållas samt efter deras död hederligen begravas». Den närmaste anledningen till denna donation torde hava varit den omständigheten, att såväl nämnda änka som andra fattiga blivit uppsagda från av dem bebodda rum. Härigenom blev nu församlingen i stånd att på kyrkogården utmed Hantverkargatan uppföra det ännu befintliga huset, vilket efter fattigvårdens omgestaltning i huvudstaden fått tjäna helt andra ändamål, varit boställe åt klockare m. fl.

Anna Forsman var änka efter garvargesällen Johan Forsman, med vilken hon hade 7 barn. Hon var dotter av arrendatorn Erik Skarin från Skara, var född i Närtuna i Uppland 1698 och dog i fattighuset 1784. Hennes nämnda dotter avled på samma ställe 1772, 44 år gammal. Se Apotek!

Hasselbacken fanns under detta namn på Bellmans tid men var då en simpel krog. Platsen hette förut Fågelsången, ägdes 1748 av en skomakare Lundin, som erhöll tillstånd att där bygga ett värdshus. Stället, som en lång tid hette Ludvigsro, hade sedan flera ägare, som där drevo värdshusrörelse ända till 1836, då det inköptes av grosshandlaren G. Mikaelsson, vilken förskönade platsen och där uppförde flera hus till sommarbostäder. Denne sålde 1852 området till konditor Vilhelm Davidsson, vilken omgestaltade byggnaderna till det nuvarande värdshuset och gav platsen dess välbekanta namn. Davidsson innehade förut ett värdshus i Frisens park.

Hedvig Eleonora eller Ladugårdslands (Östermalms) kyrka. Sedan Östra malmen, såsom den sydvästra delen av Ladugårdslandet redan i mitten av 1600-talet kallades, blivit mera bebyggd och befolkad, kom den att utgöra en förstad till Stockholm. Den hörde i början till Jakobs församling men förklarades 1672 för eget pastorat, som stod under amiralitetskollegium och hade sin kyrka på den plats, som nu upptages av Nationalmuseum. Kyrkoherden i Jakob var amiralitetspredikanternas superintendent. Sedan flottans huvudstation förlagts till Karlskrona, fick Ladugårdslandet egen kyrkoherde.

Beslut om en kyrkas uppförande fattades 1656. Grunden till den nuvarande kyrkan, som konung Karl X Gustav ämnade till amiralitetskyrka, lades redan 1658, men församlingen fick länge nöja sig med en träkyrka, vilken 1670 uppfördes vid Storgatan och stod där, i kyrkogårdens östra hörn, till 1736.

Arbetet med den nya kyrkan, till vilken arkitekten Jean de la Vallée uppgjort ritningen, återupptogs 1730 och fullbordades 1737 med några ändringar i byggnadsplanen av Nikodemus Tessin d. y. och Göran Josua Adelcrantz, som före adlandet hette Törnqvist.

Kyrkan, som då var försedd med tjärat brädtak med en stor, oljemålad glob som avslutning, erhöll namn efter den konstälskande drottningen Hedvig Eleonora, grundläggarens, Karl X Gustavs, gemål. Först 1866—1868 blev kyrkans kupol enligt de la Vallées plan uppförd efter ritningar av F. V. Scholander och B. C. Malmberg. Predikstolen och altartavlan, vilken föreställer »Kristus på korset», äro utförda efter utkast av överintendenten friherre Karl Fredrik Adelcrantz. Den senare är målad av Georg Engelhard Schröder, född i Stockholm 1684, död där 1750.

Bland de gravmonument, som finnas på kyrkogården, ådrager sig det, som blivit rest över generallöjtnanten friherre Karl von Cardell, nyskaparen av Sveriges artilleri, den största uppmärksamheten. Den består av en stentavla, som uppbäres av tvenne kanoner och har följande inskrift: »Här stoftet, i hävderna minnet av Karl von Cardell, friherre, generallöjt-

nant, svenska artilleriets chef m. m. Djup var hans insikt i krigarens vetenskap. Med hjältens mod utförde han dess värv.»

Född i Demmin i Pommern 1764 och son av borgmästaren Karl Kobes, ingick Cardell som ingenjör- och artilleriofficer i preussisk tjänst och vann därefter i svenska Pommern anställning vid ett infanteriregemente och sedan vid en artilleribataljon. 1793 förflyttades han till Sverige, blev major och brigadchef för det ridande artilleri, som efter hans anvisning inrättades, samt sedermera chef för Vendes artilleriregemente. Under kriget i Pommern 1807 utmärkte sig Cardell vid flera tillfällen, men det var i synnerhet under fälttåget i Tyskland 1813, som han kom i tillfälle att visa både sitt vapens förträfflighet och sin egen skicklighet och djärvhet.

I slaget vid Dennewitz sökte de allierade förgäves genombryta fransmännens tätt slutna fyrkanter. Cardell sändes till preussarnas förstärkning och ryckte i fyrsprång fram med sitt artilleri, som för fienden tedde sig som en kavallerilinje. Fransmännen slöto sig tätare samman för att mottaga angreppet. På 400 stegs avstånd gjorde svenskarna halt, kanonerna avbröstades och svängdes, och en förfärlig karteschеld sträckte inom några minuter hela den franska kolonnen till jorden.

Vid Leipzig understödde han general von Blücher och bidrog väsentligt till fransmännens fördrivande ur deras ställningar. För sina krigarförtjänster upphöjdes Cardell, som 1809 blev adlad, till friherre och generallöjtnant. Hans sista verksamhet var anläggningen av Mariebergs högre artillerilärоverk. Han dog den 17 sept. 1821.

Här finnes också en vård över dramaturgen, kaptenen Anders Lindeberg, född i Stockholm 1789, död där 1849, grundläggaren av den vid Kungsträdgården belägna Nya teatern. Efter fyra år, 1846, kallades den Mindre teatern. Den inköptes 1863 av Kungl. teatern och kallades Dramatiska teatern. Dömd till döden för högmålsbrott på grund av en år 1834 utgiven skrift rörande Kungliga teatern, i vilken han påstod, att konungen drog vinning av teatermonopolet, benådades han med tre års fängelse på Vaxholm men vägrade att mottaga

denna mildring i straffet. Konungen utfärdade då med anledning av 24-årsdagen av sin landstigning i Hälsingborg amnesti åt alla, som sedan 1810 blivit sakfällda för politiska förbrytelser. Härigenom blev Lindeberg fri. Han utgav från 1821 till 1833 Stockholmsposten och tillhörde sedan redaktionen av Aftonbladet.

En vård på denna kyrkogård är också rest över Emilie Flygare-Carléns son, fil. mag. Edvard Flygare, som avled vid 23 års ålder natten till den 25 dec. 1852. Han var vitter liksom modern, »snillrik, livad av stora tankar och varm för det stora, ädla och goda».

Helgeandsholmen bestod fordom av flera holmar. Genom tre broar förenades två av dessa med Norra sanden eller Norrmalm och med staden. Den norra och mindre av dessa kallades 1563 Stockholm eller Stockholmen, 1611 av Messenius Svanholmen, emedan svanar där höllo till. De yttersta broarna, som voro försedda med vindbryggor, försvarades av tvenne porttorn, det södra, Inre Norreport, beläget på platsen framför nuvarande kanslihuset, det norra, beläget på Lilla Stockholmens norra sida och kallat Yttre Norreport. Härifrån, över den s. k. »puckeln» i Norrström, ledde den tredje bron till ungefär östra hörnet av nuvarande f. d. Arvfurstens palats.

Förutom de nämnda broarna gick i en senare tid en bro från slottets nordöstra hörn över till Barkarholmen, Slaktar- och Bryggarholmen, vilka nu upptagas av Norrbro och Strömparterren. Här hade staden brygghus, slakthus och dessutom en kvarn, Strömkvarnen, 1441 benämnd Klara klosters kvarn, vilken efter det stora vattenflödet 1780 blev borttagen. Sedan var denna del av Helgeandsholmen upplagsplats för fiskredskap o. d. till 1821. Tio år senare beslöts att där anlägga Strömparterren.

Före Riksdagshusets uppförande kunde en rännil mellan den norra och södra delen av Helgeandsholmen norr om det här belägna Kungliga stallet iakttagas. Den kallades även Strömparterrskanalen och är nu igenfylld.

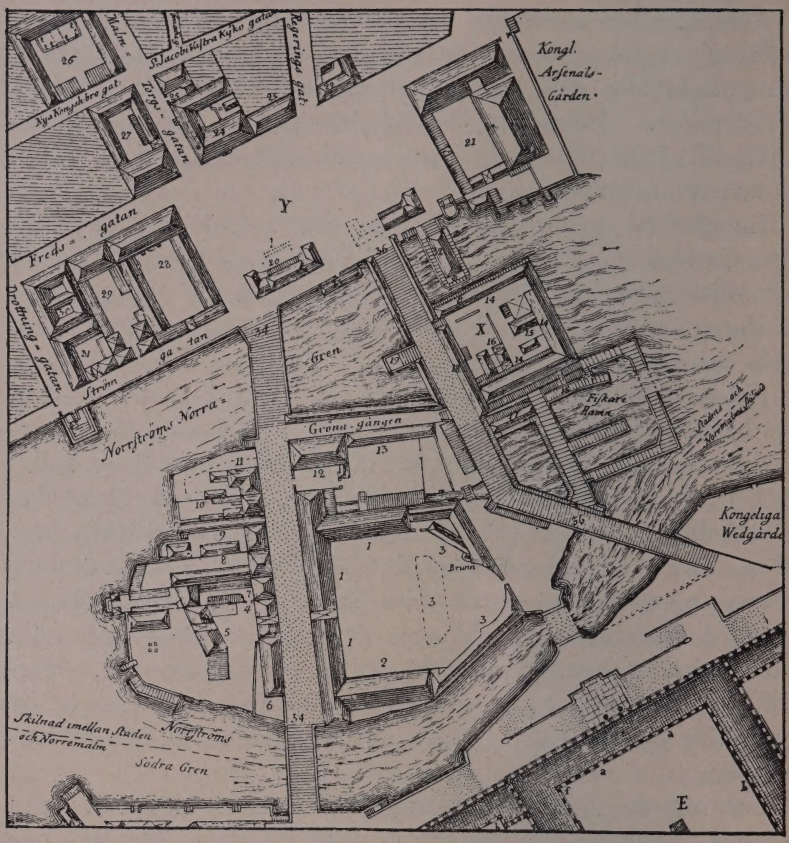

Plan över Helgeandsholmen år 1771.

1, 2, 3. K. stallet m. m.
6. Dir Salvii boktryckeri.
12. Greve Pers hus.
13. K. fatburen.
14, 15. Slaktarhus och våghus.
16. Trappor.
17. Norra fiskarhuset.
18. Krämarbodar.
20. Gardeskasern.
21. Ekebladska huset.
22. Apoteket Lejonet.
23. Leijelska huset.
24. Kastenhov.
25. Lilla Kastenhov.
26. Frimurarbarnhuset.
27. Ekestubbeska huset.
28. Grillska huset.
29. Gyllenstiernska huset.
30. Norrmalms sockerbruk.
31. Lagman Westermans hus.
32. Kvarn med fyra par stenar.
34. Norrbro.
35. Rosenbads brygga.
36. Slaktarhusbron.

Den genom fyllning till ett helt område nu bildade holmen har sitt namn efter det av konung Valdemar här anlagda hospitalet, Helgeandshuset, ett sjuk- och fattighus, vilket fick tjäna som härbärge åt vandrande munkar och andra kyrkans tjänare, som där erhöllo några dagars fri förplägning. Namnet helgeandshus torde härledas från Ordo hospitialis spiritus Sancti, som stiftades i Montpellier och 1198 fick påvlig bekräftelse.

Väster om Norrebro hade eskilstunamunkarna ett härbärge, som kallades Munkagården.

I Rimkrönikan nämnes även en kyrka, som Birger Jarl rev ned och använde till slottsbyggnaden. Av senare historiska tilldragelser framgår, att en ny sådan blivit uppförd. Så förtäljes, att ärkebiskop Jöns Bengtsson Oxenstierna 1454 där bifallit Vårfrugillets förening med Helga lekamagillet, att 1463 en stor skara bönder, 123, som reste sig mot konung Kristian I för att befria den fångne ärkebiskop Jöns Bengtsson Oxenstierna nedhuggits i Helgeandskapellet av Ture Turesson Bielke, vilken till följd därav kallades »bondeslaktaren», och att 1470 konung Kristian I där underhandlade med svenskarna. På Helgeandsholmen fick konung Birgers son Magnus 1320 med förlusten av sitt liv plikta för sin faders brott. Där Riksdagshuset och delvis Riksbanken nu ligga, voro fordom belägna greve Per Brahe d. y:s hus, byggt 1648 och rivet på 1820-talet, riksamiralen Klas Flemings hus och Mynthuset, vilka båda senare 1673 fingo lämna rum för Kungliga stallet, som uppfördes efter ritning av Nikodemus Tessin d. ä. Då under åren 1823 och 1824 grävningar företogos för reparation av stallet, påträffades en massa människoben, vilka antogos härstamma från den tid, då lik jordades i det forna kapellet eller dess närhet, eller från det nämnda massmordet eller från forntida belägringar.

Även vid grundgrävningen för »riksbyggnaderna» 1902 påträffades en massa ben, kanske desamma, och fördes dels till Uppsala, dels till Norra kyrkogården. Sedan 1905 hör Helgeandsholmen till Nikolai församling.

Hemgården. Se 25 och 27 Östermalmsgatan!

Herkulesgatan. På 1650-talet nämnes Herchulisgränden.

Holländargatan bär sitt namn efter H. P. Scheffel, som troddes vara holländare. Se nr 116 Drottninggatan!

Nr 10 Holländargatan ägdes 1729 av brännvinsbrännaren O. Grass, 1740 av rustkammardrängen H. Lundgren, 1750 av bryggaren I. Paulsson, 1754 av bryggaren Johan Westman, 1757 av bryggaren Lorens Westman, 1800 av bryggaren K. H. Roos, 1803 av bryggaren K. Brandelius och 1842 av stadsmajoren med samma namn. Huset, som har präktiga kryssvalv i port- och trappgången, torde hava tillkommit under den westmanska tiden.

Hornsberg, vid Ulvsundasjön. Det gamla slottet, som i våra dagar skattat åt förgängelsen, var uppfört av fältmarskalken greve Gustav Horn. Där anlades i slutet av 1700-talet av handlanden J. P. Möller en sockerfabrik, som ägde bestånd under ett sekel. Sockerbruksbyggnaderna kvarstå ännu och hava i senare tid tjänat åtskilliga fabriksändamål. På slottets plats framför allén uppfördes på 1890-talet det s. k. Stora bryggeriet.

Hornsgatan, Hornstorget (Adolf Fredriks torg), Hornskroken, Hornstullsgatan (nu Brännkyrkagatan), Hornssundet, söder om Hornstull, hava alla uppkallats efter fältmarskalken Gustav Horn.

Nr 43 Hornsgatan. Enligt en på det nybyggda huset uppsatt minnestavla hade assessorn i bergskollegium, teosofen och andeskådaren Emanuel Svedenborg, född i Stockholm 1688, död i London 1772, här sitt hus, vilket revs på 1880-talet. Hans å samma tomt belägna lusthus är nu uppsatt på Skansen.

Nr 4 Hornsgatan, värdshuset Svanen. Gästgivaren å Södermalm Erik Andersson synes år 1605 fått åläggande att såsom skylt å sitt gästgiveri i nr 4 Hornsgatan uppsätta en svan och en annan gästgivare i samma stadsdel, Markus Henriksson, en björn. Det hus, vari den senares rörelse inrymdes, kom att kallas Björngården, efter vilken Björngårdsgatan har sitt namn. Se nr 2 Björngårdsgatan!

Erik Anderssons gästgiveri kallades Svanen. Han innehade rörelsen till 1614 och efterträddes av tysken Filip Trotzig. 1618 övertog Lukas Emkott, som innehaft värdshuset Stjärnan på Österlånggatan, Björngården och Kaspar Baldauff Svanen. Då den senare 1629 avled, innehade änkan, Kristina Olofsdotter, mannens gästgiveri, som sedan övergick till hennes andre man, vinskänken Hans Marschalck.

Efter dennes död övertogs gästgiveriet av änkan, som dog på 1660-talet, och efter henne av dottern, Kristina Marschalck, som var gift tre gånger, nämligen med de tyska vinskänkarna Dittmar, Glock och Braun.

Hörnhuset vid torget, nu nr 8 Södermalmstorg, såldes 1634 till Hans Marschalck av Mårten Trotzigs änka, Karin Hansdotter (Swahn). Se nr 79 Västerlånggatan! Glocks son Johan, som innehade värdshuset Förgylldte lejonet, nr 24 Tyska brinken, sålde 1696 efter moderns död huset till kommissarien H. Isenstierna. Se nr 8 Södermalmstorg!

Det andra, nr 4 Hornsgatan, köptes vid denna tid av fältskären Anders Reiman, som efterträddes av en rad av samma yrkesmän.

En av dem, stadsfältskären Johan Teofil Nathorst, stamfader för den svenska grenen av denna släkt, inköpte 1785 även det angränsande huset, nr 8 Södermalmstorg.

Det av Marschalck uppförda huset, nr 4 Hornsgatan, ansågs år 1645 som en prydnad för staden. Portalen är smyckad med druvklasar och vinrankor, syftande på byggherrens verksamhet. De tre änglahuvudena föreställa möjligen vinguden.

På skölden över valvbågen läses:

Hindurch
mit Freuden
Got wol(le) uns
geleiten.

Därunder synas på ömse sidor om Hans Marschalcks bomärke hans egna och hans hustrus, Kristina Olofsdotters, initialer. Ekporten är av den vanliga 1600-talstypen.

Dessa båda hus torde vara de första stenhus på Södermalm.

En minnestavla i den kryssvälvda ingången i nr 4 upplyser: »År 1645 den 1 dec. skänkte drottning Kristina denna tomt till Hans Marschalck, sedan han 'till stadzens prijdnat och zirath' här uppfört detta hus». Det om- och påbyggdes 1907.

Nr 6 Hornsgatan har i portgången och andra våningens trappgång prydliga kryssvalv. Huset ägdes och ombyggdes 1760 av kontrollören Jonas Zakrisson.

Nr 10 Hornsgatan. En tillbyggnad skedde 1760, då handlanden Lars Morien var ägare av huset.

Nr 26 Hornsgatan. Å fasaden äro år 1905 inmurade maskaroner och andra stenornament, som förut prytt Tungelska, senare Schulzenheimska palatset, fordom beläget på nuvarande Järnkontorets tomt vid Arsenalsgatan. Då nämnda palats på 1870-talet revs, inköptes dessa föremål av juveleraren och antikvitetssamlaren Kristian Hammer och uppsattes på det honom tillhöriga, nu rivna Keyserska huset, som efterträtts av Centralpalatset, vid Rödbodtorget.

Nr 28 Hornsgatan har kryssvalv i butiken, förstugan och portgången. År 1761 erhöll järnkramhandlaränkan Margareta Kierman tillstånd att uppföra detta hus.

Nr 34 Hornsgatan har i den väl bibehållna portalens överstycke årtalet 1668, från vilken tid även murarna och järndörrarna till källaren torde härstamma. Huset tillbyggdes vid Maria Trappgränd 1775 av stenhuggaråldermannen Johan Petter Blom.

Nr 38 Hornsgatan uppfördes 1759, då ny- och tillbyggnad gjordes av handlanden Peter Justi. Ingångs- och körportarna vid Bellmansgatan torde härstamma från den tiden.

Nr 40 Hornsgatan har kryssvalv i de båda butikerna och 1700-talsportal. Det uppfördes efter 1759 erhållet tillstånd av hattmakarmästaren Mårten Strehlitz.

Nr 66 Hornsgatan upptogs under senare delen av förra århundradet av Södra gästgivargården. I det nu rivna huset hade skalden Karl August Nicander sitt hem.

Nr 82 Hornsgatan, Gäldstuguhäktet, nu sinnessjukhus, är byggt av körsnärsåldermannen Nils Björk, såldes 1759 till

Rotundan i Humlegården år 1826.

sidenfabrikören Wiese, köptes sedan till kasern och inlöstes av staden 1781, varefter det inreddes till bysättningshäkte. Gäldstugan eller bysättningshäktet för oförmögna gäldenärer fanns en tid i norra flygeln vid slottets yttre borggård, där bland andra Bellman en tid var insatt, flyttades sedan till nr 19 Skärgårdsgatan och 1782 till nr 82 Hornsgatan.

Nr 12, 14, 16, 18, 20, 22, 24, 30, 36, 42, 44 och 48 Hornsgatan bära även spår från 1700-talet eller äldre tid. Nästan alla dessa hus hade svårt skadats av eldsvådor 1751 och 1759.

Hornstull. Anläggning av en färja över sundet och en väg till Fittja, som ägdes av fältmarskalkslöjtnanten friherre Lorens von der Linde, »Lasse Lind», bestämdes 1661. Ett par år efteråt uppstod tullplatsen vid Hornstull. Där uppsattes 1770 en port av sten jämte stenhus för tullbetjäningen.

Hovslagargatan torde hava erhållit sitt namn efter hovslagaren Tillman, som bodde där 1711.

Humlegården har sitt namn efter en av Gustav II Adolf på denna del av Kungsladugårdens ägor 1619 anlagd humlegård.

Humlegårdsporten på 1860-talet.

Sedan Ladugårdslandet 1639 blivit donerat till Stockholms stad, utvidgades denna anläggning och försågs med alléer.

I dess mitt lät drottning Ulrika Eleonora d. ä. uppföra ett lusthus, den s. k. Rotundan, som hade sin plats, där Linnés staty nu står. I denna lustpark hade Karl XI och hans gemål en kär tillflykt, här lekte hans blivande efterträdare, prins Karl, med sina syskon och andra förnäma barn, här tömdes med frisk aptit de kungliga matkorgarna, här uppehöll sig också gärna den gamla änkedrottningen Hedvig Eleonora. Men efter hennes död föll lustparken i vanvård.

Under Adolf Fredriks tid överläts Humlegården till Stockholms stad och blev en folkpark, där ett muntert liv snart uppstod. År 1773 erhöll skådespelaren Petter Stenborg tillstånd att i den gamla Rotundan inrätta en teater, i vilken han med framgång spelade till sin död 1781, varefter hans namnkunnige son Karl och dennes broder Nils flyttade scenen till Eriksberg och därifrån till det nu rivna Kirsteinska huset vid Munkbron, då tillhörigt bryggaränkan Nyman. Ännu några somrar gåvos dock föreställningar i Rotundan, men år 1851 uppfördes i parkens västra del en ny teater, som till en början leddes av Edvard Stjernström.

Efter teaterns flyttning upplåts 1787 norra delen av Humlegården till den berömde polismästaren, sedermera underståthållaren Nils Henrik Aschan Liljensparre på tio år och avstods sedan på grund av hans »underdåniga nit, trohet och

bemödande» på 30 år efter den 1 april 1792 åt hans arvingar med skyldighet för dessa att »småningom och efter hand där anlägga en engelsk trädgård», uppföra stängsel m. m. Då Liljensparre 1814 dog, inköptes rättigheten av en änkefru Svensson, vilken 1820 av »gunst och nåd» förlorade den och befriades från de aldrig fullgjorda skyldigheterna under villkor att beså kvarteren med lämpligt gräsfrö. Den blivande foderavkastningen skulle tillfalla de hästar, som chefen för allt artilleri, som då var generalmajoren friherre Karl von Cardell, behövde under sin vistelse i Stockholm. Han dog emellertid 1821 och kom ej i åtnjutande av förmånen.

Under förra seklet funnos i Humlegården utom teatern och Rotundan, som inrättats till schweizeri, även karusell och dansbana, men år 1877 revs allt detta till stor saknad för stockholmarna.

Humlegården omgavs ända till 1867 i söder av en mur och på övriga sidor av plank.

Hästgardeskasernen, gamla. Se nr 41 Storgatan!

Nr 15 Högbergsgatan, Pastorshuset, bär på östra gaveln årtalet 1771, bildat av ankarjärnen.

Nr 21 Högbergsgatan har ursprungliga 1700-tals portaler. År 1904 påträffades vid grävning nära två meter under jordytan ett människoskelett, vilket antogs hava begravits i Helga korskapellets kyrkogård. Det anses som sannolikt, att detta kapell låg i närheten av eller vid Kapellgränd.

Nr 17, 19, 29, 20, 22, 24, 26 och 30 A Högbergsgatan äro 1700-talshus med bibehållna portaler och delvis portar och portklappar. Det sistnämnda har kryssvalv i inkörsporten.

Hökensgatan torde hava sitt namn efter »väderkvarnsmjölnaren» Johan Hök, som i mitten av 1700-talet ägde kvarnen Hökan på höjden ovanför, nu Mosebacketorg.

På samma bergklint stod 1646 en väderkvarn, kallad Moses kvarn, möjligen densamma eller åtminstone en föregångare.

Hötorget utstakades 1640 och skildes från Riddar- eller Rännarbanan medelst en mur, som revs 1830, varigenom torget

utvidgades åt söder. Genom inköp av åtskilliga gamla hus utsträcktes det 1847 även på den norra sidan.

Nr 6 Hötorget (44 Kungsgatan), 9 Olofsgatan. År 1755 anhöll bryggaren Lars Lindgren att få bygga ett uthus å denna sin tomt, och 1769 fick han tillstånd att där uppföra ett bryggeri. Han ägde området ännu 1804. Det övergick 1847 till med. dokt. C. E. Hagdahl, särskilt känd för sin bok Kokkonsten som vetenskap och konst, ett i sitt slag oöverträffat arbete.

Nr 14 Hötorget. Tillstånd för handlanden Hans Engel att uppföra hörnhuset i två våningar lämnades 1767 och 1769 att bygga det norr därom belägna. Det förra hade då en tredje våning.

Nr 46 Hötorget (Kungsgatan). Källaren Kronan anses hava 200-årig tillvaro i samma gathörn. Det gamla stenhuset med rundgavlar fick 1902 vika för det nuvarande.

* * *

Ingemarshov, som fordom var en malmgård med stor park och sedermera krog, torde hava sitt namn efter Ingemar Frodbom. Denne, vilken före 1650 nämnes som drottning Kristinas munskänk, ägde detta vidsträckta område. Hans trotjänare Klas erhöll av honom en tomt i nordöstra hörnet av Roslagsgatan och Surbrunnsgatan. Efter denne skall värdshuset Klas på hörnet, ej det 1916 rivna nykterhetsvärdshuset, som låg i sydöstra hörnet, hava blivit uppkallat. Bland andra ägare av Ingemarshov nämnas medlemmar av släkterna Sandels, Stockenström och Gyldenstolpe. Bergsrådet Samuel Sandels, död 1784, den store krigarens fader, uppförde där ett tvåvåningshus med flyglar. Några av dessa byggnader återstå ännu. Se Norrmalm!

Igeldammsgatan är uppkallad efter de å Stadshagen på Kungsholmen nu igenfyllda igeldammarna. Gatan är en fortsättning av Fleminggatan utmed Karlbergsviken.

Nr 2 Igeldammsgatan, Aronsberg, Judekyrkogården. Denna plats har sitt namn efter Aron Isak, den förste jude, som erhöll

tillstånd att bosätta sig i Sverige utan att låta döpa sig. Förut hade flera judar sökt slå sig ned i riket men endast genom dopet vunnit berättigande därtill. Så nämnes 1681, att två gamla mosaiska trosbekännare, Moses Jakob och Israel Mandel, med familjer, tillsamman 28 personer, låtit döpa sig. Flera gånger utfärdades förvisningsorder för judar och befallningar, att de skulle »fasttagas och till kronans arbete brukas». Det var i synnerhet prästerskapet, som yrkade härpå.

Den lilla begravningsplatsen är belägen i en dalsänka, har många vårdar och höga, lummiga träd. Någon gravsättning förekommer ej vidare här.

Aron Isak, född 1731 av fattiga föräldrar i Brandenburg, där han lärde gravörsyrket, kom på inrådan av svenska officerare, som han lärt känna under pommerska kriget, till Sverige 1774 och erhöll följande år av Gustav III rättighet att tillika med sin broder Markus, hustru och barn nedsätta sig i staden och idka stensnidarkonst och en tid efteråt även att driva nipperhandel. Omkring honom samlades redan före 1779 års beslut om judars tillträde till riket en judisk koloni av 40 män med familjer.

Som begravningsplats åt dessa anvisades först ett hörn i Klara kyrkogård, men Aron föredrog ett litet område i Stadshagen, vilket han omgav med dike och staket. Då det senare under den följande vintern blev bortstulet, uppfördes på begravningsplatsen ett hus till bostad för en väktare. På denna plats, som kallades Aronsberg, skedde den första jordfästningen 1781.

Året därpå stiftades den mosaiska församlingen, som förestods av denne dådkraftige man. Till rabbin hade inkallats en f. d. köpman, Leb Pinchas, vilken råkat i ekonomiskt obestånd till följd av alltför ivriga talmudstudier.

Emellertid uppstod en söndring mellan ett parti av judarna och deras församlingsföreståndare, förorsakad dels av meningsskiljaktighet i avseende på läran, dels av avund mot denne. Hans motståndare inköpte då, 1789, en del av egendomen Kronoberg, nu Kronobergsparken, till begravningsplats. Även

den judekyrkogården är väl bevarad och påträffas i nordvästra hörnet av parken. Här förrättades 1790 den första begravningen och den sista 1857. På Aronsberg lär ännu finnas plats för ett lik. Judarna få nämligen ligga orubbade i sina gravar, vilka ej ånyo uppkastas för att mottaga andra döda.

Aron Isaks affärer hade snart blivit mera vittomfattande, så att han t. ex. anlitades av statssekreteraren greve Johan Liljencrantz för att tillhandahålla myntverket med silver. Under ryska kriget 1788 och 1789 var han arméleverantör, varefter hans verksamhet tog ett större omfång.

Efter hemkomsten från kriget blev Aron Isak oskyldigt invecklad i de munckska sedelförfalskningarna men frikändes slutligen och erhöll skadeersättning. Sedan förflöt hans liv i lugn, och rikedomarna hopade sig. År 1817 dog denne märklige finansman och begrovs på Aronsberg.

Arons mågar, Isak Michelson och Mikael Bendix, blevo stamfäder för de ännu levande släkterna Michaelson och Benedicks. Se nr 26 Baggensgatan!

Ignatiigränd vid Västerlånggatan och vid Köpmangatan. Boktryckaren Ignatius Meurer från Thüringen, född 1589, död 1672, jämte andra besvärade sig 1625 »över den myckna stenen, som kamrer Lars Hindersson där neder i gränden haver låtit nedersläpa, att han uppdämmer uti gränden (vid Västerlånggatan) vattnet så högt, att det löper in i deras källare och portar». Meurer ägde här två tomter och hus samt hus vid den andra gränden, som bär hans namn.

Nr 4 Ignatiigränd. Se nr 3 Göran Hälsings gränd!

* * *

Nr 19 Jakobsgatan, f. d. Nya Kungsholmsbrogatan, inköptes 1821 av svenska läkarsällskapet från livmedikus Martin Ludvig Wenners arvingar. Sällskapet stiftades av C. F. von Schulzenheim, H. Gahn, J. Berzelius, E. Gadelius, J. H. Gestrén och C.

Travenfelt med avsikt att bilda ett medicinskt läsesällskap för huvudstadens läkare. Det hade sin första sammankomst den 25 okt. 1808 i Collegii medici hus, f. d. Löwenhielmska huset, efter 1776 Allmänna barnbördshuset, i hörnet av Fredsgatan och Rödbodtorget, nu rivet och ersatt med Stockholms stads sparbanks hus. Där hade sällskapet sina sammankomster till 1816, då lokal erhölls i Karolinska institutet. 1818 erhöll sällskapet genom testamente en våning i nämnda Wenners hus.

Collegium medicum, stiftat 1663, upplöstes den 23 januari 1813 och uppgick samma dag med uteslutande av två medlemmar, som erhöllo lönen i pension, i det nybildade kungl. sundhetskollegium. Se nr 9 Svartmangatan!

Nr 6 Jakobsgatan, Hamburger börs. Här låg i mitten av 1700-talet Neschers källare, sedan kallad Stockholms börs. Den innehades då av Daniel Georg Nescher, vinhandlare och föreståndare för Tyska skolan, och sedan av sonen med samma namn.

Denne är mest känd för sina värderika samlingar av tryck- och handskrifter, vilka efter hans död 1827 införlivades med kungliga biblioteket. Källaren kallas nu Hamburger börs. Över dess port är en skylt, föreställande Backus på tunnan, vilken bär inskriptionen: »Unser sindt zwee.» Genom ombyggnad i slutet av 1800-talet försvunno de vackra, ålderdomliga valven i bottenvåningen och ersattes med glastak. Ett par kryssvalv äro ännu kvar i trappgången. 1742 erhöll vinskänken D. G. Nescher tillstånd att uppföra ett mindre hus inne på gården.

Nr 30 Jakobsgatan inrymmer nu arméförvaltningen och var förut centralpostkontor. År 1749 inköptes hela kvarteret Sjörån till fattighus för Klara och Olofs församlingar. Därvarande byggnader sattes i stånd för att härbärgera 180 fattiga. 1751 avbrann området, 1753 reparerades de kvarstående husen, och två år senare var ett nytt uppfört, vilket fick vika för det nuvarande, som byggdes 1871—1874 och i senare tid blivit en våning högre.

Nr 32 och 34 Jakobsgatan. Detta 1700-talshus anslogs 1818 till boställe för änkedrottning Hedvig Charlottas stall-

mästare, 1836 till boställe åt chefen för Andra gardet, general Lorichs, och efter dennes död till kronprinsens stallstat.

Ägare hava varit: 1741 handlanden H. Degerman, 1782 traktören M. Benediktus, som innehade Strömsborg, och 1792 presidenten i kammarkollegium, sedan generalguvernören i Pommern, övermarskalken greve Erik Ruuth, ivrig gustavian och varm patriot, ledamot av vetenskaps-, landtbruks- och vitterhetsakademierna. Av sin betydliga ärvda förmögenhet nedlade Ruuth stora summor för bearbetningen av Höganäs stenkolsfält. Han dog i Stockholm 1820. Se nr 8 Karduansmakargatan!

Jakobs kyrka. Redan 1343 fanns på den plats, där den nuvarande Jakobs kyrka ligger, en liten korskyrka, vilken detta år nämnes i en taxeringslängd. Där förekommer nämligen en post för inlösning av ett pallium från Rom, ett slags band, som tillhörde ärkebiskopens utstyrsel. Genom försäljning av sådana till varje ny ärkebiskop hade påven en betydlig inkomst. Även kyrkogården omtalas två år senare. Kyrkan har sitt namn efter aposteln Jakob d. ä., ej efter fältherren Jakob De la Gardie, som föddes 1583. Gustav Vasa, som ansåg, att den kunde lända en belägrande fiende till skydd, befallde 1527, att den skulle rivas.

Den nya kyrkans uppförande började först i Johan III:s tid, då denne 1580 och 1587 därom utfärdade befallningar och lät sin slottsarkitekt nederländaren Willem Boy eller Boyen uppgöra ritningar, men kyrkobyggnaden, som verkställdes på konungens bekostnad, blev icke färdig under hans livstid. Arbetet avstannade alldeles efter hans död. Det var drottning Kristina, som senare, år 1641, med kraft återupptog bygget, vilket leddes av byggmästaren Hans Forster, så att kyrkan 1643 kunde invigas. Året därpå uppfördes på kyrkan ett torn med hög spira samt även två mindre, likaledes med spiror, på den västra sidan. Samtliga dessa torn jämte kyrkans tak nedbrunno till valven 1723 genom vådeld, förorsakad av åskan. Följande år blevo de båda mindre iståndsatta med det nuvarande utseendet, och 1735 var det större tornets överbyggnad täckt med koppar och färdig.

Den av Kristina fullbordade kyrkan skall hava varit rik på bildhuggerier, målningar och andra konstverk, som hon och andra låtit utföra och skänkt. I början av förra århundradet och även flera gånger i senare tid har kyrkan reparerats och »restaurerats» så att föga mer än murarna med deras dels y-formiga ankarslutar, dels raka med blad återstå av dess ursprungliga skick. Ännu finnes dock från dess första tid den södra portalen, skänkt av den tappre krigaren, översten, amiralen och krigsrådet Henrik Fleming, Jämtlands erövrare, och hans maka i andra giftet, Sigrid Kurzel, år 1644. Portalens krön utgöres av de tre personerna i gudomen, Fadern med kronan till höger, Sonen till vänster, mellan dem en glob med korset och därunder duvan, Andens sinnebild. Figurerna på västra och östra sidorna äro respektive Moses och Aron. Under den övre frisen läses å tvenne tavlor: »Her Henric Fleming till Lectis, Isenhåf, Tellista och Lais med des län. Överste och krigsrådh. All ting förgår. Guds nåder består. Fru Sigre Kursel; Fru till Memm, Hånö, Halbonäs och Fagernäs. Gudi allena ske äran!» Å en nedre fris synas de flemingska och kurzelska vapnen. Portalen har ansetts vara den prydligaste i Sverige.

Nämnda herrskap förärade också till kyrkan den forna predikstolen.

Henrik Fleming, född 1584 i Finland, död 1650, har i sina anteckningar berättat, att hans fader Herman var en sträng och njugg herre. Då Henrik 1608 gifte sig med Ebba Bååt, hans första fru, »blev», säger han, »vår olägenhet så stor, att jag utöver alla utgifter till mitt bröllop ej mera i behåll hade än ett halvt runstycke, det jag i några vänners närvaro slog fast i min kammarvägg och strax band den tomma pungen vid min pistols laddstock och sköt den således i vädret, bedjande min unga hustru, att hon ville bedja Gud om hans välsignelse.» Genom leveranser till krigshären, handel och kronoarrenden kom Fleming till en ansenlig förmögenhet, av vilken han använde en stor del till fromma stiftelser och välgörande ändamål.

Kyrkans altartavla, nu flyttad åt höger vid östra sidan, föreställer Kristi förklaring och är ett verk av historie- och por-

trättmålaren Johan Westin, född i Stockholm 1782 och död där 1862.

Nedanför denna tavla under trägolvet vilar den store fältherren Gustav Horn, som dog under ett landskapsmöte i Skara den 10 maj 1657. Under samma valv är också Flemingska graven. I kyrkan finnas många epitafer med mer eller mindre utplånade inskriptioner över medlemmar av adliga ätter. På norra sidan om altaret är ett monument med längre inskrift över kyrkoherden, väckelsepredikanten Erik Tollstadius, född 1693, död 1759. Det är »uppsatt av en dess åhörare, J. E. Rehn» (arkitekt, död 1793). På den södra sidan är ett annat sådant över amiralen Teodor Ankarcrona, landshövding över Stockholms län, död 1750.

På kyrkogården, som är stängd av murar och järnstaket, hade katoliker förr en privilegierad begravningsplats. I gravkorets södra vägg är en vård av marmor med latinsk inskrift, som vittnar om en fransk skådespelerska Marie Anne L'Allié, död i Stockholm 1763, »cuius in scenicis ludis lepores aulæ placuere populoque, morum probitas coniugem» (som behagade hovet och folket genom sitt fina spel på scenen och sin make genom sedernas renhet). Vid norra väggen om nämnda kor hava grevarna Anders Johan von Höpken och Karl Fredrik Scheffer, »amici mœrentes» (sörjande vänner), med Gustav III:s medgivande låtit insätta en marmorsten över italienaren abbé Michelessi.

På Jakobs kyrkogård vilar också enligt den i kyrkans mur insatta minnesstenen Johan Henrik Kellgren, född 1751, död 1795, av sin motståndare Thorild kallad »behagens skald». Kellgren, som bodde i närheten av kyrkan, i nr 9 Västra Trädgårdsgatan, och såg, huru de dödas ben vårdslöst kringkastades av dödgrävare, hade begärt, att hans grav måtte göras så djup, att hans stoft finge vila i ro, vilken önskan också efterkoms. Han ligger begraven nedanför monumentet bredvid kyrkmuren.

Gravställen i och utom kyrkan äro även redda åt ätterna Ankarcrona, Cronhielm, von Essen, Fleming, Hårleman, Taube,

Stålarm, Sparre, donatorn Karl Adolf Grevesmühl m. fl. 1808 förbjödos uppkastande av nya gravar på denna kyrkogård. Den åt Kungsträdgården vettande kyrkogårdsmuren uppfördes 1754 i stället för det dåvarande träplanket.

Före reformationen var Jakobs kyrka upplåten till gudstjänst för alla, som bodde på Norrmalm, vars östra del var mest befolkad. Den västra delen däremot, som hörde till Klara kloster, var mindre bebyggd. 1643 delades Norrmalm i tvenne församlingar, Klara och Jakobs.

Jakobstorg tillkom vid överståthållaren Klas Flemings gatreglering. Denne, »Stockholms nydanare», hade därvid ofta stora svårigheter att bekämpa, enär husägarna gjorde motstånd mot hans planer. Så berättas det, att en fru Anna Trolle, som ägde ett hus vid det nuvarande torget, oaktat erbjudande av full ersättning ej i godo kunde förmås att låta riva sitt hus. Sannolikt var detta till hinder för Arsenalsgatans framdragning. Sedan Fleming från henne bekommit ett otidigt brev, svarade han med en »resolution» på rim av följande lydelse:

»Ack, hjärtans syster hull,
vi gör I er så dull
för en så ringa skull,
som är dock rätt av null?
Om det hus vor' av gull,
därtill av pärlor full,
så skall det dock omkull
allt ner till mark och mull
och det för gatan skull,
min gambla Anna Trull.»

Nr 3 Jakobstorg. Ett förutvarande stenhus på denna plats uppfördes och ägdes av Gustav II Adolfs munskänk Sigert Krafft.

Jaktvarvsgränd eller Varvsgatan å Kungsholmen är benämnd efter ett av Karl XI där inrättat varv, vid vilket byggdes mindre fartyg.

Johannesgatans sydligare del bar fordom namnet Dödgrävaregränden efter Staffan Dödgrävare.

Nr 16 Johannesgatan. Drottninghuset eller Ulricæ Eleonoræ hospital stiftades av Karl XI:s gemål, som på egen bekostnad uppförde det nuvarande huset på eller vid den plats, där fordom S:t Görans hospital skall hava stått, och anslog en årlig gåva av 2,000 riksdaler specie till där intagna fattigas underhåll. Efter hennes död 1693 gav konungen s. å. stadfästelse åt hennes ännu bestående stiftelse. Sedermera hava från enskilda personer många och rika gåvor influtit till denna välgörenhetsinrättning.

Johannesgränd är uppkallad efter den påbörjade, ej fullbordade S:t Johanneskyrkan. »År 1562 fick sekreteraren Mårten Helsing av Erik XIV den tomt, där fordom S:t Johannes kyrka stod uppå.» Den ena delen av tomten var belägen vid denna gränd, den andra vid Österlånggatan. Gränden hette en tid Tre kungars gränd efter en i nr 4 belägen krog.

Nr 2 Johannesgränd, nr 1 Pelikansgränd, ägdes och beboddes vid 1600-talets slut av den rike köpmannen Roland Eliæson, som ägde flera hus i denna trakt. Från hans tid härstamma den kryssvälvda portgången, ekporten, den s-formiga portklappen och ett smitt galler i nedre trappan m. m.

Nr 4 Johannesgränd, Pelikansgränd. I detta hus hade krogen Tre kungar sina lokaler i mitten av 1700-talet. Den långa portgången har sju kryssvalv och inkörsporten vid Pelikansgränd tre dylika. Huset är upptaget i boupptecknigen efter den rike husägaren och köpmannen Roland Eliæson 1707.

Johannes kyrka. På det område, som nu upptages av Johannes kyrkogård, lät Magnus Ladulås 1286 uppföra ett hospital med kapell, som kallades S:t Göran och var beläget i närheten av den nuvarande klockstapeln. Här vårdades spetälska. Dessa voro försedda med träskramlor för att varna mötande, då de gingo ut. År 1454 upplät Karl VIII Knutsson en del av hospitalets gård till begravningsplats i stället för den del av Jakobs kyrkogård, som avsöndrades för Kungsträdgårdens anläggning. År 1527 såg hospitalet sina sista dagar.

I mer än 100 år stod kapellgården öde och kallades Brunkebergskyrkogården, till dess slottsbokhållaren Johan Eriksson

Fuhrubom år 1636 dels på egen bekostnad, dels genom medel, som Jakobs församling försträckte, uppförde ett träkapell på samma plats. Hans vänner kallade det Johan Erikssons kapell. Själv gav han det namnet S:t Johannes. Detta hus, i vilket de närmast boende voro hänvisade till gudstjänst, ombyggdes sedan flera gånger och revs fullständigt 1884, då Johannes nya kyrka började uppföras. Denna invigdes år 1890. Den ännu kvarstående klockstapeln byggdes 1692, vilket årtal flöjeln utvisar. Från 1675 till 1907 har Johannes församling varit annex till Jakobs.

På Johannes kyrkogård finnas många gravvårdar över berömda män. Bland dessa är en lätt iögonenfallande, den, som efter arkitekten F. V. Scholanders ritning genom subskription bland hela svenska folket restes åt »den ädla, tappra, varma generaln», hjälten vid Lahintalo, Pyhäjoki, Siikajoki, Ny-Karleby men framför allt vid Lappo och Juutas, friherre Georg Karl von Döbeln, född på Stora Torpa vid Stenstorp i Västergötland 1758 och död i Stockholm 1820. »Minnesvården restes av vapenbröder och fosterlandsvänner» och avtäcktes den 13 juni 1861, på årsdagen av slaget vid Juutas. Över Döbelns vapen, inhugget i stenen, läses: »Ära, skyldighet, vilja».

Bakom denna vård vilar krigaren August Maximilian Myhrberg, född i Brahestad 1799. Efter i Uppsala avlagd kansliexamen inhämtade han militära kunskaper vid Marieberg, begav sig 1824 till grekiska frihetskriget, började som simpel ryttare, utmärkte sig i drabbningarna, så att han efter två år var ryttmästare och snart utnämndes till kommendant på en fästning, ingick på 1830-talet i de härar, som kämpade för Polens frihet, och deltog efter några år i karlistkriget i Spanien, återkom till Sverige 1840 och utnämndes till guvernementssekreterare på S:t Barthélemy. Sina sista år tillbragte han dels på resor, den sista till Rom, dels i Stockholm, där han dog 1867. Myhrberg, som deltagit i hundratals faror och äventyr, var aldrig själv benägen att tala därom. På vården läses: »Tapper, högsint, självuppoffrande ägnade han sin hjältekraft åt fri-

hetens sak, sitt hjärta åt mänsklighetens väl, sin själ åt den Herre, i vars frid han nu ingått.»

Här bakom har den berömde läkaren, professorn Erik Gadelius sin grav. Han föddes i Stockholm 1778 och föll under utövande av sitt människovänliga kall där offer för en tyfusepidemi 1827.

Bland många andra vårdar märkes här en med porträttmedaljong försedd över den framstående landskapsmålaren Karl Johan Fahlkrantz, född 1778, död 1861.

Jungfrugatan heter så antagligen efter »välborna jungfru» Sigrid Banér, fältherren Johan Banérs syster, som dog 1669. Hon ägde där en större trädgårdstomt. Detta område har också kallats Jungfruträdgården. Kvarteret Jungfrun erinrar även om henne.

Järntorget är näst Stortorget det äldsta i Stockholm. Husens rundning utefter torget angiva den forna stadsmurens riktning. Namnet anses härleda sig därav, att det järn, som skulle utskeppas, fordom här blev upplagt, innan Södra stadsgraven för detta ändamål inrättades. Våghuset var beläget å Riksbankshusets östra tomtdel.

Torget användes även, särskilt 1609, som plats för avrättning och andra bestraffningar. Johan III hade dock förut befallt, att »anstalt skulle fogas om den vanäroplatsens och kåkens därstädes bortflyttande med det allra första norrut till Malmtorget».

I närheten, vid Västerlånggatan, hade borgmästaren Gorius Holst ett hus, där enligt Rimkrönikan konung Kristian II gästade, och vid torget ägde hertig Johan av Östergötland ett annat hus, där han 1612 höll sitt »hemkomoöl». På detta torg förekom i senare tid försäljning av lantmannaprodukter, men rörelsen förbjöds 1849.

Nr 55 Järntorget, Gamla riksbanken. Den svenska riksbanken, som först var inrymd i nr 2 Storkyrkobrinken, Axel Oxenstiernas hus, Gamla banken, inflyttade den 11 februari 1680 i det av Nikodemus Tessin d. ä. här byggda huset. Det var i det närmaste kubiskt. Tomten hade inköpts från en

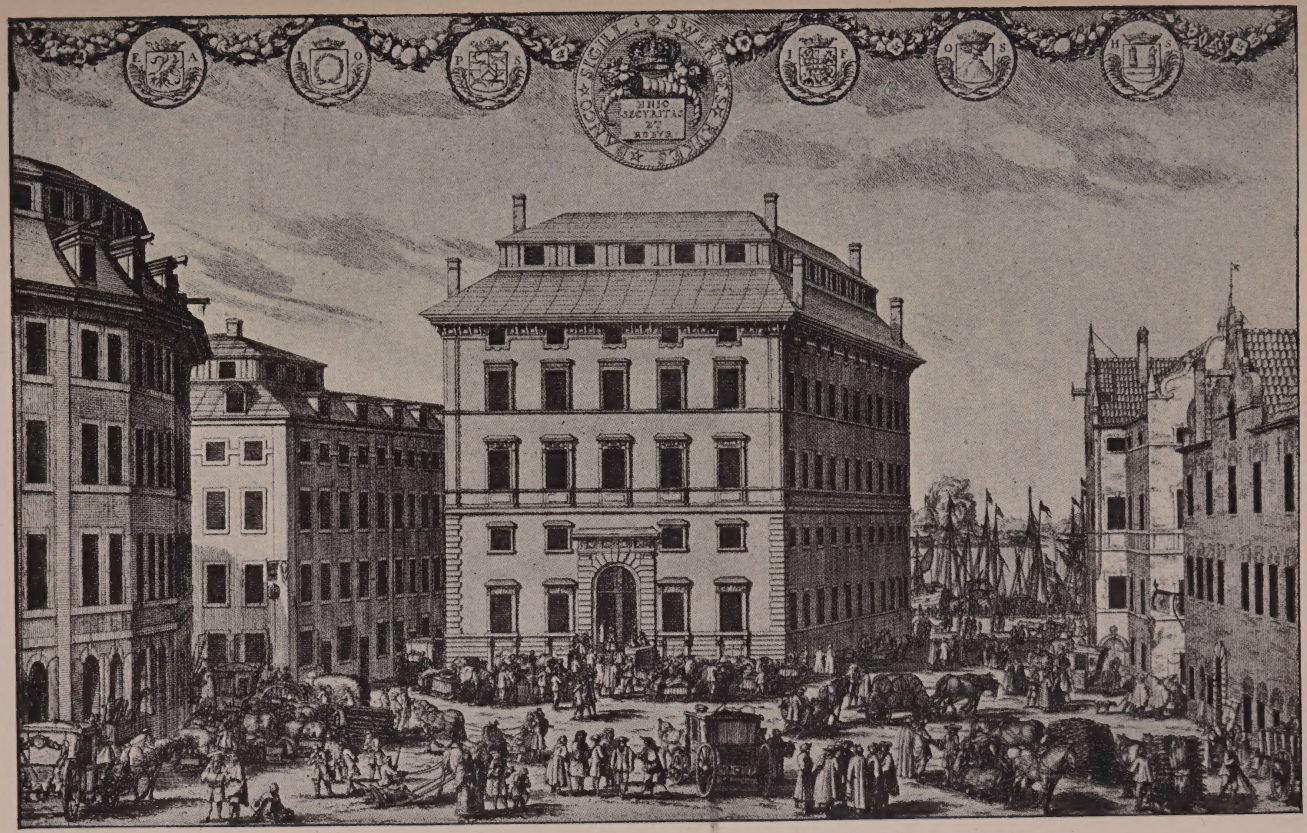

Järntorget år 1691.

kapten Hastfer. Åren 1707—1710 blev den mellersta delen av huset uppförd på den inköpta gamla packhustomten. Efter nytt tomtförvärv, våghustomten, tillökades byggnaden vid Skeppsbron år 1736 av arkitekten Karl Hårleman.

I källar- eller bottenvåningen av den 1736 uppförda östra delen av huset, finnas i ett rum innanför järnporten vid Skeppsbron över var sin järndörr två stora stenkronor på stenplattor, försedda med årtalet 1603. Såväl kronorna som plattorna torde hava tillhört det förut här belägna Våghuset, som nämnda år till sitt yttre blev färdigt.

Sedelförfalskare fingo fordom schavottera på Skeppsbron framför Riksbankshuset, andra förfalskare vid kåken, där den hade sin plats. Se Stortorget! För de förra förbrytarna var hängningsstraffet länge tillämpat men förvandlades sedan till fängelse.

Nr 57 Järntorget. Apoteket Ängeln hade här sina första lokaler. Å ett äldre kopparstick ses i gathörnet en ängel såsom skylt. Privilegier å detta apotek utfärdades 1649 för apotekaren Anders Månsson Biever eller Biebers, vilken troligen byggt huset på 1640-talet. Husets inre moderniserades 1855. Se Apotek!

Nr 38 Järntorget. Se nr 84 Prästgatan!

Nr 80 Järntorget, nr 1 Triewaldsgränd, är antagligen byggt av Didrik Böökman, som 1605 innehade det ansedda värdshuset Blå örnen. Senare, 1660, ägdes huset av dennes måg Mårten Rosenstierna. Se nr 60 Västerlånggatan! Huset, som upptager torgets hela södra sida och har ingången från gränden, blev under senare delen av 1800-talet samt 1902 moderniserat. Detta värdshus torde vara detsamma, som Per Brahe d. y. nämner i sammanhang med anteckningen om sitt giftermål 1628 med Kristina Katarina Gustavsdotter Stenbock: »Söndagen efter stod vår hemkomma på Lundkrogen vid Järntorget, och voro konungen och drottningen där.»

Nr 61 Järntorgsgatan har två åt gården vettande flyglar, en 1600-talsportal vid gårdssidan, kryssvälvd portgång och i

murarna vertikala ankarslutar. Omkring år 1700 tillhörde huset handlanden Koschell.

Nr 63 Järntorgsgatan, nr 63 Slussplan, »Räntmästarhuset». Det forna huset i kvarterets östra del byggdes under senare delen av 1600-talet av räntmästaren Börje Olofsson, adlad Cronberg. Före 1757 fanns på kvarterets västra del ett hus i fyra våningar, vilket kallades Orangebad eller Oranienbad. Nämnda år uppfördes emellan de båda husen en sammanbindande länga, kallad Nya räntmästarhuset. Husets nuvarande utseende är från år 1900.

* * *

Kammarrättens hus. Se nr 13 Birger Jarls torg!

Kanslihuset. Se nr 2 Mynttorget!

Kaplansbacken har sitt namn efter det fordom där belägna komministersbostället. Den förste komministern var Andreas Eurenius, anställd 1670 såsom »adiunctus» hos kyrkoherden Jonas Lille, församlingens förste pastor.

Karduansmakargatan. Gyllenläder tillverkades först i Cordova i Spanien. Därav namnet karduan. Kvadratformiga gyllenläderstycken användes som tapeter i 1500- och 1600-talens praktgemak. 1577 nämnes Gilius Kardewansmakare på Norrmalm och 1649 Jakob Divou vid Kardewansmakeregrändhen.

Nr 8 Karduansmakargatan, nr 19 Lilla Vattugatan, ägdes 1743 av hovrättsposten J. Mellgren, 1753 av riksrådet friherre Gustav Ruuth, 1785 av generallöjtnanten greve Pontus De la Gardie, 1793 av kaptenlöjtnanten greve Jakob Gustav De la Gardie, grundläggaren av De la Gardieska arkivet, 1797 av presidenten greve K. J. Gyllenborg, 1813 av justitiekanslern greve Hans Gabriel Trolle-Wachtmeister, naturforskare (Berzelii lärjunge) och memoarförfattare, vid sin död den äldste ledamoten av vetenskapsakademien, den äldste med excellenstiteln, den äldste serafimerriddaren och den äldste adelsmannen. Han var född 1782 och dog 1871.

Det ännu kvarstående ståtliga palatset, som sträcker sig över kvarteret, torde delvis härstamma från friherre Ruuths tid.

Karlbergs slott, som ligger i Solna socken, utgjorde med område fordom ett hemman Bålstompta, vilket jämte ett par andra i samma socken donerades till riksamiralen Karl Karlsson Gyllenhie m. Där började denne 1637 uppföra ett slott med flyglar åt landsidan, vilket han kallade Karlberg.

En tid efter hans död, 1650, sålde arvingarna det ännu ej fullbordade slottet och egendomen till mecenaten, riksdrotsen greve Magnus Gabriel De la Gardie, som påbyggde slottet och uppförde de norra och södra flyglarna, satte hela byggnaden i fullständigt skick och anlade den vackra parken. Byggnadsarbetet leddes av Jean de la Vallée. År 1680 sålde De la Gardie slottet jämte område till riksmarsken greve Johan Gabriel Stenbock, vilken omkring tio år senare förlorade det genom reduktionen. Sedan dess har det alltjämt tillhört kronan.

På Karlberg dog Ulrika Eleonora d. ä., och där bodde under somrarna Fredrik I med gemål.

År 1792 inrättades här av Gustav IV Adolfs förmyndare, hertig Karl, den ännu bestående krigsskolan, som då kallades akademi. För detta ändamål tillbyggdes även de två långa östra och västra kasernflyglarna.

Karlbergsvägen har ett lättförklarligt namn och hette förut Karlbergs allé.

Nr 16 Karlbergsvägen, Lorensberg, Adolf Fredriks församlings forna prästgård. I det gamla huset, som revs 1902, skall Johan Olof Wallin hava författat flera av sina skönaste psalmer. 1855 såldes huset med tomtområde till trädgårdsmästaren Berggren. På senaste tiden användes den förfallna byggnaden till natthärbärge för husvilla män. Under 1700-talets senare del var den ett mycket besökt värdshus med ofta förekommande baler och picknicker. Ägare: 1750 bryggaren Lorens Bång, 1761 traktören Karl Hagel, 1777 Adolf Fredriks församling.

Karl Johans kyrka. Se Skeppsholmen!

Återstod av Södertorn i slutet av 1860-talet.

Karl Johans torg ordnades efter 1850, då slussbyggnaden blivit färdig, efter plan av översten friherre Nils Ericson. Här funnos då flera vanprydande hus, som revos. Den på platsens södra sida belägna, i slutet av 1916 rivna basarbyggnaden, under vilken den gamla slussgraven blivit anordnad till fisksumpar och försäljningslokaler, fullbordades efter arkitekten Per Axel Nyströms ritning 1856. Söder om torget är den forna Stadsgraven, som tillkom i Gustav Vasas tid. Här låg det yttersta södra tornet, av vilket lämningar ännu torde finnas vid sydöstra hörnet av huset nr 18 Västra Slussgatan. Vid järnvägsanläggningen i slutet av 1860-talet bortsprängdes tornet. Till Stadsgraven flyttades 1662 Järnvågen, då större delen av tornet nedrevs såsom varande obehövligt. Över Stadsgraven leda i öster och väster tvenne uppfartsvägar, av vilka den västra tillkom 1695 efter ritning av Nikodemus Tessin d. y. och den östra 1749 på entreprenad av handelsborgmästaren Gustav Kierman. Se nr 2 Munkbrogatan!

Karl XIV Johans staty på Slussplanen mellan den nya och gamla slussgraven avtäcktes den 4 november 1854. Den är modellerad av Bengt Erland Fogelberg, gjuten i München och

skänkt av konung Oskar I till Stockholms borgerskap, på vars bekostnad uppsättningen skedde. Piedestalen är av marmor från Carrara.

Karl XII:s staty. Se Kungsträdgården!

Karl XIII:s staty. Se Kungsträdgården!

Karl XIV Johans staty. Se Karl Johans torg!

Karl XV:s port och Kungsvägen kallades den genom sprängning av Tyskbagarbergen beredda fortsättningen av Nybrogatan. Se Nybrogatan!

Karolinska medico-kirurgiska institutet, kungliga. Se nr 3 Hantverkargatan!

Kartagos backe. Vid västra änden av Hantverkargatan låg under senare delen av 1700-talet värdshuset Kartago.

Kastellholmen har i äldre tider hetat Skansen, Blockhusholmen och Notholmen. Sitt nuvarande namn har holmen av det kastell, som där uppfördes omkring 1640 och ombyggdes 1785. Varje afton avlossades därifrån intill år 1740 ett s. k. nattskott.

I juni 1845 sprang kastellet av okänd anledning i luften. Olyckan skedde vid middagstiden, då allt manskap begivit sig därifrån utom en vaktkarl, som blev skyddad av den enda kvarstående väggen.

Efter ritning av översten och arkitekten Fredrik Blom blev 1848 en ny kastellbyggnad uppförd. Förtjänsten av planteringarna, som företogos i början av 1790-talet, så väl här som på Skeppsholmen, tillkommer amiralen K. R. Rosensvärd.

Kastenhov. Se Gustav Adolfs torg!

Katarina kyrka. Sedan Gustav Vasa, han, som rev ned så många ansenliga hus men likväl bär namnet »den store riksbyggmästaren», återställt lugnet i stad och land, började Södra malmens berg och backar bliva tätare bebyggda.

En del av Södermalms stora församlings invånare petitionerade därför 1654 hos k. m:t, om »lov till att reformera, upprätta och utvidga det förfallna Sturekapellet» samt att tillsätta egen kyrkoherde, »den vi vele och kunne ernära». Konung Karl X Gustav förordnade då om Södra förstadens delning i

två församlingar och påbjöd, att »förutan Maria kyrka på Södermalm också en annan, Katarina kyrka kallad, skall, där Stoore kapellet nu står, bliva byggd och upprättad». Han ålade också församlingsborna att »giva den namnet efter vår saliga högtärade fru moder, höglovlig i åminnelse». Som församlingen hade knappt om medel, medgav han rätt »att söka därtill någon hjälp hos annat gott folk».

Arbetet påbörjades våren 1656. Riksarkitekten Jean de la Vallée uppgjorde ritningar, enligt vilka kyrkan skulle bliva »en korskyrka, 80 alnar innantill i längden på var tråkt från öster till väster och från norr till söder och bredden på vart kors 27 alnar».

Kyrkbygget gick dock i rådande krigstid långsamt. Som den nya församlingen var fattig, måste de äldre lämna betydande bidrag. Härtill lades också de av hovrätten ådömda böterna. Bland sådana nämnes den då betydande summan av 3,000 daler silvermynt, som hovkanslern Nils Tungel ådömts »för en närmare, olovlig bekantskap med Elisabet Cygnæa i konungens egen stol i rådkammaren». Tungel förlorade dessutom sitt ämbete och Cygnæa fick »stå straff i Rådhusförstugan med rygghuden».

Under byggnadstiden hölls gudstjänst i en för ändamålet uppförd »brädkyrka».

Karl X Gustavs död var en förlust även för Katarina kyrkbyggnad. Han var nämligen den pådrivande kraften. Därefter avtynade arbetet. Härom vittnar överståthållaren Schering Rosenhanes ämbetsberättelse år 1663, vari säges: »Ännu står Katarina kyrka uti byggning och ofullkomlig. Och är till önska, att eder kongl. maj:t och flere, som råd och förmögenhet hava, av gudeligt uppsåt och kärlek till Guds hus ännu något till byggning förära, så skall på min flit och pådrivande intet mangla, att den kyrkan icke skall bliva den skönaste och sirligaste, som i Sverige skall finnas.»

Äntligen blev kyrkan 1671 färdig och invigd. 1701 uppsattes läktare av slottsbyggmästaren Hans Buchegger. Vid den förödande eldsvåda, »valborgsmässoelden», som den 1 maj

1723 uppstod i Maria församling och snart spred sig till Katarina, antändes den härliga, knappt mer än 50-åriga kyrkan, vars alla brännbara ämnen förtärdes, så att endast murarna stodo kvar.

Genom konung Fredriks frikostighet, ständernas och enskildas understöd blev kyrkan med största skyndsamhet återuppförd, så att den på hösten 1724 kunde invigas. Mittornet, som förvandlats till en kupol efter arkitekten Göran Josua Adelcrantz ritning, är djärvt uppfört utan stöd av pelare och fullbordades 1740. Det är denne, som gav arbetet den avslutning, som än i dag utmärker det vackra templet, »ett kostbart smycke på mälardrottningens hjässa».

På kyrkans södra sida uppfördes 1715 av Benjamin Roth från Sachsen en hög och vacker dubbeltrappa, omgiven av ett räckverk av järn, på vars tolv pelare äro inristade verser, som lyda:

»När Carl den tolfte cronan bar,
man thenna trappan upbygt har,
som Herrans huus sin prydnad ger,
på sätt man här för ögon seer.
Förn någon sätter footen hit,
ransaka han sig sjelf med flit,
at Gud hans själ til kyrkio får,
ty då han wäl til kyrkian går.
När handen tin wid gallret rör,
så ställ thig Jacobs stega för.
På then Gudz änglars dyra tropp,
steg änglar ner, steg änglar opp.
Så stig ock tu, en ängel from,
i troo, i hopp, i chrijstendom
här trappan både up och ner
och tänk, at Jacobs Gud thet seer.
Och när tu ner af berget går,
på hwilket här Gudz boning står,
låt tå tin bön till troo och hopp
til himlabergen stiga opp.
Sidst bed, at thetta tempel må
i wår och senre tider stå,
at ther och kring wår hela Nord
må aldrig tryta Herrans ord.

Beniamin Roth werd ich genandt.
In Sachsen ist mein Vaterland.
Geborn Ausserlüen, Landman Stand.
In Schweden Meister längst erkandt.

Fecio (Feci).
Renuwerat af A. E. Carl Roth A:o 1776.»

På översta trappgallret läses Karl XII:s monogram och årtalet 1715.

Den gamla altartavlan hänger sedan 1907 i södra sidoskeppet. Den föreställer »Simon, lovsjungande i templet», och är målad av Louis Adrien Masreliez, född i Paris 1747, död i Stockholm 1810 som professor vid akademien för de fria konsterna. Några monument och epitafer finnas i kyrkans inre. På kyrkogården restes 1904 en minnesvård över Sten Sture d. y. Omkring vapenskölden är följande inskription: »Till minne av Sten Sture den yngre, rikets föreståndare. 1520.»

Vid kyrkans södra sida har kommerserådet Joachim Liljenhoff sitt gravkor under arkivvalvet. På den yttre väggen är en latinsk inskription, som upplyser, att där vilar Petronella Liljenhoff. För övrigt är den genom påsmetat murbruk gjord oläslig.

På kyrkogården står ett kors med järnstaket. Där vilar komministern Nils Ignell, filosofisk och teologisk skriftställare, »Viktor Rydbergs svenske lärofader», född på torpet Ingebo under Stegeborg 1806, död i Stockholm 1864.

På sandåsen ovan Södra bergen lät konung Kristian II bränna liken av de i Stockholms blodbad avlivade herrarna samt riksföreståndaren Sten Sture d. y:s och dennes sons ur Gråmunkekyrkan hämtade kvarlevor. Här lät Johan III, »den store riksbyggmästaren» i ordets egentliga bemärkelse, 1576 uppföra ett träkapell, vilket kallades Sturens kapell. På Gustav II Adolfs befallning uppsattes på detta år 1625 en koppartavla med en kort berättelse om det sorgliga stortorgsdramat och med angivande av namnen på de herrar, vilkas döda kroppar här hade lagts på bålet.

Kapellet fanns där ännu 1657, då »två båtsmän slogo

den gamla kyrkan neder» mot den anspråkslösa summan av 30 daler. Nu välver Katarina kyrka sin väldiga kupol över den plats, där det lilla Sturekapellet stod.

Nr 7 Katarina kyrkbacke bär åt Högbergsgatan årtalet 1757.

Katarina skola, på kyrkogården, byggdes 1753, då Joh. Lexelius var rektor. Undervisningen fortgick där till 1852, då läroverket flyttades till sydvästra hörnet av Högbergs- och Götgatan, varefter det fick sin nuvarande plats vid Katarina Västra kyrkogata. Det gamla skolhuset på kyrkogården var under förra århundradets senare del upplåtet till folkskola.

Katarina sjukhus. Se nr 1 Sandbergsgatan!

Kindstugatan benämnes på 1400-talet och ända till slutet av 1600-talet Kinhästegatan. Först på 1700-talet uppkommo namnen Kindstugugatan, Kimstugatan m. fl. Kindhäst i gammalsvenskan liksom ännu i danskan betyder kindpust, örfil. 1529 heter det i en förordning: »Gillesstugan, som köpmännen hålla, skall vara så frikallat, att, ho där annan slår pust eller kindhäst, skall böta 40 mark.» Kanske var köpmansgillets hus beläget vid denna gata och har plikten möjligen givit upphov till namnet.

På källaren Fimmelstången vid Kindstugatan blev skalden Lars Johansson, »Lasse Lucidor», född i Stockholm 1638, efter en ordväxling i augusti 1674 nedstucken av en löjtnant Arvid Kristian Storm.

Nr 1 Kindstugatan har i en gårdsflygel minnen från 1600-talet: dels en sandstensportal med fruktornament, dels i murarna raka ankarslutar med upprullat blad. Troligt är, att gathusets murar förskriva sig till samma tid. Däremot har den vid Brända tomten och Skärgårdsgatan med nr 4 belägna delen av byggnaden, som före sammanslagningen 1884 bestod av två hus, tillkommit år 1747, från vilken tid dubbelportens överstycke även torde härstamma.

Nr 3 Kindstugatan tillhörde i slutet av 1600-talet läkaren Johan van der Hoorn. Se nr 5 Stortorget! De raka ankarslutarna minna om denna tid. 1847 förändrades husets utseende genom påbyggnad och ännu mera genom reparation 20 år senare.

Nr 9 Kindstugatan. Över porten angives på en stentavla byggnadsåret och byggherrskapet: »Anders Bromberg, Elisabeth Petersdotter. Anno 1685.» Utom murarna och tegelkällaren torde nu intet återstå av deras bygge.

Nr 11 Kindstugatan har murdelar från 1600-talet att döma av ankarslutarna i gårdsflygelns mur samt den maskaron, som bildar slutstenen i portalen.

Nr 13 Kindstugatan uppfördes 1768 av tyska församlingen, som ännu äger det, men husets företrädare tillhörde 1658 hovsnörmakaren Elias Reichenbach, som bebodde det med »hust., 7 st. geseller, Aman Cecilia, Pig. Anna».

Nr 2 Kindstugatan. Se nr 2 Skärgårdsgatan!

Nr 4 Kindstugatan, nr 3 Köpmangatan. Tomten jämte ett mindre hus däråt ägdes under 1500-talets senare hälft av Mats Törne, vars dotter Barbara blev gift med borgmästaren i Stockholm Olof Nilsson, som dog 1652. Deras son Hans Olofsson antog namnet Törne, blev borgmästare i Stockholm och stamfader för de adliga ätterna von Törne, Törnflycht, Törnstierna och Törnebladh.

Hans Olofsson Törne ansågs på sin tid vara Sveriges rikaste man, ägde många fastigheter i staden, stora lant- och bruksegendomar samt omkring 70 handelsskepp.

Hans son Olof Hansson, kommerseråd och handelsborgmästare i Stockholm, adlades med namnet Törnflycht. Denne har byggt det ännu bestående huset, varom den över portalen synliga inskriften vittnar: »Then Gudh wil hielpa, kan ingen stielpa. Anno 1674.» Runt härom läses: »Olof Hansson Törne, Margaret Andersén.» Denne Törnflycht dog 1713.

Murarna och de y-formiga ankarjärnen, överstycket i huvudportalen, ekporten med portklapp äro 1600-talsminnen, likaså portalen, som nu leder in till en butik. 1748 sammanslogs detta hus med nr 3 Köpmangatan, vilket även ägdes av Olof Hansson Törnflycht. Från detta enkla borgarhus hava många berömda och ansedda män och kvinnor utgått.

Borgmästaren Hans Olofsson Törne, som avled 1671, hade i sina äktenskap med Kristina Mikaelsdotter Hising och Ingrid

Karlsdotter Piper, född Ekenbom, tretton barn, av vilka sönerna Mikael, den nämnde Olof och Nils blevo borgmästare i Stockholm, den förstnämnde även överståthållare. Döttrarna blevo gifta med grevarna Karl Piper, Johan Lillienstedt, Arvid Horn och Johan August Meijerfelt.

Mikael Hansson Törne hade i sina äktenskap med Britta Andersén och Margareta Bergia tretton barn, av vilka sönerna överstelöjtnanten Mikael och kommerserådet Olof adlades med namnet von Törne.

Olof Hansson Törnes och Margareta Anderséns son Olof blev riksråd, friherre och greve (Törnflycht), deras son Mikael överståthållare, friherre och greve (Törnflycht).

Nils Hansson Törne hade fjorton barn med Ursila Andersén, av vilka studenten Karl adlades med namnet Törnstierna.

Hans Hansson Törne var kamrerare vid Stora sjötullen och gift med Sofia Waldau. Deras son Karl blev assessor och adlades Törnebladh.

Under namnet von Törne adlades sedermera flera ättlingar, däribland generalmajoren Petter Törne, son av tullinspektoren i Norrköping Mats Hansson Törne och fader till den av Runeberg besjungne krigaren Johan Reinhold von Törne, död i Borgå 1810.

Nr 6 Kindstugatan. Se nr 5 Köpmangatan!

Nr 8 Kindstugatan. I gatfasadens murar sitta ankarslutar, som angiva en okänd ägare och byggnadsåret: »I. I. S. V. Anno 1657.» Den till fjärde och femte våningen ledande sirliga trätrappan med utskurna steg och snidad spiralstock anses härstamma från detta år men har vid påbyggnaden 1781, då även dubbelporten med ovala ljusöppningar tillkom, troligen blivit uppflyttad en våning.

Nr 10 och 12 Kindstugatan. I portöverstyckets fris är inhugget: »Wohl dem, der den Herrn fürchtet und grosse Lust hat zu seinen Geboten. Reichtum und die Fülle wird in ihrem Hause sein. Psalm 1.12, vers 1.3.» Huset har genom ombyggnad av ett äldre tillkommit i början av 1700-talet. Tomtens och husets ägare var 1698 »handelsmannen salig

Pinsers änka», vars man, Egidius Pincier, dog nämnda år. 1871 moderniserades huset.

Nr 14 Kindstugatan har medeltida källare. Huset har i övrigt 1700-talsprägel liksom det närbelägna nr 16 Kindstugatan, som uppfördes 1739 av hökaren Erik Wiksten.

Nr 18 Kindstugatan. I förstugan till höger är en minnestavla av sten inmurad, föreställande två personer med rep om halsen och mellan dem en brinnande eld. Tavlan, som bär årtalet 1558, har förut suttit över den nu försvunna porten till nr 15 Svartmangatan och kallades liksom även huset Eldbrasan eller Brasan. Den skulle, menade man fordom, bevara minnet av ett trätlystet äkta par, som dömdes att på detta sätt draga jämnt och bringas till enighet. Emellertid framställer stenen bilderna av de heliga Cosmas och Damian, kända som skickliga kirurger och bårdskärarnas skyddspatroner, vilka den romerske prokonsuln Lysias lät binda på ömse sidor om ett bål, emedan de ej ville avsvärja sin kristna tro. Elden skadade dem likväl icke, vilket ansågs som bevis för deras helighet. Bokstäverna H. Q., som skiljas av ett bomärke, betyda Henrik Quant, vilken var bårdskärare, kirurg och barberare, och uppsatte tavlan över porten 1558 såsom skylt för sin verksamhet.

Detta hus har han dock icke uppfört. Det fanns 1482 och är, vad murarna beträffar, antagligen det ursprungliga, enär deras övre partier äro utkragade över bottenvåningen. I denna fanns i långliga tider en sämre krog. Genom en reparation 1878 blev husets yttre grundligt förstört. Det saknar egen gård. För de fönster, som vette mot grannens område betaltes »fönsterrätt», en orsak till mången tvist mellan forna borgare.

Nr 29 Klarabergsgatan. Tillstånd att här bygga blev 1755 givet åt »jeljutaren» Andreas Rot. Föregående ägare var politikern, riksrådet friherre Nils Palmstierna 1753 och efterföljande gälbgjutaren J. J. Ekman 1803.

Nr 31 Klarabergsgatan. Vid grundgrävningen för det nuvarande Centralhotellet år 1904 påträffades en ansenlig mängd

människoben, antagligen rester av de i slaget vid Brunkeberg stupade. Där hittades även en kanonkula.

Nr 35 Klarabergsgatan, nr 2 Klara Norra kyrkogata, ägdes 1796 av kontrollören A. Ekström.

Nr 37 Klarabergsgatan, nr 2 Klara Norra kyrkogata, ägdes 1780 av handlanden Johan Magnus Starbus, som byggde ett uthus, och 1787 av vagnmakaren Karl Sporrong, från vars tid huvudbyggnadens murar förskriva sig. Andra ägare: 1733 kanslisten K. Forsberg och 1794 med. dokt. K. H. Norrman.

Nr 39 Klarabergsgatan, nr 21 Klara Västra kyrkogata, ägdes 1726 av kammarförvaltaren Kristoffer Bergnehr, som 1757 erhöll tillstånd att uppföra detta hus i tre våningar med brutet tak.

Nr 52 Klarabergsgatan. 1753 anhöll gulddragaren Frans Ernst Oldenburg om tillstånd att med tre stenhus, åtskilda med två inkörsportar, få bebygga sin avbrända tomt, som han tillhandlat sig av guldsmeden Peter Hennings kreditorer. Två av dessa hus blevo emellertid sammanbyggda. Senare ägare voro 1780 prosten mag. N. Sund och 1797 överdirektören Bengt Reinhold Geijer, som s. å. inköpte Rörstrand, där han dog 1815.

Klara kyrka. Nedanför västra sluttningen av Brantberget, senare kallat Brunkeberg, grundlade konung Magnus Birgersson, Ladulås, 1282 ett kloster, som han uppkallade efter den heliga Klara, en adlig dam, vilken föddes 1193 i Assisi, i Umbrien. För att undgå giftermål flydde hon 1212 från föräldrarna till den helige Franciskus av Assisi, som upptog henne i klostret Maria di Portiuncula. Hon dog där som priorinna år 1253, blev 10 år senare kanoniserad och vördas ännu som helgon.

Platsen, där konung Magnus anlade S:t Klara kloster, var en högländ stenbacke, Klaraberg, på alla sidor omgiven dels av mälarstranden, dels av kärr och moras. En bro eller smal spång ledde ditöver. I klostret, som år 1285 högtidligt invigdes, insatte konungen sin egen dotter Richissa, som med tiden blev dess abbedissa. För stiftelsens evärdliga bestånd försåg han det med stora gåvor i lös och fast egendom, vilket exempel sedan följdes av många andra bland alla samhällsklasser.

S:t Klara kloster vid början av 1500-talet. I bakgrunden Brunkebergsåsen.

De egentliga klosterhusen voro belägna på västra och södra sidorna om kyrkan, där Klara lägre elementarläroverks hus och delvis det i våra dagar byggda folkskolhuset nu stå. Dessutom funnos där flera smärre byggnader. Det hela, som bildade en ring, omgavs av en mur, på vars södra sida porten befann sig.

Gråmunkarna på Riddarholmen mottogo ofta besök av nunnorna från S:t Klara, ty dessa voro ju behäftade med mänskliga svagheter och behövde avlat, som gavs dem av munkarna, deras biktfäder. Häri skulle alltså förklaringen ligga till förbindelsens livlighet. Munkarna hade anlagt en liten trädgård, där de mottogo och undfägnade sina biktande systrar, men att en underjordisk gång ledde mellan de båda klostren, är både obekräftat och otänkbart.

Större delen av detta nunnekloster uppgick pingstdagen 1446 i lågor. Trots sina stora tillgångar i fast egendom, hus och områden i staden, lantgårdar och öar var det sedan länge i utblottat tillstånd. År 1516 fann sig dess abbedissa Anna Reinholdsdotter Leuhusen föranlåten att klaga sin nöd hos den helige fadern, vilken då utfärdade ett avlatsbrev med full syndaförlåtelse för var och en, som med gåvor ville bidraga till klostrets iståndsättande. Men striderna för fädernes-landets självständighet synas hava lagt hinder i vägen för gåvor till detta ändamål.

Ett ännu hårdare slag förestod nunnorna. Det var, då Gustav Vasa år 1527 upphävde klostret och lät dem som mera stadiga gäster, ej vidare som botgörerskor utan som sjuksköterskor eller fattighjon, vandra över till Gråmunkeklostret, vilket utrymts av de förr mot dem så frikostiga och välvilliga bröderna. Redan i augusti samma år blev S:t Klara kloster rivet. Rester av detsamma finnas under jorden i det sydvästra hörnet av kyrkogården och påträffades år 1908 vid grundgrävningen för det nya folkskolhuset. De äro nu, 1917, åter blottade. Massor av människoben, som även förstnämnda år funnos på den plats, skolhuset nu upptager, göra troligt, att där varit en begravningsplats från klostertiden eller från slaget vid Brunkeberg eller från bådadera.

På klosterkyrkans ruiner lät konung Johan III på egen bekostnad, som det uppgives, och under H. von Huwens ledning uppföra den nuvarande Klara kyrka mellan åren 1572 och 1576 till samma storlek och i huvudsak till samma utseende, som den än i dag har, en korskyrka i spetsbågsstil. Han försåg också kyrkan med ett torn, som med sin spira sträckte sig högre än något annat i Sverige. Denna tornspira ansågs emellertid vara för svag och revs ned, varför en ny uppfördes, som blev fullbordad 1632, men den hade »för stark svikt och blåstes ned av ett strängt västanväder söndagen den 8 september 1717 kl. 5 efter middagen». Därvid blev kyrkans tak svårt skadat. År 1722 var en ny spira färdig, vilken dock delvis förstördes av åskeld följande år. Ankarslutarna i väggen

över sakristian å kyrkans norra sida bilda årtalet 1651. För övrigt märkas i murarna y-formiga ankarjärn av olika utseende och på södra väggen en solvisare.

För en vida betänkligare olycka utsattes kyrkan den 8 juni 1751. Elden hade då kommit lös i färgeriet Blå hand vid Munklägersgatan och pågick under häftig storm i 12 timmar. De flesta husen vid Drottninggatan, hela västra sidan av Klara församling till Röda bodarna och Klara sjö förhärjades, och ej heller kyrkan kunde undgå förödelsen. Det höga tornet antändes, föll och spred lågor och förskräckelse runt omkring, kyrkans koppartak smälte, altare, predikstol, minnesvårdar och innanrede, de dödas ben i gravarna, allt förstördes av elden. Endast kyrk- och tornmurarna kunde trotsa ödeläggelsen. Kyrkan tillhöriga äldre handlingar gingo även förlorade.

Genom kyrkoherden, sedermera ärkebiskopen Samuel Troilius kraftiga åtgärder började efter 14 dagar reparationen och fortgick till 1753, då kyrkan av ärkebiskop Henrik Benzelius invigdes till gudstjänst. Till hjälp för kyrkans återställande medgav konungen, att den nedsmälta tak- och tornkopparen fick myntas. Även frivilliga gåvor inflöto i rikt mått.

Nu erhöll tornet den underliga, kopparklädda, med lanternin försedda huv, som i 132 år utgjorde den väldiga, vitmenade tornmurens krön. Från samma tid torde kyrkans södra portal med sina droppornament härröra. År 1886 fullbordades det nuvarande majestätiska tornet, vilket, vad höjden beträffar, 114 meter, nu kommer närmast Uppsala domkyrkas. 1907 reparerades kyrkan, och försågos då dess valv med målningar av professor Gustav Olof Hjortsberg.

Altaret i Klara kyrka är ett av de prydligaste i Stockholm. På ömse sidor om detsamma äro på brun, svensk marmorgrund uppresta korintiska pelare av spräcklig italiensk marmor. Kapitäler och baser äro förgyllda. Ovanpå den norra pelaren vilar en grupp, föreställande förbundets ark, lagens tavlor och rökelsekaret, sinnebilder av det gamla testamentet, på den södra en tillsluten och en öppen bok, evangelium, varöver

synas kalken med oblater jämte ax och druvor, brödet och vinet i nattvarden, samt korset, vilket allt betecknar det nya testamentet.

Överst fanns före det nya målade fönstrets uppsättning en med strålar, skyar och änglahuvud omgiven sol, vars innersta upplystes av ett med »Jehova» tecknat runt fönster. Där strålarna slutade, vidtog den ännu befintliga altartavlan, som är en av Jonas Hoffman, lärjunge av hovmålaren Johan Pasch, utförd kopia av Rubens i Antwerpen befintliga tavla »Kristi nedtagande från korset». Man ser där rådsherren Josef av Arimatia och hans biträden, vidare Johannes, Jesu moder samt den knäböjande Maria Magdalena. Törnekronan, överskriften och spikarna ligga strödda på marken. Vid foten av kolonnerna ligga tvenne tillbedjande änglar. Altarprydnaden, som utförts av den store mästaren Sergel, invigdes 1790.

Om det gamla runda fönstret må meddelas: »År 1752 skänktes till prydnad och heder över altaret vid S:t Klara kyrkas återställande efter eldsvådan ett runt glas, varpå med hebreiska bokstäver var ritat 'Jehova', vilket glas tillförne sutit över altaret i Gamla slottskyrkan men kunde på slottet icke vidare nyttjas.» Glaset renoverades 1855.

Det nämnda runda fönstret är nu ersatt med ett annat sådant, försett med en fågel, möjligen en duva, Andens sinnebild.

Efter branden 1751 har i kyrkan uppsatts åtskilliga monument och epitafer, såsom över meyerska släkten, över general Gustav Adolf von Siegroth, död 1802, statssekreteraren Erik Krispin Segercrona, död 1795, skalden Gustav Fredrik Gyllenborg, »en mäktig ande, fast stundom rimfrost på hans vingar låg», född 1731, död 1808, vars vård svenska akademien reste, över den kloke och djärve krigaren, fältmarskalken, ståthållaren i Norge greve Johan August Sandels, segraren vid Virta bro, född i Stockholm 1764, död där 1831, över den tappre karolinen, sedermera överståthållaren Rutger Fuchs, född 1682, död 1753, över hovintendenten Johan Erik Rehn, död

1793, och på väggen mitt emot hans maka, Anna Kristina Rungren, död 1766, amiralen Hans Ankarcrantz, död 1768, garvaråldermannen Johan Westin, död 1786, och över arkitekten, politikern Karl Hårleman, död 1753, åt vilken greve Anders Johan von Höpken lät resa vården.

Kyrkogården, där från och med 1827, då Stockholms begravningsplats utanför Norrtull invigdes, inga nya gravar få uppkastas, var fordom alltsedan klostertiden innesluten av en mur. Efter reformationen fingo ringare katoliker där begravas, medan förnämare jordades å den mindre rymliga Gråmunkeholmens kyrkogård. I senare tid har muren borttagits.

På Klara kyrkogård vila skalderna Karl Mikael Bellman, född 1740, död 1795, »den störste sångare, som Norden bar», Karl Gustav av Leopold, född 1756, död 1829, »den blinde siaren», och Sveriges största skaldinna, Anna Maria Lenngren, född 1754, död 1817, åt vilka alla svenska akademien rest vårdar med porträttmedaljonger. Här ligger också i kyrkogårdens mull stoftet av generallöjtnanten Eberhard Ernst Gotthard von Vegesack under en präktig gravvård, som »svenska krigsmän reste år 1883». I stenen äro inristade namnen på alla de fältslag, i vilka han deltagit. Han föddes i Rostock 1763 och dog i Stockholm 1818.

Vid kyrkogårdens södra port är ett gravkor, som förvarar stoftet av kejserliga romerska hovrådet Kristoffer Teodor Antivari. Det är utvändigt försett med hans vapen och längre latinska inskrifter. Inne i koret, som han själv låtit bygga, står hans byst. Han var född 1690 och dog 1763, var resident vid svenska hovet i 42 år, gjorde flera donationer, däribland till Serafimerlasarettet, varför han enligt särskild kunglig befallning blev begraven med stor ståt. I samma kor vila flera diplomater med katolsk trosbekännelse.

Många av de ännu befintliga upphöjda stengravarna äro synliga på en teckning från 1727 i kyrkoherden Göran Nordbergs, Karl XII:s fältpräst, S. Claræ minne.

Klara kyrkskola. Den äldsta av Stockholms malmskolor är den av »mäster Samuel» 1649 upprättade Klara skola, som

samma år fick k. m:ts stadfästelse. Undervisningen bedrevs först i enskild lokal, sedan i pastorshuset, där folkskolans hus nu ligger. År 1655 byggdes för kyrkskolan ett hus i nordvästra hörnet av kyrkogården. Det brann 1751, varefter det återuppfördes enligt en inskription över den norra ingången och 1820 ombyggdes. Vid södra ingången läses: »Aedes scholæ Clarensis instauratæ et dimidia parte auctæ anno MDCCCXLI (Klara skolhus återställdes och ökades till hälften år 1841).»

En sten med följande inskription är anbragt vid den norra ingången och bevarar minnet av skolans grundläggare: »Cum privilegio S. R. M. mediante quorundam piorum liberalitate hanc scholam ædificari curavit M. Samuel Hamrinus, huius ecclesiæ pastor, a:o MDCLV (Med hans kungliga majestäts privilegium och med några frommas frikostiga bistånd lät denna församlings kyrkoherde magister Samuel Hammarinus år 1655 bygga denna skola).»

Efter 1820 kallades skolan trivialskola och sedermera Klara lägre elementarläroverk ända till 1880, då den sammanslogs med Stockholms gymnasium till Högre latinläroverket å Norrmalm.

Samuel Hammarinus, som samtidigt var kyrkoherde i både Klara och Bromma, hade i sistnämnda församling nedskurit en kvinna, som hängt sig. Denna handling ansågs så förnedrande, att han följande söndag, då han skulle predika, fann kyrkan tom, och att han av såväl häradsrätten som konsistorium avsattes från sitt ämbete. Omsider återfick han av kunglig nåd heder och ära. Därefter levde han som privatman och bodde vid den efter honom uppkallade Mäster Samuelsgatan, vilken ännu på 1850-talet kallades Mäster Samuels gränd. Mäster Samuel, även känd som procentare, ägde ett par hus i Staden och på Kungsholmen den bebyggda tomt, där sjukhuset Eira nu är. Se nr 13 Hantverkargatan!

Klockgjutargränden. Klockgjutaren och ljusstakmakaren Jurgen Putens eller Putensson ägde hus där under 1650-talet, och 1687 nämnes »klockgjutare Puttens hus i Klockgjutaregränden». Detta låg längst ned vid Myntgatan. Denne Putensson var måg till Didrik Fisk. Se Didrik Ficks gränd!

Nr 1 Klockgjutargränd bär i bottenvåningens ankarslutar och portalkrönets ornament 1600-talsminnen och stod oförändrat år 1772.

Nr 3 Klockgjutargränd har ankarjärn med upprullat blad. Det ombyggdes 1761.

Nr 7 Klockgjutargränd var vid 1600-talets slut Snickarämbetets hus och hade då tre våningar.

Kocksgatan är så benämnd efter borgaren Ragvald Kock, som levde under senare delen av 1600-talet.

Kocksgränden. 1668 ägde kocken Nils Olofsson Bergs änka hus där.

Kolmätargränden har sitt namn efter Hans Kolmäter, även kallad »Kholemetare», tillhörande en på 1600- och 1700-talen ansedd stockholmssläkt.

Nr 1 Kolmätargränd. Se nr 12 Västerlånggatan!

Nr 3 Kolmätargränd härstammar från medeltiden. Fasaden krönes av en vindskupa med trappgavel. I vindens murar ligger teglet i munkförband. Andra våningens mur har en karnisformad utkragning över bottenvåningen. Portinfattningen härstammar från ombyggnad under 1600-talet.

Nr 5 Kolmätargränd har de övre våningarna utkragade över bottenvåningen liksom

nr 4 Kolmätargränd, vilka hus torde hava medeltida ursprung. Det senare ägdes år 1700 av »k. m:ts skaffare» Nils Ryding och var då tre våningar högt.

Konradsberg torde vara uppkallat efter murargesällen Konrad Hiesman, som 1770 erhöll magistratens upplåtelsebrev å ett område där.

Egendomen såldes 1820 av staden till garvaren Jakob Westin och 1854 av J. M. Flygares arvingar till staten. Hospitalsbyggnaden blev färdig 1861. Till Konradsbergs område hör även Hedvigsberg.

Kornhamnstorg, fordom Korntorget, emedan spannmål från mälartrakterna där avlastades, är till sin huvudsakligaste del bildat genom utfyllningar. Korntorget, varmed dock ett annat torg kan avses, nämnes redan 1376. 1478 kallas det

emellertid så och på 1640-talet Åkartorget. Samtidigt med slussbyggnaden och kajbyggnaden vid Skeppsbron företogs 1850 även kajanläggningen vid Kornhamnstorg.

Nr 2 Kornhamnstorg. Se nr 46 Stora Nygatan!

Nr 4 Kornhamnstorg. Se nr 31 Lilla Nygatan!

Nr 51 Kornhamnstorg. Tomten har liksom huset nr 68 Västerlånggatan tillhört köpmannen och kommerserådet Erik Larsson von der Linde, men det är ovisst, om han byggt nr 51. Senare voro lantmarskalken Gabriel Gabrielsson Oxenstierna och Gustav Gustavsson av Vasaborg tomtens ägare. Ej heller är det känt, om någon av dem uppfört huset. Det säges, att filosofen Cartesius bott där. Vid sin död 1650 hade han sin bostad hos franska sändebudet Chanut, vilken möjligen haft sin våning i detta hus.

Det uppgives, att den rike borgaren Johan Scharenberg byggt det på 1680-talet. Efter denne fick det sitt namn. Den praktfulla fasadens mest iögonenfallande del är dess ålderdomliga karnap eller burspråk. Portalen är en efterbildning av den von der lindeska vid Västerlånggatan. Port och trappgång äro prydda med kryssvalv. Den forna inkörsporten med vackra kryssvalv är nu butik. Maskaroner äro insatta över fönstren vid gatan och i väggen vid den stängda gränden.

Nr 53 Kornhamnstorg. Över husets portal läses: »På denna tomt uppförde Tomas Funck, handlande och bruksägare, född 1580, död 1645, ett hus, som år 1908 förändrades och påbyggdes med två våningar, ovan vilka den forna gaveln ånyo uppsattes.» Sanningen häri, vad Funck beträffar, är bestridd.

År 1651 ägde borgmästaren Hans Hansson denna tomt och testamenterade 1663 därvarande stenhus till sin dotter Elisabet, som s. å. gifte sig med Tomas Funcks son Johan, sedermera assessor i bergskollegium och adlad. På detta sätt skall huset hava tillfallit släkten Funck, efter vilken det ännu benämnes.

Genom gifte och fädernearv blev Johan Funck en av sin tids rikaste män.

Om nämnda Elisabet — se Storkyrkan! Sannolikt är, att huset sistnämnda år reparerades, innan de nygifta inflyttade. I en del av murarna äro 1600-talsankarslutar med dubbla voluter.

Nr 55 Kornhamnstorg. Tomten tillhörde vid 1600-talets mitt fru Britta Grönberg och vid 1700-talets början »välborna fru Elisabet Hansdotter Funck». Genom om- och påbyggnader har huset förlorat sin ålderdomliga prägel. Se nr 54 Västerlånggatan!

Nr 57 Kornhamnstorg. En vindflöjel å en utsirad mur vid gården har årtalen 1620, 1741, 1820 och 1902. Då det andra och fjärde av dessa med säkerhet angiva på- och ombyggnader av huset, är det möjligt, att det uppfördes 1620, från vilken tid murarna och de tångformiga ankarslutarna med upprullat blad äro i behåll. Även detta hus har ägts av de båda fruarna Grönberg och Funck. Se nr 53 och 55 Kornhamnstorg, nr 54 Västerlånggatan!

Nr 59 Kornhamnstorg är troligen byggt mot slutet av 1600-talet, varom den ursprungliga portalen, nu ingång till en butik, liksom även fasaden, som överensstämmer med äldre teckningar, bära vittnesbörd. I murarna synas tångformiga ankarslutar med upprullat blad. Huset ägdes omkring år 1700 av assessor Johan Nordanväder, adlad Nohlanvähr, och uppkallades efter honom.

Kristineberg. Bland de lant- eller malmgårdar, som stormännen under 1600-talet anlade, kan Kristineberg räknas till de förnämsta. Området skänktes av drottning Kristina till Lennart Torstensson, som här lät uppföra ett stenhus och anlade en lindallé. Det säges, att han här ofta mottog besök av drottning Kristina. I Gjödings Kungsholms minne läses: »Ho wet, om ej denne ägendom av Högstbemälte Drottning fådt sitt vackra namn Christinæ Berg?» På 1860-talet tillhörde egendomen hertig August av Dalarna.

1868 såldes den till frimurarorden, som d. 8 okt. 1753 »till glädje och fägnads betygelse» över prinsessan Sofia Albertinas födelse hade stiftat ett barnhus. Till minne härav slogs en

skådepenning, föreställande Moses, räddad av Faraos dotter, och försedd med överskriften: »Servavit regia nata» (Prinsessan räddade honom).

Barnhuset hade förut sina lokaler i hörnet av Storgatan och Skeppargatan, därefter i nr 3 Malmtorgsgatan, Bielkeska huset. Då julaftonen 1783 elden där bröt lös, flyttades barnen till prinsessans hus vid Norrmalmstorg, det s. k. Arvfurstens palats. Över denna tilldragelse, vittnande om prinsessans ömhet, slogs också en skådepenning. Sedermera inköptes för välgörenhetsinrättningen huset nr 16 Jakobsgatan, vilket sträckte sig över kvarteret till Karduansmakargatan. Därifrån flyttades anstalten till Kristineberg.

Kronobergs begravningsplats, Judekyrkogården. Se nr 2 Igeldammsgatan!

Krukmakargatan. Krukmakargården vid »Repergatan» nämnes 1569 och 1610 en annan krukmakargård på Södermalm. Även bildhuggare fingo på den tiden heta krukmakare.

Kråkgränden torde hava blivit benämnd efter Knut Nilsson Kråka, som 1615 blev rådman i Stockholm. I Storkyrkans dopbok skrives 1687 Kråkans gränd.

Kungsbacken. Konung Håkan i Norge kom på våren 1371 med en krigshär till Sverige för att befria sin fader, konung Magnus Eriksson, vilken 1365 blivit besegrad i slaget vid Enköping och av konung Albrekt hölls fången på Stockholms slott. Håkan slog då läger på en höjd norr om staden, troligtvis denna, och uppförde där åtskilliga försvarsverk, varefter platsen kallades Konungsberg och senare Kungsbacken. Invånarna i denna till Klara församling hörande trakt kallades 1666 »kungsbackboerne».

Kungsholmen, Kungsholms kyrka. Se Ulrika Eleonora kyrka!

Kungsholmstorg var ej anlagt 1754 men då ifrågasatt.

Kungstensgatan. Namnet torde härleda sig från den söder därom liggande Kungsbacken.

Kungsträdgården var för ej så lång tid tillbaka Stockholms förnämsta promenadplats. Ehuru dess namn genom kungliga brevet av den 26 mars 1822 förändrades till Karl XIII:s torg,

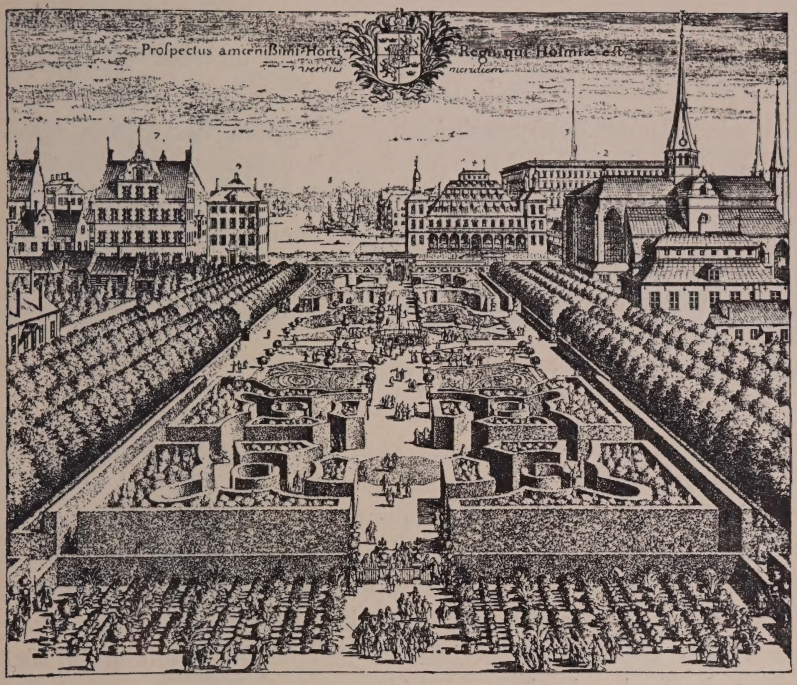

Kungsträdgården år 1700. Från vänster: Tungelska palatset (7), Wachtmeisterska palatset, Södermalm, Arsenalen (Makalös), Tyska kyrkan (3), Stockholms slott, Jakobs kyrka, Generallantmäterikontorets hus.

har den ursprungliga benämningen dock bäst bibehållit sig. Konung Erik XIII hade 1430 sin kålgård på en del av denna plats. Härtill lades av Karl VIII Knutsson 1454 en stor del av Jakobs kyrkogård, varvid församlingen erhöll ersättning i S:t Görans kapellgård, nu Johannes kyrkogård.

Gustav Vasa satte trädgården i bättre stånd, Erik XIV överlät den på arrende åt den inkallade franske trädgårdsmästaren Jean Allard och tillförsäkrade sig därifrån »allehanda slags goda frukter och grönsaker», och Johan III sålde en del av trädgården till Allard med förbehåll att få återköpa den. År 1612 »funnos däruti bärande päronträn 24, äppleträn 24 och plommonträn 20 st., nysatte kyssebärsträn 12, item några

hylleträn uti östervrån, item vid kryddsängarne vinbärs- och rosenbuskar», och 1616 skickades därifrån meloner till Gustav II Adolfs moder, änkedrottning Kristina.

Under denne konungs krigstider ävensom under den regerande drottning Kristinas tid torde trädgården hava saknat erforderlig tillsyn. Det engelska sändebudet Whitelock skriver 1654 i sin dagbok: »Kungsträdgården i Stockholm var omgiven av ett träplank och avdelad i gångar, som till större delen voro gröna och illa hållna. Få blommor voro där att se och större delen av dem mindre rara tulpaner. På sidorna voro alléer av almträd men inga fruktträd.»

Under Karl XI:s tid, då trädgården stod under uppsikt av intendenten Johan Hårleman, kom den i bättre skick. Denne inledde och anlade en vattenkonst från det 1692 till en insjö uppdämda Träsket, »Kattrumpehavet», ett »sött och genom solen tempererat» vatten. Under Karl XII:s tid, då i trädgårdens norra del ett orangeri uppfördes, blev den ytterligare förskönad. 1767 anlades i vattenkonstens ställe en gräsvall, på vilken uppställdes Fredrik I:s marmorbyst, vilken nu förvaras i Finska kyrkan. Under samma årtionde uppfördes en stenmur med järnportar, ett nytt orangeri och trädgårdsmästarboställe, vilket låg på den plats, där Konstföreningens hus nu står.

1796 blev trädgården åter förändrad. Orangerihuset förvandlades till förmån för kungliga livgardets barnhus till en offentlig balsalong, en s. k. vauxhall, om vars skaplynne Anna Maria Lenngren säger:

»Vauxhallen börjas, min bror!
Mängden är talrik och stor.
Fladdrande lockar,
mångfärgade vippor,
fröknar i flockar,
vestaler i knippor,
jämlikhet, kvalm och musik,
gaser, förkylning, hektik,
frillor och fruar och fri republik.»

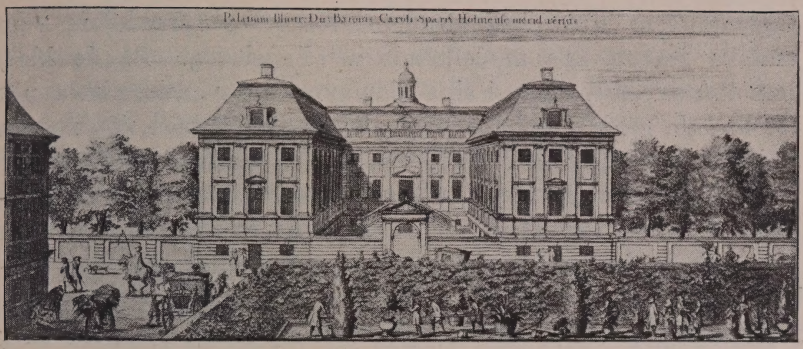

Parti av Kungsträdgården med Sparreska palatset, senare Borgerskapets änkhus och »Sveasalen».

Bellman har också sjungit därom:

»Inom gallret vad blomstrande pråL,
sammanvridna valv, blompottor och stoder,
bugningar, nigningar, löjen och skrål,
vid ett sorl av sprutande floder!
Stolt här och där med dyrbara släp
mötas och trängas herdinnor, grevinnor,
nedslagna män, högmagade kvinnor
sitta på säten bland krukor och skräp.»

Under Gustav IV Adolfs regering jämnades Arsenalsgatan med trädgårdens nivå. Då revs den södra muren. Karl XIII lät borttaga de övriga murarna och nedhugga alla träd utom alléerna på den östra och västra sidan, vid vilken senare ännu några träd torde kvarstå från den tiden. Platsen förvandlades nu till ett »sandhav». Efter Dramatiska teaterns brand 1825 planterades träd även söder om Arsenalsgatan, varefter Kungsträdgården i huvudsak fick sitt nuvarande utseende. Den nämnda vauxhallen var under åren 1802 till 1823 arsenal och därefter brunnssalong under överinseende av professorn friherre Jöns Jakob Berzelius och revs 1851.

Karl XIII:s staty, modellerad av Erik Gustav Göthe, gjuten i Paris och bekostad av Karl XIV Johan, avtäcktes i Kungsträdgården den 5 november 1821 på årsdagen av dennes upp-

tagande som Karl XIII:s adoptivson. De fyra lejon, som omgiva statyn, äro modellerade av Fogelberg. På de klot, som två av dessa hålla i sina klor, synes det svenska riksvapnet tre kronor, medan de båda andra lejonens klot bära den norska stridsyxan. Emedan Karl XIII, ehuru erkänd sjöhjälte, ej var synnerligen folkkär, blev hans staty i början av sin tillvaro ofta smutskastad, och folkhumorn påstod, att den var »en kruka mellan fyra lejon», medan däremot den närbelägna

Karl XII:s staty, som omgives av fyra i konungens krig tagna mörsare, sades vara »ett lejon mellan fyra krukor». Denna bildstod, modellerad av J. P. Molin och bekostad av svenska folket, restes den 30 november 1868. Mörsarna äro gjutna i Dresden 1673 och tagna i Neumünde 1701. Allmänt har klandrats »kommoden», den enkla fotställningen, på vilken statyn blivit rest. De insamlade medlen tillåto ej någon bättre. Emellertid uppstod ett litet överskott, som sedan väl förräntats, varför det säges, att »konung Karl, som i livet var en fattig man, blivit förmögen efter döden». Med dragen värja i den högra handen sträcker hjältekonungen varnande den vänstra mot öster.

Molins fontän i Kungsträdgården uppsattes 1873 för att erinra om den forna Näckströmmen, vilken gick i Kungsträdgårdsgatans riktning och föll ut vid dess södra ände. På fontänens sidor äro avbildade havsguden Ägirs och hans döttrars möte med Näcken, insjöarnas och flodernas gud.

På den plats, som nu upptages av Karl XII:s torg, låg det av fältherren Jakob De la Gardie uppförda slottet Makalös.

Byggnadsresterna inköptes 1826 av skräddarmästaren Erik Ullström, som sedan på auktion försålde konstnärligt arbetade stenar, såsom maskaroner, djurhuvuden, sjöjungfrur och andra ornament, vilka uppsattes på andra, nu till största delen rivna hus i stadens skilda delar. Flera av dessa hava gått till Nordiska museet. Statens historiska museum har i sitt förvar åtskilliga andra sådana, vilka 1892 påträffades vid grundgrävningen till Operahuset. Se Arsenalsgatan, Eldsvådor!

Nr 4 Kungsträdgårdsgatan, Järnkontoret och Sveriges allmänna hypoteksbank. Tomten skänktes 1645 av drottningen till hovkanslern Nils Tungel. År 1874 revs hänsynslöst det här belägna Tungelska palatset, vilket beklagades av den samtida pressen. De angränsande husen vid Kungsträdgårdsgatan och Arsenalsgatan voro under långliga tider »upptagne av krogar och annat kuckel».

Nr 12 Kungsträdgårdsgatan tillhör evangeliska brödraförsamlingen, herrnhutarna. Gudstjänstlokalen är en sal i en äldre byggnad på gården på samma plats, där väckelsepredikanten Erik Tollstadius, fil. dokt. och 1747 kyrkoherde i Jakobs församling, på 1820-talet samlade en del av dem, som blivit »väckta» efter hans predikningar i Skeppsholmskyrkan. Själv bodde han i ett bredvid beläget trähus.

Efter inbjudande från flera svenska prästmän skickade på 1740-talet brödraförsamlingen i Herrnhut en deputation till Sverige, vilken blev väl mottagen av ärkebiskopen Mattias Steuchius. Därefter uppstod en livligare förbindelse med den tyska moderförsamlingen, som 1760 hitsände en lärare, G. Ike, vilken av bergsrådet G. F. Hjärne och dennes fru inbjöds att bo i Tollstadius f. d. våning. Så höll brödraförsamlingen sitt inträde på denna tomt och är nu på grund av fru Hjärnes testamente en rik husägare där. Den nuvarande predikolokalen uppfördes 1783 och 1784 genom hennes försorg.

År 1885 sålde församlingen för 150,000 kronor en del av det östra området till konditorn H. R. Berns, som där uppförde sin Nya salong. Se Berzelii park!

Kåkbrinken kallades 1454 Vattubrinken och hade 1477 sitt nuvarande namn efter kåken på Stortorget. Nedre delen av gränden kallades ända till slutet av 1800-talet Schultens gränd och Bagaregränd. Se nr 24 Stora Nygatan!

Nr 7 Kåkbrinken. Se nr 26 Stora Nygatan!

Nr 9 Kåkbrinken. Se nr 17 Lilla Nygatan!

Nr 14 Kåkbrinken. Se nr 24 Stora Nygatan

Kämnersrätterna, som upphörde 1849, voro fyra, Stadens, Norrmalms östra och västra och Södermalms. Från dessa vädjades till rådhusrätten.

Köpmangatan är den äldsta gatan i Stockholm och nämnes 1323. Den torde då hava varit den förnämsta handelsgatan.

Nr 3 Köpmangatan. Se nr 4 Kindstugatan!

Nr 5 Köpmangatan, nr 6 Kindstugatan, torde härstamma från 1600-talets slut och från samma tid träporten med övergaller av järn, likaså portgången med kryssvalv och trappräck med s-formiga understöd. Över porten är en lykta och därovan en förgylld krona, som givit anledning till sägnen, att Gustav Vasa bott där, att drottning Kristina byggt huset o. s. v.

Nr 7 Köpmangatan har åt gården en flygel med loggia framför trapphuset. Ankarjärnen i flygelns vägg bilda årtalet 1598. Detta hus är alltså med säkra bevis ett av Stockholms äldsta. Åt gårdssidan är en vindskupa med hissbom. Huset åt gatan ägdes vid 1600-talets slut av en köpman Frants Chasne. En nedfällbar lucka i portgångens fönsteröppning tyder på den tid, då handel försiggick där, varvid köparen stod på gatan och endast säljaren med biträden i butiken.

Nr 9 Köpmangatan är ombyggt under 1700-talet.

Nr 11 Köpmangatan. I kartuschen över portalen synes en hand, som håller ett knippe rosor och en lilja, antagligen syftande på handlanden Karl Olofsson Rosing, som ägde huset. Han dog 1657. Nedanför står årtalet 1730, då handlanden Anders Cress var dess ägare och reparerade det.

Nr 13 Köpmangatan fanns 1700 och ombyggdes 1762 av knappmakaråldermannen Moses Holdtz. I trappuppgången märkas omväxlande tunn- och kryssvalv.

Nr 15 Köpmangatan har i gatportalens kartusch släkten Primroos vapen samt bokstäverna H. P. och I. L. D., erinrande om handlanden Hans Primroos och hans fru, Ingeborg Larsdotter, vilka gifte sig 1650. Primroos, som inflyttat från Skottland, dog före 1664. Emellan dessa år torde huset hava tillkommit. Portgången har fem kryssvalv. Trappuppgången är en av de bäst bevarade från 1600-talet, spindelmuren är ersatt

av en jonisk stenkolonn, räcket utgöres av en stenbalustrad. På den överbyggda gården äro två sandstensportaler med urnornament och kartuscher. Väggarna hava ankarslutar med voluter. Numera är huset natthärbärge, s. k. »ungkarlshem».

Nr 2 Köpmangatan, nr 10 Köpmantorget, bär i sandstensportalens kartusch årtalet 1675, vilket torde angiva husets ålder. Vindruvsornament voro vid nämnda tid ofta förekommande. I murarna äro vertikala ankarjärn med upprullat blad. Ett i muren insatt kerubhuvud har varit slutsten i den ursprungliga, välvda portalen. Ett fyrrutigt fönster från 1750-talet synes från Ignatii gränd. Se denna!

Här bodde då ägaren skräddarmästaren Nikolas Mattias Dyk, efter vilken huset benämndes. Över Ignatii gränd till

nr 4 Köpmangatan är ett valv, en s. k. altan. Förbud mot dylika valvs uppförande »till kommunikation husen emellan» utfärdades 1763. Detta hus sammanhänger med

nr 6 Köpmangatan, som har ett valv över den igenstängda gränden till nr 8 Köpmangatan. Ankarslutarna vid gårdssidan bära den okände byggherrens initialer. Dessutom synas x-formiga ankarslutar från 1600-talet.

Nr 10 Köpmangatan, hörnhus vid Skeppar Olofs gränd. Se denna! Murarna torde stamma från medeltiden att döma av gavelfasaden, vars tre övre våningar äro utkragade över bottenvåningen. Ankarslutarna tyda på en ombyggnad under 1600-talet. Huset är förenat med

nr 12 Köpmangatan genom en välvd brygga, som 1888 blev uppmurad till de båda husens höjd. Nr 12 har vid ingången från Skeppar Olofs gränd en skulpterad lagergirland med överliggare av trä i form av fasces, spöknippen, ett omtyckt ornament från mitten av 1700-talet, då huset reparerades. Nämnda prydnad har givit anledning till talet om att huset varit ett »spöhus». Se Skeppar Olofs gränd!

Nr 14 Köpmangatan. Källaren är från medeltiden. Husets murar, som äro utkragade över bottenvåningen, torde stamma från samma tid.

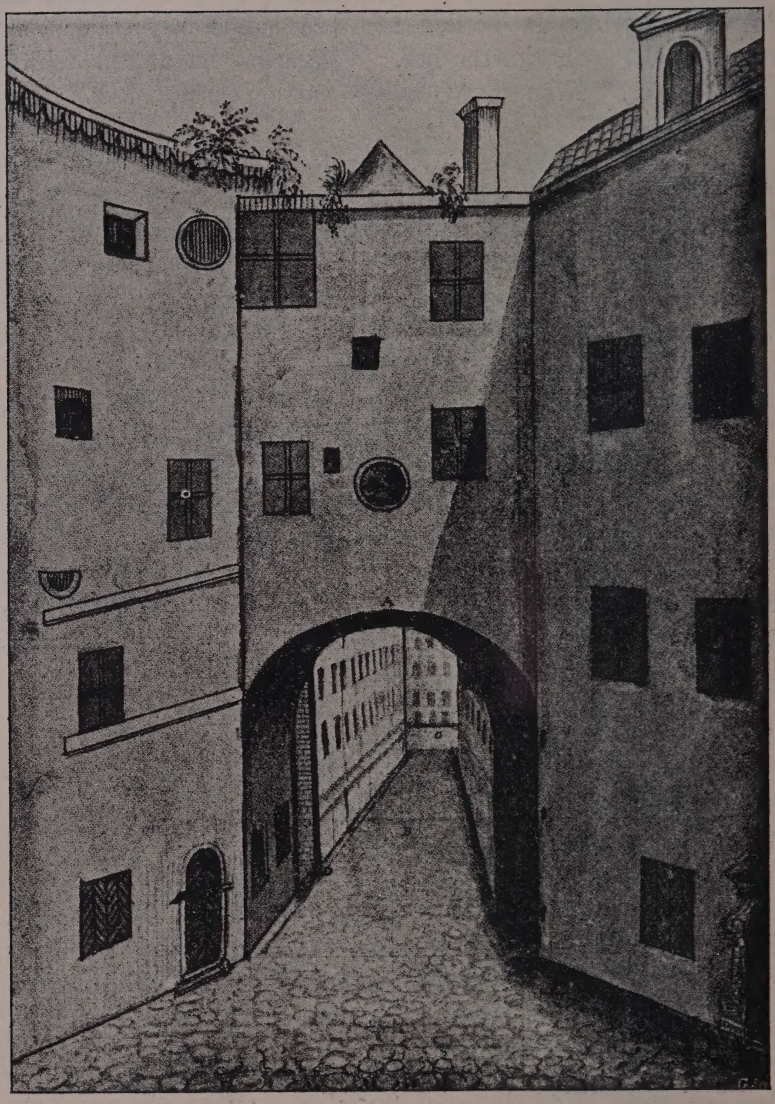

Köpmanvalvet på 1680-talet.

Nr 16 Köpmangatan. Källaren under gathuset har murar i munkförband. Ankarslutarna av olika typer minna om 1600-talet.

Nr 18 Köpmangatan har i murarna vertikala ankarslutar med upprullat blad och fanns år 1700 men är nu moderniserat.

Nr 20 Köpmangatan har källaren kvar från medeltiden och ankarslutar med voluter och blad från 1600-talet.

Nr 22 Köpmangatan är ett 1600-tals hus, som på 1750-talet blev genomgripande reparerat av dåvarande ägaren, snickarmästaren Olof Martin.

Nr 24 Köpmangatan fanns år 1700 och har sina x- och y-formiga ankarslutar kvar från det äldre huset, som på 1730-talet reparerades eller ombyggdes. Då tillkom säkerligen sandstensportalen med öron och övriga dekorationer. Åt gatan är en vindskupa med hissbom.

Köpmantorget har tillkommit efter den 1685 företagna rivningen av Köpmanvalvet, år 1340 nämnt Porta plateæ mercatorum, Köpmangatans port. Torget, som förr var starkt sluttande och förorsakade ett stridare vattenavlopp, kallades Skvalte- eller Skvaltorget och även skämtsamt Skvallertorget. Med anledning av ett husras 1829 och efter inköp av ett hus utvidgades torget åt söder »för att erhålla större utrymme vid möjligen inträffande eldsvådor samt åstadkomma en friare luftväxling i denna trångt bebodda del av staden». Se nr 12 Österlånggatan!

Nr 2 Köpmantorget ombyggdes 1810. Ända till 1700-talets mitt gingo Köpmantorgets och Köpmangatans norra sidor i rät linje.

* * *

Ladugårdsgärdet har sedan början av 1700-talet nyttjats till »campements- och exerceringsplats» för garnisonsregementena.

Ladugårdslandet. Genom handlingar från 12:e och 13:e århundradet är det styrkt, att å de trakter, som i norr och nordost lågo i Stockholms närhet, funnos bebodda hemman och lägen-

heter, såsom byn Unnaröra, senare kallad Helgeandsledaren, i Solna socken, gården Husarne, som låg söder om nuvarande Husarviken och omfattade all mark på ömse sidor om vägarna till Fiskartorpet och Ropsten samt större delen av Ladugårdsgärdet, torpet Vreta och den på nuvarande Östermalm då belägna byn Vädla, där Sten Sture d. y. 1517 besegrade danskarna. Genom gåva eller köp hade dessa egendomar tillfallit Klara kloster. De lades emellertid 1527 under kronan, och på det stora området inrättades två ladugårdar för Stockholms slotts räkning, den ena och äldre belägen invid det gamla Skogsinstitutet, den andra vid Fiskartorpet. Om dessa ladugårdar påminna ännu namnen Laduviken, Ladugårdslandet och Ladugårdsgärdet. De vidsträckta ägorna omfattade även Valdemarsön eller Djurgårdsön m. fl. öar.

Avkastningen var stor. Enligt 1550 års räkenskaper hade från dessa ladugårdar erhållits 16 tunnor smör, 128 kannor grädde och 675 kannor söt mjölk, »vilket blev förtärt på Stockholms slott av kongl maj:t och vår nådigaste fru drottning samt deras barn». 1649 var ägornas ytvidd över 3,000 tunnland, och utfodrades 88 hästar, 51 oxar, 350 kor, 1,098 får och 337 svin. Området gjorde skäl för namnet Ladugårdslandet. Det upplåts av Gustav II Adolf 1628 på arrende till den rike holländaren Abraham Cabiliau, bekant från Göteborgs anläggning.

Vid den 1634 företagna gatureglerингen började Ladugårdslandet eller, såsom det redan då kallades, Östra malmen, att bebyggas. Drottning Kristina gav 1640 magistraten rättighet att där försälja tomter, dock med företrädesrätt för »kronans sjöfolk, som där redan byggt eller bygga vele». Karl XI:s förmyndare befallde år 1663, att en del av ladugårdsägorna »skulle utskiftas till kongl. m:ts och rikets trogne män och råd, på det de dem med sirlige och förnäme lusthus samt trä- och örtagårdar skulle bepryda och bebygga». Många begagnade detta tillstånd, varom högförnäma gatunamn i denna stadsdel ännu erinra.

Ladugårdslandsteatern, nu Folkteatern, uppfördes 1854 efter ritning av professor F. V. Scholander.

Ladugårdslandstorg. Nio av de för delaktighet i sammansvärjningen i Anjala anklagade sutto häktade på Fredrikshov. Fem av dessa, överstarna Hästesko och von Otter, överstelöjtnanterna av Enehjelm och Klingspor samt major von Kothen, fördes den 8 sept. 1790 av 100 man av borgargardet därifrån till Ladugårdslands torg, där 700 man av samma militär bildade spetsgård omkring de fängslade, vilket dåvarande överståthållaren ansåg vara »ett av hans kungl. maj:t emot dess borgerskap vid detta tillfälle särskilt hyst förtroende». Alla voro dömda till förlust av liv, ära och gods, men endast överste Hästesko avrättades. De övriga benådades med mildare straff. Klingspor blev vansinnig vid åhörandet av dödsdomen och fördes till Danviken, varifrån han undkom till Tyskland.

Lantbruksakademien, kungliga, stiftades 1811. Se nr 44 Mäster Samuelsgatan!

Leijonstedts gränd är uppkallad efter Anders Wolimhaus, adlad Leijonstedt, vilken jämte brodern Jakob, adlad Gyllenborg, omkring 1690 ägde hela kvarteret Pan, nr 40 och 42 Stora Nygatan, som nu upptages av Stockholms enskilda bank. De voro söner av den i mitten av 1600-talet för sina djärva astronomiska förutsägelser kände apotekaren i Uppsala Simon Wolimhaus. Riksrådet greve Leijonstedt, död 1725, var liksom sin broder Jakob, dennes söner Olof och Karl och flera inom släkten vitterlekare, däribland främst sonsonen, skalden greve Gustav Fredrik Gyllenborg. Se nr 6 B S:t Paulsgatan.

Lilla Gråbergsgatan, av vilken ännu en backe återstår, är möjligen uppkallad efter vinhandlaren Gråberg, som levde i mitten av 1700-talet. Upplandsgatan, som går i Stora Gråbergsgatans sträckning, är parallell med den förra.

Lilla Gråmunkegränd hette 1505 Helga lycama grendh efter Helga lekamagillet, som där ägde hus och tomt. 1730 nämnes Lilla Gråmunkegränd.

Nr 1 Lilla Gråmunkegränd bestod ursprungligen av två 1600-talshus, som sammanslogos under det följande århundradet. Murarna hava x-formiga ankarslutar. Portalen är från 1780-talet. Se nr 2 Göran Hälsings gränd!

Nr 3 Lilla Gråmunkegränd har ankarjärn med upprullat blad och voluter. Huset fanns omkring år 1700 och har bibehållit sitt utseende från 1700-talets mitt.

Nr 5 Lilla Gråmunkegränd har raka ankarslutar med upprullat blad, fanns omkring år 1700 och har senare påbyggts.

Lilla Hopargränd. Michel Hoper, en rik borgare, ägde hus där 1550.

Nr 6 Lilla Hopargränd är ett 1600-talshus, som har bibehållen portgång och i väggarna ankarslutar med dubbla voluter.

Nr 9 Lilla Nygatan. Statsrådet, överstehovmarskalken greve Karl Piper, Karl XII:s gunstling, död som fånge 1716 i Nöteborg, hade i slutet av 1600-talet här stall- och uthus för sitt mitt emot belägna palats, nr 2 Lilla Nygatan. Det låga huset, som ännu bibehållit sin karaktär, har en stor inkörsport vid gatan och två stora vindskupor med hissbommar vid Gåsgränd.

Nr 11 Lilla Nygatan har kvar sina murar och tångformiga ankarslutar med upprullat blad från 1600-talets senare hälft, då det uppfördes, troligen av vinskänken Jochum Frick.

Nr 13 Lilla Nygatan byggdes omkring 1640 av Olof Laurelius, kyrkoherde i Nikolai, sedermera professor i Uppsala. Från denna tid stamma sandstensportalerna åt gata och gård, den kryssvälvda portgången och de nedre murarna och ankarslutarna med voluter och upprullat blad.

Nr 13 ½ Lilla Nygatan uppfördes 1761 av vinhandlaren Johan Georg Yhlén, som 1738 efter brukspatron Jäsper Ehrencreutz blev områdets ägare. Se nr 22 Stora Nygatan!

Nr 17 Lilla Nygatan, nr 9 Kåkbrinken. Ett stenornament i en gårdsmur angiver byggherrskapets initialer och byggnadsåret, »S. R., M. L. D. Anno 1643.» Däröver är en oläslig skrift, börjande med ordet Gloria. På stenen, som troligen suttit över portalen vid gatan, framställes en naken kvinnogestalt med en fågel i handen. Det förutvarande huset skulle alltså hava uppförts av krigsrådet Simon Rosenberg och hans fru, som 1651 ägde tomten. I murarna äro ankarslutar med voluter och upprullat blad även vid gårdssidan.

Nr 17½ Lilla Nygatan. Se nr 30 Stora Nygatan!

Nr 19 Lilla Nygatan. Se nr 32 Stora Nygatan!

Nr 23 Lilla Nygatan har sin 1700-talsportal i behåll.

Nr 25 Lilla Nygatan, nr 34 Tyska brinken, ägdes under 1600-talets mitt av Jockum Bryggare, efter vilken nedre delen av brinken mer än 200 år benämndes. Från hans tid torde de nedre murarna med de ålderdomliga ankarslutarna härstamma. Huset bevarar delvis sitt utseende från ombyggnaden 1758.

Nr 29 Lilla Nygatan tillhörde i mitten av 1600-talet överinspektoren vid salpetersjuderiet Nils Bengtsson Figrelius Gripendahl, som uthyrde det till krog. Det ombyggdes omkring 100 år senare av krigsrådet Karl Hermelin. Under sin vistelse vid riksdagarna på 1830-talet lär Esaias Tegnér hava bott här.

Nr 31 Lilla Nygatan, nr 4 Kornhamnstorg, uppfördes under 1700-talets förra hälft och bevarar därifrån mycket av sitt ursprungliga utseende. Omkring år 1805 lät kommerserådet David Schinkel påbygga en våning.

Nr 2 Lilla Nygatan, nr 2 Övre Munkbron. När på 1560-talet den gamla stadsmuren revs och en ny uppfördes, måste åtskilliga tomtägare lämna plats för denna. Bland dessa var Erik XIV:s sekreterare Göran Persson, som ägde tvenne hus, ett större och ett mindre, vid Västerlånggatan. Det större husets tomt sträckte sig ned till Kornhamnstorg. Det mindre huset hade han erhållit av sin fader, f. d. prästen Per Joensson eller Peder Joannis, som dog i Stockholm 1567. Som vederlag för det område, Göran Persson förlorade genom den nya murens uppförande, erhöll han 1565 »ena bara stadzens tomt, liggiande vestan till uthan före gambla stadzmuren nedhan fore Almenningsgatan och sunnan före rådmannen Peder Jönssons kryddegård».

Efter Göran Perssons fall indrogs hans egendom till kronan och däribland även den erhållna tomten, kryddegården. På förbön av hertig Karl och prinsessan Elisabet återlämnade konung Johan 1573 det nämnda större huset till Görans änka och barn. De andra fastigheterna bekom hans son, Erik Göransson Tegel, 1598.

I sitt testamente gav denne sin hustru, Magdalena Vilhelmsdotter Danzeville, och hennes barn i ett föregående gifte med borgmästaren Regner Leuhusen (Lehusen) d. ä. kryddegården, »emedan hon haver haft myket omak, möda, arbete och bekostnat uti samme förenämnde kryddegård med plantering och annat». En av hennes söner, Regner, ståthållare på Stockholms slott, blev 1646 ensam ägare av kryddegårdstomten och lät uppföra det ståtliga huset, som, visserligen tillbyggt och reparerat, än i dag är en prydnad för Stockholm. Det var färdigt 1647 och inköptes 1649 av drottning Kristina, som s. å. skänkte det till sin frände hertig Adolf Johan, då nyss förmäld med Per Brahe d. y:s dotter Elsa Beata.

Sedan dess har huset ägts och bebotts av medlemmar av släkterna Tott, Dohna, Oxenstierna, Königsmark, Wrangel, Lewenhaupt samt av kommerserådet Olof Hansson Törne, som skänkte det till sin måg greve Karl Piper. Se nr 4 Kindstugatan!

År 1753 såldes palatset till presidenten friherre Erland Broman, Fredrik I:s gunstling, och övergick 1757 till köpmannen Herman Petersén, som gjorde det till fideikommiss för sin släkt, vilken det ännu tillhör.

Ovan den prydliga dubbelportalen på husets norra gavel har Regner Leuhusen låtit sätta sin vapensköld och följande vishetsregler: »Hålt tigh vänliga med hvar man men betro nepliga enom ibland tusende!» samt: »Skil ifrån tigh tina ovänner och tagh tigh likväl också tillwara för tina wänner!» Över portalerna är en bild av Minerva. Portalen vid Lilla Nygatan är enklare. Troligt är, att husets flyglar tillkommo under greve Pipers tid emellan 1692 och 1702. De blevo 1870 ombyggda och uppförda till huvudbyggnadens höjd.

Nr 4 Lilla Nygatan. Det nuvarande huset uppfördes omkring 1648 av riksrådet Lars Eriksson Sparres änka, Karin Bååt. Tomten, som kallades Hagatomten, ägdes 1582 av »fru Sisilla», Cecilia Gustavsdotter Stenbock, på Haga gård i Uppland, änka efter Gustav Johansson Tre rosor, sonhustru till Kristina Gyllenstierna, syster till drottning Katarina Stenbock samt systerdotter till Margareta Leijonhufvud.

Hennes son Sten var gift med Gunilla Bielkes syster Britta och alltså Johan III:s svåger. Den förnäma fru Cecilia dog 1625. Under hennes tid funnos på denna tomt endast ett par trästugor. Vid sina besök i Stockholm gästade hon antagligen på slottet.

Tomten övergick sedan till Bengt Ribbing och vidare till Lars Sparre och hans fru Karin Bååt, vilkas vapen och initialer H. L. S., F. C. B. synas ovan husets sandstensportal, på vars fronton märkas två sittande kvinnofigurer. År 1648 fick fru Karins fogde befallning att lägga grunden till det nuvarande huset, vilket med sina kryssvalv i port- och trappgång, portaler vid gatan och gården och ankarslutar är väl bibehållet. Det har många gånger växlat ägare och inrymmer sedan ett halvt århundrade källaren Iduna.

Nr 6 Lilla Nygatan, Gamla posthuset. I slutet av 1600-talet fanns i sydöstra hörnet ett hus, vilket av landshövdingen Petter Francs arvingar 1720 såldes till generalpostkontoret, som förblev här ända till 1792, då det lyckades förvärva det närbelägna norra huset, som under 1600-talets senare del tillhörde lagmannen Klas Henrik Grönhagen. 1820 inlämnades till k. m:t byggnadsritningar av major-mekanikus Fredrik Blom, varefter de gamla husen delvis revos och sedan sammanbyggdes, så att posthuset, enligt inskriptionen å fasaden: »Byggt under Karl XIV Johans VIII regeringsår», 1826 var färdigt med sitt nuvarande utseende, vilket i viss mån erinrar om Carolina rediviva i Uppsala, vid vars uppförande Blom biträtt.

Nr 12 Lilla Nygatan, nr 11 Munkbrogatan, har ägts och bebotts av bildhuggaren Burchard Precht, född i Bremen 1651, död i Stockholm 1738. Hans son guldsmeden Kristian blev sedan ägare av tomten och det dåvarande trevåningshuset. Den bredvid liggande gränden kallades ända in i slutet av förra århundradet Prechtens gränd. Huset vid Munkbron uppfördes i slutet av 1700-talet, då även det förra ombyggdes och dess portal med öron och droppar tillkom. Se Schönfeltsgränd!

Nr 14, 16, 18, 20, 22 Lilla Nygatan. Dessa tomter lågo under hela 1600-talet under vatten.

Lilljans plan har sitt namn efter Lill Jans krog, som var där belägen. Det lilla gröna huset, som inneslöt det av Bellman ofta nämnda backitemplet, är ännu i mannaminne.

Linnégatan bestod, innan Linnés staty restes, av Flemingsgatan och Nya Kvartersgatan.

Livgardets till häst kasern, den gamla. Se nr 41 Storgatan!

Lundins fåfänga anlades i slutet av 1700-talet av en handlande Lundin och ägdes på 1880-talet av köpmannen N. Paton, död 1907 och känd för donationer till sjömän m. fl. Lusthuset med trädplanteringarna, där de forna ägarna gjort sig glada med sina vänner och fägnat sig åt den vackra utsikten, står ännu kvar på det öster om Danviken belägna berget. Här funnos förut befästningar, den s. k. Danviks skans. Se Stockholm 1660, Danviks skans!

Luntmakargatan har sitt namn efter någon yrkesman, som preparerade och spann luntor för avfyrande av kanoner. 1677 förekommer Luntspinnaregatan.

Långholmen. Holmens längd, som är minst fyra gånger större än bredden, har givit anledning till namnet. Då Stockholm 1435 belägrades av Engelbrekt, voro västmanlänningar och närkingar lägrade på Långholmen. Där sammanträdde samma år Sveriges rikes råd och förband sig att hålla den med Erik XIII i Halmstad ingångna förlikningen. Vid Stockholms belägring av Gustav Vasa sattes genom flottbroar Långholmen i förbindelse med Munkliderne (Kungsholmen) och Åsön (Södermalm), som genom en annan flottbro sammanbands med Valdemarsön (Djurgården), varigenom slutligen hela staden omringades. Då hertigarna Johan och Karl den 29 sept. 1568 intogo Stockholm, hade deras fältherre Sten Eriksson Leijonhufvud tågat från Kungsholmen till Långholmen och över Södermalm till Södra stadsporten, som utan svårighet öppnades för honom, varefter hertigarnas inryckning skedde, staden intogs och konung Erik avsattes. Leijonhufvud blev då utanför Storkyrkan dödligt sårad.

Holmen, som från äldsta tider ansetts vara staten tillhörig, skänktes 1647 av drottning Kristina till Stockholms stad med

undantag för nödig plats till tullhus. Ett gammalt ståtligt sådant står ännu kvar på holmens norra sida. Sedan Karl X Gustav bekräftat denna donation, upplåts ön till odling och bebyggande. 1861 fanns där egendomen Allstavik och 1701 Branderska huset vid Pålsundet.

Sin största märkvärdighet har Långholmen i det där belägna fängelset. Barnhus, spinnhus och tukthus voro fordom gemensamma inrättningar under samma tak. 1722 förordnades av överståthållarämbetet, att det genom frivilliga gåvor 1698 inrättade rasp- och spinnhuset, som var förlagt till Barnhustomten, skulle förflyttas till Långholmen. För detta ändamål inköptes 1724 huvudsakligen för de insamlade medlen en handlandena Spalting och Dahlström tillhörig, där belägen egendom, vilken inrättades till fängelse, där »lättingar och tjänstlösa personer, jämväl lösa kvinnfolk, som löpa kring gatorna och i husen», skulle intagas och hållas till arbete. Här inrättades även ett kurhus för veneriska sjukdomar. År 1826 hitflyttades samtliga vid Vadstena tukthus befintliga fångar, och 1827 natten mellan den 12 och 13 juni fördes de kvinnliga korrektionshjonen, 264 till antalet, i prånmar till de på Barnhusets tomt befintliga buldansfabrikshusen, som blivit inredda för sitt nya ändamål och kvarstått till våra dagar. Därefter har så väl det gamla som det nuvarande Centralfängelset å Långholmen uteslutande inrymt manliga förbrytare. Se nr 71 och 73 Drottninggatan!

Lästmakargatan. Husen nr 13 och 15 hava ägts av Mårten Lästmakare.

* * *

Malmskillnadsgatan omtalas 1664: »Långgatan, som Malmskillnadsgatan kallas.» Den nämnes också »Gatan uppåt Brunkeberg» och delade malmen i östra och västra.

Nr 56 och 58 Malmskillnadsgatan, f. d. Grevesmühlska skolan. Tillstånd till nybyggnad gavs 1797 åt tobaksfabrikören Peter Sedergren.

Ägare av södra tomten: 1721 änkan A. Berg, 1750 slaktaren A. Giöding, s. å. mjölnaren A. Tiberg, 1773 mjölnaren E. Norling, 1774 mätaren E. Irmark, 1793 tobaksplantören P. Sedergren, 1811 Jakobs och Johannes församling, 1904 Stockholms stad. Ägare av norra tomten: 1718 gardeskarlen A. Ekelund, 1734 kronolotsen E. Djurberg, 1748 sillpackaren J. Löfberg, 1795 förgyllaren O. K. Lindmark, 1815 murmästaren L. P. Thun, 1821 Jakobs och Johannes församling, 1904 Stockholms stad. Husen torde hava tillkommit efter 1750, möjligen med delar från äldre hus. Se nr 13 Brunnsgatan!

Nr 8 Malmtorgsgatan inrymde fordom krogen Vita låret, huset norr därom, **nr** 10 Brunkebergstorg, krogen Lusasken, där hotell Kung Karl nu ligger.

Manilla upplåts år 1788 av Gustav III till spanske ministern Corall, som bebyggde platsen, då en skogsbacke. Området indelades i Öfre och Nedre Manilla och Manillaö, den forna Tolvöresholmen. Sedermera innehades Övre Manilla av konung Karl XIV Johan. På Manillaö landsteg drottning Desideria och hennes blivande svärdotter, Josefina, den 13 juni 1823.

År 1812 inköptes Övre Manilla av Per Aron Borg, som där inrättade ett dövstuminstitut. Där nedanför ligger Manhem, uppfört av Borg och även använt för samma ändamål. Det nuvarande stora skolhuset å Övre Manilla byggdes på 1860-talet. Efter Borgs död 1839 kom ledningen av institutet, som nu tillhör staten, till hans son Ossian Edmund.

Nr 11 A Mariagatan ägdes 1759 av handelsmannen Lorens Görges, som följande år gjorde en tillbyggnad.

Nr 17 Mariagatan har i portalens överstycke årtalet 1757. Huset ägdes 1784 av fabrikören Olov Jönsson Linberg.

Nr 14 Mariagatan, nr 4 Repslagargatan, har i portalens kartusch inskriften »I. S., C. B. A:o 1700» samt en kaducé, merkuriistav, och ett palmblad. Se nr 15 Bellmansgatan! I portgången finnas kryssvalv ävensom i butiken i nr 4. Tomten och huset ägdes 1779 av åldermannen vid traktörssocieteten Th. C. Roos, som uppförde en mindre byggnad. Bokstäverna

torde syfta på köpmannen Johan Strickert och hans fru, vilka ägde huset 1740. Det övergick 1773 till handlanden A. Bergh.

Nr 13, 15, 10, 16, 18 Mariagatan äro 1700-talshus.

Maria Magdalena kyrka. Ett kapell och en fattigkyrkogård påstås hava legat på den nuvarande kyrkans område i mitten av 1300-talet. År 1489 byggde Sten Sture d. ä. här en kyrka, som kallades Maria Magdalena och hade samma plats som den nuvarande. Den blev dock ej gammal, ty på Gustav Vasas befallning revs den 1527 för att ej bliva en belägrande fiende till gagn.

På Johans III:s befallning blev år 1576 grunden lagd till den kyrka, som än i dag heter Maria Magdalena. Men då konungen hade många byggen att ombesörja och medel ofta saknades, gick byggnadsarbetet långsamt och avstannade vid hans död. Det återupptogs 1627 enligt påbud av Gustav II Adolf men bedrevs lamt, till dess efter hans död Maria Eleonora med allvar och skyndsamhet ombesörjde templets fullbordande. Det invigdes 1634.

Sedermera tillbyggdes högkoret 1659 och de norra och södra flyglarna 1676 efter arkitekten Nikodemus Tessin d. ä:s ritningar. Denne gav också ritning till tornet, vilket grundlades 1673 och jämte kyrkan koppartäcktes 1733. Denna kyrka, vars yttre, särskilt tornet, var prydligt men inre torftigt, brann den 19 juli 1759, då även större delen av Maria församling ödelades av elden.

I ett större, ännu kvarstående stenhus, som skonades, nr 14 A och 14 B Besvärsbacken, nu Brännkyrkagatan, hölls sedan gudstjänst. Som även prästerna här fingo bostäder, kallades det sedan Prästgården och nämnes så än i dag.

Nu arbetades med kraft på kyrkans återställande efter hovintendenten greve Karl Johan Cronstedts förslag, och 1763, annandag påsk, kunde den ånyo för gudstjänst invigas. Den nuvarande tornhuven tillkom 1825. Om det första tornet, varav samtida avbildningar finnas, var ett av de vackraste i Stockholm, så blev det nu uppförda ett av de fulaste. För övrigt företer kyrkans hela yttre efter 1848 års reparation en

hopgyttring av olika stilar. Tvärskeppsfasaderna, »som vittna om en tidig romersk barock, äro högst förnäma främlingar mot bakgrunden av kyrkans släta långhus».

Kyrkans altartavla av historiemålaren Louis Adrien Masreliez, född i Paris 1747, död i Stockholm 1810, föreställer »De tre vise männens tillbedjan». Altardekorationerna äro anordnade av Nikodemus Tessin d. y.

Bland kyrkans silver finns en kalk, försedd med längre latinska inskrifter. Den är tagen i Thurn i Polen av Karl XII och av honom skänkt till hans hovpredikant Samuel Törling, vilken just i det nämnda landet mottog kallelsen till kyrkoherde i Maria församling och 1706 förärade denna gåva åt kyrkan.

I kyrkan finnas minnesvårdar över den store mekanikern Kristoffer Polhem, född i Visby 1661, död i Stockholm 1751, över numismatikern Karl Reinhold Berch, född i Stockholm 1706, död där 1777, amiralitetskammarrådet Gudmund Ehrencrantz, död 1683, kommendören Johan Ehrencrantz, död 1688, presidenten i kammarkollegium Albrekt Lindencreutz, död 1744, översten Tomas Gärffelt och välgörarinnan fru Valborg Österman, åt vilken församlingen reste äreminnet, m. fl. Där äro ock begravna medlemmar av släkterna Horn, Psilanderhielm, Ruuth, von Schantz.

Där vilar under det träbelagda stengolvet vitterhetsidkaren Johan Runius, prästson från Larv i Västergötland, född den 1 juni 1679, död i Stockholm på födelsedagen 1713, en kvick och gladlynt rimmare, som med sin lyra mest avsåg att roa sina vänner och näppeligen eftertraktade skaldenamn. Icke ens i sin psalmdiktning kunde Runius iakttaga allvar. Betecknande är det yttrande, han fällde dagen före sin död: »Har Majus varit svår och bitter tid för Runius, så ger väl honom Gud en ljuv och rolig Junius.»

På dödsdagen drack han tre skålar, den ena till tack för livets ingång, den andra för dess framgång, den tredje till välönskan för dess utgång. Livets framgång kunde han just icke prisa, ty efter åtta års studier i Uppsala kom han ej längre

än till privatsekreterare åt generalguvernören greve Klas Stromberg.

På kyrkogården vila skalderna Erik Johan Stagnelius, »Amandas sångare», »Vladimir den stores och Martyrernas bard», född 1793, död 1823, och K. A. Nicander, född 1799, död 1839, »en skaldegenius, besläktad med Petrarca och Tasso». Ehuru de stora skalderna äro jordade i särskilda, nu obekanta gravar, har en gemensam vård blivit rest till deras minne.

En runristad sten utmärker fornforskaren, riksantikvarien Johan Gustav Liljegrens gravplats. Han var född i Fryeled i Småland 1789 och dränkte sig i Stockholm 1839. Här vilar också under sina vårdar handlanden David Asplund, vars minne lever genom testamentet från 1804, då han avled, och vars byst Stockholms borgerskap som tacksamhetsbevis för erhållna donationer lät uppresa i Börsens stora samlingsrum, och Per Olof von Asp, svenskt sändebud i London och Konstantinopel, född i Stockholm 1745, död där 1808, stiftare av det bysantinska stipendiet, som växelvis utdelas av kungliga vetenskapsakademien och Uppsala universitet, till vars bibliotekskassa han även skänkte en betydande summa. Såväl Asplunds som Stagnelius och Nicanders vård flyttades 1902, då Hornsgatan utvidgades.

Vid södra kyrkogårdsmuren finnas flera gravkor med årtal från 1709 till 1777 och nr 19 till 44.

Marieberg. Detta område donerades till riksrådet friherre Bengt Skytte, som där uppförde några smärre byggnader. Stället fick sitt namn efter hans dotter Maria, som blev gift med riksrådet Gustav Adam Banér, »Dulle-Banéren», fältherrens son.

På 1750-talet ägdes Marieberg av kapten-mekanikus Mårten Triewalds änka. Hon sålde det till ett bolag, som där anlade en porslinsfabrik, vilken ej fick någon lyckligare framgång. Den såldes på 1780-talet till innehavaren av Rörstrands porslinsfabrik korpralen vid livdrabantkåren Nordenstolpe och nedlades av dennes arvingar 1788, uthyrdes sedan till judar, som där anlade kattunsfärgeri, samt till kasern åt ryska fångar och såldes 1796 till Stockholms stad.

Egendomen överläts sedan mot hyra till major Charles Apelqvist, som där inrättade ett ullspinneri. Sedan denne tillträtt det meyerska styckgjuteriet, flyttades detta 1799 till Marieberg och bedrevs där till 1815, då generalen Karl von Cardell med k. m:ts bifall här inrättade ett högre militärläroverk, som 1843 efterträddes av ett högre artillerilläroverk, 1866 av krigshögskolan och 1878 av artilleri- och ingenjörhögskolan. På Marieberg är nu en ammunitionsfabrik.

På gården hänger en ringklocka med följande inskription: »År 1818 gjuten vid styckgjuteriet Mariæberg på bekostnad av kongl. styckgjutaren, överstelieutenanten och riddaren Ch. Apelqvist, av kronan emottagen till ett minne av honom, gjuteriets grundläggare.»

Marinförvaltningens hus, f. d. Se nr 11 Birger Jarls torg!

Markvardsgatan. Handlanden Hans Georg Marcqvardt, som levde i slutet av 1600-talet, ägde hus här.

Mejtens gränd. Kryddkrämaren Scipio Meijtens bodde här och dog 1688.

Mosebacketorg. Den stora eldsvådan 1857 ödelade utom Södra teatern flera söder därom liggande hus. Staden inlöste nu några tomter och anlade framför teaterhuset ett torg.

Mosebacke har sannolikt sitt namn efter en Anders Jönsson Moses, som levde på 1600-talet och där ägde en tomt. 1646 nämnes Moses kvarn på denna plats. Den fanns där även 1733 enligt Tillæi karta. 1762 nämnes kvarnen Hökan, som möjligen var densamma. Hökensgatan torde därav hava sitt namn. År 1773 ägdes området av en kapten Grund, som köpt det av skoflickaren Johan Berg. Två år senare tillhörde platsen arkiatern David von Schulzenheim, som anlade en trädgård och uppförde bättre byggnader.

Sedan dess har Mosebacke haft flera ägare, mest källarmästare, bland vilka Lundmarker på 1820-talet anlade trappor, terrasser och blomsängar. Platsen blev då mera besökt. År 1842 såldes en del av den övre tomten till Stockholms borgerskap, som där uppförde f. d. Navigationsskolans hus, och 1850 inköptes från aktör Rydbergs arvingar den återstående delen

av handlanden K. A. Wallman, som även därmed införlivade nedanför belägna tomter. Wallman var förut känd av stockholmarna såsom anordnare av lustfärder, bland andra till Norsborg, där han hade anlagt en dansbana.

På Mosebackes västra del, där det gamla värdshuset stod, uppfördes Södra teatern, som invigdes 1853. I trädgården inrättades danspaviljong, sommarteater, karusell, hjulgunga och kägelbana. Så blev Mosebacke ett mycket besökt förlustelseställe. Men all denna glädje led ett svårt avbräck genom den eldsvåda, som utbröt natten till den 27 aug. 1857, varvid 22 egendomar och däribland teaterhuset lades i aska och 11 hus svårt skadades. Men Wallman fällde icke modet. Snart uppstod delvis på de gamla murarna ett nytt, långt härligare taliatempel, den ännu kvarstående Södra teatern, vilken invigdes den 1 dec. 1859. Nedanför denna uppförde han en större danslokal, vars mindre väl anskrivna baler ännu äro i friskt minne. En under senare delen av 1800-talet mycket bekant visa, »En stackars tjänsteflicka», med musik av tonsättaren Vilhelm Svedbom bär vittne därom. Däri heter det:

»En stackars tjänsteflicka
hon släpar dagen lång.
Hon hinner knappast hicka
för sina sysslor mång . . .
När husbond' gått att sova
från möda och besvär,
då kommer, vill jag lova,
min egen kanonjär.
Vad sexan honom smakar
med gubbens 'Falu' till!
Han äter, så det brakar,
liksom en 'krokodill'.
Men när han länsat faten
och är så nöjd och mätt,
så får han sej på maten
en puss till efterrätt.
Då glömmer kanonjärn
båd' vakten och kasern,
då glömmer jag mitt stök
uti mitt svarta kök,

och bägge sjunga vi
vår glada melodi:
Tralalala! Natten är bra.

'Så sval är sommarnatten',
han säger. 'Hulda vän,
sätt på dej bästa hatten
och dito klänningen!
Med 'skrållan' på din nacke
du liknar en mamsell,
och uppå Mosebacke
där ha vi bal i kväll.' . . .

Efter ankomsten till »salongen» uppstår snart ett vilt slagsmål.

Och hu! Sånt skrik och väsen,
så mörkt som i en säck,
och mitt uti fransäsen
ens vis-à-vis är — fräck! . . .
Fast kanonjärn är blodig
och slagen gul och blå,
så är han lika modig
och frälsar mej ändå.
Ja, se, en sådan karl,
han duger alla dar.
'Kom, älskling, hem till mej,
så ska jag plåstra dej,
och du skall varsebli,
att just hos din Sofi —
Tralalala! Natten är bra'.»

Munkbron härleder sitt namn därav, att trakten fordom hörde till Gråmunkeklostret på Riddarholmen, varifrån en träbro gick över kanalen, »graven», till nuvarande Gråmunkegränd.

Nr 2 Munkbrogatan. Sedan tomten på 1680-talet blivit torrlagd, uppförde kungliga rådet greve Gabriel Falkenberg, död 1714, det ännu tämligen väl bevarade palatset, som senare ägdes av presidenten greve Karl Fredrik Piper, vilken 1758 sålde det till handelsborgmästaren och riksdagsmannen av hattpartiet Gustav Kierman. Denne lät ombygga huset före 1765, då han av mössorna blev åtalad för försnillning och dömd till livstids fängelse. Han dog följande år på Marstrands fästning

och ligger begraven i Riddarholmskyrkan. Hans barn återfingo de medel, som berövats fadern, och upphöjdes i adligt stånd med namnet Kiermansköld. Se nr 30 Stora Nygatan!

Huset kom 1770 att tillhöra staten och har sedan dess inrymt krigskollegium. Då det 1783 inköpts av bryggaränkan Kristina Nyman, född bryggardotter Westman, fick det en tredje våning. År 1849 påbyggdes en fjärde.

I det 1899 rivna huset vid Nedre Munkbron hade stenborgska sällskapet på 1780-talet sin Svenska teater. Stora sällskapet, som stiftades år 1800 av framstående stockholmsborgare, hade länge sin lokal i detta hus. Det kallades då Kirsteinska arvingarnas hus efter den avlidne majormekanikus A. U. Kirstein.

Nr 4, 6 och 8 Munkbrogatan äro 1700-talsbyggnader. Tomten till nr 8 låg omkring år 1700 ännu under vatten.

Myntgatan, Mynttorget hava sina namn efter det forna Myntet, nu Kanslihuset. Framför detta låg, antagligen ända till 1695, Inre Norreport, varifrån på 1520-talet ledde en smal gata till n. v. Västerlånggatan (Smedjegatan) och en annan, en s. k. skidgård, till Herr Bengts torn i trakten av Riddarhustorget. Ett annat torn, Lejontornet, var beläget vid början av västra uppfarten till Lejonbacken. Efter kungliga befallningar 1668 och 1669 utvidgades området omkring porttornet genom rivning av närbelägna hus, »Salvii arvingars och salig fru Ebba Leijonhuvuds», så att platsen fick sitt nuvarande omfång. Vid samma tid anlades Riddargatan, nu Myntgatan, vilken ännu på 1820-talet bar det förra namnet.

Nr 4 Myntgatan, Olivebladska huset, Polusska huset, Gamla polishuset, består av två hus. Den östra tomten ägdes av stadsöversten Hans Månsson Oliveblad 1637. Denne dog 1650 och ärvdes av sonen majoren Magnus Oliveblad, som dog 1706. En bild av huset med dess höga pilasterfasad finnes i Svecia antiqua och är daterad 1691, före vilken tid och efter 1650 byggnaden uppförts, möjligen delvis före sistnämnda år. Nya ägare blevo Karl XII:s lärare, statsrådet greve Tomas Polus, som dog 1708, efter denne hans måg, kanslirådet Peringskiöld, därefter karolinen översten Johan Jakob Ehrensvärd, som även

var greve Polus måg. 1762 inköptes huset av Stockholms stad och inreddes för »ecklesiastik- och skolestaterna» samt för franskluthersk kyrkan, som förut haft lokal i det gamla rådhuset vid Stortorget. Byggnaden, som dittills utmärkts av tessinsk prägel, vanställdes sistnämnda år genom arkitekten Erik Palmstedts ritningar och förändringar.

Tomtens västra del ägdes 1653 av riksrådet Konrad von Falkenberg, gift med Katarina Bonde, och var då obebyggd. 1663 övergick den till hans svåger riksskattmästaren friherre Gustav Bonde, död som resande i Hamburg 1667, och försågs med uthus för dennes närbelägna palats. 1742 tillkom det nuvarande huset, som sammanbyggdes med det östra, Polusska huset.

I detta hus hade under lång tid Malmens källare sina lokaler. Den fanns på 1600-talet och innehades omkring 1760 av Mattias Malm, hade som skylt tre kronor, kallades 1771 Stadskällaren och ansågs i slutet av 1780-talet vara Stockholms förnämsta och ägde bestånd till början av 1850-talet. Bellman nämner den i nr 11 av Fredmans epistlar: »Portugal, Spanien, Stora Britannien . . . Jag går till Malmen och på kredit tar en sup och kotlett.» Här plägade förnäma resande utlänningar bo.

Greve Tomas Polus d. ä., diplomat, lärd och latinsk skald, var född i Reval 1634 och uppfostrad hos domprosten Holstenius i Västerås, blev sekreterare hos hertig Adolf Johan, hovråd hos drottning Hedvig Eleonora, adlad 1673, var kronprinsen Karls lärare och vän, utnämndes till friherre och greve 1698, dog 1708 och begrovs i Riddarholmskyrkan, varifrån hans lik sedan fördes till Solna kyrka. Där har också sonen, Tomas Polus d. y., sin grav.

Mynt- och justeringsverket, kungliga. Se nr 5 och 7 Hantverkargatan!

Nr 2 Mynttorget, Kanslihuset. År 1673 befallde Karl XI i och för det kungliga stallets uppförande, att det å Helgeandsholmen belägna mynthuset skulle rivas. I sammanhang härmed inköptes, om- eller nybyggdes och inreddes Salviusska huset

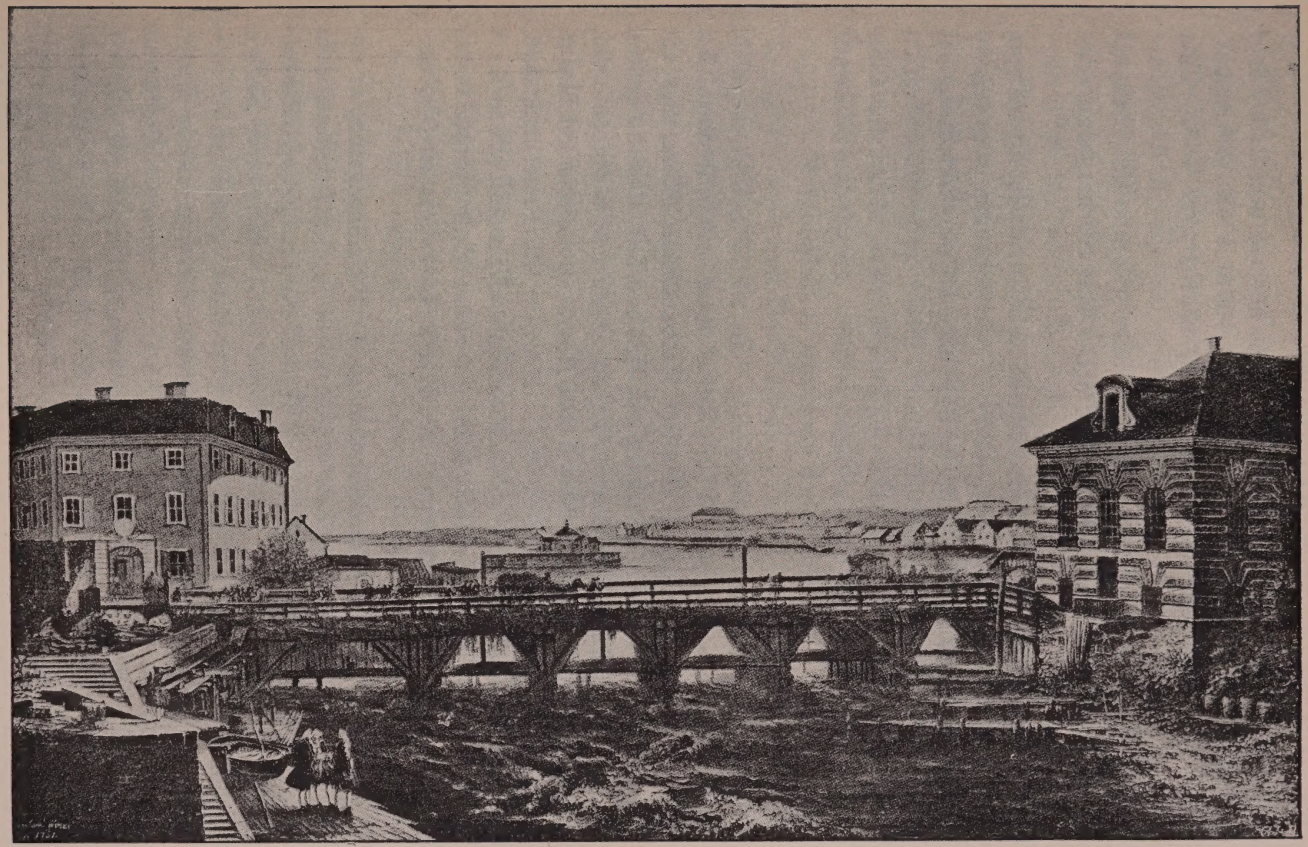

Kungliga myntet, Strömsborg, Norrbro (södra delen) och Kungl. stallet år 1761.

och ett mindre väster om detta beläget hus till mynthus. Det förra, nu Kanslihuset, kallades Stora myntet och det senare, som fick vika för Centralfängelset, färdigbyggt 1852, Lilla myntet.

Kungliga myntet hade här sina lokaler ända till 1849, då Mynthuset på Kungsholmen, nr 5 och 7 Hantverkargatan, blev inrättat.

År 1790 undergick det större mynthuset en grundlig reparation. »Fasaden åt Norrebro fick då fyra kolossalpelare, som, ehuru de kunnat giva en fin kännare i byggningskonsten anledning att fråga: 'Pelare! Vad gören I här?', likväl torde vittna om en uppväckt smak för italienska byggningssättet», skriver en samtida. Finkännaren var generalamiralen greve Karl August Ehrensvärd, konstfilosof och tecknare, död 1800.

Nr 4 Mynttorget. Se nr 4 Västerlånggatan!

Murbecks uppfostringsinrättning. Se nr 17 S:t Paulsgatan!

Mäster Samuelsgatan är uppkallad efter kyrkoherden i S:t Klara, filosofie magister Samuel Hammarinus, stamfader för de adliga ätterna Hammarberg och Hammarfelt. Gatan bestod långt fram på 1800-talet av Långbrogatan, dess västligaste del, Mäster Samuelsgränd, från Klara Norra kyrkogata till Malmskillnadsgatan, Spetsens backe, därifrån till Regeringsgatan, och Ålandsgatan, dess östligaste del. Namnen synas dock hava växlat. Ålandsgatan hade ett »ålandshus» jämte bodar och magasin för ålänningar. Se Klara kyrkskola, nr 55 Regeringsgatan.

Nr 13 A Mäster Samuelsgatan, nr 11 Norrlandsgatan, är enligt en på väggen vid den senare gatan uppsatt minnestavla den store donatorn, kemisten Alfred Bernhard Nobels födelsehus. Nr 13 blev byggt 1739. Lakejen Johan Kristoffer Bartels erhöll då tillstånd att vid Ålandsgränden bygga ett litet hus. På det gamla huset uppfördes av vaktmästaren vid kammarkollegium Karl Magnus Vålltin 1785 en ny våning. Detta hus står kvar. Samtidigt tillkom en byggnad inne på gården. Från år 1808, då kanslirådet J. E. Noréen var tomtägaren, förskriver sig fasaden åt Norrlandsgatan.

Området, som ursprungligen bestått av tre tomter, har samtidigt haft flera andra ägare, däribland 1727 sadelmakaren J. Sundlöf, 1749 sadelmakaren J. K. Kiönig, 1743 hovslagarmästaren A. Schmitt, 1742 grevinnan H. E. Cronhielm, 1776 mademoiselle J. E. Jung, 1798 nämnde Noréen, som ägde alla tomterna, 1816 konteramiralen K. E. Carlheim-Gyllensköld och 1846 löjtnanten K. von Feilitzen.

Nr 47 Mäster Samuelsgatan, Landtbruksakademiens hus. Kaptenen, sedermera överstlöjtnanten vid livgardet Karl Pontus Lilliehorn reparerade 1788 detta sitt hus vid Långbrogatan. Såsom en av huvudmännen i sammansvärjningen mot Gustav III:s liv blev han 1792 dömd till döden men benådades med ständig landsflykt. Han dog 1810 i Neu-Wied vid Rhen under namnet Bergheim.

Ägare under 1700-talet: 1720 generaladjutanten G. B. Pauso, 1751 kungl. sekreteraren J. G. Real, 1787 nämnde Lilliehorn, 1793 k. m:t och kronan.

I detta hus hade Teknologiska institutet, nu Tekniska högskolan, sina lokaler från 1827 till 1864. Läroanstalten har sin upprinnelse från den mekaniska skola, som 1798 inrättades och sattes i samband med kungl. målare- och bildhuggareakademien.

Nr 73 Mäster Samuelsgatan, 26 Vasagatan. Ett envåningsstenhus uppfördes vid den förra gatan i mitten av 1750-talet av skomakaren »Appellqvist», som även gjorde en påbyggnad 1792, från vilken tid huset har sitt utseende.

Bland ägare märkas: 1718 bryggaren E. Vretman, 1742 stallbetjänten P. Möller, 1745 vedbäraren V. Lansberg, 1750 skomakaren A. Apelqvist, 1813 revisorn O. K. Tempelman och 1833 skomakaren J. Apelqvist.

Nr 40 Mäster Samuelsgatan är enligt en där uppsatt minnestavla den världsbekanta sångerskan Jenny Lind-Goldschmidts födelsehus.

Nr 44 Mäster Samuelsgatan, Tekniska skolan i Stockholm. År 1811 tillhörde området lantbruksakademien, som vid ingången till Rännarbanan lät uppföra en verkstad för tillverk-

ning av åkerbruksredskap, varefter byggnaden alltmera utvidgades.

Som Tekniska skolans egentlige grundläggare räknas artisten Nils Månsson Mandelgren. Se svenska slöjdföreningen! Efter arbete som målare vid Höganäs lerkärlsfabrik och studier vid Akademien för de fria konsterna och utländska resor återkom Mandelgren 1843 till Sverige och inrättade i förening med ornamentsbildhuggaren Ahlborn och snickaren Berlien i Stockholm en slöjdskola för att giva hantverkslärlingar nödig teckningsfärdighet och konstskicklighet. Följande år stiftades till större delen genom hans åtgärder svenska slöjdföreningen, till vilken han 1845 överlämnade sin skola jämte inventarier. Under namn av Svenska slöjdföreningens skola började den nya undervisningsanstalten 1846 sin verksamhet under inseende av kaptenen vid ingenjörkåren Baltzar Cronstrand. Erforderliga lokaler erhöllos konstnadsfritt till en början i Akademiens för de fria konsterna hus, sedermera i Kastenhofshuset (hotell Rydberg), i Rådhuset och i ett annat stadens hus, nr 6 Myntgatan. År 1850 flyttade skolan till nr 2 Brunkebergstorg, därifrån 1857 till nr 39, nu 41, Mäster Samuelsgatan. 1860 övertogs Svenska slöjdföreningens skola av staten, kallades Slöjdskolan i Stockholm och inflyttade 1868 i sitt nuvarande, då invigda hus. 1878 ombildades skolan och erhöll namnet Tekniska skolan i Stockholm.

* * *

Navigationsskolan, gamla. Se nr 1 Fiskargatan!

Nikolai kyrka. Se Storkyrkan!

Norra eller Nya kyrkogården. K. m:t medgav 1815, att från Karlbergs slotts ägor en jordareal av 17 à 18 tunnland fick användas till begravningsplats för Stockholms stad. Till bestridande av kostnaderna bidrogo dels enskilda personer, dels huvudstadens samtliga församlingar.

Sedan avröjningen omsider var verkställd, invigdes kyrkogården den 9 juni 1827, trefaldighetsaftonen, av dåvarande or-

densbiskopen och pastor primarius J. O. Wallin, som där höll ett av sina mest glänsande tal, »vilket aldrig gick ur någon åhörares minne». Han stod då på den plats, där nu hans gravsten, försedd med den kända, av honom författade inskriften, blivit rest.

Norra Smedjegatan. I mitten av 1600-talet kallades den Smedsgränden och det med rätta, ty där funnos då som tomtägare fyra smeder och dessutom hovslagare, plåt- och kopparslagare. Även stenhuggare ökade där bullret.

Nr 24 Norra Smedjegatan, Eugeniakapellet. Tomten inköptes 1834 från en fröken Löwenhjelm, byggnadsarbetet begynte 1836 och fullbordades 1837, då kapellet invigdes på Eufemias dag, den 16 september. Alla omkostnader bestredos med frivilliga gåvor av katoliker från in- och utlandet. 1865 lades grunden till en tornbyggnad, som, då den följande år uppnått en höjd av omkring 30 meter, nedstörtade, varvid 21 personer omkommo.

Norrbro. I äldsta tider ledde en bro från nuvarande Myntorget till Helgeandsholmen (Stora Stockholmen), därifrån en annan till Lilla Stockholmen, varifrån en tredje gick till Norrmalm och slutade ungefär vid sydöstra hörnet av Arvfurstens palats. Här vidtog Sandbron, som gick över en del av fasta landet, där nu Gustav Adolfs torg är. Förutom dessa tillkom senare en bro från slottets nordöstra hörn till Helgeandsholmen eller rättare till den del därav, som fordom kallades Slaktarholmen. Se Helgeandsholmen!

Dessa broar måste ofta repareras. 1671 brann Norrbro emellan Norrmalm och Helgeandsholmen ända ned till vattnet, och 1687 voro broarna så bristfälliga, att en skyndsam reparation blev befalld. Vid uppförandet av det nya slottet klagade Nik. Tessin d. y. över den vanprydande bron och framlade 1692 ritning till en ny, som skulle sträcka sig från mitten av slottets norra sida till Gustav Adolfs torg. Först 1771 påbörjades denna brobyggnad därmed, att tvenne stenkistor i den södra strömfåran nedsänktes, men dessa rubbades genom det starka vattenflödet 1780, varför arbetet avstannade. Äntligen den

19 aug. 1787, på dagen 15 år efter revolutionen, lade Gustav III grundstenen till den nu befintliga bron.

I denna sten inmurade han en tennlåda, innehållande exemplar av då gångbara svenska mynt jämte medaljer och en silverplåt, som upptog namnen på konungen, överståthållaren frih. Karl Sparre, arkitekten K. F. Adelcrantz, byggnadskommitterade m. fl. Brons norra del fullbordades 1797, så att den kunde befaras av drottning Fredrika, då hon den 31 okt. höll sitt första intåg i Stockholm. Efter Tessins plan hade nämnde friherre Adelcrantz utfört ritningen till densamma. Den södra delen av Norrbro blev färdig 1806.

Nr 18 Norrlandsgatan är en väl bibehållen gammal gård med prydliga träportar, försedda med skulpterade girlander, kransar och bandrosetter. Området utgjorde under 1700-talet två bebyggda tomter. Ägare av hörnhuset vid Jakobsbergsgatan voro: 1739 skomakaren L. Kiellström, 1761 skomakaren P. Sundberg, 1785 viktualiehandlaren A. P. Hedman. Huset vid Norrlandsgatan tillhörde 1745 slaktaren A. Lohman, 1759 hökaren J. Herenberg, 1765 bryggaren K. Rehn, 1799 livmedikus J. K. Fröling och 1803 ovannämnde A. P. Hedman.

Norrmalm eller Norra malmen (sanden) upptogs för sex eller sju hundra år sedan av den sandås, som sträckte sig från Norrström till Norra Brunnsviken, som den omfattade. På ömse sidor om åsen voro sjöar, vikar och moras. Klara sjö gick ända upp till den klippa, Klaraberg, på vilken kyrkan står. Den övriga västra delen av Norrmalm bestod av sumpiga kärr och ängar, som kallades Klara gärden. Av ungefär samma beskaffenhet var trakten öster om åsen, där Näckströmmen skilde Käpplingeholmen, nu Blasiiholmen, från Norrmalm.

Detta strömdrag kom från den innersta delen av Ladugårdslandsviken eller Packartorgsviken, där Berzelii park nu är, Katthavet, så kallat, emedan antagligen katter där fingo ljuta en ömklig död. Näckströmmen gick i sydvästlig riktning genom de tomter, som nu upptagas av Stockholms enskilda bank och Järnkontoret och utföll i Norrström, ungefär där det s. k. Palmeska huset nu ligger.

Ladugårdslandsvikens inre del gick fordom ända upp till norra delen av Västra Trädgårdsgatan. Som bevis härför tjänar fyndet av en båt vid grundläggningen av Konstföreningens hus. Vid grundläggningen av södra hörnhuset vid Näckströms- och Kungsträdgårdsgatorna fann man 1915 betydliga rester av ett sannolikt medeltida fartyg och en medeltida kaj.

Nästan hela trakten norrut ända till Roslagstull stod under vatten, så att man kunde färdas i båt från Norrström till Brunnsviken. Denna långa och slingrande farled kallades Kattrumpssjön.

På dess smalare ställen var den försedd med broar, såsom vid nuvarande Riddargatbacken, f. d. Sperlingens backe, där en sådan fanns på 1730-talet. En del av vattendraget emellan Ingemarshov och Roslagstorg kallades Träsket. I slutet av 1700-talet levde personer, som i sin barndom rott på området vid Ingemarshov och där fiskat.

Emellertid blev vattnet i ränniln och träsket med tiden så stinkande, att det ansågs hälsovådligt, varför deras igenfyllande tillstyrktes. Härför verkade särskilt arkiatern J. L. Odhelius, död 1816.

Vägen från Stockholm till Uppland, i klosterbreven kallad Via communis ad Östra Aros, gick i början på västra sidan om Sandberget i Drottninggatans riktning. Då Klara kloster blev ägare av detta område, förlades den till den motsatta sidan utefter nuvarande Regeringsgatans östra husrad.

Brunkebergsåsen försvann småningom därigenom, att dess grus användes till fyllning i närliggande vattendrag och sumptrakter.

Anläggningen av Jakobs äldsta kyrka, som uppgives hava skett på 1300-talet, samt S:t Görans hospital och kapell, där Johannes kyrkogård nu är belägen, föranledde malmens bebyggande, vilket dock gick långsamt, emedan husen förstördes genom de många belägringar, Stockholm måste utstå. Karl Knutsson förbjöd 1456 på grund av de oroliga tiderna uppförandet av förnämligare byggnader på malmerna. 1491 och 1502, då anfall från danskarna befarades, lät Sten Sture d. ä. bränna

alla byggnader på Norrmalm, klosterhusen undantagna. Så skedde även 1517 under Sten Sture d. y. av fruktan för samma fiende.

År 1529 lade Gustav Vasa hela Norrmalm under slottet. Det hade före 1527 tillhört Klara kloster, Gråmunkeklostret samt S:t Görans hospital med kapell. Ett annat S:t Görans kapell eller »Kapellet vid Sandbron» låg i eller vid nordvästra hörnet av nuvarande Gustav Adolfs torg. Konungen lät också av försvarsskäl riva Jakobs kyrka och Klara kloster. Sedan han utfärdat befallning, att alla trähus i Staden skulle rivas, slogo sig de fattigare av befolkningen ned på Norrmalm, där de fingo bygga och bo, som de ville. Denna frihet lockade också dit handlande och hantverkare. Så uppstod även där handel och rörelse, som dock stadens affärsmän sågo med oblida ögon.

Norrmalms sigill.

Sedan Johan III börjat uppföra Jakobs och Klara kyrkor, uppblomstrade än mer den nya stadsdelen, vars invånare snart ej ville underkasta sig de av konungen tillsatta malmfogdarnas maktmissbruk. Därför sökte de också alldeles frigöra sig från detta tryck och lyckades 1604 erhålla egen magistrat, borgmästare och rådhus, vilket låg på f. d. hotell Rydbergs plats. Härigenom kom Norrmalm att utgöra en stad för sig själv, vilken 1616 av Gustav II Adolf erhöll löfte om privilegier. 1624 uppsattes ett förslag till sådana, men detta blev aldrig fastställt, och 1635 förklarade regeringen, att Norrmalm skulle förenas med Staden. Därefter började överståthållaren Klas Fleming med stor kraft Norrmalms gatreglering, vilken verkställdes under åren 1637—1640. Det ansågs dock förnämligare att bo i Staden, där adeln och de förmögnare borgarna hade sina hus. Sedan malmen reglerats och drottning Kristina skänkt nästan hela Blasiiholmen till högadeln, fick emellertid Norrmalm större anseende.

Det tedde sig dock underligt mot nu: till hälften land, till hälften stad. Stora trädgårdar tillhörde adelspalatsen, och stora verkstadsområden innehades av de rika borgarna. En bild av 1600-talets Norrmalm ger ännu nr 116 Drottninggatan med dess stora trädgård, nu minskad efter Högskolans uppförande. 1647 planerades Norrmalmstorg. Alla där varande mindre hus revos på k. m:ts befallning.

Norrmalmstorg, som förut hette Packartorget, emedan salt fisk och strömming där skulle ompackas, var på 1700-talet försett med pålad kaj och hamnbryggor. Det kallades också Fisktorget. F. o. m. 1853 har det sitt nuvarande namn, och 1856 förordnades, att all handel med ved, timmer, hö och halm skulle förflyttas till Hötorget. År 1776 hitfördes Kopparmatte med sina tillbehör av straff- och skampåle samt en trähäst, på vars vassa rygg åkardrängar fingo rida, om de gjort sig skyldiga till djurplågeri. Se Stortorget!

Norrtull fanns på nuvarande plats 1663. De tullhus, som ännu stå kvar, uppfördes på 1740-talet efter ritningar av stadsarkitekten J. E. Carlberg. Där upptogs tull för till Stockholm från landsorten införda varor.

Vid östra tullhuset låg år 1800 ett trähus, vilket antagligen är detsamma, som nu bär skylten »Café».

Norrtullsgatan. År 1904 började de då jämnt 100-åriga träden, som planterats på ömse sidor om gatan, nedhuggas och ersättas med nya.

Nr 27—43 Norrtullsgatan. På detta område invigdes 1848 Norra Tivoli, vilket upphörde 1855.

Nr 45 Norrtullsgatan, Borgerskapets änkhus, stiftat 1724, var förut inrymt i Sparreska palatset vid Hamngatan, senare kallat »Sveasalen», nu rivet och ersatt med östra delen av Nordiska kompaniets hus.

På Änkhusets nuvarande tomt låg värdshuset Tre liljor, som vid anläggningen av Norra Tivolis förlustelselokaler reparerades. Det var på 1840-talet namnkunnigt för sin »risgrynss och blodkorv». År 1869 brann denna av Bellman i Fredman-

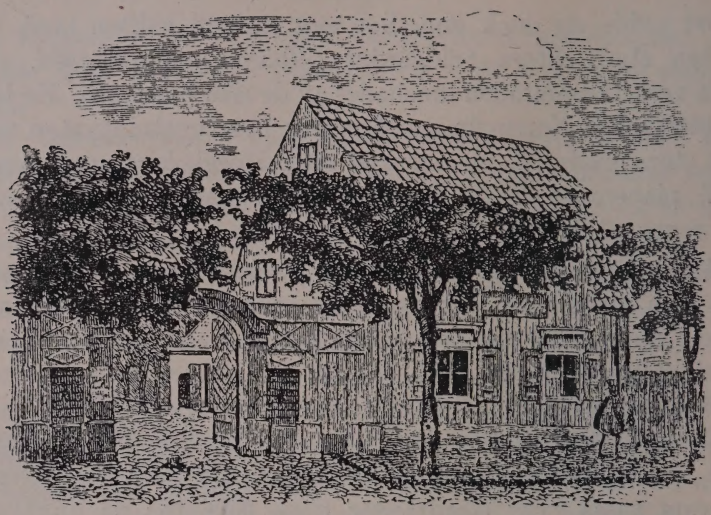

Värdshuset Tre liljor på 1850-talet.

epistel nr 44 omnämnda krog: »Movitz helt allena på Tre liljor satt en gång . . . .»

Nr 53 Norrtullsgatan, som fordom inrymde värdshuset Altona, påbyggdes i senare tid och blev lokal för den s. k. Tysta skolan. Ännu stå träd kvar från den tid, då värdshuset florerade, och däribland en lönn, i vars krona servering säges hava ägt rum. Huset är nu rivet.

Nya Kungsholmsbron. Genom subskription insamlade myntinspektoren Anders Björn f. o. m. år 1667 medel till byggande av en bro mellan Kungsholmen och Norrmalm. Den blev färdig 1670 och fick passeras mot betalning av bropenningar men var redan 1708 så förfallen, att en ny måste anläggas, vilket krävde en tid av 11 år. Ryska fångar användes härvid som arbetare. Båda dessa broar, som voro av trä och tillhörde enskilda personer, inköptes av staden, varefter beslut fattades om anläggandet av en stenbro. 1766 nedlades för detta ändamål den första stenkistan, men först 1770 var bron färdig och på ömse sidor försedd med badsumpar för herrar och damer. Den, som mest verkade för denna senare brobyggnad, var

Värdshuset Altona på 1850-talet. I senare tid »Tysta skolan».

riksrådet Edmund Gripenhielm, som ägde nuvarande Serafimerlasarettets tomt. Bron är nu under rivning. Se Serafimerlasarettet!

Nybergsgatan, från Linnégatan till Kommendörsgatan, bär namnet efter fortifikationsmurmästaren Anders Nyberg. Om ordstävet: »Du är lycklig du, Nyberg, ty du vet ingenting» härleder sig från dennes hustru, anses ej vara bevisat.

Nybron, emellan Ladugårdslandet och Blasiiholmen, anlades 1641 på amiralitetets bekostnad och kallades Nya bron, sedan Stora Ladugårdslandsbron, till skillnad från bron vid Riddargatbacken. Se Norrmalm! Efter 1666 fick staden själv underhålla denna pålbro, varefter upptagandet av bropenningar, som en tid på 1700-talet förekom, upphävdes. Den 31 okt. 1835 föreslogo kommitterade för börs-, bro- och hamnbyggnaderna att till minne av konung Karl XIV Johans 25 år förut inträffade ankomst till huvudstaden få anlägga en järnbro med kajbyggnad av huggen sten i stället för den bristfälliga Nybron. K. m:t ansåg lämpligare, att en sådan kaj uppfördes i stället för bron, och att den väster därom belägna Packartorgsviken igenfylldes. Arbetet härmed började 1838, och den 1 maj tio år senare öppnades den nya farvägen. Samtidigt försvann träsket, Katthavet, väster om bron, och ombildades

till park, som fått namn efter den store kemisten Jöns Jakob Berzelius, vars staty på enskildas bekostnad restes där 1858. Se Berzelii park, Norrmalm!

Nybrogatan hette ända inpå 1860-talet Seved Bååtsgatan, efter riksskattmästaren friherre Seved Bååt, död 1669.

Kungsvägen kallades genomsprängningen av Tyskbagarbergen. Första skottet brann den 3 maj 1861. Arbetet, som leddes av den ivrige kommunalmannen, dåvarande löjtnanten, sedermera överstelöjtnanten Georg Wolfgang von Francken, blev fullbordat 1867 och ansågs på sin tid som en stor märkvärdighet. Den sålunda uppkomna gatdelen kallades även länge Karl XV:s port. Ännu synas ett par klippväggar vid Nybrogatans norra ände, mittför Artillerikasernen, som uppfördes 1873—1877.

Nr 8 Nybrogatan har i portgången kryssvalv från det ursprungliga huset, som boktindaren Elias Carlbom 1774 erhöll tillstånd att uppföra. Det ägdes 1793 av majoren friherre E. K. Uggla och 1797 av hovkvartermästaren K. M. Ackerman.

Nr 14 A Nybrogatan. Apoteket »Vita Björnen» inrymdes där i ett hus, som intill våra dagar varit det äldsta privata på Östermalm. Detta gamla hus, det enda stenhus, som för 50 år sedan fanns i östra husraden norr om Riddargatan, har nu efterträtts av ett nytt. Den gamla portalen, som nu pryder ingången till ett gårdshus, har i kartuschen ett monogram och årtalet 1663. Se Apotek!

Nygränd nämnes under 1500-talets förra hälft.

Nr 2 Nygränd, Kråkgränd, är ett 1600-talshus, med s. k. källarhals. Se 38 Prästgatan! Ovan den rundbågiga portalen är en kvadratisk ljusglugg. Därunder läses på ömse sidor om ett bomärke: »H. H. S., C. I. D. Anno 1651.» Borgaren Hans Hansson och Kristina Jakobsdotter (Schrimsnoor) voro de första ägarna av detta hus, vars inre genom reparationer förändrats. Ekporten torde även stamma från byggnadstiden liksom murarna, vilka hava raka ankarslutar med upprullat blad.

Nr 4 Nygränd, Kråkgränd. Den västra brandmuren har bevarat en trappgavel av medeltida form. Husets murar med sina dels y-formiga, dels raka ankarslutar med upprullat blad torde härstamma från samma tid som nämnda gavel.

Nytorget på Södermalm var anlagt 1733.

Nr 23 A och B Nytorgsgatan. År 1763 var fabrikören Johan Didrik Georg Schulz ägare av tomterna med där belägna hus.

* * *

Oakhill på Djurgården. Från denna plats, där grevinnan Baker ägde en villa med samma namn, åsåg söndagseftermiddagen den 26 juli 1829 drottning Desideria och kronprinsessan Josefina Bellmansbystens avtäckning. Det äldre trähuset torde vara kvar från den tiden. Se Bellmans byst!

Oakhill inköptes 1907 av storfurstinnan Sergius, fostermoder och faster till prinsessan Maria, hertigens av Södermanland, prins Vilhelms, f. d. gemål. Det här uppförda palatset överlämnades såsom bröllopsgåva åt hertigparet.

Obelisken. Se Slottsbacken!

Observatorium. Sedan vetenskapsakademien år 1741 blivit stiftad, uppstod snart fråga om anläggande av ett observatorium i Stockholm. Den förste, som väckte tal härom, var akademiens sekreterare, matematikern Per Elvius, född 1710, död 1749. Då Stockholms stad upplåtit tomt på den ännu återstående högsta kullen av Brunkeberg och konungen tillåtit akademien att använda de byggnadsämnen, som för slottets uppförande voro umbärliga, lades 1748 grunden till Observatoriihuset, vilket uppfördes efter ritning av arkitekten och hovintendenten Karl Hårleman och högtidligen invigdes 1753. Bland dem, som befordrade verket, var även köpmannen Klas Grill, vilken lämnade rikliga penningförskott.

Olofsgatan är uppkallad till minne av S:t Olofs kapell och hette till 1885 Repslagargatan. Se Adolf Fredriks kyrka!

Nr 18 Olofsgatan, nr 7 Adolf Fredriks kyrkogata. Forna ägare av hörntomten: bryggarna Lorens Westman 1752, dennes son Isak Westman 1788, K. H. Roos 1800. Någon av de förstnämnda torde hava uppfört det med säteritak försedda nr 7. Södra tomten vid Olofsgatan kallades 1788 »Bryggaren Isaak Westmans obebyggde tomt». Hörnhuset däremot var då byggt.

Owengatan, från Hantverkargatan till Mälaren, hette förut Glasbruksgatan.

Samuel Owen, den svenska ångfartygsindustriens fader, bodde i nr 7 Hantverkargatan enligt en där anbragt minnestavla. Han var född i England 1774 och kom 1804 till Sverige för att uppsätta ångmaskiner. Efter två år bosatte han sig i Stockholm och dog där 1854.

Oxenstiernska huset. Se nr 2 Storkyrkobrinken!

Nr 7 Oxtorgsgatan. Tillstånd till husets uppförande erhöll bryggaren Jan Dubois år 1759.

Nr 10 Oxtorgsgatan. År 1758 erhöll kakelugnsmakaren Petter Holm tillstånd att uppföra detta hus i tre våningar med brutet tak och vindskupor på sin avbrända tomt.

* * *

Parmmätargatan, av parm, hömått. Någon parmmätare torde hava bott där.

Peder Myndes backe. År 1691 erhöll borgaren Petter Mynder stadens fastebrev å ett stenhus i den södra förstadens västra del vid Mariagatan.

Nr 5 Peder Myndes backe, nr 3 Mariegränd, Stockholms sjömanshem, har vid gårdssidan y-formiga ankarslutar och en i väggen insatt kartusch med följande inskription: »F. B., M. B. W. Gott mit uns! Anno 1647.» Inkörsporten i nr 3 är kryssvälvd. Huset ägdes 1774 av fabrikören J. J. Hoving och 1775 av fabrikören A. Remahl. Sedan 1897 tillhör det Stockholms sjömanshem.

Pelarbacken, kvarter vid Götgatan, har sitt namn efter tre där fordom stående stenhällar, som blivit resta före år 1400. På dessa framställdes scener ur Kristi lidandes historia. Intill senare tid har endast en av dessa, en gottländsk kalksten, funnits kvar. Den är för några år sedan förd till Nordiska museet.

På stenens ena sida framställes Kristus på korset och där nedom tvenne kvinnor jämte en inskrift, alltsamman mycket förvittrat. På den andra sidan blev efter omkring 500 år av kungl. vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien anbragt en järnplåt med inskrift av följande lydelse: »Denna minnesvård, uppsatt i anledning av Stockholms tyske borgares övervåld på de svenske den 12 juni 1389, återupprestes år 1837.» Den skulle alltså vara rest till minne av käpplingemorden, vilket dock längesedan är bestritt.

Platsen har utgjort ett s. k. kalvarieberg, »huvudskalleberg», ett Golgata, och nämnes som sådant 1635 av franske legationssekreteraren Charles Ogier i dennes på latin skrivna dagbok. En ung fransman, Jean Baptiste Grossy, som var handsekreterare hos beskickningens huvudman, greve d'Avaux, hade avlidit och blev begraven på denna plats, »längst ute i förstaden Södermalm, där det finns en kulle, som ännu kallas Kalvarieberget, och på vilken än i denna dag kvarstår ett stenkors, uppfört år 1096 (1396?). Invid detta kors uppkastades graven. Det var ett drygt arbete, ty jorden var hård, och det krävdes många tag med spaden och hackan, innan vi kommo så långt, att vi hade tillräckligt stoft att därmed täcka liket. Efter kl. elva på aftonen gick sedan vårt sorgetåg, omgivet av kungliga drabanter, av vilka somliga buro lansar, andra facklor, och åtföljt av alla de fransmän, som voro bosatta här, till den plats, som utsetts åt den döde.» På en bronstavla anbragtes följande av Ogier författade gravskrift: »På denna kulle, där ett monument till åminnelse av Kristi lidande står, av forna tiders svenskar kallad Kalvarieberget, förrättade fromma kristna, som med sitt blod utbredde och förkovrade sin tro, fordom sin andakt. Under drottning

Kristinas, Gustav den stores och Maria Eleonoras dotters, regering, medan den vittberömde Claude de Mesmes, greve d'Avaux, som utomordentligt sändebud från hans allerkristligaste majestät konung Ludvig — för att slita tvisten mellan svenskarna och polackerna — tillbragte en mycket sträng vinter i Stockholm, dog här Jean Baptiste Grossy från Paris, hans andre sekreterare, den 18 april 1635, och utvaldes denna plats sorgfälligt åt honom av ambassadören och upplåts välvilligt av drottningen och femmannarådet invid den stora sten, varpå Jesus Kristus, bärande sitt kors, fordomtima är avbildad, och som beskyddande reser sig över den döde. Ovanpå graven har drottningen täckts låta uppföra denna steninhägnad och därigenom betygat sin tillgivenhet för de katolska fransmännen. Vile han i frid!»

Klippan, där stenen stod, är nu till större delen bortsprängd. Att här åstadkomma en djupare grav synes vid betraktandet av grunden ej hava varit möjligt.

Käpplingestenen var emellertid slutstationen för en via dolorosa, en lidandets väg, korsväg, räknad från Rådhuset, vilket avstånd ansågs vara lika med den väg, som Kristus hade att tillryggalägga mellan Pilati palats och Golgata. De två försvunna stenarna skulle utmärka de platser, där Kristus föll under korset.

Sådana korsvägar förekomma flerstädes i utlandet. Fromma pilgrimer, som i Jerusalem under bön och betraktelser vandrat den nämnda vägsträckan, företogo sedan i sina hemland samma vandring, vilken beräknades till 1361 steg. Johannes Messenius skriver om denna korsvandring:

»I gambla tiden war then skick,
folcket i process thär ut gick,
ett skönt altare thär bygs för hwar,
thär presten sin bön till Gudh bar.»

Dessa altaren voro antagligen flyttbara.

Pipersgatan har sitt namn efter presidenten i kammarkollegium greve Karl Fredrik Piper, son av Karl XII:s minister och gunstling Karl Piper och Kristina Törnflycht. Se nr 12 Schéelegatan, nr 4 Kindstugatan!

Piperska muren, värdshus. Se nr 12 Schéelegatan!

Prechtens gränd. Se Schönfelts gränd!

Pro patria, barnbördshus. Se nr 40 Sveavägen!

Prästgatan är en i slutet av 1880-talet gjord sammanslagning av namnen på fyra gränder: Helvetii (Helvetes) gränd, Svenska Prästgatan, Tyska Prästgatan och Stenbergs (Steinbergs) gränd, uppkallad efter drottning Kristinas gunstling greve Antonius von Steinberg. Helvetiigränd sträckte sig fordom genom en liten stadsdel, Helvitet, mellan S:t Niklas port (Storkyrkobrinken) och Norreport. Prästgatans hus å västra sidan lågo inom gamla stadsmuren. Se nr 4 och 6 Storkyrkobrinken!

Nr 1 Prästgatan. Detta hus i tre våningar har byggts omkring 1620 av riksmarskalken Åke Axelsson Natt och Dag, gift med Elsa Oxenstierna, rikskanslerns syster. Murarna hava x- och y-formiga ankarslutar. Vid gårdssidan äro två fritrappor av huggen sten. Från 1700-talet, då huset användes för kommerskollegii räkning, har det sitt nuvarande utseende.

Nr 3 Prästgatan. Se nr 6 Storkyrkobrinken!

Nr 11 Prästgatan. Omkring år 1700 ägde Markus Anckar hörnhuset vid Prästgatan och Ankargränd, vilken efter honom har sitt namn.

Nr 6 Prästgatan, nr 7 Västerlånggatan, hade vid 1700-talets mitt såsom nu fem våningar och säteritak. I murarna vid Prästgatan synas raka ankarjärn med upprullat blad. Huset är där tämligen oförändrat sedan nämnda tid och har vindskupa med hissbom. Vid Västerlånggatan moderniserades fasaden 1888.

Nr 8 Prästgatan, nr 9 Västerlånggatan. Huset bestod omkring år 1700 av tvenne sådana, vilkas skillnad ännu kan iakttagas. Det norra har vertikala ankarslutar med upprullat blad, på det södra äro de försedda med dubbla voluter.

Nr 10 Prästgatan, nr 11 Västerlånggatan, har raka ankarslutar med upprullat blad vid Prästgatan, ankarslutar med voluter och upprullat blad vid Västerlånggatan. Huset torde hava ombyggts i början av 1700-talet.

Nr 12 Prästgatan, nr 13 Västerlånggatan, är liksom de föregående vid samma sida 1600-talshus, varom ankarjärnen vittna. Vid omdekoreringen under senare delen av 1800-talet insattes i väggen vid Västerlånggatan byster av Viktor Emanuel, Garibaldi och Cavour.

Nr 14 Prästgatan, nr 15 Västerlånggatan, har vertikala ankarslutar med upprullat blad, vilka liksom sandstensportalen vittna om 1600-talet.

Nr 16 Prästgatan, nr 17 Västerlånggatan, är moderniserat. Här låg en tid Ormens värdshus. Gabriel Orm var en mycket känd värdshusvärd, som ofta bytte om källare och tjänare. År 1754 hade han sina lokaler »vid Stora kyrkobrinken mitt emot Prästgatan uti den s. k. Helvitesgränd, första porten på vänstra handen och en trappa upp». Tre »pigor» serverade. Där fanns på 1880-talet ett schweizeri, som mången ännu torde minnas. 1758 höll han värdshus i kammarherren Konrad Lohes hus nr 21 Stora Nygatan. Han hade då såsom förut tre pigor, därav två nya. 1761 innehade han Altona. Se nr 53 Norrtullsgatan! 1763 hade han källarrörelse i nr 43 Västerlånggatan och 1771 i hörnet av Riddarhustorget och Urvädersgränd. 1773 gjorde han konkurs och dog. I Fredmans epistel nr 16 sjunger Bellman: »Ack, si Ormens pigor . . . si Kajsa — blås bra! Si kjortlarna, vita klackar, gossar, och målade skor!»

Nr 84 Prästgatan, nr 38 Järntorget. De båda husen tillhörde omkring år 1700 vinskänken Jochom Frick. Husen hava nu ungefär samma utseende som 1755 med portgång från Järntorget och den en trappa upp belägna egendomliga gården. Sistnämnda år var kryddkrämaren Hindrich Lorentz Hoijer dess ägare.

Nr 86 Prästgatan, nr 34 och 36 Österlånggatan. Huset vid Järntorget ägdes 1654 av riksrådet Arvid Forbus och kallades »Kyskendaal». Det ombyggdes två år senare av Conrad Fult. 1898, då 34 och 36 sammanslogos, tillkom det nuvarande huset. Nr 36 vid Österlånggatan inrymde under 1700-talet krogen Krypin, nämnd i Fredmans epistel nr 23: »Ack, du, min moder, säj,

vem dig sände . . .!» Till lokalen i källarvalven ledde nedgången direkt från gatan.

Angående övriga hus vid Prästgatan — se Västerlånggatan och Skomakargatan!

* * *

Regeringsgatan fick sitt namn på 1630-talet för att erinra om förmyndarregeringen. Den hette förut Mellangatan och Allmänningsgatan. Se Norrmalm!

Nr 9 Regeringsgatan, Källaren Vinfatet, i början av 1700-talet kallad Heidelbergske Wijn-Fatet, låg här och fanns i mitten av 1800-talet.

Nr 11 Regeringsgatan inrymde Franska värdshuset, som fanns där i början av 1800-talet.

Nr 41 Regeringsgatan. På en stenplatta över gårdsporten läses: »Anno 1656» och över porten vid gatan: »Uppfört 1656, ombyggt 1888.» Huset har på 1600-talet tillhört kaplanen i S:t Jakob Anders Nortman.

Nr 47 Regeringsgatan. Den ursprungliga, här belägna källaren Tre remmare, bar årtalet 1688 på stenskylten ovan porten. I det gamla huset fanns ett litet rum, som benämndes »Skrubben nr 4», omnämnt av Bellman i Fredmans sång nr 28: »Tre studenter, certim tre, till Stockholm sig utstyra, stanna' på Tre remmare i skrubben nr 4.» En efterbildning av detta rum finns i det under slutet av 1800-talet ombyggda huset.

Nr 55 Regeringsgatan. År 1802 erhöll »bisittaren i det lovliga hattmakareämbetet» Peter Lundholm tillstånd att uppföra detta hus »vid hörnet av Regeringsgatan och Trumpetarebacken», nu Mäster Samuelsgatan.

Nr 85 Regeringsgatan, nr 18 David Bagares gata. År 1777 anhöll traktören Peter Dahlqvist att få bygga på sin gård och lägga tegeltak på två små bodar. Han var även 1761 här husägare och uppförde 1798 en nybyggnad på området. Ägare: korpral P. Bogström 1741, sjömannen A. Örnstedt 1747, lästmakaren E. Flodin 1752, löjtnanten A. Springer s. å.

Nr 2 och 4 Regeringsgatan ägdes på 1600-talet av guldsmeden Bengt Olsson, sedan av guldsmederna David Richter och Henrik Feiff. I nr 2 har apoteket Lejonet varit inrymt. Se Apotek!

Nr 8 Regeringsgatan ombyggdes 1902. Huset, som i många år inrymt apoteket Lejonet, var ett av de äldsta på Norrmalm. Å fasaden insattes ett förut vid gårdssidan befintligt stenornament, föreställande en mortel med stöt samt försett med inskriften: »Ora et labora (Bed och arbeta)! T. H. 1650.» Detta blev 1916 flyttat till porten i nr 1 Jakobsgatan, där apoteket nu är inrymt. Se Apotek!

Nr 20 Regeringsgatan har tillhört Banérska släkten. Gårdssidans mur har vertikala ankarjärn med upprullat blad.

Nr 22 Regeringsgatan ägdes 1662 av kamreraren Lars Arvidsson, stamfader för ätterna Weidenhielm och Lagerheim, och 1770 av handlanden Isak Ekström.

Nr 26 Regeringsgatan har tillhört amiralgeneralen Hans Wachtmeister, född i Stockholm 1641, död där 1714. Huset har kraftiga murar och kryssvalv i port- och trappgångarna. 1774 erhöll ägaren, köpmannen Adolf König, rättighet att reparera huset.

Nr 28 Regeringsgatan har kryssvalv i port- och trappgång och på gårdssidan stora droppar i murytan. År 1779 gavs åt assessorn Abraham Hedman tillstånd till nybyggnad. Senare hava på- och ombyggnader skett. Se 15 A och B Västra Trädgårdsgatan!

Nr 30 Regeringsgatan har en segmentformad fronton, prydd med tandsnitt och ett runt fönster, omgivet med lager- och ekkvistar. Det nuvarande huset uppfördes efter 1788 vunnen tillåtelse av friherre Erik Göran Adelsvärd.

Nr 40 Regeringsgatan. Tomten med hus ägdes på 1600-talet av Lars Månsson Örnestierna. Det nuvarande huset bär på fasaden årtalen 1723, 1782 och 1881, då om- och tillbyggnader skett. År 1784 ägdes tomten med åbyggnader av hovmarskalken friherre Kristoffer Manderström, som uppförde det nuvarande, sedermera ombyggda huset. — Mander-

ström utgav »Försök till ett svenskt rimlexikon» och »Mina poetiska arbeten», vari finnas dikter även på latin och franska. Han dog i Stockholm 1788.

Huset har senare ägts av släkten Lagerheim. De båda sistnämnda ätternas vapensköldar synas över portalerna vid gatan och gården.

Nr 74 Regeringsgatan förskriver sig till 1700-talet. Ägare till den södra tomten med hus hava varit: 1717 handlanden A. Hedenström, 1725 vaktmästaren A. Bäck, 1744 brandvaktmästaren P. Wässberg, 1773 tobaksfabrikören A. Strömberg, 1789 fabrikören J. Åkerblad, 1798 bankbokhållaren M. R. Ekman. De tre senare torde hava ägt hela området.

Rejmersholm, som fordom hette Räkningeholmen, är uppkallad efter rådmannen A. Rejmers, som förvandlade den stenbundna och ouppodlade holmen till en vacker park. Ett stenmonument med följande inskription restes till erinran härom på holmens norra sida och kvarstår ännu:

»Vandringsman! Skåda här den fordna Räkenholmens klippor, till blomstrande ängar, fält och trädgårdar förvandlade genom den förtjänte rådmannens i Stockholm herr Anders Rejmers flit och kostnad. Från år 1784 till 1798 har han här använt lediga stunder att av sjö och berg tilldana fruktbart land. In uti ålderdomen gagnande lärer han dig, att nyttig flit är vila. Vänner reste honom stenen till hedrande åminnelse, och stället blev kallat Rejmersholm den 24 junii år 1798.»

Rensgatan. Bryggaråldermannen Johan Rehn erhöll 1686 fastebrev å en tomt i denna trakt.

Renstjernasgatan. Jakob Momma, rik handlande, adlad Reenstierna, inköpte där egendomar på 1660-talet. Hans son var kungliga rådet, presidenten greve Jakob Reenstierna, död 1716.

Repslagargatan, Repare- och Repergatan förekommo i skilda stadsdelar. 1646 nämnes repslagaren Jochim Kruses gård vid Repslagaregatan å Södermalm. Något senare finner man Repslagaregatan å Norrmalm (Olofsgatan) och Reparebansgatan på Kungsholmen (Fleminggatan).

Repslagargatan å Söder hette förut Noearksgatan efter ett i gatan utskjutande hus, i vilket skalden Lars Wivallius, död 1669, säges hava bott. Huset är nu rivet.

Nr 3 Repslagargatan, nr 12 Mariagatan. Huset uppfördes efter 1760 gillad ritning av kaptenen Sven Hagberg.

Nr 4 Repslagargatan. Se nr 14 Mariagatan!

Nr 14 Repslagargatan, nr 5 S:t Paulsgatan, Skaraborgsgatan, är ett trevåningshus med säteritak, kryssvalv i portgången och fönster i murlivet. Huset ägdes år 1801 av en greve Frölich. Det kallades då Lindencreutzska huset. Presidenten Albrekt Lindencreutz dog 1744 och begrovs i Maria kyrka.

Nr 16 Repslagargatan. 1754 anhöll »änkan madame» Sara Eckerman om tillstånd att här bygga.

Nr 18 Repslagargatan bär i portalen årtalet 1754 samt bokstäverna P. E. Däröver är en grupp av vinkel, passare m. m. Huset byggdes nämnda år av snickarmästaren Petter Erling.

Nr 20 Repslagargatan har vackra kryssvalv i portgång och förstuga, ålderdomlig, prydlig inkörsport av trä med skulpterade bandrosetter m. m. Huset ägdes 1762 av lärftskramhandlaren E. Frisk, vars änka 1787 företog en ombyggnad.

Nr 22 A Repslagargatan, ett tvåvåningshus med kryssvalv i portgången och förstugan, har vid gårdssidan en kalkstensportal med kulornament. I träporten sitta en orm eller ödlelik portklapp. År 1766 fick köpmannen Simon Daniel Hermanni tillstånd att uppföra detta hus.

Nr 22 B Repslagargatan är uppfört av köpmannen M. Kruse efter anhållan om tillstånd 1797.

Riddargatan. Backen från Birger Jarlsgatan kallades under 1700-talet och in på 1860-talet Sperlingens backe efter någon husägare med namnet Sperling, vilket ägdes av flera.

Nr 1 och 3 Riddargatan. År 1733 erhöll bagaren »Cameker» (Kammecker) tillstånd att bygga här, vid Sperlingens backe, likaså samme man 1748, då »slåttsbagare», varefter hörnhuset i två våningar uppfördes. Det är nu till större delen ombyggt.

Andra ägare: 1754 kammarrådet N. Sandelhjelm, 1763 hovbagaren K. Kammecker och 1784 statssekreteraren Elis Schröderheim.

Nr 13 Riddargatan, Artillerimuseum. I forna tider var Stockholms slott rikets förnämsta arsenal. Sedan Ladugårdslandet blivit donerat till staden, lät Karl XI förflytta arkliet, vapensamlingarna, till de av honom omkring 1690 uppförda träbyggnader, som lågo på samma plats som den i mitten av 1700-talet uppförda, ännu befintliga Artillerigården, nu Artillerimuseum. I dessa trähus tillverkades även gevär. År 1697 gjorde k. m:t (Karl XI) ett förslag att till tyghus inreda det s. k. Provianthuset, nu Kronobageriet, nr 2 Sibyllegatan, vilket låg »mellan sjön och Tyggården». Emellertid hade »Drottning Kristinas lusthus», nr 2 Västra Trädgårdsgatan, till år 1691 använts som arsenal. Arkliet blev då på grund av kungliga brevet av den 16 juni 1689 flyttat till De la Gardieska palatset, Makalös, vilket genom reduktionen tillfallit kronan. Se Fredrikshov, Kungsträdgården!

Nr 4 och 6 Riddargatan förskriva sig även till 1700-talet. Nr 6 har vindskupa med hissbom vid gårdssidan.

Riddarholmskyrkan. På Kedjeskär anlade Magnus Ladulås mellan åren 1278 och 1285 ett kloster med kyrka åt franciskaner- eller gråmunkebröderna. Efter dessa kallades holmen Gråmunkeholmen ända till 1637, då namnet Riddarholmen första gången förekommer, nämligen i Tänkeboken. Om dess allmänna användning gav Karl XI uttrycklig befallning. Genom sitt testamente, upprättat 1285, tilldelade konung Magnus klostret åtskilliga gåvor, däribland sin gård Snyterstad, guld- och silverkärl och andra dyrbarheter. Följande år upplät han åt gråbröderna hela Kedjeskär och den del av Stadsholmen, som var belägen mellan klosterholmen och västra stadsmuren, och 1290 bekommo de även de stenhus, som konungen ägde på Norra malmen och en viss del av densamma, vilken dock efter mycken tvist med nunnorna i S:t Klara år 1320 återgavs till deras kloster.

Den fromme konungen erhöll av de andliga fäderna de högsta

lovord och kallades »lydnones son och salighetens betjänt». För sin givmildhet fordrade han blott, att hans i kyrkan tillredda grav skulle underhållas. När han den 18 december 1290 hade avlidit på Visingsö, buro de av honom beskyddade bönderna hans lik, som följdes av riddare och präster, till Stockholm, en färd, som krävde 12 dagar. Här blev han begraven nedanför högaltaret i den av honom uppförda och omhuldade kyrkan. Konung Magnus frikostighet följdes snart av andra, så att klostret vid reformationen var ett bland Sveriges rikaste.

Enligt en gammal teckning var den äldsta kyrkan fristående. Dess torn var så starkt, att det kunde begagnas som fäste. Taket var täckt med spån till 1416, då gardianen, pater senior Jakob Haqvini lät belägga högkoret med blytak. Rimkrönikan förmäler om klostret och kyrkan:

»Sedan sköt Gud honom i huga
för sina själ och sina husfruga
å en holm, heter Kidiaskär,
ett kloster lot han mura där
sva vänt och sva höveligt,
att i hans rike var ej annet slikt.
Det klostret gav han barföttabröder.
Där bad han sig läggia, da han var döder.
Kyrkian är vän och stoor
och haver en fagran, ljusan kor.
Svebogana äre lagde med gull.
Det är mycket folk i, da hon är full.»

Inne i kyrkan funnos många kor och altaren, såsom Jungfru Marias altare eller Vårfrualtaret, nu Gustavianska gravkoret, S:t Franciskus kor, nu Karolinska gravkoret, Själakoret, nu Torstenssonska koret, Heliga korsaltaret, mitt i kyrkan.

Omkring kyrkan lågo flera byggnader, såsom fyra kapell och det egentliga klostret, söder om densamma.

Munkarna sysselsatte sig ej uteslutande med tiggeri och andaktsövningar. De hängåvo sig även åt studier och hade för detta ändamål samlat ett rikhaltigt bibliotek, vilket nämnes 1348 och vid reformationen var ganska betydande. Detta

fick jesuitmissionären Laurentius Norvegus i sin vård. Då han 1580 och andra trosbröder fördrevos ur riket, medförde han en stor del av boksamlingen till Riga och Braunsberg, varifrån dock Gustav II Adolf återtog dessa bokskatter och skänkte dem till Uppsala universitet.

Gråmunkarnas kloster var under medeltiden skådeplats för flera märkliga tilldragelser. I deras klostersal ingick konung Albrekt 1371 förlikning med rådet och förband sig att ej lämna rikets slott åt andra än svenska män, i samma sal förpliktade sig rådet 1497 att enligt Kalmar recess av 1483 antaga konung Hans, som ej var allmänt erkänd i riket. I Gråmunkekyrkan vigdes Laurentius Petri till ärkebiskop, varvid konung Gustav själv satte kräklan i hans hand. Här begick 1382 den mäktige riksdrotsen Bo Jonsson Grip nidingsmordet på riddaren Karl Nilsson Ferla, vilken förmentes hava haft någon kärlekshandel med den förres andra fru.

Den förföljde riddaren hade tagit sin tillflykt till kyrkan, som på den tiden erbjöd en fristad för grova förbrytare, men blev vid högaltaret nedhuggen. I dödsångesten skall han hava hållit så fast vid altarets hörnkant, att han i fallet lösryckte en del därav. Bo Jonsson säges hava huggit sitt offer i tolv stycken. När sedan gravstenen, som ännu finnes kvar vid södra sidan av altaret, lades över riddar Karls grav, påstås den hava rämnat i lika många delar.

Genom Västerås recess 1527 krossades klosterväsendet, de välfödda bröderna på Gråmunkeholmen blevo genast fördrivna »från sina bekväma och lättjefulla boningar», många lämnade riket, andra stannade kvar som lösdrivare och levde av allmosor.

I stället fingo nunnorna från S:t Klara samma år flytta in i det gamla munkklostret, där de skulle »njuta, vad till deras bärgning och uppehälle nödigt var». Se Klara kyrka! Redan 1531 måste dock en del av dem övergiva denna fristad. Konungen lät då inreda klosterrummen till ett helgeandshus, sjuk- och fattighus, som snart blev befolkat av sjuka och nödställda från det gamla helgeandshuset på Helgeandsholmen och andra liknande anstalter i staden. De nunnor, som icke

kunde försörja sig, skulle få stanna kvar för att vara de sjuka till tjänst. Då 1551 sjukhuset, emedan det ansågs hälsoskadligt för den närbelägna staden, flyttades till Danviken, fingo de ännu levande nunnorna medfölja dit. Se Danviken!

Även Gråmunkekyrkan hade emellertid blivit alltmer förfallen. Konungen uppmanade allvarligt Stockholms borgare att underhålla den, men »de undskyllde sig», emedan dem blivit ålagt att uppföra andra byggnader. Med anledning härav utfärdade konungen 1555 ett brev, vari han talar om »den överflödighet, som både i bröllop, barnsöl och andre gästabud haves för händer, vilket allt onyttige förspillningar äre och en stor orsak till att samme byggninger blive tillbake. Vi skole ock väl tro, att uti Stockholm finnes många, som större lust och vilje have till att onyttelig förslämme och fördrämme på en afton tillgörendes några hundrada mark än att giva till föreskrivne körkesbyggning en mark». Därefter följer hans befallning om kyrkans iståndsättande, vartill även han själv ville bidraga, men det oaktat uteblev arbetet härmed.

Det började först under Johan III, vilken älskade konst och vetenskap, vårdade sig om byggnader och minnesmärken från forntiden, uppförde många nya hus och föga fäste sig vid kostnaderna. Han lät ombygga kyrkan delvis med bibehållande av de gamla murarna. Högkoret och södra sidoskeppet blevo då uppförda, och tornet byggdes högre. Arbetet härmed var färdigt 1576, tornspiran restes först 1589. Sedan dess har kyrkan många gånger reparerats, i synnerhet efter 1802 och 1835 års eldsvådor. Vid den senare av dessa, vilken förorsakats av åskan, blevo kyrkan och en del gravkor svårt skadade. Det vackra, resliga tornet föll, klockorna och tornuret smälte, och själva kyrkan blev en taklös ruin. Då den därefter reparerades, uppsattes 1841 det nuvarande genombrutna järntornet, vilket ej sammanhänger med kyrkans byggnadsstil. År 1847 stod kyrkan åter färdig. Se Eldsvådor!

Dess sakristia blev byggd före 1595 av rådmannen Ingevald Torstensson. I ett litet utbygge däröver var Klosterlasses kammare, vilken fordom hade ett fönster, som nu är igenmurat.

Före 1806 hade Riddarholmskyrkan och dess församling en kyrkogård, vilken tjänade som begravningsplats och var omgiven av en mur. Här fingo förnäma katoliker begravas, ringare däremot å Klara kyrkogård. Ett brott häremot gjordes 1595, då en av konung Sigismunds präster, en förklädd musikant, som blivit ihjälslagen, skulle begravas å Riddarholmen. Lutheranerna, som satte sig däremot, blevo av Sigismunds polska hejdukar drivna ur kyrkan, varefter begravningen skedde efter katolsk ritual.

Riddarholmskyrkan är mest känd för sina konungagravar. Den genomgår i våra dagar åter en restauration, vilken torde komma att bringa ljus över mycket, som hittills varit oklart.

Här vila av medeltidens konungar Magnus Ladulås jämte dennes sonson prins Magnus, som på 11,000 jungfrurs dag 1320 blev halshuggen på Helgeandsholmen, och Karl VIII Knutsson och efter reformationen Gustav II Adolf och alla följande regenter med undantag av drottning Kristina.

Över Magnus Ladulås lät Johan III uppföra det ännu befintliga s. k. cenotafet, tom grav, å vars övre sida den avlidnes bild är uthuggen, försedd med krona, äpple och spira. På de övriga sidorna äro latinska inskrifter. En bland dessa, som är författad av konung Johan och nu ej finnes i behåll, upptecknades jämte andra av en schlesisk krigare, sedermera kejserliga rådet Erik Lassota von Stebelow, som 1590 besökte Sverige. Den lyder:

»Cum Magnus esset rex,
floruit justitia et lex.
Religionis hic pius cultor,
scelerum acerrimus ultor.
Pauperibusque carus,
dum vixit, nunquam avarus.»

Eller på svenska: Då Magnus var konung, blomstrade rättvisa och lag. Han var religionens fromme vårdare och brottens stränge hämnare. Älskad av de fattiga var han, så länge han levde, aldrig njugg.

Bredvid är Karl VIII Knutssons cenotaf, förfärdigad vid samma tid och i samma stil. Monumentet är prytt med riksvapnet, bondevapnet och den avlidnes närmaste anors vapen samt försett med inskrifter. Båda dessa gravar hava öppnats och undersökts 1744 och 1813, varvid dock varken kistor eller likrester anträffades. Nu, 1916, hava emellertid sådana kommit i dagen.

Man har där funnit sju fullständiga skelett, fem män och två kvinnor, däribland Magnus Ladulås, som dog av »svaar soot», benröta, varav benen bära tydliga tecken, den storväxte Karl VIII Knutsson, som, ehuru sjuttioårig, hade sina trettiotvå oskadade tänder i behåll, och den tjuguårige halshuggne prinsen Magnus Birgersson. Vilka de övriga mansskeletten i livet tillhört, synes ej vara avgjort. Måhända har ett av dem varit marsken Tyrgils Knutssons. Det ena av kvinnoskeletten anses vara drottning Helvigs, konung Magnus gemåls. Om det andra varit hans dotter Richissas, abbedissans i S:t Klara, eller icke, har ännu icke uttalats någon bestämd åsikt. Bägge kvinnorna torde hava varit omkring sjuttio år gamla.

Gustavianska gravkoret fullbordades 1634 på kyrkans södra sida, där fordom Vårfrualtaret hade sin plats, efter av Gustav II Adolf före avresan till Tyskland given befallning. Konungen blev här begraven den 22 juni 1634. Koret är byggt i götisk stil och upplyses av sju höga, smala fönster, under vilka på de yttre sidorna läsas följande av Axel Oxenstierna författade inskrifter: »In angustiis intravit, pietatem amavit, hostes prostravit, regnum dilatavit, svecos exaltavit, oppressos liberavit, moriens triumphavit (Han inlät sig i svåra företag, han älskade fromhet, han slog sina fiender, han utvidgade sitt rike, han höjde svenskarna, han befriade de förtryckta, och döende segrade han).» Den på korsets spira uppsatta svanen, som föreställes med sitt blod mata sina ungar, syftar på Gustav Adolf, som offrade sitt liv för fäderneslandet och den lutherska läran. Konungens kista är av ek, överdragen med violett sammet och innesluten i en större kista av tenn, prydd med riks- och provinsvapnen. Sedan 1832 är kistan innesluten i

en sarkofag av grön marmor, vilken Gustav III låtit förfärdiga åt sin fader, men som av Karl XIV Johan tillägnades hjältekonungen. Inskriften utgöres av de tre orden: »Gustavus Adolphus magnus (Gustav Adolf den store).»

Då 1744 alla kistor i detta kor öppnades, befanns Gustav Adolfs ansikte nästan oförändrat och likt de porträtt, som finnas av honom. Till och med hår och skägg hade den beskrivna färgen. Över svepningen ligger i en sammetspung den gulddosa, i vilken konungens hjärta förvaras. Här vilar även hans gemål, Maria Eleonora av Brandenburg.

I det nedre griftvalvet förvaras de jordiska kvarlevorna av konungarna Adolf Fredrik, Gustav III, Karl XIII med gemåler samt Gustav IV Adolf och dennes son, prins Gustav av Vasa, död 1877, och flera av samma kungliga hus.

Väster härom är Bernadotteska gravkoret, färdigbyggt 1860.

I det övre koret vilar den store stamfadern för vårt nuvarande konungahus. Hans präktiga sarkofag, förfärdigad av porfyr från Älvdalen, är kopierad efter den romerske statsmannen och fältherren Agrippas i Vatikanen.

I samma kor står en enkel sarkofag av grön kolmårdsmarmor, som gömmer konung Oskar II:s stoft. I valvet därunder slumra övriga medlemmar av huset Bernadotte.

På kyrkans norra sida invid högkoret, där fordom S:t Franciskus altare stod, är nu Karolinska gravkoret. Byggnaden påbörjades 1686 enligt Nikodemus Tessin d. ä:s ritning, men arbetet avstannade sedan, återupptogs efter hans död av hovintendenten Karl Hårleman 1729 och blev först 1743 fullbordat efter den ursprungliga planen. Dess nyitalienska stil överensstämmer ej med kyrkans gotiska. Utom de tre stora Karlarna vila här Fredrik I och hans gemål, Ulrika Eleonora, i sarkofager av svensk marmor. På korets yttervägg är en av ärkebiskop Erik Benzelius d. y. författad latinsk inskrift, som tillkännagiver, att byggnaden är ämnad »att förvara minnet av de tre Karlarna, av vilka den förste ökade riket med fyra provinser, den andre försvarade det genom tre segrar på

ett år och den tredje hellre ville dö som konung än icke försvara det förvärvade. Fredrik och Ulrika Eleonora reste minnesvården».

Vasaborgska gravkoret, väster om Bernadotteska, uppfördes i götisk stil omkring 1652 av Gustav II Adolfs och Maergrieta Slots son, riksrådet greve Gustav Gustavsson av Vasaborg, som jämte sin gemål, Anna Sofia av Wied-Runkel och Isenburg, och flera ättlingar här fått sin sista vilostad.

Banérska gravkoret byggdes 1636. Mitt i detsamma är en vacker sarkofag av brun marmor, i vilken riksrådet greve Anders Johan von Höpken år 1758 lät nedlägga fältmarskalken Johan Banérs kista, som dittills förvarats i det under befintliga valvet. På korets ena vägg är ett porträtt av den store fältherren, som lät uppföra detta gravkor. I dess undre valv vila flera medlemmar av hans släkt.

I kyrkans nordvästra hörn, där Själakoret stod, är nu Torstenssonska gravkoret. Det uppfördes av fältmarskalken Lennart Torstenssons änka, Beata Johansdotter De la Gardie. Sedan det efter 110 år kommit i förfall, reparerades det 1761 av riksrådet greve Ture Gabriel Bielke, som var gift andra gången med Torstenssons sonsons änka, Anna Margareta Oxenstierna. Senare, 1831, blev det ånyo restaurerat. I fonden ses fältherrens byst i vit marmor. På en list av ölandssten läses: »Här vilar Lennart Torstensson, född den 17 augusti 1603, död den 7 april 1651.» På södra och norra sidan om dörren äro följande inskrifter: »Hans titlar av greve till Ortala m. m., Svea rikes råd, fältmarskalk, generalguvernör över Västergötland, Dal, Värmeland och Halland uttyda en ringa del av hans dygd. Han fördes som lärling av den store konungen Gustav Adolf på hjältars bana. Han kunde sen ditföra som läromästare den store konungen Karl Gustav. Hans ätt är utslocknad, men hans många segrar, helst den vid Leipzig den 23 oktober 1642 och den vid Jankowitz den 27 juli 1645, äro en odödlig avföda. Över honom och hans maka, grevinnan Beata De la Gardie, med deras livsätt, som utdog i fjärde led, har Svea rikes råd, riddaren och kommendören av k. m:ts

orden greve Ture Gabriel Bielke låtit upprätta detta äreminne 1761.» Fältherrens och hans makas stoft förvaras i präktiga kopparkistor. Här ligga även sönerna Gustav Adolf, död 1653 vid 18 års ålder, och Anders, riksråd, och sonsonen, Karl Ulrik, överste, död 1727 i Brüssel, samt ovannämnde Bielke med sin sista grevinna och flera av Torstenssons ätt.

I kyrkans sydvästra hörn är Strijkska gravkoret, där landshövdingen Johan Strijk och hans fru Britta Skytte äro begravna. Här finnes uppställd spetsen av det 1835 nedbrunna kyrktornet.

Wachtmeisterska och von Fersenska gravkoret är beläget på västra sidan om norra kyrkdörren och gömmer ättlingar av dessa släkter. Koret är uppfört mot mitten av 1600-talet för riksrådet och riksstallmästaren Hans Klasson Wachtmeister, som kämpade i 30-åriga kriget och dog 1652. Graven ärvdes 1699 av hans sondotter Eleonora Margareta, gift med presidenten greve Hans von Fersen.

Lewenhauptska gravkoret är på östra sidan av samma dörr. Här vilar bland andra den tappre generalen, hjälten vid Jakobstadt, Gemauerthof och Ljesna, vilken, om han fått råda, kanske även givit slaget vid Poltava en bättre utgång.

Här ligga också i sina tenn- och kopparkistor hans fru, Britta Dorotea, och hans svärfader, farbrodern, generalen Karl Mauritz Lewenhaupt, som dog 1666, och flera av denna släkt.

Den förste, som där begrovs, var fältmarskalken Gustav Adolf Lewenhaupt, född på Vinäs i Småland 1619. Efter krigstjänst i Holland ingick han i den svenska armén, deltog som kapten i slaget vid Breitenfeld 1642, övertog där, sedan de högre officerarna stupat, befälet över Torstenssonska regementet men föll själv, höljd av sår, och bars nästan livlös från slagfältet. Under Karl X Gustavs krig utmärkte han sig vid många tillfällen och räknas som en av Sveriges tappraste krigare. Han dog 1656 på Rautis gård i Finland.

Adam Ludvig Lewenhaupt, de förenämndas brorson, föddes 1659 i det svenska lägret utanför Köpenhamn. Föräldrarna,

som voro riksrådet greve Ludvig Weirich Lewenhaupt och grevinnan Charlotta Susanna Maria von Hohenlohe-Neuenstein, dogo, medan sonen var barn. Denne fick i greve Per Brahe en öm vårdare, som beredde honom en till och med lärd uppfostran genom undervisning ej blott vid Uppsala utan även vid utländska universitet. Återkommen till Sverige deltog han i en beskickning till Ryssland, kämpade sedan i Österrikes fejder mot turkarna och blev överste i holländska armén.

År 1700 trädde han som sådan i kung Karls tjänst och steg snart i högre rang. Bland dennes generaler var Lewenhaupt en av de utmärktaste och stödde sin krigskonst mera på försiktighet och beräkning än på överlägset mod. Av undseende för överordnade dolde han aldrig, vad han ansåg lända till fäderneslandets bästa.

Hos konungen, som kallade honom »den latinske översten», åtnjöt han ej odelat förtroende och råkade till slut i onåd. Under fångenskapen i Moskva skrev han sin levnadshistoria, som utgavs 1757, och översatte en andaktsbok, kallad »Evangelii sedolära», tryckt 1720.

Lewenhaupt fördes en gång till Petersburg för att utväxlas, men tsaren ändrade sig och lösgav i stället en annan, generalen greve Nils Stromberg. Nu sändes Lewenhaupt åter till Moskva, där han dog den 12 februari 1719. Hans kusin och maka säges hava varit »ett ampert och intrigant fruntimmer», ej så olik sin stammoder, grevinnan Ebba.

Här, i den gamla klosterkyrkan, begrovs på fränders och gråmunkarnas begäran den ädle marsken Tyrgils Knutsson, vars huvud föll för bödelns bila och jämte den övriga kroppen kastades i en grop på avrättsplatsen, det nuvarande Södermalmstorg, här vilade Sten Sture d. y. och hans son, till dess den grymme Kristian II lät föra deras stoft till Södra bergen för att där brännas tillika med blodbadets offer, här blev Måns Bryntesson Lilliehöök begraven, här beskärdes en grav åt den tappre, ridderlige skotten Charles de Mornay, han, som var Erik XIV:s trofaste vän och dog för sin trohet. Han

fann ingen nåd hos konung Johan, för vilken han dock fällde förböner, då denne såsom riksförrädare blev dömd till döden. »I dag dör herr Carolus, genom vars välgärning Johan lever», voro hans sista ord, då han den 4 september 1574 avrättades på Stortorget. Här, vid västra dörren, begrovs också Hogenskild Bielke, som rönte samma öde under den stränge Karl IX. I senare tid fördes Bielkes kvarlevor till det gravkor i Ekebyborna kyrka, nära Ulvåsa, vilket han låtit uppföra för sig och sin fru, Anna Sture. Här sova många av de stora hjältarna från det trettioåriga kriget den eviga sömnen. Här vila Erik Göransson Tegel, Göran Nilsson Gyllenstierna, amiral, död 1618, Karl Johan Adlercreutz, härförare, död 1815, och flera andra utmärkta män.

Utom de nämnda finnas i kyrkan en mängd andra gravar och epitafer. Golvet består av idel gravstenar, vilkas antal uppgivits vara 123.

Kyrkoherdarna, av vilka Olaus Fördeel Angermannus var den förste, bodde i de gamla klosterhusen, till dess 1663 riksmarsken greve Lars Kaggs änka, Agneta Ribbing, skänkte till boställe ett stenhus, nr 3 Övre Munkbron. Detta blev dock snart bofälligt, varför kyrkoherderna måste hyra rum i staden, till dess det ännu kvarstående Gamla gymnasiihuset, nr 7 Birger Jarls torg, som är en av de forna klosterbyggnaderna, 1758 inköptes och för samma ändamål brukades till 1807, då riddarholmsförsamlingen upplöstes. Därefter flyttade pastorn i finska församlingen dit.

Riddarhustorget var ännu 1547 bebyggt och utstakades omkring 1630.

Gustav Vasas staty. Framför Riddarhusets södra fasad står Gustav Vasas staty, modellerad av Pierre L'Archevesque, en fransk bildhuggare, som från 1755 till 1777 vistades i Stockholm och dog i Montpellier 1778. Statyn är gjuten av Gerhard Meyer »den tredje» av kanoner, skänkta av kronan och tagna från fienden år 1700. Se nr 19 Hamngatan! Dess uppresande beslöts av ridderskapet och adeln år 1760, och avtäckningen skedde midsommaraftonen 1774.

Bilden föreställer konungen, klädd i burgundisk dräkt med fotsid mantel, med lagerkrans på huvudet och spira i handen och gående från Riddarhuset till konungaborgen: en svensk adelsman, som uppsteg på Sveriges tron.

Den på sockeln anbragta inskriptionen, »Gustavo Erici, patriæ, libertatis, religionis vindici ex nobili civi opt(imo) regi post bina secula pos(uit) ordo equestris MDCCLXXIII», betyder: Åt Gustav Eriksson, fäderneslandets, frihetens, religionens räddare, som från adelsman blev en stor konung, reste ridderskapet (denna stod) efter tvenne århundraden 1773.

Nr 8 Riddarhustorget, Bondeska palatset, f. d. Rådhuset. Riksskattmästaren friherre Gustav Bonde köpte 1662 av riksmarskalken greve Gabriel Gabrielsson Oxenstierna dennes stenhus och tomt och 1663 efter sin avlidne svåger Konrad von Falkenberg den östra delen av det område, där det nuvarande palatset blev uppfört. På denna östra del byggdes stall och uthus. Arbetet med palatsbygget började antagligen sistnämnda år efter ritningar av Nikodemus Tessin d. ä. 1666 var huset icke färdigt och ännu 1673, då arvsuppgörelsen skedde efter Gustav Bonde, som dog 1667 i Hamburg efter en badresa, till viss del ofullbordat.

Jean de la Vallée har även biträtt vid palatsets uppförande, troligen emedan Tessin alltför mycket måste rikta sin uppmärksamhet på andra byggnadsföretag, Drottningholm, Wrangelska palatset, Bååtska palatset m. fl.

1691 förpantades på tre år palatset jämte dess mindre byggnader på Falkenbergska tomten av presidenten, riksskattmästarens son, greve Karl Bonde, som råkat i trassliga affärer, till fältmarskalken greve Nils Bielke. Genom gifte 1693 med Maria Gustava Gyllenstierna erhöll Karl Bonde av sin svärfader, överståthållaren greve Kristoffer Gyllenstierna, medel till husets återlösande, men den verklige ägaren var Gyllenstierna, som dock senare överlät egendomen på mågen. Efter Karl Bondes död 1699 stannade palatset i änkans ägo och såldes av henne 1730 till Stockholms stad. Den 7 febr. följande år hade magistraten där sitt första sammanträde.

Flyglarna åt söder tillkommo 1758, varefter Rådhuset fick sitt nuvarande utseende. Efter 1915 är det taget i anspråk för andra ändamål.

Nr 10 Riddarhustorget, Riddarhuset. I den av Gustav II Adolf 1626 utfärdade riddarhusordningen erhöll ridderskapet och adeln »till en riddarhusbyggnad den obebyggde platsen, på vilken den nya kyrkan (Trefaldighetskyrkan) för tyskarne skulle uppbyggas, belägen mellan Svartmunke- och Prästegatorne, med all den huggne sten, som där befanns, anten den var lagd i fundamentet eller därtill ämnad och för handen». Dessutom erhöll adeln rättighet att inköpa »alla hus, som voro belägna mellan förbemälte plats, både vid Svartmunke- och Prästegatan, så ock Tyska kyrkan i Vattubrinken och dem alla i Riddarhuset förbygga».

Förut s. å. hade Erik Klasson Bielkes hus vid Svartmangatan, på nuvarande Tyska kyrkogården, för detta ändamål inköpts. Detta revs och ett annat uppfördes, om vilket Axel Oxenstierna 1638 yttrade: »Detta huset och maket, som nu brukas, är varken svarande till tarven, mycket mindre till reputationen.» Redan 1641 vidtogos därför anstalter för en nybyggnad på annan plats.

Sistnämnda år inköpte Axel Oxenstierna därtill större delen av den tomt, å vilken Riddarhuset nu står, och sålde sedan området till ridderskapet och adeln, som uppdrog åt den franske arkitekten Simon de la Vallée att uppföra det nya samlingshuset.

Dennes verksamhet blev emellertid hastigt avbruten. En dag på hösten 1642 mötte han på Stortorget översten Erik Oxenstierna av Eka och råkade i en ordväxling, som slutade så, att översten drog sin värja och genomborrade arkitekten. Efter dennes död övertogs arbetet av sonen Jean de la Vallée, vilken uppgjorde nya ritningar till palatsets ofullbordade delar och till dess yttre utsmyckning.

År 1648 den 16 sept. »begyntes uti den heliga trefaldighets namn först muras med kalk», d. v. s. grundläggningen till det nya huset tog då sin början, och två år senare var den understa

våningen färdig, 1661 skedde taktäckningen, 1662 byggdes trapporna, och 1669 ingicks kontrakt med David Klöker von Ehrenstrahl om takmålningen i stora riddarhussalen, för vilket arbete han erhöll 2,000 riksdaler, en då ganska betydlig summa. Honom tillkommer hedern för husets inre utsirande. I mitten av 1670-talet fullbordades palatset, vilket, slottet undantaget, anses vara Stockholms skönaste byggnad, och på 1680 års riksdag, som inledde reduktionsverket, hade adeln sitt första sammanträde i det nya riddarhuset. Läktaren uppfördes 1741, för att den adliga ungdomen skulle få närvara vid överläggningarna.

Enligt Jean de la Vallées plan, daterad 1660, skulle Riddarhuset förses med två flyglar åt torget, men dessa blevo aldrig uppförda. De norra paviljongerna uppbyggdes 1871 efter ritningar av Adolf Vilhelm Edelsvärd, dock i närmare anslutning till de äldsta och först föreslagna.

I kartuschen ovan portalen läses: »Arte et Marte (Genom fredens och krigets värv).» Under husets taklist äro följande inskriptioner: »Consilio atque sapientia (Genom rådighet och vishet)», »Claris maiorum exemplis (Enligt förfädernas lysande föredömen)», »Animis et felicibus armis (Genom mod och segrar)», »Divina sine numine faustum est nihil (Utan Guds vilja är ingenting lyckosamt)», »Prudentia murus sacer nec decidit nec proditur (En mur, helgad genom klokheten, varken faller eller överlämnas)», »Civium fortitudo præcipuum regni firmamentum (Medborgarnas mannamod är rikets yppersta stöd)», »Dulce et decorum est pro patria mori (Ljuv och ärofull är döden för fäderneslandet)».

I övre våningen ligger stora riddarhussalen, vars väggar prydas av grevliga, friherrliga och adliga ätters vapen, målade på kopparplåtar. Över vasaättens vapen i fonden läses: »Salus populi suprema lex esto (Folkets välfärd skall vara högsta lag)». På salens motsida är följande inskrift: »Pro patria et libertate (För fäderneslandet och friheten)» och i vartdera hörnet under taklisten: »Pie et sincere (Fromt och rättskaffens)», »Juste et moderate (Rättvist och hovsamt)»,

»Provide et concorditer (Försiktigt och enigt)», »Sapienter et fortiter (Vist och modigt)».

Porträtt av lantmarskalkarna från 1627 till 1809, dock ej av Charles Emil Lewenhaupt, 1789, finnas i en av salarna.

I palatsets grundval befanns vid dess förstärkning i slutet av 1850-talet ett nötkreatur vara inmurat alldeles såsom i Skara domkyrka och flera andra offentliga byggnader.

Nr 18 Riddarhustorget. Huset kallas »Lyktan» och är så benämnt efter sina många fönster. Samma namn fick det värdshus, som där hölls i andra våningen. I hörnet av torget och Urvädersgränd låg 1771 i bottenvåningen av samma hus Orms värdshus, känt genom Bellman, som sjöng om »Ormens pigor». Se nr 16 Prästgatan! Huset torde hava ombyggts 1772, påbyggdes 1794 och fick då sin fönstermassa.

Nr 6 Roddargatan, f. d. Fiskargränd, nr 20 Högbergsgatan. I nr 6 bodde tornväktaren, f. d. korpralen Petter Boman, samtida med Bellman och av honom besjungen i Fredmans epistel nr 38: »Där går processen. Kamrater, vem är död i gränden? Jo, korpral Boman, som låg så vattensjuk . . .» och i nr 54: »Blunda och sucka, vrid dina händer hop! Här står Bomans kista bland gråterskor och glas och stop.»

Boman ägde huset sedan 1760, då det byggdes, och bodde där till sin död 1788. Hans dotter blev gift med »ordens-sidenbandväveriidkaren» Adolf Fredrik Forsberg. Ännu 1840 ägdes huset av en dennes ättling. På en av gårdsväggarna synes ett skulpterat änglahuvud, som förut antagligen suttit på något annat hus.

Ropsten har sitt namn därav, att man fordom här ropade efter båt från det mitt emot på Lidingön belägna Torsvik.

Rosendal var ursprungligen ett skogvaktarboställe, som Gustav III skänkte till ståthållaren på Stockholms slott G. De Besche. Denne uppförde där ett vackert trähus och sålde 1798 stället till grevinnan Charlotta Fredrika De Geer, född von Fersen. I denna villa bodde en tid hertig Fredrik Adolf. Den inköptes 1817 av Karl XIV Johan. Efter dess brand två år senare lät denne uppföra det nuvarande lilla lustslottet.

Rosenlundsgatan och Rosenlunds ålderdomshem äro uppkallade efter Rosenlunds eller Lundroths trädgård, som på 1700-talet och senare låg i närheten av nuvarande Tantolunden.

Roslagstorg kallades fordom Träsktorget. Det beskrives år 1800 såsom »snett, trångt och irreguljärt på alla sätt». Området tillhörde sedan 1768 advokatfiskalen Risberg, vars arvingar sålde det till packhuskarlen Holmberg, från vilken det 1790 av staden inköptes för anläggning av det nuvarande torget. Detta har sin största märkvärdighet därav, att bestraffningar där förrättades, sedan skampålen med dithörande bronsbild, Kopparmatte, blivit dit förflyttad från Packartorget, nu Norrmalmstorg. Se Stortorget, Norrmalm!

Rumpfska palatset. Se nr 38 Götgatan!

»Rålambens hoff» låg å Kungsholmen på den plats vid Mälaren, där Södra tegelbruket, som tillhörde Barnhuset, förut varit beläget.

Rännstenar. Anläggning av sådana föreskrevs genom en kunglig förordning 1763.

Rödbodtorget. Innan Keyserska huset, som ofta ingår i August Blanches berättelser och nu fått vika för Centralpalatset, i början av förra århundradet blev uppfört, var där en öppen hamnplats för mälarbåtar. Ett antal staden tillhöriga brygghus och bodar för varuupplag gåvo anledning till namnen Stadsbrygghuslastageplatsen och Röda bodarna, vilket senare såsom bekvämare att uttala blev det allmänna. Genom 1751 års svåra eldsvåda nedbrunno såväl bodar och parmmätarstuga som brygghus, varefter området användes till upplagsplats. Se Eldsvådor! Då drottning Fredrika 1797 från Drottningholm skulle hålla sitt första intåg i Stockholm, blev platsen avröjd och planerad. Den kom dock sedan att brukas som lastageplats och till försäljning av lantmannavaror, vilken senare förrättning pågick ännu under 1860-talet.

Rörstrand nämnes 1288, då konung Magnus Ladulås skänkte denna egendom till Klara kloster, som behöll den till 1511, då borgaren Gert Brynning tillbytte sig den mot ett mindre område på Selaön. Vid detta byte synes Gustav Vasa fäst föga

vikt, ty vid klosterreduktionen lade han Rörstrand under »Spetalet i Stockholm». Mot slutet av hans regering tillhörde det kungsladugården. 1568 donerades Rörstrand till Torbjörn Klockare av Erik XIV eller rättare av »Carin Månss-Dåter», som underskrivit det kungliga brevet och alltså någon gång utövade regeringsärenden. Sedan egendomen därefter varit i borgaren Melchior Volgers ägo, köpte drottning Kristina 1649 av dennes måg generalriksräntmästaren Mårten Weiwitzer Rosenstiernas arvingar Rörstrand för att där inrätta en »riddareskola». Se nr 60—64 Västerlånggatan! 1651 förordnades en »fransösisk språkmästare och professor gallicæ linguæ uti riddareskolan på Rörstrand». Men ett par månader efteråt erhöll hertig Karl Gustav egendomen med de av Rosenstierna uppförda husen »för sig och sina arvingar till evärdelig ägo». Där fanns då utom huvudbyggnad brygghus, tegelbruk och väderkvarn. Vid Karl XI:s reduktion indrogs Rörstrand, som då tillhörde greve Arvid Wittenbergs arvingar, till kronan.

År 1698 förordnade Karl XII, att godset Rörstrand »skulle upplåtas för att där anlägga och inrätta tjänlige manufakturer», och följande år lades egendomen till Stockholms stad. Till följd av de strax efteråt inträffade krigsoroligheterna fördröjdes manufakturanläggningarna och inrymdes i stället ryska, danska, sachsiska och polska fångar i därvarande hus. År 1703 var antalet av dessa 640.

Sedan Rörstrand av staden 1719 utarrenderats till slaktaråldermannen Olof Asker, vilken ej fullgjorde sin skyldighet att där anlägga en fabrik, uppsades denne, varefter egendomen 1731 uthyrdes till »porcelainsmanufaktursocieteten», som där skulle bedriva porslinstillverkning. På 1770-talet ägde major Nordenstolpe fyra femtedelar i denna fabrik, vilka han sålde till sin son korpralen vid livdrabantkåren E. M. Nordenstolpe, som även förvärvade den återstående delen. Efter hans död försålde arvingarna 1797 Rörstrand till överdirektören Bengt Reinhold Geijer, som där avled 1815. Efter honom blev justitierådet Nils Vilhelm Ståle och därefter dennes son

landshövdingen Gustav Holdo Stråle, död 1897, ägare av den berömda, ännu bestående fabriken.

För att freda de vackra rörstrandsängarna från okynne uppsattes i slutet av 1700- eller början av 1800-talet här och där tavlor med varningar och förmaningar på rim, såsom:

»Den, som över denna ängen
genväg eller krokväg går,
skall kanske av efterslängen
känning ha till nästa vår.»

»Värdige medborgersmän,
värdaste medborgarinnor,
älskare och älskarinnor
utav samhällsordningen!
Man har bort påminna er
denna lilla sommarläxa:
trampen intet gräset ner,
låten det få ostört växa!»

På det forna stora rörstrandsområdet, som under tidernas lopp styckats, ligga nu Sabbatsberg, Vasaparken och Birkastaden m. m.

De gamla ståtliga byggnaderna hava i murarna dels ankarslutar med voluter, dels raka ankarslutar med upprullat blad. Till den ålderdomliga gården leder en port med kryssvalv och stenbänkar. Korridorer och trappgångar hava även dylika valv. Över porten vid gatan läses årtalet 1726, tillkommet i senare tid.

* * *

Sabbatsberg, som fordom har hört till Rörstrand, kallades 1733 Rinkeshov. 1709 ägdes det av källarmästaren Valentin Sabbat, vilken innehade värdshuset Rostock vid Västerlånggatan. Då staden 1751 på auktion efter handlanden Didrik Kater inköpte området med byggnader till fattighus, nämnes egendomen Sabbatsberg. Det nu s. k. ålderdomshemmet, som upptager flera av de gamla husen, däribland det gamla värdshuset, är på senare tiden utvidgat med flera nya.

År 1761 invigdes fattighuset av den framstående predikanten, kyrkoherden i riddarholmsförsamlingen Abraham Pet-

tersson, vilken på fattighusdirektionens begäran lät trycka det då hållna talet till förmån för de fattiga. Efter en grundlig reparation invigdes det ånyo 1828 av kyrkoherden i Jakob, sedermera pastor primarius Abraham Pettersson, den förstnämndes sonson.

Sabbatsbergs hälsobrunn, som nu är avstängd, är belägen inom det på området ännu befintliga brunnshuset. Den blev 1734 upptagen av amiralitetsapotekaren Johan Julius Sahlberg, varjämte ett stenhus uppfördes för brunnsgästerna. Efter 1768, då collegium medicum förklarade vattnet tjänligt, fick brunnsdrickningen bättre fart. Brunnslasarettet inrättades 1806 av den för de fattiga ömmande läkaren professor Erik Gadelius. Denna anstalt ägde bestånd ännu på 1860-talet och har efterträtts av Sabbatsbergs sjukhus.

Saltmätargatan har förmodligen sitt namn efter Anders Saltmätare, som nämnes 1648.

Salvii gränd. I mitten av 1600-talet ägde riksrådet Adler Salvius det nuvarande Kanslihusets tomt. År 1641 nämnes en tomt i »välborne Johan Adler Salvii gränden».

Nr 1 Sandbergsgatan, Katarina sjukhus, var förut Katarina bränneri, vilket nedlades 1823.

Nr 11 Sankt Paulsgatan. Murarna hava raka ankarslutar med upprullat blad, portalen droppornament, portklappen föreställer ett orm- eller ödleliknande djur med kluven stjärt, portgången är försedd med kryssvalv. På gårdssidans mur stå bokstäverna M. D., troligen början av ett årtal. Tillstånd till om- och påbyggnad erhölls 1757 av rådmannen H. J. Helledaij. Ritningen, som överensstämmer med det nu befintliga husets utseende, visar en byggnad i tre våningar med brutet tak och två vindskupor samt i öster ett tvåvåningshus med inkörsport. 1780 uppfördes vedbodar, mangelbod m. m. av lagmannen Adelborg. Det mindre huset på dennes ritning har liksom det nuvarande endast en våning. Möjligt är, att det påbörjade årtalet skulle hava sträckt sig över den föreslagna andra våningen i detta hus.

Nr 13 S:t Paulsgatan, f. d. Maria högre lärdomsskola (apologistskola). En skola på Södermalm inrättades 1652 av drottning Kristina men kom ej i en ordnad verksamhet förrän 1666. Den fanns i detta hus på 1740-talet och stannade där till 1879. Sedan dess har huset varit upplåtet till helt andra än pedagogiska syften, nämligen till tobaksfabrik och »biograf», men inredes nu åter för ett kulturellt ändamål: till synagoga eller bönlokal för polska och ryska judar.

Nr 17 S:t Paulsgatan. Murbecks uppfostringsinrättning för flickor stiftades 1747 av komministern i Hedvig Eleonora församling, väckelsepredikanten Peter Murbeck jämte sex hans vänner. Inrättningen, som har till ändamål att uppfostra fattiga flickor, hade sin första skola i Hedvig Eleonora, därefter i Fridlevstad och Rödeby i Bleking, där stiftaren blev kyrkoherde. Efter Murbecks död 1766 kom den åter till Stockholm och hade omkring år 1800 eget hus vid Svartensgatan, varifrån den 1822 flyttades till det då inköpta nr 17 S:t Paulsgatan och därifrån med sina 30 flickor 1899 till Fittja i Täby församling, norr om Stockholm.

Nr 21 S:t Paulsgatan, Van der Nootska huset. Tomas van der Noot, född i Brabant, kom 1655 i svensk krigstjänst, steg från fänrik vid Västmanlands regemente till överste, blev svensk friherre till Stjerneberg och 1677 underkommendant i Stettin, där han stupade samma år, träffad av en i staden under belägringen inkastad granat. Genom sitt gifte 1662 med Maria Hägerstjerna blev han rik och började antagligen vid den tiden uppföra palatset. Troligen var Jean de la Vallée dess arkitekt. Det är nu betydligt »restaurerat».

Fru van der Noot ägde huset 1698. År 1674 inflyttade där holländske ministern Kristian Konstantin Rumpf, vilken efterträddes 1706 som minister av sin son Henrik Vilhelm, som torde hava köpt huset och bodde där till sin död.

Denne »lät innantill mycket embellera detsamma och jämväl göra en ansenlig tillbyggnad på östra sidan, uti vilken holländska reformerta kyrkan blev hållen». Han efterträddes av sin halvbror Charles Rumpf, denne av nederländske minis-

tern Ludvig von Marteville, vilken 1757 sålde det till holländska reformerta församlingen, varefter palatset kallades Holländska kyrkan. Huset, som i början av 1800-talet var tobaksfabrik, har sedan haft många ägare, såsom bryggaren Wertmüller, köpmannen Brinck m. fl.

Nr 23 S:t Paulsgatan. Här fanns under slutet av 1700-talet värdshuset »Gröna jägaren», vilket nämnes av Bellman i Fredmans sång nr 5 med anledning av vinskänken och »härolden i Backi riddarekapitel» Johan Glocks död: »Så vandra våra store män ur ljuset in i skuggan.» Huset revs 1903. Se nr 4 Hornsgatan!

Nr 27 S:t Paulsgatan. Se nr 2 Björngårdsgatan, nr 4 Hornsgatan!

Nr 39 S:t Paulsgatan. 1769 erhöll pædagogus Johan Strömner rätt att på denna tomt uppföra en bagarstuga och samma år järnkrämaränkan Margareta Kierman att bygga ett ganska prydligt boningshus, och 1790 verkställde bankokommissarien O. C. Hartwick här en ombyggnad av detta hus och uppförde en tobakslada. Från denna tid härstamma husets flyglar och trappan vid Timmermansgatan. I andra våningens trappgång är ett kryssvalv. Huset, som tillhör Maria folkskola, har i slöjdsalen gipsmedaljonger över Karl XII och girlander över dörrarna.

Nr 6 B S:t Paulsgatan. Den här belägna malmgården ägdes 1679 av presidenten von Eckens stärbhus, innehades 1698 av riksrådet greve Anders Leijonstedt, som antagligen då företog en ombyggnad av det å tomten belägna huset. I flyglarnas portgångar äro vackra kryssvalv, likaså i portgången till fabriksbyggnaden på gården.

Leijonstedt var riksrådet Jakob Gyllenborgs yngre broder. Se Leijonstedts gränd!

Nr 14 S:t Paulsgatan har raka ankarslutar med upprullat blad över 1:a våningen.

Nr 18 S:t Paulsgatan. 1785 fick handelsmannen och hökaren Anders Sjöberg Hansson tillstånd att göra en om- och nybyggnad. Se nr 15 Bellmansgatan!

S:t Gertruds gillesstuga. Se Tyska kyrkan, Gillen!

Nr 12 Schéelegatan, Piperska muren. Coldinuorden har där sina lokaler sedan 1807. Egendomen har sitt namn efter presidenten i kammarkollegium, ledamoten av vetenskapsakademien, grundläggaren av Ängsö bibliotek, skalden Dalins vän greve Karl Fredrik Piper, född 1700, död 1770, och efter den höga stenmur, som omgav det av honom uppförda huset och trädgården, försedd med orangerier, grottor, alléer och bildstoder och på sin tid en av de vackraste i Stockholm. Piper skänkte egendomen till sin måg greve Erik Brahe. Se Riddarholmen!

Därefter blev en fransman la Fond dess ägare. Denne förstörde muren, sålde teglet och skingrade orangeriet. Sedan inköptes egendomen av amaranterorden, stiftad av Edvard Johan Sondell och Klas Qvist 1760, nu blott ett danssällskap, varefter den år 1807 togs i besittning av coldinuorden. Sedan lång tid tillbaka är här ett värdshus inrättat, Piperska muren. Det nämnes 1757. En del av den gamla muren med trappor och nischer minner ännu om den förra härligheten. Den södra delen av värdshuset torde härstamma från Pipers tid.

Schönfelts gränd. År 1686 ägde assessor Georg Wallander, adlad Schönfelt, hörnhuset nr 30 Stora Nygatan. Västra delen av gränden kallades ända in på 1860-talet Prechtens gränd efter »bilthuggaren mäster Burckwardt» Precht, som omkring år 1700 ägde nr 12 Lilla Nygatan, vilket sedan ärvdes av sonen, guldsmeden Kristian Precht.

Serafimerlasarettet, kungliga. Se nr 2 Hantverkargatan!

Sergelgatan. Bildhuggaren Johan Tobias Sergel, född 1740, död 1814, hade vid denna gata en lång tid sin bostad och verkstad. Före 1885 hette gatan Östra Beridarbansgatan.

Nr 1 Sergelgatan. I detta hus finnes fortfarande den ateljé, som användes av Sergel, och den boställsvåning, som var upplåten åt honom. Se Beridarbansgatan!

Nr 4 Sergelgatan. Inne på gården är ett hus med anor från 1600-talet. Det har en illa medfaren ornerad minnestavla,

å vilken otydligt urskiljas bokstäverna E.(?) B., C. M. D. och årtalet 1660. Huset har dels ankarslutar med voluter och blad, dels raka med blad och en x-formig.

Nr 8 Sergelgatan. En minnestavla upplyser om att Fredrika Bremer bodde där från 1855 till 1865.

Sibyllegatan, som förut benämndes Gropegatan efter några gropar i hörnet av nuvarande Östermalmsgatan, kan möjligen vara uppkallad efter en kvarn, Sibyllan. Gatans södra del hette i slutet av 1800-talet Fyrverkargatan.

Nr 23 Sibyllegatan, nr 4 Östermalmstorg. Bryggaren Erik Saxenberg fick 1763 tillstånd att uppföra ett mindre uthus å denna tomt och 1780 att bebygga hela området, varefter det nuvarande huset tillkom.

Nr 25 Sibyllegatan. År 1778 erhöll hovslagaren Jonas Lindberg tillstånd att uppföra ett uthus inne på gården och 1787 huset vid gatan.

Nr 2 Sibyllegatan, Kronobageriet. Det huvudsakligaste beviset för husets ålder har man i det över ingångsporten åt gårdssidan anbragta riksvapnet från Johan III:s tid. Utom årtalet 1580 är även hans valspråk, »Deus protector noster (Gud är vår beskyddare)», inhugget i stenen. Å norra gaveln sitter en prydlig vindflöjel från samma tid. Sannolikt har åtminstone en del av huset från början varit avsett till kanongjuteri. Det kallades då »Bysseskyttaregården» och fanns redan under Erik XIV:s tid. Senare anlade Johan III bageriet på tomtens nordvästra hörn. På Karl XII:s tid sammanbyggdes de båda husen, och det hela kallades »Proviantzhuset».

Siversska kasernen. Se nr 11 Tjärhovsgatan!

Siríhov vid Djurgårdsbrunnsviken har ägts av överkammarherren greve Piper, vilken uppkallade stället efter sin favorithund. Det hette förut Matshov. Efter Piper innehades stället av flera ägare, däribland Karl XIV Johan, som skänkte det till grevinnan Charlotta Aurora av Wetterstedt, född De Geer, samma dag, som hennes make upphöjdes till en av rikets herrar.

Skanstull. Se Götgatan!

Skeppargatan har kanske sitt namn därav, att två »skippere» Anders Larsson och Lars Persson på 1600-talet ägde hus i kvarteret Vildsvinet. Namnet Skieppargatan förekommer redan 1641. Skeppare voro den tiden ganska betydande män och hava även givit namn åt ett par gränder i Staden.

Skeppar Karls gränd. En skeppare med detta namn omtalas i handlingar från 1500-talet.

Nr 5 Skeppar Karls gränd, nr 4 Bredgränd, fanns år 1700.

Nr 7 Skeppar Karls gränd, nr 6 Bredgränd, har vertikala ankarslutar med upprullat blad, fanns 1700 och hade under 1700-talets mitt sitt nuvarande säteritak.

Nr 9 Skeppar Karls gränd. Se nr 9 Österlånggatan!

Nr 4 Skeppar Karls gränd har portgång med kryssvalv samt murar med y-formiga ankarjärn kvar från 1600-talet. Det nuvarande huset är en 1768 företagen ombyggnad av det äldre.

Nr 6 Skeppar Karls gränd står med sina x- och y-formiga ankarslutar kvar sedan 1600-talet.

Skeppsbron. Den äldsta Skeppsbron torde hava varit den sannolikt vid slottet anlagda och år 1315 nämnda Stockholms slottsbrygga. 1547 fanns utanför Våghuset, nuvarande Gamla riksbanken, en annan, kallad Järnbron. Vägen mellan dessa broar lär 1695 hava varit i otillfredsställande skick, »i synnerhet under kungl. slottet och trakten bortåt, där ingen kunde komma fram torrskodd». Med en summa av 2,000 daler silvermynt avhjälptes bristen.

Först 1733 började Skeppsbron byggas av sten, och följande år bestämdes strandlinjen, vid vilken anlades kajer, dels av trä, dels av sten. Mer än ett århundrade var Skeppsbron med där uppförda kåkar en vanprydnad för Stockholm. År 1850 uppgjordes första förslaget till en kajbyggnad av granit men antogs icke. Två år senare framlade översten friherre Nils Ericson ett annat, vilket s. å. kom till utförande under hans överinseende, och 1854 var arbetet avslutat. Det leddes av majoren Norström och löjtnanten Berg.

Gustav III:s staty. Genom Slottsbackens planering väntade man också, att Gustav III:s staty, vars resande vid

samma tid beslöts av Stockholms borgerskap, skulle komma att »göra sig» bättre. Det rådde ett gott förhållande mellan »tjusarkonungen» och borgerskapet. Detta visade sig redan strax efter revolutionen 1772, då denne i egen person till borgarna uttalade sitt välbehag för deras trohet och nit och till minne härav gav deras officerare till häst och fot rättighet att bära galonerade hattar, antingen de begagnade uniform eller icke.

Då konungen 1790 hemkommit från ryska kriget, uttryckte borgerskapet genom den för Stockholms utveckling varmt nitälskande överståthållaren friherre Karl Sparre sin önskan att få resa konungens bildstod. Överintendenten Karl Fredrik Adelcrantz, f. 1716, d. 1796, föreslog, att statyn skulle uppställas på Helgeandsholmen mellan de båda broarna, som då voro under byggnad, men konungen önskade, att den skulle få sin plats på Skeppsbron, just där han landsteg efter det lyckliga fälttåget. Så blev det även. Nu revos de här belägna skräpiga byggnaderna, Parmmätarhuset, Kokhuset och Norra viktualievågen jämte en lyftkran, vilken stod på den plats, statyn nu innehar.

Åren 1792 och 1793 lades gunden, 1799 göts den av Sergel modellerade statyn, men först 1808 den 24 januari, Gustav III:s födelsedag, blev den avtäckt.

Konungen är klädd i den av honom påbjudna s. k. svenska dräkten, stöder sig med vänstra handen på ett roder och håller i den högra en olivkvist, fredens sinnebild. På fotställningen av slipad porfyr läses: »Åt Gustav III, lagstiftare, segervinnare, fredens återställare, av Stockholms borgerskap 1790.»

Denna bildstod, en av Sergels yppersta och Stockholms skönaste, erinrar, vad ställningen beträffar, om samme mästares Apollo och kom den store Johan Olof Wallin att dikta en av sina härligaste dityramber, för vilken han av svenska akademien erhöll 200 dukater, det största pris, som denna åtminstone dittills utdelat.

Nr 2 Skeppsbron. Se nr 10 Slottsbacken!

Nr 4 Skeppsbron. Det nuvarande huset fanns 1693 och torde omkring tio år förut vara byggt av kammarrådet Bartold

Ruuth. I portöppningen kvarsitter ännu från byggnadstiden ett smitt galler. Säteritaket är från 1700-talet. Det inre har bibehållit sin kryssvälvda port- och trappgång.

Nr 6 Skeppsbron. Den förste kände ägaren var rådmannen Josef Månsson, vars arvingar 1688 sålde det i mitten av århundradet uppförda huset till handlanden Klas Wittmack, som inflyttat troligtvis från Riga. Denna hade tretton barn och blev stamfader för släkterna Groen, Grill, von Witten, Lagerstolpe, Danckwardt-Lilliestrom m. fl.

Murarnas förnämsta prydnader äro de sirliga ankarslutarna och portalen, i vilken ännu sitter en kraftig ekport med prydlig portklapp. Portgången har kryssvalv. I det med gathuset sammanbyggda gårdshuset är den gamla trappan från nämnda tid bibehållen. Inkörsporten vid Skeppar Karls gränd stammar från 1700-talets början och är försedd med ett vackert, smitt övergaller.

Nr 8 Skeppsbron ombyggdes 1695 och inköptes 1708 av Klas Wittmacks änka. En avbildning av dess ursprungliga portal är uppmurad i trappgången. År 1901 revs det gamla huset och ersattes med ett nytt.

Nr 10 Skeppsbron är ett av de bäst bibehållna husen från 1670-talet. Det såldes 1675 av kammarrådet Isak Cronström till landshövdingen Lorentz Creutz, av denne 1682 till Jakob Ruuth. Vid århundradets slut ägdes det av landshövdingen Erik Lovisin. Husets fasad är i det närmaste orubbad från byggnadstiden. Det säges, att Nikodemus Tessin d. ä., vars byst uppsatts på mittfrontonen, varit husets arkitekt. De fem kryssvalven i portgången och den kryssvälvda trappan äro ursprungliga.

Nr 12 och 14 Skeppsbron bestodo 1693 av två hus, som på 1700-talet sammanslogos och under 1800-talet moderniserades. Nr 14 har i portgången tre kryssvalv.

Nr 16 Skeppsbron har, såsom ankarslutarna visa, 1600-talsanor och bestod ursprungligen av tre hus, därav två vid Kråk- och Nygränderna.

Nr 24 Skeppsbron har kryssvalv i port- och trappgång, möjligen 1600-talsminnen, men har i övrigt sitt utseende från 1800-talet.

Nr 26 Skeppsbron är möjligen uppfört enligt Nikodemus Tessin d. ä:s ritning och torde förskriva sig till slutet av 1600-talet. I trapporna finnas kryssvalv och gallerräcken från denna tid. Huset ägdes 1700 av borgmästaren Olof Hansson Törnflycht. På 1760-talet lät köpmannen Nikolaus Pauli reparera och förändra huset.

Nr 28 Skeppsbron är ett 1600-talshus, som moderniserades 1866. I portgången äro sex kryssvalv.

Nr 32 Skeppsbron har över en gårdsportal en äldre kartusch med inskriptionen: »Der Herr Zebaot ist mit uns. Der Gott Jacobs ist unser Schutz. Psalm 46. Anno 1647.» Årtalet upplyser om det förra husets tillkomst. Vid 1600-talets slut tillhörde det släkten Stiernhöök. Se Storkyrkan! 1767 om- och påbyggdes huset av köpmannen J. F. Hebbe, vilken senare även förändrade bottenvåningen. Att det skedde 1782, intygas därav, att detta årtal är inhugget i nämnda inskriftstavla, vilken förut haft sin plats över portalen vid Skeppsbron. Under 1800-talet ändrade huset åter utseende. Kryssvalv från äldre tid märkas i huvudportgången och de båda butikerna och trappgången samt i gårdsportgången.

Nr 36 Skeppsbron, nr 2 Packhusgränd, är uppfört efter ritning av Nikodemus Tessin d. ä. omkring 1674. I port- och trappgången äro valv och räcken från byggnadstiden. En påbyggnad skedde omkring 1790.

Nr 38 Skeppsbron, Tullhuset, blev färdigt 1788 efter ritning av arkitekten Erik Palmstedt.

Nr 40 Skeppsbron. Tomten med ett äldre hus tillhörde 1693 den rike köpmannen och husägaren Roland Eliæson, vilken efter Nikodemus Tessin d. y:s ritning uppförde det nuvarande 1706. Det ombyggdes 1871 och 1906 med bibehållen fasad. Från hans tid finnas ännu kvar portomfattningen, trappgaller och portklappen i form av en delfin.

Det närbelägna huset vid Tullgränden kallades under 1700-talet »Sohlen» och inrymde antagligen det värdshus, som nämnes i gästgiveriförordningen 1605, vari påbjudes, att Hans Nielsson »där skall hänge ut en sol». Huset ombyggdes 1781 och 1871.

Roland Eliæson ägde en mängd hus och tomter i staden. Han var född i Forsa socken i Hälsingland, kom helt ung till Stockholm, hade med sin hustru, Britta Ångerman, 13 barn, som antogo faderns förnamn såsom släktnamn. Två av sönerna adlades med namnet von Roland.

Nr 46 Skeppsbron har portal och även murar från 1600-talet. Det reparerades under 1700- och 1800-talen.

Skeppsholmen. Den holme, vilken i våra dagar kallas Skeppsholmen, såsom Blasiiholmen även kallades, då flottan var där förlagd, hade i forna tider åtskilliga namn, Vongisön, Vangsjö m. fl. Då ön omkring år 1634 blev flottans station och »skeppsgården under Stockholms slott», d. v. s. vid Blasiiholmen och Slottsbacken, flyttades dit, erhöll den sin nuvarande benämning. Skeppsgårdar kallades de vikar, i vilka flottan fordom hade sina hamnar. För sitt vackra läge och sin naturskönhet fick den också heta Lustholmen, särskilt efter Johan III:s tid, sedan denne under sina sista levnadsår där låtit uppföra ett lusthus.

På holmen lät amiralen Klas Fleming inrätta ett skeppsvarv och en repslagarbana, vilken nedbrann 1676, varvid även det närliggande örlogsskeppet Västervik fattade eld. Då Karlskrona 1680 blev flottans huvudstation, kom endast en eskader av mindre fartyg att stanna i Stockholm, för vilkas räkning galärskjulen å Valdemarsön senare, 1756, inrättades.

Holmens vackra allé, som ännu är en kär promenadplats, anlades 1792 av amiralen K. R. Rosensvärd. Med Blasiiholmen sammanbands Skeppsholmen sannolikt på 1630-talet genom en med vindbrygga försedd bro, som i juni 1822 förstördes vid den s. k. blasiiholmsbranden. Sedan Nationalmuseum 1865 blivit färdigt, lades den nuvarande bron. Nämnda eldsvåda kom att giva Blasiiholmen ett helt annat utseende.

, Johan III:s lusthus, Kasern nr 1. I sin almanacka skrev hertig Karl den 21 maj 1592: »War kungen på Wångsön och fick sig matt om aftenen», och den 27 och 28 antecknade han: »Disse två dagar ått kungen på holmen hoss tett nie husett.»

Det torde vara uppfört omkring 1692 och är i ursprungligt skick avbildat i planschen över Karl X Gustavs begravningståg. I rappningen äro ankarslutar av samma form som de i Kronobageriet, nr 2 Sibyllegatan, befintliga. De äro synliga på en avbildning från år 1830. På 1840-talet erhöll huset sin nuvarande grannlåt. Endast sandstensportalen med vapen och några valv i portgång och trappor äro i oförändrat skick.

Långa raden kallas tvenne långa tvåvåningshus, vilka anses vara uppförda under Karl XI:s tid till boställen åt en del av flottans befäl. Förut stodo där träbyggnader, som utgjorde kaserner för hans livgarde till häst. På det östra husets östra del synas ankarslutar, som minna om 1600-talet.

Skeppsholmsbron var i början av 1700-talet nästan livsfarlig att befara, och det säges, att konung Fredrik mer än en gång riskerat livet på sina giljarfärder till fröken Hedvig Taube, som då bodde på Skeppsholmen hos sin fader, amiralen Edvard Didrik Taube.

Skeppsholmskyrkan eller Karl Johans kyrka. Medan flottan hade sin plats vid Blasiiholmen, anlades 1629 på en liten holme, kallad Myntholmen, vilken nu upptages av Nationalmuseum, en träkyrka för amiralitetet eller den nuvarande skeppsholmsförsamlingen. Denna fick sedan namnet Holmkyrkan, och holmen kallades Kyrkholmen. Genom drottning Kristinas förordning 1653 bestämdes, att en kyrka av sten skulle uppföras i stället för träkyrkan, som redan då var förfallen. Hennes befallning efterkoms likväl icke. Den gamla kyrkan fick stå kvar, reparerades och användes ända till branden i juni 1822, då den jämte ett närliggande skolhus uppgick i lågor.

År 1823 beslöts uppförandet av den nuvarande Skeppsholmskyrkan enligt ritning av översten vid flottans mekaniska kår

Fredrik Blom, tillika professor vid akademien för de fria konsterna, född i Karlskrona 1781, död i Stockholm 1853. Först år 1842 var kyrkan färdig och kallades Karl Johans kyrka. På dess plats stod förut ett litet stenhus, som en tid användes till fängelse och sedan till laboratorium.

Konungen, som var närvarande vid invigningen, skänkte till kyrkan kalk, paten och oblatask av förgyllt silver. Kyrkan utgöres av en rotunda, vars valv vilar på 16 joniska pelare. På ömse sidor om altaret stå grupper av Tron, Hoppet och Kärleken, utförda av bildhuggaren Johan Niklas Byström, född i Filipstad 1783, död i Italien 1848. Altartavlan, »Kristus bärande sitt kors», är utförd av historiemålaren Johan Gustav Sandberg, född i Stockholm 1782, död där 1854. I nischer kring väggarna stå efterbildningar av Thorvaldsens apostlar.

Skeppsholms församlings begravningsplats, amiralitetskyrkogården, är belägen inom flottans varvsområde å Djurgården och har alltjämt begagnats sedan 1742. Se Hedvig Eleonora kyrka!

Skogsinstitutet, f. d., vid slutet av Strandvägen och norr om Djurgårdsbrunnsviken, var ursprungligen ett till Fredrikshovs slott hörande lusthus, vilket 1828 ägnades åt sin nya bestämmelse och 1858 erhöll sitt nuvarande utseende.

Skomakargatan, vars namn fanns under medeltiden, då den även kallades Sutorgatan, är näst Köpmangatan Stockholms äldsta. Långt fram på 1600-talet funnos skomakare i stort antal vid denna gata. I ett pergamentsbrev av 1337 nämnes den i uttrycket »in vico sutorum (på skomakarnas gata)».

Nr 1 Skomakargatan. Se nr 9 Stortorget!

Nr 3 Skomakargatan ägdes vid 1600-talets slut av skomakaren Jodberg, vars änka innehade det 1700. Dess utseende vid denna tid överensstämmer med det nuvarande. Ett av de små rutade fönster, som vetta åt gården, har blyspröjsar. Bruket av sådana upphörde i början av 1700-talet, då de ersattes med kitt. De övre våningarna äro utkragade över bottenvåningen.

Nr 5 Skomakargatan. Murarna, som hava ankarslutar med voluter, vittna om 1600-talet ävensom den vackra ekporten och kryssvalven i portgången. Det gamla huset reparerades 1891.

Nr 7 Skomakargatan har i sitt yttre bibehållit sin 1600-tals karaktär med den typiska anordningen av tre fönster i bredd. I den ursprungliga portalen sitter en samtida rutad ekport med s-formig portklapp. Huset, som torde hava anor från 1500-talet, köptes 1656 av skomakaren Johan Feder, vilken antagligen ombyggt det. Bland senare ägare voro 1681 Feders måg skomakaren Henrik Schütz och 1685 skomakaren Johan Schlock.

Nr 9 Skomakargatan har, ehuru restaurerat, sitt 1600-talsutseende ganska väl i behåll. Det är ett gavelhus med typisk bredd, tre fönsteraxlar. Över den vackra portalen ses i en kartusch följande bokstäver: I. I. S. M., ett bomärke och K. I. D. C., syftande på skräddaren Jonas Jönsson och Karin Joensdotter, som före 1652 uppfört detta hus. Vad bokstäverna M.C. betyda, är ej känt. Portgången med kryssvalv och porten med rutor av ek och dess handtag äro ursprungliga.

Nr 11 Skomakargatan. Källaren är ett minne från 1500-talet. På 1600-talet var huset »Kongl. maj:ts acsiss huus». Det nuvarande huset byggdes 1748. Från den tiden härröra porten med omfattning, portgallret och den sirliga portklappen. Åt gården vetta två smårutade 1700-tals fönster samt en vindskupa med hissbom. 1765 ägdes huset av »apotekargesällen Friedrich Faggoth», och under senare delen av detta århundrade inrymdes här källaren Welt. Den nämnes 1760 »Welt vid Tyska kyrkan hos madame Greve» och torde hava funnits även 1802.

Nr 13 Skomakargatan. Det norra av de två små hus, som stodo här under 1600-talet, ägdes av skomakaren Hans Dunder. Från denna tid härstamma ankarslutarna åt gårdssidan. Under slutet av 1700-talet sammanbyggdes husen. Från den tiden är den enkla portalen kvar. Under 1800-talet moderniserades huset.

Nr 24 A och B Skomakargatan, nr 17 Prästgatan, har delar av murar från början av 1600-talet och tillhörde under dess senare hälft Lydert Adlerschiöld. Vertikala ankarslutar med upprullat blad vid Prästgatan förskriva sig till husets äldsta tid. 1759 tillhörde det gördelmakaren Jakob Lotscher och är i senare tid moderniserat. Se nr 32!

Nr 26 Skomakargatan har en källare från 1500-talet. 1600-talshuset torde hava ombyggts efter 1757. Se nr 32!

Nr 28 Skomakargatan, nr 21 Prästgatan, har en källare från medeltiden. Husets äldsta minne ovan jord är ett par dubbeldörrar vid Prästgatan från 1600-talets senare del. Dess fasad mot sistnämnda gata är sig mycket lik sedan 1798 och mot Skomakargatan sedan 1875.

Nr 30 Skomakargatan, nr 23 Prästgatan, tillhörde omkring år 1700 »salig Leijoncronas arvingar». De tre hus, som ligga vid en åt Skomakargatan öppen gård och åt Prästgatan äro sammanbyggda, förskriva sig från senare delen av 1600-talet, då de torde hava uppförts av Johan Holm, drottning Kristinas hovskräddare, senare hovintendent och adlad Leijoncrona, och dennes maka, Barbara Dorotea Crumbygel, syster till den under nr 28 Stortorget nämnde husägaren. Leijoncrona dog som rik bruksägare 1689. Det förmodas, att Vårfrugillets och S:t Olofs gillesstuga varit här belägen. Vårfrugillet, Convivium beatæ virginis, nämnes 1353. Det blev 1454 sammanslaget med Helga lekama gille, emedan det »var avsigkommet». Stadfästelsen gjordes av ärkebiskop Jöns Bengtsson Oxenstierna i Helgeands kapell. Huset påbyggdes 1833 och moderniserades 1902. Det tillhör Nikolai församling.

Nr 32 Skomakargatan, nr 25 Prästgatan. Källaren, som består av stora tunnvalv av gråsten och tegel, uppgives hava tillhört Helga lekama gille, Convivium corporis Christi, som nämnes 1393 och 1436. Bland förnämligare ledamöter räknade det Bo Jonsson Grip, drottning Margareta, konung Karl VIII Knutsson och riksföreståndaren Sten Sture d. ä. Det är dock mera sannolikt, att Helga lekama gillets hus nu motsvara nr 24 och 26 vid denna gata. Från 1600-talet härstamma

de järngaller, som sitta i trappfönstren vid Prästgatan, och den kanonkula, som är inmurad över andra våningens fönster. Byggherren har i denna låtit inrista: »Motu vario non varius» (I växlande skiften oföränderlig). Huset »restaurerades» 1884.

Nr 34 Skomakargatan, nr 24 Tyska brinken. Från ett äldre å denna tomt stående hus äro medeltida källarmurar bevarade. Huset är att döma av ankarjärnen ett tidigt 1600-talshus, som genomgått förändringar under 1780-talet, då det också erhöll sitt säteritak. Från denna tid har det behållit sitt utseende. Karl IX utgav 1605 en förordning om gästgiverier i Stockholm. Däri heter det: »Det tridie vertzhus skall Hans Meijer hålle, och han skall hängie uth ett forgyllt leijon». Efter värdshuset, som här inrymdes, kallades huset »Förgylldte lejonet» och »Tyska lejonet», emedan skylten hängde åt Tyska brinken. 1728 hölls förplägningen av Johan Glock, 1760 av Forster. Se nr 4 Hornsgatan!

Skottgränd. Då under senare delen av 1500-talet skottarna, till stor del värvat manskap, voro ganska talrika i Stockholm, kan namnet hava sitt upphov därav. Skottgränden nämnes 1597 mellan husen nr 20 och 22 Skeppsbron.

Nr 3 Skottgränd bär i fasaden en stentavla med inskription av följande lydelse: »Non domus dominum, sed dominus domum. 1627», vilket betyder: Huset gör icke herren, utan herren huset. Kanske var inskriften behövlig, ty 1756 klagades över att »huset är så litet och trångt, att det med bekvämlighet ej kan bebos».

Nr 7 Skottgränd har sina murar med ankarslutar från 1626.

Skrå var ursprungligen namnet på gillenas stadgar. För att skydda sig för intrång i yrket ingingo utövarna av varje hantverk en förening, som de kallade skrå. Det äldsta skrået var bältarnas, sadelmakarnas, och den äldsta stadga, som är i behåll, rör skräddarna och är utgiven 1356 och bekräftad 1453 av Karl VIII Knutsson. Deras skyddspatron var ärkeängeln Mikael, medan skomakarna därtill valde evangelisten Markus. I spetsen för varje hantverk eller »ämbete» stod åldermannen. 1621 reglerades skråväsendet,

varvid bland annat föreskrevs, att varje ämbetes kännemärke och tecken skulle uthängas på en skylt. Åldermännen skulle hos sig förvara ämbetets handlingar och skråbrev i ett skrin, kallat ämbetslådan eller skrålådan. Många sådana förvaras i Nordiska museet. Varje ämbete hade vanligen eget hus. Skomakarämbetet ägde nr 6 Slottsbacken, bryggarämbetet nr 4 Brunnsbacken, »Pelikan». Vindragarämbetet lever ännu i eget hus, nr 6 Stora Hopargränd, och kallar sig vindragarlaget. Saltmätarna och spannmålsbärarna hade sitt härbärge och sin samlingssal i nr 15 Skärgårdsgatan.

I dessa lokaler hade hantverkarna sina sammankomster och fester. En sådan var »gillesdrickningen». Härvid skulle det gå skickligt till väga. Den broder, som spillde mer öl, än han kunde skyla med handen, bötade en mark vax, en såsom belysningsmedel synnerligen omtyckt vara. Sov någon, då man drack skål, bötades en örtug. Blev någon drucken, så att man måste leda honom hem, erlades en mark vax i böter. drack någon så, att han kastade upp vid bordet, fick han böta sex öre. Om det skedde på gården, utgjorde böterna två marker vax. Gav någon sin broder en kindpust eller drog honom i håret, fick han umgälla detta med en mark penningar.

De skickligaste hantverkarna kommo från Tyskland, och där studerade många svenskar sina yrken. Tyskt blev därför hantverksspråket, varom namnen på åtskilliga verktyg än i dag vittna, tyska voro även skråbruken och gesällernas hantverksbruk, ordningar eller gewohnheiten. I egna och förhyrda lokaler hade gesällerna härbärgen, dit de anlände med ränseln på ryggen och den oumbärliga påken i handen. Skråväsendet avskaffades i Sverige år 1846.

En del ämbetsgesäller hade även sjukhus, såsom skomakarämbetets från 1674 till 1782 i ett nu rivet hus vid Rörstrandsgatan, nuvarande nr 10 Vallingatan, och senare, på 1820-talet, i nr 19 Lilla Nygatan.

Skräddargränd. Namnet har uppkommit därav, att skräddarämbetet f. o. m. 1627 hade en gillesstuga i

nr 2 Skräddargränd, som under 1600-talets senare del var dess hus. Det blev 1764 »påbättrat» och 1864 ombyggt.

Skärgårdsgatan, en bland stadens äldsta gator, hette förut Själagårdsgatan. 1687 skrevs i Storkyrkans dopbok »Skiählsgårdsgatan». Nuvarande huset nr 13 inrymde redan under medeltiden Själagården, ett sjuk- och fattighus. Under 1400-talet kallades gatan Myntomästaregatan efter myntmästaren Heyne Nordenwijk, som där ägde ett hus, nuvarande nr 6, vilket 1456 nämnes Myntomästargården.

Nr 1 Skärgårdsgatan. Husets murar, som äro utkragade över bottenvåningen och försedda med raka, tångformiga ankarjärn, leda antagligen sitt ursprung från medeltiden eller början av 1500-talet. På denna tomt ägde 1456 »Olof Klockares barn» ett hus. Under 1600-talet, då rådmannen Mattias Bergman var dess ägare, fick det troligen sin ekport med dess prydliga portklapp.

Nr 3 Skärgårdsgatan. Övervåningarna äro utkragade över bottenvåningen, varför de nedre murarna torde tillhöra det hus, som 1456 här ägdes av skinnaren Hans Helsing. Portalens överstycke angiver en okänd ägare och bär årtalet 1643. Från denna tid äro också gatfasadens prydliga ankarslutar med voluter och gårdssidans y-formiga samt den kryssvälvda portgången.

Nr 5 Skärgårdsgatan är ett, ehuru förändrat, 1600-talshus, varom ankarslutarna med voluter och upprullat blad erinra.

Nr 7 Skärgårdsgatan är ett ombyggt hus från 1600-talet, vars murar hava raka ankarslutar.

Nr 9 Skärgårdsgatan torde med sina utkragade övervåningar hava medeltida anor och vara ett av stadens äldsta hus.

Nr 11 Skärgårdsgatan består av två hus, vilkas fönster hava olika storlek och höjd. Det äldre fanns år 1700. Skalden K. M. Bellman säges hava bott här.

Nr 13 Skärgårdsgatan, nr 20 Baggensgatan. På denna tomt låg under medeltiden stadens sjuk- och fattighus Själagården, som genom förvrängning givit upphov till namnet Skärgårdsgatan. Gustav Vasa inrättade här ett boktryckeri, varefter

huset kom i privat ägo och på 1600-talet tillhörde riksrådet Bengt Horn, som i utbyte mot detta erhöll Trivialskolans hus på Riddarholmen. Efter någon inredning och möjligen ombyggnad i den gamla Själagården inflyttade nämnda skola där 1666. Denna läroanstalt stannade här 148 år och var Stockholms förnämsta lärdomsskola. Slutligen blev huset alldeles förfallet, och 1806 klagade dess rektor K. J. Höijer över »Storskolhusets såväl yttre som inre rysliga utseende». Då Trivialskolan 1814 lämnade detta hus, fick den sina lokaler i det gamla kyrkoherdehuset, en av klosterbyggnaderna, på Riddarholmen, där den hade sin tillvaro till 1820, då dess verksamhet upphörde. Följande år efterträddes den av Stockholms gymnasium. Se nr 5 och 7 Birger Jarls torg!

Tomtens östra länga begränsas av en mur, som innesluter en gård, vilken var ganska stor, innan den på 1700-talet avknappades. Det vid Baggensgatan därigenom vunna området blev därefter vändplats för åkdon. Fasadens utseende förändrades 1817, då en våning påbyggdes. I murarna sitta raka ankarslutar med upprullat blad.

Trivialskolan fanns före 1419, då påven Martinus V »vid apostlarna Petri och Pauli samt sin onåd» förbjöd ärkebiskopen att göra intrång i kyrkoherdens och stadens urgamla rättighet att tillsätta rektor. Denna gamla skola var ursprungligen belägen norr om och i närheten av Storkyrkan, varom namnet Skolbacken sedan erinrade, och flyttades 1551 till ett av klosterhusen på Riddarholmen.

Nr 15 A och 15 B Skärgårdsgatan. Se 22 Baggensgatan!

Nr 19 Skärgårdsgatan. Se nr 26 Baggensgatan!

Nr 2 Skärgårdsgatan, nr 2 Kindstugatan, Bartelska huset. På denna hörntomt var det hus beläget, i vilket den skotske handelsmannen Blasius Dundie bodde de sista åren av 1500-talet och till omkring 1620. Han köpte 1591 »hörnhuset på högra handen, när man går inåt Siælegatan», av Johan Bagge, vilken troligen ärvt det efter sin fader, sjöhjälten, amiralen Jakob Bagge. 1637 köpte fältmarskalken greve Axel Lillie, huset av en bland Blasius mågar, Tomas Glenn, men sålde det

1658 till den tyske handlanden Hans Bartels, vilken antagligen uppfört det nuvarande huset, som uppkallades efter honom. Bartels säges hava ägt 99 hus i Stockholm. Han dog på 1660-talet. Husets förnämsta prydnad är portalen. På kartuschen, inskriptionstavlan, är all skrift med våld utplånad. Portgången, trappan och murarna äro ursprungliga. Med detta hus är ett mindre, beläget vid Köpmangatan och saknande egen ingång, sammanbyggt.

Blasius Dundie var på sin tid särskilt känd för rättegången mot sin andra hustru, Malin Vilhelmsdotter, som beskylldes för otrohet. Hon var betydligt yngre än mannen och hade flera beundrare. Efter många förhör trädde jämte hustru Malin »sjutton ärliga dannekvinnor från Stockholm» inför rätten för att »värja henne för det grova tillmäle, som Blasius hade tillvitat och tillmält henne». Sedan Blasius återtagit sin fordran, att makan skulle avlägga ed, på det att ingen självända måtte förorsakas, blev denna såväl av rätten som av Blasius och även av de sjutton dannekvinnorna »fliteligen och högeligen förmanat att taga sig till vara för ett lättfärdigt umgänge med löst parti», varefter »all denna tvistiga sak blev upphäven, så att Blasius på all vänskap, kärlek och god vilja gav inför rätten sin hustru handen och hustrun tog honom på samma sätt i famnen och gingo med varandra hem av rådhuset, väl förlikte». En tid efteråt bjöd Blasius »ståthållarna, borgmästare och råd till gäst hem till sig».

Nr 4 Skärgårdsgatan. Se nr 1 Kindstugatan!

Nr 6 Skärgårdsgatan. 1646 låg här ett hus, som kallades »Gambla Sture huuset». Tomten har tillhört Svante Stensson Sture och hans ättlingar. Överpostdirektören Johan von Beijer köpte den 1655 av Gustav Banér till Örby.

I slutet av 1600-talet ägdes tomten av rådmannen Olof Hansson Törne. En av Stockholms märkligare borgare, köpmannen Karl Kristoffer Arfwedsson, hade här under 1700-talets senare hälft en större tobaksfabrik. Huset ombyggdes 1800, fick då en fjärde våning och ungefär sitt nuvarande utseende, inköptes 1846 av Nikolai församling, som där inrättade

»fri- och fattigskola», och är nu ett av församlingens folkskolhus. Se Skärgårdsgatan!

Nr 8 Skärgårdsgatan, Tyska skolan. S:t Katarinas och S:t Knuts bröder beslöto 1445 att i detta hörn uppföra en gillesstuga, av vilken dock inga kända rester nu finnas. Den kallas ock Svartbrödernas gillesstuga. Huset har ägts av konung Sigismunds lärare Arnold Grothusen. I Tänkeboken för 1577 den 12 januari nämnes, att Stockholms stad på hertig Sigismunds befallning skänkt Grothusen den tomt vid Tunnbindaregatan, nu Tyska skolgränd, där fordom Svartbrödernas gillesstuga stått. Där fanns då ett »korsverkshus». Omkring 1603 indrogs huset till kronan och förlänades sedan till hovkanslern Nils Chesnecopherus, köptes 1611 av tyska församlingen, blev 1614 återvunnet av hävdatecknaren Johannes Messenius, som var gift med Grothusens dotter Lucia, och efter Messenius fall 1616, då han angavs för hemlig brevväxling med Polen, sålt till Hans Meijer, vinskänk på »Förgylldte lejonet». Se nr 34 Skomakargatan! Från denne återkom det till församlingen. Det blev nu »mera ordenteligen bebyggt».

När Tyska skolan tog tomten och huset i besittning, är ej känt, men 1569 hade församlingen en skolmästare och 1574 två sådana. 1627 uppsattes en skolordning, som antogs 1635. Därefter började en fullständig nybyggnad, som blev färdig 1670 enligt inskriften å portalens överstycke vid Tyska skolgränden: »dVM sCoLa teVtonICI CoetVs eXstrVCta VIgesCIt, eXsVrget stVdIIs gLorIa IVsta pIIs» (Så länge den av tyska församlingen uppförda skolan blomstrar, skall genom samvetsgranna studier vinnas rättmätig ära). De stora bokstäverna, adderade såsom romerska siffror, bilda årtalet 1670.

Detta läroverk förvärvade snart högt anseende. I en petition hos Karl XII säges: »Tyska skolan är den endaste i hela staden, som med ett gymnasio någorlunda kan jämföras.» Den upplåts även för svenska lärjungar och hade dimissionsrätt till universitet. Till denna skola skänkte hovkällarmästaren Per Henrik Fuhrman sitt hus nr 20 Svartmangatan. 1736 tillbyggdes huset med en fjärde våning. Sedan denne

lämnat församlingen en gåva av 44,000 daler kopparmynt och en angränsande tomt blivit inköpt, uppfördes 1774 ett större hus på gården. 1783 byggdes på gathuset en altan för astronomiska iakttagelser.

En 1887 verkställd ombyggnad har utplånat nästan varje spår från äldre tider. Tyska skolans verksamhet upphörde i mitten av 1880-talet.

Nr 10 Skärgårdsgatan. Se nr 25 Svartmangatan!

Slottsbacken. Obelisken. Den öppna platsen utanför slottets södra sida utvidgades och planerades 1793. Muren, som stod framför f. d. Indebetouska huset, nr 2 Slottsbacken, jämte därvarande trädgård borttogs, Gamla eller Stora bollhuset revs, muren och järngallret framför Tessinska palatset, nu Överståthållarens residens, försvunno, och Finska kyrkan fick ett friare läge.

Efter freden i Värälä 1790 mönstrade konung Gustav III Stockholms borgerskap på Adolf Fredriks torg och tackade för dess trogna, under två år oavbrutna vakt i huvudstaden under krigstiden. Kort förut hade han tillkännagivit sitt beslut att till åminnelse av denna trohet resa ett monument. Sedan Slottsbacken blivit ordnad, övergavs tanken på att uppföra detta på det nämnda torget. Den nytillredda platsen ansågs lämpligare, och minnesmärket blev en obelisk, förfärdigad »av svensk sten och med svenska händer». Arbetet med obeliskens utförande började 1799, och följande år avtäckte Gustav IV Adolf densamma under stor högtidlighet. Den bär på fotställningens västra sida följande inskription: »Gustavus III civium Stockholmiensium fidem flagrante bello probatam posteris tradi voluit restituta pace MDCCXC. Gustavus IV Adolphus tradidit MDCCXCIX (Gustav III beslöt efter fredens återställande 1790, att minnet av Stockholms borgares ådagalagda trohet under det brinnande kriget skulle bevaras åt eftervärlden. Gustav IV Adolf överlämnade [detta minne] 1799).» En svensk inskrift med ungefär detta innehåll läses å monumentets östra sida.

På den plats, som obelisken intager, låg den forna Lejonkulan. Den 12 nov. 1650, medan festligheterna efter drott-

ning Kristinas den 20 okt. förrättade kröning ännu pågingo, »var», berättar en samtida, »efter middag ett spectaculum med allahanda djur, som insläpptes uti en gård, vilken murad var in under slottsmuren på den sida, som vetter åt Bollhuset. Först släpptes ett lejon och en buffeloxe tillhopa. När lejonet reste sig upp, lopp buffeloxen under dess bringor, att lejonet nästan föll omkull. Så skötte lejonet intet mera om buffeloxen. Sedan släpptes lejonet och en stor björn tillhopa, reste sig något litet mot varandra men gingo strax ifrån varandra. Lejonet gick därmed och lade sig i en vrå i gården, björnen gick bakom det, steg på det och bet det några bitande i ryggen, men lejonet skakade honom av sig och slog litet efter honom men skötte intet mera om honom. Luckan drogs upp, därmed gick lejonet in i sitt hus. Därnäst släpptes björnen och en yr häst tillhopa. Björnen kunde intet mycket skada hästen utan tog honom allenast en gång i låret. Hästen träckade där vid och slog bak efter sig. Sedan rörde björnen honom intet mera utan gick och lögade sig i ett vattukar, som där stod nedgravet, fullt med vatten. Lupo där ock två rävar, men de andra djuren aktade dem intet.»

Gamla eller Stora bollhuset byggdes 1626 till »lusthus» för drottning Maria Eleonora, ombyggdes och användes från 1660-talet för sceniskt bruk och var ända till Operans invigning år 1782 Stockholms enda teaterhus. Se Bollhusgränd! År 1667 förändrades »Lejonkulan i slottsgraven» till teater, och där spelades, ända tills slottet 1697 uppgick i lågor.

Nr 2 Slottsbacken. Indebetouska huset, som revs 1911, då ett nytt uppfördes, var byggt i slutet av 1600-talet på den tomt, som 1647 kallades »h. k. m:ts trädgård». Det ägdes 1687 av handlanden Isak Breant och 1761 av rådmannen Indebetou, som 1792 sålde det till kronan. Det användes sedan till slottskansli, krigsexpedition och till nummerlotteriet, vars dragningar förrättades var tredje onsdag på en tribun utanför huset åt Slottsbacken, sannskyldiga gratisnöjen för stockholmarna, vilka då skyndade till Slottsbacken, drivna av nyfikenhet, spänning eller förväntan. Se nr 9 Svartmangatan!

Nr 4 Slottsbacken, Tessinska palatset eller Överståthållarhuset. Det yttre av detta hus, som Nikodemus Tessin d. y. byggde för egen räkning 1692—1697, ådrager sig föga uppmärksamhet. Dess prydliga gårdssida däremot med det vackra perspektivet erbjuder något högst ovanligt. Vid midsommartiden 1697 inflyttade byggherren med sin familj och tog sin bostad 1 tr. upp. Flyglarna voro då ej färdiga. Huset, som är ett av de bäst bibehållna från gångna tider, har tillhört Karl XIII och Gustav III, kom 1773 i Stockholms stads ägo och blev då boställe åt överståthållaren.

Innan detta palats uppfördes, förmedlade Ignatii gränd förbindelsen mellan Slottsbacken och Köpmangatan. Se nr 6 och 8 Bollhusgränd! Tre äldre hus, alla täckta med koppar och försedda med konungarna Erik XIV:s, Johan III:s och Karl IX:s namnskiffer i bjälkarnas järnbeslag utanför murarna, fingo giva plats för det nya. Dessa hus sägas hava varit byggda av nämnda regenter. »Och var däruti sköne spijsar med vackert bilthuggerij, väl gjorde och förgyllte, förfärdigade av den konstige krukemakaren (Lukas van der Werdt), som också gjort konungamonumenterne uti Riddarholmskyrkan. Uti desse ovannämnde hus förmenas högstbemälte konungar var efter annan hava haft sine konkubiner», säger arkivforskaren Erik Palmskiöld, f. 1608, d. i Stockholm 1686. Se Storkyrkan!.

Nr 6 Slottsbacken. På denna tomt hade riksrådet Per Gustavsson Banér i hörnet vid Österlånggatan ett mindre hus med trädgård åt väster. Efter hans död, 1644, uppfördes här ett hus med tvenne flyglar, den ena utmed nämnda gata, den andra utmed Bollhusgränd. Vid 1700-talets början ägdes huset av assessor Johan Funcks änka, Elisabet Hansdotter. Se Storkyrkan! 1780 inköptes det av skomakarämbetet. Där fanns ända till 1907 en mycket besökt restaurant, Skomakarkällaren. 1909 revs huset och ersattes av ett nytt för överståthållarämbetet i samma stil som det förutvarande. Vid grundgrävningen påträffades då tre skulpturer, som tillhört någon portal och nu äro uppsatta på väggen innanför porten.

Nr 8 Slottsbacken, Flemingska palatset. De nedre våningarna torde vara uppförda omkring mitten av 1650-talet av riksrådet Erik Henriksson Fleming och Kristina Cruus till Edeby. Av den ursprungliga byggnaden kvarstå murarna och bottenvåningens kryssvalv.

Nr 10 Slottsbacken, nr 2 Skeppsbron. År 1647 inrättade saltkompaniet där ett »fullkommeligt packhus», efter vilket huset sedan bar namn. Omkring hundra år senare ombyggdes det och har tjänat skilda ändamål, har inrymt riksgäldskontoret, riksarkivet, vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien, blev 1869 ombyggt och tillhör nu telegrafverket.

Slussen. Genom Söderström skedde ända till mitten av 1600-talet genomfarten medelst varpning mot avgift till Stockholms stad, som underhöll vindbroarna. Adeln och Uppsala stad voro befriade från strömpenningar. Genomfarten hade med tiden blivit allt svårare till följd av kvarnar och andra byggnader. Därför anlades 1634 ett slussverk av trä. År 1642 reparerades detta, som sedan kallades Nya slussen, varvid sidorna murades med holländskt tegel. 1724 var slussen åter förfallen, och 1744 beslöts att ombygga den efter ritning av stadsarkitekten, kaptenen J. E. Carlberg, men det befanns snart, att verket var av den beskaffenhet, att dess utförande borde anförtros åt en mera erfaren man. Denne var Kristoffer Polhem, som, ehuru då 83 år gammal, åtog sig arbetet i förhoppning, att hans son Gabriel skulle kunna fullborda det, om han själv bleve därtill oförmögen. Den gamle fick glädjen att 1748 se slussgraven i det närmaste färdig och att på dess botten prydas med nordstjärneordens kommendörskors. Dock fick han ej uppleva verkets avslutande, som skedde 1753 under sonens ledning.

Nära nittioårig hade Kristoffer Polhem avlidit två år förut och blivit begraven i Maria kyrka. Då den 29 juli 1759 kyrkan jämte 300 egendomar lades i aska, uppbrändes även hans lik. Alla hans släktingar bevistade den dagen ett bröllop på landet. Polhem ägde och bebodde f. d. Aspelinska egendomen vid Hornsgatan.

Polhems sluss måste även flera gånger repareras, särskilt efter det stora vattenflödet 1780, då för avloppets skull den ena av dess portar söndersågades. Vid samma tid och för samma ändamål öppnades vid Södertälje ett stort avloppsdike, vilket sedan efterträddes av kanalen.

Med tiden erfordrades en större förbindelse mellan Saltsjön och Mälaren. Härtill begärde staden hos k. m:t år 1836 bidrag, som även beviljades, och 1841 bestämdes av kommitterade ett pris av 200 dukater för de bästa ritningarna, men som någon tävling ej uppstod, höjdes priset till 500 dukater, dock utan resultat, ty ej heller nu inkommo några ritningar. Äntligen erbjöd sig år 1845 dåvarande överstelöjtnanten vid flottans mekaniska kår Nils Ericson, John Ericsons broder, att utarbeta ett förslag till nybyggnad av Stockholms sluss mot en ersättning av 2,000 riksdaler banko. Sedan detta av k. m:t blivit antaget, erhöll Ericson även det sist utfästa priset.

Följande år påbörjades arbetet och var färdigt på hösten 1850 enligt minnestavlan på slussgravens södra vägg. Det hade kostat 400,000 riksdaler banko.

Innan grävningen företogs, måste en mängd hus rivas, såsom Södra strömkvarnen, Södra slaktarhuset m. fl. Man fann under arbetets gång, att det näs, som skulle genomgrävas, ej blivit danat av naturen utan utgjorde en igenfyllning av Mälarens utlopp. Ända till 22 fot under jordytan påträffades murbruk, tegelstenar, glasbitar, järnskrot, mynt och förrostade delar av vapen. Murbruket och teglet ansågs delvis härstamma från den vid eller i närheten av nuvarande Järntorgsgatan fordom belägna Söderport. År 1549 omnämnes, att 253 lass grus blivit förda från det rivna Svartbrödraklostret ut i sjön vid Söderport.

Under senare tid har den s. k. Fiskargången med sumpar varit belägen i Polhemska slussen, genom vilken också Mälarens vattenstånd regleras. Se Karl Johans torg!

Smålandsgatan är benämnd efter en tomtägare och bagare Joakim Småål och kallades förr Småhlens gränd. Jochum Småhl levde 1666.

Den kallades fordom Skiärekarlsgatan, emedan skärgårdsfolk höll till där.

Snickargatan. Ännu på 1820-talet kallades den Bödelsbacken, säkerligen därför, att skarprättaren Nils vid mitten av 1600-talet hade sitt hus i hörnet av denna backe, nr 80 Regeringsgatan. Senare kallades den Snickarbacken.

Somens kvarngränd. Assistenten Mårten Sohm köpte 1689 en inom kvarteret Skinnarviksberget belägen tomt och en kvarnplats av översten Mårten Lindhielm.

Spektens gränd. Gerdt Specht, som nämnes i handlingar från 1500-talet, torde hava ägt hus här. Se nr 10 Trångsund!

Spökslottet. Se nr 116 Drottninggatan!

Stadsgården, som 1594 gavs till staden, »skulle vara obyggd till att därsammastädes bräda och bygga skepp».

Stadshuset, nya. Se nr 1 Hantverkargatan!

Stadshuset, södra. Se nr 1 Götgatan!

Stallgatan har sitt namn efter de stallbyggnader, som prinsessan Sofia Albertina där lät uppföra, och som sedan tillhörde änkedrottning Desideria.

Nr 4 Stallgatan. Se nr 11 Blasiiholmstorg!

Stenbockska palatset. Se nr 4 Birger Jarls torg!

Nr 7 Stigbergsgatan ägdes 1738 av kontrollören J. Gröning, 1752 av sjökaptenen S. Åkerman, 1782 av sjökaptenen J. Flachsén och 1821 av kamreren S. J. Flachsén.

Stockholms slott. Sedan det tillväxande Stockholm ådragit sig Birger Jarls uppmärksamhet, började han med allvar tänka på dess befästande och lät omkring Agnefit, Stadsholmen, anlägga murar och torn samt på dess nordöstra del, som hade den största höjden, uppföra en fast borg, vilken senare under medeltiden kallades Adelshuset, och ett i öster därbredvid liggande torn, Kärnan. Efter Birgers död, 1266, fortsattes slottbyggnaden av hans son Valdemar, så att denne omkring 1272 dit kunde flytta sitt hov.

Fästet ansågs ointagligt. Det berättas dock, att Engelbrekts vän Erik Puke under sin tvist med marsken Karl Knutsson om högsta makten tog slottet från denne, medan drotsen

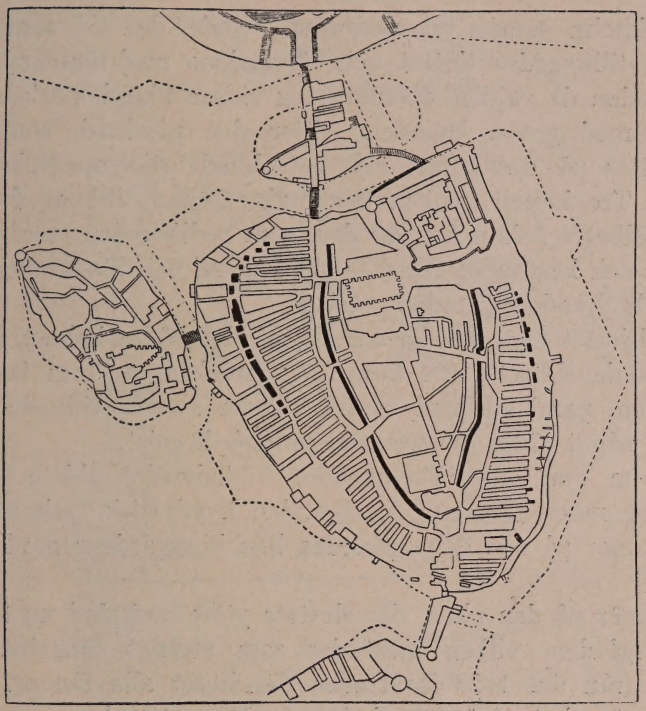

Karta över Stockholm med angivande av stadsmurarnas läge.

Krister Nilsson Vase, som var Erik XIII:s anhängare, »anammade förborgen». Det var sedan hungern, som tvang Puke att dagtinga.

Om detta slott skonades vid den eldsvåda, som 1297 härjade staden, är ej känt, men 1330 förstördes åter en del av trästaden, varvid också Adelshuset svårt skadades.

Huruvida detta nu tillbyggdes, är likaledes obekant. Säkert är dock, att under Karl Knutssons och Sten Sture d. ä:s tid slottet försågs med tillbyggnader och befästningar. På hösten 1495, då mer än 200 av stadens hus lades i aska, skadades även slottet.

Både före och efter detta år hade det många belägringar att utstå och innehades dels av danska konungar, dels av svenska regenter. Dess murar voro vid Gustav Vasas högtidliga intåg

i Stockholm ganska illa medfarna. Under den tid, som sedan följde, tillbyggdes slottet och förstärktes med försvarsmurar. Den redan då väldiga Kärnan steg vidare i höjden och bestyckades med grova kanoner. Efter den prydnad, som 1558 uppsattes på dess spets och betecknade riksvapnet, kallades tornet Tre kronor, vilken benämning sedan tillkom slottet i dess helhet. Johan III var den, som nedlade den största omsorgen och kostnaden för dess tillbyggnad och försköning, därvid fullföljande sin faders verk.

Adelshuset med Tre kronor låg på den södra halvan av det nuvarande slottets inre borggård: Adelshuset, som inrymde rikssalen, parallellt med västra väggen av vår tids slott och tornet något söder om nämnda borggårds mitt.

Genom om- och tillbyggnader bildade det äldsta slottet småningom en tämligen regelbunden kvadratisk fyrkant med Tre kronor på den då uppkomna lilla borggårdens nordvästra del.

Ungefär på den plats, där slottets yttre borggård nu är, låg Smedjegården, vilken användes som strängt fängelse. Dit fördes från det 1626 inrättades Barnhuset alla fångar, vilka »under överhetens ögon» skulle gå till avrättsplatsen.

I Smedjegårdens källare fanns »rosenkammaren», en kall, delvis med vatten fylld håla, fyra alnar lång och tre alnar bred.

Redan Johan III ville flytta detta fängelse. Han befallde 1570, att alla fångar skulle föras från slottet till Drakatornet, i närheten av nuvarande Riddarhustorget. Smedjegården förblev dock alltjämt ett fängelse och nämnes 1667 som förvaringsrum för vissa fångar, som voro dömda till livets förlust, och 1756 tvungos i rosenkammaren Puke och Mozelius till bekännelse. Tortyren avskaffades 1772. Se nr 71 och 73 Drottninggatan, nr 4 Birger Jarls torg!

Norr om slottet låg den stora borggården, upptagande den nuvarande borggårdens norra hälft och omgiven av försvarsverk. Den kom senare att inneslutas av byggnader och torn. Mellan det nordvästra hörntornet, »västra fyrkanten», och den vid Adelshusets västra sida liggande förborgen eller slottets

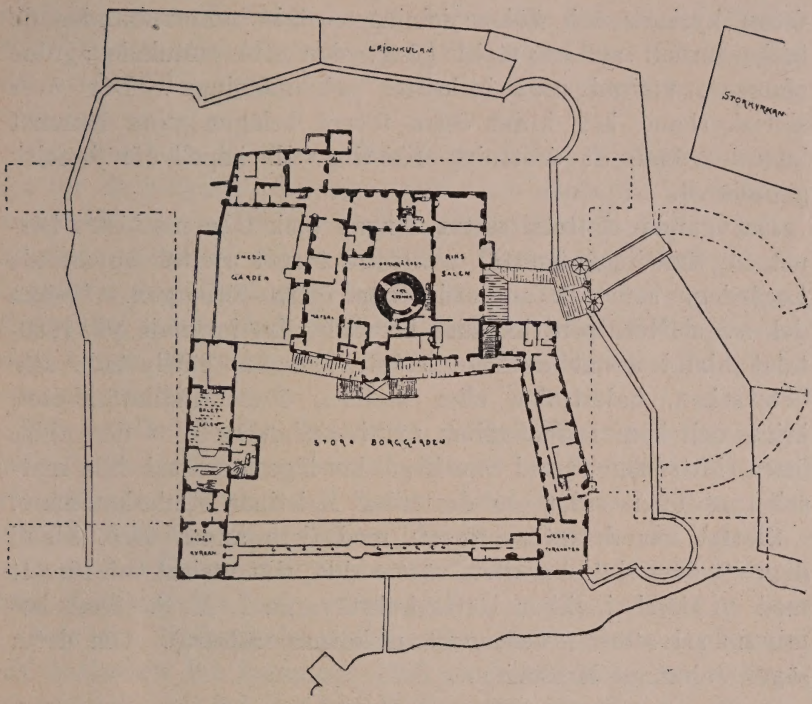

Plan över Stockholms gamla slott.

yttre västra borggård sträckte sig en räcka av kungliga gemak. I den övre våningen hade Johan III sin bostad, och där avsomnade han. Den kom senare att brukas som fest- och gästvåning. Här stodo fjärdedag påsk 1628 grevarna Nils och Per Brahes brudsängar. I den undre våningen voro hovrätten och räkningekammaren inrymda. Denna länga upptages nu av slottets västra sidas nordhalva.

I hörnet, där nuvarande nordvästra flygeln vidtager, låg nyssnämnda torn, som i sig inneslöt ett praktrum, även kallat »fyrkanten». Häremellan och ett i motsvarande hörn i öster beläget torn av samma form sträckte sig »norra längan». I dess östra del var slottskyrkan belägen, vilken möjligen fanns på Gustav Vasas tid. Den västra delen torde hava upptagit köks- och visthusavdelningen jämte rum för betjäning m. m.

Ovan kyrkans och köksavdelningens tak sammanbundos de båda tornen av en täckt gång, den ofta omtalade »gröne gången», utsirad med inskrifter och målningar. Det över slottskyrkans kor i det östra tornet belägna stora rummet inreddes 1660 åt drottning Kristina till kapell för katolsk gudstjänst.

Det gamla slottets »östra länga» gick från nordöstra hörnet av Smedjegården till nordöstra tornet utefter nuvarande Logården, som då utgjorde den östra förborgen. Denna del av slottet, som kallades kansliflygeln, inrymde på 1650-talet bland annat de från »västra längan» hitflyttade ämbetsverken, balettsalen eller teatern, överståthållarämbetet, krigs- och kommerskollegium m. fl. ämbetsverk. I den äldre östra slottsdelen utmed Smedjegården lågo stora och lilla matsalen på ömse sidor om drottning Kristinas studerkammare.

Slottet var dessutom försett med flera andra torn, bland dem ett över slottskapellets västra sida, rikt utsirat och försett med en flöjel, i vilken lästes bokstäverna I. H. S. (Jesus hominum salvator — Jesus, människornas frälsare). Om detta säger Johannes Messenius:

»Men över all skönhet fast går
det Jesu namn, på tornet står.»

Utanför södra förborgens mur låg Lejonkulan, ursprungligen ett åt drottning Maria Eleonora uppfört lusthus, på nuvarande Slottsbacken, där obelisken står. Det gamla slottet, grått och allvarsamt, hade många oregelbundna utsprång, utsirade gavlar och tolv högre och lägre tornspiror. Det företedde en blandning av stilar från olika tider, då det uppförts, tillbyggts eller reparerats, bevarade minnen från fyra århundraden och gav ett vördnadsbjudande och stämningsfullt intryck.

Efter eldsvådor under Gustav Vasas och Johan III:s tid härjades det under drottning Kristinas av elden 1641, 1642 och 1646. Det reparerades visserligen, men dess glansdagar voro förbi, och det dröjde sedan icke så länge, innan man insåg, att det hela fordrade en grundlig ombyggnad och ny in-

redning. Härvid stannade det dock, tills Nikodemus Tessin d. y. efter en utländsk resa år 1688 förevisade Karl XI ritningar till ett alldeles nytt slott. Dessa vunno genast konungens välbehag.

Då drottning Kristina följande år avled, beräknades det, att för de betydliga summor, som voro anslagna till hennes underhåll och nu tillföllo staten, ett nytt slott skulle kunna uppföras under en tid av fyra år. Den 3 maj 1692 gillade konungen den föreslagna planen till den nya slottsbyggnaden. Men redan två år förut hade han beslutit att efter Tessins ritning bygga en ny fasad på slottets norra sida mellan östra och västra fyrkanten.

Nu inkallades från Frankrike bildhuggare, metallgjutare, målare och andra konstnärer. Arbetet pågick med fart, så att nämnda del snart var färdig. Dess östra del upptog såsom förut Slottskyrkan, vilken blev praktfullt inredd och försedd med två stora målningar av Ehrenstrahl samt med dyrbara bildhuggerier och marmorgolv. Se Storkyrkan!

Över den fullbordade slottsfasaden jämte dess »uppkörsel och kaskader» lät konungen 1695 en fransk konstnär utföra kopparstick, vilka i hundratals exemplar spredos till Tyskland, Frankrike och Italien, »på det att bemälde byggnad därigenom måtte bliva desto namnkunnigare». Ludvig XIV lät sedan genom ett sändebud lyckönska sin »broder och kusin» Karl XI, som erhållit ett så vackert residens. Över detta slogs även en skådepenning. Så fortgick arbetet. Det gamla revs, och det nya trädde i dess ställe, det kungliga hovet hade redan tagit de färdiga salarna i besittning, då med ens all denna härlighet fick en ände med förskräckelse.

Det var den 7 maj 1697, på dagen sju år efter beslutet om norra fasadens uppbyggande. Klockan var mellan 2 och 3. De kungliga sutto vid middagsbordet. Plötsligt inträder någon och underrättar »fruntimbret», att elden är lös. Alla rusa upp för att skynda ut, de mötas redan i dörren av rök och eld men komma lyckligt undan. Hedvig Eleonora, änkedrottningen, visste ännu ingenting om faran, varför några

skyndade till hennes våning. Då få de se, hur elden slår upp ur ett av tornen, och hur lågorna slicka koppartaken på de tre gamla »längorna». Nästan vanmäktig av förskräckelse bars änkedrottningen ut och fann jämte sin sonson, den unge konungen, och prinsessorna sin första tillflykt i det kungliga stallet på Helgeandsholmen.

Samtidigt skyndade tolv officerare att hämta Karl XI:s ännu på slottet förvarade lik, vilket fördes till samma ställe, där det fick stå »hos de spanske hästarne», till dess plats blev beredd i »greve Pers» (Brahes) närbelägna hus. Det säges också, att en livdrabant Möckel burit det på sina axlar genom lågorna. Konungen och det övriga kungliga hovet foro sedan till greve Oxenstiernas hus på Riddarholmen, nu socialstyrelsens säte, varefter han på aftonen red till Karlberg för att tillbringa natten.

Klockan 4 em. var den gamla kungaborgen nedbrunnen, och kl. 5 på morgonen följande dag hade även den enligt Tessins försäkran eldfasta »nya, sköna längan», därav delvis kapellet, slukats av lågorna. Samma morgon fattade också elden i det gamla ärevördiga Tre kronor, som jättelikt reste sig bland ruinerna. Länge syntes dess gyllene symbol omsvepas av lågorna. Slutligen föllo dock både den och kanoner och klockor ned genom de förbrända trossbottnarna. Men ända till 1703 dröjde det, innan man kunde få bukt med och undanskaffa det urgamla tornets fasta murar.

På eftermiddagen den 8 maj foro de kungliga till Karlberg och stannade där till den 31 oktober, då de inflyttade i Wrangelska palatset, nu Svea hovrätt m. m., på Riddarholmen, vilket blivit inköpt för kronans räkning. Här hade Sveriges konungahus sin boning i mer än 57 år eller till den 7 dec. 1754. Palatset fick från detta tidsskede namnet Kungshuset.

Hur elden, som började på vinden ovan rikssalen, uppkommit, blev för alltid outrett. Av de posterande vaktknektarna hade den ene skickats bort i något ärende, den andre avlägsnat sig på eget bevåg. Man talade om mordbrand, om vårdslöshet hos brandmästaren, som på slottets

vindar bedrev lönnkrögeri, man gjorde beskyllningar mot utländska sändebud och anställde rättegång mot en förryckt löjtnant vid flottan, Lars Ekeroth. Denne trodde sig hava gudomliga uppenbarelser och hade i ett brev till överhovpredikanten Georg Wallin yttrat, »att Guds vrede vilade tungt över landet, slottet skulle därför inom åtta dagar brinna upp, så att, ifall man icke aktade sig, torde man komma att ur askan få upphämta salig konungens, ja, kanske hela det kungliga husets ben». Detta brev mottog Wallin den 30 april. Hela veckan besvärades han av varningsbrev och besök av Ekeroth, som sista gången uppvaktade honom kl. 11 fm. den 7 maj. Mot sitt nekande att hava anställt branden kunde den anklagade ej fällas men hölls i fängelse såsom farligt vansinnig och dog där kort efteråt. Såväl brandmästaren som vaktknektarna dömdes till gatlopp, varvid den förre av det uppretade folket erhöll så kraftiga slag, att han dog av följderna.

Redan dagen efter eldsvådan fick Tessin befallning att återuppbygga slottet, ty, menade rådet, »får Tessin pengar, lärer han fuller driva på verket».

Nu, då de gamla byggnaderna ej voro till hinder, gjorde han i hast en ny ritning, vilken den 21 juni 1697 vann såväl konungens som den »kungliga regeringens» synnerliga bifall. Slottsbygget pågick sedan oförändrat några år, men snart kunde det till följd av krigen ej med fart bedrivas. Visserligen erhölls tillräckligt arbetsmanskap i de omkring 500 ryska, sachsiska och polska fångar, som voro inkvarterade på Rörstrand, och ej heller saknades material. Från Gripsholm, Kungsör, Strömsholm m. fl. ställen levererades tegel. Sådant erhölls även dels från det gamla slottet, dels från andra i landsorten belägna, vilka för denna byggnads skull blevo rivna. Men detta oaktat avstannade arbetet alldeles 1712.

Tessin hade mycket bekymmer men också mycket tålamod, skrev brev på brev till kung Karl med berättelser om företaget och klagade sin nöd. Det sista av dessa, som är bränt och nedsmutsat, träffade den själv nödställde konungen i Bender och har troligen varit med vid »kalabaliken».

Jakobs kyrka, Arsenalen, Slaktarhusbron, Blasiiholmen och Lejonbacken år 1767.

Först när landets svåraste sår upphört att blöda, kunde slottsbyggnaden år 1728, då greve Nikodemus Tessin avled, fortsättas under uppsikt av hans son överintendenten Karl Gustav Tessin. Då denne sedermera blev riksråd, anförtroddes arbetet 1741 åt arkitekten Karl Hårleman, vilken avled 1753 och efterträddes av arkitekten greve Karl Johan Cronstedt, under vars ledning slottet blev så fullbordat, att konungafamiljen till allmän glädje där kunde »hålla sitt höga intåg» den 7 dec. 1754. Följande dag invigdes slottskapellet av ärkebiskopen Henrik Benzelius.

Emellertid pågick sedan arbetet med slottets återstående delar under Karl Fredrik Adelcrantz ledning till 1776. Först 1834 var Lejonbacken med granitblock och kolonner färdig som uppfartsväg. De båda bronslejonen blevo där uppsatta år 1704. De äro modellerade i vax av fransmannen Bernard Foucquet och hava utgått från Meyerska gjuteriet. Se nr 19 Hamngatan! Av brist på metall vid deras gjutning måste sex bronsstatyer från Drottningholm nedsmältas. Dessa hade tillverkats i Nürnberg och förut tillhört en 1583 uppsatt springbrunn vid Kronborgs slott, där de tagits under Karl X Gustavs krig.

Logården, där förut en »lejonkula» eller »leopardgård» säges hava varit belägen, anlades 1793. De där uppsatta blomsterkrukorna bära Karl XII:s monogram.

Hela kostnaden för uppförandet av slottet, som innehåller omkring 600 rum, uppgives till 10,487,271 och $^2/_3$ riksdaler riksmynt.

Ovan yttre portalen på norra fasaden synes svenska riksvapnet, uppburet av Ryktets gudinnor. Valvet innanför vilar på sexton pelare, och i dess fyra nischer stå de fyra årstidernas sinnebilder.

I södra fasadens nischer hava under konung Oskar II:s regeringstid uppsatts statyer av Erik Dahlberg, Karl von Linné, Georg Stiernhielm, Nikodemus Tessin d. y., Karl Fredrik Adelcrantz, Olof von Dalin, Hakvin Spegel och Rutger von Ascheberg. Över portalen, som prydes av sex i bly gjutna krigstroféer, är en latinsk inskrift.

Den västra fasaden prydes av bronserade porträtt av Sveriges regenter f. o. m. Gustav Vasa t. o. m. Karl XI.

I den östra portalen står Sergels gipsgrupp »Axel Oxenstierna, som för historiens gudinna dikterar Gustav II Adolfs bedrifter». Den är nu efterbildad och gjuten i brons samt uppställd framför denne konungs staty, såsom konstnären tänkt.

Södra fasadens östra del inrymmer Slottskyrkan. Dess altarprydnad, som föreställer Kristus i Getsemane, påbörjades av Bouchardon, fortsattes av l'Archevesque och fullbordades av Sergel. Predikstolen, ett förgyllt bildhuggeriarbete, vilar på de fyra evangelisternas symboler, ängeln, örnen, lejonet och oxen, gjutna i bly. Bänkarna, »med nöttеträ och masarum (valnötsträ och masur) utantill belagde», vilka blevo räddade ur det äldre slottskapellet och förda till Riddarholmskyrkan, stodo där till 1807, då de förflyttades hit. Takmålningarna äro verk av Taraval, Pasch och von Ehrenstrahl.

Mitt emot slottskapellet är rikssalen belägen. Den där befintliga tronen, en stol av gediget silver, är en skänk av greve Magnus Gabriel De la Gardie till drottning Kristina vid hennes kröning 1650. Här ser man också tvenne marmorbilder av Gustav II Adolf och Karl XIV Johan.

Att här ingå i en närmare beskrivning över Stockholms slott bleve alltför vidlyftigt. Med alla sina konstverk kan det betraktas som ett museum, dit också tillträde lämnas å bestämda tider.

Av det gamla slottet och dess befästningar finnas ännu rester. Så påträffades vid grävning 1908 delar av dess utanverk, som nu utmärkas genom en stenläggning i Slottsbacken.

Källare under Logården härstamma från äldre tider och även några delar av slottets norra fasad. När dess muryta är belagd med rimfrost, framträda mellan andra och tredje fönstren från hörnen linjer, som utmärka skarvarna mellan äldre och nyare murverk och påminna om de båda tornens, den västra och den östra fyrkantens, befintlighet ännu i vår tid.

Stockholm. Den övre bilden från 1574, den nedre från omkring 1565.

Stockholm. Tiden för Stockholms grundläggning är ej känd. Platsens första namn uppgives hava varit Agnefit eller Agnesnäs efter ynglingakonungen Agne, som där blev hängd av sin finska brud, Skjalf, emedan han under ett härnadståg dödat hennes fader. Den åsikten har också framställts, att hennes dåd utövats vid Edsvikens strand, norr om Stockholm. Om den norske konungen Olof Haraldsson, den helige, efter sitt härjningståg vid Mälarens stränder smög sig ut genom Söderström eller Stocksund, är för närvarande också omtvistat.

Stockholms stads äldsta sigill, från år 1296.

Innan Stockholm blev stad, var det ett fiskläge. Huruvida detta legat på de öar, som nu utgöra Helgeandsholmen, eller vid Skeppsbron, är icke känt, men så mycket vet man, att i slutet av 1100-talet fanns här ett betydande samhälle, som hade sin plats på den nuvarande Stadsholmens högsta delar.

År 1252 daterade Birger Jarls son Valdemar ett brev i Stockholm, och 1255 skall dess första privilegium hava utgivits. Säkert är, att detta skett före 1260. Sedan förnyades privilegierna nära nog av varje regent. De äldsta, som finnas i behåll, äro utfärdade 1423 och 1436. Genom eldsvådan 1419 gingo stadens flesta äldre handlingar förlorade.

Birger Jarl befäste platsen med murar och torn och satte därigenom »lås för Mälarens sjö». Städerna vid dennas stränder hade nämligen förut blivit svårt hemsökta av ester och

kareler. Särskilt förtäljes, att Sigtuna under Knut Erikssons tid, 1187, blivit plundrat och bränt, och att dess invånare urholkat en stock, fyllt den med guld, silver och andra dyrbarheter, som undgått fienden, kastat den i sjön och låtit den drivas av vattnet, beslutna att bosätta sig, där den flöt i land. Detta skulle hava skett vid en holme i Mälarens utlopp, vilken sedan kallades Stockholmen, en del av nuvarande Helgeandsholmen.

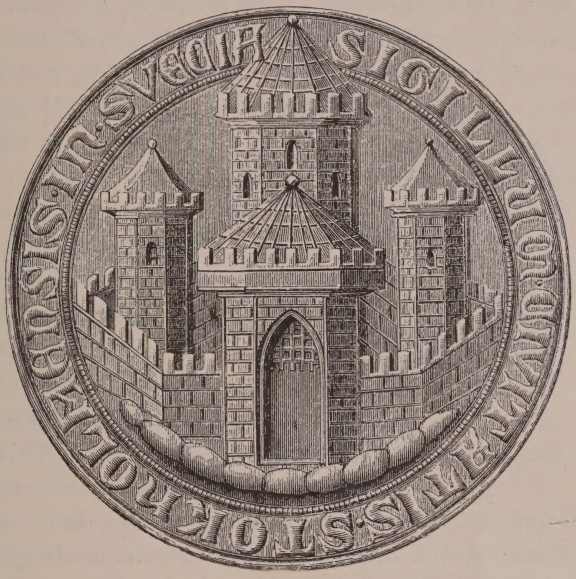

Stockholms stads sigill 1326.

Varifrån namnet Stockholm härleder sig, är ej avgjort. För visso härrör det ej av denna sigtunastock. Många förklaringar till namnets uppkomst hava framkommit. Det har härletts av det vendiska »stock», rinnande vatten, av »stock», trångt utflöde, där vattnet »stockade» sig, av det lapska »stock», som betyder sund, och av vanliga timmerstockar, som, sammankedjade, här varit utlagda för att hindra fiendens inträngande. På stockar ledo de rikt skogbeväxta stränderna ej heller någon brist. Omkring 1230 nämnes Stocksund av Snorre Sturlesson.

Från år 1272, då konung Valdemar flyttade sin hovhållning till Adelshuset, är Stockholm att räkna som Sveriges huvudstad. Se Stockholms slott!

På Stadsholmens högsta del byggdes slottet med dess torn, kyrkan och rådhuset. I närheten och söderut uppförde en-

skilda sina bostäder inom murarna, som utgingo från slottet och sträckte sig utom Prästgatan på västra och Baggensgatan på östra sidan och sannolikt möttes vid nuvarande Järntorget. Därutanför låg försvarstornet Söderport, vid Järntorgsgatan. På nuvarande Mynttorget låg ett motsvarande torn, Inre Norreport, som torde vara avbildad i ett ännu befintligt sigill från 1296 och i ett prydligare dylikt från 1326.

Stockholms stads sigill 1376.

År 1376 var Stockholms stads sigill försett med S:t Eriks bild. I murarna funnos flerstädes portar, såsom Skomakarporten, nämnd 1438 och belägen vid nuvarande Tyska kyrkan, Vattenporten vid Kåkbrinken m. fl. Till försvaret hörde i slutet av medeltiden flera andra torn, däribland Drakatornet vid nedre delen av S:t Laurentii gränd, vilket Johan III 1570 ville hava reparerat, och Herr Bengts torn ej långt norr därom. Med tiden uppstodo torg utanför murarna, såsom Järntorget och Kornhamnstorg. Fiskastrand var också ett sådant. Utanför den västra muren gick landsvägen mellan Uppland och Södermanland, som sedermera kallades Långa gatan, nu Västerlånggatan, vid vilken gränsstenen var och är placerad. Stadsmurarna flyttades sedermera längre åt öster och väster. Se nr 27 Västerlånggatan!

Utom de nämnda holmarna upptog Stockholm den nuvarande Riddarholmen, förut Gråmunkeholmen och tidigast Kedjeskär, så kallat, emedan det bland sina befästningar kunde räkna en utanför ön befintlig avstängning med sammanlänkade stockar och pålverk, Liderne eller Kungsholmen, Blekholmen, Käpplinge- eller Blasiiholmen, Vangsholmen eller Skeppsholmen, Notholmen eller Kastellholmen, Valdemarsön eller Södra Djurgården och Norrmalm samt Åsön, såsom Södermalm 1436

benämndes. År 1288 nämnes detta område Suthramalm. Se de olika stadsdelarna!

Under stadens äldsta tid funnos varken gator eller gränder. Trafiken inom murarna förmedlades genom vägar och gångstigar, som saknade namn. I början av 1300-talet var hela området bebyggt, och då funnos redan gator, gränder och torg utstakade. Gatorna voro få, gränderna många. I det medeltida Stockholm utgingo de senare från Väster- och Österlånggatorna dels mot St. Nygatan, dels mot Skeppsbron och lågo således utanför murarna.

Staden, som till största delen bestod av trähus, härjades ofta av eldsvådor. Åren 1552 och 1555 förbjöd Gustav Vasa uppförandet av sådana bostäder, likaså Johan III 1581. Då småningom stadsmurarna och trähusen revos, byggdes varaktigare och mindre eldfarliga hus av sten.

Stockholms stads sigill 1507.

År 1625 beslöts, att stadsmuren vid Kornhamn, »dit all orenlighet drages och släpas, skulle rivas. Om någon borgare ville uppföra korsvirkesbodar på dyngeplatserna vid muren, skulle dem sådant till billigt pris efterlåtas». Rännstenar saknades, och renhållningen var dålig. Svinen i Stockholm voro 1563 så talrika, att »den onde och svåre stanken, som utgick från dem», föranledde beslutet om deras infångande, varefter de skulle »sändas ut till de fattigas behov». Nassarna sprungo i stora hjordar omkring på de smala gatorna, likaså hundar och katter, getter betade på hustaken, och höns gingo flockvis omkring på gårdarna. Borgarna, som hade beten på stadens utmarker, drevo under skrik och larm morgon och afton sina kreatur genom staden.

1641 utkom en ordinantia, som förbjöd »trumbor utanpå husen». Var och en skulle »avskaffa sina trumbor, på det den orenlighet, där ut ur kastas, icke må förorsaka någon sjukdom».

På 1520-talet hade Stockholm omkring 2,500 invånare, 1592 8,000, på 1650-talet 30,000, 1700 50,000, 1760 69,000, 1800 75,000 och 1858 101,502.

För främlingars och resandes bekvämlighet sörjde alltsedan Magnus Ladulås dagar gästgivarna, som under medeltiden kallades tavernerare, härbärgerare, hospitatores och receptores hospitum. Med tiden började också enskilda värdshus i stor mängd uppväxa överallt i staden, så att Stockholm 1636 hade 132 krögare, därav 50 i Staden, 55 på Norrmalm och 27 på Södermalm.

Det äldsta i behåll varande minnet från det äldsta Stockholm torde vara de ekstockar, vilka vid grundgrävningen för Riksdagshuset i slutet av 1800-talet påträffades och varit nedlagda som rustvirke under Yttre Norreport omkring 1260. De söndersågades sedan, varvid omkring fyrtio större och mindre plankor erhöllos med ännu friskt virke. En av stockarna ansågs 1897 hava varit 150 år gammal vid dess fällning. Av nämnda plankor förvaras en, försedd med inskrift, i »Birger Jarls torn» å Riddarholmen.

Stockholm 1660 skildras av en danskfödd med. dokt. Gerhard Stalhoff på blandad svenska och danska. Om Ladugårdslandet säger han: »Ifran Malmen skilles dend westre Ladegaardslandsenden med en liten bech, som flyder neder i Saltwiichen. Paa denne tracten är icche möcchet, som synderlig aff werde er utan större delen gemene kyffuer och smaa huusse. Her ere ellerss 9 steenhuuser, aff dem er et Cronens provianthuus. Ett aff dem är Sperlingens p. m. Ett Tysche bacherens. Herreshoff er der Greff Thure Oxenstiernes aff træ, spändechet (spåntäckt) med sine sköne Trægaard. Item Cronens store trægaard ect. På dette Ladegaardsland ere 4 lange gader och 13 tuergader. Her ere 2 Wedderquärner.»

Vid skildringen av Stortorget nämner han bland annat: »Her iempte är kachen med sin kachman.» Vid Slussen finner han »2 Cronehuuse med 4 quarner i huer huuss, gaa med watten. Nu kommer Schlachtterhuset, kalles det Lille». Medan han står här, iakttager han »en hop fiele huse och monge boeder, hvor rysserne holle deres vare fall (fal), kalles ryssboder». På en promenad i staden upptäcker han »Terminus inter Uplandiam et Sudermanniam, staaende på Westre Longe Gaten med 1625 aars tall».

Stockholm på drottning Kristinas tid.

»Hvad sjöwegen anlanger», yttrar han, »kan ingen komme ind till Stockholm, fordi dee haffue på denne malm (Söder-) longt ute wed siöen på en hög bergsklippe lagt en scantze, på hvilchen endnu arbeides (1660). Her beres aff folck materialia op, thi dee her op kan huerchen ache eller komme med hest eller med schuffbarer eller brucha vinde.» Se Danviks skans!

Nr 25 Stora Glasbruksgatan, Stockholms stads arbetsinrättning. Där hade till 1844 P. C. Dihlström sin klädesfabrik. Nu är arbetsinrättningen flyttad till Volmar Yxkullsgatan.

Stora Gråmunkegränd nämnes 1410 och 1439 gatan, »som går till graabröder». Ända in på 1860-talet hette den Schaleri gränd efter doktor Peter Schalerus, som ägde huset nr 1 Övre Munkbron. Gränden utmynnade framför bron till Gråmunkeholmen (Riddarholmen).

Nr 5 Stora Gråmunkegränd, nr 2 Lilla Gråmunkegränd, är ett 1798 av källarmästaren Olof Burman påbyggt 1600-talshus med böjda x-formiga ankarslutar.

Stora Hopargränden. Michel Hoper ägde hus där 1550.

Nr 1 Stora Hopargränd. Se nr 2 Drakens gränd!

Nr 5 Stora Hopargränd bär över den ovanliga, ålderdomliga portalen inskriften: »Anno 1655», då antagligen huset, vars övre våningar äro utkragade över bottenvåningen (eljest ett medeltidsmärke) blev uppfört. Från byggnadstiden härstammar även den ringformiga portklappen och de y-formiga ankarjärnen. Huset ägdes år 1700 av vinskänken Mikael Berg.

Nr 2 Stora Hopargränd har spetsig gavel mot gränden och vertikala ankarslutar med upprullat blad. Husets inre med bjälktäckt portgång vittnar även från 1600-talets förra hälft.

Nr 6 Stora Hopargränd, Vindragarämbetets härbärge, har en trappgavel, som härrör från 1500-talet eller tidigare, en av de få i Stockholm bevarade. Hissöppningen finns kvar i gaveln ävensom raka ankarjärn med upprullat blad i murarna. Antagligen företogs en ombyggnad i mitten av 1700-talet, då portalen tillkom. Den bär följande inskrift: »Dad Hiortenbergiska huset. N:o 85. d. 1 aug. anno 1747.» Huset hade då en krog i bottenvåningen. Under senare delen av århund-

radet köptes det av vindragarskrået, vilket ännu fortlever och äger detsamma. Till kännetecken på dess innehavares yrke inhöggos i portalkartuschen en kniv och en sugare. Den förra bär årtalet 1606, vilket kan vara ett av skråets märkesår. En nu övermålad plåtskylt, omgiven av mindre ornament och härstammande från 1600-talet, sitter ännu kvar över porten.

Stora Nygatans ursprungliga namn var Konungsgatan, även »Kongl. gatan». År 1647 började byggnadsverksamheten mellan Stora och Lilla Nygatan bliva livligare.

Nr 1 Stora Nygatan, nr 13 Storkyrkobrinken. Av de hus, som riksrådet Mattias Soop, död i Stockholm 1653, här ägde, torde återstå en gårdsmur, vars ankarslutar har voluter. Det nuvarande huset byggdes i början av 1700-talet och har sedan undergått förändringar. Till våningen en tr. upp tog riksmarskalken Axel von Fersen den 30 juni 1810 förgäves sin tillflykt, då han, deltagande i kronprinsen Karl Augusts liktåg, överfölls av Stockholms pöbel och mördades på Riddarhustorget i de för vakthållning uppställda truppernas åsyn. Det påstås, att en löjtnant Tandefelt, förklädd till matros, fullbordade mordet genom att hoppa upp och trampa på Fersens bröst. Detta skedde på torget just framför Rådhuset.

Nr 3 Stora Nygatan torde härröra från 1700-talets början.

Nr 5 Stora Nygatan. År 1749 sålde överstelöjtnanten Josua Lagerbielke området mellan de båda gränderna till franska reformerta församlingen, som där s. å. grundlade sin gudstjänstlokal, vilken nyårsdagen 1752 invigdes. Huset, som var ett konstnärligt verk av arkitekten Karl Hårleman, fick 1880 sin nuvarande prägel.

Nr 7 Stora Nygatan. Se nr 5 L:a Gråmunkegränd!

Nr 9 Stora Nygatan fanns 1651 och påbyggdes med en våning på 1730-talet.

Nr 13 Stora Nygatan. Sannolikt äro av ankarslutarna att döma yttermurarna kvar av det hus, som 1651 här ägdes av Tomas Bagare. På 1780-talet bebyggdes hela tomtområdet av klensmeden Kristian Fredrik Scheffman, efter vilken huset benämndes. Se nr 3 Gåsgränd!

Nr 15 Stora Nygatan nämnes 1646, ombyggdes 1767 och 1887.

Nr 17 Stora Nygatan har murarna kvar från 1646, då Erik Löök ägde ett hus vid »Dirik Fisciars grend».

Nr 19 Stora Nygatan uppfördes under 1600-talets senare hälft.

Nr 21 Stora Nygatan. Kvarteret var på 1600-talet delat av en smal gränd. Huset vid Nygatan byggdes vid århundradets slut av brukspatronen Johan Lohe, beboddes 1762 av hans dotter Hedvig Lucia, änka efter landshövdingen Adam Leijel.

Här hade skalden K. J. L. Almqvist sitt hem, varifrån han den 1 juni 1851 företog rymningen till Amerika. Se nr 16 Prästgatan!

Nr 23 Stora Nygatan. Se 36½ Västerlånggatan!

Nr 27 Stora Nygatan var i mitten av 1600-talet trädgård. Det nuvarande huset byggdes 1771. Å fasaden vid Skräddargränd ses apoteket Kronans gamla skylt, gjuten i bly och bärande Karl XII:s namnskiffer på en sköld, som hålles av två lejon. Därunder läses: »Officina regia pharmacevtica». Se Apotek!

Nr 29 Stora Nygatan ombyggdes 1753, och

nr 31 byggdes vid samma tid, från vilken båda äro tämligen oförändrade.

Nr 33 Stora Nygatan härstammar från mitten av 1700-talet men är moderniserat under 1800-talet. En del av tomten tillhörde 1651 mäster Samuel Hammarinus, kyrkoherde i Klara församling.

Nr 35 Stora Nygatan uppfördes mellan åren 1636 och 1651 av borgmästaren Johan Gerhardi Westerman och hans hustru, Karin Larsdotter. En i den ursprungliga gaveln mot Tyska brinken insatt sten bär initialerna till deras namn. Byggherren adlades med namnet Lilliencrantz och dog 1653.

Nr 39 Stora Nygatan byggdes 1694 av vinhandlaren Johan Macklin och har i det väsentliga behållit sitt utseende.

Nr 47 Stora Nygatan. Tomten ägdes 1651 av sekreteraren Tomas Skunck och övergick sedan till greve Tomas Polus,

som vid århundradets slut torde hava byggt det nu kvarstående, prydliga huset. Gårdssidans portal är ursprunglig, gatportalen gustaviansk. I portgången äro fem kryssvalv. Murarna vid gården hava tångliknande ankarslutar med upprullat blad. I andra våningens trappavslutning är ett skulpterat sandstenslejon, som säkerligen härstammar från karolinska tiden och tyder på dåvarande ägarens grevliga vapen. 1754 blev huset påbyggt och 1871 till det yttre moderniserat. Se nr 4 Myntgatan!

Nr 2 Stora Nygatan. Denna tomt erhöll amiralen, friherre Erik Ryning, Gottlands återerövrare, såsom vederlag för de områden, han måste avträda vid Nygatans framdragning till Kornhamnstorg. Det nuvarande palatset uppfördes av honom och blev färdigt 1644. Hans änka, Maria Elisabet Kurzel, sålde huset, som sedan hade flera ägare, innan det 1760 övergick till assessor J. Bergstrahl, efter vilken det ännu benämnes. Under hans tid härjades det av eld, reparerades och påbyggdes med en våning.

Ovan huvudbyggnadens portal vid St. Nygatan ses de ryningska och kurzelska vapnen och vid sidorna härom två kvinnogestalter, föreställande Hoppet och Tron. I portgången äro präktiga stjärnvalv. Inkörsporten vid Munkbron torde vara något yngre. Den prydes bland annat av tvenne delfiner. Även finnas två ursprungliga gårdsportaler. En portal vid Nygatan är förvandlad till fönster. I väggarna synas sirliga ankarslutar med dubbla voluter och upprullat blad.

I Bergstrahlska huset fanns i hörnet av torget och Stora Nygatan på 1750-talet källaren Gyllene hoppet och 1790 Anna Lovisa Hoffmans spiskvarter eller kaffehus, som hade gott anseende, och i flygeln vid Riddarhuset Maja Lisas kaffehus. I det motsatta hörnet, nr 1 Stora Nygatan, var kamreraränkan Ahlgrens spiskvarter. Kaffehusen sades i slutet av århundradet vara »samlingsställen för lättingar, spelare och politiska kannstöpare, där alla dessa ädla riddare med öl och rökande göra varandra priset stridigt».

I nämnda flygel hade bibliotekarien, publicisten och samlaren Karl Kristoffer Gjörwell, född 1731, död 1811, sin boklåda. Här inrättade schweizaren Winther 1836 ett kafé, som 1840 övertogs av C. B. Bähr och efter dennes död av änkan. Det upphörde 1906.

I flygeln vid Stora Gråmunkegränd hade den av Bellman besjungne Jean Fredman, vilken liksom fadern var ålderman i urmakarämbetet och tillika blev hovurmakare, år 1739 sin verkstad. Se nr 19 Götgatan!

Genom sitt gifte 1745 med Katarina Lidberg, lärftskramhandlaren Anders Holmgrens rika änka, kom han i besittning av nr 2 Göran Hälsings gränd och nr 12 Norra Smedjegatan. I sitt äktenskap var han allt utom lycklig. Hon var ej av något milt sinnelag, och han var ingen öm make. Gräl, som stundom urartade till handgripligheter, förekom ofta. Emedan mannen av illvilja förstörde hustruns egendom och tillhörigheter, uppstod slutligen dem emellan en process, som torde hava bidragit till Fredmans allt för täta krogbesök. Då Fredman en gång skulle gå på begravning och kysste sin fru till avsked, bet hon honom i tungan, så att den blödde. Inför rätten bekände hon sedan, att sådana ömhetsbetygelser ej behagade henne. Efter hustruns död förföll han alltmer och blev den av Bellman förevigade kroghjälten »Fredman, namnkunnig urmakare i Stockholm, utan ur, verkstad och förlag». Han dog 1767, 54 år gammal, och begrovs på Adolf Fredriks kyrkogård. Hustrun däremot har sin grav på Jakobs.

Nr 4 Stora Nygatan har vid Gråmunkegränd en vacker portal med inskriptionen: »Anno 1647. A. T. S. ANNA K. M.» samt på översta klotet ett bomärke. Det föregående huset, som nämnda år uppfördes av Anders Tomsson och Anna Kohlmäter (eller Kammecker?) och 1903 fullständigt ombyggdes, hade denna portal placerad vid St. Nygatan. I nära 100 år var Deleenska bokhandeln här inrymd.

Nr 6 Stora Nygatan uppfördes 1651 av fältherren greve Lars Kagg, ombyggdes 1780 och 1917, har sex kryssvalv i portgången och sina murar i behåll. Se nr 5 Övre Munkbron!

Nr 14 Stora Nygatan. År 1648 erhöll Erik Löök denna tomt och byggde där ett smalt gavelhus, som 1779 ombyggdes, 1841 påbyggdes och genom ombyggnad 1910 förlorade sitt 1700-talsutseende.

Nr 16 Stora Nygatan tillhörde 1651 fru Karin Bååt. Se nr 4 L:a Nygatan! Det har på gårdssidan vertikala ankarjärn med upprullat blad. Murarna stå kvar från 1600-talet.

Nr 20 Stora Nygatan bestod ursprungligen av två hus, vilka revos 1785, då det nuvarande i tre våningar uppfördes av sjökaptenen Johan Nystedt. Från denna tid härstamma portalen och portarna med portklappar.

Nr 22 Stora Nygatan, nr 13½ Lilla Nygatan, torde vara uppfört av Nikodemus Tessin d. ä., som 1661 köpte tomterna av handlanden Hans Kolmäter. Det tillhörde 1699 brukspatronen Jäsper Ehrencreutz, efter vilken det uppkallades och hade efter honom flera ägare. På 1830-talet var Aftonbladets redaktör Lars Johan Hierta, som här hade sitt boktryckeri, dess innehavare, och på 1840-talet såldes det till Johan Beckman, vars boktryckeri ännu är i verksamhet. I portgången och trapporna, som äro försedda med smidda räcken, äro vackra kryssvalv. Huset ombyggdes 1882.

Nr 24 Stora Nygatan, nr 14 Kåkbrinken, som härstammar från medeltiden och trotsade 1625 års eldsvåda, ägdes på 1630-talet av bagaren Joakim Schult, efter vilken Kåkbrinken i långa tider och ända in på 1860-talet kallades Schultens gränd. Bottenvåningen saknade fordom åt Nygatan såväl fönster som dörröppningar, likaså funnos inga fönster i andra våningen. Ljus insläpptes från gårdssidan. Härigenom voro invånarna mera skyddade för överfall från gatan. År 1750 var huset »i ett slött och bofälligt stånd», men två år senare blev det »väl och prydeligen inrett». Under 1800-talet förlorade huset sin gamla prägel.

Nr 26 Stora Nygatan, nr 7 Kåkbrinken. Tvenne här belägna hus ägdes 1651 av bagaren Joakim Schult. Dessa voro omkring år 1700 sammanslagna och moderniserades 1871.

Nr 28 Stora Nygatan torde hava bottenvåningens murar från äldre tid än 1600-talet. Det saknade vid 1600-talets

mitt av försvarsskäl i bottenvåningen vid gatan fönster och portöppning. Trapphuset kvarstår från ombyggnaden 1756.

Nr 30 Stora Nygatan, nr 17½ Lilla Nygatan. Denna tomt ägdes under mitten av 1600-talet av fältmarskalken greve Lennart Torstensson, som antagligen uppfört det praktfulla huset vid Stora Nygatan. Fasaden, ehuru förenklad, kvarstår ännu. Den långa portgången med dess kryssvalv och övriga valv i bottenvåningen härstamma från ombyggnaden 1675, då även den rikt dekorerade praktsalen, som i höjd sträcker sig genom 2:a och 3:e våningen, inreddes. Husets ägare var då Greger Schönfelt, av vilken den närliggande gränden fått sitt namn. Han dog nämnda år. Över andra våningens mittfönster är inmurad en sten med vapensköld och årtalet 1675. Huset ägdes i mitten av 1700-talet av brukspatronen och bergsrådet Johan Henrik Lefebure, känd som delägare i det beryktade växelkontoret och för delaktighet i de kiermanska växelaffärerna samt 1765 dömd att till kronan återbära 20 tunnor guld och till en månads fängelse vid vatten och bröd. Straffet nedsattes sedan, men Lefebure dog ifrån det år 1767. Se nr 2 Munkbrogatan! Nr 30 Stora Nygatan har inrymt vetenskapsakademien, som 1777 köpte huset för 15,000 riksdaler och 1829 sålde det till järnkontoret för 55,000 rdr banko.

Nr 32 Stora Nygatan fanns 1651, påbyggdes 1780 och sammanbyggdes 1912 med nr 19 Lilla Nygatan, vilket uppfördes 1636 och har den ursprungliga portgången kvar. Detta senare hus var i lång tid Skomakargesällernas härbärge och ombyggdes 1837.

Nr 34 och 36 Stora Nygatan anses hava medeltida ursprung i sina nedre delar. Nr 34 var av trygghetsskäl under sin första period ej försett med fönster i bottenvåningen. Nr 36 ombyggdes 1908.

Nr 38 Stora Nygatan, nr 32 Tyska brinken ägdes 1651 av Henrik Meurman. Se nr 52 Västerlånggatan! 1600-talshuset nybyggdes 1762, från vilken tid det behållit fasaden och portgångens kryssvalv.

Nr 44 Stora Nygatan har, såsom ankarjärnen visa, sina murar från mitten av 1600-talet i behåll. I port- och trappgången äro kryssvalven bevarade.

Nr 46 Stora Nygatan, nr 2 Kornhamnstorg. Här lågo i mitten av 1600-talet två hus. Hörnhuset vid torget anses vara byggt efter 1661 av Hans Bartels. Se nr 2 Skärgårdsgatan! Tomten ägdes 1651 av borgmästaren Simon Grundel, fältmarskalken Helmfelts fader, och år 1700 av Lydert Bartels Adlerschiöld. Det norra huset ägdes av guldsmeden Michiel Böök. Under 1700-talet sammanbyggdes de båda husen och fingo åt torget och gatan sju ingångar, av vilken anledning huset ännu under 1800-talet kallades Sju helvetes portar. Fasaden moderniserades 1859.

Nr 23 Storgatan, f. d. Stadens norra kasern, där under koleraåret 1834 100 sängar voro upptagna av sjuka, inrymde sedan konungens norska garde och är nu brandstation.

År 1738 erhöll bryggaren Lars Malmborg tillstånd att uppföra ett hus vid gatan. Ägare efter honom voro 1774 bryggaren L. Kolmodin och 1799 krigsrådet greve G. Snoilsky, vilken uppförde bodar och vagnshus.

Nr 27 Storgatan. År 1757 erhöll bagaren Erik Westman tillstånd att bygga ett envåningshus och 1777 ett brygghus. Andra ägare: 1727 hattmakaren A. Westman, 1736 bagaren P. Hansson, 1795 bagaren A. J. Berg.

Nr 41 Storgatan, Livgardets till häst kasern, den gamla, nu positionsartilleriregementets, är uppförd på det område, som fordom tillhörde Fredrikshov och därförut Kungsladugården. Området kallades på 1650-talet Grev Magni trädgård och därefter Torstenssonska tomten.

1811 inryckte regementet i den här uppförda kasernen, som då var den mest ändamålsenliga i Stockholm. Från 1793 hade det varit inrymt i kasernerna på den plats, där nu Garnisonssjukhuset ligger. Kasernen och stallen voro till största delen färdigbyggda under Gustav IV Adolfs regering.

Att enligt en över sockeln i sydöstra hörnet av kasernen insatt minnestavla grundstenen blivit lagd den 15 juni 1815

av arvprinsen Josef Frans Oskar, är väl därför oriktigt, såvida den ej avser någon särskild del av byggnaderna. På kasernens framsida synes Karl XIV Johans namnchiffer på en av lejon uppburen sköld.

Regementet, som upprättades i Finland 1770, har omväxlande kallats Lätta dragoner av konungens livgarde, Livgardet till häst, Livdragonkåren m. m.

Grev Magni trädgård innehades på 1750-talet av inspektoren över Kungsträdgården Meijerhöfver, med vilken ägaren av Fredrikshov friherre Erland Broman ingick överenskommelse om anläggande av en väg från Storgatan till den senares egendom. För att få färdas på denna genväg till Djurgården måste tull erläggas, vilken dock avskaffades, när drottning Lovisa Ulrika 1772 erhöll Fredrikshov som vinterpalats. Se Fredrikshov!

Storkyrkan. Den äldsta byggnaden i Stockholm är S:t Nikolai eller Storkyrkan, den forna Bykyrkan, som uppfördes mellan 1260 och 1264. Ända till Johan III:s tid var Bykyrkan den enda i huvudstaden, klosterkyrkor och kapell undantagna. Troligen har den blivit uppkallad efter sjömännens patronus, S:t Nikolaus, eller möjligen efter det apostoliska sändebudet Nikolaus Breakspeare, Nikolaus av Albano, som 1152 besökte Sverige och två år senare blev påve under namnet Hadrianus IV. Kyrkan invigdes 1306 i närvaro av ärkebiskopen Nikolaus Hwit, varför det jämväl antagits, att den blivit benämnd efter honom.

En på kyrkans östra gavel år 1743 anbragt minnestavla med en längre latinsk inskription, författad av biskop Erik Alstrin, förtäljer en del av templets öden, såsom att helgedomen började uppföras av Birger Jarl 1264, att den, flera gånger skonad av eldsvådor, som förhärjade staden, 1567 och 1595 träffades av åskan till folkets stora förskräckelse men till ingen eller föga skada, att Gustav I 1527 renade den från papistisk villfarelse och avskar den på dess östra sida med anledning av dess närhet till slottet och i stället utvidgade den på bredden, och att dess ofantligt höga torn, som blivit bräck-

ligt av ålder, på konung Fredriks befallning nedrivits och själva byggnaden jämte taket reparerats, vilket arbete började 1736 och avslutades 1743, samt att arbetet visserligen kostade penningar men icke någon människas liv eller lem. »Vem du än är, vörda världsuppehållarens sålunda uppenbarade försyn och bed andäktigt, att han även hädanefter måtte skydda sin helgedom, och att hans ord här måtte alltjämt kraftigt ljuda och upptända åhörarnas hjärtan, men att han måtte därifrån avvända all annan eld och tordön!» heter det slutligen. Från denna reparation, då den spetsiga tornspiran nedtogs, förskriver sig det nuvarande tornets huv. Beträffande uppförandet av denna och andra byggnadsplaner uppstod en strid mellan stadsarkitekten J. E. Carlberg och hovintendenten Karl Hårleman, varvid den förres mening tyvärr segrade hos konung Fredrik och andra vederbörande. Kyrkans yttre och inre väggar blevo då rappade och vitmenade.

Om kyrkans första utseende och storlek äro uppgifterna ganska knapphändiga. Dock vet man, att mot mitten av 1500-talet tornet hade hög spira, och att taket var delat i tre avsatser, den högsta försedd med en spira, och att kyrkan var vida längre än nu, såsom den år 1908 utanför dess östra gavel gjorda stenläggningen, hälften av en åttsiding, utvisar. Den utmärker det forna högkoret, som Gustav Vasa 1560 lät avtaga för utvidgande av slottsgraven. Såsom ersättning för det sålunda förlorade utrymmet lät konungen tillöka kyrkan på sidorna. Han var till och med betänkt på att nedriva hela kyrkan men avstod därifrån, såsom det säges, på föreställningar av den mäktige borgaren Olof Eriksson Skeppare, av vilken han i viss mån var beroende. I stadens Tänkebok anföres den 3 nov. 1554: »Samme dag var den menige man i staden uppkallade i Rådstugan. Då meddelade k. m:ts fogde Erik Håkansson om en ny bykyrka, som k. m:t aktade att bygga här i staden, eftersom den gamla bykyrkan så förfallen var och intet ville tjäna på det rum, som den nu ståndande är.» Gustav Vasa skall hava tänkt bilda ett stift av Stockholms stad med Bykyrkan som domkyrka, med vilket namn den ofta kallades.

Kyrkan är uppförd i gotisk stil och liksom Uppsala domkyrka försedd med strävpelare, vilka hade tornlika avslutningar. Såväl ut- som invändigt bar den teglets färg. Då på 1570-talet konung Johan hade erfarit, att »borgarne i staden gjort kyrkan vit», befallde han, att den skulle målas röd, en färg, som den invändigt återfick vid restaureringen 1906—1909. Under samme konungs regering uppfördes även en mur omkring kyrkogården. Stockholms konsistoriilokal med uppgång från sydvästra hörnet vid Trångsund tillkom 1651. En solvisare på södra sidans östligaste strävpelare är ett minne från kyrkans forna yttre.

I kyrkans sidoskepp funnos fordom en mängd kor och altaren med egna präster, mässkrudar, krucifix o. d. för gudstjänst. Prästerna hade rika inkomster, som grundats genom testamenten och gåvor till helgonens ära och de avlidna givarnas »själarykt». 29 sådana stiftelser nämnas, däribland S:t Martini altare, vilket 1337 inrättades av en rik borgare till »Guds och Mariæ lov», Mariæ virginis eller Vår frus (jungfru Marias) altare, S:t Gertruds altare, Tio tusen riddares och elva tusen jungfrurs altare »med kostelig ränta av stenhus och tomter», S:t Mikaels, S:t Kristoffers, Jungfru Mariæ och Heliga tre konungars, S:t Eriks, S:t Peders och Påvels, S:t Andreæ m. fl. Var alla dessa haft sina platser, är omtvistat.

Åtskilliga minnen från svunna tider har kyrkan ännu i behåll. Mitt i koret står den sjuarmade mässingsljusstaken, »sjustaken», som konung Magnus Eriksson förärade kyrkan till minne av sin fader och farbroder, hertigarna Erik och Valdemar, som omkommo efter »Nyköpings gästabud» och blevo begravna i högkoret, d. v. s. på den 1908 med en stenläggning betecknade platsen utanför kyrkans östra gavel. Hertig Eriks lik flyttades dock 1322 till Uppsala domkyrka.

Till höger vid altaret är en dopfunt, å vilken läses i munkstil: »Domine, apud te est finis vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen. Anno Domini MDXIIII. Sit Deo laus.» (Herre, av dig beror vårt livs slut, och i ditt ljus skola vi se ljuset. I Herrens år 1514. Gud vare ära!)

I södra pelarraden är vid foten av andra pelaren från öster inmurad en marmortavla med följande plattyska inskrift: »Der ael is fet och en stark fisk; mit ledegen henden is he nicht gut to fangen; dat is wis. 1521. Weir en wil vorwaren, de mot neue seke edder kisten an em nicht sparen», vilket betyder: Ålen är fet och en stark fisk; med bara händerna är han icke god att fånga; det är visst. 1521. Var och en som vill förvara honom, den får ej spara nya säckar eller kistor på honom. På sockelns övre del äro uthuggna ett lejon och en lejoninna, som söka fasthålla en slingrande ål. Ålen torde vara en bild av doktor Didrik Slagheck, Kristian II:s onda genius och Stockholms blodbads upphovsman, som undgick svenskarnas, här lejonets och lejoninnans, klor. Enligt Johannes Messenii åsikt skulle ålen föreställa Sverige och lejonen danskarna.

Bland de mest i ögonen fallande fornminnena är bildgruppen S:t Göran, stridande med draken, vilket konstverk Sten Sture d. ä. lät utföra och skänka till kyrkan år 1489 till minne av slaget på Brunkeberg. S:t Göran skall här föreställa den ädle riksföreståndaren, draken Danmark och prinsessan, som befrias från odjuret, Sverige. Då arbetet, ett storartat träsnideri, stod fullbordat, ansågs det vara det yppersta konstverk. Bildgruppens första plats är omtvistad, men 1528 flyttades »den store Örjanen» till Vårfrukorets dörr, »emedan han borttog allt rummet i kyrkan». Detta kor omfattade den nuvarande sydvästra ingången och platsen öster därom. Härifrån flyttades S:t Göran 1866 till Statens historiska museum men återfördes 1906 till Storkyrkan.

För att konstverkets mästare, Bernt Noetke (Notke), från Lübeck, ej skulle kunna utföra något liknande, säges han hava blivit nedstucken på Rådhuskällaren av herr Stens tjänare. Enligt en annan uppgift återkom han till Lübeck senast 1501.

Efter reformationen blevo på föranstaltande av kyrkoherden Erik Schepperus en mängd helgonbilder borttagna eller flyttade till andra ställen. S:t Göransgruppen fick dock stå kvar.

Närmast koret över den nämnda dopfunten hänger den stora

silverljuskrona, som fältherren greve Jakob De la Gardie 1618 skänkte till minne av sin vigsel med Ebba Brahe, vilken akt skedde här midsommardagen s. å. Kronan, som har 12 armar och är utsirad med 25 bilder, är av högt värde. Som en tacksamhetsgärd härför erhöll greven en åm spanskt och en åm rhenskt vin.

Dessutom finnas två ljusstakar, skänkta till kyrkan vid drottning Kristinas kröning av greve Magnus Gabriel De la Gardie, och ett kors med Kristus och Maria av samme givare samt två förgyllda ljusstakar, en gåva av dennes föräldrar, Jakob de la Gardie och Ebba Brahe. Bland kyrkans rika silverförråd är även ett helgonskåp med S:t Nikolai bild inom förgyllda silverornament i upphöjt arbete. Till denna s. k. Nikolaitavla hör ett fodral försett med en inskrift, som upplyser: »Till Guds heliga namns ära och hugnelig ihugkommelse av den härliga seger, som hans kongl. m:t Karl XII:s trupper» under översten greve Adam Ludvig Lewenhaupt och översten Johan Adolf Cloot von Jurgensburgh den 19 mars år 1703, 1,300 man starka, »uti Litauen vid Jagarini, ej långt från Birsen, igenom Guds mäktiga bistånd befästade emot 6,000 ryssar och litauer, vilka miste alla deras stycken, fanor, bästa manskap och all æquipage». Guvernören i Kurland Karl Magnus Stuart, som av nämnda manskap sände 900 man under Lewenhaupts befäl, förärade detta skåp till kyrkan.

Till Nikolai kyrkas förnämsta dyrbarheter hör den av riksrådet Adler Salvius skänkta praktfulla altarprydnaden av silver, elfenben och ebenholts, vilken på hans beställning utfördes i Hamburg av augsburgaren Hans Georg Hertel under överinseende av den hamburgske juveleraren Eustachius Erdmüller. Den uppsattses 1654, två år efter Salvii död, av hans 94-åriga änka och uppgives hava kostat 80,000 riksdaler specie, en då ofantlig summa. Själva altartavlans mittparti framställer i upphöjt arbete av silver Kristi korsfästelse, nattvard, begravning och uppståndelse. På sidorna härom märkas flera fristående figurer, såsom Moses, Johannes Döparen, de fyra evangelisterna, och högst uppe synes Kristus med gloria och

korsfana. Flygeldörrarna, vilka äro avsedda att skydda silveraltaret, förfärdigades här i landet på kyrkans bekostnad.

Den första predikstolen skänktes av Gustav Vasa och kallades av katolikerna »korgen». Härifrån predikade »mäster Oluff i korgen» väldeligen. Det uppgives, att den första svenska mässan blivit hållen här 1525. Säkrare torde vara, att det skedde 1527 eller därefter. Enligt Tänkeboken blev det 1529 bestämt, att »den svenska mässan skulle hållas, och skulle man dock lika väl icke lägga platt ned den latinska».

En ny predikstol uppsattes 1605 av Johan III:s och Karl IX:s »faktor», förvaltaren av kronans kopparhandel Anders Larsson. Den skänktes 1701 till Ulrika Eleonora kyrka jämte nämnde köpmans porträtt, vilket nu är återfört till Storkyrkan. Tavlan är försedd med initialerna A. L. och årtalet 1577.

Anders Larsson, son av borgmästaren i Älvsborg Lars Olofsson, föddes 1538, fick 1573 överinseende över rikets kopparhandel, blev »rättefogde» och rådman och erhöll 1576 fullmakt som »kongl. maytz köpman i Stockholm». År 1594 råkade Larsson, som var i Sigismunds tjänst, i tvist med hertig Karl med anledning av kopparhandeln, vilken han förlorade följande år. 1599 »var han sittjande på slottet». Anders Larsson skall hava byggt ett stort hus vid Västerlånggatan, på 1750-talet kallat det Scharenbergska. Över porten satte han bibelspråket: »Herrans välsignelse gjör rikan uthan mödo.» Belackare skrevo då nedanför: »Kronones koppar och des öfwervigt gjör och något.» Larsson dog omkring 1615.

I stället för denna predikstol förärade 1701 fru Elisabet Funck åt kyrkan den nuvarande dyrbara, rikt förgyllda och utsirade, som är utförd av Burchard Precht. Av samme mästare förfärdigades även 1694 efter Nikodemus Tessin d. y:s ritningar de kungliga stolarna, vilka första gången användes vid Karl XII:s kröning.

På kyrkans norra vägg synes en jättemålning, Den yttersta domen, av David Klöker von Ehrenstrahl, f. 1629 i Hamburg, d. 1698 i Stockholm. Samme mästare har också målat den på östra väggen befintliga tavlan, som föreställer Kristus på

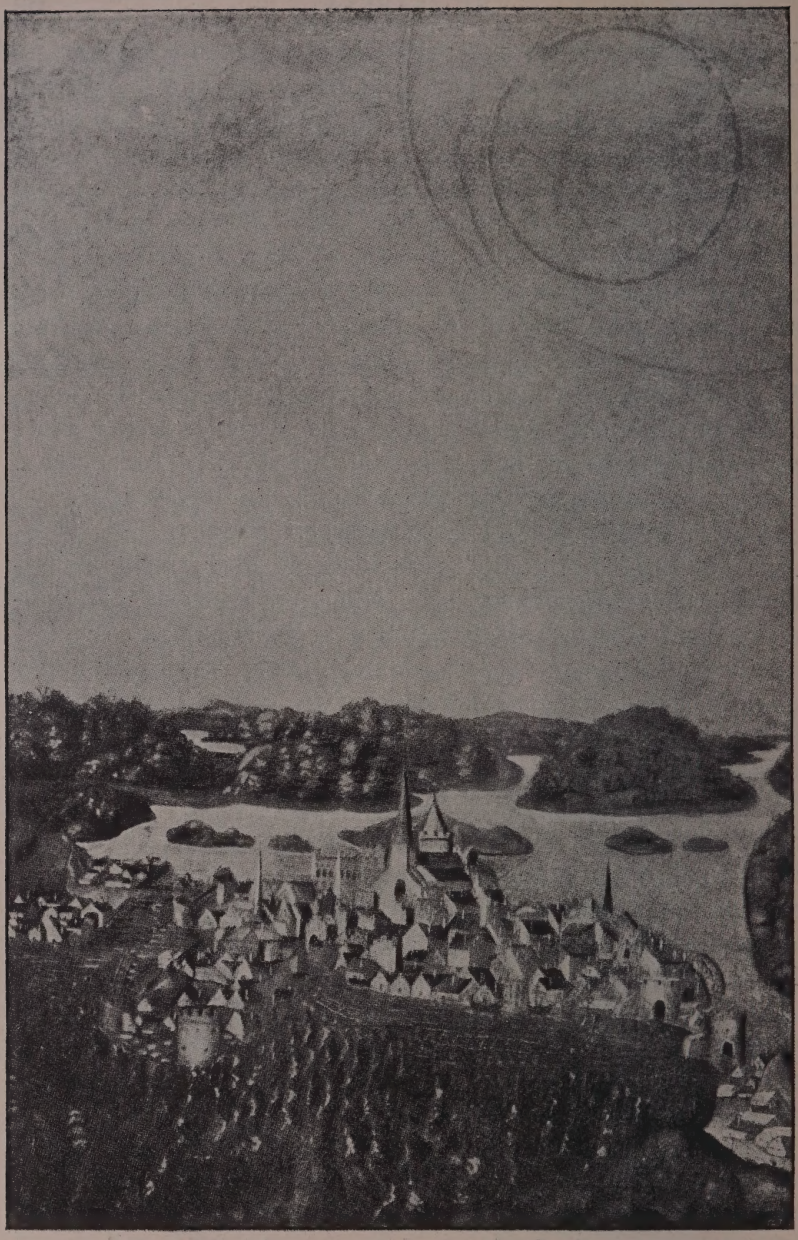

Stockholm från Mälaren år 1535.

korset. Bägge äro målade 1694 och uppsattes i det nyinredda kapellet i det gamla slottet, varifrån de räddades undan branden 1697 och fördes till Storkyrkan, till vilken de 1777 skänktes av Gustav III. De å tavlorna förekommande ansiktena sägas vara porträtt av det samtida hovets damer och herrar.

En annan tavla, vars ålder varit bestridd, är den på norra väggen nära västra ingången uppsatta »vädersolstavlan», vilken föreställer Stockholm från mälarsidan och ej härrör från Johan III:s utan, såsom dateringen visar, hans faders tid, från år 1535. Enligt vad som upplystes under rättegången mot Olaus Petri 1539 i anledning av den krutfjärding, som placerats under Gustav Vasas stol i Storkyrkan i ändamål att spränga konungen i luften, har tavlan tillkommit på föranstaltande av mäster Olof och myntmästaren Anders Hansson i avsikt att därmed skrämma majestätet. I konungens anklagelseakt läses: »När för några år sedan uti Stockholm några vädersolar syntes på himmelen, då hade både mäster Olof och Anders Hansson där ut av ett stort och svårt bekymmer, brute deras hjärne där ut över så länge, till dess de på det siste finge av andanom uppenbarelsen, vad det skulle betyda, och för den skull läte de förmåle samme syn eller tecken uppå en tavla, hängde henne i kyrkan i vars mans åsyn deras höge och djupe förstånd till ett vittnesbörd.» Det säges, att mäster Olof hållit en straffpredikan mot konungen med denna tavla som åskådningsmateriell och menat, att dessa tecken vore ett bevis på överhetens försyndelser. Först fyra år senare fick konungen kännedom härom och gjorde då sin anklagelse.

Sigfrid Aron Forsius, »Sveriges förste astronom», skrev 1608: »Anno 1535 den 30 Aprilis ifrå klockan 7 till 9 om morgonen syntes här i Stockhom 5 solar omkring den rätte med sine ringar, såsom de än i dag här i Stockholms store kyrka på en tavla stå avmålade.» År 1885 försågs tavlan med en inskription på latin, tyska och svenska med ungefär denna uppgift.

Tavlan har renoverats 1636, 1885 och 1907. I mitten synas Storkyrkan och slottet »Tre kronor» med dess koniska spets.

Det norra spetsiga tornet på densamma tillhör Franciskanerklostrets kyrka på nuvarande Riddarholmen, det södra Dominikanerklostrets vid Svartmangatan. På Riddarholmen synas två krenelerade torn, av vilka det norra ännu är i behåll och det södra ingår i »Kungshuset», nu Svea hovrätt.

Av de på Helgeandsholmen synliga tornen, som äro förenade med en mur, skall det östra föreställa yttre Norreport. Söderport och Södertorn framträda tydligt längst i söder ävensom ett annat torn vid nuvarande Kornhamnstorg. Byggnaden överst på Södermalm skall möjligen föreställa ett kapell.

Denna tavla är så mycket värdefullare, som den är den äldsta avbildningen av Stockholm, sedan det träsnitt över staden, vilket Gustav Vasa lät göra i Amsterdam 1524, förkommit. En kopia av detta, den s. k. blodbadsplanschen, från 1676 är dock i behåll.

Uppgiften, att Johan III, skrämd av himmelstecknen, låtit måla tavlan, härleder sig från en 1620 av Johannes Phrygius, Göteborgs förste kyrkoherde, utgiven skrift.

Söder om orgelläktaren är på västra kyrkväggen i oval ram en allegorisk oljemålning, som före 1866 var placerad under en då befintlig läktare över S:t Göransgruppen.

På samma vägg synes en till större delen utplånad latinsk skrift, innehållande delar av ett bibelspråk jämte årtalet 1594 och förmodligen utgörande rester av ett epitafium.

Utom de nämnda tavlorna förvaras i Storkyrkan en mängd porträtt av dess pastorer från 1600-talet och senare tid.

Av den vid kyrkans västra sida belägna stora vestibulens tio reliefer äro åtta av marmor men i bristfälligt skick, varför de övermålats och förgyllts. De framställa Kristi födelse, dop, hudflängning, korsfästelse, uppståndelse och himmelsfärd, Andens utgjutande och yttersta domen. En nionde relief, föreställande nattvardens instiftande, sitter inne i kyrkan på väggen under orgelläktaren. Alla dessa äro av Königsmarck 1648 tagna från ett kloster i Prag. Dessutom finnas i vestibulen två reliefer i gips, utförda i senare tid.

Då en värmeledning år 1854 infördes i kyrkan, måste dess golv, som till största delen bestod av gravstenar, sänkas omkring en halv meter. Dessa stenar, omkring 120, antecknades och avbildningarna överlämnades till Kungl. biblioteket. Samma stenar äro nu fotograferade och andra värmeelement anordnade än de då mellan de sänkta gravstenarna och ett trägolv framdragna järnrören. Dessutom finnas många gravmonument och epitafier.

Nämnda år påträffades Olavus Petris gravsten, som delvis låg under bänkarna. Av den nötta inskriften på den under predikstolen nu liggande, med ett järnskrank omgivna stenen, kunna urskiljas följande bokstäver: »STER OL —.. D— 1552: Die 10» (april, dödsdagen). På predikstolpelarens sockel är en inskrift med uppgifter om stenen.

På första pelaren sydväst från altaret är ett epitafium över fältmarskalken Simon Grundel Helmfelt och hans fru, Margareta Hedvig von Parr, vilka vila i ett par präktiga kopparkistor i en framför pelaren belägen grav, delvis täckt av altarringen. Monumentet är tillverkat av svart marmor med prydnader och bilder av alabaster. En sådan föreställer döden, hållande en fana, på vilken i gyllene latinsk skrift läses den avlidne härförarens äreminne.

Helmfelt var född i Stockholm och son av borgmästaren Jakob Grundel, vilken önskade, att sonen skulle ägna sig åt diplomatiska värv och gav honom en därför lämpad uppfostran. Men sonens håg låg åt krigaryrket. Efter förberedelser härför i Holland blev han 1641 Lennart Torstenssons lärjunge och snart överste för ett dragonregemente, adlades 1646 och blev såsom generalmajor tio år senare svårt sårad vid Riga, 1659 generalguvernör över Ingermanland och Keksholms län, 1668 fältmarskalk och några år senare riksråd och friherre. Under Karl XI:s krig med Danmark var han den ledande befälhavaren och segrade i slagen vid Halmstad, Lund och Landskrona. I den sistnämnda drabbningen blev han dödligt sårad av en kula, som träffade honom i bröstet. Helmfelt ägde större boklig bildning än samtidens krigare, gynnade

därför vetenskap och konst genom donationer, särskilt till stipendier åt studenter vid Uppsala universitet.

Å södra väggen är ett av Karl XII rest monument i mörk marmor över den namnkunnige målaren David Klöker von Ehrenstrahl. Överst synes dennes porträttmedaljong, och därunder läses en latinsk inskription.

Historie-, porträtt- och djurmålaren E. föddes i Hamburg 1629, och tjänstgjorde i det svenska kansliet vid fredsunderhandlingarna i Osnabrück. I hans göromål där ingick även att texta och utsira dokument. Härunder utvecklades hans färgsinne och lust för teckning, varför han efter freden begav sig till Holland för att studera målarkonsten. Genom en där utförd tavla ådrog han sig en svensk magnats uppmärksamhet och inkallades 1651 till Sverige, där han fick tjänst hos drottning Maria Eleonora. Med hennes bistånd företog han en studieresa till Tyskland och Italien. Ehuru protestant underhölls han i Rom under fem år av en kardinal och tog starka intryck av den store Pietro Berettini da Cortona, som då stod på höjden av sitt mästerskap. Efter sju års bortovaro återkallades han 1661 till Sverige av drottning Hedvig Eleonora, blev hovmålare, adlades med namnet Ehrenstrahl och utnämndes till hovintendent. De i Storkyrkan befintliga tavlorna räknas till hans bästa. Andra bland hans yppersta äro »Karl XI:s kröning» på Drottningholm, Plafonden i riddarhussalen, »Ryktet, dikterande för historien», »Sanningen, upptäckt av tiden», m. fl., som äro spridda över hela riket. Hästvännen Karl XI var synnerligen förtjust i Ehrenstrahls djurmålningar och lät sina springare förevigas av hans mästarhand. Den store konstnären, på sin tid en av Europas förnämsta, avled i Stockholm den 23 okt. 1698.

Väster härom är en präktig marmorvård över riksrådet Adler Salvius och hans maka, Margareta Pedersdotter Skuthe. Monumentet har två över varandra ställda rader av kolonner. I den nedre synes en bild av Kristus med ett kors i handen och på ömse sidor två knäböjande personer. Överst är en annan bild och den avlidnes vapen. Bilderna äro av ala-

baster. Alla inskrifter äro på latin. I denna grav vilar också den ryktbare karolinen fältmarskalken Karl Gustav Rehnsköld, som härstammade från en dotter av Margareta Skuthe i hennes första gifte och avled 1722. Graven är omgiven av ett järnskrank.

Johan Adler Salvius föddes 1590 i Strängnäs, där hans fader var ombudsman, syndikus. Efter dennes död tog biskop Petrus Jonæ den för sin stora begåvning bemärkte gossen i sin vård och sände honom efter någon tid till Uppsala universitet. Här förvärvade han snart ett kungligt stipendium. Med tillhjälp av detta och med understöd från en rik guldsmed, mecklenburgaren Lorens Hartmann, vars son han undervisade, studerade han vidare i Tyskland, Holland, Frankrike och Italien och blev 1614 fil. doktor, varefter han genom Axel Oxenstiernas försorg kom i tillfälle att taga kännedom om främmande länders lagar och ekonomi. Sedan han i Montpellier vunnit juris doktorsgraden, blev han assessor i Svea hovrätt, fick 1620 i uppdrag att utarbeta planen för Göteborgs anläggning på dess nuvarande plats och blev fyra år senare adlad, varvid han antog namnet Adler Salvius.

Han följde sedan konungen i fält såsom sekreterare och användes i åtskilliga beskickningar. 1629 blev han såsom svenskt sändebud avvisad från fredsunderhandlingarna i Lübeck, men följande år var det han, som vid Älvsnabben uppsatte krigsförklaringen mot kejsaren. Efter slaget vid Breitenfeld utnämndes han till hovråd och svensk resident i Hamburg, återkallades 1634 till Sverige, där han utarbetade instruktioner för de nya ämbetsverken, men efter två år sändes han åter till Hamburg, emedan ingen annan ansågs skicklig att där leda den svenska politiken. Under de långvariga fredsunderhandlingarna i Westfalen förde Adler Salvius drottning Kristinas talan, medan greve Johan Oxenstierna följde sin faders, rikskanslerns, föreskrifter. Trots dennes och Per Brahes invändningar i avseende på hans börd blev han efter sluten fred upphöjd till riksråd. »När man söker goda råd», svarade drottningen, »frågar man icke efter sexton anor.»

Efter 14 år kom Adler Salvius åter till fäderneslandet, uppsatte då förslaget om arvsrätt till kronan för pfalzgreven Karl Gustavs blivande barn och anlitades, ehuru tillhörande lågadeln, så ofta av Kristina i regeringsärenden, att det väckte högadelns avund. För att stilla den upphöjde hon honom i friherrligt stånd. Efter att 1651 hava lett fredsunderhandlingarna med Polen, vilka höllos i Lübeck, skulle han även året därpå dit avgå som sändebud men insjuknade och dog den 24 augusti.

Margareta Skuthe, som var änka efter den nämnde guldsmeden och 60-årig gifte sig med Adler Salvius, hade troget följt honom under alla hans beskickningar och resor. Hon var vid makens död 92 år.

Adler Salvius var en man med lysande själsgåvor, en mästare i förställningens konst och en av de skickligaste diplomater, Sverige någonsin ägt. Men han klandrades för sitt begär efter rikedom. Ej heller voro hans seder de renaste. Drottning Kristinas ynnest fick han och efter honom änkan drygt betala med lån, som aldrig återgäldades.

I det västra hörnet vid norra väggen är ståthållaren Lars Skytte, den kände Johan Skyttes broder, jämte sin fru, Anna Posse, begraven. Ovan sarkofagen, som är av trä, ligga deras bilder, huggna i sten, och på väggen ovanför hänga skytte- och possevapnen. Skytte dog 1634.

I en markerad nisch invid denna grav påträffades vid den sista reparationen ett upprättstående lik, som där ännu förvaras.

På norra sidan av den nämnda pelaren är ett prydligt marmorepitafium med vapensköld och latinsk inskrift över landshövdingen på Gottland Ludvig Fritz, död 1666.

På sakristiväggen och norra läktarens västra sida har rikskanslern Axel Oxenstierna låtit uppresa ett prydligt epitafium av svart och vit marmor över sina i unga år avlidna barn, Åke, Maria och Gabriel. Överst äro de oxenstiernska och bååtska, föräldrarnas, vapen.

Därnedanför vila under en vackert uthuggen häll Johan III:s hovmarskalk frih. Olof Rynings till Tyresö maka, Karin Bielke, och hennes två barn.

Öster om läktaren utmed norra väggen ligger en större stenhäll med vapen och bilder av en riddare med gemål och två barn. Därunder vilar troligen greve Gustav Johansson av släkten Tre rosor, den bekante Ture Jönssons sonson och Kristina Gyllenstiernas son i hennes andra gifte. Grevens maka i första giftet, Ingeborg Kristoffersdotter Röd, död 1558, och hans sonhustru, Brita Johansdotter Bielke, hava med säkerhet där sin sista vilostad.

Bredvid på norra väggen är en tavla av ljus metall med svart ram. Inskriften angiver, att där nedanför ligger begraven överståthållaren i Stockholm greve Johan Kristoffer von Düring, död 1759.

Düring, en broder till Karl XII:s följeslagare från Turkiet till Stralsund, Otto Fredrik, föddes i Bremen 1695 och trädde 1712 i kung Karls tjänst. För visad tapperhet vid Stralsund, där brodern stupade, utnämndes han till överste, följde konungen på den äventyrliga överfarten till Trälleborg, deltog 1718 i belägringen av Fredrikshald och senare i kustförsvaret mot ryssarna, varefter han steg till generallöjtnant.

Liksom många av Karl XII:s krigare längtade han efter tillfälle att få hämnas på ryssarna, men omsider svalnade ivern, så att han, ehuru tillhörande hattpartiet, förde den mogna besinningens talan. Efter nederlaget vid Villmanstrand 1741 erbjöds honom förgäves överbefälet efter greve Charles Emil Lewenhaupt. Han slöt sig nu till mössorna och avgick som sändebud till Ryssland, för vars räkning han under åren 1746—1747 medelst utdelande av penningsummor sökte bearbeta stämningen för hattarnas störtande, vilket dock misslyckades. Då vid Adolf Fredriks tronbestigning vänskapen mellan hovet och hattpartiet brast, utnämndes Düring till fältmarskalk och upphöjdes i grevligt stånd. Sedan han 1753 blivit Stockholms överståthållare, inträdde en försoning mellan honom och hattpartiet, varvid han motsatte sig hovets maktutvidgningsplaner.

Düring dog nämnda år i Stockholm, efterlämnande änkan, Katarina Margareta Bonde, men ingen manlig avkomma.

Utmed norra väggen är vidare ett epitafium av marmor med bronsfigurer över riksmarskalken greve Johan Gabriel Stenbock, född 1640 och död ogift 1705. Överst på den höga vården synes grevens porträtt i en medaljong. Nedanför är graven.

Hans fader var krigaren från Gustav II Adolfs dagar Fredrik Stenbock, och modern var Per Brahe d. y:s dotter Beata Margareta. För sin skönhet och ståtliga hållning, sin skicklighet i dans, ritt, fäktning och andra ridderliga övningar vann han drottning Kristinas gunst och blev hennes kammarpage, utnämndes sedan till drottning Hedvig Eleonoras hovmarskalk, blev riksskattmästare och riksråd och vid 33 års ålder riksmarskalk, vilket ämbete han innehade till sin död. Mot denne man förfor Karl XI med mildhet vid reduktionen. Ehuru han ej var någon gunstling eller räknades bland de förtroligaste rådgivarna, hörde han dock i nära 40 år till de mest inflytelserika inom rådet.

År 1829 begärde Stenbocks släktingar hos konungen tillåtelse att öppna graven, emedan dessa »förmenade, att där förvarades åtskilliga stenbockska släkten tillhörande papper, akter, familjedokument och andra effekter». Kyrkorådet, som »ägde kännedom därom, att graven blivit övermurad med ett ganska starkt valv», avstyrkte ansökningen, emedan anledning fanns »till den förmodan, att denna dyrbara grav, med vad däruti är, borde förbliva i det skick, varuti den under 124 års tid fått vara orubbad, och varigenom kongl. rådet J. G. Stenbock synes hava velat freda sitt ensamma stoft åtminstone mot människovåldets åverkan». På grund härav och andra betänkligheter blev släktingarnas anhållan av k. m:t avslagen.

Öster om Stenbockska graven vilar tyska församlingens kyrkoherde Kristoffer Bezelius, i den latinska inskriptionen kallad »vårt sekels vältalighet». Han dog 1684.

Norr om denna grav invid muren ligger kyrkans äldsta bevarade gravsten. Den härstammar från år 1476. Därunder vilar en borgmästare Magnus Erici.

Mitt framför Stenbockska epitafet ligger en sten med ett uthugget tremastat fartyg och årtalet 1555. Inskriften däromkring upplyser, att Gustav Vasas skeppare Olof Eriksson här blivit begraven. Denne »Olof Skeppare» var fader till Ericus Olai Schepperus, som under Johan III:s tid först var en ivrig anhängare av dennes liturgi men sedan avföll därifrån, varför konungen kallade honom »vändekåpa» och satte honom i fängelse. Frigiven efter Johans död utnämndes han till kyrkoherde i Storkyrkan, där han alltefter krigslyckans växlingar häcklade Sigismund eller hertig Karl. Till följd härav avsattes han och dömdes till ett års fängelse. Det oaktat utnämndes han kort efteråt till kyrkoherde i Uppsala och sedan i Enköping, där han dog 1620.

Norr om altaret vid östra väggen är ett monument över härföraren Jäsper Matsson Cruus (Krus) och hans fru, Beata Pontusdotter De la Gardie. På en murad upphöjning, som utgör själva graven, ligga deras i sandsten huggna bilder och vapen. Nedanför bildernas huvud läses en minnesskrift.

Jäsper Cruus var född i Finland på obekant tid och son av ståthållaren på Tavastehus Mats Larsson och Anna Leijon. Uppfostrad till krigare blev Cruus 1601 under kriget med Polen ryttmästare, tillfångatogs vid Kokenhusen, utväxlades sedermera, blev ståthållare på Reval och överste befallningshavande över allt krigsfolk i Finland, Estland och Livland.

Under kriget med Danmark kallades han 1611 till fältöverste i Västergötland med befallning att föra kriget över till danskarnas eget område. Sedan han i febr. 1612 erövrat och bränt Nya Lödöse, förhärjade han Hisingen, plundrade och ödelade Kungälv. Mot Bohus förmådde han dock intet, enär han saknade belägringsartilleri, men ett förfärligt öde drabbade Bohuslän. Alla byar och gårdar gingo upp i rök, kreatur och lösöre bortfördes, allmogen dödades, var den påträffades. Även en del av öarna skövlades. Sedan strövtåget sträckt sig ända upp till Fredriksstads portar drog sig fältherren med rikt byte tillbaka för att vaka över Västergötland. Detta härjinngståg är känt under namnet »brännefejden».

Men Jäsper Cruus kom dock sedan att utföra större och ädlare krigsdater, varför han av Gustav II Adolf utnämndes till generalfältöverste och 1615 till riksskattmästare. Vid konungens kröning slogs han till riddare. Cruus dog den 1 nov. 1622.

På västra sidan av den pelare, å vilken Didrik Slaghecks stentavla är anbragt, läses å en bronstavla en latinsk minnesskrift över pastor primarius Benediktus Petri Leucovius, vilken avled av pesten 1623.

Å pelarens östra sida är ett epitafium med porträtt och latinsk inskrift över riddarhusets förste sekreterare, Johan Larsson, vilken var nära att mista sin tjänst, emedan han ej var adelsman. Till förekommande härav blev han adlad med namnet von Ridderhusen. Han dog 1648.

Ett på pelaren mitt emot predikstolen uppsatt epitafium med tvenne porträtt erinrar om borgmästaren i Stockholm Hans Hansson och dennes fru, Birgitta Larsdotter, föräldrar till predikstolens givarinna, Elisabet, gift med assessorn i bergskollegium Johan Funck, vilka även hava sin grav i kyrkan.

Bland många andra i kyrkan begravna märkligare personer må nämnas den rike köpmannen Erik Larsson von der Linde jämte hans andra fru, Vendela Lohrman, köpmannen Tomas Funck och flera av samma släkt.

Här slumrar Johan Stiernhöök, kallad »den svenska lagfarenhetens fader», död 1675, och dennes tvenne söner, Andreas och Olof, även de rättslärda män, den förre död 1686, den senare samma år som fadern. På dennes under ålderdomen inträffade blindhet var Olof hans »öga och hand». Här vila de frejdade arkitekterna Nikodemus Tessin, den äldre död 1681, den yngre 1728, Erik Palmskiöld, död 1686, och Elias Palmskiöld, död 1719, far och son, båda arkivforskare och samlare, kända genom den stora Palmskiöldska samlingen i Uppsala universitets bibliotek. Här har den store husägaren Lydert Bartels-Adlerschiöld sedan år 1700 sitt trånga vilorum, här ligger stum den store vältalaren, latinaren Andreas Norcopensis, Karl XII:s lärare, adlad Nordenhielm, död i Stockholm 1694.

I Storkyrkan hava alla Sveriges regenter alltifrån Karl XII blivit krönta med undantag av Ulrika Eleonora, som föredrog Uppsala, och Gustav IV Adolf, som valde Norrköping, samt Gustav V, som ej lät kröna sig. Konungarna Hans och Kristian II kröntes i Storkyrkan, likaså Gustav Vasa, drottning Kristina och flera kungliga gemåler, däribland Karin Månsdotter.

Vid portarna till den söder om kyrkan belägna kyrkogården synas sedan 1702 fyra i sandsten huggna kvinnobilder i kroppsstorlek, de första under bar himmel i Stockholm uppsatta bildstoder. De på västra sidan befintliga föreställa Hoppet med ankaret, Försiktigheten med orm och spegel, de på östra sidan Dygden med sol på bröstet och Lydnaden med betsel.

Storkyrkobrinken. Brinkens övre del från Västerlånggatan till Trångsund kallades under medeltiden och senare S:t Nikolai eller S:t Niklas port, dess nedre del hette S:t Laurentii gränd.

Nr 1 Storkyrkobrinken. Se nr 2 A Trångsund!

Nr 3 Storkyrkobrinken har länge kallats »Kronan». En sägen förtäljer, att Karl XII på återvägen från kröningen i Storkyrkan, där han själv satte kronan på sitt huvud, utanför detta hus varit nära att förlora den. Under ritten skall den just här hava fallit av hans huvud men, innan den nådde gatan, hava uppfångats av riksmarskalken Johan Gabriel Stenbock. Antagligare är, att den ålderdomliga kronan varit en skylt för det 1693 här inrättade apoteket Kronan, eller att den härstammar från den tid under 1600-talet, då »det kungliga postmästareämbetet» här hade sin huvudlokal. Se Apotek!

Tomten jämte ett stenhus ägdes 1616 av »konstrike» Mårten Welamsson Weiler och 1620 efter dennes död av hans broder riksvärdien Hans Weiler, som uppförde det nuvarande huset. Det äldre huset hade haft flera kända ägare. Det antages även med stor sannolikhet, att det var detta hus, som biskop Hans Brask ägde vid S:t Niklas port 1517.

Då Hans Weiler 1656 avled, ärvdes det av hans måg överpostdirektören Johan von Beijer, en brandenburgare, som av Axel Oxenstierna anställts i svensk tjänst.

Från 1600-talet härstamma de präktiga kalkstensportalerna vid gatan och gården, ekportarna, murarna och de sirliga ankarslutarna.

Nr 5 Storkyrkobrinken, nr 5 Prästgatan, torde vara uppfört av Mårten Weiler, som 1607 ägde denna tomt. Hans efterleverskas hus nämnes 1620. Under 1700- och 1800-talen är det ombyggt. Portalen och säteritaket äro från det förstnämnda århundradet.

Nr 2 Storkyrkobrinken, Axel Oxenstiernas hus. Sedan rikskanslern Axel Oxenstierna förvärvat den kronan tillhöriga öppna platsen, Skolbacken, ännu 1613 kallad kyrkogården, väster om slottet, var det hans avsikt att där uppföra ett palats efter ritningar av Nikodemus Tessin d. ä. Arbetet påbörjades med avbröts 1654 till följd av rikskanslerns död, sedan endast den södra flygeln fullbordats. Detta hus, väl bibehållet från den tiden, har tagits i anspråk av olika ämbetsverk. Ända långt in i förra århundradet kallades det Gamla banken, enär riksbanken där hade sina lokaler till 1680. Det inköptes av kronan på 1740-talet och upplåts sedan åt kammarrevisionen, blev bostad för de kungliga pagerna, innehades av bergskollegium, telegrafverket, statistiska centralbyrån och inrymmer nu finansdepartementet.

På platsen öster om det nuvarande huset nr 2 Storkyrkobrinken låg den äldsta Skolstugan, uppförd 1431 och riven efter 120 år. Se nr 13 Skärgårdsgatan!

På Oxenstiernska tomten har man vid grävning i vår tid påträffat människoben, varför det antages, att här varit en begravningsplats, möjligen för missdådare, enär bödeln bodde i trakten.

Nr 4 Storkyrkobrinken har tillhört generalpostmästaren Johan von Beijer, som byggt det i mitten av 1600-talet. Han var född i Berlin och dog 1669 i Stockholm. Det märkligaste minnet från hans tid har gårdshuset med alla dess dekorativa anordningar, som äro enastående i staden och möjligen efterbildningar från De la Gardieska palatset, Makalös. Även gårdssidan av gathuset är prydd med ornament från Beijers tid, vilka antagas hava tillhört Stockholms gamla slott.

År 1759 förändrades husets utseende genom reparation och ännu mer 1859, då den femte våningen uppfördes. Här fanns antagligen det första postkontoret i Stockholm.

År 1635 fick Andreas Weichel från Leipzig fullmakt att ordna postväsendet i Sverige och blev följande år postmästare i Stockholm. Efter hans död blev sekreteraren i handelskollegium Johan Beijer 1642 rikspostmästare. Han dog 1669.

På denna tomt torde reformatorn Olaus Petris hus hava legat. Se

nr 6 Storkyrkobrinken, nr 3 Prästgatan! I mitten av 1600-talet, då gator och kvarter blevo föremål för en genomgripande förändring, revs det medeltida hus, som hattstofferaren Henrik Nijth eller Niet här ägde 1616 och hans son Kristoffer innehade 1650. Att yttermurarna kvarstå av det hus, som uppfördes i det rivnas ställe före 1656, då Kristoffer dog, framgår av ankarjärnens form. Till samma tid hör även portalens överstycke. År 1780, då möbelhandlaren K. A. Grevesmühl var dess ägare, blev det omdanat.

På de tomter, där husen nr 4 och 6 nu stå, funnos tidigare tre hus, av vilka Olaus Petri 1527 förvärvade det mellersta. Härom heter det i hans Tänkebok lördagen den 20 juli s. å.: »Samma dagh stodh mester Olaff secretarius up for rätten och hade vår nådigeste herres breff under hans nådes secret om det husabyte, som han gjordt hade med Sielegården i såå motte, at hans nade var til fridz och unte thet till godhe, att han thet byte göra motte. Huset, som mester Olaff i gen fick, är beläghit i S:ti Nicolai port påå nörra sidhen näst nidhen for Litzle Påuals hus med gård och träbygning, alldeles som huset uppbyggt är och under Sielegården leghot haffuer, och thet hus, som Sielegården i gen fick, är belägheth vestantil paa Longa gatun öffuerst i Mattes Mortinsons grendt», den fjärde gränden från Gråmunkegränd eller nuvarande Gåsgränd. I nämnda brev yttrar kung Gösta: »— — och än doch samma Sielegårdz hus pläger meer renta än thet andra til 3 mark, äre vij lika uel tillfrijdz, at thet byte skeer utan alt vedherlagh för then velvilielige tienist, som for:de mester Olaff altijdh beuisar til thet

menige betzste och än ytermere beuisa måå. Tess til visse late vij hengia vort secrete nidhen for thetta breff.»

1529 måndagen den 20 september »kom», enligt Tänkeboken, »Mortin sverdzslipere i S:ti Nicolai port for retten med abbatissenes och conuentz incigel aff Skogh closter, lydendes, huru hon med hela conuentz samtyckie såldt och upplatit honom itt stenhus i S:ti Nicolai port på nörra sidhona nest nedhen for mester Olaffz hus, hörnhuset i Helvites gatune . . .»

Nämnde Litzle Paual, »Lille Pål», kallas även Påhl Joenson och Påffual Jonsson. 1563 sålde hans arvingar huset, som låg överst i gränden på norra sidan, alltså nedanför Oxenstiernska tomten, som då var obebyggd. Efter flera ägare kom huset 1630 till riksvärdien och kyrkovärden Hans Weiler, som även ägde nr 3 Storkyrkobrinken. Denne sålde huset till sin måg »Herr Johan Beiger» (Beijer).

På 1400-talet tillhörde huset närmast Helvetesgränden, nuvarande nr 6, Klara kloster. 1526 nämnes »valvet, som är över lilla gatan mot S:t Clare hus», och 1549 var den myndige Peder Clemetsson, »Per i Porten», fader till Virginia, Erik XIV:s älskarinna, här husägare.

Olaus Petris hus tillhörde 1448 Själagården. Efter reformatorns död 1552 innehade hans änka, Kristina, huset. Det kallas 1563 »sal. mester Olofs stenhus». Det 1527 förvärvade trähuset hade alltså ersatts med ett nytt. Antagligen har det i senare tid genom arv kommit i ärkebiskopen Laurentius Petris ägo, och 1597 har det tillhört ärkebiskopen Abraham Angermannus och därefter genom arv dennes måg kyrkoherden i Växjö Niels Krokius, som 1620 för »900 trinde slagne daler» sålde det till doktor Petrus Laurentii Gothus Tingstadius, predikant i Stockholm», kaplan först i Klara, sedan i Nikolai. 1630 sålde arvingarna efter »Päder Tingstadt» huset till mäster Jakobus Bure Zebrazyntius, kyrkoherde i Stockholm, sedan biskop i Strängnäs.

Otroligt är ej, att mäster Olof gjorde husbytet av den anledningen, att hans svärmoder, »hustru Malin i Porten», eller hennes man ägde hus i härheten. 1550 var hon gift med

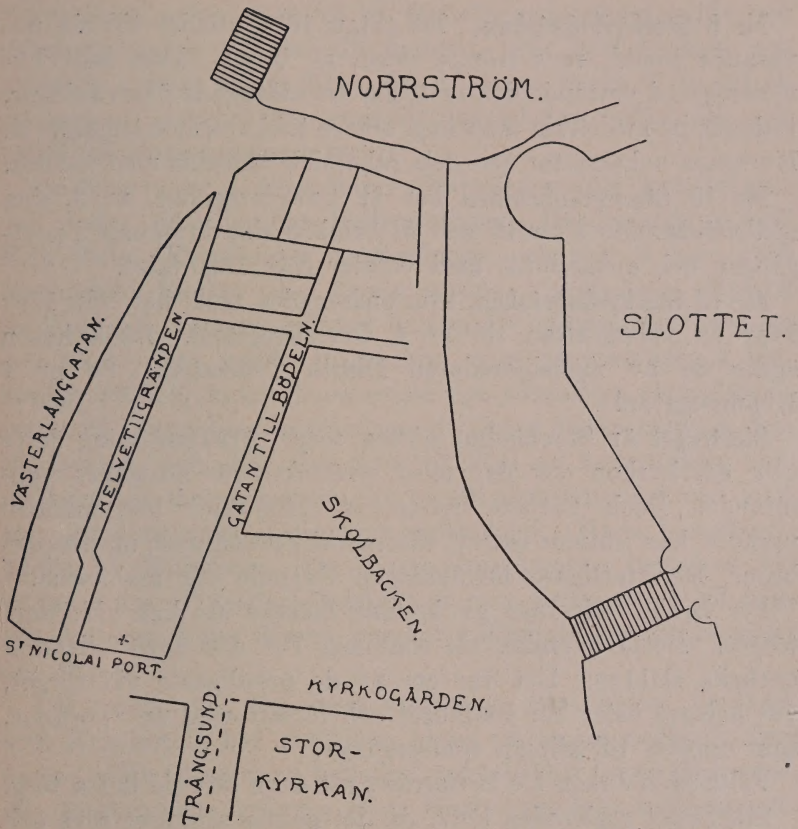

Plan över trakten vid Storkyrkobrinken i början av 1500-talet. Tecknet + utmärker platsen för Olavus Petris hus.

Mechil i Porten, som då sålde ett hus, hustruns fäderne-, antagligen nordvästra hörnet av Storkyrkobrinken och Västerlånggatan, till sin måg »Erik Kyrkotjänare» i Uppsala.

Genom Helvetet gick »Gatan till bödeln» öster om Helvetesgränden. Bödeln hade sin bostad vid en tvärgränd i nordöstra delen av denna gata, vilken nämnes 1528.

Här låg troligen Myntet 1433. Det flyttades sedan till nuvarande nr 6 Skärgårdsgatan och kallades 1511 Gamla myntet. Måhända fick därefter bödeln sin bostad här.

Nr 8 Storkyrkobrinken. Då gatan 1651 utlades till sin nuvarande bredd, revs främre delen av huset. Dess mot Urvädersgränd vettande del, nr 1, har tre utkragade övervåningar, tydande på medeltida ursprung, och en takkupa med trappgavel. Murarnas ankarslutar äro dels raka, dels försedda med voluter.

Nr 10 Storkyrkobrinken har åt Urvädersgränd, nr 3, sina medelstidsmurar i behåll och åt brinken sina kryssvalv i portgången och ankarslutar med voluter från 1650-talet.

Nr 12 Storkyrkobrinken, som ombyggdes 1862, har från 1762 kvar en välvd altan till nr 4 Urvädersgränd. Båda husen ägdes då av möbelhandlaren Didrik Tellerstedt. Se nr 4 Köpmangatan!

Stortorget är Stockholms äldsta torg. Trakten kring detta och Storkyrkan var den mest eftersökta för bostäders uppförande. Dock började redan på 1400-talet herremännen uppföra hus utanför muren, såsom vid Fiskastrand, nu Skeppsbron. Den fattigare befolkningen flyttade till malmarna.

Per Brahe fick 1544 av konung Gustav ett hus vid Stortorget. Detta övergick till sonsonen Per och 1670 till stenbockska släkten. Det var ett av de prydligaste vid torget, var beläget öster om Rådhuset och försett med en »porticus, som upplåts till allmän spatsergång».

Fältherren Jakob De la Gardie ägde även hus vid detta torg.

Stortorget reglerades 1767, då det gamla rådhuset revs och på dess plats grund lades för Börsen. I detta rådhus funnos fängelserum, däribland ett, »vita hästen», som var synnerligen avskytt och användes för frambringande av bekännelser. Här insattes 1741 av hattpartiet friherre Gustav Johan Gyllenstierna för hemliga underhandlingar med Ryssland. Han dömdes sedan till livstidsfängelse, stod i halsjärn på Gustav Adolfs torg och därefter i varje stad, som genomfärdades på vägen till Marstrand, där straffet skulle avtjänas. I samma rum och av samma skäl blev även hävdatecknaren Johan Archenholtz, f. 1695, d. 1777, under två dygn pinad utan att förmås till den bekännelse, som samma politiska parti åstundade, men likväl dömdes han till en månads fängelse vid vatten och bröd,

vilket straff sedan skärptes till fängelse »på behaglig tid». Då mössorna sedan kommo till makten, blev han frigiven och arbetade i deras »krigsråd». På Rådhuset fanns åt torget en utbyggnad, burspråket, varifrån menigheten tilltalades och erhöll viktigare upplysningar.

Stortorget var i äldre tider skådeplatsen för avrättningar och andra då offentliga bestraffningar. Här halshöggs 1437 Erik Puke, Engelbrekts medhjälpare, och den 3 juni 1605 Hogenskild Bielke, »den gamle räven», »basilisken», uttryck av Karl IX, som misstänkte honom för stämplingar mot sig och riket. Den gamle Hogenskild, som på riksdagen i Linköping 1600 ej kunde överbevisas om riksfarliga stämplingar, sattes då i fängelse, varifrån han ej frigavs förrän nämnda dag. Giktbruten och sjuk blev han till följd av brevväxling, som andades hat mot konungen, buren till avrättsplatsen och mottog där i sittande ställning bödelshugget. Hans huvud spikades på Söderport. De övriga kvarlevorna begrovos vid västra dörren i Riddarholmskyrkan men fördes sedan till hans och makans, Anna Stures, gravkor i Ekebyborna kyrka, söder om Boren.

Till minne av den massavrättning, Stockholms blodbad, som Kristian II här anställde, blevo på torget nedlagda fyra stenar, vilka tillsamman bildade årtalet 1520. Dessa försvunno, då torgbrunnen grävdes efter börsbyggnadens fullbordande.

I långa tider stod på detta torg mitt för Kåkbrinken en bild, som än i dag kan beses på Rådhuset och därför må erhålla sin historia.

Ordet »kåk», som vanligen betecknar en fallfärdig eller bristfällig byggnad, hette i det äldre språket, t. ex. i Visby stadslag, »kac» och betydde schavott eller skampåle. Samma betydelse har ordet »kagh» i Skånelagen. 1477 nämnes Kaakbrinken i Stockholm.

Det var ett nesligt straff att stå vid kåken till allmän åskådning och begabbelse. Skulle straffet skärpas med spö eller ris, skedde detta ofta vid kåken men även annorstädes, såsom i rådstugan eller bödelshuset. Så t. ex. blev 1545 en mång-

lerska, som narrat två barn upp till Galgberget på Södra malmen och där fråntagit dem deras silverbälten »benådad till hudflängning i bödelsstugan», vilken lindring skedde på »Margareta Leijonhuvuds, vår nådiga frus, förbön».

Till kåken hörde även spöpålen. Under 1500- och 1600-talen kallades kåken även »stupen», vilket ord erinrar om stupstock. År 1602 blev en kvinna, som förut stått vid kåken och, ehuru förvisad från staden, dit återkommit, dömd att »stå vid stupen och bliva rätt väl kvastad». En tjuv vid namn Masson blev 1608 vid rådhusrätten tillfrågad, om han ville »njuta livet och bliva mästerman i Uppsala» eller hängas i galgen. Han valde det förra och »blev strax havder för stupen», där hans öron avskuros, varefter »han strax förskickkades till Uppsala» för att tillträda sin befattning.

Vid slutet av 1500-talet fanns ej kåken på Stortorget, men 1602 restes där åter »stupen, som länge nog haver varit utanför staden. Gud låte rätten och rättvisan vara innanför staden och stadens murar och icke utanför! Då går all ting väl till, ty där synden bliver straffad, där bliver Gud ärad och prisad», heter det i stadens Tänkebok.

År 1647 beslöts, att en kåk skulle uppföras med av sandsten huggna trappor, och att »ett justitiæbeläte av fin mässingsmalm uti sin rätta gestalt utan all mangel och väl utpolerat och skåttfri skulle gjutas och på kåken uppsättas». Det hela blev en anordning med plattform, trappor och skampåle, ovan vilken den av Gerhard Meyer, den förste styckgjutaren i Stockholm med detta namn, gjutna bilden två år senare uppsattes. Denna figur, klädd i kyller och toppig hatt såsom en herreman under samma tid, bar ett ris i handen och kallades »Kopparmatte». Det säges, att en tysk borgmästare i Stockholm ombesörjt bildens förfärdigande och därvid sökt åstadkomma likhet med en sin ämbetsbroder, till vilken han hyste agg.

År 1776, sedan Börsen tillkommit, flyttades kåken med tillbehör till Packartorget, nuvarande Norrmalmstorg. Där uppsattes också en trähäst, på vars vassa rygg obarmhärtiga körsvenner erhöllo en straffritt.

Men i början av 1800-talet kände sig där boende familjer mycket besvärade av de förrättningar, som utfördes inför deras ögon, varför de anhöllo om straffredskapens förflyttning. Skampålen uppställdes då på Träsktorget, nu Roslagstorg. Här stod Kopparmatte till 1833, då den en ovädersnatt plötsligt föll ned från sin upphöjda ställning, men kåken stod kvar till 1857, två år efter spöstraffets avskaffande.

I den tyska »Roland», en bild, som ännu förekommer i flera städer, såsom Bremen och Halberstadt, hade Kopparmatte sin motsvarighet. Den gamla bronsbilden fick utstå mången hård dust med stadens gatpojkar och de olyckliga, som ville utkräva hämnd för obehagliga stunder, som tillbragts vid hans fötter. Nu är den uppställd i en förstuga i Rådhuset å Kungsholmen.

Nr 1 Stortorget, nr 26 Köpmangatan. Vid slutet av 1600-talet tillhörde huset å denna tomt fältherren Nils Turesson Bielke, känd från slaget vid Lund 1676. Huset, som ombyggdes på 1690-talet och 1874 samt sedan, har de gamla murarna kvar. Under senare delen av 1700-talet och början av 1800-talet tillhörde det släkten Grevesmühl.

Nr 3 Stortorget, nr 17 Köpmangatan, nr 7 Svartmangatan, Grillska huset. Den 5 sept. 1649 erhöll handlanden Hans Bremer fastebrev på sitt »store, nybyggde hus vid Store torget». Tomten med ett hus lär hava ägts av Sten Sture d. ä. Husets nuvarande utseende skiljer sig oväsentligt från det ursprungliga. Vid en ombyggnad 1914 skonades den nedre trappuppgången jämte räcken. En stentavla, som finnes i förstugan och förut suttit över portalen, bär följande inskrift: »Drey schöne Ding sind, die beyde Gott und den Menschen wohlgefallen. Wenn Brüder eins sind, und die Nachbarn sich lieb haben und Mann und Weib sich mit einander wohlbegehen. Syrach 25 cap. Hans Bremer. Anna Höyers.» År 1660 nämner den danske läkaren Gerhard Stalhoff »s.(alig) Hanns Bremers schönne Gaard».

Mot slutet av 1600-talet hade huset övergått till guldsmeden Antony Grill, inkallad från Augsburg, död i Stockholm omkring 1675.

För sin skicklighet i myntproberingskonsten utnämndes han till riksguardien, »riksvärdin», men fortfor med sitt yrke, som även drevs av sonen med samma namn. Denne blev också faderns efterträdare som tjänsteman vid myntverket och mäkta rik. Riksvärdien, riksguardien, även myntguardien, hade inseende över den riktiga halten av guld, silver och tennarbeten, sedermera även över pärlor och juveler.

Antony d. y:s son Abraham ägnade sig åt handel, var frikostig och understödde rikligt behövande, försträckte också kronan betydliga summor och gav på 1720-talet första anledningen till inrättandet av borgerskapets änkhus.

Abraham Grill inköpte 1718 det med sitt hus sammanhängande nr 7 Svartmangatan, som på 1750-talet genomgick en ombyggnad.

Abrahams son Klas övertog vid 20 års ålder 1725, då fadern dog, dennes handel. Genom Klas Grill blev detta handelshus större och mäktigare, drev med egna fartyg handel på Ostindien och hade ett eget varv på Ladugårdslandet vid södra änden av Grev Magnigatan. Den utfyllning, som för varvets skull gjordes i sjön, kallades Terra nova (Nya landet). Platsen inköptes 1816 av staten och planerades till exercisplats för andra livgardet. Nu sträcka sig där delar av Strandvägen, Banér- och Torstenssonsgatorna.

Utan ränta försköt kommerserådet Klas Grill penningar till uppförandet av Stockholms observatorium, bidrog till stiftandet av vetenskapsakademien, inlöste 1748 med stor förlust riksbankens sedlar och räddade dess utländska kredit. Han understödde naturforskare och konstnärer, samlade dyrbara tavelgallerier, som blevo bevarade på hans bruksegendomar Österby och Godegård. Utom dessa ägde han Söderfors och Iggesund samt flera fabriker i Stockholm och sysselsatte i sina olika verksamhetsgrenar över 4,000 personer. Under sina tre sista år bebodde han det av honom köpta Torstenssonska palatset, nr 1 Fredsgatan, och dog där 1767.

Mot slutet av sin levnad invecklades Grill tillika med sin yngre broder Johan Abraham i den s. k. kiermanska växelpro-

cessen och dömdes av mössorna 1766 till en återbetalningsskyldighet av fem tunnor guld. Hattarna upphävde snart denna dom och nedsatte summan.

Den nämnde Johan Abraham Grill, som 1747 blev delägare i firman, var även mecenat och en mycket ombetrodd och rik man. Liksom flertalet av Stockholms borgerskap var han konungskt sinnad. Då Gustav III för genomförandet av revolutionen behövde kontanta medel, stod honom Johan Abraham Grill till tjänst. Det säges, att pengar från Grillska huset buros till slottet i baljor med en överfyllnad av murbruk. Denne högt ansedde stockholmsborgare dog 1799.

Om de båda bröderna överensstämde med varandra i tänkesätt och handlingar, så var förhållandet annorlunda med deras fruar. Klas Grills fru, som var hans kusin, utmärkte sig liksom maken genom bildning och smak, medan Johan Abrahams kära hälft förde stort hus och utvecklade en sådan lyx, att hon därvid fördunklade själva drottning Lovisa, som dock var utom tävlan.

Nr 5 Stortorget torde härstamma från 1600-talets förra hälft, om vilken tid ankarslutarna med sina dubbla voluter påminna. Inne på gården finnas två arkader, vilande på kolonner. Huset har ägts av stadsläkaren i Stockholm, assessorn i collegium medicum holländaren Johan van der Hoorn, som jämte sina föräldrar flytt till Sverige. Han dog i Stockholm 1724. I slutet av samma århundrade tillhörde det kramhandlaren Jan Sundbeck.

Nr 7 Stortorget. Under 1500-talet lågo här två hus, av vilka det östra ägdes av en Jakob Turesson och det västra av Johan III:s kammartjänare och giftblandare Filip Kern. På 1700-talet uppfördes det nuvarande huset, vilket 1816 påbyggdes med fjärde och femte våningarna. Sitt nuvarande yttre har huset från 1863.

Nr 9 Stortorget, »Kulan», har sitt namn efter den kanonkula, som är inmurad i knuten och säges »hava blivit avskjuten från Brunkeberg och varit ämnad åt Kristian II, som här satt vid ett fönster». Då huset 1795 av möbelhandlanden F. K. H.

Grevesmühl nybyggdes, insattes åter kulan »såsom ett gammalt monument, vilket för dess ålder förtjänar sin aktning». I det då rivna huset hade skalden J. H. Kellgren haft sin bostad.

Nr 2 Stortorget, Börsen. Länge hade Stockholms handlande måst sammanträda på Stortorget, innan 1661 »till stadsens heder och nödtorft blev resolverat att bygga en ansenlig beurse på Järntorget, däruti banco-, packhus, frakt- och tolagskammar tillika kan begripas». Härav blev dock intet. Först 1754, då rådhusrätten erhöll lokaler i Bondeska palatset vid Riddarhustorget, raserades det gamla Rådhuset, till vars tomt lades de inköpta Polusska och Grubbensska. Här började arbetet med börsbyggnaden 1767 men erhöll ingen fart, förrän efter 1773, då friherre Karl Sparre, en ny Klas Fleming, blev överståthållare. Börsen fullbordades 1776. Flera byster pryda dess salar, såsom nämnde Karl Sparres, modellerad av Sergel, greve Samuel av Ugglas, Jonas Alströmers, utförd av L'Archevesque, kryddkramhandlaren Per Asplunds med fleras. Stockholms borgerskap, som av tacksamhet och tillgivenhet bekostade Sparres byst, lät även måla hans porträtt, vilket uppsattes på Rådhuset, samt slå en skådepenning till hans åminnelse. Till hans bostad inköptes Tessinska palatset. Se nr 4 Slottsbacken!

Nr 16 Stortorget. År 1638 ägdes de två här belägna husen av Kristoffer Sjöblad och såldes då till hovapotekaren Filip Schmidt, som av Gustav II Adolf inkallades från Tyskland och erhöll tillåtelse att hit flytta slottets medikamentsförråd. Schmidts sonsöner adlades med namnet Wulffschmidt. I sandstensportalens vid Solgränd slutsten läsas bokstäverna J. S., B. N., Johan Scharenberg, Beata Nebb, samt årtalet 1765. Föregående år hade dåvarande ägaren, apotekaren Johan Scharenberg, verkställt sammanslagning av husen och en ombyggnad särskilt av den del av det nuvarande huset, som vetter åt Prästgatan. Av detta apotekshus har kvarteret namnet Aeskulapius.

En över källardörren vid brinken uppsatt fris bär inskriften: »Quo nos fata trahunt retrahuntque, sequamur (Vart än ödet

oss för, så låtom oss följa)!» Stenen påträffades vid en reparation 1905.

Nr 18 Stortorget, på vars tomt skinnaren Hans Sigfridtz 1620 och hans änka 1646 ägde ett hus, torde av ankarslutarna att döma hava ursprungliga murar.

Nr 20 Stortorget, Ribbingska huset. Murarna leda delvis sitt ursprung från medeltiden. Vid Kåkbrinken synes en trappgavel, som tillhör huset, i vars framsida den i början av 1600-talet rådande smaken framträder. Huset skänktes 1627 av riksrådet Bo Ribbing till dennes systerson Bengt Kavle. 1649 övergick det till skinnaren Johan Eberhard Schantz, stamfader för adliga ätten von Schantz, och hans maka, Maria Sigfridtz, varefter en ombyggnad skedde följande år. Härom vittnar inskriften å portalen: »Befehl dem Herrn deine Wege und hoffe auf ihn! Er wird's wohl machen. I. E. S., M. S. A:o 1650.»

Schantz ägde även det med detta hus sammanbyggda nr 18.

Det är antagligt, att huset vid brinken, nr 20, fanns 1479, då det köptes av Peder Kanngjutare. Sägnen, att de å husets torgsida anbragta stenplattorna äro lika många som offren i Stockholms blodbad, saknar all grund. År 1905 restaurerades de båda husen.

Nr 22 Stortorget, nr 1 Kåkbrinken. Källaren med nedgången från Kåkbrinken härstammar från medeltiden. Den övre våningen är utkragad. Till husets äldsta tid förskriver sig även en övertjärad runsten i sockelmuren vid Prästgatan samt en kanon, vilken tjänar som »avvisare» mellan denna gata och brinken. 1489 ägdes huset av S:t Kristoffers altare i Storkyrkan och på 1630-talet av överståthållaren och riksrådet Johan Berendes. Det såldes 1652 av hans andra fru, Ingeborg Kurck, till »kongl. köksmästaren» Evald Wolff, som var gift med drottning Kristinas kock Kasper Crumbügels änka, varefter det övergick till sonen Polykarpus Crumbügel. Denne blev drottningens kammartjänare och adlades med namnet Cronhielm, blev 1675 friherre samt dog som landshövding i Västerås. Den reparation, som företogs 1758, har säkerligen givit huset dess nuvarande utseende.

Strömparterren, som anlades 1832 nedanför Norrbro på den forna Barkarholmen, där det stora slakthuset stod, kallades på 1850-talet Josefinelund.

Strömsborg, den minsta av Stockholms bebyggda holmar, hette fordomdags Stenskär. Den donerades 1647 av drottning Kristina till greve Gustav Gustavsson av Vasaborg men återföll till kronan efter dennes död 1653. Vartill den sedan användes, är ej bekant, men 1747 kom ägaren av Rosenhaneska palatset på Riddarholmen handlanden Berge Olofsson Ström i besittning av densamma. Han gjorde utfyllningar vid skäret, sammanband det medelst en bro med ett annat mindre och uppförde ett stenhus, som för några år sedan måste vika för ett nytt, i förhållande till holmen alltför stort och smaklöst. År 1771 inrättades där ett allmänt badhus, som även är i mannaminne liksom de lummiga träden från 1797, vilka omgåvo det lilla värdshuset, särskilt känt för sina »kräftsexor». Senare ägare efter Ström voro traktören M. Benediktus och stallmästaren Bergencreutz.

Stureparken, f. d. Kammeckerska tomten, upplåts på 1600-talet till begravningsplats för fattiga inom Hedvig Eleonora församling. Efter pesten 1710 var den så överfylld med lik, att jorden knappt täckte dem. År 1834 och senare begrovos där många, som avlidit i kolera, varför den kallades Kolerakyrkogården, tills den ordnades som park och fick sitt nuvarande namn.

Nr 26 Styrmansgatan. Ägare: 1751 pistolsmeden A. Forsbeck, 1755 sjömannen E. Vadström, 1767 hovskräddaren M. Forsman, 1773 vaktmästaren J. Bergenquist, 1775 skeppstimmermannen G. Svanberg. Det av årens tyngd bågnande trähuset torde i ålder hava få jämlikar på Östermalm.

Nr 28 Styrmansgatan. Ägare: 1735 amiralitetsskepparen E. Ringman, 1739 skeppstimmermannen P. Karlsson Brask, 1765 porslinsritaren J. Öberg, 1767 trumslagaren K. Lindroth, s. å. vedbäraren J. Norin.

Nr 31 Surbrunnsgatan. Gatan har sitt namn efter den forna hälsokällan »Surbrunnen», belägen på den tomt, som nu upp-

tages av huset nr 31 Surbrunnsgatan och 37 Tulegatan. På 1880-talet innehades platsen av Stockholms stads trädgård. I källarna till det för några år sedan uppförda huset ger sig hälsobrunnen ännu till känna genom så stark fukt, att träväggarna delvis redan förmultnat.

Denna hälsokälla upptogs »på en öde plats» 1689 av kaplanen i S:t Olof, nu Adolf Fredrik, Petter Muur. Arkiatern Johan van der Hoorn var den förste brunnsläkaren där. Se nr 5 Stortorget!

Nr 45 Surbrunnsgatan. I det här belägna envåningshuset med det brutna taket föddes 1833 grundläggaren av Nordiska museet, fil. d:r Artur Immanuel Hazelius, död 1901.

Sutthofs bro, vid Stadsgårdshamnen. Handlanden Petter Sutthof ägde här på 1780-talet en tomt. Här var det bekanta värdshuset Lokatten beläget. Det nämnes av Bellman i flera av Fredmans epistlar, såsom nr 11, 59 och i nr 77: »Lokatten lyser med taggar och klor, skylten på stången den knakar och viner . . .»

Svartensgatan. Namnet kan härledas från borgmästaren Olof Svart, som på 1530-talet fick en tomt på Södermalm, eller från senare kända husägare med samma namn eller från kyrkobetjänten i Katarina Johan Andersson Schwart, som avled 1674 och ägde ett hus i gatans hörn vid Östgötagatan, f. d. Tullportsgatan.

Svartmangatan. Namnet är känt från 1300-talet. Den kallas omväxlande Svartbrödra-, Svartmunka- och Svartmangatan efter klostret, från vilket gatan utgick. Vid Svartmangatan och Stortorget hade företrädesvis adeln och guldsmeder, som fordom stodo högt i anseende, sina hus.

Nr 7 Svartmangatan. Se nr 3 Stortorget!

Nr 9 Svartmangatan är antagligen ett 1600-talshus och upptager två tomter. Å den norra fanns 1786 ett fyrvåningshus, av vilket den forna förstugans valv är i behåll. Det södra huset har tillhört köpmannen Klas Grill. Se nr 3 Stortorget! Båda ägdes sedan av nummerlotteriet, tills detta 1841 upphörde, varefter de övergingo till sundhetskollegium, som 1877

ombildades till medicinalstyrelsen. De ombyggdes på 1840-talet, utan att fasaden förändrades. Gården mot Grillska huset avdelades genom arkader. Se nr 19 Jakobsgatan!

Nr 11 Svartmangatan. Ett par ankarslutar åt gården med bokstäverna N. P. angiva husets okände byggherre. Huset ombyggdes 1862.

Nr 15 Svartmangatan. Se nr 18 Kindstugatan!

Nr 17 Svartmangatan. Se nr 13 Kindstugatan!

Nr 19 Svartmangatan har sina murar med y-formiga ankarslutar från 1600-talet eller tidigare och ombyggdes i mitten av 1700-talet.

Nr 25 Svartmangatan, nr 10 Skärgårdsgatan, Tyska brunnen. På denna tomt stod 1655 ett hus, som tillhörde Samuel Ziervogel, vilken här innehade sitt apotek Svanen, varom kvarterets latinska namn Cygnus påminner. Antagligen revs detta hus 1787, då brunnsbyggnaden uppsattes av arkitekten Erik Palmstedt. Den framför planen stående byggnaden består alltifrån 1600-talet av två hus. Det östra har mot Tyska skolgränd en halv trappgavel, som torde stamma från 1500-talet och skonades vid ombyggnaden i slutet av 1600-talet liksom även portalens överstycke vid Skärgårdsgatan. Vid nämnda ombyggnad torde frontespisen vid Skärgårdsgatan och ankarslutarna med voluter och upprullat blad hava tillkommit. På 1780-talet sammanbyggdes de båda husens konkava fasader och fingo en gemensam ingång. Skillnaden dem emellan kan lätt iakttagas mitt över den med doriska pelare prydda portalen.

Nr 27 Svartmangatan. På 1530-talet ägde amiralen Jakob Bagge här ett hus, vilket givit den angränsande Baggensgatan dess namn. Den kallades 1596 Jakob Bagges gata. På husets gårdssida sitter en y-formig ankarslut. Till det väsentligaste ombyggdes detta hörnhus 1851.

Nr 6 Svartmangatan. Husets ankarslutar angiva dels med siffror dess ålder, dels med bokstäverna M. I. K., B. P. D. dess första ägare. Det är byggt 1620 av riksskattmästaren Jäsper Matsson Cruus (Krus) och hans fru, Britta Pontusdotter De la

Gardie. Som Stockholms stad vid den tiden led brist på anständiga härbärgen, avsåg Cruus med sitt stora bygge att bereda bostäder åt utländska beskickningar och erhöll privilegium att »i det hus, han låtit bygga vid Svartmangatan till prydnad för staden och bekvämlighet för sådant värdshus, varuti främmande gesanter och andre ståndspersoner kunna härbärgerade bliva, alltid skulle få säljas vin, i var mans hand huset ock framdeles komma måtte». Riksskattmästarens dotter Anna Maria blev på 1650-talet gift med fältmarskalken greve Karl Mauritz Lewenhaupt. Deras vapen ses ovan den praktfulla portalen. Dess entablement, överstycke, med avbruten fronton prydes av två lejon och uppbäres av toskanska kolonner. Huset påbyggdes 1807 och genomgick då en större förändring.

Nr 8 Svartmangatan. Se nr 11 Skomakargatan!

Nr 10 Svartmangatan är till det yttre och inre väl bibehållet sedan år 1755, då det uppfördes av skräddarmästaren Lorens Kiöler, vars namn det en längre tid fick bära. Gårdshusets ankarslutar bilda årtalet 1760. Detta är sålunda något yngre.

Nr 14 och 16 Svartmangatan. Å den norra tomtens norra del stod 1729 ett »urgammalt» trevåningshus samt ett tvåvåningshus, år 1717 »helt gammalt». Dessa hus voro under 1600-talet »Stora kyrkians pastoris hus» och övergingo till Tyska kyrkan 1667. Söder om nämnda hus låg ett annat, vilket från 1627 till 1656 begagnades till riddarhus, vars gård sträckte sig ned till Prästgatan 27 och 29 och kallades den »gamble Riddarhuus platzen». Såväl dessa som angränsande tomter förvärvades av Tyska kyrkan omkring år 1700. År 1880 uppfördes här en större nybyggnad. Se Riddarhuset!

Nr 18 Svartmangatan. På 1650-talet ägdes tomten av apotekaren Ziervogel och har sedan ägts av apotekare ända till 1878. 1896 genomgick huset en fullständig ombyggnad och har endast källaren kvar från äldre tid. Se Apotek!

Nr 20 Svartmangatan. Det vid den öppna gårdens södra sida belägna huset torde vara uppfört av målaren David Klöker von Ehrenstrahl, vilken 1666 köpte tomten, som även bär nr 33 Prästgatan.

Här var måhända den plats, där Ehrenstrahl utarbetade sina jättemålningar. En kvadratisk sal i andra våningen kallas ännu Ehrenstrahls atelier. 1757 övergick egendomen till hovkällarmästaren och donatorn Per Henrik Fuhrman och hans maka Maria Götz, vilka därefter ombyggde huset. Gården är avstängd från Tyska brunnsplan genom en mur. Ovan porten läsas i ett järngaller byggherrens och hans frus initialer i monogram. Här hade Fuhrman sin källare, f. d. Storkällaren, som varit belägen i det gamla rådhuset. Den innehades av honom 1760 och flyttades hit, då Börsen skulle byggas. Källarmästaren nämnes av Bellman i Fredmans sånger nr 22: »Själv Fuhrman marskalk är så grann . . .» och i nr 23: »Tänk, Fuhrman, som sist marskalk var, i dag han för prestav! . . .»

Genom Fuhrmans testamente kom tyska församlingen i besittning av huset. På denna tomt och den norr därom belägna, som upptages av nr 18 vid samma gata, torde Svartbrödrakyrkan hava legat och dess kyrkogård. Vid grundgrävning å tomten till huset

nr 22 Svartmangatan har man 1904 funnit benrester, kranier och andra delar av människoskelett, så placerade, att de tyda på en här belägen kyrkogård och i sådant fall Svartbrödraklostrets.

Kryssvalven i den långa portgången härstamma från 1600-talet liksom en numera oljemålad toskansk kolonn av röd kalksten i andra våningens trappa och möjligen järnräcket.

På 1550-talet tillhörde ett hus på västra delen av tomten Willam Lehusen. Se nr 79 Västerlånggatan! Efter många ombyggen är huset nu folkskola för Nikolai församling.

Nr 24 Svartmangatan. Här låg, såsom en karta av år 1547 visar, det av konung Magnus Ladulås 1336 anlagda dominikanerklostret, vars munkar efter sina dräkter kallades svartbröder eller svartmunkar. Av en gravyr från 1500-talet kan man också döma om dess läge. 1407 brann klostret ned men var 1436 återuppbyggt och raserades 1547. Källaren under det nuvarande husets södra del torde härstamma från medeltiden. Man finner där ståtliga kryssvalv. I murarna hava spisar varit anbragta.

Det hela kvarteret omfattande huset kvarstår, ehuru förändrat, sedan 1627, då Karl Karlsson Gyllenhielm uppförde det till sin bostad. Över de nu försvunna källardörrarna sitta tre stentavlor, vilka alla bära dennes och hans frus vapen. Den ena har följande inskrift: »Carl Carelsson Gildenhelm, Freyherr auv Berqvarn, Herr zu Suntbyholm und Caseby, Richsrath und Admiral, Christina Ribbing, Freyherrin auf Berqvarn, Frawe auf Suntbyholm und Caseby. 1627.» En genomgripande modernisering av Gyllenhielmska huset skedde 1878.

I Svartbrödraklostret mötte Karl Knutsson riksrådet Erik Puke 1436. Här gömde han sina skatter, då han första gången måste avsäga sig kronan och lämna riket. Dessa togos och bortfördes sedan av Kristian I. På ett möte 1457 beslöts där att inkalla denne i riket. Där valdes 1501 Sten Sture d. ä. till riksföreståndare.

Följande år avhämtades dit från Stockholms slott konung Hans hjältemodiga gemål, drottning Kristina av Sachsen, sedan hon, ledsagad av biskop Mattias från Strängnäs och herr Sten Kristersson, på Nikolai kyrkogård sammanträffat med Sten Stures maka, fru Ingeborg Tott.

Efter tre dagars vistelse i klostret fick hon veta, att den danska flottan hade anlänt till hennes undsättning vid det tappra försvaret av slottet, som hon efter åtta månaders belägring hade måst uppgiva. Därefter fördes hon till Vadstena och vidare till danska gränsen.

År 1527 uttog Gustav Vasa från detta kloster »itt förgyllt kors — 52 lödiga marker 4 lod, itt S:t Annæ belete — 12 lödiga marker $6^1/_2$ lod, itt rökelsekar — vog 4 lödiga marker 6 lod».

Klostret stängdes 1533.

I mäster Olofs Tänkebok heter det den 6 juni 1547: »Anno Domini 1547. Dhå brötz Swartmunka klöster nidher i grundh och fördis tiill slottet.» 1549 utbetalades åkarpengar för 253 lass grus, som från klostret fördes ut i sjön vid Söderport. En del av materialet användes till slottsbygget och ingår måhända även i det nuvarande Stockholms slott.

Nr 40 Sveavägen. Sällskapet Pro patria (för fäderneslandet) säges leda sitt ursprung från det av Engelbrekt och Karl Knutsson stiftade svenska lantgillet, som hade till motto: »Religionen, konungen och fäderneslandet», och som efter många skiften 1766 huvudsakligen genom presidenten Edvard Carleson förändrades till ett ordenssällskap, som verkade för nyttiga kunskapers spridande samt handelns, lantbrukets och slöjdernas befrämjande. För dessa ändamål bildades 1767 ett särskilt utskott, som nu bär namnet kungliga patriotiska sällskapets förvaltningsutskott. Sällskapet Pro patria valde välgörenheten till sin uppgift och fick 1798 tillstånd att sätta ordet »kungliga» framför namnet. Dessutom utdelar det medaljer för att uppmuntra medborgerliga dygder, oegennyttiga handlingar och trogen tjänst. En frukt av sällskapets verksamhet är det med nr 40 vid Sveavägen, förut Stora Badstugatan, belägna barnbördshuset, som där inrättades i ett från handlanden och bryggaren Karl Rehn år 1779 inköpt hus. På denna plats är dock nu ett lämpligare hus uppfört. Denna inrättning grundades 1774 av assessorn i collegium medicum Kristian Ramström med lokal i dåvarande nr 7 Rörstrandsgatan och erhöll 1853 nya grundregler.

Svedenborgsgatan bär namn efter Emanuel Svedenborg, naturforskaren och andeskådaren, som ägde huset nr 43 Hornsgatan.

Svenska läkarsällskapet. Se nr 19 Jakobsgatan!

Svenska slöjdföreningen stiftades år 1844 av flera fosterländskt sinnade män, däribland tecknaren och kulturforskaren Nils Månsson Mandelgren, född 1813, död 1899. Som föreningens huvudändamål uppställdes »att befrämja svenska konstflitens och näringarnas, varibland de s. k. husslöjdernas, förkovran, så att inhemska tillverkningar må genom godhet och pris göra de utländska mindre behövliga och begärliga». Se nr 44 Mäster Samuelsgatan!

Sven Vintappargränd. Sven Staffansson var 1595 »kongl. maj:ts vintappare». Hans änka fick 1620 ett hus på Helgeandsholmen.

Nr 2 Sven Vintappargränd, som sträcker sig över kvarterets mitt till Överskärargränd, blev byggt mellan 1625 och 1651, har prydliga ankarslutar med voluter och upprullat blad å bägge fasaderna och bevarar bottenvåningens förstuga från sin första tid.

Nr 3 och 4 Sven Vintappargränd hava raka ankarslutar med upprullat blad och murar från 1600-talet.

Söderbergs trappor. 1750 ägde strumpvävargesällen Anders Söderberg ett hus vid trätrapporna, som ledde upp från Stadsgårdshamnen. Detta ärvdes av sonen, tröjvävaren Ulrik, och sonsonen, strump- och halsduksvävaren Johan Söderberg, känd för sina i mitten av 1800-talet tillverkade granna ylle-halsdukar, s. k. comfortables, en mycket vinstgivande och över hela riket spridd artikel, som grundlade hans förmögenhet. Härav donerade han 2,000,000 kronor till Stockholms högskola. Till Katarina församling, i vilken han föddes 1810, levde och verkade till sin död 1892, skänkte han en större tomt för uppförande av ett nytt folkskolhus, och frimurarbarnhuset, vars direktör han varit, och för vilket han visat en outtröttlig offervillighet, blev i hans testamente även frikostigt ihågkommet. Söderberg avled ogift. Sannolikt har någon av dessa män anordnat denna trafikled.

Södermalm. Den södra malmen, den forna Åsön, blev ej så tidigt bebyggd som den norra, vilken tillhörde Klara kloster. Åt alla, som ville bygga och bo på dess tomter, förlänade Magnus Ladulås 1258 samma rättigheter, som stadens borgare ägde. Södermalm däremot förblev länge endast ett »mulbete», där danskarna så sent som 1436 rövade borgarnas boskap, som gick i vall utanför »Södra tornet». Även under Gustav Vasas tid omnämnes denna stadsdel som en utmark. Av de få hus, som där blivit uppförda, fann han vid sitt intåg i Stockholm den 23 juni 1523 intet enda bebott.

Över ön gick den s. k. Götavägen, som ensam ledde till rikets södra delar, innan Hornstullsvägen i en senare tid anlades. Den förra vägen hade ungefär följande sträckning. Den började vid Söderport, fortsatte över Södermalmstorg och uppåt Rep-

Storkyrkan, Riddarhuset, f. d. Rosenhaneska palatset, »Birger Jarls torn», Kungshuset, Riddarholmskyrkan och Södermalm med Katarina och Maria kyrkor år 1769.

slagargatan, gick sedan österut nedanför Pelarbacken, vid Södra bantorget, över åsen i Götgatans riktning till Skanstull och vidare över Brännkyrka och Huddinge till Fittja. Se Pelarbacken!

Den nuvarande södra vägen genom Hornstull upptogs i början av 1660-talet, då en färja inrättades för överfarten över sundet. 1668 ålades staden att bygga en bro. Det var en pålbro, som dock snart måste ersättas med en flottbro. Se Hornstull!

Utmed vägen, där Södermalmstorg nu ligger, blev Tyrgils Knutsson avrättad den 10 febr. 1306, enligt Rimkrönikan »innanför staden, där bysens fä gick, 1306», och över graven uppsattes ett »tjäll med altare».

Sedan liket flyttats till Gråmunkekyrkan, stod länge ett kors för att utmärka platsen, där den folkkäre marsken ljöt döden.

Ett Helga kors kapell på nedre Södermalm nämnes i forna tider, men var det stått, är obekant. Enligt en äldre åsikt har det varit beläget längst ned vid S:t Paulsgatan, där man vid grävning i en trädgård funnit likrester, vilket förhållande åtminstone kan leda tanken på en begravningsplats. Numera antages, att Helga kors kapell låg i närheten av Katarina kyrka och Kapellgränd.

Södermalm erhöll en förbättrad gatindelning efter eldsvådorna 1723 och 1759, varefter stenhus mera allmänt byggdes.

Södermalmstorg är på en karta av 1547 utmärkt som en öppen plats. Det utstakades 1636 och reglerades ytterligare 1759.

På torgets norra sida befinnes det lilla stenhus, som ända till Gustav V:s tronbestigning i mer än 100 år inrymt den på Södermalm förlagda delen av högvakten, vilken förut hade sin plats i en av Södra stadshusets flyglar vid torgets motsatta sida.

Södertorn, som låg öster om Södermalmstorg, revs 1695 och vallen på ömse sidor därom 1698. Då järnvägen på 1860-talet drogs fram genom Södra bergen, voro ännu tydliga delar av tornet kvar, och ännu finnas väl lämningar av detsamma under gatan vid sydöstra hörnet av nr 18 Västra Slussgatan.

Nr 7 Södermalmstorg. Vid torgets östra sida ligger en med arkader försedd byggnad, som uppfördes 1817 och länge kallats »Stadens nya hus». Under detta hade f. d. Bryggarämbetets hus, »Pelikan», nr 4 Brunnsgränd, sina ved- och lagerkällare, vilkas anläggande medgåvos av överståthållarämbetet 1765, emedan Bryggarämbetets hus saknade erforderliga sådana.

Nr 4 Södermalms torg. Dess förste kände ägare var riksrådet Johan Skytte, som avled 1645. Huset omtalas 1652 såsom Skyttens hus. År 1676 uppgives »fru Anna Skytt» såsom ägare, därefter hennes son, riksrådet Göran Göransson Gyllenstierna, vars arvingar 1698 sålde det till sekreteraren Johan Grubbenschöld. 1711 ägdes det av dennes änka, Britta Lovisin, som även innehade det 1721. Det sistnämnda året hölls där »ett litet krögerij av cofferdie änkan Anna Berg». Ännu i många år, exempelvis 1740, var Grubbenschölds änka innehavare av huset, vilket hennes arvingar 1755 sålde till tobaksmanufakturisten Jakob Croms änka. Huset brann 1759 och stod länge oreparerat. Sedan den tiden har det ofta växlat ägare och undergick 1907 en genomgripande ombyggnad. Kryssvalven i den långa portgången blevo då bevarade.

Nr 6 Södermalmstorg ägdes 1715 av Verner Groen, »traficant», handelsresande, och 1744 av vinhandlaren Petter Stens änka. 1786 sålde köpmannen Anders Liedroths änka, Kristina Johanna, född Groen, huset till köpmannen Georg Fredrik Diedrichsson, och 1828 var köpmannen H. N. Beskow dess ägare.

I husets bottenvåning äro ursprungliga kryssvalv. Vid en nyligen företagen restaurering påträffades i en av källarna en djup brunn.

Nr 8 Södermalms torg. Ett härvarande stenhus såldes 1696 av vinskänken Johan Glock till kommissarien H. Isenstierna, som dog 1701. Se nr 4 Hornsgatan! Hans änka, Eva Hök, gifte om sig med lagmannen Karl Broman, död 1722. Huset ägdes sedan av änkan och hennes båda mäns arvingar, däribland presidenten friherre Erland Broman och justitie-

kanslern J. Ceder-Bielke, varför huset kallades än Isenstiernska, än Cederbielkeska, än Bromanska. Sedan det 1759 härjats av eld, ombyggdes det 1760 av dåvarande ägaren, handlanden Daniel Hedenström. Vissa delar av murarna voro så oskadade, att de kunde bibehållas, varom ankarjärnen ännu vittna. Sedan har huset i mycket förändrats genom reparationer. Portalen med droppar i överstycket härrör från 1760-talet.

Nr 11 Södermannagatan, nr 32 Kocksgatan, uppgives vara 190 år gammalt. 1776 erhöll handlanden Hans Beijer tillstånd att göra en tillbyggnad på detta hus.

Nr 13 Södermannagatan. Härvarande tomt och hus ägdes 1766 av tobaksfabrikören Karl Johan Lingström.

Nr 47 Södermannagatan, Lilla Blecktornet. År 1781 anhöll kattunsfabrikören Niklas Sjöberg om tillstånd att påbygga sitt stenhus en våning.

Nr 55 A Södermannagatan, Stora Blecktornet. I södra flöjeln läsas bokstäverna D. & D. B., i den norra C. H. År 1777 erhöll slaktaråldermannen Vilhelm Djurberg tillstånd att bygga det nuvarande huset, vilket i huvudsak bevarar sitt utseende från 1856, då ägaren, hovrättsrådet Kristoffer (Christopher) Hedenström, företog en om- och tillbyggnad. Bokstäverna i den ena flöjeln torde tyda på denne ägare. Bland andra sådana märkas: 1767 H. och K. Apiarie, 1797 K. G. Apiarie, 1823 K. F. Hornberg, samtliga fabrikörer.

Nr 10 Södermannagatan. Ett envåningshus, antagligen det ännu kvarstående, uppfördes efter 1725 givet tillstånd av hökaren Johan Herman Piltzer.

Nr 16 Södermannagatan. 1770 var handlanden Axel Spong här tomt- och husägare.

* * *

Tantogatan. På 1600-talet inrättades på Södermalm ett sockerbruk. Någon vid denna hantering synnerligen verksam man torde hava hetat Tanto. Under Gustav III:s tid inköp-

tes sockerbruket till kronobränneri. 1673 nämnes en gård vid Besvärsgatan, nu Brännkyrkagatan, såsom närbelägen till Hans Tantos gård.

Tavastgatan. Namnet Tavast förekommer redan under 1400-talet, då en myndig man Olof Tavast omtalas. Gatans benämning torde härstamma från 1500-talet. Under det följande århundradet bodde på Södermalm flera personer med det namnet.

Tegnérgatan hette med anledning av terrängförhållandena ända till slutet av 1800-talet Trebackarlånggatan.

Telegrafgränd hette förut Saltkompanigränden. Emellan denna och Skeppar Karls gränd är en stängd gränd, som förr hetat Lindveds eller 1646 Linnevävsgränd.

Timmermansgatan nämnes 1648, då timmermannen Jakob Grelsson sålde sin gård vid denna gata.

Tjärhovsgatan har sitt namn av de upplag av tjära, som där gjordes före utskeppningen.

Nr 11 Tjärhovsgatan, Siversska kasernen. Bryggaren Siwers avstod 1779 en del av sitt söder om Katarina kyrka belägna tomtområde för sammanbindning av Katarina Västra kyrkogata och Tjärhovsgatan, vid vilken den s. k. Siversska kasernen ligger. Bryggaren Lorens Siwer, 1781 kallad Siwers junior, uppförde då på området några mindre hus. Vid »Kjärhovsgatan» fanns ett trähus. Siwers, Siefers eller Sifvert erhöll även tillstånd att bygga ett stenhus vid Stadsträdgårdsgatan, nu Södermannagatan, och 1783 sammanbyggdes detta med ett nytt stenhus i två våningar. Området med hus, som senare blivit på- och ombyggda, inköptes 1811 av Stockholms stad.

En lång tid var den stora byggnaden upptagen av Stockholms borgargarde, de s. k. »korvarna», varför den fick namnet »korvkitteln». Den 1 febr. 1870 bestämde stadsfullmäktige, att borgerskapets militärtjänstgöring skulle upphöra.

Nu användes huset som Stockholms stads inkvarteringskasern och upplåtes dels för militära, dels för civila behov. Där är också Katarina brandkår förlagd.

År 1834 var här det största kolerasjukhuset inrättat med 239 sängar.

Ägare av den östra tomten: 1721 skräddaren Anders Norman, 1727 fiskköparen J. Eriksson, 1737 slaktaren Johan Djurberg, 1778 bryggaren Lorens Sifvert och 1812 inkvarteringskommissionen. Den västra tomten tillhörde 1720 slaktaren Michel Persson, 1727 slaktaren Johan Djurberg och 1780 L. Sifvert och 1813 inkvarteringskommissionen.

Nr 28 Tjärhovsgatan, f. d. Prins Karls uppfostringsinrättning för fattiga och vanvårdade barn, som öppnades 1832. Bland stiftarna var dåvarande ordensbiskopen J. O. Wallin. Egendomen donerades till inrättningen 1839 av änkefru S. C. Kindelius. Huset vid Tjärhovsgatan är typiskt för 1700-talet och bildar jämte andra en borggård. Sedan uppfostringsanstalten flyttades till Gålön, har Stockholms allmänna försörjningsinrättning här en filial.

Hus och tomt ägdes 1757 av bagaren Anders Krus.

Nr 32 Tjärhovsgatan. Tillstånd till husets uppförande gavs 1773 till bryggaren Petter Siefers.

Nr 36 Tjärhovsgatan. År 1793 begärde Karl Petter Åkerblom tillstånd att här uppföra ett oxstall, och 1841 erhöll slaktaren G. G. Törnqvist tillstånd till en större reparation av sin trähusbyggnad, som ännu står kvar och har ett prydligt yttre.

Triewaldsgränd. Hovslagaren Mårten Triewald, som 1694 inköpte nr 3 vid gränden, har givit denna dess namn, vilket ofta förvränges till Trivialsgränd, möjligen beroende därpå, att den utmynnar framför kvarteret Trivia. Se nr 96 och 98 Drottninggatan!

Nr 1 Triewaldsgränd. Se nr 80 Järntorget!

Nr 3 Triewaldsgränd. 1694 inköptes huset å denna tomt av hovslagaren Mårten Triewald. Portgångens kryssvalv och porten till gården äro från hans tid, likaså de smidda trappräckena.

Nr 2 Triewaldsgränd är möjligen byggt av Hans Bartels och före 1664, då han avled. Se nr 2 Skärgårdsgatan! Sonen Lydert ägde huset omkring år 1700. År 1740 företog ägaren av huset, innehavaren av apoteket Ängeln, Ch. Molitor d. y.,

en ombyggnad. Senare, 1877, har huset blivit moderniserat. Se Apotek!

Trottoarer. Fråga om anläggning av gångbanor i huvudstaden väcktes 1845, och fyra år senare gåvos bestämda befallningar härom, likaså föreskrevs, att vid gatorna ej fingo uppföras utom huset belägna trappor.

Trotzgränd. Se nr 79 Västerlånggatan!

Nr 2 A och 2 B Trångsund, nr 1 Storkyrkobrinken, härstamma från 1600-talet.

Nr 4 Trångsund. Källaren har murar från medeltiden, valv från senare tid. Den ännu kvarstående byggnaden med dess rikt skulpterade kalkstensportal och långa förstuga samt trappuppgång med kryssvalv och prydliga takkrokar är från 1600-talets förra hälft, då den uppfördes i fyra våningar, av vilka de övre äro utkragade över den nedre. Fasaden prydes av ankarjärn med voluter och upprullat blad. 1811 tillkom den femte våningen.

Nr 6 Trångsund. Förstugan med dess kryssvalv har kännetecken från 1600-talet. Huset tillhörde år 1700 »salig Lyderts (Adlerschiölds)» arvingar. Han dog s. å. Fadern, Hans Bartels, död 1664, har troligen byggt huset, som på gårdssidan har x-formiga ankarslutar. Se nr 2 Skärgårdsgatan! Emedan det är synligt över kyrkogården till Slottsbacken, har det förmodligen erhållit sitt prydliga krön med runda fönster och urnprydd barriär. Omkring 1780 lät handlanden Johan Georg Stutén ombygga huset, som ännu har sin gustavianska prägel kvar.

Nr 8 Trångsund. Källaren har rester från medeltiden. Ankarslutarna med sirliga voluter och upprullat blad likna dem, som finnas å Arvfurstens palats, nr 1 Fredsgatan. Husets nuvarande utseende tillkom under 1750-talet.

Nr 10 Trångsund, nr 4 Spektens gränd. En i sockeln vid Spektens gränd inmurad, med tjära bestruken sten, som bär ornament och inskriften »Anno 165—», torde angiva husets ålder. I slutet av 1700-talet och 1864 blev det ombyggt.

Det närliggande huset vid Spektens gränd är enligt upplysning i kartuschen ovan porten byggt 1667 av okänt herrskap och omgestaltades under 1800-talet.

Nr 14 Trångsund innehades vid 1600-talets slut av den store husägaren Lydert Bartels, adlad Adlerschiöld, död 1700. Källaren Backi vapen var i slutet av 1800-talet här inrymd.

Träsktorget. Se Roslagstorg!

Nr 1, 3, 5, 7 Trädgårdsgatan hava murar med ålderdomliga ankarslutar, raka, y- och x-formiga. Gatan har sitt namn efter den i närheten fordom belägna slottsträdgården.

Tyska brunnen. Överbyggnaden uppfördes 1787 efter ritning av arkitekten Erik Palmstedt.

Tyska brinken benämndes under 1500-talet Kråkgränden.

Nr 17 Tyska brinken. Se nr 52 Västerlånggatan!

Nr 24 Tyska brinken. Se nr 50 Västerlånggatan!

Nr 28 Tyska brinken. Se nr 34 Skomakargatan!

Nr 32 Tyska brinken. Se 38 Stora Nygatan!

Nr 34 Tyska brinken. Se 25 Lilla Nygatan!

Tyska kyrkan. Under medeltiden översteg det tyska borgerskapet i Stockholm ofta det svenska till antalet. Det oaktat hade tyskarna ingen kyrka. Först 1558 väcktes fråga om särskild gudstjänst för dessa. I början torde den hava hållits i Storkyrkan, men 1570 upplät konung Johan III därtill den på södra sidan om klosterkyrkan å Gråmunkeholmen belägna s. k. konventsstugan. Länge dröjde det dock ej, innan »Klosterlasse», Laurits Nielsen eller Laurentius Norvegus, en ivrig jesuit, med konungens tillstånd började där inrätta ett katolskt teologiskt institut, collegium regium.

Nu, 1571, erhöllo tyskarna tillåtelse att vid Svartmangatan på den tomt, där Svartbrödraklostrets kapell stått, bygga en kyrka, men denna blev aldrig uppförd. Först år 1607 blev S:t Gertruds kapell, i hörnet av Svartmangatan och Tyska brinken, då Svartbrödra- och Kindstugatorna, upplåtet för tysk gudstjänst. Efter bekräftelse härpå av Gustav Adolf 1612 började tyskarna 1619 utvidga och förbättra denna byggnad.

År 1636 anförtroddes åt arkitekten Hans Jakob Kristler från Strassburg, fältherren Jakob De la Gardies byggmästare, att göra en vidlyftigare ombyggnad, genom vilken kyrkan blev bredare. Den del, som är mellan pelarna och södra väggen, tillbyggdes då. 1642 stod kyrkan fullbordad.

Kyrkans äldsta delar, det forna S:t Gertruds kapell, ligga alltså i norr och öster utmed de nyssnämnda gatorna.

Tornet, som Johan III grundlagt, uppfördes 1613—1618 men blev vid en eldsvåda den 7 okt. 1878 förstört, varefter det nuvarande tillkom.

Huvudingången till kyrkan, som undergått många reparationer, är på södra sidan från kyrkogården.

Portalen har årtalet 1643 samt inskriptionen: »Verbum divinum manet in æternum (Guds ord består evinnerligen).» Överst stå Tron, Hoppet och Kärleken och vid sidornas kolonner Kristus och Moses. I portalens övre del, tympanon, läsas bokstäverna S. G. (S:t Gertrud)

I järnporten vid Tyska brinken synes S:t Gertruds bild, och däröver läses: »Fürchtet Gott! Ehret den König!»

Vid ingången till kyrkogården från Svartmangatan äro två stentavlor med tyska inskrifter. Den ena bevarar 200-årsminnet av kyrkans tillvaro. Översättningen lyder: »Då Gustav III besteg sin fäderneärvda tron, då tyskarnas kyrka nu sedan två århundraden hade okränkt åtnjutit de av Johan III skänkta rättigheterna, blev denna port till kyrkans förgård inrättad och till minne härav detta inristat år 1771.»

Å den andra läses: »Zu Gottes Ehren haben Jurgen Wlfson Sneckenborch auf Nornes und sein Geschlechte diesen tompt von 9 elen der Teutschen Kirchen zum ewigen Gedechtnisse verehret. A:o 1609.» Jurgen (Ulvsson) Sneckenborch skänkte då, såsom den med hans och hans frus vapen försedda stenen meddelar, en angränsande tomt till kyrkogård.

Genom köp av närliggande tomter blev kyrkogården utvidgad i öster och söder och erhöll plats för gravkor och andra byggnader.

Det nuvarande altaret är en skänk av Johan Brehmer och uppfört 1659. Däri äro infattade Brehmers och hans frus porträtt. Altartavlan, som är delad i tre avdelningar, föreställer Kristus, döpelsen och nattvarden. Vinkannorna och kalkarna bära årtalen 1632 och 1670.

Den äldre altartavlan av trä är uppställd i kyrkans sydöstra hörn, föreställer Kristi uppståndelse och krigsknektarna, anses härstamma från 1500-talet och har inskriften: »Cordt Thor Helle Borger tho Lübeck.» Där står också dopfunten, ett augsburgerarbete från 1600-talet av drivet silver, framställande Kristi döpelse.

Predikstolen av ebenholts och vit marmor förärades åt kyrkan 1660 av ett tyskt herrskap enligt den däråa anbragta inskriptionen: »Deo et templo posuerunt Petrus Hansens et Anna Steker 1660 (Åt Gud och kyrkan uppsatte P. H. och A. S. denna predikstol 1660).» Se nr 65 Västerlånggatan! Emellan kolonnerna, som omgiva predikstolen, är en mängd bilder av alabaster.

På norra sidan om altaret uppfördes 1672 den rikt sirade kungliga stolen. Under denna är sakristian. De tre läktarnas yttersidor, även de undre, prydas med tavlor, till vilka ämnen hämtats ur religionshistorien. I den västra förstugan finnas utmärkta porträtt av Luther och Melanchton.

På kyrkans västra kolonn läses: »Anno 1641. Got zu Ehren, der Kirchen zum Zihrat hat Johan Brusenhagen diesen Pfeiler vorehret. An Gottes Segen ist alles gelegen.» I takvalvet vid samma pelare synes ett vapen med årtalet 1642 och namnet Henrik Fleming.

Från 1767 till 1775, då Börsen byggdes, begagnades den stenlagda kyrkogården till samlingsplats för stadens handlande.

Tyskarna begrovo först sina lik å andra kyrkogårdar och därefter, från 1650-talet, å sin egen. Då de emellertid ej fingo fortsätta härmed, emedan deras kyrkogård låg så nära bebodda hus, började de 1717 på de södra och västra sidorna uppföra underjordiska gravvalv, vilka indelades i enskilda gravar och den allmänna graven. Sedan 1859 få inga lik gravsättas här.

S:t Gertruds gillesstuga nämnes 1353. Där hade stadens borgare sammanträde 1389 för att stilla de oroligheter, som uppkommo mellan tyskar och svenskar vid konung Albrekts avsättning, och där blev riksmarsken Karl Knutsson Bonde 1448 vald till Sveriges konung. Erik XIV skänkte 1561 gillesstugan till sin broder Johan med villkor att där ej anlägga någon fästning.

Nr 1 Tyska skolgränden, som ombyggdes omkring 1760, har troligen murar kvar från 1600-talshuset. Se nr 8 Skärgårdsgatan!

Tyskbagarbergen och **Tyskbagargatan** äro uppkallade efter tyske bagaren Martin Kammecker, som omkring 1670 där uppförde en kvarn. Såväl denne som sonen Joakim ägde flera tomter på Ladugårdslandet. Bergen genomsprängdes 1861—1867. Se Nybrogatan!

* * *

Ugglevíkskällan, en forntida offerkälla, nordväst om Ladugårdsgärdet, till vilken vallfärder företogos natten till trefaldighetsdagen, och vars vatten ansågs vara hälsobringande, är än i dag föremål för besök vid samma tidpunkt, men anledningen är av helt annan art, och de »vallfärdande», som ej längre anses tillhöra befolkningens högre klasser, befinna sig under polisuppsikt.

I det närmaste grannskapet av källan, antagligen söder därom, låg fordom gården Husarne, efter vilken Husarviken bevarar namnet, och norr om denna, sannolikt vid Fiskartorpet, byn Unnaröra, sedan kallad Helgeandsledaren, i vars närhet den nya kungsladugården anlades i mitten av 1500-talet. Laduviken, nordväst om Fiskartorpet erinrar ännu om denna anläggning. Ugglaskjulsängen eller Uggleängen i denna trakt nämnes i äldre tider. Uggleviken är nu nästan alldeles igengrundad. Se Fiskartorpet, Ladugårdslandet!

Ulríka Eleonora kyrka. Lidarnön och Liderne äro de äldsta namnen på Kungsholmen, därefter kommer dels Munkliderna,

dels Munklägret. På denna skogbeväxta och föga odlade holme hade munkarna sina nothus och även begravningsplatser, vilka antagligen givit upphov till den sista benämningen. Då på 1640-talet plats röjdes på holmen för uppförande av bostäder, uppgrävdes en mängd likkistor »och de dödas ben däruti».

Området hade under tidernas lopp sålts eller skänkts till de i Stockholm varande munkklostren och helgeandshusen enligt handlingar från 1390, 1439 och många av de följande åren, ända tills klostrens ödestimme slog under Gustav Vasas tid och Munklägret blev kronans egendom. Den glest befolkade holmen och Solna församling, till vilken den av ålder hade hört, lades 1529 under S:t Nikolai men avsöndrades 1636 därifrån mot ersättning av Lovön, som 1711 blev eget pastorat. 1643 lades Munklägret under S:t Klara, och 1671 erhöllo invånarna i denna alltmer bebyggda stadsdel rättighet att bilda särskild församling.

På holmen funnos då två tegelbruk, det ena beläget mitt emot Rörstrand, det andra mitt emot Långholmen, där Rålambshov nu ligger. I synnerhet utmed sjön voro bostäder uppförda, och deras ägare, som huvudsakligen utgjordes av hantverkare, däribland garvare, vant- och klädestillverkare och klockgjutare, fingo följande år privilegier som borgare.

Då uppstod också tanken på uppförandet av en egen kyrka för den här bosatta menigheten. En handlande och klädestillverkare Anders Slorff hade av drottning Kristina erhållit tillstånd att å holmen anlägga en verkstad, där han drev sitt yrke. Efter hans död skänkte änkan 1672 denna byggnad till kyrka och inköpte området däromkring, varibland även Kvarnberget, som började bortsprängas. Samma år invigdes träkyrkan av biskop Lars Stigzelius. I sitt invigningstal skall han hava föreslagit, att denna Stockholms västra förstad skulle kallas Karls holme och kyrkan Karls kyrka, men konungen, Karl XI, säges med anledning därav hava yttrat: »Efter Riddarholmen ligger här vid staden och Drottningholm ett stycke härifrån, varför må icke Kungsholmen ligga däremellan?» Därmed var holmens namn bestämt.

20. Palats och kåkar.

Redan följande år, 1673, lades enligt inskriptionen å östra muren grunden till den nuvarande kyrkan, till vilken arkitekten Mattias Spihler gjort ritningen, men arbetet bedrevs lamt och avstannade. Då genom vådeld den nämnda tillfälliga kyrkan 1679 brann ned, måste församlingen, som endast utgjorde 193 personer, av hovkanslern Nils Gripenhielm hyra gudstjänstlokal i en annan träbyggnad vid Stora gatan, nu Hantverkargatan, på det nuvarande Serafimerlasarettets område. Konungen blev emellertid missnöjd med dröjsmålet och hushållningen vid bygget, varför han pådrev det med kraft, så att kyrkan i nov. 1688 kunde invigas. Akten förrättades av ärkebiskopen Olof Svebilius, katekesens utgivare. Kyrkan, som är en efterbildning av Katarina, kallades Ulrika Eleonora efter den fromma drottningen. Ännu återstodo dock både valv och torn. Tills vidare var kyrkan täckt med ett brädtak, vilket 1755 utbyttes mot ett annat av järnplåt, och två år senare fullbordades valvbyggnaden men först 1810 tornet, så att kyrkbygget i sin helhet fordrade 137 år.

Kyrkans förnämsta prydnad är altartavlan, som är ett verk av Fredrik Westin, född 1782, död 1864, och föreställer Kristi uppståndelse. Den uppsattes 1824 i stället för den gamla, vilken blivit skänkt av Nikolai församling och hade tagits av Gustav II Adolf i ett jesuitkloster i Braunsberg. I kyrkan finnes också ett originalporträtt av den store konungen. Över dörren till sakristian är en tavla med underskriften »Madonna med barnet». Den första predikstolen var en skänk från Storkyrkan, till vilken den förärats av köpmannen Anders Larsson. Se Storkyrkan! Till den nya kyrkan skänkte änkefru Elsa Guthermuth 1701 en dyrbar dopfunt och fröken Emerentia von Düben ett döpelsefat av silver. Bredvid dopfunten står Kristus, välsignande barnen, och runt därom på en inhägnad de fyra evangelisterna. Den förstnämndas make, Coelestin Friedrich Guthermuth, hade varit drottning Ulrika Eleonora d. y:s lärare och gjorde stora donationer. Han ligger begraven i Kung Karls kyrka i Kungsör. Många epitafer hugfästa minnet av medlemmar från ätterna Knorring, Adelcrantz, Fleming,

Gripenhielm, Lichtone, av garvaren Jakob Westin, bokbindaren Bengt Höök m. fl.

Kyrkogårdens järnstaket utmed Hantverkargatan är en skänk av Samuel Owen. Den östra kyrkporten, som uppsattes på samma sida, hade förut tillhört Riddarholmens kyrkogård och stått mittför Riddarholmsbron.

Vid kyrkans östra sida är en inskriptionstavla, som upplyser, att gravkoret »tillhörer handelsman Hans Lenman, född 1683, död 1739, hans hustru och arvingar». Se nr 22 Fleminggatan. Bredvid nämnda grav ligger Westinska gravkoret.

På kyrkogården vilar under en enkel vård »Vitalis», skalden Erik Sjöberg, »en av de ädlaste och kraftigaste sångare, som Sverige fostrat». »Vänner av den fosterländska dikten reste vården 1862.» Han föddes 1794 i Ludgo i Södermanland, blev 1824 fil. doktor, förtjänade ett knappt bröd som privatlärare och dog på Serafimerlasarettet 1828. Erik Gustav Geijer utgav hans dikter.

I kyrkogårdens nordöstra hörn är en minnesvård med namnet v. Döbeln inom en orm, som biter i stjärten. Där vilar överfältläkaren, professorn Johan Wilhelm von Döbeln, född 1785, död 1846.

Urvädersgränd. I början av 1500-talet omtalas flera borgare med namnet Uhrwäder eller Uhrwed. På 1530-talet hade gränden i Staden det nuvarande namnet. Simon Uhrwäder har givit namn åt kvarteret Uhrwädersklippan. Även från Götgatan leder en gränd med samma namn.

* * *

Vallingatan, förut Rörstrandsgatan, är uppkallad efter ärkebiskopen J. O. Wallin, som hade varit kyrkoherde i Adolf Fredrik.

Nr 10 Vallingatan. Se Skrå!

Nr 26 Vallingatan. Tillstånd att bygga ett tvåvåningshus erhöll 1797 klockgjutaren Karl Fredrik Grönvall.

Sedan 1862 har Farmaceutiska institutet, stiftat 1845, här sina lokaler. Det hade förut tillstånd att begagna Karolinska institutets labatorium.

Nr 40 Vallingatan ägdes 1737 av brandvakten J. Theman och 1804 av Maria Magdalena församlings fattighusdirektion, hade sedan flera ägare och kom 1867 i klockgjutaren F. M. Breitholtz besittning.

Wahrendorffsgatan är uppkallad efter hovmarskalken Martin Wahrendorff, som uppförde och ägde ett nyligen rivet hus i gatans norra hörn vid Kungsträdgårdsgatan. Namnet på gatan, som blev trafikled först under 1800-talet, förekommer först 1858.

Nr 1 Varvsgatan. Gubbhuset, stiftades 1788 och grundades på gåvor av Stockholms borgerskap. Ingen fick i inrättningen intagas, som ej varit borgare i Stockholm och blivit »åldrig, avsigkommen och vanför».

Borgerskapets gamla gubbhus med dithörande åbyggnader, f. d. nr 18 Hornstullsgatan, är vackert beläget bland höga lindar och erinrar om en gammal herrgård med flyglar och andra hus. De flesta av inrättningens hus äro uppförda på 1700-talet. I huvudbyggnaden äro även träportarna ursprungliga och försedda med droppornament. I en av de mindre är likboden, som har svarta väggar, prydda med vita stjärnor, och tak med det »allseende ögat» i mitten. Till gubbhuset hör också egendomen Nybohov vid Liljeholmen.

De gamla boningshusen äro nu uthyrda, sedan det nya, större och bekvämare gubbhuset uppförts mitt emot på Högalidsbergen.

Nr 22 Vasagatan, f. d. Klara Strandgata, Kirsteinska huset, nu ombyggt till hotell Continental, inrymde på 1860-talet musikaliska akademien, som stiftades 1771 av Gustav III. Den första planen till en sådan hade uppgjorts av kapellmästaren och orgelnisten vid Storkyrkan Ferd. Zellbell. Förut hade här givits skådespel på den i huset inredda s. k. Lilla teatern samt offentliga baler och maskerader. Kirsteinska trädgården upptog en del av platsen framför Centralbangården.

Volmar Yxkullsgatan. Volmer Yxkull, livländare, var här tomtägare i mitten av 1600-talet.

Nr 27 Volmar Yxkullsgatan, år 1723 kallat grevliga Hornska palatset, är annex till Maria sjukhus. Palatset, en malmgård,

torde vara uppfört i holländsk stil på 1670-talet av bruksägaren Jakob Momma, som 1669 adlades med namnet Reenstierna. Det ägdes 1800 av klädesfabrikören J. Hoving och hade en vacker trädgård, »där ägaren icke missunnar beskedeligt folk att promenera». Se Renstjernasgatan!

Nr 2 Värmdögatan, f. d. Stadsträdgårdsgatan, »Mallongen». Daniel Young, en kringvandrande engelsman, som fick fast fot i Stockholm, anlade här en vävnadsfabrik. Han adlades 1666 med namnet Leijonancker. Vid början av 1700-talet ägdes området av fabrikskommissarien Jakob Lagerstedt, på 1720-talet av kommissarien Hans Ekman, i mitten av århundradet av ridderskapet och adeln, som uthyrde det till fabrikören på Barnängen Karl Apiarie och fabrikören Johan Kristian Madelung. Till egendomen hörde en stor trädgård, vilken då användes för tobaksodling.

Madelung var fransman eller engelsman. Efter honom, vars namn förvrängdes till Mallongen, har huset, som under senare delen av 1800-talet upplåts till folkskola, blivit uppkallat. Omkring 20 år bodde Madelung här.

På 1830-talet fördes där ett uppsluppet liv, enär i huset, vilket befolkades av både spinnerskor och vävare, hade inrättats en krog, som förestods av »Lovisa», hustru åt en fältväbel. Till följd av det buller och bråk, som här rådde, sålde dåvarande ägaren, fabrikören K. F. Hornberg, området till en trädgårdsmästare Gimberg, varefter egendomen ännu några gånger bytte ägare. Se 55 A Södermannagatan!

Huset anses påminna om Jean de la Vallées verk och kan möjligen vara uppfört efter dennes eller någons av hans lärjungar ritning.

Nr 55 Värmdögatan är ett väl bibehållet hus, som på gårdssidan bär årtalet 1749.

Västerlånggatan hette under medeltiden Långa gatan västan mur. Dess norra del kallades Norreportsgatan och Smedjegatan, emedan stadens smedja låg där. Sedan tillkommo flera sådana. 1550 funnos där fem smeder, en kopparslagare och en plåtslagare, sannolikt harneskmakare.

Nr 19 Västerlånggatan, nr 18 Prästgatan. Huset har medeltidsanor i murarna och källaren, nämnes 1528 och 1552 Stadshuset och 1700 Storkyrkans hus, blev antagligen vid den tiden ombyggt, fick säteritak och takkupor, av vilka den åt Prästgatan vettande är försedd med hissbom. Över den ena av ingångarna vid denna gata är ett brandförsäkringsmärke av bly från 1700-talets mitt. Det är omgivet av en ram med för nämnda århundrade och slutet av 1600-talet kännetecknande droppornament.

Nr 21 Västerlånggatan, nr 20 Prästgatan, har fasaden i det närmaste oförändrad från nybyggnadsåret 1753.

Nr 27 Västerlånggatan, nr 26 Prästgatan, bestod ursprungligen av tre hus, vilka revos 1801, då arkitekten Erik Palmstedt här lät uppföra sitt ståtliga palats.

Huset ligger på gränsen mellan Uppland och Södermanland, varom den i väggen insatta stenen upplyser: »Uplandz och Sudermannalandz skillnad.» Då gränsstenen 1633 var alldeles förfallen, tillkom en ny på ärkebiskopen Petrus Kenicii anhållan. Då denna 1680 sönderkördes, uppsattes den nuvarande på väggen. Se Stockholm 1660!

I ett av de föregående husen hade Palmstruchska banken och sedermera överståthållarämbetets kansli sina lokaler. Johan Palmstruch, kommissarie i kommerskollegium, född holländare och inflyttad från Riga, erhöll 1656 privilegium att i rikets städer inrätta bank- och växelkontor. Hans bank, som kom på obestånd, efterträddes 1668 av rikets ständers bank, som nu kallas Sveriges riksbank.

Nr 33 Västerlånggatan, nr 32 Prästgatan. Husets ringa bredd och dels enkla, dels x-formiga ankarslutar tyda på hög ålder. Genom reparation 1871 förändrades husets utseende väsentligt.

Nr 35 Västerlånggatan, nr 34 Prästgatan, är från 1600-talets mitt att döma av portalen vid Prästgatan, särskilt dess klotkrön med husnumret. Ankarslutarna där äro runt x-formiga.

Nr 37 Västerlånggatan, 36 Prästgatan, har sina murar och ankarjärn från 1600-talet. Då huset 1768 iståndsattes, utbyttes torvtaket mot tegeltak.

Nr 39 Västerlånggatan, nr 38 Prästgatan. Murarna, som prydas av vertikala ankarslutar med upprullat blad, stamma från 1600-talet, likaså den ålderdomliga ingångsporten med oval ljusöppning och »källarhals», nedgång till källaren, vid den senare gatan. En sådan utom själva byggnaden belägen nedgång till källaren anses stamma från medeltiden, och i varje fall äro hus med dylika anordningar ej yngre än från början av 1600-talet.

I mitten av 1600-talet nämnes »välborne Claes Wunsch» såsom ägare. Han sålde huset 1684 till regementsfältskären Hassel Thielemannus Rose, efter vilken det benämndes Hasselska huset. Denne var gift med Anna Grubbens, som förut äktat tre fältskärer, Förster, Böttiger och Lifländer. Efter mannens död 1689 behöll änkan huset, som, då hon 1702 avled, övergick till hennes barn och efter dem fick många och nya ägare.

Nr 41 Västerlånggatan, nr 40 Prästgatan, nr 6 Kåkbrinken. Källaren har medeltida kryssvalv. Av det hus, som byggdes här under 1500- och 1600-talen, kvarstå murar med x-formiga och vertikala ankarslutar vid Kåkbrinken.

Nr 43 Västerlånggatan, nr 42 Prästgatan, har källaren från 1500-talet. Huset ovan är från mitten av 1700-talet.

Nr 45 Västerlånggatan, nr 44 A, B Prästgatan, har källaren från 1500-talet. Omkring år 1700 funnos här två hus, av vilka det södra sedan 1758 inrymde krogen Rostock. Slutstenen i dess portal var försedd med ett änglahuvud, som förvaras i källaren. 1849 sammanslogos de båda husen. Portgången vid Västerlånggatan har tre kryssvalv.

Nr 47 Västerlånggatan, nr 46 Prästgatan, bestod år 1700 av två hus, vilka i senare tid sammanslagits.

Nr 49 Västerlånggatan, nr 48 Prästgatan, som har källaren från 1500-talet, är av oviss ålder.

Nr 51 Västerlånggatan, nr 50 Prästgatan, har i murarna vertikala ankarslutar och fanns omkring år 1700.

Nr 53 Västerlånggatan, nr 52 Prästgatan. Av det hus, som fanns här omkring år 1700, kvarstå murarna med y-formiga

ankarjärn vid Västerlånggatan och troligen den kryssvälvda portgången. Ombyggnad skedde 1790 och 1858.

Nr 55 Västerlånggatan, nr 54 Prästgatan, fanns år 1700 och påbyggdes 1792 för möbelhandlaren K. A. Grevesmühls räkning.

Nr 57 Västerlånggatan, nr 56 Prästgatan. Huset har i ankarslutarna med voluter och den s-formiga portklappen 1600-talsminnen. Det ombyggdes på 1700-talet och har sitt utseende därifrån.

Nr 59 och 61 Västerlånggatan, nr 58 och 60 Prästgatan, funnos år 1700. Det senare, som har gaffelformiga ankarslutar i bottenvåningen, moderniserades 1857.

Nr 63 Västerlånggatan, nr 62 Prästgatan, härstammar från början av 1700-talet och omgestaltades 1874.

Nr 65 Västerlånggatan, nr 64 Prästgatan. Å portalen vid den förra gatan är en inskriptionstavla, varå läses: »I. H. S. Anno 1660. Soli Deo Gloria. P. H., A. H. S. (Jesus hominum salvator [Jesus människornas frälsare]. År 1660. Åt Gud allena äran. Peter Hansen. Anna Hansdotter Stecker.)»

Härav kan man döma om husets ålder och byggherrskap. Portalen vid Prästgatan är samtidig med den förstnämnda, vilken torde hava haft samma mästare som portalen till nr 20 Stortorget. Murarna hava ankarslutar med voluter och upprullat blad och ekporten övergaller och prydlig ringformig portklapp.

Peter Hansen, en inflyttad holsteinsk klädeshandlare, var kyrkoföreståndare i tyska församlingen och har skänkt kyrkan den ännu befintliga predikstolen. Han dog 1662, är stamfader för adliga ätten Rosenhoff och ligger jämte makan begraven i Tyska kyrkan. Huset påbyggdes 1776 och moderniserades 1908.

Nr 67 Västerlånggatan, nr 66 Prästgatan. Den vid den senare gatan belägna husdelen torde vara uppförd före 1650. I förstugan en tr. upp från Västerlånggatan finnes inom ramverk ett ormliknande föremål och en duva, hållande en olivkvist, och två tr. upp en örn med ungar. Kökstaket en tr.

upp är prytt med ornament, liknande halmkärvar, och kökstaket två tr. upp med en gryta, hängande över flammande eld. Det föregående huset ägdes 1665 av fältmarskalken friherre Henrik Horn till Marienburg och efter denne av kyrkoherden i tyska församlingen Kristoffer Bezelius, vilken under senare delen av 1600-talet torde hava byggt det ännu bestående huset. Förstugan med dess valv, trappgången, portalerna vid de båda gatorna, portarna och portklapparna äro samtida. Bezelius dog 1689. År 1799 gjorde köpmannen Karl Adolf Grevesmühl en påbyggnad vid Västerlånggatan.

Nr 69 Västerlånggatan, nr 68 Prästgatan, har sina kryssvälvda förstugor kvar från 1600-talet ävensom raka ankarslutar i murarna.

Nr 71 Västerlånggatan, nr 70 Prästgatan, ägdes omkring år 1700 av tyska församlingens kyrkoherde Egidius Strauch, som möjligen byggt huset en tid förut. Portgången och nedersta trappan äro försedda med kryssvalv, porten vid Västerlånggatan har elliptisk ljusglugg och en ormliknande portklapp från byggnadstiden.

Nr 73 Västerlånggatan, nr 72 Prästgatan, har raka ankarslutar med upprullat blad. Huset, som år 1700 ägdes av assessor Karl Wattrang, moderniserades 1909.

Nr 75 Västerlånggatan, nr 74 Prästgatan. Ankarslutarna vid Prästgatan bilda årtalet 1630. Huset, vars äldste kände ägare var biskop Feijf, moderniserades 1899.

Nr 77 Västerlånggatan, nr 76 Prästgatan, har murar och ankarslutar från det hus, som fanns på platsen omkring år 1700.

Nr 79 Västerlånggatan, nr 78 Prästgatan. Vid den förra gatan hade Stockholms borgmästare Gorius Holst under början av 1500-talet ett stenhus, som 1515 köptes av hans svåger, rådmannen Mårten Lehus, Lehusen eller Leuhusen, från Brabant. 1573, då det ägdes av Hans Lehus, var det gammalt och förfallet. Tomten har i fyra generationer tillhört denna släkt. Troligen har nämnde Mårten uppfört det nuvarande huset, vilket ombyggdes i början av 1700-talet. Portalen vid

Prästgatan är uppsatt under 1600-talets senare hälft. Från samma tid är också portgången med dess kryssvalv och ankarslutarna, vilka vid den närliggande igenstängda gränden äro y-formiga.

Denna gränd, som leder upp till Tyska stallplan, är uppkallad efter den rike borgaren Mårten Trotzig, som i slutet av 1500-talet ägde alla fastigheter vid grändens södra sida. På en 1899 borttagen plåt lästes ännu namnet. På 1820-talet var den trafikerad, och på 1850-talet tjänstgjorde den som gård till nr 81 Västerlånggatan.

Omkring år 1700 kallades den Trappgränd efter de ännu delvis befintliga trapporna och på grund av sin trånghet Ledstången. I slutet av 1700-talet benämndes den Trosgränd, Trotzgränd, Kongsgränden. Nu får den heta även Trollgränd och Drottning Kristinas gränd.

Nr 81 Västerlånggatan, nr 80 Prästgatan, är ett 1600-talshus, moderniserat på 1900-talet. Fasaden åt Västerlånggatan har delvis sitt utseende bevarat från tiden omkring 1700.

Nr 83 Västerlånggatan, nr 82 Prästgatan. På fasaden åt den senare gatan finnas två minnestavlor av sten. Den ena bär i en med ornament omgiven sköld bokstäverna A. L. och siffrorna 9. 3. (1593?) Nedanför skölden läses inom en ram: »Besker tn̄ tienare ōh trösta honō, at stålte icke göra mig ofverwold. Psal 16(?).» Den andra tavlan visar en sköld omgiven av en bladkrans. I skölden äro två armar, som hålla en lie, samt initialerna A. M. Därunder är en skrift: »Befehl dem Herren deine Wege und hoffe auf ihn! Er wardts wohl machen. Psalm XXXVII.»

Fasaden åt Västerlånggatan eller Järntorget moderniserades 1865. Husets avrundning vid torget angiver den forna stadsmurens riktning.

Nr 4 Västerlånggatan, nr 4 Mynttorget. I hörnet vid Salviigränd låg vid 1600-talets slut ett litet hus, som ägdes av Kristoffer Wulff »Guldsmed». Troligen fick huset till följd av skylten, en medalj e. d., namnet Penningen. Å den övriga tomten låg ett större hus, »Sahl. Salwije huus». Båda dessa fingo vika,

då presidenten Karl Albrekt Rosenadler 1764 uppförde det nuvarande palatset, i vilket Stockholms stads brandförsäkringskontor 1801 inflyttade. Detta inrättades 1746, led svåra förluster genom eldsvådorna 1751 och 1759 men räddades ur sin svåra belägenhet genom köpmannen Charles Tottie, över vilken direktionen som tacksamhetsbevis lät slå en skådepenning. I detta hus hava apoteken Morianen och Kronan varit inrymda. Se Apotek, Eldsvådor!

Nr 6 Västerlånggatan, nr 1 Salvigränd. Ett här beläget, Olof Kanngjutare tillhörigt hus revs 1651 och ersattes av ett hus, som 1755 ombyggdes av hovrättsrådinnan Katarina Gripenstedt och då erhöll den nuvarande fasaden.

Nr 10 Västerlånggatan har åt gårdssidan murar och ankarslutar från 1600-talet. Huset är förenat med det moderniserade nr 8 genom ett tunnvalv över Klockgjutargränd och genom ett annat sådant med

nr 12 Västerlånggatan. 1660 nämnes gränden, »över vilken Hans Kålmäters valv byggt är». Vid gränden, uppkallad efter honom, är muren utkragad över bottenvåningen, vilket visar, att en äldre, möjligen medeltida husmur, blivit påbyggd. Hans Kolmäter ägde även nr 2 Urvädersgränd, som genom ett tunnvalv sammanbyggdes med

nr 14 Västerlånggatan, vilket uppfördes efter gatregleringen 1651 och då tillhörde välborne Jäsper Nilsson, som även ägde det angränsande nr 8 Storkyrkobrinken. Vid slutet av 1600-talet var Lydert Adlerschiöld dess ägare. Se nr 2 Skärgårdsgatan! Sedan 1700-talet hava nr 12 och 14 varit sammanslagna. Under 1800-talet hava de moderniserats.

Nr 16 Västerlånggatan, nr 7 Storkyrkobrinken. Härinne hade vinhandlaren Martin Bellman i hörnet vid Västerlånggatan och Gråmunkegränd i slutet av 1700-talet krogen Duvan, som lär hava funnits sedan 1640. Rörelsen upphörde, då skandinaviska kreditaktiebolaget här och på angränsande tomter uppförde sitt hus. Duvan i källarsalen sades hava tillhört Jakobs kyrka.

Nr 18 Västerlånggatan, »Churfursten», tillhörde 1682 presidenten Nils Rosenfelt och har sin 1700-talsgavel bevarad.

Nr 24 Västerlånggatan, nr 1 och 2 Gåsgränd. Portalen i grändhuset nr 1 härrör från 1600-talet liksom ekporten och den ringformiga portklappen. Källaren och bottenvåningen vid Västerlånggatan torde hava medeltida ursprung. Gränd-husens portgångar hava kryssvalv. Under 1700-talets förra del sammanslogos husen, då även tunnvalvet tillkom. Husets ägare i mitten av samma århundrade var skinnaren Nikolaus Björk. Denne uppsatte över vardera porten vid gatan, såsom skylt ett stenornament med ett däri uthugget kattliknande djur. En sägen berättar, att en katt hoppat ut genom ett fönster och blivit förstenad (— i två exemplar).

Nr 26 Västerlånggatan härstammar från 1600-talet, har raka ankarslutar med upprullat blad och bestod ursprungligen av två hus, som sammanbyggdes under 1700-talets senare del. En av portarna vid Sven Vintappargränd är från 1600-talet.

Nr 28 Västerlånggatan. På en äldre karta står skrivet över tomten »Tolle Bane», vilket möjligen betyder Tolle Banér eller Dulle Banéren (den stollige B.), riksrådet Gustav Adam Banér, den store fältherrens son, känd för otaliga äventyr, ej minst äktenskapliga, och död 1681. Denne har måhända ägt området och däråbefintliga två nu sammanbyggda hus.

Nr 30 Västerlånggatan. Murarna i nr 30 torde vara uppförda omedelbart efter eldsvådan 1625 att döma efter inhuggningar å en i källaren liggande åttkantig sten, som är försedd med detta årtal och den okände ägarens initialer, M. I. D., samt bomärke i en sköld. Stenen torde hava tillhört en portal. Huset omgestaltades 1816. Se nr 1 Didrik Ficks gränd!

Nr 32 Västerlånggatan är uppfört under 1600-talets senare hälft och ombyggdes 1905.

Nr 34 Västerlånggatan har i andra våningens förstuga en inskriptionstavla, som troligen förut varit portöverstycke. Däråläses: »Hielp Jesus Christus thil en godh lycka uthi allt vårt företagande både nu och alltid! 16 M. A. S., M. P. D. 39». Enligt denna inskrift skulle huset vara byggt av rådmannen Mikael Abrahamsson och hans hustru det angivna året. Till samma tid förskriva sig de i förstugans nischer inmurade karya-

tiderna, vilka antagligen tillhört husets portal. I mitten av 1700-talet skedde husets första ombyggnad, och senast förändrades det 1894. Gränden mellan nr 34 och 36 var igenstängd redan 1665.

Nr 36½ Västerlånggatan, nr 23 Stora Nygatan. Huset upptager hela kvarteret. Murarna med ankarslutarna torde stamma från 1600-talet. Bland husets ägare har varit den rike handlanden Jean Bedoire d. y., död 1753. I portalen vid den efter honom benämnda gränden är en äldre port.

Nr 38 Västerlånggatan. Gavelsidan är krönt med ett nu moderniserat röste från förra hälften av 1600-talet, då huset antagligen uppfördes. En av ägarna har varit greve Jakob Gyllenborg, son av apotekaren i Uppsala Simon Wolimhaus. Han var Karl XI:s medhjälpare vid genomförandet av reduktionen och indelningsverket, var vitterlekare och fader till skalden Karl Gyllenborg. Se nr 6 B S:t Paulsgatan!

Nr 42 Västerlånggatan. Vid gårdssidan synas i murarna tångformiga ankarslutar med upprullat blad, rester av det hus, som här nedbrann 1625.

Nr 44 Västerlånggatan. Det 1651 här belägna lilla envåningsgavelhuset ägdes av vinhandlaren Johan Hoghusen och övergick till hans son landshövdingen och friherren med samma namn. Fadern hade i sitt sigill ett stenhus, vilket återfinnes i sonens vapen. Den rundbågiga portöppningen, som där synes, är måhända den ännu befintliga, ehuru omhuggen. Huset ombyggdes 1758. I portgången äro fem kryssvalv.

Nr 48 Västerlånggatan tillhörde 1651 kyrkoherden i Klara »mr Samel» (mäster Samuel Hammarinus).

Nr 50 Västerlånggatan, nr 28 Tyska brinken. Av det hus, som stod här i mitten av 1600-talet, finns i det västra partiet vid Tyska brinken en liten gårdsportal i behåll, en portgång med kryssvalv och i murarna ankarslutar med voluter. År 1740 uppfördes det nuvarande huset i tre våningar av »booktrickeren» L. L. Gressing. Det begränsas i norr av en igenstängd gränd.

Nr 52 Västerlånggatan, nr 17 Tyska brinken, har troligen omeller nybyggts på 1650-talet av sidenkramhandlanden Henrik Meurman d. y. från Lübeck, stamfader för adliga ätten Mannerstedt. Huset kallas ännu Silkeshuset och Pärlan efter en i portalens överstycke sittande päronliknande kläpp eller pärla. En annan sådan finns även i gårdsportalens överstycke, och tre dylika, dock runda, ingå i det mannerstedtska vapnet. Nämnda pärla skall hava varit Meurmans bomärke. Portarna med ljusgluggar och den kryssvälvda portgången torde vara samtida med portalens överstycke, som påminner om dekorationerna å Riddarhuset. Portalen härstammar från 1700-talet. Det föregående huset, som kallades Kråkehuset efter Kråkgränden, såsom Tyska brinken benämndes under 1500-talet, var anslaget till S:t Eriks kor i Uppsala men indrogs av Gustav Vasa och skänktes till Knut Andersson Lillie till Ökna, hos vilken »Daljunkern» var stalldräng och tillägnade sig ridderliga later.

Nr 54 Västerlånggatan. Det förra huset ägdes i slutet av 1500-talet av vinhandlaren Peter Skekerman från Lübeck, vilken även var »härbärgerare». 1617 inköptes det av köpmannen Peter Grönberg från Söderköping och efter hans änkas, Britta Grönbergs, död av Johan von der Hagen. Det nuvarande huset torde vara uppfört i slutet av 1600-talet att döma av alla årtal å den nu till rum med ljustak inredda gårdens portal. Där stå 1675, 1681, 1684, 1815 och bokstäver, som utgöra initialerna till namnen på åtskilliga medlemmar av sistnämnda släkt. Årtalen syfta dels på byggnadsåret, dels på de år, då reparationer företagits. Gatans prydliga portal torde härstamma från 1675. Sista mera genomgripande förändringen av huset skedde 1874.

Peter Grönbergs fader lär hava inflyttat från Schlesien och bosatt sig i Söderköping. Fru Britta Grönberg, storborgaren Mårten Trotzigs dotter, överlevde sin make i 32 år. Hon ägde många hus och tomter. Peter Grönberg, som adlades, dog 1632 som kommissarie i Hamburg. »Fru Britta Grönbergskan» bodde i huset till sin död 1665. Se nr 79 Västerlånggatan!

Nr 56 Västerlånggatan tillhörde 1651 handlanden Peter Hansson. Åt gårdssidan hava murarna tånglika ankarjärn med upprullat blad. Huset påbyggdes en våning 1780 enligt ankarslutarna vid gatan. Dess ägare var då F. I. Krey, varom ankarjärnen vid gården bära vittnesbörd.

Nr 58 Västerlånggatan har murarna delvis kvar från mitten av 1600-talet.

Nr 60 Västerlånggatan tillhörde 1638 generalriksräntmästaren Mårten Weiwitzer, adlad Rosenstierna 1630, och har antagligen byggts av honom efter 1625. Gårdshuset med den praktfulla källardörren tillkom 1765. Det smidda järnräcket i nedre våningen torde höra till samma tid, kanske också portomfattningen, i vars slutsten synas tre blad.

Nr 62 Västerlånggatan har också tillhört Mårten Rosenstierna. Mellan 60 och 62 är en igenstängd gränd med trappsteg.

Nr 64 Västerlånggatan har byggts av Mårten Rosenstierna före 1638, då han dog, och tillhörde liksom de båda föregående husen 1651 dennes arvingar. Portalen och murarna äro kvar från byggnadstiden. Se Rörstrand!

Nr 68 Västerlånggatan. I september 1625 härjades staden av en vådeld, som ödelade nästan alla hus från Kåkbrinken till Funkens gränd, då Bredgränd. Den rike handlanden och kommerserådet Erik Larsson, adlad von der Linde, vars fader, Lorens Eriksson, inflyttat från Holland, inköpte 1627 av borgaren Daniel Schliemann den avbrända tomten. På denna byggde von der Linde under de första åren av 1630-talet det ännu till det yttre väl bibehållna huset. Han dog 1636. Dennes son Lars (Lorens), som blev friherre och riksråd, var en munter och levnadsglad herre och Karl X Gustavs förtrogne vän.

Det berättas om fadern, kommerserådet, att »tre ting vore, som han ej ville bekänna: vad det stora stenhuset kostade honom, huru stor skada han haft på sjön, huru mycket han kostat på sin son Lars».

Den franske legationssekreteraren Ogier, som 1635 vistades i Sverige, har i sin dagbok antecknat: »Von der Lindes hus

är det mest lysande i hela staden, rikt på konstskatter, tagna från tyska städer.»

Erik Larssons arvingar överlåto huset 1637 till riksdrotsen Gabriel Gustavsson Oxenstierna, vars son Gabriel, rikskammarråd, 1647 sålde det till kronan. Året därpå skänkte drottning Kristina huset till greve Gustav Gustavsson av Vasaborg. Dennes son Gustav Adolf belånade det i rikets ständers bank, som lät sälja det på auktion. Det inropades av köpmannen Johan Scharenberg, som inflyttat från Lübeck, övergick efter hans död till arvingarna och har sedan haft många ägare.

Husets förnämsta dekoration är den av två kanoner som avledare skyddade sandstensportalen, i vars överstycke von der Lindes vapen är anbragt. På ömse sidor därom synas två bröstbilder, Merkurius och Neptunus, handelns och sjöfartens främjare, vilka banade väg för ägaren till rikedom och anseende. I två sandstenskartuscher å väggen läses: »An Gottes Segen ist alles gelegen» och »Auf Gott allein setz die Hoffnung dein!»

Nu är den vackra portalen vanställd av tio större och mindre skyltar, som skoningslöst blivit fästa i ornamenten. Se nr 51 Kornhamnstorg!

En annan sandstensportal med inskrift »Gustav Adolfshallen» leder till den på husets södra sida belägna gränden, vilken liksom den på norra sidan befintliga är igenstängd. Husets murar hava även andra prydnader och tångformiga ankarslutar med upprullat blad.

Nr 70 Västerlånggatan, nr 2 Funkens gränd, såldes 1633 av Lydert Lang till rådmannen Hans Hansson. Ankarslutarna vid gränden bilda årtalet 1627 och Langs och hans hustrus initialer. Husets tre våningar höga murar med mera egendomliga ankarslutar kvarstå från denna tid.

Nr 72 Västerlånggatan, nr 1 Funkens gränd, ägdes 1651 av fru Britta Grönberg. Se nr 54 Västerlånggatan! I husets yttre vittna ankarslutarna om väggarnas ursprung från 1600-talet. I andra våningens förstuga äro inmurade två inskriptionstavlor. Den ena har ett bomärke och årtalet 1656, den

andra bär inskriften: »Wirf dein Anliegen auf den Herren! Der wirdt dich vor sorgen. Psal. 55 vers.» Denna har antagligen suttit över portalen, till vilken även de i förstuguväggarna insatta bilderna hört.

Nr 74 och 76 Västerlånggatan ägdes liksom det föregående huset även av fru Britta Grönberg och 1700 av »saligh Funck». Det nuvarande utseendet av nr 74 härrör från 1867 och av nr 76 från 1778. Från sistnämnda år stammar dubbelporten med ovala ljusgluggar, nedanför vilka synas droppornament.

Nr 78 Västerlånggatan kvarstår till det yttre rätt oförändrat sedan 1791 och bestod ursprungligen av två hus, av vilka det södra, vid Triewaldsgränd belägna, ägdes av Mårten Weiwitzer Rosenstierna. Se nr 60 och 62 Västerlånggatan, Rörstrand!

Beträffande övriga hus vid Västerlånggatan — se Prästgatan!

Nr 9 Västra Trädgårdsgatan torde vara uppfört på 1650-talet av överkamreraren Anders Bohm. Hans änka, Anna Bure, sålde 1669 såväl tomten som ett därå befintligt stenhus till ärkebiskopen Lars Stigzelius, gift med hans frände Kristina Bure. Det har sedermera i mycket förändrats.

Här bodde skalden J. H. Kellgren 1790 och dog antagligen här 1795. Se Jakobs kyrka!

Nr 11 A och B Västra Trädgårdsgatan. Nr 11 A, »Djursholmshuset», förlorade vid slutet av 1890-talet sin 1600-talskaraktär. Huset har med säkerhet ägts av Svante Banérs barska fru, Ebba Grip. Det nämnes 1651 »Fru Ebba Grips gård». Båda husen ägdes 1790 av överkammarherren greve Karl Gösta Piper, nr 11 A övergick sedan till excellensen Karl Klas Piper och 11 B till överkammarherren Erik Piper.

Samma tomt såldes till riksskattmästaren friherre Sten Bielke 1665. Efter dennes död 1684 ärvdes hela området med det därå uppförda huset vid Västra Trädgårdsgatan av hans måg lagmannen friherre Sven Turesson Ribbing, vilken sålde det till kammarherren och naturforskaren friherre Karl De Geer, född 1720, död 1778. Från dennes tid hava husen 15—17

alltjämt varit i denna släkts ägo och utgöra ett fideikommiss. Det av Sten Bielke uppförda huset skadades svårt genom branden 1728. Huslängans nuvarande utseende förskriver sig till 1860-talet.

Nr 13 Västra Trädgårdsgatan, Kocksgränden. Hörntomten ägdes 1667 av Hans Seseman, en av räknemästarens, den misslyckade poetens, förfäder, närmaste tomten i väster 1698 av skomakaren Jakob Fordehl och samtidigt den västligaste av kocken Nils Olofsson Bergs änka. Möjligen har gränden sitt namn efter denne kock. 1720 inköptes samtliga tomterna av tituläre landshövdingen Karl De Geer, född 1669, död ogift 1730. Antagligt är, att han byggt det ännu rätt väl bibehållna huset. Han ägde Lövsta, Österby, Harg, Örbyhus m. fl. bruk och gods.

Nr 15 A och B Västra Trädgårdsgatan. Tomtområdet som sträckte sig till Regeringsgatan, där nu nr 28 ligger, ägdes på 1600-talet av en Gerdt Specht, som troligen givit kvarteret, Spektern, dess namn. Spechts arvingar sålde nr 28 till bryggaren Johan Hofman. Denne överlät köpet till rådmannen Sven Törner.

Nr 17 Västra Trädgårdsgatan. Tomten anses hava tillhört riksskattmästaren Jäsper Matsson Cruus (Krus), som 1620 sålde den till amiralen Rikard (Rigert) Clerck. På 1700-talet ägdes huset av kanslipresidenten greve Anders Johan von Höpken, död 1789, ärvdes av dennes dotterson, excellensen greve Karl De Geer, född 1781, död 1861, efter dennes död av hans dotter, 1832 gift med excellensen greve Baltzar Julius Ernst von Platen, kanalbyggarens och riksståthållarens son.

Nr 19 Västra Trädgårdsgatan. Tomten ägdes på 1660-talet av »välborne Jonas Buræus». I mitten av 1700-talet kallades därvarande hus det Palmfeltska, 1790 tillhörde det översten L. J. Nordencreutz och har sedan många gånger växlat ägare.

Nr 2 Västra Trädgårdsgatan. Generallantmäterikontorets hus hör till de få, vilka bevarat sitt utseende från vasatiden. Det är liksom kasernen nr 1 å Skeppsholmen och Kronobageriet, nr 2 Sibyllegatan, prytt med svenska riksvapnet från

nämnda tid. Det har länge kallats drottning Kristinas lusthus och uppfördes för hennes räkning 1642—1644. Under Karl X Gustavs och Karl XI:s tid användes huset ända till 1691 såsom arsenal. Sistnämnda år bestämdes, att »möblerna (vapensamlingarna) i Lusthuset vid S:t Jakob skulle flyttas till Arsenalen», d. v. s. till slottet Makalös. Se Kungsträdgården!

År 1683 upprättades generallantmäterikontoret, som sedan 1691 allt framgent varit här inrymt. Vid den innevarande år företagna reparationen har det ursprungliga vapnet över porten å husets norra sida ersatts med en efterbildning av det gamla, vilket tills vidare är uppsatt i förstugan.

Vid husets tillbyggnad på 1750-talet tillkom den västra portalen, omkring 100 år senare den övre våningen.

Nr 8 Västra Trädgårdsgatan. Se De Geerska trädgården!

* * *

Yxsmedsgränd är en förvrängning av Yskemes (Jören), en bryggare, som på 1590-talet var kunglig hovleverantör. Antagligen har Göran Yskemes (Yskemits) ägt ett hus i grändens övre hörn. Namnet härledes möjligen av estniska orden öitsi och mees och skulle betyda nattväktare.

Nr 1 Yxsmedsgränd är uppfört under 1600-talets senare hälft. Här hade troligen källaren Tre spisar sin lokal.

Nr 2 Yxsmedsgränd ägdes omkring år 1700 av Lydert Adlerschiöld, som måhända byggt det. Se nr 2 Skärgårdsgatan! Portgången torde härstamma från byggnadstiden och portalen från slutet av 1700-talet.

Nr 4 Yxsmedsgränd har sina med böjda x-formiga ankarslutar försedda murar från mitten av 1600-talet.

* * *

Zinkensdamm kallas på en karta av år 1679 »Drakenhielms stora trädgård och karpdammar» och var liksom Fatburssjön ursprungligen en naturlig, vattenfylld fördjupning i Åsön. 1682 tillhörde området kungliga rådet friherre Klas Fleming, 1683 Frans Zink och nämnes på Tillæi karta 1733 såsom dennes egendom. Den har sedan haft flera ägare, såsom fältmarskalken friherre Hugo Hamilton, kassören Krister Robsahm, möbelhandlaren Karl Adolf Grevesmühl 1790. Denne utvidgade området genom inköp av närliggande tomter, uppförde flera boningshus och förskönade platsen. I mitten av förra århundradet uthyrdes några av byggnaderna till s. k. sommarnöjen. En del av tomtområdet har måst giva plats för Södra stambanan, det övriga är snart helt och hållet bebyggt med nya hus. Flertalet av de gamla revs 1906. Några hus och rester av planteringarna äro ännu kvar på ömse sidor om Ringvägen mellan Maria folkskola och barnsjukhuset Samariten.

* * *

Ålkistan, vid Norra Brunnsvikens avlopp i Lilla Värtan, har ett lättförklarligt namn. Här låg i forna tider ett mycket besökt värdshus.

Årsta ägdes av riksrådet, amiralen och sjöhjälten Hans Klasson Bielkenstierna, son av Klas Hansson till Årsta och död 1620. Han efterträddes som ägare av sonen Klas, likaledes amiral och sjöhjälte, som 1644 utmärkte sig i slaget vid Femern och 1659 i striderna i Öresund och Bälten. Sårad och lemlästad måste han därefter gå på kryckor. Han hade varit Karl X Gustavs guvernör och blev av honom upphöjd till friherre.

På sin dödsbädd kallade konungen honom till sig, räckte honom handen och sade: »Farväl, min hederlige Bielkenstierna! Tack för var dag, vi varit tillsamman!» Såret från Bält lade Bielkenstierna i graven 1662.

Nr 127 Åsögatan, f. d. Falkenbergsgatan, tillhör de tidigare stenhusen på Södermalm, härstammar möjligen från 1600-talets senare del och torde hava varit en malmgård. Huset och platsen kallas Hagen.

* * *

Nr 3 Österlånggatan har i murarna raka ankarslutar med upprullat blad, innehades på 1660-talet av den holländske köpmannen Govert in de Betou, reparerades efter 100 år, då handlanden Jonas Drake var dess ägare.

Nr 5 Österlånggatan fanns omkring 1700, har på gårdssidans vägg vid en stängd gränd raka ankarslutar med upprullat blad. Se Telegrafgränd! Huset ombyggdes på 1760-talet, då dess »nu varande förfallna tillstånd» beklagades.

Nr 7 Österlånggatan har sina murar med y-formiga ankarslutar kvar från 1600-talet och fick en femte våning 1805.

Nr 9, 11 och 13 Österlånggatan stamma från 1600-talet. I nr 9, som har muren utkragad vid Skeppar Karls gränd, finnas x- och y-formiga ankarslutar, i nr 11 raka med upprullat blad, och i nr 13 hava de voluter. Källaren i nr 13 har murar från medeltiden. Den kryssvälvda portgången torde vara ursprunglig. Mellan nr 9 och 11 är ett valv över Bredgränd.

Nr 15 Österlånggatan fanns 1694, då två krogar inrymdes i huset, som ägdes av Gabriel Wetts, och 1756 var köpmannen Frans Wetts dess innehavare. En våning påbyggdes 1838.

Nr 19 Österlånggatan bestod vid 1600-talets slut av två hus, av vilka det södra ägdes av krigskommissarien Jurgen von der Lieth, adlad 1685, det norra av doktor Didrik von Daht. Andra våningens vävtapeter med målade landskap tillkommo vid mitten av 1700-talet. 1876 moderniserades de sammanslagna husen. Ankarslutarna med upprullat blad vid Österlånggatan och x-formiga vid Skottgränd vittna om ursprungstiden. I detta hus hade alltsedan 1720-talet källaren Riga sina lokaler.

Nr 21 Österlånggatan. Här låg fordom den av Bellman omnämnda krogen Holländska Duhn (Dun, Thun, Dyn) även,

kallad »Hollendska Thijan». Dock torde Holländska Dyn hava varit det bland folket allmännaste namnet, möjligen syftande på det krogliv, som där fördes. Som huset 1626 ägdes av gästgivaren Tomas Parker, hade krogen gamla anor, då den i mitten av 1700-talet övergick till vinskänken Karl Pfannenstill, som även tog fastigheten i besittning. År 1873 moderniserades huset.

Nr 23 Österlånggatan. Huset har i murarna vertikala ankarslutar med upprullat blad från 1600-talet, från vilken tid även tunnvalvet över Stora Hopargränd härstammar.

Nr 25 Österlånggatan fanns år 1700. Andra våningen är utkragad vid Stora Hopargränd.

Nr 27 Österlånggatan, nr 8 Drakens gränd. Ingången vid gränden är kryssvälvd, i de nedre murarna finnas x-formiga ankarjärn. Huset har sitt utseende från 1757, då dess inre blev förändrat och »hela byggnaden rappad och anstruken» av kryddkrämaren Hindrich Brohelen.

Nr 29 Österlånggatan tillhörde år 1700 Lydert Adlerschiöld, påbyggdes med en våning och reparerades 1850, varvid kryssvalven i portgången och i den nuvarande butiken bibehöllos.

Nr 31 Österlånggatan har i murarna vid den övervälvda Ferkens gränd dels raka ankarslutar med upprullat blad, dels sådana med voluter och upprullat blad.

Nr 33 Österlånggatan har sina ursprungliga 1600-talsmurar och vertikala ankarslutar med upprullat blad och med voluter och upprullat blad. Det har bibehållit sitt utseende från 1798, då det påbyggdes. I den nedre trappan äro smidda trappgaller.

Nr 35 Österlånggatan kvarstår från 1600-talet, vilket ankarslutarna vid gatan och Lilla Hopargränd intyga.

Nr 37 Österlånggatan. Portalen, som är kvar från 1600-talet, har i kartuschen följande holländska inskrift: »Gaet het wel, men heeft veel vinden. Kert het Luck, wie kan se vinden? (Går det väl, har man många vänner. Vänder lyckan, huru kan man se vänner?)» Murarna med ankarslutar och de prydliga kryssvalven, pelaren i den nedre trappgången, trappgaller

och ledstänger äro från byggnadstiden. Huset tillhörde omkring år 1700 vinskänken Johan Suck, och i början av följande århundrade reparerades »detta gamla och fasta hus» av källarmästaren K. F. Sandberg, som här höll krogen Sveriges vapen. Nr 2 Pelikansgränd, 1600-talshus, har varit annex till nr 37.

Nr 39 Österlånggatan. De vackra ankarslutarna och den kryssvälvda portgången med en jonisk trappkolonn äro 1600-talsminnen.

Nr 41 Österlånggatan. Vid 1700-talets slut var den väl bibehållna byggnaden stadens tull- och accishus.

Nr 43 Österlånggatan har vid gatan och Johannesgränd smidda portgaller och vertikala ankarjärn med upprullat blad samt en s-formig portklapp vid gatan. Omkring år 1700 voro här två hus, av vilka hörnhuset vid nämnda gränd ägdes av köpmannen Johan Hollsten och huset vid den nu igenstängda Gunillas gränd, på 1530-talet Simon Skräddares gränd, av landshövdingen Gerhard Strijks änka, Kristina Ribbing. Båda husen övergingo till löjtnanten Tomas Hollsten, vars efterträdare, gördelmakaren S. Renner, företog en sammanbyggning omkring år 1800.

Nr 45 Österlånggatan inrymde ända sedan 1620-talet källaren Stjärnan, vilken innehades av Nils Becker och sedan övergick till hans måg vinskänken Kasten Hoff. Krogen övertogs sedan av en skomakare Kristoffer Treutman. Efter 1762 revs huset och uppfördes det nuvarande, vilket ända in på 1860-talet inhyste en sjömanskrog med samma namn och skylt och nu är Frälsningsarméns härbärge.

Nr 49 Österlånggatan tillhör Tull- och packhusen och var färdigt 1788.

Nr 51 Österlånggatan ägdes omkring slutet av 1600-talet av häradshövdingen Andreas Stiernhöök, son av Johan Stiernhöök, »den svenska lagfarenhetens fader». Den föregående ägaren var handlanden Henrik Lemmens, som var Andreas Stiernhööks svärfader. I början av 1700-talet inrymdes här källaren Den gyllene freden, vilken ännu i dag äger bestånd i samma lokaler och har sin gamla skylt kvar. Omkring 1780

tillkom genom ombyggnad det nuvarande huset, som sedermera ytterligare moderniserats.

Nr 53 Österlånggatan, Lilla bankhuset. Större delen av tomtområdet inköpte riksbanken 1772 av köpmannen Simon Bernhard Hebbe, varefter en ny byggnad uppfördes. Sedan även närliggande småtomter vid Tullgränden åren 1806 och 1819 förvärvats, blev det s. k. Nya bankhuset färdigbyggt även vid gränden.

Nr 2 Österlånggatan. Se nr 3 A och 3 B Bollhusgränd!

Nr 4 Österlånggatan. Se nr 3 C Bollhusgränd!

Nr 6 Österlånggatan torde vara uppfört under mitten av 1600-talet och bestod då av två hus, varom ankarslutarnas olikhet och det utskjutande murhörnet vittna. Det södra huset byggdes antagligen 1643. De båda husen sammanslogos 1760 av hökaren Magnus Rogstadius.

Nr 12 Österlånggatan. År 1829 berättas: »Gaveln av huset, som utgör hörnet emellan Södra Köpmanbrinken och Österlånggatan, har ifrån en till utseendet uti ganska pålitligt stånd varande vägg av ett trenne våningars stenhus i hast blivit förändrad till aspekten av en ruin. Ramlingen medtog hela gavelväggen.» Fönstren i den mitt emot liggande källaren Riga utslogos, dess ingång stängdes, och i dess ställe användes en fönsterglugg vid Skottgränden. En genomgripande ombyggnad skedde 1880.

Nr 16 Österlånggatan. Se nr 15 Baggensgatan!

Nr 18 Österlånggatan. Se nr 17 Baggensgatan!

Nr 24 Österlånggatan. Se nr 23 Baggensgatan!

Nr 28 Österlånggatan. Se nr 27 Baggensgatan!

Nr 34, 36 Österlånggatan. Se nr 86 Prästgatan!

Nr 25 och 27 Östermalmsgatan, Hemgården. Här låg Brandelska sockerbruket, uppfört på 1600-talet av kommerserådet Egerström och ärvt av hans måg sekreteraren Brandel. Sedan denne flyttat sin tillverkning till Blasiiholmen, användes huset till kasern för Svea artilleriregemente och 1834 och 1853 till kolerasjukhus, tidvis även till fattighärbärge.

Nr 23 Östgötagatan. Tillstånd för husets uppförande erhölls 1746 av kungl. lakejen Klas Forselius.

Nr 55 Östgötagatan tillhörde 1733 bryggaren Karl Rehn.

Nr 69 och 71 Östgötagatan ägdes 1733 av bryggaren och handelsmannen Karl Rehn, tillhörde hans släkt in på 1800-talet och övergick 1855 till bryggaren Anders Bjurholm.

Nr 50—54 Östgötagatan, f. d. Södra Tullportsgatan. Det långa envåningshuset, som nu ingår i därvarande fabriksanläggningar för tvål- och parfymtillverkning, uppfördes 1739 av bryggaren Jurgen Marquardt. Huset och bryggerirörelsen övertogs efter dennes död 1768 av sonen Karl Henrik Jurgen Marquardt. Det kvarter, inom vilket huset ligger, heter nu Obelisken, men var, innan de nya tvärgatorna Skånegatan och Blekinggatan anlades, mycket större, omfattande även de nuvarande kvarteren Pelikanen och Pyramiden, samt kallades Postmästaren och senare Beijers trädgård efter den stora trädgård, som där anlagts och ägts av generalpostmästaren Johan von Beijer.

Marquardt d. y. levde långt över sina tillgångar och måste snart sälja egendomen. 1781 blev han arresterad för fylleri, oväsen och slagsmål med sin hustru och, emedan han ej kunde erlägga böterna, dömd till 16 dygns fängelse vid vatten och bröd. I sin cessionsansökan av samma år klagar hustrun över makens »misshushållning och oregerliga» levnad, varigenom »tiggarestaven är icke allenast mig utan de små oskyldiga barnen beredd och given».

Egendomen innehades sedan av flera bryggare, och år 1843 anlades där av f. d. löjtnanten Fredrik Rosenqvist av Åkershult ett tyskt bryggeri, som förestods av en bayrare. Det var det första av detta slag i Sverige. 1847 erhöll samme Rosenqvist rättighet »att i Tyska bryggeriets trädgård i hörnet av Tullports- och Sandbergsgatorna inrätta en förlustelseplats med musik, dans, karusell, målskjutning och servering på bayerskt vis». Entréen var 8 sk. banko, en »tolvskilling». Allmänheten tillförsäkrades »frisk och hälsosam luft» trots närliggande avloppsdiken. Endast de fingo tillträde, »som

varken i avseende på uppförande eller klädsel störde anständighetens lagar eller gästernas trevnad». Genom denna inrättning hade emellertid Rosenqvist även avsett att giva allmänheten smak för det nya ölet, »bäjerskt öl», som det då kallades, och vann även sitt syfte. Arrangören var bryggmästaren Franz Bechman från Bayern. Den stora allmänheten trodde, att ölet fått sitt namn efter Beijers trädgård.

År 1849 benämndes inrättningen Södra Tivoli och försågs med utländska artister, danserskor och akrobater. Samma år upphörde förlustelserna, sedan K. A. Wallman begynt anordna liknande fester i Mosebacke trädgård med konsert, karusell, hjulgunga m. m. förutom mycket ökända baler.

Mot slutet av 1860-talet övergick bryggeriet till löjtnanten Fritz Rosenqvist, son av den förutnämnde av samma släkt. Efter att hava bytt flera ägare köptes 1882 egendomen av tvålfabrikören F. Grumme.

Överskärargränd har troligen sitt namn efter överskäraren Absalon, vars hus utbjöds till försäljning på Rådhuset 1646. Gränden hette då Erik Ingemundssons gränd. En överskärares prov bestod i att överskära åtta alnar Leydens kläde på sex timmar.

Nr 1 Övre Munkbron, nr 2 Stora Gråmunkegränd. Tomten tillhörde under 1600-talets mitt amiralen Erik Ryning och var troligen bebyggd med uthus för hans stora palats, nr 2 St. Nygatan. Omkring år 1700 låg här ett hus, som tillhörde doktor Peter Schalerus, adlad Gripenflycht, död 1676. Före detta år och efter 1651 uppfördes huset, vilket ombyggdes 1861. I portgången finnas vackra kryssvalv.

I ett förutvarande hus vid gränden, som ända in på 1860-talet kallades Schaleri gränd, föddes fältmarskalken greve Erik Dahlberg den 10 okt. eller 12 dec. 1625.

Nr 3 Övre Munkbron ägdes liksom nr 6 Stora Nygatan omkring 1650 av riksmarsken greve Lars Kagg, som där låtit uppföra uthus till sitt palats nr 6 Stora Nygatan. Över porten är en sandstenskartusch från 1600-talet med två vapensköldar,

de kaggska och ribbingska. I trappgången äro kryssvalv och i gårdsmuren tångformiga ankarslutar med voluter.

Huset skänktes 1663 av riksmarskens änka, Agneta Ribbing, till boställe åt riddarholmsförsamlingens pastorer. En stor tavla av sten med en längre latinsk inskrift, nu förvarad i Gymnasiihuset å Riddarholmen, uppsattes på väggen för att erinra om gåvan, som avsåg att bevara hennes makes minne. 1689 var huset så bofälligt, att kyrkoherden Vultejus måste hyra bostad på annat håll. Därefter inköptes Gymnasiihuset till boställe.

Nr 5 Övre Munkbron, som byggdes under 1600-talets senare hälft av generalguvernören Johan Olivecrantz, har vid gården ankarslutar med voluter och upprullat blad. Huset tillhörde på 1750-talet chefen för Svea livgarde friherre Pfeiff. Därutanför uppställdes på den tiden vaktparaden. På 1770-talet och 1901 blev huset ombyggt. På 1780-talet låg här »Operakällaren», som så kallades med anledning av den närbelägna Svenska teatern, som öppnades av Karl Stenborg. Se nr 2 Munkbrogatan! Nu tillhör det sedan lång tid Arméns pensionskassa.

Nr 2 Övre Munkbron. Se nr 2 Lilla Nygatan!

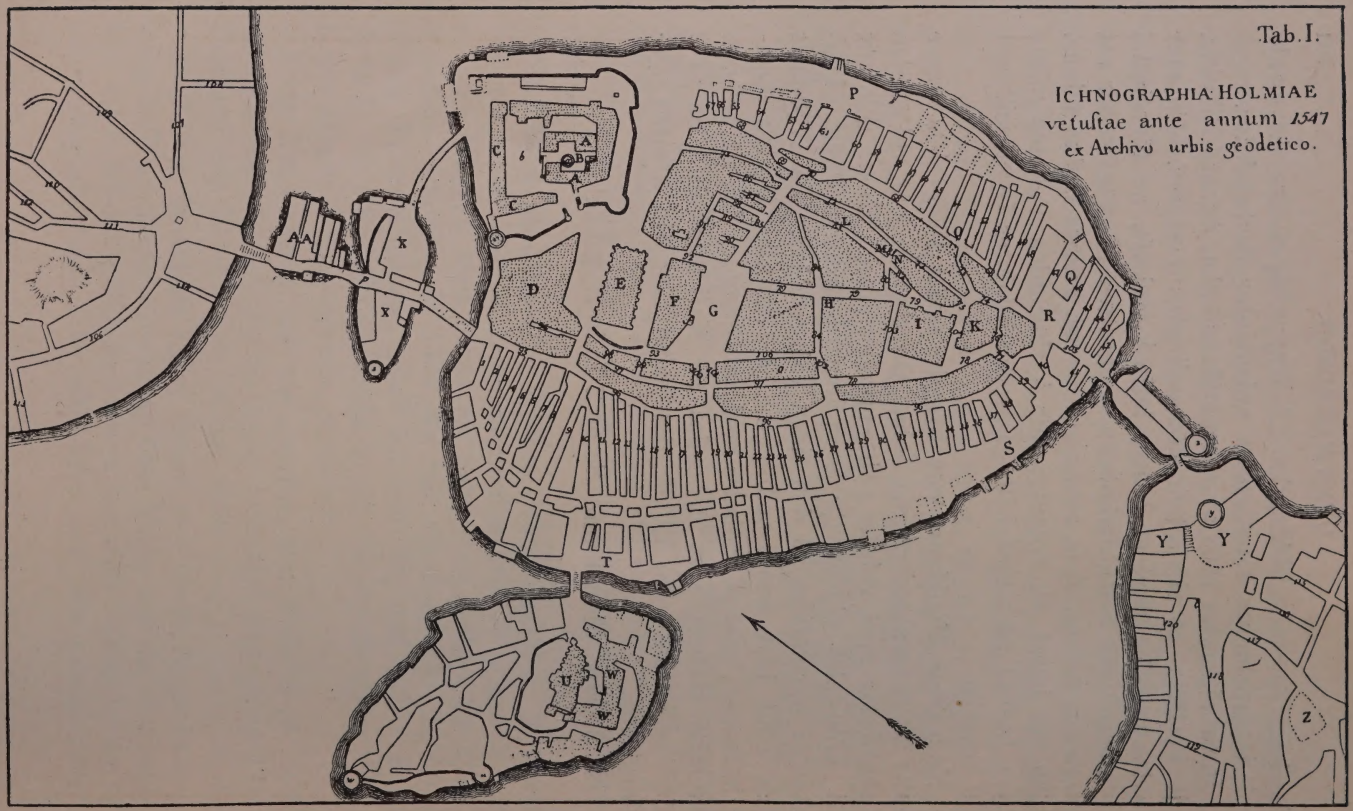

Karta över Stockholm, antagligen från början av 1600-talet.

Karta över Stockholm på 1640-talet.

Plan över norra delen av Stockholm från år 1863.

Plan över södra delen av Stockholm från år 1863.

Plan över norra delen av nuvarande Stockholm.

Plan över södra delen av nuvarande Stockholm.

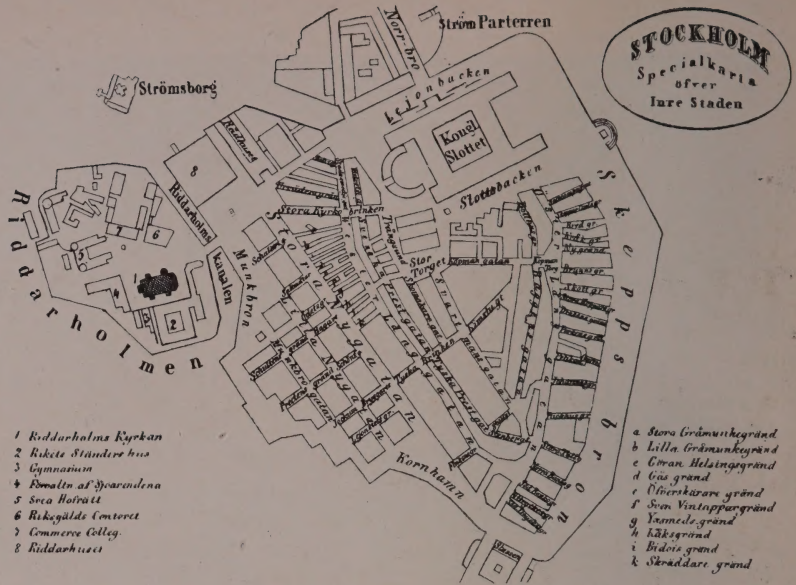

Plan över Staden inom broarna, Helgeandsholmen och Riddarholmen från år 1863.

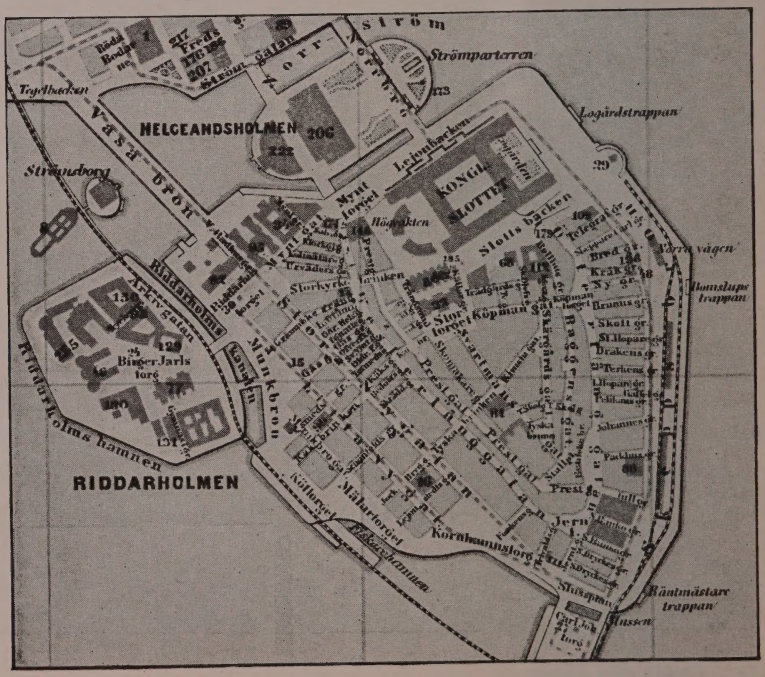

Plan över nuvarande Staden inom broarna jämte Helgeandsholmen och Riddarholmen.

PERSONFÖRTECKNING

SIFFRORNA UTMÄRKA SIDOR.

Abrahamsson, M., 316.
Absalon, 331.
Ackerman, K. M., 176.
Acrel, O., 91.
Adelcrantz, G. J., 93, 122.
Adelcrantz, K. F., 9, 68, 93, 170, 211, 239.
Adelsvärd, E. G., 184.
Adlercreutz, K. J., 197.
Adlerschiöld, L. B., 72, 218, 255, 272, 299, 301, 315, 323, 326.
Adolf Fredrik, 7, 9, 44, 61, 87, 102, 193, 269.
Adolf Johan, 86, 152, 164.
Afzelius, J. A., 17.
Agne, 242.
Ahlborn, K., 168.
Ahlström, M., 15.
Albrekt, 138, 189, 304.
Allard, J., 139.
l'Allié, M. A., 110.
Almfelt, L. P., 90.
Almqvist, K. G., 50.
Almqvist, K. J. L., 50, 250.
Alstrin, E., 256.
Alströmer, J., 54, 284.
Anckar, M., 181.
Andersén B., 126.
Andersén M., 125.
Andersén, U., 126.
Andersson, E., 98, 99.
Andersson L., 40.
Angel, E., 26.
Angermannus, A., 276.
Angermannus, O. F., 197.
Ankarcrantz, H., 133.
Ankarcrona, T., 110.
Antivari, K. T., 91, 133.
Apelberg, J. P., 10.
Apelqvist, A., 167.
Apelqvist, Ch., 41, 87, 88, 160.
Apelqvist J., 167.
Apiarie, H., 297.
Apiarie, K., 297, 309.
Apiarie, K. G., 297.
Archenholtz, J., 278.
L'Archevesque, P. H., 78, 197, 240, 284.
Arfwedsson, K. K., 36, 223.
Armfelt, G. M., 71.
Arvidsson, L., 184.
Ascheberg, R. von, 239.
Askan, J. P., 47.
Askelöf, J. K., 10.
Asker, O., 203.
Asp, P. O. von, 159.
Asplund, D., 21, 159.
Asplund, P., 284.
August, 137.
Axelsson, A. von, 51

Baaz (Baazius) B. (Ekenhielm), 20.
Bader, M., 86.
Bagare, T., 249.
Bagge, J., 14, 222, 288.
Baker, 177.
Baldauff, K., 99.
Baldauff, K. O., 99.
Banér, A. N., 35.
Banér, G., 35, 223.
Banér, G. A., 159, 316.
Banér, J., 23, 78, 114, 194.
Banér, P. G., 35, 227.
Banér, S., 114, 321.
Barck, U., 68.
Bartels, J. K., 166.
Bartels, H., 223, 255, 299, 300.
Bechman, F., 330.
Becker, N., 327.
Beckman, J., 253.
Bedoire, d. y. J., 18, 317.
Beijer, H., 297.
Beijer, J. von, 80, 223, 273, 274, 275, 276, 329, 330.
Bellman, A., 18.
Bellman, K. M., 15, 19, 20, 51, 66, 81, 86, 92, 101, 133, 141, 154, 164, 173, 182, 183, 201, 207, 221, 252, 287, 290, 325.
Bellman, M., 315.
Bendix, M., 106.
Benediktus, M., 108, 286.
Beniche, J., 20.
Benter, J., 36.
Benzelius, E. d. y., 193.
Benzelius, H., 131, 239.
Berch, K. R., 158.
Berendes, J., 285.
Berent, J., 12.
Berettini, P. da Cortona, 266.
Berg, 20.
Berg, A., 156, 296.
Berg, A. J., 255.
Berg, G., 46.
Berg, J., 160.
Berg, M., 248.
Berg, N. O., 135, 322.
Bergenquist, J., 286.
Bergencreutz, 286.
Berger, 20.
Berggren, 118.
Bergh, A., 157.
Bergia, M., 126.
Bergius, P. J., 20.
Berlien, 168.
Bergman, M., 16, 221.
Bergnehr, K., 128.
Bergstrahl, J., 251.
Berns, H. R., 21, 143.
Berwald, F. A., 50.
Berzelius J. J., 21, 106, 117, 141, 176.
Bese, G. J., 71.
Beskow, H. N., 296.
Betou, G. in de, 66, 325.
Beyer, 65.
Bezelius, K., 270, 313.
Bielke, B., 153.
Bielke, B. J., 269.
Bielke, E., 199.
Bielke, E. T., 71.
Bielke, G., 71, 153.
Bielke, H., 34, 197, 279.
Bielke, K., 269.
Bielke, K. N., 199.
Bielke, N., 30, 198, 281.
Bielke, S., 321, 322.
Bielke, S. K., 54.
Bielke, T. G., 70, 194, 195.
Bielke, T. T., 97.
Bielkenstierna, H. K., 324.
Bielkenstierna, K. H., 324.
Biebers eller Biever, A. M., 11, 116.
Birger, 97.
Birger Jarl, 22, 27, 97, 230, 242, 256.
Bjerkén, P. av, 89.

Bjurholm, A., 329.
Björk, N., 100, 316.
Björling, E. G., 17.
Björn, A., 174.
Blad, A., 18.
Blanche, A., 22, 44, 202.
Bleumortier, J., 40.
Blom, F., 24, 37, 120, 153, 216.
Blom, J. P., 100.
Blücher, von, 94.
Bogström, P., 183.
Bohm, A., 321.
Boklund, J., 19.
Bolin, J., 38, 51.
Boman, P., 201.
Bonde, G., 24, 164, 198.
Bonde, K. F., 24.
Bonde, K. 46, 164, 198.
Bonde, K. M., 270.
Bonge, K. M., 13.
Borg, O. E., 156.
Borg, P. A., 156.
Boy, W., 108.
Brahe, B. M., 270.
Brahe, E., 26, 47, 82, 86, 208, 260.
Brahe, E. B., 152.
Brahe, J., 15.
Brahe, M. M., 47.
Brahe, M. E., 47.
Brahe, N., 46, 233.
Brahe, P. d. y., 76, 97, 117, 152, 196, 233, 267, 270, 278.
Brandelius, K., 98.
Brandelius, M., 53.
Brandt, J., 12.
Brask, H., 273.
Brask, P. K., 286.
Braun, 99.
Breakspeare, N., 256.
Breant, I., 226.
Brehmer J., 303.
Breitholtz, F. M., 308.
Bremer, F., 209.
Bremer, H., 281.
Brenner, P. J., 83.
Brenner, S. E., 7.
Brohelen, H., 326.
Broman, E., 68, 71, 91, 152, 256, 296.
Broman, K., 296.
Bromberg, A., 125.
Bromberg, E. P., 125.
Brunke (van Brunkow), J., 37.
Brusenhagen, J., 303.
Bryggare, J., 151.
Brynning, G., 202.
Buchegger, H., 121.
Buddenbrock, H. M. von, 37, 75.
Buræus, J., 322.
Bure, A., 221.
Bure, K., 321.
Bure, M., 16.
Burman, O., 248.
Byström, J. N., 18, 41, 216.
Bååt, E., 109.
Bååt, K., 152, 153, 253.
Bååt, S., 30, 176.
Bäck, A., 89, 91, 185.
Bäckman, K. M., 53.
Bähr, C. B., 252.
Böker, L., 81.
Böök, M., 255.
Böökman, D., 116.

Cabiliau, A., 148.
Callerman, K., 67.
Callerman, L., 67.
Cardell, K. von, 93, 94, 103, 160.
Carlberg, J. E., 173, 228, 257.
Carlbom, E., 176.
Carlén, J. G., 21, 22.
Carleson, E., 292.
Carlheim-Gyllensköld, K. E., 167.

Carlmark, 45.
Carlskiöld, K., 9.
Carlsson, G. von, 33.
Carlsson, K., 47.
Cartesius (Des Cartes), R., 9, 136.
Cederbielke, J., 297.
Cederhielm, K. V., 54.
Cederström, C. M., 46.
Chanut, P. H., 136.
Chasne, F., 144.
Chesnecopherus, N., 224.
Christiernin, 26.
Clemetsson, P., 276.
Clerck, H. d. ä., 31.
Clerck, H. d. y., 33.
Clerck, R., 322.
Cloot von Jurgensburgh, J. A., 260.
Colliander, M. F., 57.
Corall, 156.
Conrat, A., 74.
Crasson, 25.
Cress, A., 144.
Creutz, G. F., 31.
Creutz, L., 212.
Crom, J., 296.
Cronberg, B. O., 116.
Cronhielm, A., 30, 47.
Cronhielm, H. E., 167.
Cronhielm, P. C., 285.
Cronhiorth, K. G., 51.
Cronstedt, K. J., 157, 239.
Cronstrand, B., 168.
Cronström, I., 212.
Crumbügel, K., 285.
Crumbügel, P., 285.
Crumbügel, B. D., 118.
Crusenstolpe, M. J., 81.
Cruus, A. M., 289.
Cruus, E., 24.
Cruus, J. M., 271, 272, 288, 289, 322.
Cruus, K., 228.
Cygnæa, E., 121.
Dahlberg, E., 239, 330.
Dahlgren, K. F., 20, 53.
Dahlqvist, P., 183.
Dahlström, A., 82.
Daht, D. von, 325.
Dalin, O. von, 239.
Danzeville, M. V., 152.
Davidsson, V., 49, 92.
De Besche, G., 201.
De Broen, A. I., 45, 49.
De Broen, J. I., 45.
De Geer, C. F., 201.
De Geer, J., 83.
De Geer, K., 43, 68, 321, 322.
De Geer, L., 82.
De Geer, V., 47.
Degerman, H., 108.
De la Gardie, A. J., 30.
De la Gardie, B. J., 69, 194.
De la Gardie, B. P., 271, 288.
De la Gardie, J., 8, 46, 62, 82, 108, 142, 259, 260, 278, 302.
De la Gardie, J. G., 117.
De la Gardie, K. J., 26.
De la Gardie, K., 30.
De la Gardie, M. G., 30, 71, 76, 118, 240, 260.
De la Gardie, P., 22, 117.
Desideria, 177, 230.
Diedrichsson, G. F., 296.
Dihlström, P. C., 248.
Dittmar, 99.
Divou, J., 117.
Djurberg, E., 156.
Djurberg, J., 299.
Djurberg, V., 297.
Douglas, 86.
Douglas, R., 33.
Dowe, H. L., 12.
Drake, J., 325.
Drakenstierna, A. A., 59.
Dubois, J., 178.

Dunder, H., 217.
Dundie, B., 29, 222, 223.
Düben, A. von, 56.
Düben, E. von, 306.
Düben, H. von, 46.
Düring, J. K. von, 269.
Düring, O. F. von, 269.
Dyk, N. M., 145.
Döbeln, G. K. von, 113.
Döbeln, J. V. von, 307.

Eckerman, S., 186.
Edelsvärd, A. V., 200.
Ehrencrantz, G., 158.
Ehrencrantz, J., 158.
Ehrencreutz, J., 150, 253.
Ehrenstrahl, D. K. von, 200, 261, 266, 289, 290.
Ehrensvärd, J. J., 163.
Ehrensvärd, K. A., 166.
Ekeblad, K., 50, 78.
Ekelund, A., 156.
Ekenhielm, B. Baaz, 20.
Ekeroth, L., 237.
Ekman, H., 309.
Ekman, J. J., 127.
Ekman, M. R., 185.
Ekström, A., 128.
Ekström, I., 184.
Eliæson, R., 60, 112, 213, 214.
Elisabet, 151.
Elofsson, A., 79.
Elvius, P., 177.
Emkott, L., 99.
Enander, E., 54.
Enander, K., 54.
Enander, M. S., 54.
Enander, M. E., 54.
Enander, S., 54.
Enehjelm, 149.
Eneroth, J., 66.
Engel, H., 104.
Engelbrekt, 154, 230, 292.
Engeström, G. von, 41.
Erdmüller, E., 260.
Erici, M., 270.
Ericson, J., 229.
Ericson, N., 118, 210, 229.
Erik XIII, 139, 154, 231.
Erik XIV, 36, 79, 86, 112, 139, 151, 154, 197, 203, 209, 227, 276, 304.
Erik, 258.
Eriksson, J., 299.
Eriksson, K., 243.
Eriksson, L., 319.
Erling, P., 186.
Escholin, 26.
Eurenius, A., 117.

Faggoth, F., 217.
Fahlkrantz, K. J., 114.
Falk, E., 79.
Falk, P., 82.
Falkenberg, G. von, 162.
Falkenberg, H. von, 36.
Falkenberg, K. von, 36, 164, 198.
Falkenberg, M. von, 47.
Feder, J., 217.
Feiff, E., 83.
Feiff, H., 184.
Feilitzen, K. von, 167.
Ferla, K. N., 189.
Fersen, A. von, 68, 249.
Fersen, H. von, 195.
Fersen, F. A. von, 33.
Fersen, H. A. von, 33, 34.
Fierbrandt, J., 48.
Figrelius, 91.
Filéen, J., 54.
Filéen, P. E., 10, 53.
Finlaij, 23.

Fisk, D., 43, 134.
Flachsén, J., 230.
Flachsén, S. J., 230.
Fleming, E. H., 228.
Fleming, H., 35, 109, 303.
Fleming, K., 67, 74, 76, 97, 111, 172, 214, 284, 324.
Flodin, E., 183.
Flygare, E., 95.
Flygare, J. M., 135.
Flygare-Carlén, E., 95.
Fogelberg, B. E., 22, 119.
Forbus, A., 30, 31, 182.
Fordehl, J., 322.
Forsbeck, A., 286.
Forsberg, A. F., 201.
Forsberg, K., 128.
Forselius, K., 329.
Forsius, S. A., 263.
Forsman, A., 92
Forsman, J., 92.
Forster, H., 108.
Foucquet, B., 239.
Franc, P., 153.
Francken, G. W. von, 176.
Franciskus, 128.
Fredman, A., 81.
Fredman, J., 79, 252.
Fredrik I, 26, 64, 66, 68, 87, 91, 118, 122, 140, 152, 193, 194, 215, 257.
Fredrika, 170, 202.
Fredrik Adolf, 201.
Frestadius, H., 50.
Frick, J., 150, 182.
Fries, K. M., 71.
Frisk, E., 186.
Fritz, G. L., 268.
Frodbom, I., 104.
Fröding, V., 157.
Frölich, 186.
Fröling, J. K., 170.
Fuchs, R., 132.
Fuhrman, P. H., 224, 290.
Fuhrubom, J. E., 113.
Fult, C., 182.
Funck, E. H., 136, 137, 227, 261, 272.
Funck, J., 136, 227, 272.
Funck, T., 72, 136, 272.

Gabrielsson, A., 35.
Gadelius, E., 106, 114, 205.
Gahn, H., 106.
Garvare, J., 74.
Gavelius, J., 17.
Geijer, B. R., 128, 203.
Geijer, E. G., 307.
Georgii, P. E., 12.
Gerhardsson, G., 87.
Gerner, K., 80.
Gestrén, J. H., 106.
Gieting, E., 81.
Giöding, A., 156.
Gjörwell, B. L., 50.
Gjörwell, K. K., 28, 50, 85, 90, 252
Glenn, T., 222.
Glock, J., 99, 207, 219, 296.
Graagasen, R., 79.
Grass, O., 98.
Grelsson, J., 298.
Gressing, L. L., 317.
Grevesmühl, F. K. H., 284.
Grevesmühl, K. A., 40, 111, 275, 312, 313, 324.
Grill, A., 56, 64, 281, 282.
Grill, J. A., 282, 283.
Grill, K., 56, 70, 177, 282, 283, 287.
Grip, B. J., 189, 218.
Grip, E., 15, 321.
Grip, K. F., 49.
Gripendahl, N. B. F., 151.
Gripenflycht, (Schalerus) P., 248, 330.
Gripenhielm, E., 91, 175.

Gripenhielm, N., 306.
Gripenstedt, K., 315.
Groen, K. J., 296.
Groen, V., 296.
Grossy, J. B., 179, 180.
Grothusen, A., 224.
Grothusen, L., 224.
Grubb, H. V., 67.
Grubb, N., 67.
Grubbens, A., 311.
Grubbens, M. av, 67.
Grubbenschöld, J., 296.
Grumme, F., 330.
Grund, 160.
Grundel, A. K., 7.
Grundel, J., 265.
Grundel, S., 255.
Gråberg, 149.
Grönberg, B., 136, 318, 320, 321.
Grönberg, P., 318.
Grönhagen, K. H., 153.
Gröning, J., 230.
Grönvall, K. F., 307.
Gustav, 85, 194.
Gustav I, 27, 42, 69, 71, 79, 87, 108, 119, 120, 130, 139, 144, 154, 157, 172, 189, 197, 202, 221, 231, 233, 234, 240, 245, 256, 257, 261, 263, 264, 271, 273, 275, 278, 291, 293, 305, 318.
Gustav II Adolf, 11, 16, 22, 24, 27, 48, 77, 78, 86, 87, 101, 111, 123, 140, 148, 157, 172, 180, 189, 191, 192, 193, 194, 199, 240, 270, 272, 284, 301, 306.
Gustav III, 9, 45, 47, 57, 71, 78, 79, 84, 85, 87, 105, 110, 156, 167, 170, 193, 201, 211, 225, 227, 263, 283, 297, 302, 308.
Gustav IV Adolf, 10, 64, 76, 77, 78, 118, 141, 193, 225, 255, 273.
Gustav V, 273.
Guthermuth, C. F., 306.
Guthermuth, E., 306.
Gyeck, H. J., 81.
Gyllenborg, G. F., 132, 149.
Gyllenborg, H. A., 58.
Gyllenborg, J., 149, 207, 317.
Gyllenborg, K., 149, 317.
Gyllenborg, K. D., 58.
Gyllenborg, K. J., 117.
Gyllenborg, O., 149.
Gyllengrip, E. M., 51.
Gyllenhielm, K. K., 118, 291.
Gyllenstierna, G. G., 296.
Gyllenstierna, G. J., 278.
Gyllenstierna, G. N., 197.
Gyllenstierna, K., 33, 152, 198, 269.
Gyllenstierna, M. G., 198.
Gärffelt, T., 158.
Görges, 41.
Görges, L., 156.
Görtz, G. H. von, 81, 83.
Göthe, E. A., 83.
Göthe, E. G., 141.
Götz, M., 290.

Hadrianus V, 256.
Hagberg, S., 186.
Hagdahl, C. E., 104.
Hagen, J. von der, 318.
Hahr, G., 13.
Hallman, J. G., 44, 89.
Hallman, K. I., 44, 50, 51.
Hamilton, C. O., 68.
Hamilton, H., 324.
Hammarinus, S., 134, 166, 250, 317.
Hammer, K., 41, 100.
Hans, 189, 273, 291.
Hansen(s), P., 303, 312.
Hansson, A., 263.
Hansson, A. S., 207.

Hansson, H., 136, 176, 272, 320.
Hansson, K., 324.
Hansson, P., 255, 319.
Haquini, J., 188.
Haraldsson, O., 242.
Hardt, M., 72.
Hartmann, L., 267.
Hartwick, O. C., 207.
Hastfer, 116.
Hastpher, A. B., 51.
Hastpher, J. J., 52.
Hatzfeld, A. von, 34.
Hazelius, A. I., 287.
Hebbe, J. F., 213.
Hebbe, S., 23.
Hebbe, S. B., 328.
Hedberg, E., 48.
Hedenström, A., 185.
Hedenström, D., 297.
Hedenström, K. (C.), 297.
Hedman, A., 184.
Hedman, A. P., 170.
Hedvig Charlotta, 107.
Hedvig Eleonora, 93, 102, 164, 235, 266, 270.
Heimberger, G. D., 47.
Helledaij, H. J., 205.
Helmfelt, S. G., 7, 265.
Helsing, A. L., 79.
Helsing, G., 79.
Helsing, H., 221.
Helsing, M., 112.
Helsing, N., 79.
Helvig, 192.
Henning, P., 128.
Henriksson, M., 98.
Heræus, K., 11.
Herenberg, J., 170.
Herenstedt, J., 82.
Hermanni, S. M., 186.
Hermelin, K., 151.
Hertel, H. G., 260.
Hessenstein, von, 26.
Hierta, L. J., 17, 56, 57, 253.
Hiesman, K., 135.
Hill, R., 17.
Hindersson, L., 106.
Hising, K. M., 125.
Hjert, 84.
Hjortsberg, G. O., 131.
Hjortsberg, L., 20, 63.
Hjärne, G. F., 143.
Hjärne, U., 44, 91.
Hoff, K., 78, 327.
Hoffman, A. L., 251.
Hoffman, J., 132.
Hoffman, J. K., 53.
Hofman, J., 322.
Hoghusen, J., 317.
Hohenlohe-Neuenstein, Ch. S. M. von, 196.
Hoijer, H. L., 182.
Holdtz, M., 144.
Hollsten, J., 327.
Hollsten, T., 327.
Holm, J., 218.
Holm, P., 178.
Holmberg, A. E., 22.
Holmgren, A., 79, 252.
Holst, G., 114, 313.
Holstenius, 164.
Hoorn, J. van der, 124, 283, 287.
Hoper, M., 150, 248.
Horn, A., 66, 126.
Horn, A. B., 91.
Horn, B., 22, 222.
Horn, F., 68.
Horn, G., 31, 70, 98, 110.
Horn, G. J., 26.
Horn, H., 313.
Horn, K. E., 68.
Hornberg, K. F., 297, 309.
Hoving, J. J., 178.
Hoving, J., 309.

Huldberg, U., 13.
Hultgren, 52.
Huwen, H. von, 130.
Hwit, N., 256.
Håkan, 138.
Håkansson, E., 257.
Hårleman, J., 53, 140.
Hårleman, K., 9, 53, 116, 133, 177, 193, 239, 249, 257.
Hägerstjerna, M., 206.
Hästesko, G., 72, 149.
Höijer, K. J., 222.
Hök, E., 296.
Hök, J., 103.
Höpken, A. J. von, 47, 54, 55, 110, 133, 194, 322.
Hörner, J., 63.
Höyers, A., 281.
Höök, B., 307.

Iflander, J. S., 83.
Ignell, N., 123.
Ike, G., 143.
Illing, J. H., 47.
Indebetou, 66, 325.
Irmark, E., 156.
Isak, A., 104, 105, 106.
Isak, M., 105.
Isenstierna, H., 99, 296.
Isogæus, S., 7.

Jakob, M., 105.
Jakobsdotter, K., 176.
Jernström, L., 48.
Joannis, P., 151.
Joensdotter, K., 217.
Joenson eller Jonsson, P., 276.
Joensson, P., 151.
Johan, 114.
Johan III, 15, 34, 36, 108, 114, 123, 130, 139, 151, 153, 154, 157, 172, 190, 191, 197, 209, 214, 227, 232, 233, 234, 244, 245, 256, 258, 261, 263, 264, 569, 271, 283, 301, 302, 304.
Johansson, G., 86.
Johansson, L., 84, 124.
Jonæ, P., 267.
Josef Frans Oskar, 256.
Josefina, 18, 156, 177.
Jung, J. E., 167.
Justi, P., 100.
Juterbock, S., 50.
Jönsson, J., 217.
Jönsson, M., 40.
Jönsson, P., 151.

Kafle, B., 285.
Kagg, L., 23, 197, 252, 330.
Kahl, M., 74.
Kammecker, A., 252.
Kammecker, J., 86, 304.
Kammecker, K., 86, 187.
Kammecker, M., 304.
Kammecker, M. J., 87.
Kanngjutare, O., 315.
Kanngjutare, P., 285.
Kardewansmakare, G., 117.
Karl August, 34, 249.
Karl Filip, 106.
Karl, 41.
Karl VIII Knutsson, 60, 112, 139. 171, 191, 192, 218, 219, 230, 231, 291, 292, 304.
Karl IX, 15, 16, 37, 65, 151, 154, 197, 215, 219, 227, 261, 271, 279.
Karl X Gustav, 44, 51, 66, 70, 93, 120, 121, 155, 194, 195, 203, 215' 239, 268, 319, 323, 324.

Karl XI, 7, 17, 66, 68, 91, 102, 111, 112, 140, 148, 164, 187, 203, 215, 235, 236, 240, 265, 266, 270, 305, 317, 323.
Karl XII, 13, 81, 83, 87, 102, 123, 133, 140, 142, 150, 158, 163, 164, 180, 196, 203, 207, 209, 224, 237, 239, 250, 260, 261, 266, 269, 272, 273.
Karl XIII, 51, 85, 86, 118, 141, 142, 193, 227.
Karl XIV Johan, 18, 41, 45, 47, 86, 89, 119, 141, 153, 156, 175, 193, 201, 209, 240, 256.
Karl XV, 176.
Kater, D., 204.
Kater, H., 19.
Keith, A., 15, 16.
Kellgren, J. H., 110, 284, 321.
Kenicius, P., 310.
Kern, F., 283.
Kexell, O., 51.
Kiellström, L., 170.
Kierman, G., 119, 162, 282.
Kierman, M., 100, 207.
Kiermansköld, 163.
Kiesberg, J., 82.
Kindelius, S. C., 299.
Kirstein, A. U., 63, 102, 163, 308.
Kiöler, L., 289.
Kiönig, J. K., 167.
Kjellin, 20.
Klemming, H., 57.
Klingspor, O. R, 149.
Klintin, J., 83.
Klockare, O., 221.
Klosterlasse, 190.
Knigge, J. B., 56, 57.
Knigge, A. M. von B., 57.
Knut, mäster, 37.
Kobes, K., 94.
Kock, R., 135.
Kohlmäter, A., 252.
Kolmäter, H., 135, 253, 315.
Kolmodin, L., 255.
Koschell, 116.
Kothen, von, 149.
Kotzebue, A. von, 63.
Krafft, d. ä., P., 18.
Krafft, d. y., P., 33.
Krafft, S., 111.
Krey, F. T., 319.
Kristersson, S., 291.
Kristian I, 42, 97, 291.
Kristian II, 114, 123, 196, 259, 273, 279, 283.
Kristina av Sachsen, 291.
Kristina av Sverige, 9, 11, 13, 24, 27, 29, 30, 31, 33, 35, 44, 46, 48, 65, 77, 82, 86, 100, 104, 108, 109, 137, 140, 143, 144, 148, 152, 154, 172, 180, 181, 187, 191, 203, 215, 218, 226, 234, 235, 240, 260, 267, 268, 270, 273, 285, 286, 305, 320, 323.
Kristler, H. J., 302.
Krokius, N., 276.
Kronberg, J., 10.
Krus, A., 299.
Krus, se Cruus!
Kruse, E., 33.
Kruse, J., 185.
Kruse, M., 82, 186.
Kråka, K. N., 138.
Kurck, I., 285.
Kurck, K., 23.
Kurzel, M. E., 251.
Kurzell, S., 109.
König, A., 184.
Königsmark, H. K., 78, 264.
Königsmark, O. V., 68
Köpken, M., 86

Lagerbielke, J., 249.
Lagerfelt, K. G., 33.
Lagerstedt, J., 309.
Lagerstedt, J. G., 17.
Lamb, D., 43.
Lang, L., 320.
Lange, J. G., 81.
Lansberg, V., 167.
Larsdotter, B., 272.
Larsdotter, K., 250.
Larsson, A., 210, 261, 306.
Larsson, E., 136, 272, 319, 320.
Larsson, J., 272.
Larsson, M., 271.
Larsson, O., 7.
Laurelius, O., 150.
Lefebure, J. H., 50, 254.
Lehus, H., 313.
Leijel, A., 250.
Leijel, H. L., 250.
Leijon, A., 271.
Leijonancker, D. Y., 309.
Leijoncrona, J. H., 218.
Leijonhufvud, E., 163.
Leijonhufvud, M., 152, 280.
Leijonhufvud, M. S., 34.
Leijonhufvud, S., 153.
Leijonhufvud, S. E., 154.
Leijonstedt, A. W., 149, 207.
Le Maire, 45.
Lemmens, H., 327.
Lenæus, J., 51.
Lenman, H., 67, 307.
Lenngren, A. M., 21, 133, 140.
Leopold, K. G. av, 133.
Leucovius, B. P., 272.
Leuhusen, A. R., 130.
Leuhusen, M., 313.
Leuhusen, V., 290.
Lewenhaupt, A. L., 195, 260.
Lewenhaupt, B. D., 195.
Lewenhaupt, Ch. E., 37, 75, 269.
Lewenhaupt, G. A., 53, 195.
Lewenhaupt, K. M., 195, 289.
Lewenhaupt, L. W., 196.
Lexelius, J., 124.
Lidbeck, E. M., 77.
Lidberg, K., 252.
Lideman, K., 9.
Lidner, B., 10.
Liedroth, A., 296.
Lieth, J. von der, 325.
Lijchow, K., 72.
Liljegren, J. G., 159.
Liljencrantz, J., 50, 106.
Liljenhoff, J., 123.
Liljenhoff, P., 123.
Liljensparre, N. H. A., 102, 103
Lille, J., 117.
Lille, K., 67.
Lille, N., 67.
Lillie, A., 59, 78, 222.
Lillie, K. A., 318.
Lilliencrantz, J. G., 250.
Lilliehorn, K. P., 167.
Lilliehöök, M. B., 37, 196.
Lillienstedt, J., 126.
Linberg, O. J., 156.
Lindberg, J., 50, 209.
Lindblom, E., 63.
Linde, E. L. von der, 136, 272, 319, 320.
Linde, L. von der, 101, 319.
Linde, M. von der, 86.
Lindeberg, A., 81, 94, 95.
Lindeman, H., 36.
Linderoth, G. V., 51.
Lindencreutz, A., 158, 186.
Lind-Goldschmidt, J., 167
Lindgren, L., 104.
Lindhielm, M., 230.
Lindmark, O. K., 156.
Lindroth, K., 286.
Lindström, A., 83.

Ling, P. H., 86.
Lingström, K. J., 297.
Linné, K. von, 54, 55, 102, 154, 239.
Lithander, 41.
Ljungberg, K., 47.
Ljungström, K. J., 49.
Lohe, J., 250.
Lohman, A., 170.
Lohrman, V., 272.
Lorich, F. J., 57.
Lorichs, 108.
Lorensson, A. V., 53.
Lotscher, J., 218.
Loverus, J. M., 51.
Lovisa Ulrika, 30, 68, 256, 283.
Lovisin, E., 212.
Lovisin, B., 296.
Lucidor, L., 84, 124.
Ludvig XIV, 235.
Lund, F., 52.
Lundberg, G., 47.
Lundin, 42, 92, 154.
Lundgren, H., 98.
Lundholm, P., 183.
Lundmarker, 160.
Luther, M., 303.
Lychow, A., 72.
Lüpken, J., 34.
Lästmakare, M., 155.
Löfberg, J., 156.
Löwenhielm, 169.
Löök, E., 250, 253.

Macklin, J., 250.
Madelung, J. K., 309.
Magnus Birgersson, 97, 191, 192.
Magnus Eriksson, 15, 138, 258.
Magnus Ladulås, 112, 128, 187, 188. 191, 192, 202, 246, 290, 293.
Malm, M., 164.
Malmborg, B. C., 93.
Malmborg, L., 255.
Mandel, I., 105.
Mandelgren, N. M., 168, 292.
Manderström, A., 184.
Mannerstedt, H. M., 318.
Marcquardt, H. G., 160.
Margareta, 218.
Maria Eleonora, 10, 16, 157, 180, 193, 226, 234, 266.
Maria, 177.
Marquardt, J., 329.
Marquardt, K. H. J., 329.
Marschalck, H., 99, 100.
Marschalck, K., 99.
Marteville, S. von, 207.
Martin, O., 147.
Martinus V, 222.
Masreliez, L. A., 85, 123, 158.
Matthiæ, J., 48.
Mattias, 291.
May, A., 17.
Mazér, J. P., 58.
Meijer, G., 71.
Meijer, H., 219, 224.
Meijerfelt, J. A., 126.
Meijtens, 160.
Melanchton, F., 303.
Mellgren, J., 117.
Mesmes, C. de, 180.
Messenius, A., 37.
Messenius, A. J., 37.
Messenius, J., 58, 95, 180, 224, 234, 259.
Meurer, I., 79, 87, 106.
Meurman, H., 254.
Meurman, H. d. y., 318.
Meyer, G., 3:e, 71, 78, 87, 197.
Meyer, G., 4:e, 87.
Meyer, J., 86.
Meyer, G., d. ä., 86, 280.
Michelessi, 110.
Michelson, J., 106.

Mikaelsson, G., 92.
Molin, J. P., 88, 92.
Molitor, Ch., 11, 299.
Momma, J., 185, 309.
Moreno, de, 53.
Morien, L., 100.
Mornay, Ch. de, 196.
Mozelius, 26.
Moses, A. J., 160.
Murbeck, P., 206.
Muur, P., 10, 287.
Myhrberg, A. M., 113.
Mynder, P., 178.
Müller, I. M., 51.
Månesköld, B. K., 50.
Månsdotter, Karin, 203, 273.
Månsson, J., 212.
Möller, J. P., 98.
Möller, P., 167.

Napoleon I, 10.
Nathorst, J. T., 99.
Natt och Dag, Å. A., 181.
Nebb, B., 284.
Nescher, D. G., 107.
Newton, 55.
Nicander, K. A., 100, 159.
Nielsen, L., 301.
Nielsson, H., 214.
Nijth (Niet), H., 275.
Nijth, K., 275.
Nikolaus av Albano, 256.
Nilsson, B., 125.
Nilsson, J., 315.
Nilsson, O., 125.
Nilsson, P., 20.
Nilsson, Å., 20.
Nobel, A. B., 166.
Noetke (Notke), B., 259.
Nohlanvähr (Nordanväder), J., 137.
Noot, T. van der, 206.
Nooth, B., 54.
Nordberg, G., 133.
Norcopensis, A., 272.
Noréen, J. E., 166, 167.
Nordencreutz, L. J., 322.
Nordenflycht, H. Ch., 21.
Nordenhielm, A. N., 272.
Nordenstolpe, E. M., 203.
Nordenwijk, K., 221.
Nordgren, 46.
Nordgren, A., 47.
Norin, J., 286.
Norling, E., 156.
Norman, A., 299.
Norrman, K. H., 128.
Nortman, A., 183.
Norvegus, L., 189, 301.
Nyberg, A., 175.
Nyberg, O., 76.
Nyman, K., 102, 163.
Nystedt, J., 253.
Nyström, G. A., 19, 20.
Nyström, P. A., 119.

Odhelius, E., 90.
Odhelius, J. L., 64, 171.
Ogier, Ch., 179.
Olai, A., 15.
Oldenburg, E., 128.
Oliveblad, M., 163.
Oliveblad, H. M., 163.
Olivecrantz, J., 331.
Olivecrona, 52.
Olofsson, B., 116.
Olofsson, L., 261.
Olsson, B., 184.
Orm, G., 182.
Oskar I, 18, 119.
Oskar II, 45, 193, 239.
Otter, von, 149.
Owen, S., 88, 178, 307.

Oxenstierna, A., 78, 114, 192, 199, 240, 267, 268, 273, 274.
Oxenstierna, A. M., 194.
Oxenstierna, B. B., 25.
Oxenstierna, B. G., 25.
Oxenstierna, E., 76, 181, 199.
Oxenstierna, E. M., 30.
Oxenstierna, G. G., 136, 198, 320.
Oxenstierna, J., 267.
Oxenstierna, J. B., 97, 218.
Oxenstierna, J. G., 31.
Oxenstierna, T., 246.
Oxenstierna, T. G., 76.

Paijkull, O. A. von, 37.
Palin, 84.
Palmgren, J., 51.
Palmskiöld, E., 36, 227, 272.
Palmstedt, E., 70, 164, 213, 227, 288, 301, 310.
Palmstierna, N., 127.
Palmstruch, J., 310.
Parker, T., 326.
Parr, M. H. von, 265.
Pasch, J., 18, 132.
Paton, N., 154.
Pauli, N., 213.
Paulsson, I., 98.
Pauso, G. B., 167.
Pechlin, K. F., 30, 31.
Pedersdotter, V., 276.
Peringsköld, 163.
Persson, Börje, 47.
Persson, Göran, 37, 151.
Persson, L., 210.
Persson, M., 299.
Petersén, H., 152.
Petri, K., 276.
Petri, L., 189, 276.
Petri, O., 263, 265, 275, 276, 291.
Pettersson, A., 205.
Pfannenstill, K., 326.
Pfeiff, 331.
Phrygius, J., 264.
Piehl, J., 72.
Piltzer, J. H., 297.
Pinchas, L., 105.
Pincier, E., 127.
Piper, E., 321.
Piper, F. M., 85.
Piper, J. K., 126, 150, 180.
Piper, K., 126, 150, 180.
Piper, K. F., 162, 180, 208.
Piper, K. G., 321.
Piper, K. K., 321.
Piper, S., 34.
Plageman, K. F., 13.
Platen, B. J. E. von, 322.
Pohl, 45.
Polhem, G., 228.
Polhem, K., 158, 228.
Polus, T., 163, 164, 250.
Pontin, M. M. av, 49.
Posse, A., 22, 268.
Precht, B., 153, 208, 261.
Precht, K., 153, 208.
Preis, J. F., 52.
Primroos, H., 144.
Primroos, I. L., 144.
Prinzell, P., 51.
Puke, E., 230, 231, 279, 291.
Puke, J., 26.
Putensson, J., 88, 134.

Quant, H., 127.
Qvist, H., 208.

Raab, A. A., 20.
Ramström, K., 292.
Ratken, A. M., 46.

Ratken, G., 46.
Real, J. G., 167.
Reenstierna, J., 185.
Reenstierna, J. M., 185, 309.
Rehn, J., 185.
Rehn, J. E., 18, 110, 132.
Rehn, K., 170, 292, 329.
Rehnsköld, K. G., 267.
Reichenbach, E., 125.
Reiman, A., 99.
Reimers, A., 185.
Remahl, A., 178.
Renner, S., 327.
Retzius, A., 88.
Retzius, M. K., 31.
Reuter, J., 17.
Reuterholm, G. A., 85.
Ribbing, A., 23, 197, 330.
Ribbing, B., 153, 285.
Ribbing, K., 291, 327.
Ribbing, S. T., 321.
Richissa, 128, 192.
Richter, D., 184.
Ridderhusen, J. L. von, 272.
Ringman, E., 286.
Robertsson, J. R., 11.
Robsahm, K., 324.
Rogstadius, M., 328.
Roos, K. H., 98, 178.
Roos, T. C., 156.
Ros, E., 92.
Rose, H. T., 311.
Rosenadler, K. A., 55, 315.
Rosenberg, S., 150.
Rosenfelt, N., 315.
Rosenhane, S., 26, 121.
Rosenqvist, F., 329, 330.
Rosenstierna, M. W., 117, 203, 319, 321.
Rosensvärd, K. R., 120, 214.
Rosing, K. O., 144.
Rot, A., 127.
Roth, A. E. C., 123.
Roth, B., 122.
Rokus, B., 52.
Rumpf, Ch., 206.
Rumpf, H. V., 206.
Rumpf, K. K., 83, 206.
Runeberg, J. L., 126.
Rungren, A. K., 133.
Runius, J., 158.
Rutenbeck, J. P., 66.
Ruuth, B., 212.
Ruuth, E., 52, 90, 108.
Ruuth, G., 117, 118.
Ruuth, J., 212.
Rydberg, A., 77.
Rydberg, 160.
Rydberg, V., 123.
Ryding, N., 135.
Ryning, E., 251, 330.
Ryning, O., 269.
Röd, I. K., 269.
Röhl, J., 72.

Sabbat, V., 204.
Sack, 26.
Sackenhielm, G., 51.
Sahlberg, J. J., 205.
Sahlsten, J., 49.
Saltmätare, A., 205.
Salvius, J. A., 31, 205, 260, 266, 267. 268.
Sandberg, J. G., 216.
Sandberg, K. F., 327.
Sandberg, L., 12.
Sandelhjelm, N., 187.
Sandels, J. A., 132.
Sandels, S., 104.
Saxenberg, E., 209.
Schalerus, P., 248, 330.
Schantz, J. E., 285.

Schantz, von, 22.
Scharenberg, J., 136, 284, 320.
Schedvin, 26.
Scheffer, K. F., 110.
Scheffer, U., 47.
Scheffler, H. P., 56, 57, 98.
Scheffman, K. F., 249.
Schepperus, E. O., 15, 259, 271.
Scheps (Schöps) K., 11.
Schinkel, D., 151.
Schlangenfelt, M. von, 24.
Schliemann, D., 319.
Schlock, J., 217.
Schmidt, F. M., 10, 284.
Schmitt, A., 167.
Scholander, F. V., 22, 93, 113, 148.
Schröder, G. E., 93.
Schröderheim, E., 187.
Schubert, F., 67.
Schult, J., 253.
Schultz, A., 74.
Schultz, J. D. G., 177.
Schulzenheim, D. von, 24, 90, 160.
Schulzenheim, C. F. von, 106.
Schwart, J. A., 287.
Schütz, H., 217.
Schütz, S., 57.
Schütz, S. M., 57.
Schöps (Scheps) K., 11.
Schönborg, N., 82.
Schönfelt, G., 254.
Schönfelt, G. W., 208.
Sedergren, P., 155, 156.
Segercrona, E. K., 132.
Seminoff, A., 81.
Sergel, J. T., 9, 10, 18, 78, 132, 208, 211, 240, 284.
Sergius, 177.
Seseman, H., 322.
Siefers, P., 299.
Siegroth, G. A. von, 132.
Sifvert, L., 299.
Sifvers, K., 49.
Sigfridsson, J., 74.
Sigfridtz, H., 285.
Sigfridtz, M., 285.
Sigismund, 15, 191, 224, 261, 271.
Silfverbrand, 52.
Siwers, L., 298, 299.
Sjöberg, A. B., 19.
Sjöberg, N., 297.
Sjöberg, E., 307.
Sjöblad, K., 284.
Skarin, E., 92.
Skekerman, P., 318.
Skeppare, O. E., 257, 271.
Skjalf, 242.
Skunck, T., 250.
Skuthe, M. P., 266, 267, 268.
Skytte, A., 296.
Skytte, B., 159, 195.
Skytte, J., 31, 268, 296.
Skytte, M., 159.
Skytte, L., 268.
Slagheck, D., 259, 272.
Slots, M., 194.
Smedberg, K. F., 52.
Smidt, A., 18.
Småål, J., 229.
Sneckenborch, J. O., 302.
Snoilsky, G., 255.
Sofia Albertina, 30, 68, 70, 137, 230.
Sohm, M., 230.
Sondell, E. J., 208.
Soop, A. M., 33.
Soop, M., 33, 249
Sost, T. M., 51.
Spalting, 155.
Sparre, A., 59, 70.
Sparre, K., 18, 78, 170.
Sparre, L. E., 27, 152, 153.
Sparre, P. E., 24.
Sparre, A. Wrede-, 27.
Specht, G., 230, 322.

Spegel, H., 239.
Spihler, M., 306.
Spong, A., 297.
Sporrong, K., 128.
Sprengtporten, 62.
Springer, A., 183.
Staffansson, S., 292.
Stagnelius, E. J., 159.
Stalhoff, G., 246, 281.
Starbus, J. M., 128.
Steinberg, A. von, 181.
Stebelow, E. L. von, 191.
Steker, A. H., 303, 312.
Sten, P., 296.
Stenbock, C. G., 152, 153.
Stenbock, F. G., 26, 270.
Stenbock, G. O., 30.
Stenbock, J. G., 26, 118, 270, 273.
Stenbock, K., 152.
Stenbock, K. K. G., 70, 117.
Stenbock, M., 30, 70.
Stenborg, K., 63, 102, 331.
Stenborg, N., 63, 102.
Stenborg, P., 45, 63, 102.
Steuchius, M., 143.
Stigzelius, L., 305, 321.
Stjerncrantz, A. A., 51.
Stiernhielm, G., 239.
Stiernhöök, A., 272, 327.
Stiernhöök, J., 272, 327.
Stiernhöök, O., 272.
Stjernstedt, K. J., 88.
Stjernstolpe, J. M., 20.
Stjernström, E., 102.
Slorff, A., 305.
Storm, A. K., 124.
Strauch, E., 313.
Strehlitz, M., 100.
Strickert, J., 157.
Strijk, G., 327.
Strijk, J., 195.
Strobell, G. F., 12.
Stromberg, K., 159.
Stromberg, N., 196.
Strybing, J., 53.
Stråle, G. H., 204.
Stråle, N. V., 203.
Ström, A., 52.
Ström, B. O., 27, 286.
Strömberg, A., 185.
Strömdahl, P., 46.
Strömner, J., 207.
Stuart, K. M., 260.
Sture, A., 197, 279.
Sture, Sten, d. y., 123, 148, 172, 196.
Sture, Sten, d. ä., 60, 157, 171, 218, 231, 259, 281, 291.
Sture, S. S., 223.
Sturlesson, S., 343.
Stutén, J. G., 300.
Stålsvärd, M., 26.
Stöwer, P., 79.
Suck, J., 327.
Sund, N., 128.
Sundbeck, J., 283.
Sundberg, P., 170.
Sundlöf, J., 167.
Sunnanväder, P., 37.
Sunnerdahl, S., 49.
Sutthof, P., 287.
Svanberg, G., 286.
Swahn, K. H., 99.
Svart, O., 287.
Svebilius, O., 306.
Svedbom, V., 161.
Svedelius, V. E., 57.
Svedenborg, E., 98, 292.
Sälgström, A., 14.
Sätherberg, H., 47.
Söderberg, A., 293.
Söderberg, J., 293.
Söderberg, U., 293.

Taskmakare, P., 15.
Taube, E. D., 215.
Taube, H., 26, 68, 215.
Taube, V. M., 68.
Tavast, O., 298.
Tegel, E. G., 151, 197.
Tegnér, E., 151.
Tektor, 84.
Tellerstedt, D., 278.
Tempelman, O., 85.
Tempelman, O. K., 167.
Tessin, K. G., 71, 239.
Tessin, d. ä., N., 27, 30, 70, 80, 97, 114,, 157, 193, 198, 212, 213, 253, 272.
Tessin, d. y., N., 9, 27, 53, 93, 119, 158, 169, 213, 227, 235, 237, 239, 261.
Theman, J., 308.
Thorild, T., 110.
Thun, L. P., 156.
Tibell, G. V. von, 10.
Tiberg, A., 156.
Tifverman, H., 16.
Tillman, 101.
Tingstadius, P. L. G., 276.
Tollstadius, E., 110, 143.
Tomsson, A., 252.
Tyrgils Knutsson, 192, 196, 295.
Torstensson, A., 69, 195.
Torstensson, G. A., 195.
Torstensson, I., 190.
Torstensson, K. U., 70, 195.
Torstensson, L., 69, 70, 78, 137, 194, 254, 265.
Tott, T., 291.
Tottie, A., 36.
Tottie, Ch., 36, 315.
Tottie, T., 36.
Travenfelt, C., 107.
Tre rosor, G. J., 153, 269.
Tre rosor, T. J., 269.
Treutman, K., 327.
Triewald, M., 54, 159, 299.
Troilius, S., 131.
Trolle, A., 111.
Trolle-Wachtmeister, H. G., 117.
Trotzig, F., 99.
Trotzig, M., 99, 314, 318.
Tungel, N., 121, 143.
Turesson, J., 283.
Törling, S., 158.
Törne, H. H., 126.
Törne, H. O., 125.
Törne, J. R. von, 126.
Törne, M., 125.
Törne, M., 126.
Törne, M. von, 126.
Törne, M. H., 126.
Törne, N. H., 126.
Törne, O. H., 125, 126, 152, 223.
Törne, O. von, 126.
Törne, P. von, 126.
Törnebladh, K., 126.
Törner, S., 322.
Törnflycht, M., 126.
Törnflycht, O., 82, 126.
Törnflycht, O. H., 125, 126, 213.
Törnqvist, G. G., 299.
Törnqvist, G. J., 93.
Törnstierna, K., 126, 180.

Uggla, E. K., 176.
Ugglas, S. av, 46, 284.
Uhrwäder, S., 307.
Ullström, E., 142.
Ulrika Eleonora, 42, 102, 112, 118, 193, 194, 261, 273, 306.

Yhlén, J. G., 150.
Young, D., 309.
Yskemes, G., 323.
Yxkull, V., 308.

Wachsslager, G., 23.
Wachtmeister, A., 33.
Wachtmeister, E. M., 33, 195.
Wachtmeister, H., 33, 184, 195.
Wahrendorff, M., 308.
Waldau, S., 126.
Valdemar Magnusson, 258.
Valdemar, 97, 230, 242, 243.
Wallander, G. S., 208.
Vallée, J. de la, 26, 29, 33, 44, 67, 93, 118, 121, 198, 199, 200, 206, 309.
Vallée, S. de la, 26, 199.
Valerius, J. D., 19.
Wallin, G., 237.
Wallin, J. O., 23, 118, 169, 211, 299, 307.
Wallman, K. A., 161, 330.
Vasa, Margareta, 15.
Vasaborg, Gustaf Gustafsson av, 65, 136, 194, 286, 320.
Vasaborg, Gustav Adolf av, 320.
Vase, K. N., 231.
Wattrang, K., 313.
Weff, H., 14.
Vegelin, J., 33.
Vegesack, E. G. von, 133.
Weichel, A., 275.
Weiler, H., 273, 276.
Weiler, M. W., 273, 274.
Weiwitzer, M., 319, 321.
Wenner, M. L., 106, 107.
Wennerberg, G., 72.
Werdt, L. van der, 36, 227.
Wernskiöld, J., 16.
Westerman, J. G., 250.
Westerstrand, 20.
Westin, J. d. y., 74.
Westin, J. d. ä., 31, 133, 135, 307.
Westin, F., 306.
Westin, J., 110.
Westlander, P., 82.
Westman, A., 53, 55, 255.
Westman, 31, 163.
Westman, E., 56, 255.
Westman, I., 178.
Westman, J., 55, 98.
Westman, L., 56, 98, 178.
Wetterstedt, A. Ch. av, 209.
Wetts, F., 325.
Wetts, G., 325.
Widbom, F., 52.
Wied-Runkel, A. S., 65, 194.
Wiese, 100.
Wiksten, E., 127.
Vilhelm, 177.
Wilhelmij, D., 66.
Vilhelmsdotter, M., 223.
Vinge, N. O, 37.
Wirwachs, J. M., 12, 13.
Vitalis, 307.
Wittenberg, A., 31, 203.
Wittmack, K., 212.
Wivallius, L., 186.
Whitelock, B., 140.
Wolff, E., 285.
Wolgenau, H., 81.
Volger, M., 203.
Wolimhaus, S., 149. 317.
Wossin, M., 64.
Wrangel, K. G., 27, 47, 78.
Wrangel, M. J., 30, 47.
Wrede, A., 47.
Wrede, F., 47.
Wrede, F. K., 52.
Vretman, E., 167.
Wrång, Å., 31.
Wulff, K., 314.
Vultejus, 331.
Wunsch, C., 311.
Vältin, K. M., 166.
Wässberg, P., 185.

Zakrisson, J., 100.
Zebrazyntius, J. B., 276.
Zellbell, F., 308.
Ziehl, D., 74.
Ziervogel, K., 12.
Ziervogel, S., 11, 288, 289.
Zimmerström, J., 72.
Zink, F., 324.
Zippel, 65.

Åkerblad, J., 185.
Åkerblom, K., 79.
Åkerblom, K. P., 299.
Åkerblom, P., 50.
Åkerhielm, 19.
Åkerman, N., 47.
Åkerman, S., 230.
Ångerman, B., 214.

Öberg, J., 286.
Örnestierna, L. M., 184.
Örnstedt, A., 183.
Österman, V., 158.

På Magn. Bergvalls förlag har utkommit:

UR DROTTNING KRISTINAS LIV OCH HISTORIA

Berättelser ur svenska historien av **A. Tidner.**

452 sidor med 75 illustrationer. **Pris häft. 4: 25, inb. i fint klotband 5: 50.**

Ur pressens omdömen:

— A. Tidners berättelser ur svenska historien hava rönt ett särdeles gynnsamt mottagande av allmänheten och pressen, såväl dagspressen som pedagogiska fackorgan, och man har enats om att författaren förenar de egenskaper, som fordras för populär historieskrivning, på en gång grundlighet och sakkunskap samt en fängslande och intresseväckande skildrings- och berättarkonst. Dessa förtjänster framträda också i »Drottning Kristinas liv och historia», och författaren ger en mångsidig belysning åt detta viktiga skede i vår historia.

Aftonbladet.

— Tidners briljanta historiska författarskap har nu sträckt sig till Kristinas tid. Allt ifrån början mottogs hans historiskt-litterära produktion med de största lovord av såväl facktidskrifterna som den dagliga pressen, och i all synnerhet ha inom skolkretsarna beundran och tacksamhet allmänt låtit höra sig. Så allmänt känt liksom ock i utomordentlig grad värderat är Tidners författarskap, att det icke mera kräver någon rekommendation för att bliva uppskattat. Jag skulle önska en spridning i massa åt detta värdiga och landsgagnande arbete över en tid, *då kraften överflödade i Sveriges rike och då ingen trots hot och fara tänkte ringa om sitt land.*

Göteborgs Morgonpost.

— Förf. har en sällsynt förmåga att klart, medryckande och med verkligt grepp om huvudsaken berätta historia. — *Svensk Kommunaltidning.*

— Förf. förstår att med säkra och breda penseldrag måla med de färger, som de historiska händelserna själva förläna. Det är i detta slag av historisk skildringskonst, enkel och stark, intresseväckande och fängslande, Tidners styrka som historisk berättare ligger. Det är den, som giver berättelsen en tidsfärg och en tidsstämning, som man näppeligen torde finna i något annat historiskt arbete med samma syfte.

Svensk Läraretidning.

— Förf. bjuder åt både ung och gammal en lärorik och fängslande läsning, som i sällspord grad förmår gripa och fasthålla läsarens intresse.

Stockholms Dagblad.

— Förf. äger en mindre vanlig förmåga att över framställningen breda stämning och färg. —

Nya Dagligt Allehanda.

— Mången gång är det flykt över framställningen, som verkar i hög grad medryckande även för äldre och mera kritiskt anlagda människor. —

Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning.

— Tidners historiska arbeten hava stadgat anseende för sin grundlighet och vederhäftighet. Skildringen är aldrig torr och tråkig utan håller alltid läsarens intresse vaket. —

Öresunds-Posten.

— Den, som börjat läsa Tidners böcker, har svårt att slita sig lös från denna alltjämt fängslande lektyr. Med mästarhand vet han att draga fram konkreta smådrag och episoder, som framhäva och ställa de viktigaste händelserna i sin klaraste belysning. —

Härnösands-Posten.

— Med en enkel, klar och efter växlande händelseskiftningar lämpad stil berättar förf. om förgångna tiders män och kvinnor. Med Tidner som ciceron blir vandringen genom hävdernas gallerier alltid angenäm, aldrig tröttsam. —

Gävle-Posten.

— Vi drista varmt anbefalla Tidners berättelser. —

Folkskolans Vän.

— »Ur drottning Kristinas liv och historia» är en utomordentligt intressant bok, som *icke bör saknas i något för allmänheten eller skolungdomen avsett bibliotek.* —

Sydsvenska Dagbladet.

— Förf. har gjort sig känd för populärt hållna och samvetsgrant gjorda skildringar ur svenska historien. Den nu utkomna boken utmärkes av samma egenskaper och prydes av många goda bilder.

Norrköpings Tidningar.

— Denne flitige författares berömda verksamhet att ge goda skildringar av våra svenska öden har förut omnämnts i denna tidning. Vi ha här att göra med en skriftställare, som går till sitt värv med synnerligt allvar och aldrig slarvar i arbetet. Han har läst mycket både gammalt och nytt, även det nyaste, och han har tillgodogjort sig det lästa på ett sådant sätt, att hans framställning blivit mogen. Denna bok framträder ingalunda med några stora åthävor, men jag tror mig kunna försäkra, att den är verkligt *värd att rekommenderas som premiebok och att införlivas i läroverksbiblioteken.* —

Tidning för Sveriges läroverk.

A. Tidner

Palats och kåkar

Anteckningar om gamla Stockholm i våra dagar

Andra samlingen

Stockholm
A.-B. Magn. Bergvalls Förlag

PALATS OCH KÅKAR

PALATS OCH KÅKAR

ANTECKNINGAR OM GAMLA STOCKHOLM I VÅRA DAGAR

AV

A. TIDNER

—

ANDRA SAMLINGEN

STOCKHOLM - A.-B. MAGN. BERGVALLS FÖRLAG

FÖRORD.

Då mitt föregående arbete med samma titel rönt ett välvilligt mottagande, har jag ej tvekat att utgiva en ny samling av anteckningar om mer eller mindre kända stockholmshus.

Medan i den förra samlingen företrädesvis offentliga och mera förnämliga byggnader från gångna tider blivit upptecknade, omnämnas här även många oansenliga hus, vilka på grund av sin ålderdomlighet eller andra egenskaper kunna väcka åskådarens intresse.

Alla Stockholms äldre kvarstående hus torde jag under mina vandringar hava påträffat och har jämväl antecknat deras kännemärken, men åtskilliga har jag ännu icke kunnat identifiera. De i detta band förekommande äro sådana, till vilka ritningar finnas i Stockholms stads byggnadsnämnds arkiv. Om tomternas forna ägare, gatornas äldre namn m. m. hava upplysningar hämtats från Stockholms stadsingenjörskontors arkiv. Först och främst har jag velat utforska husets ålder och dess förste ägare. Vid avgörandet härav hava ofta svårigheter förekommit. Så t. ex. hava flera hus, för vilka byggnadstillstånd utverkats, ej uppförts och ritningarna till andra ej noggrant blivit följda. I många fall hava även kvarterens namn och tomternas nummer ändrats.

De meddelanden, som här lämnas om varje hus, äro korta och torra men ämnade att besvara de första frågor, som den besökande vanligen framställer.

Det är huvusakligen 1700-talshus, som nämnas i detta arbete. Dock förekomma några från 1800-talet, vilka anses hava äldre anor trots sitt genom reparationer förnyade skick. De flesta byggnader från 1600-talet och äldre hus i Staden inom broarna och

på Riddarholmen ingå i den förra samlingen. Några nu obefintliga hus, vilka ännu äro i mannaminne, hava här också blivit upptagna.

Emedan illustrationer skulle väsentligt fördyra arbetet, hava sådana uteslutits. Den, som intresserar sig för det äldre Stockholm, torde väl hellre vilja se en byggnad i verklighet än i bild. En vandring bland de pittoreska kåkarna, av vilka många äro försedda med trädgårdstäppor, t. ex. på Södermalms mälarsida, leder tanken lätt tillbaka till svunna tider med enklare seder och levnadssätt än i våra dagars Stockholm.

I den åtföljande personförteckningen torde många nu levande stockholmare finna sina släktnamn.

Stockholm i september 1920.

A. TIDNER.

Adolf Fredriks Kyrkogata nämnes 1759 S:t Olofs Södra Kyrkogata.

Nr 2 A och 2 B Adolf Fredriks Kyrkogata. Se nr 33 Luntmakargatan!

Nr 5 Ansgariigatan, nr 102 Brännkyrkagatan. Apotekaren Johan Mikael Wirwachs anhöll 1771 att få uppföra ett två våningars stenhus vid Hornskroken och Besvärsgatan. Ritningen visar fasaden med sju fönsteraxlar, brutet tak, ingångsport å husets mitt samt rusticerad bottenvåning. Se Palats och kåkar, första samlingen! Ägare: 1737 handelsmannen N. Smitt, 1744 trädgårdsmästaren P. Bergman, 1747 trädgårdsmästaren E. Ahlgren, 1797 apotekaren Johan Kristoffer Senckpiehl, 1811 ryttmästaren välborne K. A. Roos, 1820 ryttmästaren och bryggaren K. Brandelius, 1821 herrar S. Sjöbeck och S. M. Grahm, 1843 handelsmannen och bryggaren N. Hartman, 1845 fabrikören F. V. Reuszner, 1858 bokbindaren K. O. Hagman.

Apelbergsgatan. Se nr 6 Luntmakargatan, nr 7 Målargatan!

Östra delen av gatan till Holländargatan kallades 1724, 1802, 1834 Rödhårens, även Rödhårans-, Rödhårnsgatan (-gränd). »Den gatan, som herr Soth (assistenten välb. Georg Soth) bor uppå, som är continuation av Luntmakaregatan, heter av gammalt Apelbergsgatan, där Cronhiorth bor, ifrån Oxegatan — av en murmästare, som byggt den gården, som hade rött hår, — Rödhårens gatan men allmänt Sillgatan.» Se Palats och kåkar, första samlingen!

Nr 41 B Apelbergsgatan. Se nr 80 B Drottninggatan!

* * *

Badstugatan nämndes 1648 Berghels-, 1676 Berghällsgatan.

Nr 1 Badstugatan. Se nr 10 Brännkyrkagatan!

Nr 3 Badstugatan, Trappgränd. 1832 anhöll silkesfärgaren A. Lenoir att få uppföra ett stall av tegel.

Nr 7 Badstugatan, nr 4 Tavastgatan. 1772 erhöll Maurits Ströman (tomt 3) tillstånd att bygga uthus och följande år att uppföra ett tvåvåningsstenhus med fyra fönsteraxlar och såsom nu ingång från gården. Andra ägare: (tomt 2) 1734 skoflickaren J. A. Brusk, 1796 (tomt 2 och 3) löjtnanten och handelsmannen A. Torell.

Nr 9 Badstugatan, nr 3 Bellmansgatan, nr 6 Tavastgatan. Vaktmästaren vid kungl. posthuset Joh. Medelplan erhöll 1760 tillstånd att här uppföra ett tvåvåningshus av sten med fem fönsteraxlar och ingång på mitten och lägre fönster i bottenvåningen.

Ansökningen är undertecknad av Joh. Elfström, »verkgesäll hos salig ålderman Körners änka».

Huset har senare förändrats och erhållit den tredje våningen.

Nr 13 Badstugatan, nr 1 Skolgränd. 1761 erhöll murgesällen Karl Nettrin tillstånd att uppföra ett envåningshus med yttertrappa, en dörr och ett fönster och 1778 fabrikören H. M. Furubohm att bygga uthus (vedbod och stall), vilka båda hus torde kvarstå.

Nr 15 Badstugatan, nr 10 Tavastgatan, nr 2 Skolgränd. 1758 anhöll bagaren Samuel Norman att få bygga det ännu bestående huset vid gränden i två våningar med brutet tak och sju fönsteraxlar samt ingång på mitten och 1764 att uppföra vedbodar. Flygeln vid Skolgränd har ännu två våningar och nämnda fönsterindelning och en gammal yttertrappa med två nischer i muren vid det översta trappsteget.

Nr 17 Badstugatan, nr 5 Blecktornsgränd. Anhållan att »vid Övre Badstugatan och Blektornsgränd» få bygga ett envåningshörnhus med port å mitten och tre fönster å ömse sidor samt en gårdsflygel gjordes 1769 av läderhandlaren Erik Söderberg. 1778 erhöll han tillstånd att uppföra en mindre tillbyggnad. Huset har sedan erhållit ytterligare

två våningar. En av dess ägare har varit den sekelgamle boktryckaren Axel Cedergren, född 1804, död 1905.

Nr 19 Badstugatan, nr 4 Blecktornsgränd. 1763 anhöll timmergesällen Erik Skogberg att få bygga ett envåningshus med fem fönsteraxlar och ingång från gårdssidan.

Nr 23 Badstugatan. 1758 anhöll »veberaren» (vedbäraren) Olof Wallberg att få uppföra ett tvåvåningshus av sten med tre fönsteraxlar och ingång på mitten och 1760 denne jämte hans måg Jonas Turén att få göra en större tillbyggnad till det förra i en våning och med fyra fönster till höger och ett till vänster om porten. Det nuvarande huset, en våning högt, har tre fönsteraxlar, prydliga dörrar i inkörsporten, ingång på gaveln och tillbyggnad i två våningar vid gården.

Nr 25 Badstugatan. »Klädrängen» (klädes-) Anders Smedberg fick 1759 bifall till sin ansökan om uppförande av ett envåningsstenhus med två fönster på vardera sidan om inkörsporten. Det kvarstående huset med två våningar, två fönsteraxlar och inkörsport i öster torde vara en del av detta.

Nr 27 Badstugatan. »Klädrängen» Jeremias Tångberg anhöll 1759 om tillstånd att bygga ett envåningshus av sten med inkörsport å mitten och två fönster vid vardera sidan därom jämte sammanhängande gårdsbyggnad. En ritning av 1760, ingiven av densamme, visar frontespis och rusticerat mittparti men har i övrigt ungefär samma utseende. Detta hus utgör måhända bottenvåningen till det nuvarande trevåningshuset.

Nr 29 Badstugatan, nr 22 Tavastgatan. En ritning från 1760 visar ett envåningsstenhus med ingång på mitten och två fönster på ömse sidor, bred frontespis med tre fönster och en vindskupa på vardera sidan. Huset skulle uppföras »på gamle murgesällen Daniel Bomans gård, vilken nu innehaves av dess broders son, murgesällen Anders Fogelberg». Det nuvarande tvåvåningshuset har gamla fyrrutiga fönster med luckhakar i bottenvåningen, port med träomfattning och gamla dörrar med ljusgluggar och skulptur. I väster sammanhänger en gammal tvåvåningsflygel, som har

en prydnadssten inmurad i väggen. I öster är en uthusbyggnad. 1762 anhölls om uppförande av en sådan.

Ägare: (tomt 5) 1733 sjömannen G. Nyman, 1755 stadstjänaren J. Österman, 1764 murgesällen A. Fogelberg; (tomt 15) 1729 murdrängen D. Bohman, 1760 murgesällen A. Fogelberg; (tomt 5 och 15) 1791 slottskanslibetjänten N. Sjöberg.

Nr 12 Badstugatan. Det hus, som Erik Mellberg 1759 erhöll tillstånd att uppföra, hade två våningar och såsom det nuvarande fyra fönsteraxlar men är senare på- och ombyggt. I bottenvåningen är ett till verkstad inrett tunnvälvt rum.

Nr 14 Badstugatan, Bellmansgatan. 1760 erhöll gipsaren Johan Kristoffer Kröger (Krüger) rättighet att tillbygga sitt avbrända hus enligt arkitekten Erik Palmstedts ritning, som visar den nuvarande höjden och fönsteranordningen. 1771 anhöll samme ägare, då gipsmodellör vid kungl. slottet, att få bygga uthus. Andra ägare: 1724 hustru C. Hoffman, 1725 hökaren C. Hagelroth, s. å. borgaren Petter Leerbeck, 1728 tobaksspinnaren A. Emenius, 1799 sjömannen I. Revaldt, 1801 vaktmästaren J. Björkman, s. å. kontrollören vid postverket J. Medelplan, 1813 inspektoren I. Medelplan, s. å. sekreteraren F. G. Scholander.

Nr 20 Badstugatan, nr 1 och 3 Blecktornsgränd. Coopvardicapitain Daniel Ehrenfriedt Zickermann anhöll 1774 att få reparera och påbygga en våning, den andra, på sitt hus. Ritningen visar det nuvarande huset med yttertrappa och sex fönster i bredd, medan det nu har fyra i nedre och tre i övre våningen samt fortfarande brutet tak. I murarna sitta raka ankarjärn. 1726 var skepparen E. Berg ägare, 1758 bryggaren J. K. Kahlbrecht.

Nr 30 Badstugatan. 1792 anhöll vaktmästaren Johan Berggren att få uppföra en mindre stenhusbyggnad på en förut befintlig välvd källare vid Badstugatan och Nygränden. Ritningen visar ett fönster, en dörr, som nu, samt brutet tak och en vindskupa, nu två. 1842 reparerades huset av J. E. Norström, kyrkvaktare vid Kungl. slottskyrkan.

Nr 32 Badstugatan, nr 8 Lilla Skinnarviksgränd. 1744 anhöll skepparen Jakob Blom att få bygga ett hörnhus av sten i två våningar och med fem fönsteraxlar och ingång på mitten. Här står nu ett gammalt trähus med en våning, fyra fönster i bottenvåningen och två ingångar samt sex vindskupor. Möjligen blev byggnadsplanen ändrad.

Nr 34 Badstugatan, nr 1 Lilla Skinnarviksgränd. Murgesällen Johan Drake anhöll 1777 att vid Badstugatan få uppföra ett envåningsstenhus (bagarstuga), förse trähuset, antagligen det vid gatan kvarstående, med nytt tegeltak, lägga tegel i stället för torv på stenhuset vid gränden och att »på lilla byggningen på gården till höger om inkörs- eller ingångsporten få taket med ny torv förbättra.» Vid gränden finns ett mindre tvåvåningsstenhus med ingång från gaveln till den övre våningen, och på gården är ett litet envåningsträhus. Samtliga husen förefalla ganska ålderdomliga.

Nr 5 A Barnängstvärgatan. 1802 fick fabrikören Emanuel Levin tillstånd för uppförande av ett envåningsstenhus med brutet tak, fyra högt belägna fönster och ingångsport därunder samt två fönster på gaveln, 1852 maskinisten A. F. Meurling för »inredning till boningshus i gamla stenhuset». Då tillkommo de två fönstren i gavelröstet. Ägare 1741: trädgårdsmästaren E. Norström, 1770 traktören P. Östberg, 1799 styckjunkaren P. Örtegren, 1811 sockerbagaren G. A. Sundberg.

Nr 2 A Barnängstvärgatan, Tullgårdsgränd. »Fabriqueurerne herrarne Apiarierne» fingo 1758 tillstånd att på detta område uppföra ett envåningshus med två fönster och ingång mellan dem, 1759 Johan Mikael Apiarie mindre gårds- eller verkstadshus, 1767 Hans Reinhold och Karl Apiarie att »vid Hammarbygatan vid Barnängen» uppföra ett fristående boningshus av sten i en våning och med nio fönster på långsidorna och tre på gavlarna, 1781 Karl Apiarius att uppföra ett hörnhus med tre fönster på vardera av de tre sidorna, sammanhängande stall och inkörsport, 1791 Apiarie och son att bygga »hönshus, kalkonhus, ankhus samt gås- eller gäss-

hus». Några av de förstnämnda husen torde finnas om- eller tillbyggda.

Ägare: (tomt 2) 1755 bankokommissarien Krister Robsam, 1758 fabrikörerna K. Robsam och H. & K. Apiarie, 1755 fabrikören D. V. Bröcker, 1806 änkefru A. M. Beckman och mademoiselle C. Wahlberg, 1808 klädesfabrikören K. O. Ihrmark, 1834 d:o F. V. Kugelberg, 1868 d:o E. Steinmetz; (tomt 3) 1750 färgarna Harpel och Brandstedt, 1754 d:o Harpel, 1814 d:o J. Wanselin.

Nr 8 Barnängstvärgatan. Färgaren direktör Lars Vilhelm Wadman sökte 1785 tillstånd att bygga ett stenhus med två våningar, nio fönsteraxlar och yttertrappa, antagligen det kvarstående, som uppgives vara 150 år, och 1871 färgaränkan M. C. Wanselin att inreda ett av boningshusen på gården. Ägare: 1750 färgarna Harpel och Brandstedt, 1754 den förre, 1814 färgaren J. Wanselin.

Basaren å Norrbro. Bron fullbordades 1806, belades s. å. med tuktad sten, den första trafikled i Stockholm, som försågs med sådan. Därefter erhöll 1857 L:a Nygatan dylik stenläggning och 1859 Västerlånggatan.

Basaren, ett envåningshus, som i längd upptog hela Helgeandsholmen och i början av sin tillvaro högt prisades, uppfördes 1838 av ett bolag och uppskattades till 52,500 riksdaler banko. Kronan eller Stockholms stad förbehölls rättighet att inlösa denna butiksbyggnad, i händelse att något beslut om Helgeandsholmens förändring skulle komma att fattas. Basaren ingick snart i stadens sevärdheter. Dels utanför denna, dels i den 1832 anlagda Strömparterren kunde man också få skåda Stockholms förnämsta sprättar, de s. k. »norrbrolejonen». Här hade även demimonden sin tummelplats.

I Basarens norra hörn inrättades av konditorn F. De la Croix ett större kafé, som hölls väl och var mycket besökt ända till slutet av förra århundradet. Under Norrbro och i Strömpaterren hade konditorn A. C. Behrens schweizerirörelse till sin död 1854, då han efterträddes av August Davidson. Se Palats och kåkar, första samlingen!

Bellmansgatan kallas 1652 Högeloffts-, 1723 Högaloffts-gränd och Mariabrunnsgränd, 1727, 1803, 1805 Kempens gränd.

Nr 3 Bellmansgatan. Se nr 9 Badstugatan!

Nr 5 Bellmansgatan. Se nr 16 Brännkyrkagatan!

Nr 11 Bellmansgatan. Se nr 38 Hornsgatan!

Nr 15 Bellmansgatan. Se nr 18 S:t Paulsgatan!

Nr 10 Bellmansgatan. Se nr 8 Tavastgatan!

Nr 12 Bellmansgatan. Se nr 5 Tavastgatan!

Nr 14 Bellmansgatan. Se nr 18 Brännkyrkagatan!

Nr 16 Bellmansgatan. Se nr 23 Brännkyrkagatan!

Nr 18 Bellmansgatan. Se nr 40 Hornsgatan!

Blecktornsgränd kallas 1720 Liktornsgränd.

Nr 1 och 3 Blecktornsgränd. Se nr 20 Badstugatan!

Nr 5 Blecktornsgränd. Se nr 17 Badstugatan!

Nr 13 Blecktornsgränd. Se nr 50 Hornsgatan!

Nr 4 Blecktornsgränd. Se nr 19 Badstugatan!

Nr 6 Blecktornsgränd. Se nr 14 Tavastgatan!

Nr 10 Blecktornsgränd. Se nr 33 Brännkyrkagatan!

Bengt Ekenhjälmsgatan är uppkallad efter underståthållaren Baaz (Baazius), adlad Ekehielm, vilken 1642 här ägde tomter.

Nr 19 och 21 Bengt Ekenhjälmsgatan. 1762 anhöll Bengt Sjöberg att här få bygga. Ägare: 1736 järnbäraren N. Hultgren, 1745 järnbäraråldermannen E. Nyman, 1749 murgesällen B. Sjöberg, 1799 viktualiehandlaren A. Sjöberg, 1877 bryggaren B. E. Sjöberg.

Nr 17 B Bengt Ekenhjälmsgatan. Jonas Halling, murgesäll, fick 1774 tillstånd att bygga ett två våningars stenhus med två fönsteraxlar och sammanhängande trähus och 1861 murgesällen P. Ekholm att revetera trähuset och inmura nya fönsterkarmar och portkarm vid gatan.

Nr 6 Bengt Ekenhjälmsgatan. Ritningen av 1773, då coopvardikaptenen Mattias Wikander var ägare, visar en våning, sex fönstermittlar, hög stenfot och inkörsport till höger genom den. Från 1840 bevarar huset sitt nuvarande utseende. Det ägdes då av fabrikören J. G. Reuszner.

Nr 19 Beridarbansgatan. Se nr 38 Drottninggatan!

Nr 21 Beridarbansgatan. Se nr 40 Drottninggatan!

Nr 23 Beridarbansgatan. Se nr 21 Klarabergsgatan!

Nr 18 Beridarbansgatan. Bryggaren Johan Bång uppförde 1779 den ännu kvarstående stallbyggnaden, sammanhängande med ett förut befintligt gårdshus till vänster. 1819 fick bryggaren J. Blommér tillstånd att uppföra en våning på det gamla gårdshuset inne på gården för spannmålsbodars inredning samt uppsätta tak. Ritningen visar gårdshuset i två våningar, med tre portar, brutet tak och två kupor. Förut fanns brygghus, vagnshus, kolbod och mälthus i bottenvåningen. Dessa och andra gamla byggnader finnas ännu. Huset vid gatan har en övermålad sandstensportal. Ägare: 1736 bryggaren J. Björk, 1756 bryggaren E. Åkerblom, 1760 bryggaren P. Hansen.

Björngårdsgatan hette 1647 Björnegatan, 1709 Fatburbrunnsgatan, 1727 Fatbursgatan. På 1620-talet fanns i nr 2 vid denna gata en »björngård», där förevisningar ägde rum. Den nämnes även 1657 och 1679. Se nr 50 Hornsgatan!

Nr 21 Björngårdsgatan, nr 41 Högbergsgatan. Anna Dumrath, änka efter slottssnickaren J. D., anhöll 1834 att få iståndsätta sitt avbrända hörnhus, som då erhöll sina två våningar och fem fönsteraxlar vid den förra gatan. Huset tillhör nu stiftelsen Josefinahemmet.

Nr 4 Björngårdsgatan, nr 2 Volmar Yxkullsgatan. Ägare:1766 kontrollören J. Zackrisson Hult, 1805 överinspektoren Z. Hult, 1812 sjökaptenen J. V. Bolin, 1857 handl. K. E. Schneidler, 1879 änkefru A. C. F. Schneidler, 1911 Lars Montén.

Blekingegatan nämnes 1674 Holländske kvarngatan, senare, till 1883, Sahlbergsgränd.

Nr 36 Blekingegatan. Se nr 54 Götgatan!

Nr 20 Borgmästargatan. 1854 anhöll K. A. Ljungberg att få reparera de här belägna gamla bonings- och uthusen av trä.

Blå porten. Värdshuset Blå porten, som låg vid ingången till Djurgården, ungefär mitt för Nordiska museet, hade sitt namn efter en närbelägen, blåmålad trägrind, som efterträddes av en präktig järnport, vilken uppsattes under

Oskar I:s regering och bar hans namnchiffer. Ursprungligen hette den Lusthusporten, liksom hela Djurgården ofta benämndes Lustgården. Härom vittnar en skrivelse som Karl X Gustav år 1658 sände arkitekten Jean de la Vallée, och i vilken det heter: »Uppå Valdemarsön skall efter däruppå gjord dessein en lustgård färfärdigas.»

Redan på 1600-talet fanns här ett »skänkeri», som öppnats av munskänken Johan Lüpken. Värdshuset nämnes ofta av den kände historiske samlaren bibliotekarien Karl Kristoffer Gjörwell, vilken hade sin bostad på den närbelägna Kaptensudden vid Djurgårdsbron. Från 1755 till 1806 var Kumlander värdshusets innehavare. Stället besöktes ofta av Gjörwell, som särskilt synes ha fäst sig vid lokalen nr 8, vilken han i sina brev flera gånger nämner, t. ex. 1799: »åto en kleines ländliches Mahl uti n:o 8», och 1800: »kl. 12 stodo vi på gården hos Kumlander. Huru lycksaligt att få sitta i n:o 8, få en sup, en abborre och äta vår lilla måltid och dricka vårt lilla kvarter uti tvenne runda timmar. Dagens skål och lösen var: Lagom och länge.» Kumlanders efterträdare hette Klingberg, som överlät värdshuset till sin svärson, musikdirektören de Broen, även innehavare av Djurgårdsteatern.

På 1860-talet innehades Blå porten av en mamsell Hellström och sedan av källarmästaren Blag, vilken efter värdshusets förintelse genom eldsvåda den 29 maj 1869, en tid innehade Akademiska föreningens i Lund restauration.

Många glada minnen voro förknippade med Blå porten, som en gång var Djurgårdens mest eleganta och besökta värdshus.

Detta bestod i början av en, sedermera av två med balkonger försedda byggnader. Den, som låg närmast porten, användes företrädesvis vid enklare tillställningar och inrymde på nedre bottnen den egentliga källarlokalen. I vardagslag var här ganska tyst och stilla, men vid högtidligare tillfällen, särskilt varje 1 maj, voro alla rummen och framför allt den stora källarsalen i bottenvåningen till trängsel fyllda av glada och upprymda gäster.

Värdshuset stod högt i anseende ej mindre för sina stuvade

abborrar än för sina vackra uppasserskor, vilka på 1830-talet buro små nätta bindmössor.

På tal om dessa mössor kan anföras en liten rörande berättelse. En gammal tjänsteman, som äktat en av dessa flickor, vilken på äldre dagar blivit stridslysten och trätgirig, skall vid ett av hennes utbrott hava framtagit och visat henne en sådan som minne bevarad mössa. Åsynen härav säges så hava inverkat på henne, att hon efter den dagen blev en mild och undergiven maka.

Skalden Johan David Valerius hörde ock till dem, som i en senare tid besökte och prisade Blå porten, vilket framgår av följande strof:

»Jag hör väl nämnas då och då
den höga Ottomanska porten
men känner väl en *blå*
och alla vägar där i orten.»

Bondegatan kallas 1674 Åkaregatan.

Nr 9 Bondegatan. Kamreraren i kammarkollegium K. Törnquist anhöll 1847 att få tegelrevetera byggningen åt gatan, då Stora Bondegatan.

Nr 30 Bondegatan. Coopvardistyrmannen Gustav Lang erhöll 1769 tillstånd att bygga ett envåningsstenhus med två flyglar och två fönster å ömse sidor om porten vid gatan och 1776 att påbygga en våning. 1906 begärde korvfabrikören H. Westbeck att få reparera gathuset »med bibehållande av dess gamla utseende».

Nr 32 Bondegatan. Se nr 20 Södermannagatan!

Nr 34 Bondegatan. Se nr 19 Södermannagatan!

Nr 40 och 42 Bondegatan. Se nr 38 Nytorgsgatan!

Nr 44 Bondegatan, nr 31 Nytorgsgatan. 1777 anhöll sejlaråldermannen David Schuster att få verkställa en envåningsstenhustillbyggnad vid ett förut varande trähus. Båda husen torde vara i behåll. Ägare av tomtdelar: (nr 2) 1754 sejlarmästaren C. Ranft, 1810 d:o G. Norman; (nr 3) 1734 klädesmakaren J. K. Kirchbach, 1775 fabrikören J. Nordström, 1786 D. Schuster, 1810 sejlarmästaren G. Norman; (nr 4) 1734 visitören H. Mörk, 1755 överskärargesällen F. Nyberg.

Nr 50 Bondegatan. Trähuset reparerades 1851 av viktualiehandlaren J. Öberg. 1754 var klädesfaktor K. Rampe ägare av tomten nr 6, 1790 överskärarmästaren Hansson Ekman, 1803 fröken Anna von Nieroth, 1804 klädesfabrikören K. F. Spångberg, 1813 kardfabrikören K. M. Stolpe. Tomten nr 5 ägdes 1743 av trädgårdsmästaren A. Edman, 1756 valkaren Jakob Söderström, 1776 sjömannen O. Kuhlman, 1799 skeppstimmermannen A. Ekholm, 1833 polisgevaldigern M. M. Modée, varefter tomterna hade gemensamma ägare.

Nr 90 och 92 Bondegatan. Överskäraren Petter Kinman fick 1759 tillstånd att här uppföra ett envåningshus av sten med sju fönster och inkörsport å mitten vid gatan. Huset återfinnes möjligen helt eller delvis bland de å tomten befintliga. Ägare: var 1825 fabrikören K. F. Hornberg.

Nr 18 Borgmästargatan. Se nr 104 Skånegatan!

Brunkebergsgatan nämnes 1733 Odensgränd, 1748 Krukomakaregränden, 1870 Odensgatan.

Nr 5 Brunkebergsgatan. Se nr 34 Drottninggatan!

Nr 7 Brunkebergstorg. Se nr 12 Lilla Vattugatan!

Nr 9 Brunkebergstorg, nr 24 Drottninggatan. 1760 erhöll kryddkrämaren Johan Henrik Bolin tillstånd att bygga på sitt hus vid Drottninggatan, vilket då erhöll fyra våningar, 1767 åldermannen Arvid Carlbom att göra en påbyggnad, 1787 kryddkrämaren Anders Bolin Hend:son att bygga mindre gårdshus, 1812 köpmannen Anders Petter Söderberg att bygga det södra gårdshuset enligt ritningen i två våningar och med tolv fönsteraxlar. Huset vid torget med sin välvda portal var sedan år 1800 uppfört av kryddkrämaren Anders Bolin. Gårdshuset vid Drottninggatan torde hava äldre ursprung än från 1787.

Som ägare nämnas: 1727 kryddkrämaren E. Rahm, 1763 assistenten J. Åbrandt, 1804 kvartermästaren A. B. Bolin. Se Palats och kåkar, första samlingen!

Nr 13 Brunkebergstorg, 2 Stora Vattugatan. Sockerbruksägaren Erik Dybeck anhöll 1801 att vid gatan få uppföra ett stenhus i fyra våningar (nu tre) med nio fönsteraxlar

såsom nu och inkörsport på husets mitt och 1831 att vid torget uppföra det nuvarande fyrvåningshuset med den välvda och med joniska kolonner försedda portalen. 1857 undergick huset vid gatan och 1873 huset vid torget förändringar. Ägare: 1730 gardeskarlen Jeppe Smedberg, 1761 sadelmakaren G. Brusell.

Nr 22 Brunkebergstorg. Se nr 19 Norra Smedjegatan!

Brunnsgatan hette 1658 Sågaregatan, 1702, 1729 Stakens gränd.

Nr 9 Brunnsgatan. 1853 anhöll målarmästaren K. V. Berlin att få verkställa en två våningars påbyggnad. Gatan nämnes då Stakens gränd. Från gatan är nedgång till en källare med fyra stora kryssvalv, vilka i rummets mitt uppbäras av en stenpelare. Källaren har vid gatan ett fyrrutigt fönster och gamla dörrar av järn med kraftiga beslag och gångjärn. Ägare: 1718 sjömannen S. Kristoffersson, 1751 skoflickaren P. Ström, 1752 skomakaren K. Gasse, 1763 vaktmästaren K. G. Lindberg, 1770 stallbetjänten P. Eklund, 1794 drängen E. Bergholm, 1811 spannmålsmätaren E. Lindström, 1831 jungfru U. C. Lindström.

Nr 23 Brunnsgatan. Fältväbeln Petter Roos erhöll 1753 medgivande att här uppföra ett hus i två våningar med port till höger, vaktmästaren vid tullkammaren Johan Elfgren 1800 att uppföra ett hus i tre våningar med port till vänster såsom nu och 1820 G. Kjellström att uppföra två »boningshus för mindre bemedlade» i två våningar samt 1851 ryttmästaren G. Brander att påbygga de tredje våningarna. Dessa långa gårdshus innehålla bostäder av dels ett rum och kök, dels endast ett rum, av vilka några äro försedda med öppna spisar. Ägare: (tomten 14) 1725 resemunkocken M. Streicker, 1743 skomakaren J. Malmberg, 1784 vaktmästaren O. Hillgren, 1794 ullkammaren J. Elfgren, 1804 kamreren N. P. Lundberg, 1811 ståndrabanten J. Mård, 1820 dennes stärbhus, s. å. ryttmästaren K. Brander; (tomten 15) 1723 visitören E. Sahlström, 1741 mönsterskrivaren A. Bolin, 1783 madame A. C. Rosenberg, 1807 kamreraren N. P. Lundberg.

Nr 1 Bryggargatan, nr 53 Drottninggatan. Efter tillstånd 1755 uppförde fabrikören J. Boman huset i tre våningar med femton fönsteraxlar och frontespis, brutet tak och kupor.

Nr 7 Bryggargatan. 1751 anhöll vaktmästaren S. Wijdbohm att här få bygga ett tvåvåningshus med särskild inkörsport och 1755 densamme, vaktmästaren i slottskansliet Stachard Widbom, att få uppföra ett hus i två våningar med port till vänster såsom nu. 1769 fick ägaren, advokatfiskalen i kammarrevisionen Karl Magnus Bromell, tillstånd att förändra huset. Ritningen visar två portar (de båda ovannämnda) och sju fönstermittlar såsom nu. 1796 begärde målaren Florens Peter Wahlberg att få uppföra en verkstadsbyggnad med vagnshus och bagarstuga, vilken huslänga, den västra, ännu kvarstår. I portgången vid gatan äro två kryssvalv, det östra gårdshuset, som fanns 1769, har en yttertrappa av sandsten med svängda sidostycken.

Nr 9 Bryggargatan. Se nr 14 och 16 Klara Norra Kyrkogata!

Nr 2 Bryggargatan. Se nr 55 Drottninggatan!

Nr 8 A och B Bryggargatan. Se nr 18 Klara Norra Kyrkogata!

Brännkyrkagatan hette förr Stora Badstugatan från Södermalmstorg till Ragvaldsgatan, fortsättningen Besvärsgatan till Ansgariigatan och Hornstullsgatan till Liljeholmsviken.

Nr 1 Brännkyrkagatan, nr 4 Södermalmstorg. Huset hade 1760, då det påbyggdes av notarien Eklund, samma fönsterindelning som nu. Det hade året förut brunnit.

Nr 3 Brännkyrkagatan uppfördes 1760 av assessorn Åke Henrik Freser i fyra våningar med samma port- och fönsteranordning och med brutet tak som nu. De båda sammanhängande flyglarna, kryssvalven i portgångarna och inkörsportens sandstensomfattning med droppar vid sidorna torde vara samtida. 1753 var presidenten friherre Erland Broman tomtägare.

Nr 5 Brännkyrkagatan. 1775 anhöll köpmannen J. M. Edberg att få uppföra ett hus i tre våningar och med tre fönsteraxlar och två breda portar. Ombyggnad med ändrad port- och fönsterindelning samt påbyggnad av en våning skedde 1882. Kryssvalven i bottenvåningens butik, förut

inkörsport, härstamma från den första byggnadstiden. I de antagligen lika gamla flyglarna finnas även valvbågar, kryssvalv och grova gångjärnshakar.

Nr 7 Brännkyrkagatan. På gården är ett stall med tunnvälvt tak och ett magasin med tunn- och kryssvalv. De nedre delarna av dessa ålderdomliga hus härstamma delvis från 1757, då bryggaren Konrad Kahlbrecht begärde tillstånd att uppföra ett gårdshus, sammanhängande med stall- och brygghus, som funnos förut.

Nr 13 Brännkyrkagatan, nr 4 Ragvaldsgatan. 1737 anhöll kungl. maj:ts hovtrumpetare Petter Wisingh att få bygga ett stenhus i tre våningar i Besvärsbacken, det ännu kvarstående huset. År 1760 erhöll bagaren Andreas Otto tillstånd att företaga förändringar i huset vid Ragvaldsgatan, vilket då hade två våningar. Husen äro senare påbyggda. Även gårdshusen vittna om en ansenlig ålder. Senare ägare: 1791 brukspatronen H. Wohlgenau, 1818 sockerbruksidkaren M. Smålander, 1832 sejlaråldermannen K. G. Probst, 1851 apotekaren V. A. Freundt.

Nr 15 Brännkyrkagatan (nr 32 Hornsgatan, nr 7 Maria Trappgränd). Tobaksfabrikören Hans Apelgren erhöll 1784 tillstånd att uppföra huset i Besvärsbacken. Ritningen visar ovan den höga källarvåningen med gluggar två våningar och brutet tak. 1762 var byggningsbokhållaren, sedermera assistenten Johan Widman ägare och företog en nybyggnad vid Besvärsgatan.

Andra ägare: repslagaren E. F. Nyman 1737, bagaren E. Nyman Fredriksson 1760, kungl. sekreteraren P. Fredriksson och direktören P. G. Fast 1793, köpmannen T. A. Aspelin 1809, firman Brinck, Hafström och komp. 1860.

Nr 19 Brännkyrkagatan. Se nr 36 Hornsgatan!

Nr 23 Brännkyrkagatan, nr 16 Bellmansgatan. Handelsmannen Arvid Hasselquist erhöll 1760 tillstånd att uppföra ett stenhus vid Breda gränd och Besvärsgatan i två våningar och med 5 fönsteraxlar och 1765 att här bygga ett envåningsstenhus med 5 fönsteraxlar. 1791 anhöll kramhand-

laren Johan Petter Lindvall att få om-, till- och nybygga gathusen.

Nr 27 Brännkyrkagatan. Se nr 48 Hornsgatan!

Nr 33 Brännkyrkagatan, nr 10 Blecktornsgränd hade 1843 ungefär samma utseende som nu. Det ägdes då av viktualiehandlaren J. Öberg, 1766 av handlanden O. Falk, 1794 av änkefru M. C. Ekerman, 1810 av stolmakarmästaren M. Falkberg, 1823 av sidenfabrikören A. Berger.

Nr 63 Brännkyrkagatan. Se nr 74 Hornsgatan!

Nr 67 Brännkyrkagatan. Se nr 80 Hornsgatan!

Nr 79 och 81 Brännkyrkagatan. Se nr 92 Hornsgatan!

Nr 107 och 109 Brännkyrkagatan (f. d. nr 4 Hornstullsgatan). 1838 fanns stenhuset såsom nu med ett fönster på gaveln och ingång till salubod från gatan. Då anhöll bomullsfabrikören J. P. Levin att få företaga en tillbyggnad i öster samt uppföra ett skjul i fortsättningen med inkörsport mellan stenhuset och detta, vilket sedan ersatts med ett trähus. 1726 var sillpackaren J. Sander ägare, 1758 skoflickaren N. Öberg, 1770 timmermannen A. Zetterberg, 1815 övergevaldigern J. M. Titz.

Nr 113 och 115 Brännkyrkagatan (f. d. nr 1 Hornstullsgatan). Åkaren Johan Friberg erhöll 1776 tillstånd att här uppföra ett mindre envåningsstenhus med två fönster och ingång mellan dem och följande år att bygga ett tvåvåningshus med tre fönsteraxlar, vilket torde vara det på gården befintliga, i senare tid tillbyggda. 1810 anhöll kronoinspektoren vid Ladugårdslands kronobränneri Nik. Lönnerberg att här få verkställa reparationer. Det uppgives, att en krog, »Mor på tunnan», varit belägen här. Ägare: 1757 hökaren J. Berg, 1762 hökaren Anders Wittenberg, vilken begärde tillstånd att bygga.

Nr 2 Brännkyrkagatan. »Repslagaren på Kungsholmen Gottfrid Marlo» erhöll 1741 tillstånd att här uppföra ett stenhus i två våningar med två ingångar. Den östra förstugan är försedd med kryssvalv. Portklappen utgöres av en bakåtböjd människofigur. Huset har senare på- och

tillbyggts. Egendomen nämnes 1612 »Badstugugården på Södermalm».

Ägare: 1612 Anders Larssons änka, s. å. sonen Lars Andersson, s. å. dennes svåger Reinholt Böckman, 1617 den senares svåger räntmästaren Mårten Wewitzer, adlad Rosenstierna, gift med Beata Böckman, 1618 borgmästaren Olof Andersson, 1628 dennes änka, Maria Nilsdotter, hennes barn och styvbarn, s. å. hennes »svåger och systerman» bryggaren Jakob Feijff, som här utövade sitt yrke och 1647 sålde egendomen till friherre Louis De Geer, 1652 dennes arvingar.

Det bebyggda området köpte drottning Kristina och gav 1652 grevinnan Ebba Brahe i julklapp. Efter grevinnans död 1674 ärvdes det av hennes son riksrådet greve Pontus Fredrik De la Gardie, övergick sedan genom köp 1682 till överste marskalken greve Johan Gabriel Stenbock och strax efteråt till fältmarskalken greve Otto Vilhelm von Königsmarck. Efter dennes död 1688 ärvdes det av hans syster Beata Elisabet, gift med nämnde P. F. De la Gardie. Då denne 1692 avled, blev hans änka åter områdets och husets ägarinna till sin död 1724, då egendomen ärvdes av dotterdottern Hedvig Kristina Stenbock, som var gift med riksrådet greve Arvid Posse, vilken dog 1754, varefter den innehades av hans arvingar. Senare ägare: 1760 (tomt 1) köpmannen A. H. Gemnich, 1769 denne och övriga intressenter i det Lohiska sockerbruket; (tomt 1 och 2) 1795 brukspatronen J. Gödecke.

Nr 8 Brännkyrkagatan, nr 1 Ragvaldsgatan, nr 11 Söder Mälarstrand. 1713 erhöll kommissarien Karl Henrik Wattrang tillstånd att bygga ett stenhus i tre våningar med såsom nu fyra fönsteraxlar och trappa åt sjösidan. 1759 företog färgaren P. Ek reparationer och 1788 uppförde färgaren Olof Berg tre sammanhängande hus vid Ragvaldsgatan, det norra med fyra våningar och fem fönsteraxlar, det mellersta med motsvarande tre och sju och det södra med tre och fem eller såsom nu med tillsamman sjutton fönsteraxlar. Senare hava husen förändrats genom på- och tillbyggnader.

Nr 10 Brännkyrkagatan, nr 1 Badstugatan. 1739 erhöll sockerbruksmästaren H. P. Berkenkamp tillstånd att uppföra hörnhuset i två våningar och 1781 köpmannen J. Winstedt att tillbygga huset, som fick tre våningar i hörnet, två våningar längre upp och en våning längst upp i backen. Senare om-, på- och tillbyggnader hava företagits. Ägare var 1724 bagaren J. Kossonoffsky, 1737 sockerbruksmästaren H. P. Berkenkamp, 1767 fabrikören G. Stephani, 1793 färgaren H. Holm, 1836 färgaren J. Wanselin.

Nr 14 A och B Brännkyrkagatan, nr 6 Maria Trappgränd, nr 1 Tavastgatan. 1759 anhöll handelsmannen och bryggaren Petter Kristiansson Hansson att här få bygga ett stenhus med tre våningar och högre upp i backen med två våningar.

Efter den svåra brand, som den 19 juli nämnda år hemsökte Maria kyrka och angränsande trakt, skonades de i detta kvarter, Höga loftet, belägna husen. Här hölls sedan gudstjänst och bereddes bostäder åt prästerna, varför byggnadskomplexet än i dag kallas Prästgården. Se Palats och kåkar, första samlingen, sid. 61 och 157! Andra ägare: 1722 skoflickaren M. Strengberg, 1731 kocken N. Tippel, 1745 skomakaren K. Möller, 1749 skräddargesällen A. Berggren, 1779 sidenfabrikören C. Jung, 1783 sjökaptenen M. Forsberg, 1817 fabrikören A. M. Talén.

Nr 16 Brännkyrkagatan, nr 5 Bellmansgatan, nr 3 Tavastgatan. 1762 företog postdragaren Johan Medelplan, ägare sedan 1751, här en nybyggnad. 1832 anhöll köpmannen Th. A. Aspelin att på en trädgårdstomt i hörnet av Maria Brunnsgränd och Besvärsbacken få uppföra en fabriksbyggnad av sten att begagnas till malning av snus. 1864 och 1866 företog snickarmästaren S. E. Låstbom ändringar, och 1885 förändrades fasaden vid Brännkyrkagatan av kanslirådet E. J. Kolmodin.

Nr 18 Brännkyrkagatan, nr 14 Bellmansgatan. Tunnbindaren Lars Westerling erhöll 1755 tillstånd att bygga ett tvåvåningshus av sten med fyra fönsteraxlar och ingång

från gaveln. Huset är möjligen något av de här kvarstående, ehuru senare förändrat.

Nr 20 Brännkyrkagatan. 1767 var stenhuggarmästaren Johan Pettersson Blom »sinnat att uppbygga av sten uppå sin brända tomt ett två våningars stenhus» med port på mitten och rusticerad omfattning såsom nu. De prydliga träportarna härstamma möjligen från den tiden, likaså de kvarsittande fönsterluckhakarna och fönsterbeslagen i bottenvåningen. Huset har senare tillbyggts.

Nr 22 Brännkyrkagatan uppfördes efter 1759 givet tillstånd i två våningar och med 3 fönster i bredd och ingång i väster av vaktmästaren vid »generaltullarrendesusitet» (societeten) Rönnerberg och har bevarat sitt utseende.

Nr 24 Brännkyrkagatan, nr 2 Ugglegränd. Sjökaptenen Joakim P. Wiborg erhöll 1765 tillstånd att här uppföra ett envåningsstenhus med två ingångar bredvid varandra på husets mitt och ett fönster på vardera sidan av dem. De små fönstren i bottenvåningen äro försedda med gamla beslag och hakar.

Nr 32 Brännkyrkagatan, nr 17 Tavastgatan. 1762 anhöll skräddaren M. Beckström att här få bygga antagligen hörnhuset vid Besvärsgatan, och 1779 begärde fabrikören Jonas Wingstedt att få tillbygga hörnhuset å ömse sidor i två våningar, såsom husen nu hava.

Nr 66 Brännkyrkagatan. Traktören P. Nystedt anhöll 1822 att här få uppföra ett två våningars stenhus med nuvarande fönsterindelning och ingång på mitten, antagligen såsom nu från gårdssidan. Det kvarstående huset har endast en våning.

Nr 68 och 70 Brännkyrkagatan. Packhuskarlen (järnbäraren) Andreas Ström anhöll 1765 att här få bygga ett tvåvåningshus med tre fönsteraxlar och inkörsport i öster. Det nuvarande huset, som uppkommit genom tillbyggnad, har sex fönster i bredd och liksom det förra brutet tegeltak. Portomfattningen är av trä, och dess kälade överstycke vilar på konsoler.

1853 ägdes huset av fabrikören E. Unge. Det härmed sammanhängande nr 70, vilket har en enklare portomfattning, fick sedan 1888 samma ägare, fru S. V. Unge. I den kringbyggda gården äro alla husen försedda med brutna tegeltak och kupor.

Nr 72 Brännkyrkagatan (Hargränd). 1862 reparerades huset av K. A. T. Holmgren. 1762 anhöll N. Holm, buldanvävargesäll, att här få bygga.

Nr 74 Brännkyrkagatan (Hargränd). 1865 företog handlanden F. O. Holmgren på- och tillbyggnad.

Nr 102 Brännkyrkagatan. Se nr 5 Ansgariigatan!

Nr 104—112 Brännkyrkagatan. 1801 erhöll slaktaren Johan Sallander tillstånd att uppföra ett större envåningshus samt såsom flyglar vagnshus, stall, vedbodar, körlider m. m. Ritningen visar för övrigt en stor gård med trädgård i mitten. Några av dessa hus torde kvarstå.

Nr 116 Brännkyrkagatan. År 1815, då polisgevaldigern A. G. Engström anhöll att få göra förändringar i huset, hade det såsom nu två våningar, brutet tak och nuvarande fönsterindelning. Andra ägare: 1761 vävaren E. Hjulström, 1773 köpmannen A. M. Manström, 1777 fabrikören K. M. Schönmeyer, 1836 änkefru F. R. Schagerström.

* * *

Nr 10 Danviksgatan. Liljeholmens stearinljusfabrik. En nybyggnad av sten i två våningar och med 5 fönstermittlar och yttertrappa å husets mitt uppfördes 1757 av kammarherre Karl Broman, som här beredde sig en s. k. malmgård. Den nuvarande huvudbyggnaden överensstämmer ganska väl med ritningen av 1770, vilken framställer huset i två våningar, med brutet tak, tolv fönster i bredd, frontespis med ett fönster samt licener, vilka nedtill äro rusticerade liksom omgivningen av huvudingången. Över denna läses: »Lars Johan Hierta, fabrikens grundläggare, bodde här 1842

—1848.» Ägare: (tomten 3) 1733 hovmästaren Filip Happ, 1751 sockerbruksmästaren H. Ph. Berkenkamp, 1754 färgaren G. Reüman, 1770 d:o K. G. Hofving, 1817 fabrikören J. K. H. Mesch, 1833 fabrikörsänkan H. J. Wahlström, 1836 läderhandlaren E. V. Dandernell, 1841 kungl. sekreteraren L. J. Hierta; (tomten 1) 1724 färgaren Kristian Frauendorff, 1750 fabrikören N. Grundberg, 1767 köpmannen J. A. Kantzou, 1781 fabrikören H. Hebbe, 1803 skönfärgaren J. Wahlström; (tomterna 1 och 2) 1833 klädesfabrikören K. A. Hornberg, 1837 färgaren E. O. Törnebohm, 1858 köpmannen L. J. Hierta.

David Bagaresgatan. 1683 nämnes David Bagares gränd, 1780 David Bagares backe. Se Palats och kåkar, första samlingen!

Nr 15 David Bagaresgatan. Bryggaren Karl Johan Wier uppförde efter 1756 erhållet tillstånd det ännu kvarstående huset i två våningar och med den nuvarande port- och fönsteranordningen. 1859 gjorde urfabriksidkaren G. V. Linderoth anhållan om tillstånd för uppförande av den tredje våningen. Då tillkom även det brutna taket med de sex vindskuporna.

Nr 17 David Bagaresgatan. 1776 anhöll silverpoleraren vid guldsmedsämbetet Johan Enroth att få reparera sitt envåningshus, vilket ännu står kvar med brutet tak och de ursprungliga tre kuporna. Den fjärde, över porten belägna, är yngre. Även gårdsbyggnaderna äro ansenligt gamla. På 1800-talet skall en brännvinskrog, »Mittens krog», här hava varit inrymd. Tvenne andra krogar uppgivas hava legat i närheten öster och väster härom.

Nr 22 och 24 David Bagaresgatan. Se nr 2 Johannesgatan!

Drottninggatan nämnes 1637 och 1643 Stora Stråkgatan, som kallas Drottninggatan, det senare året även Stora Nya Stråkegatan.

Nr 1 och 3 Drottninggatan, nr 22 Strömgatan, nr 2 Rosenbad. Bondeska palatset. I kvarteret Rosenbad, som nu upptages av ett större affärs- och bankhus, vilket även inrymmer en finare restauration med kvarterets namn, lågo för ej länge sedan Bondeska palatset och Bondeska husen. Det förra, som var grevligt, nämndes nr 22 Strömgatan och 1

vid Drottninggatan, de senare, friherrliga, 22 Strömgatan och 2 Rosenbad, nr 3 Drottninggatan. Dessa båda hus hade anspråkslösare utseende.

Palatsets vackra fasad åt Norrström var, såsom mången ännu minnes, prydd med en praktfull rad av joniska kolonner, som uppburo en fronton. I det nuvarande husets sydöstra hörn är i relief anbragt en bild av dess föregångare jämte en inskription och årtalen 1789—1898, vilka åsyfta det rivna palatsets tillvaro, och 1899—1902, under vilken tid den nya byggnaden uppfördes. Det var riksrådet och riksmarskalken greve Karl Bonde, som 1787 började grundläggningen till det ståtliga palatset, en av det gamla Stockholms vackraste byggnader. Det skulle tjäna till stadsresidens för greven, sedan den av hans farfarsfar, riksskattmästaren friherre Gustav Bonde, på 1660-talet uppförda praktbyggnaden på andra sidan strömmen övergått till Stockholms stad och blivit dess rådhus. År 1789 började bygget bedrivas med större raskhet efter ritningar av professor Erik Palmstedt.

Det närliggande hörnhuset vid Rosenbad och nr 3 Drottninggatan uppfördes samtidigt av den rike ryttmästaren David Hildebrand, som ägde Eriksberg, Södermanlands präktigaste herresäte. Då Hildebrand 1791 avled, ärvdes såväl detta gods som de båda sistnämnda husen, vilka jämte Eriksberg utgjorde ett fideikommiss, av sonen David Gotthard och vid dennes död 1808 av systersonen friherre Carl Carlsson Bonde, vilkens sonson med samma namn erhöll tillstånd att samtidigt med försäljandet av det grevliga Bondeska palatset försälja de Bondeska husen.

År 1791 dog riksmarskalken greve Karl Bonde. Palatset ägdes sedan av sonen greve Gustaf Trolle-Bonde, ägare av Trolleholm i Skåne, känd konstsamlare och mecenat, »den blinde excellensen», såsom han allmänt kallades efter förlusten av synförmågan. Vid palatsets förestående rivning beboddes det av dennes brorsons grevinna, Julie Banér, som ägde hälften därav, och överstekammarjunkaren Gustaf von Rosen, som genom köp kommit i besittning av den andra delen.

Namnet Rosenbad säges hava uppkommit därav, att brudar i en där fordom belägen badinrättning före den högtidliga klädseln plägade taga ett bad i med rosenolja bemängt vatten.

Nr 11 Drottninggatan. Se nr 23 Jakobsgatan!

Nr 21 A och B Drottninggatan. Se nr 15 och 17 Lilla Vattugatan!

Nr 33 Drottninggatan. 1777 fick slottsbyggmästaren A. U. Kirstein tillstånd att med en våning, den fjärde, tillöka huset och 1853 demoiselle Martina Edbergh genom förmyndaren Ad. Alexandersson att förändra detsamma.

Ägare: 1742 kommerserådet E. Broman, 1748 kammarrådet L. J. Adlerstedt, 1759 hovrättskommissarien H. Nybohm, 1781 fru A. H. Kröger, 1790 mademoiselle A. S. Hageman, 1796 kommerserådinnan S. C. Brandenburg, 1822 köpmannen J. Edberg, 1853 mamsell M. G. Edbergh.

Nr 37 Drottninggatan. 1751 anhöll snickaråldermannen Mikael Lindberg att få uppföra huset i två våningar och 1757 att få »reparera sitt hus och sätta en våning uppå». Ritningen visar fyra våningar och inkörsport såsom nu.

Nr 39 Drottninggatan. 1820 erhöll slaktaråldermannen Anders Lyckman tillstånd att påbygga gårdshuset en våning, 1846 tandläkaren Karl Friedrich Biehlié att få bygga den fjärde våningen å gathuset, vars port har kalkstensomfattning med skarp profil. Ett äldre kryssvalv finnes i portgångens innersta del och i gårdssidans vägg en rak ankarslut samt hakar efter borttagna fönsterluckor. Ägare: 1797 kaptenlöjtnanten greve De la Gardie, 1799 konsuln A. av Uhr, 1799 assessorn D. Heijkenskiöld, 1849 guldsmedsåldermannen G. Folcker.

Nr 41 Drottninggatan, nr 14 Klara Östra Kyrkogata. 1751 erhöll excellensen och riksrådet friherre Nils Palmstierna tillstånd att uppföra stall, vagnshus m. m. vid den sistnämnda gatan. Byggnaden står kvar. 1787 anhöll lagmannen Jonas Odhelius att få förändra taket på huset vid Drottninggatan, 1840 kammarrättsrådet M. Rosén att göra en påbyggnad å den ännu befintliga södra flygeln vid Drottninggatan och 1857 I. Maria von Wright, född Heijkenskiöld, att få förändra bottenvåningen vid denna gata. Även senare hava ändringar skett.

Nr 45 Drottninggatan, nr 48 Klarabergsgatan. 1748 beviljades tillstånd för excellensen och riksrådet baron A. von Höpken att företaga påbyggnad vid Drottninggatan och nybyggnad vid Bergsgränden. Vid den förra erhöll huset sin tredje våning med samma fönsterindelning och rusticerad bottenvåning som nu. 1835 gjorde grevinnan Anna Taube, född Strokirch, ansökan om tillstånd för uppförande av en uthusbyggnad och 1845 densamma för tillbyggnad vid Klarabergsgatan. Ritningen visar där samma fönsterindelning som nu och den rusticerade gaveln, försedd med pilastrar i röstet. Ägare: 1744 inspektoren K. Holm, 1753 presidenten friherre Erland Broman, 1756 kammarherren A. De Geer, 1832 hovrättsrådet J. Vretman.

Nr 53 Drottninggatan. Se nr 1 Bryggargatan!

Nr 55 Drottninggatan, nr 2 Bryggargatan. 1760 anhöll Fr. Lund att få uppföra hörnhuset i två våningar med 7 fönsteraxlar. 1855 gjorde generalmajoren G. Edenhjelm ansökan om förändring av bottenvåningen och tillbyggnad av den tredje våningen. Även senare ombyggnader hava företagits.

Ägare: 1752 änkan C. Backman, 1761 källarmästaren K. Roland, 1762 riksrådet friherre F. U. Sparre, 1777 guld- och silverarbetaren I. Sauer, 1805 kornetten H. Zidén, 1811 överinspektoren D. G. Nescher, 1854 generalmajoren G. Edenhjelm.

Nr 69 Drottninggatan (Tunnelgatan). Traktören Hindrich Björkholm erhöll 1778 tillstånd att verkställa om- och påbyggnad av det äldre hörnhuset. Det nya erhöll då två våningar och samma fönsterindelning vid Drottninggatan som nu och antagligen den vackra portgången med rundbågar, pilastrar och kryssvalv. 1868 företog kaptenen Erik Skotte en påbyggnad, varvid fasaden erhöll fyra våningar. I husets västra del vid Tunnelgatan (Skvalbänken) var en större välvd inkörsport, ännu utvändigt markerad. Tvenne valvbågar, som tillhört densamma, finnas ännu kvar i den nuvarande butiken. Senare har huset bekommit sin femte våning.

Nr 75 Drottninggatan, nr 7 Vallingatan. 1757 uppförde tobaksmanufakturisten Jöns Sahlsten hörnhuset i tre våningar, 1766 tobaksmanufakturisten Karl J. Ljungström det norra huset vid Drottninggatan i två våningar, varvid båda husen erhöllo gemensam ingångsport såsom nu, och 1816 ombyggde traktören S. Sunnerdahl hörnhuset, som jämte grannhuset fick elva fönsteraxlar i olika höjd och fyra våningar.

Nr 77 Drottninggatan. 1742 byggde hökaren Johan Lindberg här ett envåningshus, och 1789 uppförde hökaren P. Åkerblom andra våningen, av det nu rivna huset, i vilket skalden K. J. L. Almquist föddes. Se Palats och kåkar, första samlingen!

Nr 79 Drottninggatan, nr 17 Kammakargatan. Hörnhuset vid Drottninggatan uppfördes av Susanna Ritou efter tillstånd av år 1819 i tre våningar och såsom nu med rusticerad bottenvåning och samma fönsteranordning. Följande år byggdes uthus. 1848 uppfördes huset vid den senare gatan i samma höjd som hörnhuset av Samuel Ritou. 1874 påbyggdes husen. Detta hus har inrymt en del av Nordiska muséets samlingar. Ägare: 1778 bagaren Johan Ritous änka, s. å. bagaråldermannen Erik Westman, 1819 bagaränkan Anna Ritou, 1861 bryggaren K. Z. Titz.

Nr 8 Drottninggatan. Se nr 21 Jakobsgatan!

Nr 14 Drottninggatan, nr 3 Karduansmakargatan. Frimurarorden erhöll 1789 tillstånd att på den förut kommerserådet P. Printzskiöld tillhöriga egendomen uppföra ett ännu befintligt vagnshus, stall m. m. inne på gården. Ägare: 1750 grevinnan E. M. Gyllengrip, 1756 landshövdingen friherre K. G. Cronhiorth, 1775 rådmannen Paul Prinzell, 1785 Frimurarbarnhuset, 1806 kammarrådet E. Edman, 1808 sadelmakaren Jakob Fagerberg, 1847 Fagerbergska stiftelsen.

Nr 20 Drottninggatan. Se nr 13 Lilla Vattugatan!

Nr 22 Drottninggatan, nr 16 Lilla Vattugatan. 1761 fick hovsadelmakaren Jan Petter »Feffver» (Pfeffer) tillstånd att

»påbygga och ändra ett stall och uthus till verkstads- och våningsbyggnad». Det erhöll två våningar, fyra fönsteraxlar, brutet tak och fyra kupor. 1770 gjorde densamme anmälan om uppförande av en gårdsmur med barriär och 1831 generalkonsulinnan Karolina Ljungstedt om förändring av huset vid L:a Vattugatan, vilket erhöll fyra våningar och fem fönsteraxlar. Även senare ombyggnad har företagits. Huset har en välvd sandstensportal med årtalet 1865.

Nr 24 Drottninggatan. Se nr 9 Brunkebergstorg!

Nr 34 Drottninggatan, nr 5 Brunkebergsgatan. Revisionskommissarien Karl Fredrik Smedberg fick 1795 tillstånd att uppföra detta hörnhus i tre våningar vid bägge gatorna med samma fönsterindelning som nu och med den nuvarande portalen med triglyfer och droppar i överstycket, utsirade träportar och övergaller. Ägare: 1748 vagnmakaråldermannen J. F. Degen, 1804 kammarherren greve N. Bonde, 1818 krigsrådet K. J. Salomon, 1822 köpmannen F. Bibau.

Nr 38 Drottninggatan, nr 19 Beridarbansgatan. 1777 anhöll E. C. Reenstierna att få uppföra stall- och vagnshus på tomten, s. å. fröken Magdalena Hästesko att bygga huset vid Beridarbansgatan och 1791 kaptenen A. U. Kirstein att få utföra reparationer och förbättringar. 1795 erhöll kryddkrämaren G. J. Eriksson tillstånd att uppföra huset vid Drottninggatan i fyra våningar och med samma fönsteranordning som nu samt huset vid Beridarbansgatan i tre våningar. Bottenvåningarna vid båda husen voro rusticerade. Den gemensamma gården, som då var starkt sluttande, har sedermera avdelats med en terrass. 1858 företog juveleraren Karl Fredrik Hultbom om- och påbyggnad vid Drottninggatan.

Ägare: 1719 fru M. Tilas, 1758 ryttmästaren O. Tilas, 1759 fru A. von Blixen, 1813 majoren friherre S. Stjernstedt.

Nr 40 Drottninggatan, nr 21 Beridarbansgatan. 1782 anhöll krigskommissarien Klas Hallenius att få uppföra en stenhusbyggnad i två våningar inne på gården mellan de båda gatorna. Se Palats och kåkar, första samlingen!

Nr 46 Drottninggatan, nr 25 Klarabergsgatan. 1757 anhöll vinskänken Georg Fredrik Segelin att få göra en påbyggnad. Ritningen visar tre våningar och såsom nu 8 fönsteraxlar vid Drottninggatan. 1874 företog kaptenen Pontus von Plomgren om- och påbyggnad. I detta hus fanns redan före 1737 källaren Tre tunnor, som på sin skylt hade tre sådana, samt årtalet 1650. Den upphörde enligt Elers 1797, då huset såldes. Ägare: 1737 vinskänken Johan Ternell, 1796 guld- och silverarbetaren J. V. Zimmerman, 1816 kaptenen E. Norlin, 1822 kryddkramhandlaren J. F. Schröder.

Nr 50 Drottninggatan. 1775 anhöll kamreraren Johan Richter att få uppföra den tredje våningen med såsom nu 6 fönsteraxlar. Porten hade då det nuvarande läget. 1829 fick landsfiskalen A. Tunborg tillstånd att »bygga gårdshus av sten i stället för trähusen» och 1847 juveleraren S. G. Dahlström att påbygga den fjärde våningen.

Ägare: 1744 glasmästaren G. H. Backenkiöler, 1755 L. Kihlgren, 1756 hustru C. Wetterberg, 1814 lagmannen A. G. Crælius.

Nr 52 Drottninggatan. Bergsrådet J. Schröder anhöll 1769 att få uppföra en gårdsbyggnad av sten (stall), expeditionssekreteraren Abraham Roland Printz 1814 att bygga det ännu befintliga gårdshuset bredvid kopparslagaren Lindskogs norr därom belägna tomt, 1833 C. V. R. von Printzencreutz att göra om- och påbyggnad. Ritningen visar tre våningar, sex fönstermittlar såsom nu och portar i norr och söder. I den till butik ombildade södra portgången äro fyra kryssvalv bibehållna. 1867 anhöll ingenjören Jacques Lamm att få uppsätta portomfattning av gjutet järn, den nuvarande, samt företaga tillbyggnad. Huset har ägts av bildhuggaren J. P. Molin, från vilkens tid pilastrarna och relieferna i förstugan härstamma. Den i huset befintliga ateljéen är inrättad av denne, som där skall hava utfört skisser till sina »bältespännare». En skisserad kvinnofigur, hörande till dessa, har här blivit funnen. Här, uppgives det, hava också Amalia Lindegren, Gustav Rydberg, J. K. Boklund, F. V. Scho-

lander och greve J. G. O. von Rosen utövat sin konst. Sedan 1876 innehaves ateljéen av Kerstin Cardon.

Ägare: 1751 handelsmannen F. Lund, 1759 kungl. sekreteraren P. Carlschöld, 1787 bergsrådet G. A. Leijonmarck, 1837 kaptenen J. G. von Küsel, 1853 stallmästaren K. V. Sandels, 1854 H. P. Vahlberg, 1856 vinskänken L. K. Berggren, 1857 artisten Ph. Privat, 1857 professor J. P. Molin, 1863 civilingenjören J. Lamm.

Nr 60 Drottninggatan. Hökaren H. S. Kihlstrand anhöll 1751 att få bygga huset i två våningar med sex fönster i bredd och inkörsport, 1756 tunnbindarmästaren Anders Bennick (Benike) att få uppföra den tredje våningen och förlänga flygelbyggnaden i öster. Ritningen visar nämnda inkörsport och såsom nu ingångsport i söder. 1785 erhöll skomakaren Petter Wigelius tillstånd att sammanbinda flygeln med en länga i öster, 1831 bagaren Jakob Plath att påbygga gårdshusen och 1874 köpmannen Semmi Josephsson att företaga om- och påbyggnad. Då tillkom den fjärde våningen.

Nr 64 Drottninggatan. Se nr 5 Slöjdgatan!

Nr 70 Drottninggatan, nr 11 Gamla Brogatan. Handelsmannen och hökaren Petter Mörck beviljades 1756 att bygga ett trevåningshus i hörnet vid »Gambla Kungsholmsgatan» och följande år att uppföra detsamma efter ändrad ritning, vilken visar den nuvarande fönsterindelningen vid Drottninggatan, 1780 ryttmästaren Axel Didrik Reuterskiöld att göra en tillbyggnad på gårdshuset, uppföra stall m. m. och 1860 bryggaren O. J. V. Dubois att verkställa om- och påbyggnader.

Nr 80 B Drottninggatan, nr 41 B Apelbergsgatan. 1788 erhöll viktualiehandlaren J. Ångerman tillstånd att uppföra ett hörnhus i två våningar, vilket sedan flera gånger om- och påbyggts.

Nr 84 Drottninggatan. Se nr 13 Tunnelgatan!

Nr 96 och 98 Drottninggatan. En del av området ägde 1762 madame C. D. Tecko, 1763 ägde organisten C. Gåse tomterna 2 och 3 i Grönlandet, norra.

1799 anhöll bryggaren Abraham Westman Lorensson att »å sin obebyggda tomt nr 26 vid Drottninggatan samt den andra uti egendomen nr 31 belägna vid Drottninggatan uti kvarteret Grönlandet få uppföra stenhusbyggnader». Ritningen visar den nuvarande ståtliga fasaden vid Vallingatan i tre våningar, den mellersta halvvåning såsom nu, tjugusju fönsteraxlar, å fasadens mitt tre portaler och attika med bildverk, tre gårdar med vagnshus, stall m. m.

Se Palats och kåkar, första samlingen!

Nr 112 och 114 Drottninggatan. Sidenfabrikören Daniel Geist beviljades 1761 att verkställa förändringar i bottenvåningen till inredande av fabrik och bostadsrum och 1795 »herr Robinot(h) (traktör) att bygga ett öppet lusthus uti sin trädgård vid Drottninggatan», vilket av byggnings- och ärbetskollegium kallas »ett öppet skjul med tegeltak på kolonner i stället för stolpar». Ritningen visar åtta joniska kolonner och sju stora fönster. 1833 anhöll C. S:t George »om tillåtelse att uti egendomen Mon bijou vid Kongsbacken anbringa ett plåtbetäckt tak i form av ett tält att tjäna till skydd emot regn vid in- och utstigandet från åkdonet, emedan portens läge i en vinkel av huset icke tillåter ekipagen att behörigen närmas ingången». Detta skyddstak hade sitt läge på den nuvarande trottoaren. Ritningen var uppgjord av arkitekten professor Fredrik Blom. 1861 erhöll köpmannen J. L. Eger tillstånd att uppföra det nuvarande huset nr 112, i fyra våningar. Andra ägare: 1746 kunglig sekreteraren Anders Rautell, 1752 översten friherre Fabian Löwen, 1773 traktören Jakob Kristian Mum, 1780 traktören J. B. Lefever, 1810 mamsell Inga Apelgren, 1821 kaptenen J. G. Åhman, 1828 generalkonsulinnan C. Ljungstedt, 1832 chargé d'affaire Charles M. S:t George, 1840 notarien J. E. Sällström, 1847 köpmannen K. G. Rogh, 1849 d:o J. L. Eger, 1868 mademoiselle F. K. de Madelon, 1880 sällskapet Beneficentia.

Under Bellmans tid nämndes värdshuset Mummens källare.

En i trädgården belägen paviljong säges hava varit en

av mötesplatserna för de till mordet av Gustav III sammansvurna. Den omgivande trakten var då föga bebyggd och hade ett nästan lantligt utseende. Se Observatoriegatan! Härom vittnar Bellmans »impromtu till m(amsell) J. M. G. hos Mummens en morgonstund», Fredmans testamente nr 214:

»Med skorpan mellan tummen
emot en kaffeskänk
jag sitter här hos Mummen
och visslar på en bänk.
Den glada lärkan spelar
vid orrens knot och knorr
o. s. v.»

Nr 118 Drottninggatan, nr 47 Kungstensgatan. I det sydöstra hörnet av dessa gator, där Stockholms högskolas hus nu reser sig, låg förut ett litet envåningshus, i vilket på senare tiden ett kafé var inrymt. Den mitt emot belägna Tekniska högskolans elever voro dess trägnaste gäster, och från någon av dem torde det på grund av sin litenhet hava erhållit det nätta smeknamnet »Petissan». Kaféet besöktes även av många andra men företrädesvis av bildade personer, ty dess gamla innehavarinnor ville gärna se ordning och förfining omkring sig.

Under sommartiden ägde serveringen, som enligt de ännu bevarade skyltarna huvudsakligen bestod av kaffe, te och smörgåsar, även rum under de lummiga träden på gården. Vad ölserveringen beträffade, iakttogs en viss »restriktion», som också bidrog till det nämnda urvalet av kunder. Den nu rivna, ålderdomliga byggnaden, som 1907 erhöll en plats på Skansen till evärdligt beskådande, var ursprungligen ett uthus, tillhörande det s. k. Spökslottet, n:r 116 Drottninggatan. Se Palats och kåkar, första samlingen!

På Tillæi karta 1733 hava såväl nämnda flygel som den ännu på platsen befintliga södra flygeln och den nuvarande huvudbyggnaden jämte trädgården utmärkts.

Nr 38 A, B, C, D Döbelnsgatan, nr 7 Markvardsgatan, nr 14 Rensgatan. Kammarherren greve Karl David Gyllenborg erhöll 1763 tillstånd »att å Norrmalm vid Tullportsgatan» få

uppföra ett tvåvåningshus med brutet tegeltak. Ritningen visar 16 fönstermittlar. Nu äro de 14. Den södra huslängan, A, B, C, vilken är äldst, är prydd med licener och rusticerade portomfattningar. Se Palats och kåkar, första samlingen!

* * *

Eriksberg. Timmermansorden, en efterbildning av frimureriet, räknar från år 1760 sin uppkomst i Sverige. Den infördes av löjtnanten vid Älvsborgs regemente Georg Hindrich Barfod. Den egentliga stiftelsedagen var den 12 januari 1761, då B. grundlade den ännu bestående logen S:t Georgii hydda. Han dog vid 29 års ålder 1768 under besök i sin hemort i Skåne. Timmermansorden, som på 1500-talet stiftades i England för att främja vissa protestantiska och politiska syften, rönte i början starkt motstånd från frimurarna i Sverige. 1778 inköpte orden från trädgårdsmästaren Erik Lindbloms stärbhus egendomen Eriksberg, belägen vid det nu försvunna Roslagstorg, som förut kallades Träsktorget, emedan dess område fordom delvis upptogs av ett träsk.

Ordenshuset, som ännu kvarstår, härstammar till vissa delar från 1669, då rådmannen Joel Hörner började bebygga den öde tomten. Efter honom bytte egendomen flera gånger ägare. På 1700-talet fanns här en krog, som hette Träsket och nämnes av Bellman i »Handlingar rörande Backi ordenskapitel, n:r 8». I början av 1780-talet hade Nils och Karl Stenborg här sin svenska teater, öppnad på 1760-talet av fadern, Petter Stenborg, i n:r 11 Kindstugatan och sedan flyttad till Rotundan i Humlegården. Från Eriksberg drog det stenborgska sällskapet till den nu rivna delen av de s. k. Kirsteinska arvingarnas hus, f. d. Falkenbergska, n:r 2 Munkbrogatan, som då ägdes av bryggaränkan Kristina Nyman, född bryggardotter Westman.

Den 1 november 1796 stiftades Timmermansordens hospital »till betygande av ordens undersåtliga glädje däröver,

att Gustav IV Adolf på den dagen fyllde dess myndige år och emottog sin faders konungatron». Stiftelsen avsåg »sådane, som i krig och vid byggnader blivit blesserade, av dylika händelser illa lembrutne samt därjämte så utfattige, att de utan bettlande och medmänniskors barmhärtighet varken kunna uppehålla och skyla deras usla kroppar eller förvärva sig visst boningsrum eller den skötsel, som de i ett så uselt tillstånd betarva». Anstalten är nu förflyttad till Nockeby i Bromma församling.

Erstagatan hette förut Ersta backe och Tjärhovstvärgränd.

Nr 14 Erstagatan. Se nr 40 Folkungagatan!

* * *

Nr 36 Fatbursgatan. Det ännu bestående trähuset med gaveln åt gatan är uppfört av järnbäraren Anders Åkerblom, som 1734 erhöll tillstånd därtill.

Fiskartorpet. Mellan den nuvarande sjön Laduviken och Husarviken, båda mycket igengrundade men förenade genom en kanal, ligger Fiskartorpet, som ännu har kvar det lilla, nu obebodda, gulmålade, torvtäckta envåningshus, som enligt en å dess gavel anbragt inskriptionstavla benämnes »Konung Carl den XI:s Fiskare-Stuga». Över denna inskrift ses konungens krönta namnchiffer. Nära, ja, så nära som möjligt intill stugans ena vägg står en väldig ek, vilken liksom stödjande och beskyddande välver sin krona över det anspråkslösa, ännu väl bevarade trähuset.

De nämnda vattnen hava uppkallats efter gården Husarne och den av Gustav Vasa anlagda Nya kungsladugården, vilka båda lågo i Fiskartorpets närhet. Före 1527 hade omgivande stora marker tillhört Klara kloster. Denna ladugård och Gamla kungsladugården, som hade sitt läge på det förra Skogsinstitutets område, hava givit namn även åt Ladugårdslandet och Ladugårdsgärdet.

Den sällsport natursköna trakt, som omgiver Fiskartorpet och är föremål för stockholmarnas täta utflykter men ännu livligare besöktes förr i tiden, då den närbelägna offerkällan vid Uggleviken utövade sin dragningskraft, kom Bellmans lyra att skapa den lika vackra idyllen Fredmans epistel n:r 71, »Till Ulla i fönstret på Fiskartorpet middagstiden en sommardag:

Ulla, min Ulla, säj, får jag dig bjuda
rödaste smultron i mjölk och vin
eller ur sumpen en sprittande ruda
eller från källan en vattenterrin?
Dörrarna öppnas av vädren med våda —
blommor och granris vällukt ger.
Duggande skyar de solen bebåda,
som du ser.

Ä'ke det gudomligt, Fiskartorpet — vad?
'Gudomligt att beskåda!'
Än de stolta stammar, som stå rad i rad
med friska blad?
Än den lugna viken,
som går fram? 'Å, ja!'
Än på långt håll mellan diken
åkrarna —
Ä'ke det gudomligt? Dessa ängarna?
'Gudomliga, gudomliga!' O. s. v.»

Fjällgatan nämnes 1674 Galgbergsgatan.

Nr 3 Fjällgatan. Se nr 9 Nytorgsgatan!

Nr 11 Fjällgatan. Köpmannen Anders Lundgren sökte 1819 tillstånd att bygga det nuvarande stenhuset jämte stall, vagnshus m. m. 1856 tilläts K. J. Dahlin, tulluppsyningsman, att göra förändringar.

Nr 2 Fjällgatan. Se nr 8 Nytorgsgatan!

Nr 28 Fjällgatan, nr 31 Stigbergsgatan, Mikaelsgränd. Fabrikören Johan Hindrick Rutenbeck fick 1778 tillstånd att företaga en nybyggnad av sten i hörnet och att bekläda trähuset till vänster om porten med sten. Senare förändringar. Föregående ägare var tröjvävaren A. Roos.

Nr 30 och 32 Fjällgatan, Stigbergsgatan, Mikaelsgränd. Slaktaren J. Pettersson anhöll 1868 att få anbringa fönster i källarvåningen vid gatan. På taket av lusthuset vid Stigbergsgatan sitter en plåtflöjel med årtalet 1776.

Ägare: (nr 30) 1758 fabrikören A. Berg, 1760 skeppsklareraren D. Frisch, 1768 skepparänkan A. Windelbom, 1773 kofferdikaptenen L. Berg, 1784 d:o S. Fierin, 1812 klädesfabrikören J. Pousette, 1831 kramhandlaren A. F. Schultz; (nr 32) 1755 tröjvävaren A. Berg, 1831 fabrikören och stadsmajoren A. Dimander, 1833 kofferdiskepparen N. Malmgren.

Nr 34 Fjällgatan. Den tredje våningen med frontespis torde hava tillkommit efter 1839, då sjötullvaktmästaren Johan Hedlund gjorde ansökan om tillbyggnad.

Folkungagatan, öster från Götgatan, nämnes 1674 Borgmästaregatan, s. å. och senare Pilgatan, 1721 Rådmansgatan.

Nr 81 Folkungagatan. Se nr 6 Södermannagatan!

Nr 113 Folkungagatan. 1861 anhöll sjötullvaktmästaren J. Berggren att få reparera trähusen och utvidga porten. Ägare var 1726 avskedade dragonen H. Sjöberg, 1764 skeppstimmermannen O. Westerberg.

Nr 115 Folkungagatan. 1779 anhöll skeppsstyrmannen Petter Solin att här få uppföra ett mindre envåningsstenhus, försett med brutet tak. Huset torde kvarstå.

Nr 119 Folkungagatan, som på gaveln bär årtalet 1748, ägdes 1749 av krögaren Erik Törnbom.

Nr 141 Folkungagatan. Hovrättskommissarien Lars Fredrik Leenberg sökte 1757 tillstånd att uppföra ett fristående boningshus av sten med fem och tre fönster i bredd på sidor och gavlar, 1763 garvaren Karl Djurberg att bygga ett två våningars stenhus med fem fönsteraxlar, brutet tak och en kupa samt rusticerad bottenvåning, vilket hus ännu ganska oförändrat kvarstår, ehuru tillbyggt, 1768 och 1770 att uppföra garveribyggnader, 1775 att lägga nytt taklag på en flygelbyggnad, 1777 att uppföra vagnshus, 1779 att verkställa på- och tillbyggnad vid Tegelvikstorget, varigenom fyra sammanhängande hus uppkommo, det översta med gaveln åt torget, såsom nu är förhållandet. 1815 påbyggdes av köpmannen Anders Lindmark magasinsbyggnaden, som erhöll 13 fönsteraxlar, 1827 företog densamme en ny-

byggnad och efter honom 1839 fabrikören E. B. H. Levin och 1853 ingenjören W. Lindberg sådana.

Ägare: 1750 slaktaren J. Djurberg, som köpte tomten nr 2 av garvaren Johan Rahm, 1803 notarius publicus K. A. Björling, 1805 köpmännen Cederholm och Hedbom, 1810 handlanden A. Öström, 1824 köpmannen K. F. Liljevalch. Tomten nr 1 ägde 1739 brukspatronen Abraham Ernst, 1748 borgmästaren Tomas Plomgren, 1753 garvaren A. Sperlings kreditorer, 1756 brukspatronen A. von Plomgren, varefter tomterna hade gemensam ägare.

Nr 6 A Folkungagatan. Se nr 57 Götgatan!

Nr 26 Folkungagatan. 1860 fick muraren G. Pettersson tillstånd att »upptaga en dörr i st. f. fönster» i fasaden på det ännu befintliga trähuset, som har brutet tak och takfall även å gavlarna.

Nr 34 Folkungagatan. Strumpvävaren F. A. Bonté anhöll 1860 att i trädgården få uppföra ett lusthus med tak av tegel eller skiffer.

Nr 38 Folkungagatan. Handelsmannen och bryggaren Lars Callerman sökte 1752 tillstånd att vid Pilgatan uppföra ett envåningshus med fem fönster och mellan dem fyra ingångar, 1769 madame Kristina Callerman att företaga en längre tillbyggnad vid detta hus utmed gatan och en våningspåbyggnad, 1852 bryggaren K. K. Ackerman att bygga ett uthus av sten. Delar av dessa byggnader torde trots senare förändringar återstå.

Nr 40 Folkungagatan, nr 14 Erstagatan. »Brännevinsbrännaren» Nils Lille fick 1734 tillstånd att uppföra en envåningsträbyggning, innehållande ett rum med eldstad och ett kallrum, 1752 bryggaränkan Katarina Lille ett envåningsstenhus med tre fönster och yttertrappa på framsidan, 1769 prästerskapets änke- och pupillkassa att uppföra ett tvåvåningshörnhus med brutet tak och fem fönsteraxlar, det ännu bestående stenhuset med den ståtliga dubbeltrappan vid gårdssidan. Gården blev då kringbyggd. Under 1800-talet hava förändringar skett.

Nr 50 Folkungagatan. Johannes Arvidsson anhöll 1861 att »få minska en utanför egendomen befintlig uppmurad stentrappa till halva dess nuvarande storlek». Trappan står kvar.

Nr 52 Folkungagatan. Smeden Erik Sandberg fick 1807 tillåtelse att »borttaga jordtaket och påsätta ett nätt brutet tak», vilket ännu förefinnes.

Nr 2 Fredsgatan. Se nr 15 och 17 Jakobsgatan!

* *
*

Gamla Brogatan nämndes för korthetens skull så även under den tid, då den hette G:a Kungsholmsbrogatan. 1654 omtalas Munklägersbron.

Nr 11 Gamla Brogatan. Se nr 70 Drottninggatan!

Nr 21 Gamla Brogatan. 1777 erhöll klockgjutaråldermannen Johan Mårtensson tillstånd för en påbyggnad. Ritningen visar sex fönstermittlar och tre stora portar i husets västra del.

Nr 53 Gamla Brogatan. Tomt och åbyggnader ägdes 1831 av färgaren J. Jansson, som anhöll att få »tillbygga och förändra såväl huset vid gatan som vid kanalen åt Klara sjö».

Nr 28 Gamla Brogatan. Se nr 1 Målargatan!

Nr 36 Gamla Brogatan. Tillstånd gavs för murgesällen Stefan Svan att uppföra husets bottenvåning 1751, för skomakaren J. Enbom 1814 att göra en påbyggnad och för skomakaren H. P. Wahlberg 1858 att påbygga den tredje våningen, varefter huset bevarat sitt utseende.

Nr 5 och 7 Garvargatan, nr 26 och 28 Norr Mälarstrand. Å detta område med gamla nummer 50 och $50^1/_2$ har garverirörelse länge bedrivits.

På nr 50 erhöll garvaren Lars »Sitelius» 1733 rättighet att uppföra ett trähus, 1750 åldermannen J. Rahm att uppföra ett envåningshus med åtta fönster och källarvåning i sluttningen åt söder, 1786 assessor Lorens Odhelius att bygga stall- och vagnshus, 1789 direktören (»ångbryggaren») Olof Svan att bygga vedbod, stall och fähus, J. Westin

verkhus med nio nedsänkta kar, 1818 Johan Westin G:son att uppföra nytt verkhus av sten. Ritningen visar sammanhängande stall och bagarstuga och dubbla rader med kupor å det höga taket, fem i vardera. 1827 erhöll Johan Westin Jac:son tillstånd att bygga ett stenhus i två våningar med 11 fönsteraxlar, fyra ingångar och inkörsport å husets mitt samt likaledes fem par takkupor, 1851 garverifabrikören L. Westerberg att göra en »påbyggnad av sidohuset å gården», den fjärde våningen, »för torkning av läder och skinn». Med huset sammanhängde stall och vagnshus.

På nr 50½ erhöll garvaren Johan Westin 1778 tillstånd att bygga ett större hus med brutet tak och flera kupor och med yttertrappor till vindarna, densamme 1787 att uppföra en tvåvåningsstenhustillbyggnad med tio fönsteraxlar å gaveln. Gårdsplanen är å ritningen sluttande. 1792 anhöll garveriåldermannen Johan (Jean) Westin att få uppföra en stallbyggnad, 1853 A. V. Lundin att få förändra det åt öster på tomten belägna magasinshuset och mellan detta och gatan uppföra en ny stenbyggnad, 1867 densamme att få uppföra en nybyggnad vid gatan, nr 7, i två våningar, det nuvarande prydliga huset. En ritning av år 1861 visar samma hus från sjösidan. Flera av de äldre husen stå åtminstone delvis kvar.

Ägare: (tomten 3) 1740 garvaren Lars Zethelius, 1782 garvaren G. A. Zethelius, 1785 assessor J. L. Odhelius, 1817 garvaren J. Westin Gustafsson, 1823 fabrikören N. Schönmeyer, 1826 garvaren J. Westin Jakobsson, 1854 garvaren A. V. Lundin; (tomten 4), 1752 åldermannen J. Rahm, 1768 karduansmakaren J. G. Schultz, 1773 garvaråldermannen J. Westin, 1830 garvaråldermannen J. Westin Jakobsson, 1846 garvaren A. V. Lundin.

Genom Jonas Alströmers föranstaltande ankom en engelsk garvare till Stockholm, vilken undervisade tvenne bröder Zethelius i sitt yrke, vilket dessförinnan ej stod särdeles högt i Sverige. En annan engelsman sändes för dylikt ändamål till Göteborg.

Nr 8 Garvargatan, nr 12 Kungsholmstorg. Tillstånd att

vid Garvargatan uppföra detta tvåvåningshörnhus med fyra fönsteraxlar och brutet tak utfärdades 1755 för traktören E. Ek. Byggmästaren var Gottfried Francke. 1813 anhöll änkefru M. G. Nordenheim att få tillbygga huset. Ritningen visar takfall å gaveln, där det halvcirkelformiga fönstret nu sitter. En källarhals finnes vid gårdssidan. Ägare: 1735 handlanden M. von der Lieth, 1743 hovjägmästaren C. Meist, 1751 hovintendenten J. G. Lagertvist, 1753 rektorn O. Murén, 1777 fabrikören J. V. Isoz, 1793 assessorn K. J. Lindman.

Gottlandsgatan är den vidgade och västerut förlängda Sandbergsgatan.

Nr 45 Gottlandsgatan. Se nr 85 Götgatan!

Nr 51 Gottlandsgatan. 1829 erhöll entreprenören Karl Fredrik Arenius tillstånd för tillbyggnad av sten vid Stora Sandbergsgatan. Ägare: 1739 sillpackaren M. Hagelund, 1838 hovmålaren K. J. Fritze.

Nr 53 Gottlandsgatan. Snickarmästaren Heinrich Dumrath tilläts 1849 att reparera det gamla boningshuset, som i bottenvåningen har fyrrutiga fönster.

Nr 42 Gottlandsgatan. Se nr 89 Götgatan!

Nr 54 Gottlandsgatan. Se nr 56 Östgötagatan!

Gröna Lund och Mjölnargården å Djurgården. De båda med svalgångar försedda husen torde hava uppförts under 1700-talets förra hälft och användes tidigt för värdshusrörelse. Mjölnargården är det äldsta och hade i början av 1800-talet en med hästkraft driven mjölkvarn. Där var fordom det egentliga värdshuset.

2 tr. upp i Gröna lund ligger det nu s. k. »bellmansrummet», försett med delvis otydliga och utplånade vägg- och takmålningar, ett jaktstycke på den ena väggen och i taket en framställning av Israels brottning med Gud samt däröver en mycket otydlig överskrift: »Herr, ich lass . . . du segnest mich . . .» I Fredmans epistel nr 62 »angående sista balen på Gröna lund» nämnas målningar av Petter Lorens Hoffbro:

»Titta i taket! Jag lovar —
kors, vad helgon, solar och sken!

Hoffbro vårt öga begåvar
både med änglar och påvar.
Goliat själv, vill jag svärja,
med röda strumpor och värja
mot konung David slungar en sten.
Absalon tumlar av öket,
kung Ahasverus i köket
ligger o. s. v.»

Gröna lund inrymde i mitten av 1800-talet en flickpension och kallades sedan länge Gamla skolhuset.

Gustav Adolfs torg. Operahuset, det gamla. På den södra delen av den plats vid Gustav Adolfs torg, som nu intages av Operahuset, och där även det förutvarande konsttemplet stod, reste sig fordom det av fältmarskalken greve Axel Lillie i mitten av 1600-talet uppförda palatset, som efter honom övergick till De la Gardieska släkten och sedermera förvärvades av överståthållaren friherre Karl Sparre. Denne överlät 1773 köpekontraktet på konung Gustav III, som redan då umgicks med tanken att uppföra ett tidsenligt operahus.

I januari samma år hade den s. k. kungliga operateatern i Bollhuset, på Slottsbacken, börjat sin verksamhet. Det var en gammal trälada, vars yttre man sökt hjälpa upp med några träpelare, men vars obekväma och oansenliga inre gav mycket att önska.

Sedan det gamla Lillieska palatset rivits, uppdrog konungen åt överintendenten friherre Karl Fredrik Adelcrantz, en av det samtida Europas främsta arkitekter, att uppgöra ritningar för det tillämnade operahuset. Grunden lades 1775, och 1782 den 30 september skedde den högtidliga invigningen, varvid uppfördes operan Cora och Alonzo med text av Gudmund Göran Adlerbeth och musik av Johann Gottlieb Naumann, som konungen låtit inkalla i riket.

Samtidigt med husets uppbyggande inköptes Ekebladska huset vid torget och Arsenalsgatan för att inredas till övningssalar, klädmagasin m. m. Vid torget fingo de båda husen gemensam fasad, vilken pryddes med korintiska pelare och pilastrar och överst med en frontespis, som på en sten-

tavla bar den gyllene inskriften: »Gustavus III patriis musis» (Gustav III åt fäderneslandets sånggudinnor). Där ovan lågo tvenne lejon, som mellan sig höllo en sköld, försedd med riksvapnet. I samma rena och ädla stil om- och tillbyggdes en tid efteråt Torstenssonska palatset, som nu kallades Arvfurstens palats och jämte det mitt emot liggande Operahuset bildade ett helt med god verkan. Sådant det yttre av Gustav III:s operahus visade sig vid fullbordandet, förblev det huvudsakligen allt framgent. Några förändringar inomhus gjordes emellertid, såsom uppförandet av den femte raden, förändringar och anordningar av sittplatser m. m.

Gustav IV Adolf, som i början av sin regering uppmuntrade sin faders skapelse, blev med tiden ingen vän av densamma. År 1806 befallde han, att operaföreställningarna skulle alldeles upphöra, och följande år, den 16 mars, årsdagen av den olycksdigra maskeraden, att Operahuset skulle rivas, platsen jämnas och Gustav II Adolfs staty där uppställas. Detta påbud väckte både häpnad och sorg. Verkställigheten därav uppdrogs åt en kommitté, men denna gick så långsamt till väga och konungen fick så mycket annat att tänka på, att rivningen blev uppskjuten. Slutligen fick byggnaden en användning, som var mera i konungens smak, nämligen som sjukhus för dem, som ledo av den s. k. »lantvärnssjukan». Strax efter hans avsättning öppnades åter huset ej blott för sitt ursprungliga ändamål utan även för uppförandet av större dramatiska skådespel.

Den 30 november 1891 gavs den sista föreställningen å den scen, som i 109 år utgjort härden för ett rikt konstliv. Sedan ridån gått ned efter operan Den bergtagna, avlägsnade sig publiken långsamt och tyst vid tanken på de högtidsstunder, som förflutit inom de murar, som snart skulle falla.

Götgatan. Se Palats och kåkar, första samlingen!

Nr 19 Götgatan, nr 2 och 4 Hökensgatan. Hovslagaren Nikolaus Töpfer fick 1756 tillstånd att tillbygga den nuvarande andra våningen och pålägga det brutna taket, 1781

apotekaren Arvid Ithimeus att uppföra ett hus vid Hökensgatan, varigenom gården blev kringbyggd, och 1790 att bygga ett vagnshus till vänster om den med kryssvalv prydda inkörsporten vid denna gata. Senare hava husen undergått förändringar. Se Palats och kåkar, första samlingen! Ägare: 1725 urmakaren Anders Fredman, 1738 snickaren K. Ståhlbom, 1756 sjökaptenen N. Stille, s. å. hovslagaränkan Anna Töpfer, 1758 hovslagaren N. Töpfer, 1761 snickaren L. Neubert, 1764 boktryckaren K. Stolpe, 1854 apotekaren Z. Wikström. Nr 4 ägdes 1778 av änkefru M. M. Behmer och 1730 av vagnmakaren J. H. Marquard.

Nr 21 Götgatan. Tillstånd att uppföra detta stenhus i tre våningar, med fyra fönsteraxlar och ingång till vänster söktes 1757 av madame Böcker och 1861 av köpmannen V. G. Paterssen för påbyggnad av en vindsvåning. Före och efter sistnämnda år hava ändringar och nybyggnader företagits. Ägare: 1727 sadelmakaren H. J. Gyeck, 1756 sjökaptenen L. Böker, 1765 boktryckaren J. G. Lange junior, 1772 madame C. Rising, född Gröning, 1792 guldsmeden S. Westerstråhle, 1816 hökaren J. Leverins änka.

Nr 25 Götgatan (Svartensgatan). Ett äldre hus fanns 1757 i hörnet och tillbyggdes vid Svartensgatan av S. Mellenius. Ritningen visar tre våningar. Den fjärde jämte andra ändringar tillkom under 1860-talet. Flyglarna förskriva sig även till 1700-talet.

Nr 43, 45 och 47 Götgatan. 1761 anhöll trädgårdsmästaren Kristian Osthoff att få uppföra ett drivhus av sten, 1766 att få bygga ett stenhus i trädgården med en våning, port å mitten och två fönster å vardera sidan om denna, det nuvarande husets bottenvåning, och 1783 att få uppföra en uthusbyggnad av sten med vagnslider, vedbod, stall och fähus. 1817 beviljades tillstånd för trädgårdsmästaråldermannen Fredrik Holmgren att påbygga boningshuset, vilket erhöll sitt nuvarande utseende med brutet tak och två kupor och även samma fönsteranordning på gaveln som nu, och 1820 att tillbygga det gamla drivhuset, som erhöll två våningar. 1860

anhöll trädgårdsmästaren K. G. Björn att få »anbringa glastak å ett sedan längre tid tillbaka uppfört drivhus». Senare har denne företagit ändringar. 1720 var trädgårdsmästaren Lars Swarth ägare och 1751 Anton Hindrich Jemnich (G-). »Björnska trädgårdens» västra del kallas 1674 »Hans Wielers änkas trädgård», dess östra »Jean de Flons nu Adelcronas trädgård».

Nr 55 Götgatan, nr 4 A Folkungagatan. Det här belägna värdshuset Hamburg hade i sin skylt en avbildning av staden Hamburgs rådhus. Bland de i källarlokalen förvarade glas, ur vilka de dödsdömda drucko på färden till Galgbacken utanför Skanstull, fanns även J. J. Anckarströms. År 1847 voro de skingrade. På husväggen vid Götgatan synas ännu konturerna av det tvåvåningshus, som inrymde värdshuset.

Nr 57 Götgatan, nr 6 A Folkungagatan, nr 1, 3 och 5 Kocksgatan. 1779 fick bryggaren Sven Roos tillstånd att uppsätta nytt tak och företaga inredning av rum i ett tvåvåningshus med elva fönsteraxlar emellan Rådmans- och Bagaregatan, 1804 bryggaren G. Lychou att uppföra vagnshus, vedbodar m. m. i hörnet av Göt- och Bagaregatan, 1862 destillator K. V. Ahlbom att inreda det gamla magasinet på gården samt senare att göra förändringar och 1865 köpmannen A. Bexelius att göra tillbyggnader m. m. på det stora tomtområdet, där flera av de gamla byggnaderna återfinnas.

Nr 85 och 87 Götgatan, nr 45 Gottlandsgatan. 1817 erhöll statsministern greve Lars von Engeström tillstånd att uppföra ett envåningshus av sten med välvd port, ett fönster på vardera sidan och takfall åt alla sidor. Huset som utgjorde en barmhärtighetsinrättning, stiftad av greven och hans maka, grevinnan Rosalie Chlapovska, såsom en inskrift ovan porten angav, »till minne av en älskad dotter», Eufemia, vilken året förut avlidit i Posen. Det kallades Eufemias fattighus, vilket 1888 inlöstes av Stockholms stad för 8,000 kronor, som tillföllo stiftelsefonden.

Nr 89 Götgatan, nr 42 Gottlandsgatan. 1766 anhöll bryggaren Johan Ruth att få tillbygga ett äldre hus vid Post-

mästarebacken. Ritningen visar ett hörnhus med sju fönster i bredd och hög stenport, 1837 fick bagaren A. J. Widgren tillstånd att reparera och ändra husen härstädes.

Nr 18 Götgatan, nr 1 S:t Paulsgatan. 1741 begärde tobaksspinnaren J. Hofwing tillstånd att uppföra stall, 1774 sjökaptenen Martin Kruse att bygga trä- och stenhus i en våning och inkörsport emellan dessa, 1785, då fabrikören Johan Hofwing var ägare, fanns »det stora huset» vid Götgatan och skilt därifrån genom en kryssvälvd inkörsport ett fabrikshus vid S:t Paulsgatan. Sammanhängande med detta uppfördes ett nytt magasinshus. Under 1860-talet och senare hava om-, på- och tillbyggnader företagits. Den nämnda inkörsporten och ingångsporten vid Götgatan äro nu försedda med kryssvalv och prydliga dörrar. Den senare har en girland och droppar i överstycket. En del av tomtområdet, nr 2, ägdes 1725 av kirurgen M. German och 1760 av kryddkramhandlaren G. Wikman.

Nr 22 Götgatan, nr 13 Repslagargatan. Sockerbagaren Anders Lindström anhöll 1771 om tillstånd att göra en två våningars tillbyggnad av sten intill ett äldre hus med nämnda höjd, kopparslagaren Nils Sandman 1777 att bygga ett stenhus, verkstad, med en våning och tre fönster, lagmannen Erik Petter Laurin 1833 att uppföra en nybyggnad i två våningar »i fortsättning med stora stenhuset vid gatan» och protokollssekreteraren K. P. Laurin 1850 att påbygga den tredje våningen. Flera förändringar hava vidtagits under 1800-talets senare hälft. Se Palats och kåkar, första samlingen! Det där omnämnda trähuset tillhör nr 28 Götgatan.

Ägare: 1724 kamreraren N. Widing, 1707 sockerbagaren A. Lindström, 1811 lagmannen A. P. Laurin, 1833 notarien K. P. och köpmannen G. P. Laurin, 1858 snickarmästaren N. Wadstein.

Nr 34 Götgatan, nr 2 Södra Bangårdsgatan. 1737 var »vagnmakaren mäster Elias Feiff sinnad att låta uppbygga ett stenhus med en eller två våningar hög och en välvd källare under». Ritningen visar två våningar, fem fönster-

axlar och inkörsport till vänster. 1780 fick hovslagaren Lars Wickman tillstånd att företaga en tillbyggnad vid Götgatan och reparera det gamla huset. Hela gården blev då kringbyggd. 1788 års ritning, ingiven av samme ägare, visar huset såsom nu med två våningar, fjorton fönsteraxlar och den nämnda inkörsporten på husets mitt samt två dylika till vänster därom. Vid den södra porten lågo i bottenvåningen två krogrum, den mellersta ledde till smedjan. Ändringar i husen hava gjorts 1841 av kopparslagaråldermannen A. J. Löfgren, 1849 av brukspatronen E. Heijkenskjöld, 1852 och 1877 av klensmeden A. J. Wickman.

Nr 40 Götgatan. 1825 gjorde sadelmakaren Jonas Bergdahl anmälan om uppförande av ett vagnshus och 1827 om »tegelrevetering å huset vid gatan och inredning av våningsrum över stallbyggnaden till lika höjd med boningshuset», som nu har två våningar.

Nr 44 Götgatan (Folkungagatan, Södra Bantorget). Slaktaren V. Djurberg erhöll 1770 tillstånd att uppföra en stallbyggnad bredvid ett trähus med bagarstuga. 1772, då han ämnade bygga ett fähus, nämnes den gamla träbyggningen och det nyare stenhuset. 1775 anhöll löjtnanten och murmästaren Peter Serén att i hörnet av Göt- och Rådmansgatan, nu Folkungagatan, få uppföra ett stenhus i vinkel med ett trähus och 1865 murmästaren A. M. Atterberg att få nedriva ett boningshus av trä och uppföra ett stenhus, vilket nu ej är befintligt. 1759 var slaktaren J. Djurberg ägare, 1799 bisittaren i slaktarämbetet A. Floor, 1834 kofferdiskepparen F. B. Bissmark, 1843 murarverkmästaren J. E. Rydberg.

Nr 46 Götgatan. 1762 fick hökaren P. Storie tillstånd att bygga uthus, 1776 fabrikören och köpmannen Nikolaus Pauli att uppföra ett stenhus vid gatan med två våningar, 10 fönstermittlar och en längre korridor i bottenvåningen vid gårdssidan och där i vinkel ett kryssvälvt större rum, bredvid vilket ledde en trappa till den övre våningen, och 1780 att »uppföra en byggnad inne på gården jämte det nu stående

stora huset», vilket enligt ritningen hade tre våningar. Nybyggnaden hade två sådana med vedbodar och bagarstuga i den nedre. 1797 erhöll kungl. sekreteraren Karl Vilhelm Salonius medgivande att i hörnet av Göt- och Rådmansgatan bygga ett stenhus med två våningar och fem fönsteraxlar, 1852 fabrikören J. N. Sandström att förändra fönster till dörrar, 1856 f. d. bankkamreraren K. Huldt att ombygga och inreda orangeribyggnaden vid Fatburssjön till färgeri, 1863 katolska församlingen att få vidtaga förändringar och påbyggnader av de äldre husen »med anledning av det förfallna och bofälliga skick, varuti en del av de vid gatan belägna hus sig befinna». Ritningen visar den nuvarande fasaden vid Götgatan. Det mellersta gårdshuset, som är det äldsta på platsen, har raka och x-formiga ankarslutar, välvd portal med kulornament och överst en urna. I förstugan och trappgångarna finnas kryssvalv och i väggarna rundbågiga valv. Källardörrarna äro försedda med prydliga beslag. I några av rummen märkas kakelugnar, tillverkade vid Marieberg. Målningarna på väv i en av skolsalarna uppgivas vara från 1600-talet och föreställa jakt, skörd, sjölandskap m. m. I murarna vid den västra gårdssidan sitta raka ankarjärn med upprullade blad över första och andra våningen.

1739 ägde handelsmännen J. och N. Pauli tomten nr 2, 1745 hökaren P. Storie och 1771 stadstjänaren P. Kjellström tomten nr 3, 1762 N. Pauli hela området, likaså 1797 hovjuveleraren B. Sander, 1814 bryggaren J. D. Rosenblad, 1847 brukspatronen G. Sjöqvist, 1856 byggmästaren E. O. Åkerlund, 1858 katolska församlingen.

Nr 52 Götgatan. 1885 blev ingenjör H. T. Cedergrens nybyggnadsansökan ej bifallen. Däremot företog han reparationer till följd av polisrapport. Flera gamla hus kvarstå.

Nr 54 Götgatan, nr 36 Blekingegatan. Postförvaltaren J. F. Gråberg fick 1841 tillstånd att i hörnet av Götgatan och »Sahlbergs gränd» å det ännu kvarstående envåningsträhuset sätta nytt brutet tak, av portgången inrätta förstuga samt uppföra en tillbyggnad av sten, innehållande kök m. m.

1723 var hökaren M. Hagman ägare, 1753 trädgårdsmästaränkan C. Planberg, 1762 slaktardrängen E. Wimmersten, 1780 packhusarbetaren P. Långberg, 1802 viktualiehandlaren P. Giöthman.

Nr 56 Götgatan (Västra Kvarngränd). Hökaren Johan Behm anhöll 1755 att vid Götgatan och Postmästarebacken få uppföra ett stenhus med en våning, fem fönsteraxlar, ingångs- och inkörsport, möjligen det kvarstående till- och påbyggda huset, som har porten på mitten igenmurad och ingång från gården. 1777 ämnade spannmåls-, minut- och viktualiehandlaren Nikolaus Wickman bygga bagarstuga.

Ägare: 1739 bonden Erik Vilhelmsson Schörling, 1743 hökaren K. Beckman, 1780 d:o S. N. Wijkman, 1784 d:o P. Giöthman, 1811 d:o K. J. Norman, 1830 tullinspektoren J. F. Thorsell, 1830 »curator ad litem» O. Hambræus, på 1860-talet kammarjunkaren G. H. Ehrenhoff.

Nr 60 och 62 Götgatan. Se nr 3, 5 och 7 Västra Kvarngränd!

Nr 86 Götgatan. 1763 anhöll timmerkarlen Anders Wigren att få göra en tillbyggnad av en våning till ett äldre stenhus, 1843 parmmätaren E. Pettersson att få uppföra ett stenhus, det nuvarande, med två våningar och tre fönsteraxlar och 1846 att få bygga ett stenhus i st. f. en träbyggning. Ritningen visar ett fristående envåningshus med två fönster på tre sidor, dörr och ett fönster på den fjärde. På gården står ännu ett stenhus i två våningar, om- eller påbyggt.

* * *

Hammarbygatan benämndes 1674 Rådman Lars Franckes gata.

Hamngatan skrevs 1645 och 1722 Hampnegatan. Delen mellan Regerings- och Norrlandsgatan kallades 1815 Enkehusgränden. Gatan väster om Regeringsgatan nämndes fordom Styckgjutarebacken och Styckgjutaregränd. Se Palats och kåkar, första samlingen, sid. 86!

Nr 11 Hamngatan, nr 38 Norra Smedjegatan. År 1743 inlämnade gälbgjutaren Friedrich Reijf ritning till ett tvåvåningsstenhus söder om hörnhuset och 1751 en sådan till det senare, som 1770, då det ägdes av skräddaren N. Bjurström, såsom nu hade tre våningar samt ingång vid norra sidan. Byggnaderna hava sedan dess flera gånger förändrats men äga många äldre delar i behåll vid både gator och gård.

Nr 17 Hamngatan, nr 3 A och B Malmskillnadsgatan. Aktuarien i kammarkollegium Petter Nicander erhöll 1769 tillstånd att bygga en större uthusbyggnad å denna tomt. 1820, då hattmakaränkan Anna M. Lundberg var ägare, uppfördes även ett uthus.

Nr 22 Hamngatan, nr 45 Regeringsgatan. 1834 anhöll överstekammarjunkaren Fr. Friesendorf att få förändra gaveln samt göra en envåningstillbyggnad mellan stora huset och uthuslängan vid Styckgjutarebacken. Huset har å ritningen tre våningar, brutet tak och kupor och på gaveln två fönster i höjd med dessa samt ett därovan. Det är senare påbyggt och förändrat.

Nr 28 Hamngatan. Se nr 34 A Malmskillnadsgatan!

Nr 30 Hamngatan, nr 5 Malmskillnadsgatan. 1799 blev tillstånd beviljat för sadelmakaren Olof Björklund att uppföra huset i hörnet av Styckgjutarbacken. Ritningen visar fyra våningar och sex fönstermittlar vid Malmskillnadsgatan, bottenvåningen rusticerad och den fjärde våningen med fyrrutiga fönster och två trappuppgångar, den ena från gården, den andra vid den sistnämnda gatan.

Ägare: 1720 handskmakaren A. Bartz, 1735 lakejen G. Hult, 1749 kakelugnsmakaren P. Schmell, 1755 madame Hägg, 1818 kryddkramhandlaren A. Castelin, 1859 överstelöjtnanten F. V. Lode, 1877 fru E. Smerlings barn.

Nr 32 Hamngatan. 1804 anhöll kakelugnsmakaren Jos. Öfverberg Hansson att få bygga uthus, innehållande i bottenvåningen stall, bagarstuga och verkstad, i andra våningen foderskulle, målarrum, magasin, dräng kammare och gesällkammare.

Ägare: 1749 kakelugnsmakaren P. Schmell, 1789 d:o J. P. Schmell, 1806 gälbgjutaren J. F. Collvin, 1810 d:o B. Hofgren, 1856 d:o K. A. Lundquist, 1874 apotekaren Numa Pettersson.

Nr 36 Hamngatan. Handelsmannen och bryggaren Nils Ölmenström anhöll 1759 att få bygga ett tvåvåningshus med fyra fönstermittlar och särskild inkörsport till höger »uti Styckgjutaregränden». Ansökan är undertecknad: »På mäster Dan. Forsbergs vägnar: Petter Roos.» Se nr 58 Kammakargatan. 1771 begärde Nils Ölmenström tillstånd för om- och tillbyggnader.

Hantverkargatan hette 1718 Stora Munklägersgatan, 1719 Stora Kyrkgatan, 1728 Målaregatan.

Nr 3 Hantverkargatan, som nu upptages av Karolinska institutet, har ännu byggnader kvar från den tid, då ett glasbruk var här beläget. Detta inrättades 1676 i Klara församling och flyttades 1688 hit. Platsen var en liten ö, som förenades med Kungsholmen genom utfyllning. 1815 nedlades fabriken. Kvarteret heter ännu Glasbruket. Se Stora Glasbruksgatan!

Herkulesgatan kallas 1718 Brunnsgränd. Se nr 41 Norra Smedjegatan!

Nr 1 Herkulesgatan. Se nr 11 Regeringsgatan!

Nr 3 Herkulesgatan. Se nr 14 Norra Smedjegatan!

Nr 5 Herkulesgatan, nr 5 Norra Smedjegatan. Skräddaren P. Ullberg erhöll 1754 tillstånd att i hörnet vid Smedjegatan uppföra ett stenhus i tre våningar och 1757 att bygga ett tvåvåningsstenhus inne på gården. 1780 anhöll handelsmannen, fabrikören C. H. Poudret (»Poudrie») att få bygga ett mindre gårdshus. 1799, då husen ägdes av handelsmannen Pierre Poudret, visade fasaden vid Herkulesgatan tre våningar och åtta fönstermittlar, yttertrappa och portal såsom nu. 1805 byggde han vedbodar. Från 1851, då yttertrappan delvis inflyttades, tillkom den fjärde våningen. Egendomen innehades då av spegelfabrikören K. T. Svanberg. Andra ägare: 1744 skomakaren J. Gröndahl, 1748 guldsmeden J. Steinfort, 1778 fabrikören Johan Frantz.

Nr 2 Herkulesgatan. Se nr 13 Regeringsgatan!

Holländargatan nämnes 1720 S:t Olofs Norra Kyrkogata. Se Palats och kåkar, första samlingen! Holländargatan, Holländarvägen å Söder hava sina namn efter vinskänken Alexander van der Huff, som här ägde tomter, av vilka den ena friköptes 1669. Han levde ännu 1674. Se nr 14 Västra Kvarngränd!

Nr 6 Holländargatan, nr 5 Olofsgatan, nr 9 Tunnelgatan. 1810 begärde »ryttmästaren och bryggaren» Abraham Westman Joh:son att få uppföra vagnshus, stall- och fähus av sten samt göra åtskilliga förändringar av förut befintliga hus. Den kringbyggda gården med sina ålderdomliga hus med brutna tak och många vindskupor torde hava åtskilligt kvar från nämnda och även äldre tid. I hörnet vid Tunnelgatan låg i senare delen av 1800-talet en krog, kallad »Petersburg».

Nr 8 Holländargatan, nr 12 Tunnelgatan, nr 7 Olofsgatan. År 1777 anhöll bagaren Jakob Westman Eriksson att få göra en tillbyggnad av sten vid gårdssidan. Från 1818, då bagaren J. Plath sedan 1805 var ägare, bevarar huset portalen och övre våningen vid Holländargatan. Ägare: 1742 bagaren K. Kristiansson Hansson, 1756 köpmannen Georg Seton (Setton), 1768 bagaren Gabriel Paulsson, 1793 d:o J. I. Lind, 1835 professorn P. Krafft, 1836 bagaren T. F. Leffler, 1842 d:o F. Althainz, 1851 d:o P. G. Ljungholm.

Nr 28 Holländargatan, nr 53 Rådmansgatan. Tobaksfabrikören Gabriel Lidman fick 1788 tillstånd att »bygga i lika höjd och fasad med det gamla huset», det södra. Huset har vid gatan bottenvåningen rusticerad och den övre prydd med licener samt vid gårdssidan brutet tegeltak. En stor lind på gården kvarstår som en rest av den forna trädgården. 1724 var stadsvakten N. Eek ägare, 1742 korpralen Karl Elfvendahl, 1749 slottssnickaren K. E. Sten, 1769 lantmannen Karl Lundin, 1812 bokhållaren F. Hilgendorff.

Nr 30 Holländargatan, nr 62 Rådmansgatan. 1833 uppförde slottsmurmästaren K. G. Wretberg ett envåningshörnhus

enligt ritning med fyra fönster till höger och ett till vänster om porten. 1783 var murgesällen Jakob Fredin ägare.

Nr 32 Holländargatan, nr 17 Saltmätargatan. Huset fanns 1815, då hovsnickaren Anders Broman anhöll att få »uppdraga norra delen av stenhuset åt gatan, som nu befinnes i odugligt stånd, till lika höjd med det där förutstående samt att påsätta nytt tak med tegel». Huset har nu två våningar vid gatan och tre vid gården, brutet tak och fem vindskupor samt två flyglar i tre våningar. I våningen tre tr. upp finnas flera enkelrum med egna ingångar, öppna spisar, blåblommiga kakelugnar med varje kakel olikt det andra. Det uppgives, att här inrymts ett hotell, »Vita vingarna»(?).

1757 var gardessoldaten J. Sjöblom ägare, 1846 krigsrådet G. A. av Sillén.

Nr 34 Holländargatan. Se nr 17 Saltmätargatan!

Nr 43 Hornsgatan. Swedenborgs lusthus. En på huset uppsatt järntavla angiver, att Emanuel Swedenborg, naturforskaren och mystikern, född i Stockholm 1688, son av dåvarande pastorn vid livregementet, sedermera biskopen i Skara Jesper Svedberg, ägt och bebott denna tomt från 1743 till 1772. Minnestavlan, som bär Swedenborgs porträtt, uppsattes 1888 av hans läras, nya kyrkans, bekännare. Det förfallna lusthuset fanns kvar på denna plats till 1896, då det flyttades till Skansen, där det nu befinner sig i gott skick.

Under den berömde naturforskarens tid var det omgivet av blomsteranläggningar. Här skall denne ofta hava haft möten och samspråk med avlidna personer. Riksrådet Karl Gustav Tessin, som en gång besökte honom här eller i hans bostad, fann då »en 73-årig gubbe, till det yttre alldeles lik fadern, biskop Svedberg, fryntlig, glad och språksam, nöjsam i umgänge, vänlig, hövlig, öppenhjärtad, ingalunda envis, snarsticken eller inbilsk utan dömande väl både om tider och folk, tydande allt till det bästa». De samtalade huvudsakligen om andevärlden, varvid Swedenborg berättade, att varje gång, då han var ensam, kommo änglar och avlidna till honom. De senare upphörde merendels med

sina besök efter loppet av ett halvt år, emedan de glömde det timliga och förblevo i sitt himmelska hemvist. Vid avskedet yttrade han, att Tessin troligen även i den andra världen skulle komma att tillhöra rådet, men denne betackade sig under försäkran, att han haft nog därav i denna.

Swedenborg dog i London 1772 och blev där begraven i Svenska lutherska kyrkan, men år 1908 flyttades hans stoft till Bielkeska gravkoret i Uppsala domkyrka.

Nr 10 Hornsgatan. 1760, året efter »Maria brand», anhöll handelsmannen Lars Morien att vid gatan få företaga en nybyggnad med fyra våningar, fem fönsteraxlar och med inkörsporten och andra våningens mittparti såsom nu rusticerade. 1763 fick vinskänken H. E. Fuhrström medgivande att »anständigt sammanbinda två hus under en fasad», varvid huslängan erhöll den nuvarande fönsterindelningen och delvis bibehållen rusticering. Det östra gårdshuset har i muren två raka ankarjärn. Källardörrarna prydas av rosetter m. m.

Nr 12 Hornsgatan. 1783 erhöll köpmannen Petter Hagberg tillstånd att uppföra gårdshus, stall, vagnshus m. m.

Nr 14 Hornsgatan. 1757 erhöll vinskänken Hans Erik Fuhrström tillstånd att uppföra en gårdsbyggnad i två våningar och 1759 huset vid gatan med samma höjd, port och fönsteranordning som nu. Över första och andra våningen i det norra och östra gårdshuset sitta raka ankarjärn och ett dylikt över inkörsportens valv vid gårdssidan. De smala, smidda trappräckena torde härstamma från byggnadstiden.

Nr 16 Hornsgatan. Ägare: 1769 kopparslagaränkan S. Adolphs kreditorer, 1770 sockerbagaren J. P. Aschan, 1774 logarvaren K. Widman, 1794 hattmakarenJ. A. Lundberg, 1833 läderhandlaren K. H. Boberg, 1853 änkefru A. L. Boberg.

Nr 18 Hornsgatan. Kamreraren i krigskollegium Johan Schagerström begärde 1760 att få »fullfölja dess avbrända husbyggnad», som då erhöll tre våningar och nuvarande fönsterindelning. Portomfattningen är av trä, i muren vid

portgången är anordnat ett skåp, fönstren vid gårdssidan hava gamla beslag och luckhakar. 1861 skedde förändringar.

Nr 20 Hornsgatan. Handelsmannen Nils Åhlin fick 1759 tillstånd att reparera sitt hus, som även då hade tre våningar, brutet tak och tre fönsteraxlar. Portdörrarna hava cirkelrunda ljusgluggar, sniderier och prydlig portklapp. Vid gården märkas raka ankarjärn mellan första och andra våningen och en gammal källardörr med rosett och kraftiga beslag.

Nr 22 Hornsgatan har gamla portdörrar med sniderier. I gårdshusen finnas smårutiga fönster med grönaktiga glas och gamla beslag. Ägare: 1720 manufakturisten T. Lundberg, 1758 perukmakaren F. Frestare, 1845 kopparslagaren J. Näsmans döttrar.

Nr 24 Hornsgatan, nr 5 Ragvaldsgatan. Ritningen av 1781, då assessor P. H. Strömbom var ägare, visar två våningar och såsom nu fem fönsteraxlar samt rusticerat mittparti med välvd portal. 1812 anhöll fabrikören J. K. Fougt att få påbygga den nuvarande tredje våningen jämte frontespis med ett fönster och det brutna taket samt uppföra två gårdsflyglar. Den välvda sandstensportalen, omgiven av rustikering, har snidad losholts över de gamla dörrarna. Ingången till den kringbyggda gården leder från källaren, som är försedd med nischer och halvcirkelformiga valvbågar. Sådana finnas ock i förstugan vid trappgången. Ägare: 1757 kaptenen och stadsarkitekten J. E. Carlberg, 1774 kamreraren K. Meijer, 1792 bankkassören A. Kolmodin, 1795 överinspektoren K. L. Fineman, 1811 kaptenen och fabrikören J. K. Fougt, 1836 änkefru G. V. Trädgård.

Nr 30 Hornsgatan. 1733 anhöll urmakaren E. Lindgren att få uppföra ett tvåvåningshus med nuvarande fönsterindelning. Senare har huset blivit till- och påbyggt med den tredje våningen. I portgången märkas fem kryssvalv och i den nedre förstugan tre sådana. Vid gårdssidan finnas gamla fönsterbeslag i bottenvåningen. Den tredje våningen och andra förändringar hava tillkommit under 1800-talet.

Nr 32 Hornsgatan, nr 7 Maria Trappgränd, nr 15 Brännkyrkagatan. 1737 anhöll mätaren Hindrick Nyman att få uppföra ett hörnhus »vid Hornsgatan och bagar Höks plats mitt över Maria kyrka». 1737 var emellertid repslagaren Erik Nyman ägare av stenhuset, vadan en namnförväxling här torde förekomma. Ritningen visar två våningar och fem fönstermittlar vid nämnda gata. 1759 företogos förändringar av bagaren Fredrik Nymans arvingar. Ritningen till huset vid Trappgränd visar då två våningar och fem fönstermittlar samt brutet tak. 1861, då egendomen tillhörde tobaksfabrikörerna Brinck och Hafström, fingo husen vid de tre gatorna tre våningar. Inkörsporten vid Trappgränd är försedd med tunn- och kryssvalv. Se nr 15 Brännkyrkagatan! Ägare: (tomten nr 5) 1737 repslagaren E. Nyman, 1760 bagaren E. F. Nyman, 1761 d:o E. Nyman Fredriksson, 1778 tobaksplantören Apelgren; (nr 6) 1745 byggningsbokhållaren J. Widman, 1760 assistenten J. Widman, 1784 tobaksplantören H. Apelgren; (nr 7) 1733 plåtslagaren E. Möller, 1761 plåtslagaren J. Almquist, 1767 sprutlagaren P. Liljeskog, 1785 H. Apelgren; (nr 5, 6 och 7) 1793 kungl. sekreteraren P. Fredriksson och direktören P. G. Fast, 1809 köpmannen Th. Aspelin, 1860 fabrikörerna Brink och Hafström.

Nr 34 Hornsgatan, nr 10 Maria Trappgränd. Stenhuggaråldermannen Johan Petter Blom fick 1775 tillstånd för uppförande av ett hörnhus med tre våningar och fyra fönsteraxlar och brutet tak liksom nu. Den närmaste flygeln vid gränden hade även då tre våningar och fyra fönsteraxlar och inkörsport och den norra respektive två och tre samt inkörsport i norr. 1790 erhöll slottsstenhuggaren Johan Adolf Göthe tillstånd att »sätta en våning å dess flygel». Ritningen stämmer, vad flyglarna beträffar, i huvudsak med 1775 års ritning och det nutida utseendet. Den vackra välvda portalen vid Hornsgatan bär årtalet 1668. Även gårdshusen vittna om hög ålder. Ägare: 1741 änkefru H. Grubb, 1755 auskultanten i bergskollegium J. E. Geyer, 1757 hovmarskalken P. Hierta, 1759 handelsmannen A.

Alardie, 1826 sadelmakaråldermannen J. Fagerberg, 1831 änkefru S. V. Kemner.

Nr 36 Hornsgatan, nr 19 Brännkyrkagatan. 1760 gavs tillstånd för handelsmannen och hökaren M. Zelling-Adamsson att uppföra ett trevåningshus med fem fönsteraxlar och välvd inkörsport och 1781 för sockerbruksidkaren P. Gödecke att på- och tillbygga huset. Det erhöll då sin nuvarande höjd och fönsterindelning. De mindre fönstren i bottenvåningen och den nuvarande välvda porten med ett runt fönster i tympanon och rusticerad omgivning igenfinnas å ritningen. 1783 anhöll han att få vidtaga förändringar i byggnadsplanen. 1806 fingo P. Gödecke och son, brukspatronen J. Gödecke, tillstånd att uppföra stall. Ägare: 1768 köpmannen W. Taylor, 1818 köpmannen J. L. du Rees, 1824 köpmannen J. K. Holmqvist, 1838 sockerbruksidkarna G. F. Åhrberg och J. V. Fagerberg.

Nr 38 Hornsgatan, nr 11 Bellmansgatan, är väl bevarat sedan byggnadstiden. Tillstånd till dess uppförande lämnades 1759, och ägaren var kryddkrämaren Petter Lindell.

Nr 40 Hornsgatan, nr 18 Bellmansgatan. Tillstånd för uppförande av ett stenhus med två våningar, inkörsport och fyra fönstermittlar gavs 1759 åt hattmakaren Mårten Strehlitz och 1760 åt bankokamreraren A. Berg att förse huset med den tredje våningen. Huset hade såsom nu fem fönsteraxlar och rusticerad bottenvåning och tre portar med sandstensomfattning. 1765 begärde densamme att få uppföra uthus. Den mellersta porten har vackra dörrar med sniderier och rusticerad omgivning. I de båda butikerna finnas kryssvalv. Huset är senare påbyggt.

Nr 42 Hornsgatan. Hökaren Olof Falk erhöll 1760 tillstånd att bygga ett trevåningshus med rusticerad bottenvåning och samma fönsterindelning som nu och följande år att uppföra nybyggnader vid gården, som då blev kringbyggd.

Nr 44 Hornsgatan. Kryddkrämaren Petter Westbeck uppförde efter tillstånd från år 1759 ett tvåvåningshus med nuvarande fönsterindelning. Ett äldre tvåvåningshus fanns

då i nordvästra hörnet, möjligen det vid Brännkyrkagatan nu befintliga. 1764 anhöll han att få bygga gårdshus. 1734 var grevinnan A. M. Falkenberg ägare, 1794 handelsmannen M. Schult, 1799 klockaren E. Flygarsson, 1848 majoren I. F. Aminoff.

Nr 48 Hornsgatan, nr 27 Brännkyrkagatan. Handelsmannen Peter Justi anhöll 1759 att vid den förra gatan få uppföra ett trevåningshus med sju fönsteraxlar, inkörsport å husets mitt och två butiker samt rusticerad bottenvåning.

Nr 50 Hornsgatan, nr 13 Blecktornsgränd. 1762 anhöll bagaren Johan Tillander att här få verkställa en nybyggnad och 1772 bygga uthus med stall m. m. samt 1781 uppföra ett annat uthus. Flera om-, på- och tillbyggnader hava senare skett. I hörnet inrymdes under en längre tid källaren Linnéa, grundad av destillatorn K. V. Brandström, den siste innehavaren av Björngårdskällaren, i nr 27 S:t Paulsgatan, där rörelsen upphörde 1877 med anledning av husets rivning. Ägare: 1720 järnbäraren H. Björkman, 1739 klensmedsgesällen J. F. Aveman, 1740 handelsmannen Jochim Donner, 1803 bagaren K. O. Tillander, 1805 d:o M. Rithou, 1818 d:o P. Fernquist, 1820 d:o J. V. Djurberg, 1834 d:o J. K. Karsten, 1839 destillatorn E. G. Brandström, 1846 bagaren P. R. Lundholm, 1857 d:o K. A. Bergström, 1859 d:o I. Eijbel, 1863 sockerbruksmästaren vid Hornsberg D. F. Cohrs.

Nr 54 Hornsgatan. 1771 erhöll fabrikören Per Berger Karlsson tillstånd att uppföra en uthusbyggnad. Ägare: 1742 manufakturisten A. Kijhlman, 1804 fabrikören A. M. Berger, 1839 sidenfabrikören A. Bergers änka.

Nr 74 Hornsgatan, nr 63 Brännkyrkagatan. Bryggaren Joh. Wahlström erhöll 1769 tillstånd att bygga ett tvåvåningshus med fem fönsteraxlar, brutet tak och frontespis, vilket torde kvarstå, tillbyggt med ytterligare fem fönsteraxlar. 1805 anhöll inspektoren vid järnvågen G. D. Hasswerd att få uppföra uthusbyggnad och 1807 påbyggnad av denna. 1816 var fabrikören J. P. Isoz ägare.

Nr 80 Hornsgatan, nr 67 Brännkyrkagatan. Tillstånd att

uppföra huset vid den förra gatan med nuvarande höjd och fönsterindelning erhöll 1752 spannmålshandlanden Lars Lund.

Nr 92 Hornsgatan, nr 79 och 81 Brännkyrkagatan. 1770 anhöll spannmålshandlanden Jonas Öhrman om tillstånd att göra en tillbyggnad vid gården.

Nr 9 Högbergsgatan. Se nr 9 Nytorgsgatan!

Nr 19 Högbergsgatan, nr 14 Östgötagatan. 1842 anhöll bagaren J. Petrini att få uppföra »brutet tak i stället för vinkeltak å boningshuset», då två våningar såsom nu, och göra andra förändringar i därvarande hus. Ägare: 1727 bagaren M. Sperling, 1768 köpmannen I. Kegenwardt, 1842 J. A. Petrini.

Nr 21 A, B och C Högbergsgatan. Ansökan om tillstånd att bygga uthus, vedbodar, gjordes 1763 av sjökaptenen I. Fischer, 1793 av fabrikören Fredrik Greck att uppföra en nybyggnad, som sammanband två äldre hus, och 1842 av assessor Martin Kristoffer Jentzen att företaga åtskilliga förändringar. Möjligen finnas delar kvar av dessa byggnader.

Nr 31 Högbergsgatan. 1793 erhöll bokbindaren H. Kristoffer Richter tillstånd att uppföra ett stenhus med två våningar och fem fönsteraxlar, 1794 densamme att uppföra vedbodar, vagnshus och ett litet »drevhus», 1801 att uppföra en åttkantig »lusthusbyggnad mitt i trädgården, 1810 att tillbygga boningshuset, vilket då erhöll tre våningar och sex nya eller såsom nu tillsamman elva fönsteraxlar. 1863 och 1877 anhöll evangeliska brödraförsamlingen att få göra smärre förändringar. Ägare: 1724 hustru E. Forselia, 1861 herrnhutarförsamlingen. Se Palats och kåkar, första samlingen, sid. 143!

Nr 39 A och B Högbergsgatan. 1781 anhöllo juveleraren B. Sander och guldgravören Z. Sylvest att få uppföra ett envåningsstenhus med två fönster och ingång å långsidan, gårdshus 39 B, 1797 Sylvest att bygga ett fristående envåningshus med tre fönster i bredd och ingång på gaveln, gårdshus 39 B. Det innehöll ett rum utan eldstad. Dessutom gjordes anhållan om uppförande av ett åttkantigt brunnshus

på gården. 1875 begärdes tillstånd att uppföra en nybyggnad till Hem för frigivna kvinnor, som 1895 kallades Drottningens skyddshem, 39 A. Trähuset vid gatan, »Drottning Kristinas jaktslott», 39 B, torde vara det äldsta på platsen. Ägare var 1767 rådmannen J. Collin och 1848 fröken L. A. Cronland.

Nr 41 Högbergsgatan. Se nr 21 Björngårdsgatan!

Nr 49 Högbergsgatan. Viktualiehandlaren J. Öberg erhöll 1839 tillstånd att »reparera och iståndsätta tegelreveteringen på boningshuset vid gatan och anbringa ytterpanel å såväl bonings- som uthus», antagligen de nu kvarstående husen.

Nr 8 och 10 Högbergsgatan. Krögaren Lidbeck fick 1753 tillstånd att göra en tillbyggnad vid gatan av två våningar och två fönsteraxlar till vänster om porten, på vars andra sida låg ett äldre hus. Den nya byggnaden sträckte sig inåt gården och hade ingång därifrån, och 1813 anhöll hovslagaren Erik Sandberg, som köpt den avbrända tomten av viktualiehandlaränkan Sara Broman, att få uppbygga husen vid gata och gård. Boningshuset erhöll fyra fönsteraxlar och ingång från gatan. 1832 gjorde snickaren J. G. Bolin ansökan om rätt att uppföra bonings- och uthus å norra och västra sidorna av tomterna, varvid husets fasad förlängdes och den andra ingången tillkom. Husen hava fyrrutiga fönster i första och tredje våningen.

Nr 14 Högbergsgatan. 1837 anhöll traktören F. Häggberg att få anlägga en kägelbana.

Nr 20 Högbergsgatan, nr 6 Roddargatan. Enligt en till byggnings- och ämbetskollegium 1758 inlämnad ansökan jämte ritning erhöll tornväktaren i Katarina Petter Boberg tillstånd att göra en tillbyggnad av två våningar å sitt hus vid Högbergsgatan, vilket han ägde sedan 1753. Ritningen visar två fönstermittlar, brutet tak, två vindskupor och trapphus vid gårdssidan. 1767 anhöll han att få uppföra en flygelbyggnad och 1783 att få bygga ett stenhus av tre våningar utom källarvåningen, den östra husdelen, samt vedbodar av sten inne på gården. Dessa hus stå ännu kvar. Ingångsporten är fortfarande belägen i källarvåningen vid

Högbergsgatan, såsom ritningen av år 1783 visar. En lång trappa med järnräcke leder härifrån till gården. Å den nämnda flygelbyggnaden synes ett skulpterat änglahuvud, vilket tornväktaren möjligen har ditsatt för att visa sin fromhet eller samhörighet med kyrkan.

Huset n:r 6 vid Roddargatan, f. d. Fiskargränd, är det äldsta och tillhörde på 1730-talet en båtsman Spegel och senare två systrar med samma namn. I gårdens nordöstra hörn vid detta hus är en trappa, som leder till en svalgång, en av de få, som ännu finnas i Stockholm. Hela det bebyggda området har sitt utseende väl bevarat från 1700-talet. Det är troligen på denne Boberg, som Bellman syftar i Fredmans epistel n:r 38, »rörande Mollbergs paradering vid korporal Bomans grav»:

> Där går processen . . . Kamrater, vem är död i gränden?
> Jo, korpral Boman, som låg så vattusjuk . . .
> Där går orgtramparn, och så tornväktarn i Katrina,
> krögarn på Sodom och krögarn på Krypin . . .

Petter Boberg dog här 1788, och 1791 nämnes tornväktaränkan A. M. Boberg som ägare, 1825 deras måg fabrikören, ordenssidenbandväveriidkaren Adolf Fredrik Forsberg och 1838 musikinstrumentmakaren F. V. Forsberg. Se Palats och kåkar, första samlingen, där en namnförväxling skett!

Nr 24 Högbergsgatan. 1770 anhöll murgesällen Johan Petter Skogberg att få lägga nytt taklag, brutet, på sitt stenhus och 1791 stadssoldaten Karl Nyström att få uppföra nya vedbodar av sten på tomten nr 21 och »på det på norra sidan på tomten nr 22 stående stenhuset å en våning påbygga detsamma en våning högre», att på samma tomts västra, norra och östra sida uppföra nya vedbodar av sten samt att »få uppsätta den å västra sidan av huset resterande flygeln av tvenne våningars höjd. Dessa hus stå kvar, ehuru senare förändrade.

Nr 26 A, B och C Högbergsgatan, nr 11 och 13 Östgötagatan, nr 2 Roddargatan. 1769 anhölls om tillstånd för uppförande av »en smedja för hovslagaren Adam Töpfer

på löjtnant Lukas Bemers tomt», 1773 beviljades löjtnant B:s ansökan att få bygga ett två våningars boningshus med fem fönsteraxlar såsom nu vid Högbergsgatan samt en längre uthusbyggnad, 1782 fick majorskan Bemer tillbygga en våning på gamla huset vid Östgötagatan och där uppföra en ny stentrappa, 1798 tilläts kommissarien Adam Salonius att bygga ett vagnshus och under 1860-talet samt senare bokhandlaren K. R. Looström m. fl. att göra förändringar. Husen A och C hava portaler med profilerad sandstensomfattning, som på C är försedd med droppar vid sidorna.

Nr 5 Hökensgatan. I kvarteret Urvädersklippan större ligger inklämd den pittoreska kåken n:r 5 Hökensgatan, det enda trähus vid denna gata. Huset byggdes säkerligen icke på en gång utan erhöll så småningom vid gata och gård till- och påbyggnader i mån av behov och råd och lägenhet. Det har ofta gått i köp och således varit ett lättsålt hus, såsom synes av följande ägarlista: 1737 kaptenen S. Waleij, 1744 skeppskaptenen E. Rahm, 1746 svarvaråldermannen M. Topp, 1757 kofferdikaptenen J. Sjöberg, 1763 skräddarmästaren N. Asplund, 1771 vaktmästaren J. Dahlberg, 1774 vaktmästaren J. Hellström, 1782 extra hoffuriren E. Bergsten, 1794 läderhandlaren P. Möller, 1807 kofferdiskepparen B. J. Steinorth, 1815 kofferdikaptenen J. D. Jahnke, 1852 målarmästaren J. H. Engström, s. å. snickarmästaren N. Wadstein, 1858 löjtnanten J. O. Hallström, 1873 fabrikören N. Wadstein, 1903 änkefru H. U. Lindströms stärbhus.

Nr 2 och 4 Hökensgatan. Se nr 19 Götgatan!

Nr 13 Hötorget. Ritningen från 1763, som ingavs av läkaren professor David Schultz, adlad von Schulzenheim, överensstämmer med husets nuvarande utseende. Se Palats och kåkar, första samlingen, sid. 24 m. fl.!

* *
*

Jakobsbergsgatan kallas 1643 Gerichobergsgatan, 1663 Stillegränden, 1726 Grytgjutaregränden (1870 och senare -gatan).

Nr 21 Jakobsbergsgatan. 1762 anhöll vaktmästaren Lars Åkerblad att få bygga å denna tomt. 1804 erhöll murgesällen P. J. Holmgren tillstånd att uppföra huset i fyra våningar med tre fönsteraxlar. Det har nu tre våningar. Ägare: 1754 fröken S. E. Rothlöben, 1762 vaktmästaren L. Åkerblad. 1773 konterfejaren A. Eklund, 1807 hovmästaren C. Barbière,

Nr 41 A och B Jakobsbergsgatan. »Vaktmästaren uti banquen herr Wiebilljus» (Vibelius) erhöll 1750 tillstånd att uppföra det nuvarande huset i två våningar och med två inkörsportar samt rusticerad bottenvåning. Över en av portarna är en sten, försedd med en trasig sköld, inmurad. Ägare: 1732 svärdfejaren K. G. Leopold, 1768 Vibelii kreditorer, s. å. inspektoren vid Djurgården Valentin Walentinsson, 1781 häradshövdingen J. Stéen, 1782 skräddaren L. Hellberg, 1842 lärftskramhandlaren P. A. Hazelius.

Nr 43 Jakobsbergsgatan. 1839 anhöll katolska församlingen genom församlingsföreståndaren J. L. Studach och kyrkvärdarna F. Rouget de S:t Hermine och Fr. Cetti att få uppföra nybyggnad av det här belägna fattighuset, vilket var »förfallet, eldfarligt och vanprydande». Det då uppförda tvåvåningshuset kvarstår.

Nr 14 Jakobsbergsgatan. År 1760 anhöll lantmätaren Gabriel Bodiny om tillstånd att påbygga sitt hus vid Bergsgränd, vilket enligt inlämnad ritning skulle erhålla tre våningar och 6 fönstermittlar, såsom det nu har. Fasaden prydes fortfarande av licener.

Nr 20 Jakobsbergsgatan. Den ritning, som snickarmästaren Anders Enstedt 1752 inlämnade till byggningskollegium, visar en våning och brutet tak. Huset ombyggdes 1839 och 1846.

Nr 38 Jakobsbergsgatan. Bryggaren och handelsmannen Göran Bång erhöll 1755 tillstånd att bygga det ännu befintliga huset vid Grytgjutargränden, såsom den västra delen

av gatan då och ända till slutet av 1800-talet kallades. Ritningen visar inkörsport med rusticerad omfattning, fem fönstermittlar och två våningar samt trapphus vid gårdssidan. Ändringar och tillbyggnader i öster och väster skedde under samme ägare 1762 och av madame Sara Bong 1770 samt i senare tid.

Nr 40 Jakobsbergsgatan. Se nr 7 Oxtorgsgatan!

Jakobsgatan kallas 1733 Jakobs Västra Kyrkogata.

Nr 15 och 17 Jakobsgatan, nr 1 Malmtorgsgatan, nr 2 Fredsgatan. 1757 erhöll kungl. hovkamreraren J. F. Dævel tillstånd att reparera och påbygga sitt hus vid Norrmalmstorg, nr 1 Malmtorgsgatan, nr 2 Fredsgatan. Ritningen visar fyra våningar och brutet tak. 1829 beviljades uppförandet av den fjärde våningen vid Fredsgatan och 1848 anhöll änkefru C. de (av) Palin att få uppföra ett gårdshus i tre våningar.

År 1800 var översten A. Hägerflycht »sinnad att påbygga och reparera uti dess egendom vid Nya Kungsholmsbrogatan (Jakobsgatan) under nr 17», och anhölls »om ädle collegii approbation samt i ödmjukhet få tillstånd att vid Brunkeberg hophugga taklaget». Huset med dess fönster i murlivet och port med sandstensomfattning torde delvis härstamma från nämnda år. Se Palats och kåkar, förstå samlingen!

Ägare: 1752 assessorn J. Bong, 1814 kammarherren J. A. Leyonmarck och chargé d'affaire N. G. Palin, 1822 den senare, då minister.

Nr 21 Jakobsgatan, nr 8 Drottninggatan. »Hovrättsrådet välborne herr Johan Linderstedt» anhöll 1767 att få uppföra huset i fyra våningar vid Jakobsgatan samt att påbygga ett äldre hus vid Drottninggatan, båda med brutna tak. I det senare husets gavel sitta mellan andra och tredje våningen ankarjärn med voluter. 1784 fick fru Ingrid Maria Möller tillstånd att bygga gårdshus, inrymmande stall m. m., nu möjligen delvis befintligt men om- och påbyggt.

Nr 23 Jakobsgatan, nr 11 Drottninggatan. 1751 beviljades följande ansökan: »Välborne herr generalauditören Swartz är sinnat att bückga äfter denna ridningen. Stock-

holm den 5 sept. 1751. Gottfriedt Francke.» Ritningen visar ett hörnhus i fyra våningar samt murar av ett äldre hus. 1848, då konditorn August S. Davidson var ägare, genomgick huset vid Drottninggatan förändring och 1852 under samme ägare huset vid Jakobsgatan, som erhöll den fjärde våningen samt rundbågiga portar och fönster i bottenvåningen. Mellan första och andra våningen i detta hus sitta raka ankarjärn.

Nr 6 Jakobsgatan. Hamburgerbörs förestods av källarmästaren Hüner 1778, då Par bricole flyttade dit. I ett enstaka rum till höger i porten, den s. k. »gröna rutan», hade »kommittén för utgivandet av Markalls sömnlösa nätter» sina sammankomster med skalden K. F. Dahlgren i spetsen. Se Palats och kåkar, första samlingen!

Nr 22 A och B Jakobsgatan. Advokatfiskalen Karl Fredrik Törnell uppförde här 1770 en envåningsuthusbyggnad, 1754 begärdes byggnadstillstånd av klensmeden K. Lindgren och 1799 av boktryckaren Anders Nordström för påbyggnad av en våning, den tredje, med samma fönster- och portanordning som nu.

Nr 28 Jakobsgatan. Se nr 4 Klara Södra Kyrkogata!

Nr 3, 5 och 7 Johannesgatan, nr 62 och 64 Malmskillnadsgatan. Johannes brandstation. En ritning från 1797, ingiven av »Jakobi och Johannis fattighusdirektion», visar det ännu bestående trevåningshuset i två våningar och med sju fönstermittlar såsom nu samt dess välvda portal vid gårdssidan.

Nr 2 Johannesgatan, nr 22 och 24 David Bagaresgatan. 1804 anhöll skräddaren Johan Fredrik Törnmark att få göra en tillbyggnad på sitt hus vid Dödgrävaregränden och 1855 konstförvanten Th. Argilander att få bygga i hörnet av Dödgrävaregränd och Johannes Östra Kyrkogata, det nuvarande huset med delvis gamla byggnader vid gård och gata.

Nr 6 Johannesgatan. Fru Anna Margareta Meijerhelm anhöll 1788 att »på en liten stuga ändra taklaget, undantaga den där varande torv och i stället täcka samma stuga med tegel. Stugan på gården fick brutet tak och en kupa. Möjligen

finnas rester av denna byggnad i det gamla gårdshuset. Huset vid gatan torde då helt eller delvis hava funnits.

Nr 10 Johannesgatan. 1775 erhöll »vaktmästaren uti kungl. kanslikollegium» Abraham Lindquist tillstånd att här uppföra ett hus i två våningar.

* *
*

Nr 11 Kammakargatan, nr 60 Sveavägen. Hökaren Johan Braholm erhöll 1757 tillstånd att här bygga. Läderhandlanden Gustav Wickman tillbyggde 1810 hörnhuset i två våningar.

Nr 17 Kammakargatan. Se nr 79 Drottninggatan!

Nr 21 Kammakargatan ägdes 1818 av guldslagaråldermannen Gabriel Falk och 1823 av guldslagarmästaren J. F. Feychting.

Nr 23 Kammakargatan. År 1807 fick guldslagaråldermannen och kaptenen Gabriel Falk tillstånd att uppföra det nu befintliga huset i tre våningar och med nuvarande fönsteranordningar. Gårdshuset torde vara äldre.

Nr 31 Kammakargatan. Huset vid gatan i två våningar och gårdshuslängan uppfördes efter 1784 erhållet tillstånd av hustru Ödman. 1842 ombyggdes uthus, stall m. m. av byggmästaren J. F. Broman.

Nr 28 Kammakargatan, nr 2 Saltmätargatan, nr 41, 43 Sveavägen. År 1732 fanns här ett trähus, byggt av Daniel Ryman. 1756 erhöll hökaren Göran Caijanus tillstånd för uppförande av ett tvåvåningsstenhus »vid Badstugugatan, S:t Olofs församling nr 11». Sandstensportalen är försedd med droppar vid sidorna. I mitten av 1800-talet var Adolf Fredriks folkskola inrymd i detta hus. 1763 var handelsmannen K. S. Beve (Boivie) ägare, 1806 viktualiehandlaren L. Molander och 1817 Adolf Fredriks förs., som 1863 uppförde skolhuset vid Saltmätargatan.

Nr 56 och 58 Kammakargatan. Såsom inskriptionen i överstycket av portens sandstensomfattning visar, byggdes

det väl bevarade tvåvåningshuset nr 58 Kammakargatan år 1737. Ansökningen om tillstånd att uppföra detsamma gjordes då av »Catarina Ölmenström, en bedrövad änka», och byggmästare eller, såsom en byggnadsingenjör på den tiden kallades, murmästare var den under en lång följd av år mycket anlitade Daniel Forsberg. Valven i förstugan, som uppbäras av en pelare, trappan med dess prydligt smidda galler och källardörren torde stamma från husets byggnadstid. Träportarna och några fönster vittna också om hög ålder.

Det öster härom belägna trähuset, nr 56, torde vara uppfört senast i mitten av 1700-talet. Tomten ägdes 1718 av borgaren E. Berg, 1756 av vaktmästaren L. Åkerblad, 1784 av rusthållarsonen J. Samuelsson och 1795 av vaxdukstillverkaren J. Söderlund.

Nr 68 Kammakargatan, nr 11 Västmannagatan. I hörnet av Kammakargatan och Lindbackargränd (L:a Gråbergsgatan?) erhöll murgesällen Petter Westman år 1759 tillstånd att uppföra ett envåningsträhus. 1852 skedde nybyggnad av byggmästaren C. A. Eriksson. Gränds namn fortlever ännu i kvarteret Lindbacken.

Karduansmakargatan hette 1699 Cardewansberedaregränden, 1719, åtminstone den västra delen, Stenhuggaregränden.

Nr 3 Karduansmakargatan. Se nr 14 Drottninggatan!

Nr 8 A och B Karduansmakargatan. Se nr 19 A och B Lilla Vattugatan!

Nr 12 Karduansmakargatan. Se nr 5 Klara Södra Kyrkogata!

Katarina Kyrkbacke hette förut Katarina Norra Kyrkogata.

Nr 1 Katarina Kyrkbacke, nr 18 L:a Glasbruksgatan. Hökaren Mattias Bergvall anhöll 1754 att få göra en tillbyggnad av sten i en våning vid ett förut befintligt trähus och 1757 att få uppföra ett stenhus i stället för nämnda trähus samt ett gårdshus av sten. Ritningen visar det förstnämnda i tre våningar med fem fönsteraxlar samt ingångs- och inkörsport och ett trähus till vänster om den senare. På platsen finns ännu ett stenhus, nr 1, och ett trähus, nr 18, vilket kakelugnsmakaren J. Stockberg 1864 erhöll tillstånd att brädbeslå.

Nr 5 Katarina Kyrkbacke. 1781 fick mantalskommissarien G. F. Kinnimundt tillstånd att »fullborda den andra våningen å sitt hus», vilket enligt ritningen hade sitt nuvarande utseende: två våningar, sex fönsteraxlar, brutet tak och yttertrappa. Ägare: 1760 hökaren M. Bergvall, 1777 dennes änka, 1785 sjökaptenen J. Liljander, 1805 d:o K. Brummer, 1838 d:o K. G. Krook, 1846 bryggaren K. K. Ackerman.

Nr 2 Katarina Kyrkbacke, nr 16 L:a Glasbruksgatan. Skräddaren Elias Kullman gjorde genom mur- eller byggmästaren Martin Schütze 1728 följande ansökan, vilken bifölls: »Detta stenhuus är iag sinnad i Herrans napn at uppsätta på Södermalm och glassbruksgatan i S. Chatharina förs.» Ritningen av detta år visar ett hus med två våningar och sju fönsteraxlar. 1733 erhöll densamme rätt att uppföra den tredje våningen och 1742 genom byggmästaren Mikael Franck att bygga hörnhuset i tre våningar med fem fönsteraxlar och frontespis. Det nuvarande huset har tolv fönster i bredd och har under 1860-talet, då viktualiehandlaren J. Öberg var ägare, och senare undergått förändringar.

Nr 6 Katarina Trappgränd. Se nr 7 Klevegränd!

Nr 1, 3 och 5 Katarinavägen, nr 2, 4 och 6 Stadsgården. Segelsömmaren Magnus (Fredrik?) Stangenberg erhöll 1756 tillstånd att uppföra »uthusbyggnad vid dess hus i Stadsgården» och 1795 att bygga gårdshus i tre, delvis två våningar, beroende på terrängen, mellan två äldre hus, som därigenom förenades. Den andra våningen av nybyggnaden var försedd med altan. Under 1800-talet hava förändringar vidtagits.

1769 anhöll spannmåls-, minut- och viktualiehandlaren Johan Wik att få uppföra »en bodbyggnad söder om det i Stadsgården vid södra ändan av östra passagebron belägne kokhus». Ritningen framställer en tillbyggnad i tre våningar med frontespis, avrundad fasad och tre fönsteraxlar.

Nr 4 Katarinavägen. Se nr 7 Mariagränd!

Nr 9 och 11 Katarina Östra Kyrkogata. Se nr 2 Stigbergsgatan!

Nr 12 Kattgränd. Se nr 44 Tavastgatan!

Nr 21 Klarabergsgatan, nr 23 och 23 A Beridarbansgatan.

1713 byggdes här ett trähus i 2 våningar, till utseendet erinrande om Hårlemanska huset, nr 88 Drottninggatan. Ägaren var hovstallmästaren J. G. Sparfwenfeldt. 1771 erhöll bokhållaren vid kungl. stallet Johan von Keppel tillstånd att uppföra det nuvarande hörnhuset i tre våningar och 1781 uthus. Fasaden vid Klarabergsgatan hade nämnda år såsom nu utskjutande mittparti med tre fönstermittlar och rusticerad bottenvåning. Huset till- och påbyggdes 1849, 1855, 1858 av fältkamreraren O. G. Roos och kallades ännu Keppelska huset. 1849 hade det fyra våningar. I gårdsportgången är ett kryssvalv. Fönstren sitta i murlivet. Ägare var 1866 änkefru U. E. Roos, född von Keppel.

Nr 23 Klarabergsgatan. 1763 anhöll kammarrättsrevisionsrådet K. H. Wachslager att få bygga ett envåningshus på gården och 1779 assessorn och polismästaren H. von Sievert att få uppföra en uthusbyggnad. 1802 erhöll klockgjutaråldermannen Gerhard Horner tillstånd att få bygga på sitt hus, som då erhöll tre våningar. Det är senare förändrat, men portarna och de vackra kryssvalven i portgången torde tillhöra husets äldre tid. Ägare: 1746 rustmästaren E. Wallgren, 1774 fru H. C. Reutersvärd, 1787 majoren L. Melin, 1790 ryttmästaren J. E. Reuterskiöld, 1798 Gustav Sehman.

Nr 25 Klarabergsgatan. Se nr 46 Drottninggatan!

Nr 33 Klarabergsgatan. År 1751 anhöll snickaråldermannen F. Ekstein att få bygga på sin avbrända tomt. Ritningen visar sju fönsteraxlar, bred förstuga och trappgång såsom nu samt det från husets mitt utgående gårdshuset. Ägare: 1813 bisittaren i snickare- och schatullmakareämbetet F. A. Ekstein, 1830 änkan U. B. Ekstein, 1836 kammarskrivaren A. P. Melin.

Nr 42 Klarabergsgatan. Instrumentmakaren Georg Kristoffer Rackwitz anhöll 1807 att få påbygga och reparera det hus vid Styckgjutargränden, vilket han tillhandlat sig av avlidne perukmakaren Louis Herbelins stärbhus, och 1821 erhöll han tillstånd för uppförande av ett gårdshus i två våningar.

Nr 44 Klarabergsgatan. Snickaren Niklas Dalin anhöll 1763 att få bygga på sitt ännu kvarstående hus i »Stukgutargränden». Det erhöll därigenom tre våningar. Tillstånd för uppförande av gårdshus erhöll densamme 1777, och 1799 tilläts hans änka, Johanna Rosina Dahlin, att fullborda dessa byggnader, vilka ännu äga bestånd, ehuru delvis förändrade.

Nr 48 Klarabergsgatan. Se nr 45 Drottninggatan!

Klara Norra Kyrkogata nämnes 1702 och 1724 Rörstrandsgatan.

Nr 15 Klara Norra Kyrkogata. Ett envåningshus uppfördes av spannmålsmätaren Erik Grönberg efter 1752 erhållet tillstånd. Daniel Forsberg var byggmästaren.

Nr 23 Klara Norra Kyrkogata. Det nu befintliga huset torde delvis förskriva sig till 1753, då »krigskommissarien Falks änkefru, Katarina Sallin» erhöll tillstånd att här uppföra ett tvåvåningshus med brutet tak och kupor.

Nr 25 Klara Norra Kyrkogata. Fiskköparen Johan Berg erhöll 1752 tillstånd att uppföra ett envåningsstenhus med såsom nu tre fönster i bredd och mademoiselle Maria Elisabet Nässander år 1800 att påbygga den andra våningen. 1770 beviljades »doktor (fältskär) Johan Georg »Skiönråck» (Schönrock) att uppföra ett gårdshus, möjligen det norr om inkörsporten belägna, nu till justeringsverkstad brukade. Egendomen tillhör Åkers styckebruks barmhärtighetsinrättning.

Det uppgives, att den av Bellman förevigade korpralen Lorens Mollberg bott i ett här befintligt, nu rivet gårdshus.

I sin förteckning över de personer, som nämnas i Fredmans epistlar, säger Bellman om korpral Mollberg: »ägde hus på Hornsgatan, var en tid fabriksidkare, så ryttare, utan hus, häst och schabrak, omsider dansmästare».

Lorens Mollberg, son av en skräddare med eget strump- och tröjväveri, var först gesäll hos fadern, ärvde sedan dennes nu rivna hus, enligt uppgift nr 13 Hornsgatan, jämte fabriken, vilken han efter en tid måste avträda till konkurs. Därefter var han ståndrabant, likbjudare, och efter livets

alla slingringar och vedermödor blev han till sist dansmästare, dock endast amatör. I kyrkböckerna nämnes han än fabrikör, än vice korpral vid Livregementet.

Mollberg var ej heller främmande för musikens konst, inom vilken han trakterade harpa, såsom framgår av Fredmans epistel nr 45:

»Tjänare, Mollberg! Hur är det fatt?
Var är din harpa? Var är din hatt!
Ack, hur din läpp är kluven och stor!
Var har du varit? Svara, min bror!

Till Rostock, min far,
min harpa jag bar.
Där börjas krakel
om mej och mitt spel,
och bäst jag spelte — pling plingeli plång —
kom en skoflickare, hjulbent och lång,
högg mig på truten ... Pling plingeli plång!
o. s. v.»

Krogen Rostock uppgives hava legat i kvarteret Sjörån inom Adolf Fredriks församling. En annan med samma namn låg vid Västerlånggatan.

Vid de backantinska ordensfesterna ville Mollberg gärna lysa med sin lärdom och särskilt sin språkkunskap, vilken han skall hava tillägnat sig under ett kortare deltagande i det pommerska kriget och under sin vistelse i Amsterdam, där han förslösade sin egendom.

Nr 6 Klara Norra Kyrkogata. Metallarbetaren (»pinsbacksfabrikören») Jonas Öman erhöll 1754 rätt att uppföra huset i två våningar med inkörsport såsom nu. 1852, då kopparslagaren A. F. Hübinette var ägare, tillkommo de båda övre våningarna. Här inrymdes sedan under en lång tid hotell Bellman.

Ägare: 1759 råd- och handelsmannen L. Borin, 1773 kornetten A. Meyendorf von Yxkull, 1776 regementsfältskären D. Nissers änka, H. S. Östman, 1812 bokbindarmästaren P. Nordström.

Nr 14 och 16 Klara Norra Kyrkogata, nr 9 Bryggargatan. Fabrikören (tapetmakaren?) J. Boman erhöll 1751 tillstånd att uppföra ett tvåvåningshus med fyra fönster-

mittlar, antagligen det nuvarande hörnhuset, 1757 att bygga ett hus på gården med två våningar och brutet tak, tre större rektangulära och fyra mindre välvda portar och i rät vinkel med detta hus stall och färgeri (bryggeri?) med cisterner. 1780 uppförde bryggaren C. Höpner ett hörnhus vid gårdssidan och 1790 handelsmannen och bryggaren Johan Westman ett längre envåningshus vid Bryggargatan med två ingångar och fyra fönster mellan dessa. De flesta av dessa hus torde kvarstå från byggnadstiderna.

Ägare: 1731 kyrkobetjänten P. Enström, 1733 »spårmakaren» (sporr-) K. Åhman, 1741 kyrkoherden T. Kihlmarck, 1748 bryggaren J. Fröberg, 1751 garvaren P. Hagelgren, 1807 bryggaren A. F. Lund, 1840 bryggaren K. A. Lund.

Nr 18 Klara Norra Kyrkogata, nr 8 A och B Bryggargatan. Snickarmästaren Olof Färngren (Ferengren) erhöll 1752 tillstånd att uppföra ett tvåvåningshus med sju fönstermittlar och ingångsport till höger. Handelsmannen Johan Piehls ritning från år 1833 visar tre våningar, samma fönsterindelning och port på husets mitt.

Nr 5 Klara Södra Kyrkogata, nr 12 Karduansmakargatan. År 1733 erhöll färgaren Gottlob Berg tillstånd att vid »Stenhuggargränden» uppföra ett trähus och s. å. mäster Gottlieb Burgman att där göra murararbeten, 1757 snickaren Johan Åbrandt att »i hörnet av Södra Kyrkogatan och Stenhuggargränden» bygga det ännu bestående trevåningshuset och 1775 generallöjtnanten greve Fredrik Horn att uppföra ett stall å tomten. Portgången är försedd med kryssvalv.

Nr 11 Klara Södra Kyrkogata, nr 11 Stora Vattugatan. 1751 gavs tillstånd för »Georgien Juling» (G. Gulling) att uppföra ett stenhus i två våningar med fem fönstermittlar, 1793 för vagnmakaren Mats Sporrong att uppföra ett ej nu befintligt uthus vid gårdssidan och 1814 för viktualiehandlaren L. P. Malmgren att göra tillbyggnader och reparationer. Ritningen visar husets södra del med den nuvarande portalen och droppar i överstyckets nedre delar, 1824 uppförde denne hörnhuset i tre våningar. Ritningen visar två

portaler av samma utseende samt inkörsport vid Stora Vattugatan. Ägare: 1722 vagnmakaren J. Julin, 1758 snickaren Johan Åbrandt, 1761 kungl. sekreteraren K. E. Wadenstjerna, 1787 justitiarien L. Segerström.

Nr 16 Klara Södra Kyrkogata. Se nr 12 Stora Vattugatan!

Klara Vattugränd hette i fortsättningen västerut 1834, 1871 Lappgränd.

Nr 1 Klara Vattugränd, nr 15 Klara Västra Kyrkogata. Tillstånd gavs 1752 för Magdalena Clarens att bygga ett hörnhus i två våningar, vilket 1788 tillbyggdes av lakejen vid kungl. hovet Olof Öhrström. 1766 uppförde kammarrådet friherre Jos. Karl Cederhielm stall och vagnshus, nu ersatta med boningshus. I detta hus tillbragte August Strindberg en del av sin barndom.

Nr 15 Klara Västra Kyrkogata. Se nr 1 Klara Vattugränd!

Nr 18 Klara Västra Kyrkogata. Ritningen av år 1763 visar två våningar, femton fönsteraxlar och tre ingångar, de södra med yttertrappor, brutet tak och 3 kupor. Ansökningen är (å Klara församlings vägnar) undertecknad av Joh. Danielsson Ekström.

Nr 4 Klara Södra Kyrkogata, nr 28 Jakobsgatan. Tillstånd för ny- och tillbyggnad av hovmästaren van Rijswijks hus gavs 1758, varvid det erhöll sin andra våning. 1858, då det ägdes av med. doktor N. P. Hamberg, skedde en påbyggnad av två våningar, 1898 renoverades huset. Trappuppgången vid gårdssidan har kryssvalv. Även ett äldre gårdshus finnes.

Ägare: 1744 generalmajoren greve A. G. Oxenstierna, 1757 grevinnan H. U. C. Dohna Soop, 1759 statssekreteraren M. von Hermansson, 1772 generalmajoren greve P. De la Gardie, 1785 köpmannen H. R. Groth, 1805 överinspektoren J. Hoffgardh, 1810 köpmannen P. Falk, 1819 fru M. Röslein, 1831 hovmästaren E. van Rijswijk.

Nr 3 Klara Östra Kyrkogata. Snickaren Johan Åbrandt erhöll 1759 tillstånd att uppföra det ännu bestående huset

i två våningar och med nuvarande fönsterindelning. Från denna tid torde de prydliga skulpterade träportarna härstamma. Senare har den tredje våningen tillkommit.

Nr 5 Klara Östra Kyrkogata. 1759 anhöll skomakaren Joakim »Hofvenskylt» (skiöld?) att få bygga ett tvåvåningsstenhus. Portalen med sandstenspilastrar och husets nedre delar torde kvarstå sedan den tiden. 1827 tillhandlade sig fabrikören G. M. Undén tomten från »avlidna skomakaråldermansänkan A. M. Howenschölds arvingar och stärbhusdelägare». 1741 var skomakarmästaren P. Holm ägare.

Nr 2 Klara Östra Kyrkogata, nr 8 Stora Vattugatan. 1858 erhöll kansliledamoten i kungliga fångvårdsstyrelsen R. Th. Cederschiöld tillstånd att »borttaga vindskuporna och uppdraga yttermurarna». Huset fick då sin fjärde våning och möjligen portalen med kolonnerna.

Nr 4 Klara Östra Kyrkogata, nr 9 Brunkebergsgatan. Tillstånd för uppförande av gårdshuset i två våningar och uthus i rät vinkel med detta på »grevliga Falkenbergska» tomten beviljades 1796 för lagmannen greve K. G. Spens.

Nr 14 Klara Östra Kyrkogata. Se nr 41 Drottninggatan!

Klevegatan hette 1645 Klefgränd, 1733, 1745, 1814, 1834 Ormsaltargränden. Det förra namnet är bildat av ordet klev, vilket återfinnes i flera andra, såsom Mörkeklev på Kinnekulle och socknarna Kleva på avsatserna av nämnda berg och Mösseberg. Jfr kliva! Ormsaltaregränd har man sökt härleda från Odens altares gränd, sammandraget Onsaltaregränd (jfr. onsdag, Onsala!). Ett värdshus »Odens altare» kan, gissas det, hava funnits här men näppeligen någon »ormsaltare». Övergången från Onsaltare till ormsaltare är lätt tänkbar.

Nr 3 A och B Klevegränd, nr 8 Mariagränd. 1785 anhölls om uppförande av nytt taklag på »presidenten Karl Gustav Ehrenhoffs hus vid Götgatan och Mariegränd».

Nr 7 Klevegränd, nr 6 B Katarina Trappgränd. Skomakaren Anders Jerner anhöll 1760 att i backen få upp-

föra ett stenhus med ett fönster i bottenvåningen och två i den andra. 1838 »hade ett å tomtens nordvästra hörn uti bergssluttningen emot de s. k. Mosebacke trappor beläget hus tagit en betydlig sättning, troligen förorsakad genom skjutning på berget», varför tillåtelse till ommurning av hörnet och en del av långsidan begärdes. Huset står ännu kvar. Ägare: 1731 kassören A. Degrell, 1734 ryttaren P. Holm, 1794 bokbindaren E. Örstedt, 1806 spannmålshandlaren N. Flodman, 1856 handlanden K. G. A. Wallman.

Nr 6 Klevegränd, nr 7 Urvädersgränd. 1764 begärde inspektoren Sven Simberg att få göra en tillbyggnad i två våningar till ett lika högt korsverkshus, 1805 viktualiehandlaren Anders Nikolaus Hallenborg att få bygga uthus, höbod, fähus, stall- och vagnshus med fyra portar vid den förra gatan, 1815 kopparslagaren Anders Bergström att förändra portgångarna och 1816 att å boningshuset vid Klevegatan påbygga den fjärde våningen samt nybygga ett två våningars stenhus med två flyglar. Senare hava förändringar verkställts.

Nr 8, 10 och 12 Klevegränd, nr 9, 11 och 13 Urvädersgränd. Skomakaren Kasper Ertman fick 1793 tillstånd att vid Urvädersgränd bygga ett stenhus med sju fönsteraxlar och ingång på mitten (nr 12 och 13 resp.), 1818 häradshövdingen G. A. Marcks v. Würtemberg att bygga uthus vid Klevegränd, 1858 konstförvanten F. J. Argilander att där uppföra nybyggnad, i huvudsak såsom nu. Ägare av tomten 5: 1727 skepparen J. Gebart, 1792 hökaren J. Mellberg.

Kocksgatan benämndes 1654 och 1689 Humlegårdsgatan, 1724 Rafvare (Ragvald) Kocksgatan efter borgaren Ragvald Kock, 1856 Bagaregatan.

Nr 1, 3 och 5 Kocksgatan. Se nr 57 Götgatan!

Nr 51 Kocksgatan uppfördes efter tillstånd från 1759 av skräddargesällen Petter Malmström. Ritningen visar ett envåningsstenhus med två fönster och brutet tak samt frontespis, vilken nu omgives av två kupor. Ägare: 1742 bataljonsfältskären K. Hellvege, 1811 kanslisten N. Sjöberg, 1828 jungfru G. L. Löfstedt.

Nr 53 och 55 Kocksgatan. Skeppstimmermannen Nils Rengström uppförde här efter tillstånd av 1769 ett envåningsstenhus med ett fönster på långsidan, ett på den ena gaveln och ingång på den andra såsom nu. Under 1800-talet hava om-, på- och tillbyggnader företagits.

Nr 42 Kocksgatan. Se nr 30 Nytorgsgatan!

Kungsholmsgatan nämnes 1652 Munkagatan.

Nr 3 Kungsholmsgatan. Tillstånd gavs 1844 för mademoiselle Johanna Maria Norgren, som 1836 ägde hus här, att uppföra det nuvarande i två våningar. Ritningen visar en lång yttertrappa, gemensam för de tre ingångarna. Äldre tomtägare: 1741 hustru A. M. Noræa (æus), 1748 silkesvävargesällen J. Malm, 1777 fabrikören E. Ekerman.

Nr 11 Kungsholmsgatan, nr 22 Pipersgatan. Tomt och hus ägde här 1749 instrumentmakaren J. Hård, 1778 änkefru J. D. Lindberg, 1781 timmermannen J. Berglund, 1801 brandvaktsrotmästaren P. Brodin, 1859 byggmästaren F. R. Becker, 1870 f. d. kryddkramhandelssocietetens pensionskassa och 1881 änkefru S. Whitlock. 1863 och 1877 genomgick huset förändringar.

Nr 12 Kungsholmsgatan. På denna plats var ännu i slutet av 1800-talet den forna »bellmanskrogen» Mäster Anders belägen.

Kungsholmstorg kallades 1779 Gröna lastageplatsen.

Nr 12 Kungsholmstorg. Se nr 8 Garvargatan!

Kungstensgatans östra del hette 1739 Feiffens gränd. Dess västra del fanns icke förrän i slutet av 1800-talet.

Nr 47 Kungstensgatan. Se nr 118 Drottninggatan!

Nr 32 A Kungstensgatan. Se nr 7 Lilla Badstugatan!

Nr 8 Kvarngatan. 1775 begärde viktualiehandlaren Gustav Hallardt att få bygga uthus och 1816 bankkommissarien P. Kellin att få påbygga boningshuset den andra våningen. Det erhöll då brutet tak. Se Väderkvarnar!

Nr 8 Kungsträdgårdsgatan. Dramatiska teatern vid Kungsträdgården hade under sin korta tillvaro genomgått många öden. Dess grundläggare var den bekante f. d. kaptenen vid Skaraborgs regemente Anders Lindeberg, född i Stock-

holm 1789, död där 1849 och begraven på Hedvig Eleonora kyrkogård.

På den korta tiden av 7 månader uppförde han under året 1842 vid Lilla Trädgårdsgatan, som namnet då var, detta ännu välbekanta teaterhus, vilket invigdes den 1 nov. och kallades Nya teatern.

Företaget motsvarade emellertid ej hans förväntningar. Redan efter två år måste han avstå teatern till sina fordringsägare, vilka uthyrde den till ett bolag, som förutom honom själv bestod av teaterns medlemmar. Det ägde bestånd till 1846, då huset såldes till ett nytt bolag för 62,250 riksdaler. Detta uthyrde teatern till den berömde skådespelaren Olof Ulrik Torslow, som ändrade namnet till Mindre teatern. År 1854 överflyttades kontraktet på hans likaledes framstående kamrat och medhjälpare Edvard Stjernström, som följande år köpte teatern för 120,000 riksdaler och lät påbygga huset, försåg det utvändigt med åtskilliga prydnader och dekorerade salongen. Över ridån i denna hade Anders Lindebergs porträtt sin upphöjda plats. Sedan Kungliga teatern 1863 köpt detta konsttempel för 270,000 riksdaler, ändrades namnet till Kungl. dramatiska teatern. I 25 år voro Operan och Dramatiska teatern förenade under gemensam styrelse, varefter, 1888, den senare förvärvades av staten och uthyrdes till en inom skådespelarpersonalen bildad association, vars direktör blev den ännu levande store karaktärsskådespelaren Gustav Fredriksson. År 1908 upphörde »Gamla Dramatens» verksamhet, och två år senare började huset rivas. Där reser sig nu ett massivt bankhus.

Anders Lindeberg var en flitig, modig och talangfull skriftställare på skilda områden: publicist, dramaturg, romanförfattare.

Dömd till döden för högmålsbrott på grund av en 1834 utgiven skrift rörande Kungliga teatern, i vilken han påstod, att konungen drog vinning av teatermonopolet, benådades han med tre års fängelse på Vaxholm men vägrade att mottaga denna mildring i straffet. »Mer än en gång har

jag», svarade han, »redan förklarat, att jag vill hava rättvisa, ej nåd. Jag har en gång undfått livets skänk av livets Herre och önskar inför honom ansvara för användandet av hans gåva. Det skulle jag ej kunna, om jag för andra gången mottoge det av ett jordiskt stoft som jag själv, vore än detta stoft en konung och jag i utbyte därför gav min heder.» Karl XIV Johan utfärdade då med anledning av 24-årsdagen av sin landstigning i Hälsingborg amnesti åt alla, som sedan 1810 blivit sakfällda för politiska förbrytelser. Härigenom blev Lindeberg fri. Från 1821 till 1833 var han ägare av Stockholmsposten och tillhörde därefter till 1842 redaktionen av Aftonbladet.

* * *

Nr 7 Lilla Badstugatan, nr 32 A Kungstensgatan. Ett envåningsstenhus fanns här 1842, då sillpackaren J. G. Blomqvist var tomtens ägare. Ägare: 1741 gardessoldaten Magnus Iurlander, 1759 änkan Anna Bergklyft, 1784 järnbäraren M. Holmberg, 1816 mönsterskrivaren Gustav Staverin.

Nr 17 och 19 Lilla Badstugatan, nr 21 Markvardsgatan, nr 26 Saltmätargatan. Ägare: (nr 17) 1771 snickaränkan Sigrid Lovisa Malm, 1806 kammarförvanten Jakob Lind, 1807 kungl. hovmålaren K. G. Forselius, 1818 viktualiehandlaren Jonas Ramén, 1823 murgesällsänkan Eva Maria Höglund, 1850 bryggaren J. E. Boman; (nr 3) 1761 uppbördsskrivaren Johan Asklund, 1835 bryggaren Per Brandelius.

Lilla Badstugatan å Södermalm nämndes 1646 Brännvinsgränden, antagligen efter brännvinsbrännaren Måns Brink, 1801 Måns Brinks gränd.

Nr 10 A Lilla Badstugatan uppfördes 1787 av fru C. M. Schönmeyer med samma höjd och fönsterindelning, brutna tak och antal vindskupor samt nedgång till sjösidan, som huset nu har.

Lilla Glasbruksgatan. Se Stora Glasbruksgatan!

Nr 21 Lilla Glasbruksgatan. 1863 bifölls K. J. Petterssons ansökan att med bibehållande av tegeltaket få uppföra väggar av sten i st. för dåvarande av resvirke. 1866 var fru M. K. Pettersson ägare.

Nr 23 Lilla Glasbruksgatan. Sjökaptenen Lars »Gärvström» (Jerfström) fick 1778 tillstånd att uppföra ett envåningshus med brutet tak, två fönster och ingång mellan dem. Huset har nu tre fyrrutiga fönster och ingång i väster, 1727 var vindragaren Johan Jönsson ägare.

Nr 16 Lilla Glasbruksgatan. Se nr 2 Katarina Kyrkbacke!

Nr 18 Lilla Glasbruksgatan. Se nr 1 Katarina Kyrkbacke!

Nr 6 Lilla Pilgränd. 1755 anhöll murgesällen Erik Lindgren att »å Kvarngränd ovanför Gamla brunn» få uppföra ett envåningsstenhus, möjligen det nuvarande, om- och påbyggt. Ägare: 1798 hejduken hos hennes maj:t änkedrottningen E. Jederén, 1819 fabrikören J. Carlström.

Nr 1 Lilla Skinnarviksgränd. Se nr 34 Badstugatan!

Nr 8 Lilla Skinnarviksgränd. Se nr 32 Badstugatan!

Nr 10 och 12 Lilla Skinnarviksgränd (Söder Mälarstrand, kv. Skinnarviken mindre nr 1 och 2). 1768 erhöll fabrikören Jakob Weckström tillstånd att till en äldre byggnad tillbygga ett stenhus med två våningar, två fönsteraxlar och brutet tak, 1769 att uppföra en nybyggnad i två våningar och med tre fönsteraxlar samt brutet tak och två vindskupor, 1772 att företaga en större nybyggnad i två våningar med brutet tak och tre fönsteraxlar på den ena gaveln, 1779 att bygga ett tvåvåningshus med sex fönster i bredd, brutet tak och fyra kupor och hög stenfot samt 1785 åter att bygga. Ritningen visar södra fasaden med tre ingångar och nio fönster, brutet tak och tre kupor, en tillbyggnad i vinkel åt väster med tre fönsteraxlar. Fasaden vid sjösidan har tolv fönsteraxlar. 1798 anhöll fabrikören J. Z. Tillander om tillstånd att här uppföra stall- och vagnshus. Ägare av tomten nr 1: 1754 fabrikören K. F. Kysell, 1756 e. o. kanslisten P. Bergström, 1782 fabrikören J. Weckström, 1832 klädesfabriksbolaget J. Öbergs änka och komp. Ägare av tomten

nr 2: 1728 skepparen H. Lind, s. å. handelsmannen Z. Hjelmerus, 1749 läderskinnberedaren V. Buck, 1761 assessorn K. Bauman, 1762 handelsmannen V. Mejer, 1812 fabrikören J. Z. Tillander, 1832 klädesfabriksaktiebolaget J. Öbergs änka och komp.

Nr 11 Lilla Vattugatan. Lärftskrämaren Hindrick Thunius anhöll 1764 att få uppföra stall och vagnshus med fyra portar, brutet tak och 2 kupor i sydöstra gårdshörnet och 1775 hyrkusken Anders Lundqvist att få bygga ett tvåvåningshus vid L:a Vattugränd med brutet tegeltak och fyra fönstermittlar. Dessa hus kvarstå. Ägare: 1740 K. H. Grundelstierna, 1755 advokatfiskalen J. Törnroos, 1772 H. Thunii arvingar, s. å. riksrådet friherre K. Funck.

Nr 13 Lilla Vattugatan, nr 20 Drottninggatan. 1753 fick lärftskrämaren Hindrick Thunius tillstånd att »reparera och bebygga dess hus och gårdstomt i hörnet av L:a Vattugränd». Ritningen visar fyra våningar vid Drottninggatan, tre och en halv vid L:a Vattugatan och där välvd port med två fönster till höger såsom nu och även vid Drottninggatan den bibehållna välvda porten. 1829 företogs ombyggnad av guldslagaränkan Charlotta Levent och 1857 av köpmannen Aug. Carlström.

Ägare: 1755 advokatfiskalen J. Törnroos, 1771 lärftskramhandlaren H. Thunius, 1776 hökaren L. Hiller.

Nr 15 och 17 Lilla Vattugatan, nr 21 A och B Drottninggatan. Sadelmakaren Petter Strömdahl anhöll 1763 att få bygga ett tvåvåningshus med fem fönstermittlar och två portar, nr 15, som fortfarande har en välvd inkörsport med sandstensomfattning och gångjärnshakar efter den andra porten kvar vid gårdssidan. I bottenvåningen vid gatan äro fyra välvda nischer i höjd med inkörsporten och i dessa dörrar och fönster. Nämnda inkörsport är försedd med två kryssvalv. Senare har huset erhållit fyra våningar.

1768 erhöll vaktmästaren Johan Stongberg tillstånd att uppföra ett hus i tre våningar med såsom nu tre fönstermittlar och inkörsport i väster och förslag till sådan i öster,

nr 17. I stället för portarna finnas nu två butiker och ingång från den gemensamma inkörsporten. Senare har den fjärde våningen tillkommit.

1773 beviljades ceremonimästaren friherre H. von Dübens ansökan att bygga den fjärde våningen å huset vid Drottninggatan och 1777 nuvarande gårdshus i två våningar och vagnshus m. m. 1800 fick överståthållaren greve S. av Ugglas tillstånd att uppföra en tillbyggnad i hörnet vid Lilla Vattugränden. Ritningen visar huset vid Drottninggatan i fyra våningar, tio fönstermittlar och två portar med rusticerad omfattning såsom nu. Ägare: 1732 vinhandlaren G. Ratken, 1783 brukspatronen H. V. Peill, 1798 brukspatronen J. Smaræus, 1799 översten greve J. De la Gardie, 1862 fröken C. M. Cederström.

Nr 19 A och B Lilla Vattugatan, 8 A och B Karduansmakargatan. Tillstånd att bygga ett tvåvåningshus vid Klara Vattugränd söktes 1739 av madame Beata Broman och 1785, då excellensen greve P. De la Gardie var ägare, för uppförande av en vagnshusbyggnad, ännu befintlig, »vid De la Gardieska huset emellan Karduansmakaregatan och Lilla Vattugränden», antagligen det med licener och joniska pilastrar prydda stora gårdspalatset, 1799 för presidenten greve K. J. Gyllenborg att vid Karduansmakaregränden bygga ett tvåvåningshus enligt ritningen med brutet tak, sex fönstermittlar och inkörsport till höger, sannolikt den med nämnda palats sammanhängande västra flygeln, 8 B, även den försedd med joniska pilastrar, och 1806 för densamme att uppföra ett envåningshus med 6 fönstermittlar och två portar samt rusticerad inkörsport, den nuvarande östra flygeln, 8 A. Huvudingången i 8 B har en prydlig portal. Andra ägare: 1743 hovrättsposten J. Mellgren, 1753 presidenten G. Ruuth, 1797 kaptenlöjtnanten greve J. G. De la Gardie, 1813 justitiekanslern greve H. G. Trolle-Wachtmeister, 1825 sidenfärgaren Claude Gondrits, 1844 hovmarskalken friherre K. E. Rudbeck.

Nr 12 Lilla Vattugatan, nr 7 Brunkebergstorg. 1761 läm-

nades tillstånd för sadelmakaren Johan Petter Pfeffer att uppföra ett hus vid den förra gatan i två våningar och med sex fönstermittlar och 1783 att påbygga den tredje. Ägare: 1813 sadelmakaråldermannen J. P. Pfeffers arvingar, 1820 hovintendenten G. A. Pfeffer, 1863 hovrättsrådet K. A. Pheffer.

Nr 16 Lilla Vattugatan. Se nr 22 Drottninggatan!

Nr 9 Lilla Västra Kvarngränd (Kungsklippan). 1776 uppförde trädgårdsmästaren Kristian Wennerberg ett envåningshus med brutet tak såsom nu. 1816 ägdes huset av vindragaren E. Wengelin och 1846 av lagmannen J. O. Rydoff. Se Väderkvarnar!

Lokattens trappor. Se Stora Glasbruksgatan!

Nr 3 Lotsgatan. (före 1885 Skräddaregränd). Trähuset reparerades 1844 av timmermannen Petter Pettersson och försågs med de två vindskuporna.

Lundagatan, 1724 Somens Kvarngränd, 1742 Lilla Skinnarviksgatan. Se Väderkvarnar!

Nr 5—7 Lundagatan. 1785 erhöll timmergesällen K. Åkerblad tillstånd att uppföra ett stenhus i två våningar med 3 fönster i bredd och brutet tak, troligen den ena delen av det här befintliga huset.

Nr 9 Lundagatan. Handelsbokhållaren Anders Elfgren anhöll 1770 å sin svärfaders, Jonas Björnstedts, vägnar att få uppföra ett envåningsstenhus med två fönster å ömse sidor om porten, möjligen det ännu kvarstående.

Luntmakargatans södra del hette 1663, 1700 Kifvegränden, 1718, 1751 förekommer Tidegatan.

Nr 3 Luntmakargatan. 1762 uppfördes en nybyggnad av skräddarmästaren J. Malmquist, 1773 fick assistenten (kurator) J. Landberg tillstånd att uppföra hörnhuset i två våningar och med fönsterindelning och välvd port såsom nu, 1778 handelsmannen och bryggaren Fredrik Lindbom att bygga det ännu befintliga, med det förra sammanhängande gårdshuset. Skåpen i portgångens ena vägg torde även vara av ansenlig ålder.

Nr 33 Luntmakargatan, nr 2 och 4 Adolf Fredriks Kyrkogata. Åldermannen vid norra åkareämbetet K. O. Lindström erhöll 1846 tillstånd att här bygga den andra våningen på det nuvarande stenhuset. Ritningen visar ingång i gaveln vid den senare gatan.

Nr 37 Luntmakargatan. Tillstånd för muraren Jonas Forsberg att här uppföra ett envåningsstenhus gavs 1756 och för bryggaren Jean Dubois 1767 att bygga ett stenhus i två våningar, vilket i senare tid erhållit sin tredje våning med bibehållen fönsterindelning.

Nr 41 Luntmakargatan. 1757 anmälde hovslagaren Gottfrid Piper, att han ämnade bygga ett envåningsstenhus med brutet tak och två kupor, det nu befintliga.

Nr 4 Luntmakargatan. »Kommissarien Ådel och högaktad herr H. T. Cogel» anhöllo 1778 att inne på gården få uppföra en nybyggnad, antagligen det kvarstående huset. 1845 fick aktuarien i bergskollegium A. L. Wretfors tillstånd att göra en påbyggnad å huset vid gatan, vilket då erhöll den tredje våningen. Träporten med sniderier torde vara från den första byggnadstiden.

Andra ägare: 1723 juveleraren J. Vessel, 1750 granadören O. Langensten, 1788 hustru I. C. Cogel, 1805 gälbgjutaren J. H. Röske, 1811 läderhandlanden K. J. Brandelius.

Nr 6 Luntmakargatan (Apelbergsgatan). År 1790 erhöll snickaråldermannen Nils Westring tillstånd att bygga ett hörnhus i två våningar vid Luntmakargatan och »Rödhårensgränd» med såsom nu fem fönsteraxlar, brutet tegeltak och inkörsport. Även de snidade portdörrarna torde stamma från den tiden.

Ägare före och efter honom: 1758 handsnickaren P. Ullberg, 1786 vagnmästaren vid kungl. stallet J. Hedin, 1802 kaptenen Mikael Trafvenfeldt, 1803 löjtnanten A. J. Planting-Bergloo, 1814 skräddarmästaren A. Flodcrantz.

Nr 18 Luntmakargatan, nr 2 B Tunnelgatan. 1820 fick bryggaren Nils Hartman tillstånd att uppföra det ganska oförändrade tvåvåningshuset med dess brutna

tegeltak och nuvarande fönsterindelning. I bottenvåningen funnos enligt ritningen bagarstuga, bakkammare, kontor m. m.

Föregående ägare: (tomt 1) 1778 bryggaren E. Malmberg, 1854 d:o A. R. Lindgren, 1867 d:o A. Grönvall; (tomt 2) 1772 bryggaren E. Malmberg, 1785 d:o K. J. Emsén, 1786 d:o J. Hartman, 1820 d:o N. H. Hartman, 1856 A. R. Lindgren o. s. v.; (tomt 3) 1745 bryggaren J. Björck, 1764 d:o E. Malmberg, 1745 d:o K. J. Emsén o. s. v.

Nr 32 Luntmakargatan. Det ännu bestående envåningsstenhuset med tegeltak samt nuvarande fönsterindelning och sammanhängande gårdshus erhöll traktören Abraham Berg 1755 rättighet att uppföra.

Nr 60 och 62 Luntmakargatan, nr 48 och 50 Rådmansgatan. Extra mätaren Jöns Kinberg fick 1758 tillstånd att uppföra ett envåningshus med inkörsport, såsom nr 62 nu har, vilket hus är delvis beklätt med tegel. S. å. anhöll han att få uppföra ett stenhus i två våningar, nr 60. Enligt ritningen har detta tre fönster i höjd på gaveln och fortsätter i rät vinkel och med samma höjd vid Rådmansgatan. 1857 erhöll handlanden J. L. Aplanius att få uppföra »en tredje våning å stenhuset samt ett stenhus på den plats, där ett trähus fordom befunnits».

Nr 7 Lästmakargatan. Se nr 21 Norrlandsgatan!

Nr 25 Lästmakargatan. Se nr 65 Regeringsgatan!

Nr 14 och 16 Lästmakargatan. 1766 anhöll hovrättsposten E. Gröndin att få bygga inne på gården, 1786 skräddarmästaren Isak Molin att få uppföra den östra delen av det nuvarande huset vid gatan i två våningar och med inkörsport. 1849, då pumpmakaren A. Östergren var ägare, tillkom den västra delen, varvid hela huset erhöll tre våningar och frontespis, såsom det ännu har.

* *
*

Malmskillnadsgatan benämndes 1664 Långgatan, som Malmskillnaden kallas.

Nr 3 A och 3 B Malmskillnadsgatan. Se nr 17 Hamngatan!

Nr 5 Malmskillnadsgatan. Se nr 30 Hamngatan!

Nr 34 A och B Malmskillnadsgatan, nr 28 Hamngatan. Handelsmannen Jöns Wågström anhöll 1768 att få bygga ett tvåvåningshus i hörnet av den förstnämnda gatan och Styckgjutarebacken med ingång från den senare, 1797 Wågströms arvingar att på gården uppföra en byggnad i rät vinkel med 5 portar på den östra och 1 på den norra sidan och 1861 kaptenerna vid Svea livgarde F. B. von Schwerin och Pontus von Plomgren att uppföra husen vid gatorna i fyra våningar. Även senare förändringar hava skett. I slutet av 1800-talet var källaren Monitoren inrymd i jordvåningen vid Hamngatan.

Nr 62 och 64 Malmskillnadsgatan. Se nr 3, 5 och 7 Johannesgatan!

Nr 1 Malmtorgsgatan. Se nr 15 och 17 Jakobsgatan!

Nr 8 Malmtorgsgatan. Se nr 3 Norra Smedjegatan!

Nr 11 A och B Mariagatan, nr 6 Repslagargatan. Handelsmannen Lorens Görges gjorde 1759 ansökan om tillstånd för uppförande av hörnhuset med dess nuvarande höjd och brutna tak, fem fönsteraxlar samt portal såsom nu med pilastrar vid sidorna, ornament av blomknoppar och blad i entablementet, i vars mitt är en kartusch, som bildas av en gapande maskaron. Kryssvalven i portgången angivas även å ritningen. Följande år anhöll densamme att få göra tillbyggnader, som ännu äro bestående.

Nr 15 Mariagatan. 1760 erhöll snickaren mäster J. Konrad Eckstein tillstånd att uppföra ett trevåningshus med nio fönsteraxlar, fem i mittpartiet, och brutet tak, 1781 hyrkusken Olof Lundberg att enligt arkitekten Erik Palmstedts ritning uppbygga ett gårdshus i tre våningar. Husen hava sedan dess förändrats. Bottenvåningen och gården äro nu överbyggda.

Nr 8 Mariagatan. Förutvarande ägare till det ombyggda

huset: 1742 skepparen O. Forsberg, 1761 köpmannen D. Bröms med barn och apotekaren J. M. Wirwachs, 1778 apotekaren J. K. Senkpiehl, 1810 köpmannen P. Hegardt m. fl.

Nr 10 Mariagatan. Svarvaren mäster Johan Georg Kercker erhöll 1759 tillstånd att uppföra huset i två våningar med nuvarande fönsterindelning samt en flygel med samma höjd, 1783 bankokamreraren Johan Holtz att bygga vedbodar och 1851 snickaren J. Lindberg att göra påbyggnad. Andra ägare: 1784 sjökaptenen N. Öhrström, 1810 fabrikören F. Ebel, 1813 apotekaren J. Swahn, 1816 apotekaren M. P. Lindberg, 1816 hovbrodösen A. E. Sundberg, 1830 köpmannen K. V. Sontag. Se Palats och kåkar, första samlingen, sid. 12!

Nr 14 Mariagatan, nr 4 Repslagargatan. 1760 sökte köpmannen Johan Strickert tillstånd att uppföra detta hörnhus med nuvarande höjd och fönsterindelning. I vardera portgången märkas fem kryssvalv. Vid den förra gatan är en prydlig portklapp, och vid den kringbyggda gården märkas flera smårutiga fönster och en dörr med gamla beslag.

Ägare: 1733 änkefru E. Höök, 1740 köpmannen J. Strickert, 1757 kopparstickaren J. von (der) Avel(n), 1758 J. Strickert, 1773 handelsmannen A. Bergh, 1782 sjökaptenen M. Törnebohm, 1822 stämpelmästaren M. Törnebohm. Se Palats och kåkar, första samlingen!

Nr 16 Mariagatan. Synålsmakaråldermannen Mattias Revaldt fick 1759 tillstånd att här bygga ett hus med tre våningar och fyra fönsteraxlar, brutet tak och kupor, bagaren Joakim Tilander 1760 att tillbygga huset i tre våningar med tretton fönsteraxlar, brutet tak, fem större kupor och fyra mindre ovan dessa, vilken anordning ännu finnes, och 1770 traktören Kristoffer Roos att göra en tillbyggnad i samma höjd och med sex fönster i bredd och två kupor å det brutna taket.

1735 ägde skepparen E. Thungren och 1764 kammartjänaren J. Engelhardt en del av området. Andra ägare: 1730 hattmakaren J. Crom, 1738 klensmeden M. Celsén, 1744

snickaren P. Lindman, 1749 änkefru S. Tunberg, 1778 traktören K. Roos, 1823 fabrikören K. A. Schméer, 1830 brukspatronen J. A. Pauli.

Nr 18 Mariagatan, nr 9 Ragvaldssgatan. 1780 anhöll fabrikören Hans Brander att vid Mariagatan och Pustegränden (Ragvaldsgatan) få bygga gårdshus. Ett äldre hörnhus med nuvarande fönsterindelning fanns vid Mariagatan, så att gården nu blev kringbyggd. I bottenvåningen äro fönstren mindre och försedda med luckhakar. Portdörrarna prydas av sniderier.

Ägare: hattmakaren J. Crom 1734, notarien K. F. Ingman 1760, boktryckaren K. E. Deléen 1811, assessorn K. D. Tribler 1814, bergsrådinnan C. Tribler 1866.

Mariagränden kallas 1674 S:t Martægränd.

Nr 3 Mariagränd, nr 5 Peder Myndes backe. 1776 erhöll fabrikören Abraham Remahl tillstånd att mellan Peder Myndes backe och Lilla Mariagränd påbygga ett äldre hus, som fick fyra våningar och åtta fönsteraxlar, samt ett gårdshus. 1870 gjordes förändringar av häradshövdingen Elis Fischer, och 1873 företogos om- och nybyggnader. Se Palats och kåkar, första samlingen!

Nr 7 Mariagränd, nr 4 Katarinavägen. Kopparslagaren Mikael Dandanell anhöll 1772 att få reparera och sätta nytt brutet taklag på sitt hus, som hade fyra våningar och fyra fönsteraxlar, 1777 att reparera gårdshusen »intill stora huset, som ligger neder åt Stadsgården». 1862, då huset förändrades av handlanden E. G. Stenberg, hade det såsom nu två våningar och fem fönsteraxlar. 1797 var kaptenen M. Silfverberg ägare.

Nr 8 Mariagränd. Se nr 3 A och B Klevegränd!

Maria Trappgränd nämnes 1752 Kyrkostigen.

Nr 7 Maria Trappgränd. Se nr 15 Brännkyrkagatan!

Nr 6 Maria Trappgränd. Se nr 14 Brännkyrkagatan!

Nr 10 Maria Trappgränd. Se nr 34 Hornsgatan!

Nr 7 Markvardsgatan. Se nr 38 Döbelnsgatan!

Nr 21 Markvardsgatan. Se nr 17 och 19 Lilla Badstugatan!

Mjölnargården. Se Gröna Lund!

Mosebacketorg kallas 1646 och 1723 Fiskareberget.

Nr 13 Mosebacketorg, Södra teatern. 1788 anhöll källarmästaren Petter Fogelmark att i hörnet av Hökensgränd och Tvärgatan få bygga ett tvåvåningshus med fem fönsteraxlar och ingång på mitten. Då nämnes den gamla träbyggningen, som låg till vänster, och den till höger belägna trädgården. 1850 erhöll handlanden K. G. A. Wallman tillstånd att uppföra en entré till trädgården, tre öppna skjul i dess nedersta del och en veranda längs schweizerisalongen samt under åren 1852 till 1862 att uppföra teatern och företaga ändringar och nybyggnader. Se Palats och kåkar, första samlingen!

Nr 8 Mosebacketorg, nr 9 Svartensgatan uppfördes efter tillstånd från år 1759 av hovslagaren Johan Malmberg i två våningar och med sex fönsteraxlar. 1862 påbyggde köpmannen G. R. Krechler den tredje våningen. Före och efter detta år hava ändringar och tillbyggnader skett. Ägare var 1733 sadelmakaren Elias Kruskopp, 1743 hovslagaren J. Granbom.

Målargatans namn var 1663 Kockegränden.

Nr 1 Målargatan, nr 28 Gamla Brogatan, nr 53 Kungsgatan. År 1765 fick skutskepparen Petter Fernström tillstånd att göra en tillbyggnad å det efter 1762 av honom uppförda huset vid Målaregränden och G:a Munklägersgatan (G:a Kungsholmsbrogatan). Husen hade sistnämnda år två våningar och samma inkörsport som nu. Om- och påbyggnad skedde 1853, då jägmästaren G. A. Hüttling var husens ägare.

Nr 7 Målargatan (Apelbergsgatan). Bryggaren P. Broberg erhöll 1757 tillstånd att bygga ett stenhus i två våningar »i hörna vid Apelbergsgatan och Målargränden» med brutet tak och kupor. Detta hus med ankarjärn i murarna kvarstår välbevarat ävensom två gamla gårdshus. Kvarteret heter Bryggaren.

Mäster Samuelsgatan kallades 1642, 1645 Långbrogatan, 1654 Långa bryggerigatan, 1733, 1846 nämnes Spetsens backe efter handlanden Jakob Spetz, 1787 Ålandsgränd. Se Palats och kåkar, första samlingen!

Nr 13 B Mäster Samuelsgatan »Överstallmästaren Wiebels laquei Lars Kristoffer Bartel(s)» erhöll 1739 tillstånd att bygga ett envåningshus med såsom nu i bottenvåningen två rum och portgång. 1783 anhöll vaktmästaren i kammarkollegium K. M. Vålltin att få påbygga en våning samt inne på gården uppföra byggnader, sammanhängande med detta hus. Hörnhusets uppförande beviljades 1802, då hovrättsrådet J. E. Noréen (sedan 1798) var ägare. Vid denna tid fanns nr 13 A. De östra gårdshusen funnos 1806. Portgången i nr 13 har träbjälkar i taket, träportar med ljusgluggar och droppar. I trappan äro smidda järnledstänger. Se Palats och kåkar, första samlingen!

Andra ägare: 1736 änkan A. Fröman (Anna Uhr), 1753 skomakaren G. Goutlach, 1759 vaktmästaren L. Lagerquist, 1780 bankokamreraren S. Nordstedt, 1813 Noréens stärbhusdelägare, 1814 traktören J. A. Dickman, 1824 skräddarmästaren L. Westlind, 1853 ynglingen K. A. Forsberg.

Nr 15 Mäster Samuelsgatan. Vagnmakaren Gerhard Geijer erhöll 1746 tillstånd att uppföra detta hus vid Ålandsgränden, som gatan då hette, i två våningar med såsom nu fem fönster i bredd och inkörsport på husets mitt. 1801 fick huset sin tredje våning, det brutna taket och åtminstone tre av sina fem vindskupor. Kanslirådet J. E. Noréen var då ägare.

Nr 23 Mäster Samuelsgatan, nr 44 Regeringsgatan. Tillstånd gavs 1758 för murmästaren Alexander Högman att »bygga på dess hus i hörnet av Regerings- och Ålandsgatorna». Ritningen visar ett tvåvåningshus med såsom nu fyra fönster i bredd vid Regeringsgatan. 1827 gjorde J. G. Pripp en tillbyggnad och senare, 1911, skedde en ombyggnad. De gamla träportarna vid Regeringsgatan hava ljusgluggar, omgivna av skulptur. I den nedre trappuppgången vid Mäster Samuelsgatan synes i en nisch en ängel med en lagerkrans i den ena och en palmkvist i den andra handen, och i en nisch i andra våningens förstuga en ängel, försedd med fågelstjärt och hållande en slöja. Den gamla välvda porten med sandstensomfattning vid denna gata kvarstår.

Nr 25 Mäster Samuelsgatan, nr 55 Regeringsgatan. Bisittaren i det lovliga hattmakarämbetet Petter Lundholm erhöll 1801 tillstånd att uppföra »flygeln vid Trumpetarebacken(?) i höjd med hörnhuset».

Nr 27 och 29 Mäster Samuelsgatan. 1752 erhöll målaråldermannen Andreas Tiberg tillstånd att bygga ett tvåvåningshus med tre fönsteraxlar, såsom nu är förhållandet med gårdssidan av nr 29. Där finnas i övre våningen två gamla kakelugnar, av vilka den ena vilar på träfötter. Nr 27 har smitt galler i trappgången. I husens portgångar äro rundbågiga valv och nischer. Ändringar företogos 1861 av glasmästaren S. J. Keijsenthal, som då blev ägare av bägge husen.

Nr 55, 57, 59 Mäster Samuelsgatan. År 1751 begärde färgaren Johan Mauritz Engwiller att få bygga ett stenhus på gården och 1771 fabrikören Andreas »Unfrom» (Ungfraun) att få bygga ett tvåvåningshus »vid Mäster Samuelsgränd eller s. k. Blå hand». Ritningen visar nio färgcisterner i bottenvåningen. 1783 fick fru »Undtfran» tillstånd att bygga ett stenhus på gården och 1861 bildhuggaren K. Ahlborn att förändra, på- och tillbygga gårdshuset, som från den tiden bevarar sitt utseende. Det kallades »Valhalla» och blev beryktat för sina s. k. »muffbaler», vilka i senare tid avlöstes av goodtemplarmöten. 1814 var färgaren A. J. Hiessleiter ägare.

Nr 10 Mäster Samuelsgatan, nr 14 Norrlandsgatan upptogs ända till 1899 av ett trähus med herrgårdstak och i övrigt ganska förnämt utseende. Det hade åtminstone från mitten av 1700-talet inrymt källaren Viktoria, nämnd av Bellman i »Handlingar rörande Backi ordenskapitel, nr 8:

> Jag, Åvall, lovar trygg att ej i verkstan finnas
> men på Viktoria min fader Backus minnas.»

Åvall var enligt Bellman »skoflickare och gammal ordenskandidat, knubbig och vitögd, pussig, lustig, alltid våt och mustig». Han mottog nu sin dubbning. Hans valspråk var: »Ne sutor ultra crepidam (Skomakare, bliv vid din läst)!»

År 1722 var kaptenen J. A. Götherhielm tomtens ägare. Det är kanske denne, som byggde huset, vilket jämte andra

fanns 1766, då vinskänken Erik Dalmans änka hos byggnings- och ämbetskollegium anhöll att här få uppföra en uthusbyggnad av sten. Därefter var hela tomten kringbyggd. 1751 ägdes området av kyparen J. Ehnbom, och 1795 tog vaktmästaren J. Wingstedt egendomen i besittning.

Nr 16 Mäster Samuelsgatan. År 1777 beviljades tillstånd för sämskmakaren Johan Strömberg att vid Ålandsgränden uppföra denna tvåvåningsbyggnad med fyra fönstermittlar och bred inkörsport. Ritningen av år 1800, då slaktaren Sven Rubbert (Rubert, Rybert) var ägare, visar såsom nu en fönsteraxel till höger om porten. Även senare har huset förändrats.

Ägare: 1730 krögaren E. Buhre, 1837 ljus- och tvålfabrikören K. Peyron.

Nr 18 Mäster Samuelsgatan. År 1793 anhöll snickarmästaren Gottlieb Ivarsson att vid Ålandsgatan få bygga inkörsport och skjul av sten å ömse sidor därom. På ritningen från 1823, då hattmakaränkan Margret Sörman fick tillstånd att där uppföra ett tvåvåningshus, finns den rusticerade porten i oförändrat skick och torde vara den nu befintliga.

Ägare: 1745 auditören P. Graner, 1760 assessorn F. von Post, 1815 hattmakaren I. M. Sörman, 1857 kaptenen F. A. L. von Horn.

Nr 20 Mäster Samuelsgatan. År 1820 hade huset tre våningar och sex fönstermittlar, ingångsport och en bredare inkörsport, upptill avrundad. Bankokommissarien G. »Ehnnhoff» (Ehrenhoff) anhöll då att få företaga en reparation. Sedan possessionaten Axel Odelberg blivit fastighetens ägare, företogs 1856 en till- och påbyggnad å husen vid gata och gård. Det förra fick då den nuvarande fönsterindelningen samt portalen till den nämnda större porten. I portgången äro fyra kryssvalv, i trapporna smidda galler och nischer, i väggen åt gatan ett ankarjärn med voluter och tre raka med upprullade blad, i gårdsflyglarnas nedre väggar raka ankarjärn, några med upprullade blad, och i en nisch i ett av

gårdshusen ett mindre bildverk. 1756 var assessorn K. G. Billberg ägare.

Nr 24 Mäster Samuelsgatan, nr 48 Regeringsgatan. Handelsmannen och bryggaren Jakob Sijfwert erhöll 1781 tillstånd att bygga ett tvåvåningshus vid Ålandsgränden och 1822 möbelhandlanden K. A. Grevesmühl att uppföra dels en påbyggnad å huset vid Regeringsgatan, dels det långa gårdshuset i två våningar av sten med kök, tvättstuga, flera bodar, vagnshus m. m. och 1823 densamme att verkställa en längre tillbyggnad vid Ålandsgränden. Förändringar hava sedan skett flera gånger.

Nr 26 Mäster Samuelsgatan, nr 46 Regeringsgatan. 1755 gavs åt »höckarn» Abraham Bolin tillstånd att bygga på detta hörnhus en våning. Ritningen visar ett tvåvåningshus med två portar och såsom nu sju fönstermittlar och rusticerad bottenvåning vid den senare gatan. Sedan dess hava flera förändringar skett. 1760 anhöll hökaren Johan Lidin att få uppföra en gårdsbyggnad i två våningar och 1849 skomakarmästaren H. P. Wahlberg att få påbygga de båda översta våningarna. Båda husen hava nu fyra våningar. Den med pilastrar försedda portalen är övermålad.

Nr 30 Mäster Samuelsgatan. Tillstånd att i Trumpetarebacken(?) bygga en stenhusbyggnad i fyra våningar, ämnad till sockerbruk, gavs 1801 åt hovauditörsänkan Sara Steinholtz. Fasaden, som ännu har samma höjd och fönsterindelning, ändrades 1857.

Nr 58 Mäster Samuelsgatan byggdes 1758 av Gabriel August Zinke. Ritningen visar två våningar, 6 fönsteraxlar och frontespis med fyra fönster.

* *
*

Norra Smedjegatan nämnes i mitten av 1600-talet Smedsgränden, 1755 Smedjegatan.

Nr 3 Norra Smedjegatan, nr 8 Malmtorgsgatan. 1764 an-

höll skomakaråldermannen Alexander Eksell att få göra en tillbyggnad på sitt hus vid Smedjegatan, 1777 att få bygga ett mindre hus på gården och 1829 stadsmajoren och viktualiehandlanden Anders Enblom att få uppföra ett trevåningshus vid Malmtorgsgatan. Det ålderdomliga huset nr 3 har kryssvalv i port- och trappgångarna och portomfattning av sandsten. Ägare: 1750 översten P. Kalling, 1753 presidenten frih. E. Broman, 1757 kungl. sekreteraren K. Nordenflycht, 1794 hyrkuskåldermannen O. Schönborg.

Nr 5 Norra Smedjegatan. Se nr 5 Herkulesgatan!

Nr 19 Norra Smedjegatan, nr 22 Brunkebergstorg. 1795 var »fabrikören Per Malm sinnad att bygga mellan Smedjegatan och den nya gatan (Malmskillnadsgatan) vid Brunkeberg» och anhöll »om det ädle byggnings- och ämbetscollegii approbation och tillstånd». Ritningen visar det västra huset, nr 22, i två våningar, brutet tak och portal med rusticerad omgivning. Här fanns förut ett trähus. 1822, 1850, 1885 hava förändringar skett. 1756 gavs tillstånd för bokbindaren Barckström att bygga ett envåningshus med tre fönster i bredd och särskild ingång vid Smedjegatan och 1774 för skomakarmästaren Petter Söderberg att reparera sitt hus vid Smedjegatan. Då fanns huset tvärs över gården. Portalen vid torget har sidopilastrar och överstycke med gavel samt träportar med skulptur, däribland två lagerkransar. Genom gårdshuset leder en gång till nr 19, som har en rak ankarslut i väggen och trädörrar med ovala ljusgluggar och droppar. Ägare: 1760 hovförgyllaren A. Österdams kreditorer, s. å. skomakaren S. Merckel, 1781 hovförgyllaren A. F. Österdam, 1794 studeranden G. A. Malm, 1802 livmedikus D. Rung, 1805 klockaren J. Grangren, 1819 snörmakaren J. V. Harrvik, 1820 kramhandlaren J. P. Folcker.

Nr 12 Norra Smedjegatan. 1756 erhöll byggmästaren Gottfried Francke tillstånd att här uppföra ett trevåningshus, som hade frontespis med fyra fönster i bredd och inkörsport i söder. Frontespisen förlängdes 1862 till den fjärde våningen. Tomten ägdes sedan 1755 av lärftskrämaren J. Holmgren,

åt vilken huset byggdes, 1746 var urmakaren vid kungliga hovet Jean Fredman här tomt- och husägare. Han hade genom sitt året förut ingångna gifte med lärftskramhandlaren Anders Holmgrens rika änka kommit i besittning av såväl detta hus som nr 1 L:a Gråmunkegränd (2 Göran Hälsingegränd). 1754 tillhörde egendomen J. Fredmans kreditorer. Detta hus inrymde under senare delen av 1800-talet hotell Stettin. 1821 uppförde hovtapetseraren G. A. Lycke nybyggnad på gården i tre våningar, och 1862 gav skräddarmästaren Johan Malmlöf gathuset dess nuvarande utseende. Se Palats och kåkar, första samlingen, sid. 252!

Nr 14 Norra Smedjegatan, nr 3 Herkulesgatan. Den på sin tid mycket verksamme byggmästaren, »murmästaren» Francke inlämnade 1746 till byggnings- och ämbetskollegium följande ansökan: »Jag Gottfriedt Francke är sinnat till att buyka på Smiedgatan vid brun, Qvartir Sand Perr, nr 33, öster sanden.» Det av honom uppförda trevåningshuset kvarstår och har fortfarande tre vindskupor. Ägare var 1742 gördelmakaren M. Berg, 1801 assessor J. Boheman.

Om nämnda brunn skriver Elers år 1800: »Brunnen på Norrmalm och Smedgatan (i hörnet vid Herkulesgatan) hade ett mindre hälsosamt vatten, och som den samme med sin överbyggnad hindrade ganska mycket passagen på en förut trång gata, blev den igenkastad (1795) och närmare Brunkeberg vid den nya gatan, som öppnades till Malmskillnadsgatan eller till ett nytt torg framdeles, en ny brunn av tjugusex alnars djup upptagen. Den blev genom överståthållaren Modées anbefallde verksamme anstalter färdig inom andra året 1795». Den senare brunnens nuvarande överbyggnad, utförd efter Erik Palmstedts ritning, flyttades hit 1858 efter att förut hava haft sin plats på Stortorget.

Nr 24 Norra Smedjegatan. Kungl. hovkamreraren Karl von Kemphen anhöll 1755 genom Gottfriedt Francke att få bygga på sin flygel på gården. Ritningen visar två våningar, tre fönstermittlar, brutet tak och två vindskupor. 1782 erhöll

nämnde ägare tillstånd att uppföra en uthusbyggnad. Se Palats och kåkar, första samlingen!

Nr 38 Norra Smedjegatan. Se nr 11 Hamngatan!

Nr 5 Norrlandsgatan, nr 15 Smålandsgatan. Tillstånd att bygga ett tvåvåningshus gavs 1781 åt direktören Nils Biörk. Den tredje våningen har tillkommit senare.

Nr 21 Norrlandsgatan, nr 7 Lästmakargatan. Den 23 febr. 1797 anmäler målaren Gustav Dahlin, att han »tänker uppföra en stenbyggnad i hörnet av Norrlandsgatan och Saltmätaregränden under nr 40, varå begäres ädle byggningscollegii gunstige approbation». Ritningen visar två våningar. Huset om- och påbyggdes 1866 av L. V. Dillström.

Nr 14 Norrlandsgatan. Se nr 10 Mäster Samuelsgatan!

Nr 26 och 28 Norr Mälarstrand. Se nr 5 Garvargatan!

Nr 1 Nya Sandbergsgatan. Bryggaren Andreas Willman erhöll 1772 tillstånd att till- och påbygga bryggeriet. 1861 företog stadens nämnd inredning av kök.

Ägare: 1717 bryggaren M. Wolandt, 1720 d:o O. Ström, 1731 fru M. E. von Fuhrman, 1740 bryggaren O. Ström, 1785 kungl. bränneridirektionen.

Nr 35 Nytorget. Se nr 94 Skånegatan!

Nr 41 Nytorget. 1866 tilläts kryddkramhandlaren P. G. Dahlström att »reparera, utvändigt rikta och brädbeslå» trähusen. Ägare: 1739 sillpackaren J. Olsson, 1774 tygvävargesällen L. Asplund, 1779 brandvaktsbokhållaren J. Holm, 1783 »estoftvävaren» L. Asplund, 1797 kofferdikaptenen J. Solitander, 1826 långåkaren E. Dahlin.

Nr 43 Nytorget. 1852 fick slaktargesällen G. L. J. Färnström tillstånd att inrätta eldstad en trappa upp i det lilla stenhuset och 1860 hans änka, M. C. Färnström, att inreda kök å vinden. Ägare: 1750 kamreraren M. Bongs arvingar, 1757 hökaren E. Nordström, 1779 brandvaktsbokhållaren J. Holm, 1773 ullkammaren O. Sjöholm, 1821 vindragaren A. Ramberg, 1830 mademoiselle J. C. Öbergs stärbhus.

Nr 5 och 7 Nytorgsgatan. 1756 sökte tröjvävaren Anders Söderberg tillstånd att bygga ett stenhus i två våningar

med två fönsteraxlar på tre av dess sidor, 1794 kommersrådet Lars Reimers att bygga vagnshus.

Nytorgsgatan bar 1778 namnet Stadsträdgårdsgatan.

Nr 9 Nytorgsgatan, nr 9 Högbergsgatan, nr 3 Fjällgatan. 1734 fick trumpetaren B. Wasserman här uppföra ett envåningsträhus, 1793 klensmeden Johan Henrik Berg ett två våningars stenhus med nio fönsteraxlar och ingångsport på mitten, det nuvarande huset. Ett hörnhus vid Högbergsgatan fanns då, och gården blev kringbyggd. 1831 erhöll sjökaptenen Johan Lorens Zoll tillstånd att påbygga ett gårdshus och 1859 snickargesällen S. L. Furst och traktören E. V. Furst att företaga ändringar, varvid bland annat inkörsporten vid Nytorgsgatan tillkom.

Bland ägare märkas: 1766 skepparen A. Stens kreditorer, 1767 fabrikören K. Unæus, 1793 klensmeden J. H. Berg, 1806 källarmästaren Norstedts trenne döttrar, 1821 skepparhustrun M. C. de la Rose, 1833 kommendörkaptenen A. F. von Schneidau, 1866 traktören A. Antonius.

Nr 17 Nytorgsgatan. 1732 anhöll timmerdrängen Johan Alm att få uppföra ett envåningsboningshus av trä och 1840 vindragaren P. Winquist att uppsätta en förstukvist.

Ägare: 1733 timmermannen J. Alm, 1754 rådmannen H. Berg, 1763 bisittaren i bagarämbetet M. Sasse, 1763 bagaren H. Sasse, 1779 sjökaptenen J. Hammarbeck, 1796 d:o I. P. Hammarberg, 1825 d:o J. E. Ekström.

Nr 31 Nytorgsgatan. Se nr 44 Bondegatan!

Nr 33 Nytorgsgatan, nr 79 Skånegatan, (Nytorget). 1770 anhöll »pupillen» Johan Niklas Sinman genom medicine kandidaten Karl M. Pahl att vid torget få uppföra ett stenhus med tre våningar och 5 fönsteraxlar, rusticerad bottenvåning och inkörsport i öster, 1807 f. d. apotekaren Friedrich D. Görges m. fl. att uppföra huset i hörnet vid Nytorgsgatan. Ritningen, som överensstämmer med det nuvarande husets utseende beträffande höjd, tak och fönsterindelning, visar en kryddbod i västra husdelens hörn, till höger därom krogrum, längst i öster hökarbod, till vänster därom läder-

och snusbod. 1866 inredde änkefru Matilda Salinda Stangenberg två kök i vindsvåningen. Senare hava förändringar blivit gjorda. Ägare: (tomten nr 1) 1758 hökaren E. Norström, 1778 hökaren L. Smedén; (tomten nr 15) 1759 manufakturisten J. P. Kirchbach; (bägge tomterna) 1819 hökaren J. Schönberg, 1822 demoiselle S. C. Malmgren, 1831 hökaren F. Sandberg, 1844 kryddkramhandlaren K. V. Stangenberg.

Nr 2 Nytorgsgatan. Se nr 25 Stora Glasbruksgatan!

Nr 8 Nytorgsgatan, nr 2 Fjällgatan. Fabrikören Johan Petter Rutenbeck erhöll 1771 tillstånd att göra en tillbyggnad, en fönsteraxel, av sten till ett äldre tvåvåningshus av trä, möjligen befintligt, 1776 en stentillbyggnad av två våningar med fyra fönsteraxlar och brutet tak samt fyra kupor, 1779 att uppföra en uthusbyggnad. Se Palats och kåkar, första samlingen! Ägare: 1718 hökaren Jonas Eneroth, 1759 assessorn D. Wilhelmij, 1821 klädesfabrikören I. S. Röhls änka.

Nr 30 Nytorgsgatan, nr 42 Kocksgatan. Läderhandlaren Georg Bernström sökte 1755 tillstånd att uppföra ett tvåvåningshus av sten med tio fönsteraxlar vid den förra gatan och två på gaveln vid den senare, frismakaren J. Schram 1757 att bygga ett hus i två våningar och med fyra fönster i bredd på tre sidor, 1767 kryddkrämaren Karl Lorens Rönnow att i hörnet av Stadsträdgårdsgatan och Kocksgatan uppföra ett tvåvåningshus med fem fönsteraxlar samt 1796 ett gårdshus med samma höjd och fönsterindelning, 1860 handlanden A. G. Löfgren att påbygga den tredje våningen. Dessa byggnader torde kvarstå helt eller delvis. 1720 var handelsmannen J. Falck, 1751 borgaren Anders Starenberg, 1761 hökaren P. Isberg, 1798 köpmannen J. O. Rönnow, 1807 hökaren J. Hesselgren ägare av tomten nr 2; 1744 J. Schram, 1766 köpmannen P. Ytters änka, 1767 Kristoffer Bütner, 1787 fabrikören J. Weckström, 1797 K. L. Rönnow ägare av det andra området.

Nr 38 Nytorgsgatan, nr 40 och 42 Bondegatan. 1773 sökte bagaren Mikael Zimmert tillstånd att bygga ett tvåvånings-

hus av sten med åtta fönsteraxlar vid Nytorgsgatan och brutet tak samt ingångsport i norr. Ett äldre hörnhus fanns med inkörsport i väster. Om trakten, terrängen och trafikmöjligheterna yttrar med anledning av förslaget till en utbyggnad vid gatan för brödförsäljning byggnings- och ämbetskollegii dåvarande chef, Karl H. König, följande: »Bondegatan köres mycket litet, utan Pilgatan, som går gerade från Götgatan till Danvikstullen, nyttjas mest till körsel. Bondegatan stöter jämväl ovanför Zimmerts tomt emot en bergaktig plats, som aldrig kan köras.» Men nu köres det vilt även i dessa trakter. 1800 anhöll bagaren Johan Anders Söderström att på tomtområdet få uppföra en nybyggnad. Det äldre huset med bageri, brödstuga, bagarbod kvarstod. 1841 fingo husen vid gatorna sin nuvarande fönsterindelning. Klädesfabrikören K. G. Askergren var då ägare. 1879 begärde Katarina församlings skolråd att få vidtaga några ändringar. Huset är nu filial till Stockholms stads försörjningsinrättning. Ägare: 1740 bagaren A. Hansson, 1771 madame M. Sperling.

Nr 40 Nytorgsgatan. 1840 anhöll myntarbetaren Olof Nyberg att få förändra taklaget, 1856 snickaren Johan Öhrberg att få reparera det gamla ännu kvarstående lilla trähuset.

Nr 42 Nytorgsgatan, nr 77 Skånegatan. 1857 begärde arbetskarlen J. Ralfsson att få reparera huset (dels trä-, dels sten-) och att öppna ett fönster åt gatan.

* * *

Observatoriegatan hette förut Parisgränd efter gårkocken (värdshusvärden) Jakob Paris, som här hade en trädgård, vilken omfattade det forna kvarteret Paris mellan nämnda gränd och Rådmansgatan i norr och söder, Drottninggatan och Upplandsgatan i öster och väster. Kvarteret är nu delat i kv. Astræa, Vega och Stjärnfallet. Paris dog 1668 eller 1669.

Trädgården, som 1733 av Tillæus kallas Lindroths trädgård, nämnes 1803. Det ursprungliga kvarteret genomskäres nu av Kungstensgatan och delvis Teknologgatan. Se nr 112 och 114 Drottninggatan!

Nr 5 Olofsgatan. Se nr 6 Holländargatan!

Nr 7 Olofsgatan. Se nr 8 Holländargatan!

Nr 10 Olofsgatan. Se nr 10 Tunnelgatan!

Nr 7 Oxtorgstatan, nr 40 Jakobsbergsgatan. Bryggaren Jan Dubois anhöll 1759 att få bygga huset vid den förra gatan i två våningar. Det ägdes 1814 av bryggaren Klas A. Schmidte. I inkörsporten uppbäres taket av två joniska träkolonner, och i väggen vid gårdens östra sida sitta två kanoner av sandsten på lavetter. Huset uppgives hava varit kasern för de s. k. »paltarna», vilka ombesörjde den kvinnliga fångtransporten, medan »korvarna» skötte den manliga. Bådadera tillhörde stadsvakten.

Ägare: 1726 bryggaren E. Åkerblom, 1803 jungfrurna J. H. E. och L. M. Dubois, 1807 rådmannen A. Reimers, 1808 fabrikören P. Helin.

Nr 10 Oxtorgsgatan. 1848 erhöll snickaren L. P. Söderström tillstånd att uppföra den tredje våningen å det nuvarande licenprydda huset. Se Palats och kåkar, första samlingen!

* *
*

Parmmätargatan nämnes 1727 Backegatan, 1751 Solvisargränd, 1834 och tidigare Klockstapelsgränd efter den i Kungholms kyrkogårds nordvästra hörn belägna klockstapeln.

Nr 17 Parmmätargatan. 1771 anhöll timmergesällen Johan Björkman att här få bygga ett envåningsstenhus med ett fönster till vänster och ingång till höger.

1780 erhöll timmermannen Petter Wennerberg, som 1776 ägde tomten, tillstånd att uppföra ett tvåvåningshus med tre fönsteraxlar och ingång på mitten. 1811 var guldslagarålder-

mannen G. Falk här husägare och 1851 instrumentmakaren A. Stille.

Nr 19 Parmmätargatan. 1762 utfärdades tillstånd för siktmakaren Gabriel Norberg att bygga vid »Siktmakargränd». Ägare: 1762 timmermannen J. Thebom, 1789 Norbergs änka, 1810 vaktmästaren J. O. Söderberg och 1812 fabriksidkaren J. V. Freundt. I närheten har en väderkvarn legat. Se nr 8 Parmmätargatan, Väderkvarnar!

Nr 8 och 10 Parmmätargatan, nr 3 Östra Kvarngränd. 1755 erhöll »mölnaren Stafvan Lijdman tillstånd att bygga i kvarteret Timsten och Solvisaregränd». Ritningen visar ett envåningshus med ingång på mitten, två fönster till höger och ett till vänster samt fyra fönster på den motsatta långsidan. Huset kan möjligen vara nr 8. Yttertrappan till detta utgöres av kvarnstenar. Solvisaregränd nämnes å en karta av år 1884.

Nr 5 Peder Myndes backe. Se nr 3 Mariagränd!

Peter Bremsgatan. Se Västra Kvarngränd!

Pilgatan på Kungsholmen nämnes 1666 och 1700 Nunnegatan, 1779 och 1800 Gröna Tvärgatan.

Nr 16 Pipersgatan. Södra trapphuset uppfördes 1873 av J. och K. G. Bolinder. Förutvarande ägare: 1762 skråtimmermannen J. Fröberg, s. å. tröj- och strumpvävaren E. Rytter, 1783 vaktmästaren K. V. Edelman, 1796 sekreteraren A. Modéer, 1808 jungfru C. Berndt, 1868 Klara församlings fattigvårdsstyrelse.

Nr 18 Pipersgatan. Forna ägare: 1754 murdrängen A. Fast, 1758 handelsmannen V. Meijer, 1774 porslinsformaregesällen Erik Lindholm, 1785 timmermannen P. Lenmark. Av dessa gjorde Lindholm 1774 tillbyggnader i norr och söder. Antagligen återstå murarna delvis från den tiden ävensom trappgångarna med de smidda ledstängerna.

Nr 22 Pipersgatan Se nr 11 Kungsholmsgatan!

Polhemsgatan hette 1870 och senare Bergsgränd från Hantverkargatan till Bergsgatan och Målaregränden i fortsättningen till Kungsholmsgatan.

Nr 3 Polhemsgatan. 1763 erhöll ulltvättaren Göran Åkerblom tillstånd att »bygga långt ut på Kongsholm» ett envåningsstenhus, antagligen det ännu befintliga, närmast gatan belägna, 1793 notarien A. Liljeberg att uppföra gårdshuset såsom nu i tre våningar och med brutet tak och sex fönsteraxlar och 1863 friherinnan Charlotta av Wetterstedt, änka efter kanslirådet N. av W., att tillbygga detta halvhus åt norr med en andra, motsvarande hälft, vilken plan ej blev verkställd.

Prästgårdsgatan. Gamla Prästgårdsgatans förlängning västerut kallades en tid, omkring år 1800 och senare, Grälmakaregränd med anledning av en segsliten tvist mellan tvenne mitt emot varandra boende husägare angående gatans bredd. 1669 nämnes den S:t Staffansgatan, 1728 Gamla Prästgårdsgatan, 1834 Staffansgatan.

Nr 3 Prästgårdsgatan. Tillstånd att uppföra den västra husdelen med två våningar, inkörsport och fyra fönsteraxlar gavs 1773 åt plåtslagaren Erik F. Appelgren och 1806 åt schatullmakaren Johan P. Berg att tillbygga huset i öster med fem fönsteraxlar. Det nuvarande huset har nio. På gården är ett trähus som anses vara äldre. Dess norra del är murad.

* *
*

Ragvaldsgatan hette 1678 Ragvaldsgatan (även Raffwels-) efter borgaren Ragvald Kock, 1679 Pustegränden, 1733 Rafvalds- eller Pustegränden, 1834 nämnes Pustegränden och Pustebacken.

Nr 1 Ragvaldsgatan. Se nr 8 Brännkyrkagatan!

Nr 5 Ragvaldsgatan. Se nr 24 Hornsgatan!

Nr 9 Ragvaldsgatan. Se nr 10 Mariagatan!

Nr 15 Ragvaldsgatan. Se nr 6 C S:t Paulsgatan!

Nr 4 Ragvaldsgatan. Se nr 13 Brännkyrkagatan!

Nr 10 Ragvaldsgatan, nr 8 S:t Paulsgatan. 1742 gavs till-

stånd att tillöka »kapellans- och skolehuset», det senare med nr 10 S:t Paulsgatan och nr 1 Kvarngatan, nybyggt efter 1909. Ritningen av år 1784 visar det ännu bestående hörnhuset vid Ragvaldsgatan, då kallad Pustegränd och Återvändsgränd, med välvd inkörsportal, brutet takfall även å gaveln och nuvarande fönsteranordning. Portklapp och portdörrar med prydliga beslag och kvarsittande luckhakar m. m. stamma åtminstone från den senare byggnadstiden.

Nr 14 Ragvaldsgatan, nr 13 S:t Paulsgatan. 1769 fick sjökaptensänkan madame Katarina Stangenberg »genom hennes måg grosshandlare L. Högstedt» tillstånd att uppföra ett tvåvåningshus med sex fönsteraxlar och 1820 samfundet W & W (»vänskap och välgörande») genom Nils Limnelius att i hörnet av S:t Paulsgatan och Återvändsgränd uppföra en nybyggnad med två våningar, elva fönsteraxlar och frontespis såsom nu. 1855 anhöll köpmannen L. Meyersson att få göra påbyggnad i härvarande hus.

Nr 16 Ragvaldsgatan. Synålsmakaråldermannen mäster Mattias Rewaldt anhöll 1771 att här få bygga ett mindre envåningshus.

Andra ägare: 1741 synålsmakaren J. J. Sirich, 1751 d:o M. Sirich, 1813 betjänten G. Möller, 1815 stämpelmästaren E. Törnebohm.

Nr 20 Ragvaldsgatan. 1752 erhöll handelsmannen David Müller tillstånd för uppförande av ett mindre envåningsstenhus, och 1773 var skeppsklareraren K. G. Frisch »sinnad att av en tvenne våningars hög träbyggning, som nu är täckt med torvtak nedtaga översta våningen samt att på gatsidan uppmura en stenmur och byggningen med tegeltak täcka, och såsom de kvarstående trenne timmerväggarna ännu äro i behållit stånd, så synes härvid icke vara något att påminna», skriver Karl Henrik König, dåvarande chef i ämbets- och byggningskollegium. Detta trähus står ännu kvar och har över ingången vid gårdssidan ett skulpterat lejon. I söder sammanhänger ett ålderdomligt stenhus i två våningar. På gården är ett slags »källarhals».

Regeringsgatan benämndes fordom Allmänningsgatan, 1644 Stora Stråkgatan.

Nr 11 Regeringsgatan, nr 1 Herkulesgatan. 1748 gavs tillstånd för »fru kanslirådinnan Schantz att bygga på gården och reparera det gamla, som är i Herkulesgränd med en våning till». Husen kvarstå, påbyggda. 1775 anhöll professorn Johan Hoffman att få bygga ett trevåningshus i hörnet vid Regeringsgatan med såsom nu tretton fönsteraxlar och frontespis med tre fönster, motsvarande bredden av det framskjutande mittpartiet. Inkörsporten är ursprunglig, ävenså den norra portalen, ehuru övermålad. Det äldre hörnhuset m. fl. blevo sistnämnda år påbyggda. Ägare: 1737 kanslirådet J. F. von Schantz, 1757 generalskan Anna Fr. Didron, 1773 ryttmästaren A. Lagerhielm, 1783 överdirektören G. Meyer.

Nr 13 Regeringsgatan, nr 2 Herkulesgatan. Jakobs gamla skola. 1756 anhölls om tillstånd »för S:t Iacobij Kiörka at byggia på dess hus, belägit i hörnet av Regiärningsgatan och Brunsgränd», såsom Herkulesgatan även benämndes. Se nr 14 Norra Smedjegatan! Byggmästare var Alex. Högman. Huset fick då fyra våningar. 1736 anhöll Mats Stolpe att få bygga nr 2 i två våningar med frontespis och såsom nu med sex fönsteraxlar, tunnvälvd portgång och källarnedgång till vänster. Källardörrarna och fönsterluckorna av järn torde stamma från den tiden. Byggmästare var Daniel Forsberg. Se nr 58 Kammakargatan! Till- och påbyggnader gjordes 1833 av stadsmajoren Konrad Vogel och 1861 av läderhandlanden F. H. Klint.

I detta hus var församlingsskolan inrymd i nära 70 år eller till 1817, då den flyttades till nr 17 Norra Smedjegatan. Före mitten av 1700-talet hade den 1652 grundade skolan haft sina lokaler på flera andra ställen inom församlingen.

Ägare: 1720 överkommissarien A. Psilander, 1733 hökaren M. Stolpe, 1748 Jakobs kyrka, 1819 notarien J. P. Grangren.

Nr 15 Regeringsgatan. Bokbindaren Karl Ahlmarck fick 1791 medgivande att tillöka sitt hus med en ny våning och förse det med ny takställning.

Nr 23 Regeringsgatan. Katarina Fyrwald anhöll 1819 genom gulddragaren K. Im. Fyrwald att få uppföra två flygelbyggnader, den ena i tre, den andra i två våningar. Den norra med raka ankarslutar mellan första, andra och tredje våningen kvarstår, påbyggd. Även i gathusets gårdsvägg sitta raka ankarslutar. 1854 anhöll den sistnämnde om tillstånd att bygga den fjärde våningen på huset vid gatan.

Nr 27 Regeringsgatan. 1829 erhöll Erik Skotte tillstånd att reparera och uppföra nya trappor. Då tillkom den tredje våningen med nuvarande fönsterindelning. Gårdshusen hade enligt ritningen två våningar. 1831 anhöll bleckslagaren G. Meurling att få påbygga husen, och 1858 skomakarmästaren J. A. Asklöf att även företaga om- och påbyggnad. Vid gårdssidan sitta raka ankarslutar i murputsen. 1742 ägdes huset av krögaren S. Setterberg.

Nr 33 Regeringsgatan. 1784 anhöll sadelmakaränkan Hedvig Fink att få uppföra huset i två våningar med nuvarande fönster- och portindelning, 1791 arsenalsbesiktningsrustmästaren Nils L. Björkegren att få uppföra ett gårdshus och 1797 en uthusbyggnad. Båda kvarstå, påbyggda.

Nr 37 Regeringsgatan. Hovgravören Joh. F. Martin fick 1788 medgivande att påbygga sitt hus två våningar och uppföra nytt gårdshus och 1857 förste expeditionssekreteraren E. H. Ekmarck att göra vissa förändringar i fasaden vid gatan, att i bottenvåningen insätta nya, med bildhuggeriarbeten ornerade fönsterluckor för inrättande av butiker. Lämningar av dessa anordningar, såsom gångjärn, hakar m. m., finnas kvar. I muren vid gatan sitta raka ankarslutar. Huset uppgives hava tillhört samma släkt sedan1600-talet. Ägare 1757 var målarmästaren K. Forsberg.

Nr 45 Regeringsgatan. Se nr 22 Hamngatan!

Nr 47 Regeringsgatan, nr 31 Smålandsgatan. Källaren Tre remmare. Det nuvarande huset, som 1882 genomgick en väsentlig förändring, uppfördes 1777 av köpmannen E. Carlsson. Källaren fanns här åtminstone under senare delen av 1600-talet. Smålandsgatan benämndes i äldre tider stundom

Tre remmares gränd. Den gamla skylten, som jämte andra gamla inventarier 1887 överlämnades till Nordiska museet, var försedd med tre bägare, remmare, initialerna H. I. S. E. (Håkan Johansson och hans hustru) samt årtalet 1688. Se Palats och kåkar, första samlingen!

Nr 51 Regeringsgatan. Tillstånd för uppförande av huset beviljades 1764 klensmeden Melker Bartram Pouseth. Ritningen visar två våningar, den nuvarande port- och fönsterindelningen samt de tvenne gårdsbyggnaderna. 1859 begärde klensmedsmästaren H. B. Hall att få påbygga de tre husen.

Ägare: 1726 stenhuggaren O. Fristedt, 1750 hovmålaren J. Pasch, 1751 kryddkrämaren N. Falk, 1755 klensmeden B. Pousset, 1764 livmedikus V. Kamecker, 1857 viktualiehandlaren J. Öberg.

Nr 65 Regeringsgatan, nr 25 Lästmakargatan. I hörnet av dessa gator låg under 1700-talets senare hälft och ända till 1899 det hus, som inom sina murar under en lång tidrymd inneslöt värdshuset Stockholms slott.

Tomt och hus ägdes 1728 av vinskänken S. Westholm, 1767 av »vinskänksänkan madam» Elsa Katarina Tillman och köptes 1784 av traktören Samuel Lundin. Egendomen benämndes då »gården nr 7 i hörnet av Regerings- och Oxtorgsgatorna, Stockholms slott kallad». Denna benämning förekommer även hos Bellman, som i »Ödmjuk relation om ordensoboisten och korporalen Movitz sista sjukdom» förtäljer, huru den 1 januari 1780 »salig piplekaren lunkade själv ikring för att uppvakta vederbörande tidigt om morgonen, varför han ock med sin nya buxbomsoboe blåste en morgonpsalm i hörnet av krogen Holländska dyn» (nr 21 Österlånggatan), därefter vid en mängd andra krogar och även »Stockholms slott».

Movitz, son av en krögare, var perukmakare, sedan artillerist och, efter att år 1763 hava blivit skadad i bägge händerna, paraplymakare. Vid sin död efterlämnade han åt hustrun, som höll »likörkammare» vid Drottninggatan, utom gångkläder en till 16 skillingar värderad basfiol.

Efter källarrörelsens upphörande beboddes huset av hyresgäster. En bland dessa var på 1840-talet svärdfejaren K. E. Hesselgren, som där hade verkstad och försäljningslokal och 1859 efterträddes i yrket av J. A. Ek, vilken stannade till 1873, då huset köptes av lumphandlanden Dunér, som i dessa lokaler hade sina förvaringsrum. Källarskylten, vars slutliga öde torde vara okänt, var försedd med en avbildning av kungliga slottet i Stockholm.

Nr 69 Regeringsgatan. Tobaksfabrikören Anders Dimander erhöll 1764 tillstånd att uppföra en mindre gårdsbyggnad, 1769 fru Anna Dimander att bygga i hörnet av Regeringsgatan och Luterns gränd, 1788 densamma att bygga vid Regeringsgatan, varvid huset erhöll tre våningar och brutet tak såsom nu, samt 1830 Elisabet Kristina och Hedvig Magdalena D. att göra en envåningspåbyggnad på uthusen, de nuvarande gårdshusen. (Luternsgatan, nu försvunnen, hette på 1600-talet Jochom Luthersgata och har även benämnts Helsingegatan.)

Nr 20 Regeringsgatan. 1844 anhöll kaptenen A. B. von Langenberg att få uppföra den fjärde våningen samt att ombygga och förändra gårdsbyggnaden, som innehöll stall, vagnshus, tvättstuga m. m. Vid gårdssidan synas raka ankarslutar med voluter mellan andra och tredje våningen.

Ägare: 1743 kanslirådet friherre S. von Otter, 1750 majoren J. Vesterling, 1759 bergsrådet N. Psilanderhielm, 1790 etatsrådet C. Rönnow, 1784 franske bagaren C. Petrini, 1813 änkan C. Petrini, 1836 perukmakaren P. M. Berg. Se Palats och kåkar, första samlingen!

Nr 22 Regeringsgatan. Ritningen av år 1770, då handelsmannen Isak Ekström var ägare, visar huset i två våningar och med tre fönsteraxlar. 1850 lät köpmannen O. D. Weinberg bygga den fjärde våningen på äldre murar. Se Palats och kåkar, första samlingen!

Nr 24 Regeringsgatan, nr 3 Kocksgränd. Tillstånd för till- och påbyggnad medgavs 1793 för Elias Salomon. Ritningen visar huset såsom nu i fyra våningar och med sex fönster-

mittlar. Senare har det undergått flera förändringar. I murarna kvarsitta från äldre tid raka ankarjärn och ankarjärn med voluter. Ägare: 1750 bergsrådet N. Psilanderhielm, 1779 fru M. C. Dellvik, 1809 livmedikus G. Hallman.

Nr 44 Regeringsgatan. Se nr 23 Mäster Samuelsgatan!

Nr 46 Regeringsgatan. Se nr 26 Mäster Samuelsgatan!

Nr 48 Regeringsgatan. Se nr 24 Mäster Samuelsgatan!

Nr 74 Regeringsgatan, nr 14 David Bagaresgatan. Ägare: 1717 handelsmannen A. Hedenbrun, 1725 verkmästaren A. Bäck, 1727 mätaren A. Wässberg, 1744 brandvaktmästaren J. Friberg, 1773 murgesällen A. Plan, 1773 tobaksfabrikören A. Strömberg, 1789 fabrikören J. Åkerblad, 1798 bankbokhållaren M. R. Ekman, 1804 fabrikören A. G. Strömberg, nu aktiebolaget S:ta Birgitta.

Till detta hus flyttade bibliotekarien, bokhandlaren, den lärde forskaren och samlaren, assessorn Karl Kristoffer Gjörwell från sin bostad vid Kaptensudden nära Djurgårdsbron. Han innehade också gavelrum, den s. k. »Solituden», tre tr. upp i greve Snoilskys hus nr 23 Storgatan, vilket hus då »låg nästan på landet».

Rensgatan benämnes 1745 Stolmakaregränd.

Nr 14 Rensgatan. Se nr 38 Döbelnsgatan!

Nr 34 A Renstjärnasgatan. Se nr 96 Skånegatan!

Repslagargatan nämndes 1569 Repergatan, 1643, 1645 och 1670 Noe Arcks gränd. Se nr 24 Repslagargatan!

Nr 13 Repslagargatan. Se nr 22 Götgatan!

Nr 4 Repslagargatan. Se nr 14 Mariagatan!

Nr 6 Repslagargatan. Se nr 11 A och B Mariagatan!

Nr 8 Repslagargatan. 1732 anhöll fiskalen S. Ruth att få uppföra stall- och vedbodar av trä och 1778 »guld- och silverarbetaren herr Bågie» (L. Boije) att få bygga ett tvåvåningsstenhus med fyra fönsteraxlar, två stora portar och ett fönster mellan dem. Nu har huset tre våningar och åtta fönster i bredd. I norra husdelen sitta raka ankarjärn mellan första och andra våningen.

Nr 16 Repslagargatan, nr 3 Skaraborgsgatan. Kamreraren

Anders Sontag fick 1800 tillstånd att bygga huset med samma höjd och fönsterindelning som nu samt dess båda lika höga flyglar, och 1804 anhöll fabrikören Kristoffer Pauli att få uppföra en stenhusbyggnad och ett redskapslider vid Skaraborgsgatan.

Nr 18 Repslagargatan, nr 5 Skaraborgsgatan. Efter tillstånd från 1804 uppfördes vid Skaraborgsgatan av fabrikören Kristoffer Pauli en uthusbyggnad i två våningar med inkörsport och andra portar, antagligen det nuvarande huset. Se Palats och kåkar, första samlingen!

Nr 20 Repslagargatan, nr 9 A Skaraborgsgatan. 1761 erhöll plåtslagaråldermannen Erik Almquist tillstånd att uppföra det söder om inkörsporten belägna huset med samma höjd och fönsteranordning som nu, 1787 lärftskramhandlaränkan Frisk att uppföra det norra huset med dess tre våningar, fem fönsteraxlar, rusticerade bottenvåning och prydliga inkörsport, och 1801 sidenfabrikören K. Mellring, att bygga uthus, stall m. m. Se Palats och kåkar, första samlingen!

Nr 22 A och B Repslagargatan, nr 9 A och B Skaraborgsgatan. Huset vid den förra gatan uppfördes med sitt nuvarande huvudsakliga utseende av brukspatronen och köpmannen Simon Daniel Hermanni efter 1766 erhållet tillstånd, 1790 anhöll sjökaptenen M. Kruse att få bygga stall. Se Palats och kåkar, första samlingen!

Ägare: 1748 borgmästaren M. Bröms, 1765 borgmästarinnan Bröms arvingar, s. å. brukspatronen S. D. Hermanni, 1808 köpmannen K. G. Wergin, 1818 köpmannen A. Grieg, 1820 änkefru C. Gödeke, 1826 boktryckaren Z. Hæggström.

Nr 24 Repslagargatan (Skaraborgsgatan). Snickarmästaren L. P. Forsblad företog 1834 åtskilliga ändringar i det »gamla huset», senare om-, på- och tillbyggt. Det äldsta huset på tomten torde vara det å gården snett och fritt belägna tvåvåningshuset, som har raka ankarjärn i väggarna och takfall åt alla sidor. »I ändan av Skaraborgsgatan» fanns 1801 enligt Elers »i kvarteret Göta ark Romans egen-

dom, kallad Noae ark, som sedan tillhört Nerées, Hildebrand m. fl. Huset är byggt icke i linia med gatan utan efter väderstrecken i norr och söder». Det ännu inne på gården fristående huset anses vara just detta. Å en äldre stadsplan synes det ligga utmed en gränd eller väg, som sträckte sig i nämnda riktning. I »designationer», tomtmätningshandlingar, från 1732 omnämnes »Johan Hellmuth Romans gårdstomt uti kvarteret Göta ark, Noe ark kallad», så ock från 1793, »fabrikör Erik Brohms tomt och fasta egendom Noe ark». Ägare (utom de båda sistnämnda): 1743 välborne herr Gotthard Hildebrand, 1789 ryttmästaren D. Hildebrand, 1806 köpmannen A. Kjellstedt, 1807 kramhandlaren L. Åhman, 1855 köpmannen K. E. Hedberg, 1873 boktryckaren I. Hæggström.

Nr 3 och 5 Roddargatan, f. d. L:a Fiskaregränd. Amiralitetskaptenen Ebbe Bauman anhöll 1798 att vid Fiskaregränd få bygga ett stenhus, antagligen befintligt, med två våningar, sju fönsteraxlar, ingång på mitten, brutet tak och en vindskupa och 1834 färgaränkan Margareta Berg att uppföra uthus och tvättstuga.

Nr 6 Roddargatan. Se nr 20 Högbergsgatan!

Nr 2 Rosenbad. Se nr 1 Drottninggatan!

Roslagsgatan kallas 1660 Krutbrännaregatan (Bergsprängare-).

Nr 14 Roslagsgatan. Se nr 23 Surbrunnsgatan!

Rådmansgatan nämnes 1722 Brunnsgränden.

Nr 53 Rådmansgatan. Se nr 28 Holländargatan!

Nr 48 och 50 Rådmansgatan. Se nr 60 och 62 Luntmakargatan!

Nr 60 Rådmansgatan. Se nr 13 Saltmätargatan!

Nr 62 Rådmansgatan. Se nr 30 Holländargatan!

* *
*

Sabbatsbergs kyrka invigdes 1761 och efter reparation ånyo 1828. Andra äldre byggnader äro: f. d. värdshuset,

sedan provisoriskt sjukhus och logement, f. d. apoteksbyggnaden, sedermera snickarverkstad, båda från 1767, Nikolai församlings logementshus från 1756, Klara församlings logementshus från 1814, expeditionsbyggnaden från 1827. De övriga härstamma från mitten och slutet av 1800-talet. Egendomen, som fordom tillhört Rörstrand, 1647 kronan och 1666 Stora barnhuset, har en tid hetat Rinkeshov efter dess ägare vinskänken Johann Friedrich Rinke, som levde på 1600-talet. Det nuvarande namnet har upptagits efter vinskänken Valentin Sabbath, som 1709 erhöll fastebrev på området. Se palats och kåkar, första samlingen!

Nr 13 Saltmätargatan, nr 60 Rådmansgatan. År 1776 gavs tillstånd för murgesällen Erik Ekman att bygga ett envåningsstenhus med fönster åt gatan och brutet tegeltak såsom nu.

Nr 15 Saltmätargatan. Murgesällsänkan Katarina Norberg anhöll 1776 att här få uppföra ett envåningshus med brutet tak och 1776 att få »förlänga en träbyggning med stenmurar och bekläda träbyggningen med murtegel samt att å detta lägga nytt tegeltak och nya fönsterkarmar». Antagligen åsyftas två av de nuvarande fyra sammanhängande husen. Det norra huset har två våningar, inkörsport med träomfattning och träbjälkar i portgångens tak. Vid gårdssidan sammanhänger detta stenhus med ett envåningsstenhus med brutet tegeltak och tre kupor. Det mellersta huset vid gatan är av sten, har en våning, brutet tegeltak och en kupa. Det södra huset i längan är av trä. Sten- och träväggar omväxla i husen.

Nr 17 Saltmätargatan, nr 34 Holländargatan. 1768 och 1769 var timmergesällen E. Malmberg här husägare.

Nr 31 Saltmätargatan. Timmerverkgesällen Karl Broman fick 1784 tillstånd att bygga ett stenhus med såsom nu två våningar vid gatan och en våning vid gården, där det har en utbyggnad och brutet tak med kupor.

Nr 2 Saltmätargatan. Se nr 28 Kammakargatan!

Nr 1 S:t Paulsgatan. Se nr 18 Götgatan!

Nr 13 S:t Paulsgatan. Se nr 14 Ragvaldsgatan!

Nr 37 S:t Paulsgatan. Se nr 23 Timmermansgatan!

Nr 6 A S:t Paulsgatan, som har två våningar, tre fönsteraxlar och inkörsport, torde tämligen oförändrat kvarstå sedan byggnadstiden. Kamreraren Jakob Möller erhöll 1793 tillstånd att uppföra detsamma.

Nr 6 C S:t Paulsgatan, nr 15 Ragvaldsgatan. 1786 anhöll åldermannen Nik. Roos att få bygga i hörnet av S:t Paulsgatan och Återvändsgränd, så kallad även 1856.

Nr 8 S:t Paulsgatan. Se nr 10 Ragvaldsgatan!

Nr 18 S:t Paulsgatan, nr 15 Bellmansgatan. 1774 var kakelugnsmakaren J. A. Lehman »sinnad» att göra en tillbyggnad och lägga tegeltak på ett envåningsträhus, antagligen befintligt, vid Björngårdsbrunnsgatan och 1778 att vidtaga förändringar i ett av husen. 1785 anhöll handelsmannen och hökaren Anders Sjöberg om tillstånd för till- och påbyggnad av stenhuset. Se Palats och kåkar, första samlingen!

Nr 26 S:t Paulsgatan. Se nr 21 Timmermansgatan!

Skaraborgsgatan torde hava sitt namn efter köpmannen Johan Scharenberg, som ägde nr 51 Kornhamnstorg och flera egendomar på Södermalm. Han var född i Lübeck och erhöll 1668 burskap som handlande i Stockholm. I slutet av 1600-talet och in på 1700-talet kallades gatan Scharenborgsgatan, 1733 på Tillæi karta Skaraborgsgatan. Se Palats och kåkar, första samlingen, sid. 136, 320.

Nr 3 Skaraborgsgatan. Se nr 16 Repslagargatan!

Nr 5 Skaraborgsgatan. Se nr 18 Repslagargatan!

Nr 9 A och B Skaraborgsgatan. Se nr 20 och 22 Repslagargatan!

Nr 4 Skaraborgsgatan består av sten vid gatan och trä vid gården. 1733 anhöll snickarmästaren Ludvig Neubert att få bygga ett envåningsträhus med tre fönster i bredd och 1858 vaktmästaren M. Pettersson att få brädbeslå ett trähus.

Nr 6 A och B Skaraborgsgatan. Efter tillstånd från 1802 uppförde instrumentfabrikören Per Lindholm här ett en-

våningshus med sju fönster och ingång på mitten. Detta sammanhängde med ett tvåvåningshus, som hade fyra fönsteraxlar. Förutvarande ägare var sedan 1783 hovkonditorn A. Galetti.

Nr 1 Skolgränd. Se nr 13 Badstugatan!

Nr 2 Skolgränd. Se nr 15 Badstugatan!

Skånegatan, en del därav 1674 Nygatan, s. å. Kvarngatan. Se Väderkvarnar!

Nr 71 Skånegatan. Se nr 23 Södermannagatan!

Nr 75 Skånegatan. Mur- och verkgesällen Friedrich Albrecht sökte 1763 rättighet att bygga ett två våningars stenhus med fem fyrrutiga fönster i bredd, brutet tak och inkörsport, vilket hus står kvar, 1830 bomullsfabrikören Petter Reif att till höger om det gamla huset uppföra en tillbyggnad, fabrikshus, med portgång mellan båda husen såsom nu.

Ägare: (tomten nr 6) 1718 sillpackaren A. Påhlsson, 1790 kofferdistyrmannen O. Björk, 1811 fabrikören K. F. Strömberg, 1827 P. Reif; (tomten nr 7) 1755 F. Albrecht, därefter gemensam ägare av området.

Nr 77 Skånegatan. Se nr 42 Nytorgsgatan!

Nr 79 Skånegatan. Se nr 33 Nytorgsgatan!

Nr 83 Skånegatan. Kalkmätaren och tornväktaren Nils Södervall uppförde här efter tillstånd av 1761 ett mindre stenhus, där det nuvarande står, och 1766 timmermannen Lars Westerberg ett envåningsstenhus på gården, vilket torde kvarstå.

Nr 94 Skånegatan, nr 35 Nytorget. 1766 beviljades tillstånd för överskärargesällen Erik Haning att i hörnet av Nytorget och Nya gatan uppföra ett litet stenhus, innehållande två rum, 1859 för husägaren K. J. Sandgren att bygga ett trevåningshus, det nuvarande, vid Nya gatan, och 1861 att göra en tillbyggnad av huset.

Nr 96 Skånegatan, nr 34 A Renstjärnasgatan. 1846 begärde sprutlagaren P. J. Seger att få reparera och 1851 brädbeklädа hörnhuset vid Nygatan och Renstjärnasgatan.

1855, då anhållan gjordes angående uppförande av ett stenhus på tomten, möjligen det på gården kvarstående, var det nuvarande trähuset befintligt.

1861 anhöll rektor P. A. Siljeström om tillbyggnad i hörnet »för beredande av hem för elända kvinnor».

Av den västra tomten var 1740 klädesmakaren H. Franc ägare, 1747 åkaren E. Zetterström, 1749 fabrikören J. D. Grüntvig, 1758 bryggaren A. Brandt, 1770 fabrikören A. Norrman, 1798 fabrikören E. Lindgren, 1832 jungfru G. L. Löfstedt, den östra tomten ägde 1759 hustru Britta Udds kreditorer, 1764 överskärargesällen E. Haning, 1812 viktualiehandlaren K. Zetterquist.

Nr 104 Skånegatan, nr 18 Borgmästargatan. 1861 anhöll arkitekten Aug. Hoffman att vid Nya gatan och Borgmästargränden få göra en tillbyggnad av det befintliga stenhuset till »hem för frigivna kvinnor». 1876 inrättade Elsa Borg här ett »bibelkvinnohem», avsett för den yttre och inre missionen. Till anstalten hör också ett barnhem och skyddshem för fallna kvinnor. Egendomen tillhör nu Soopska stiftelsen.

Ägare: (tomten nr 6) 1718 överskäraren J. Holm, 1730 betjänten H. Möller, 1796 brandvaktsrotmästaren A. K. Thunberg, 1818 kofferdiskepparen K. Sandström, 1836 överauditören J. Wålin; (tomten nr 7) 1752 ullkammaren M. Grund, 1761 handelsmannen A. Malmström, 1796 fru M. H. de Chaux, f. Lennbom, 1837 myntarbetaren A. G. Nyberg, 1842 slaktargesällen K. Schreiber; (båda tomterna) 1861 »hem för frigivna kvinnor».

Nr 108 Skånegatan. Tullvaktmästaren G. K. Strömberg fick 1860 reparera de trenne ännu här befintliga boningshusen av trä. Ägare: 1732 timmermannen O. Östberg, 1748 d:o J. Roos.

Slöjdgatan, 1724 Riddare- eller Brunkebergsgatan, 1742 Västra Beridarebansgatan. Se Palats och kåkar, första samlingen, sid. 21!

Nr 3 Slöjdgatan. Förgyllaren J. Öhrn erhöll 1751 tillstånd

att enligt ritning, som visar två våningar med fyra fönstermittlar, uppföra detta hus »i gränden, som går från Långbrogatan (Mäster Samuelsgatan) till Hötorget. Numren är bortbränt». 1833 uppfördes den tredje våningen av diversehandlaren J. P. Rosenlund. Ägare: 1769 fabrikören I. Trybom, 1783 d:o S. Enström, 1789 bildhuggaren N. Hambergs änka, M. Enström, 1803 fabrikören Z. Fagerlund, 1813 landskamreraren M. Kulau, 1815 statssekreteraren E. Bergstedt.

Nr 5 Slöjdgatan, nr 64 Drottninggatan. Porthuset fanns före 1796, då kommerserådet J. R. Berg sökte tillstånd att uppföra de båda flygelbyggnaderna till huset vid Drottninggatan, och är med sitt brutna tak synligt å ritningen. Den ännu befintliga terrassen med trappa är även avbildad. I nr 64 var under senare delen av 1800-talet källaren S. H. T. inrymd. Se Palats och kåkar, första samlingen!

Smålandsgatan. Västra delen av gatan kallades fordom Trumpetarebacken (Trummetare-), vilken ofta förväxlades med Spetsens backe (Mäster Samuelsgatan). Se Palats och kåkar, första samlingen!

Nr 15 Smålandsgatan. Se nr 5 Norrlandsgatan!

Nr 19 Smålandsgatan. Vagnmakare Nikolaus Borin uppförde 1763 ett hus i två våningar med 5 fönster i bredd, och 1799 anhöll snickaren Nils Westring att få påbygga huset, som då hade nämnda fönsterindelning. 1853, då det ägdes av handelsbokhållaren Bernt Pripp, fick det sitt nuvarande huvudsakliga utseende.

Nr 21 Smålandsgatan. 1842 anhöll Karolina Johanna Cadovius, änka efter kommissarien i generalassistancekontoret M. C., att få göra nödiga reparationer å det nätta envåningsträhuset med dess brutna tak, fyra kupor och nischer i inkörsporten.

Nr 31 Smålandsgatan. Se nr 47 Regeringsgatan!

Nr 36 Smålandsgatan. Gälbgjutaråldermannen Kristian Hartvig anhöll 1737 att få bygga på sitt envåningshus. Ritningen visar fyra fönstermittlar, stenportal med såsom

nu ett fönster på västra sidan och två på östra, nu tre, samt två våningar, nu tre.

Nr 40 Smålandsgatan. 1765 fick bokbindaråldermannen Arvid Carlbom tillstånd att göra en påbyggnad å sitt hus vid »Spetzens backe». En gårdshuslänga till vänster fanns även då. Ritningen visar två våningar och fem fönstermittlar, nu tre och sex respektive, samt inkörsport till höger och såsom nu brutet tak.

Nr 2, 4 och 6 Stadsgården. Se nr 1, 3 och 5 Katarinavägen!

Stigbergsgatan hette före 1885 Katarina Östra Kyrkogata.

Nr 29 Stigbergsgatan. 1869 sökte handlanden K. H. Hedengren tillstånd att uppväga, rikta och brädbeslå det därstädes av trä uppförda boningshuset, som ännu står kvar. Ägare: 1755 skeppstimmermannen J. Grönberg, 1813 vaktmästaren K. Lundholm, 1819 kofferdiskepparen J. E. Malmström, 1827 d:o J. F. K. Schröder, 1847 d:o S. Liljedahl.

Nr 31 Stigbergsgatan. Se nr 28 Fjällgatan!

Nr 2 Stigbergsgatan, nr 9 och 11 Katarina Östra Kyrkogata. 1827 fick traktören An. Andeljos tillstånd för nybyggnad i två våningar av »hörnhuset i egendomen, s. k. Byttan, vid Katarina kyrka». Ritningen visar i bottenvåningen tre gästrum, ett »näringsrum» i hörnet, en bagarstuga och ingång från »Östra Kvarngränd», där äldre gårdsbyggnader av trä funnos. 1867 begärde Johan Fredrik Lundgren att få uppföra lusthus och tak över en därvarande kägelbana.

Nr 12 Stigbergsgatan. 1856 anhöll timmermannen P. A. Edström att få företaga ändring av dörrar i detta gamla trähus. Ägare: 1744 sillpackaren J. Broberg, 1759 dödgrävaren P. Damberg.

Stora Glasbruksgatan har sitt namn efter ett här beläget glasbruk, som fanns 1688—1693, möjligen till 1695, och innehades av Melker Jungs son Gustav, vilken avled sistnämnda år. Ett glasbruk å Kungsholmen anlades av den förre 1641. Det fick privilegier 1676 och var beläget mellan Fleming-, Kungsholms- och Schéelegatorna.

En handlande Petter Munk, genom gifte besläktad med

Jung, anlade trappor upp till Stora Glasbruksgatan, vilka benämndes Munkens trappor och sedermera Lokattens trappor efter det vid Stadsgården belägna värdshuset. Dessa trappor, de andra i ordningen från Slussen räknat, hava nu ersatts av trapphuset vid Saltsjöbanans station.

Värdshuset bar i sin skylt en lokatt och nämnes av Bellman i Fredmans epistlar, bland andra i nr 11 till bröderna och systrarna på Lokatten: »Hej! sade Fredman, var gång han hörde valthornen börja skråla och spelmän såg.»

Nr 25 Stora Glasbruksgatan, nr 2 Nytorgsgatan. Ett envåningshus i backen uppfördes efter ansökan från 1732 av stadstimmerkarlen Mats Matsson, som 1741 begärde tillstånd för till- och ombyggnad. Då uppfördes en flygel. 1796 anhöll handelsmannen Henrik Österman att få uppföra hörnhuset med dess nuvarande stora inkörsport och två långa flyglar samt även stall och vagnsskjul, och företogos förbättringar och påbyggnader. 1821 tilläts fabrikören P. C. Dihlström att bygga uthus och förena två i närheten av varandra stående stenhus, det ena en, det andra två våningar, samt där inreda verkstäder och 1840 att vid Stora Glasbruks- och Stadsträdgårdsgatan påbygga en våning å de förutvarande flygelbyggnaderna, 1845—1847 allmänna arbetsinrättningen att uppföra uthus och inrätta en smedja i ett förutvarande sådant, 1851—1869 Stockholms stads södra arbetsinrättning att verkställa ny- och tillbyggnader. Ägare till delar av området: 1721 notfiskareåldermannen J. Österman, 1749 och 1750 destillatorn J. Österman, 1754 notfiskaren Henrik Österman, 1730 hökaren Lindholm, 1750 skepparen J. Ryberg.

Nr 40 Stora Glasbruksgatan. 1837 erhöll sjötullvaktmästaränkan Anna Maria Lundgren medgivande att reparera den här belägna träbyggningen och gårdshusen, ännu befintliga, och 1864 Jonas Stockberg, kakelugnsmakare, att åter reparera trähuset m. m. 1731 var konstapeln P. Pettersson Östman ägare, 1761 hökaren Olof Falk, 1802 köpmannen J. G. Hovenschild, 1855 viktualiehandlaren J. Öberg.

Nr 11 Stora Vattugatan. Se nr 11 Klara Södra Kyrkogata!

Nr 2 Stora Vattugatan. Se nr 13 Brunkebergstorg!

Nr 12 Stora Vattugatan, nr 16 Klara Södra Kyrkogata. Åldermannen Isak Sauer uppförde här efter tillstånd av år 1781 i tre våningar det ännu bestående hörnhuset, vilket köpmannen Lesser Meyerson 1856 tillökade med den fjärde.

Nr 22 Strömgatan. Se nr 1 Drottninggatan!

Nr 23 Surbrunnsgatan, nr 14 Roslagsgatan. Klas på hörnet. En vinhandlare och vinskänk Ingemar Frodbom blev 1710 ägare av den efter honom uppkallade vidsträckta malmgården Ingemarshov, där han upprättade ett värdshus. Frodbom, berättas det, hade en trotjänare, som hette Klas, åt vilken han skall hava skänkt en tomt i nordöstra hörnet av Roslagsgatan och Surbrunnsgatan. Efter denne lär det gamla värdshuset Klas på hörnet och dess efterträdare, det 1916 rivna nykterhetsvärdshuset, som låg i sydöstra hörnet, hava uppkallats.

Detta sistnämnda hade sett bättre dagar, innan det »torrlades», och hade inrymt många glada gäster och sällskap. Här hade Par bricole, vars upphov tillskrives skalderna K. M. Bellman, Karl Israel Hallman, Olof Kexel och livdrabanten Arvid Adrian Stjerncrantz m. fl., stundom sina sammankomster, likaså S. H. T., av vilken orden läkaren Karl Magnus Appelberg grundade filialen Karl Mikael, som har sitt säte i Stockholm. Moderlogen residerar i Uppsala.

På Tillæi karta av år 1733 kallas värdshuset Brovalls hov. Antagligen hette dess grundläggare Klas Brovall.

I »Handlingar rörande Backi ordenskapitel, nr 17», med överskrift »På Klas på hörnet den 16 maj 1787» sjunger Bellman:

»Kom, öppna vårt tempel! Höj kransen till skylt!
Se, kittlarna fyllas med nektar och sylt!
Druvorna pressas,
trattarne hvässas,
ren uti templet mässas.
Präktigt beslagen
till denna dagen
Backus sin tunna förgyllt.»

Under sin första glansperiod besöktes Klas på hörnet även av mycket högt stående, ja, kungliga personer. Det berättas nämligen, att Gustaf III:s gemål, Sofia Magdalena, för att under konungens vistelse i Italien vinna omväxling i sitt enformiga liv, i sällskap med sin statsfru, Virginia Charlotta Manderström, ofta for ut till Klas på hörnet eller något annat värdshus och där intog sin frukost. Härmed upphörde hon dock, sedan man föreställt henne, att ett sådant uteliv icke anstod en drottning.

År 1834 inreddes Klas på hörnet till kolerasjukhus. Se Palats och kåkar, första samlingen, sid. 104!

Nr 31 Surbrunnsgatan, nr 37 Tulegatan. Å den tomt, som nu upptages av detta hörnhus, låg den forna hälsokällan »Surbrunnen», ett fordom allmänt namn på dylika källor. Den kallades även Norramalms brunn och upptogs »på en öde plats» år 1689 av kaplanen i S:t Olof, nu Adolf Fredrik, Petter Muur, vars porträtt är att skåda i Adolf Fredriks kyrkas sakristia.

Den förste brunnsläkaren där var arkiatern, assessorn i collegium medicum holländaren Johan van der Hoorn, som jämte sina föräldrar flytt till Sverige, där han förvärvade sig ett berömt namn, särskilt i barnförlossningskonsten. Bland hans skrifter märkas »Then svenska välöfvade Jordegumman», och »The tvenne gudfruchtige, i sitt kall trogne och therföre af Gudi väl belönte Jordegummor Siphra och Pua», vilket senare arbete utkom även på tyska och holländska. Han dog 1724.

Under 76 år hade brunnen rik vattentillgång, men »1767 skadades källådern antingen av bergsprängningen i nästa gård eller av ett stenkars byggande omkring källan i stället för den av trä förut varande mera enfaldiga inrättning», berättar Elers år 1800 och tillägger: »Vattnet berömmes såsom hälsogivande och nyttigt i flerahanda sjukdomar. Å brunnsgården är väl under de för längre tid tillbaka planterade träd en inskränkt promenad, men brunnshuset och hägnaden däromkring synas fordra flere förbätt-

ringar för att göra stället mera angenämt, i synnerhet för dem, som jämte hälsan här tillika söka nöjet.»

Antagligen fanns redan förut det under mitten av 1800-talet här blomstrande värdshuset, som sedermera blev en av göteborgssystemets »bolagskrogar» med en därtill hörande s. k. källare, det hela av kunderna kallat »Sura brunn». Även under denna senare period funnos vid gårdssidan några träd kvar.

År 1905 försvann huset jämte krogen och efterträddes av det nuvarande, i vars källare den igenfyllda hälsobrunnen ännu ger sig till känna genom spridande av så stark fukt, att träväggarna redan delvis förmultnat.

Göteborgssystemets krogar började sin verksamhet i Stockholm den 1 okt. 1877 och voro då till antalet 87. Systemets uppgift att minska superiet förverkligades i viss mån därigenom, att krogarnas antal betydligt inskränktes, och att spritdrycker icke serverades åt den, som förut var berusad, eller åt den, som icke fyllt 18 år. I mitten av 1700-talet uppgingo Stockholms krogar, av vilka flera voro ohyggliga nästen, till 800 på 70,000 invånare, och dagen före det nya systemets ikraftträdande räknades 193 på en folkmängd av 150,000. År 1890 voro de respektiva siffrorna 67 och 220,000.

Nr 45 Surbrunnsgatan, nr 52 Odengatan, nr 2 Hagagatan. En stor del av det tomtområde, som nu upptages av »Pauvres honteux», kallas 1733 K. Guardis begravningsplats. Se Palats och kåkar, första samlingen!

Nr 9 Svartensgatan. Se nr 8 Mosebacketorg!

Sveavägen, f. d. Stora Badstugatan. 1678 nämnes Kåhlbrennaregatan, 1692, 1730 Krutbrännaregatan (Bergspränga-re-), 1718 Krutbrännarebacken.

Nr 41 Sveavägen. Se nr 28 Kammakargatan!

Nr 60 Sveavägen. Se nr 11 Kammakargatan!

Nr 2 Södra Bangårdsgatan. Se nr 34 Götgatan!

Nr 3 Södermannagatan, nr 14 Tjärhovsgatan. Bryggaren Petter Siefverts ansökan 1773 att få »bygga efter hand sitt

bryggverk» bifölls. 1849 erhöll snickarmästaren Karl J. Bohman tillstånd att uppföra en stenbyggnad i sammanhang med trähuset samt att kalkrappa detta åt gatan. Nybyggnaden upptog hörnet. Senare hava ändringar gjorts. Ägare: 1725 J. Welamsson, 1800 bryggaren L. Sifvert, 1805 sillpackaren P. Sundblad, 1819 vaktmästaren K. G. Ström, 1848 snickaren K. J. Bohman.

Nr 13 Södermannagatan, nr 91 Åsögatan. 1766 begärde tobaksfabrikören Karl Johan Ljungström (Lingström?) tillstånd att här bygga ett mindre envåningshus av sten och 1772 att i hörnet av Falkenbergsgatan och Södermannagatan uppföra en fabriksbyggnad med två våningar och fem fönsteraxlar. 1816 anhöll fabrikören Karl Vougt att få bygga en magasinsbyggnad i två våningar och med tre fönster i bredd. Ägare: 1746 kofferdikaptenen H. Åkerblom, 1751 parmmätaren M. Norberg, 1795 bryggaren K. Rehn, 1830 Stockholms stads fabriksfattigkassas direktion.

Nr 15 Södermannagatan, nr 46 Åsögatan. Viktualiehandlanden E. J. Broman fick 1807 tillstånd att vid Stora Bondegatan göra en tillbyggnad av sten. Vid den andra gatan fanns då ett boningshus av trä. Ägare: 1748 klädmakaren P. A. Seman, 1791 fabrikören Isak Hongelin, 1816 kryddkramhandlaren A. O. Ekström, 1834 brukspatronen J. H. Öhman, 1842 d:o D. Hülphers.

Nr 19 Södermannagatan, nr 34 Bondegatan. 1849 företog viktualiehandlaren Johan Öberg reparationer och uppförde växthus. 1850 inredde och ändrade han fönster i stenhuset, som hade två våningar. 1852 tillkom den tredje våningen och nuvarande fönsterindelning. Ägare var då murgesällen K. J. Sandgren, vilken under de följande åren verkställde flera nybyggnader. 1722 var bagaren P. Berg ägare, 1757 d:o N. Lychou, 1808 d:o P. G. Boberg, 1830 tobaksfabrikören J. U. Zimmerman, 1845 handelsbokhållaren G. R. Sundström.

Nr 23 Södermannagatan, nr 71 Skånegatan. 1849 anhöll viktualiehandlaren J. Öberg att få uppföra gårdshus och

reparera boningshuset. Över porten är en ornerad stentavla med husnumret och årtalet 1852. Murgesällen K. J. Sandgren var då innehavare av egendomen.

Ägare: 1723 visitören A. Lundberg, 1807 snickarmästaren K. M. Herling, 1811 munskänken A. Broman, 1816 hustru A. H. Hellman, 1831 vaktmästaränkan E. Landberg, 1836 åkaren J. V. Apelholm, 1836 långåkaren A. M. Rolff, 1844 åkaren A. Larsson.

Nr 47 Södermannagatan. Lilla Blecktornet. Fabrikören Niklas Sjöberg »vid kattunstryckeriet utmed Blektornet» anhöll 1781 att få »sätta en våning på sitt hus», den andra. Huset har i det hela bibehållit sitt utseende från den tiden. Ritningen visar framsidan med två våningar, fem fönsteraxlar och port å mitten med rusticering, som även förekommer vid husets knutar. 1847 sökte läraren vid Navigationsskolan K. V. Eneberg tillstånd att använda ett av trähusen för tillverkning av preparater för farmacevtiskt behov och fördenskull göra några ändringar, 1850 kammarskrivaren Johan Fredrik Händel att utvidga fönstren i ett trähus. Även senare hava dessa ändrats och förbättrats. Ägare: 1801 »grosshandlarne av judiske nationen» Aron och David Lamm, som tillhandlat sig egendomen jämte »lägenheten Ararat kallat vid Hammarbysjön mitt emot Sikla kattunstryckeri» från avlidne fabrikören Nils Sjöbergs änka, Maria Katarina, född Stridberg; senare fyra ägare av släkten Lamm, 1844 kammarskrivaren J. F. Hendell, 1869 revisionskommissarien K. N. Roos.

Nr 55 Södermannagatan, Stora Blecktornet. Tomten ägdes 1702 av handelsmannen Lars Groth. 1707 blev bryggaren Jonas Åbrink dels genom arv, dels genom köp ägare av området och erhöll då fastebrev. I 1733 års tomtbok nämnes Blektornet liktydigt med bryggaren Jonas Åbrinks malmgård. Det är avbildat på Tillæi karta av samma år och med samma benämning. Då även i ännu äldre handlingar samma namn förekommer, torde (det södra) tornet till vissa delar hava en ansenlig ålder. Tillstånd att uppföra en tobakslada med

en åttasidig, med kupol försedd tvåvåningstornbyggnad å framsidan erhöll 1756 manufakturikommissarien Erik Salander. Å vardera gaveln fanns en flöjel. 1856 anhöll hovrättsrådet Kristoffer Hedenström att få verkställa »en ny- eller tillbyggnad av sten bredvid det gamla tornet, som även skall undergå reparation». Såväl de båda tornen å ritningen som de nuvarande likna i huvudsak det gamla, först uppförda. Assessor K. A. Levins ansökan av år 1875 att få vidtaga några förändringar i huvudbyggnaden blev bifallen, däremot icke hans anhållan att få uppföra eldstad i det södra tornet, emedan det var av trä. Detta är således den äldsta och ursprungliga delen av det s. k. »Drottning Kristinas jaktslott». Se Palats och kåkar, första samlingen!

Andra ägare: 1768 slaktaren V. Djurberg genom köp från rådmannen Johan Israel Torpadii stärbhus, 1806 bryggaren K. Djurberg, 1829 assessorn S. H. Brattström, 1832 bryggaränkan G. Djurberg, 1854 hovrättsrådet K. Hedenström.

Nr 4 Södermalmstorg. Se nr 1 Brännkyrkagatan!

Nr 6 Södermannagatan, nr 81 Folkungagatan. 1832 sökte konduktören A. K. Djurson tillstånd att uppföra »ett envåningsstenhus under brutet tak, att förändra taket å trähuset, (det nuvarande) i hörnet vid Rådmansgatan med fall åt denna gata samt att reparera och nygöra efter behov». 1717 var foderherren Kristoffer Nyman ägare, 1722 pumpmakaren N. Månsson, 1789 sidenvävargesällen J. Lidman.

Nr 10 Södermannagatan. Ägare: 1725 hökaren Johan Mattias Piltzer genom gåvobrev från svärfadern Johan Nilsson, 1767 munskänken K. Ekenberg, 1775 kammargesällen H. P. Tynelius, 1804 kryddkramhandlaren S. Fogelberg. Trähuset med takfall även vid gavlarna uppfördes av Piltzer efter tillstånd från 1725.

Nr 16 Södermannagatan, nr 44 Åsögatan. Bryggaren Axel Spång tilläts 1770 att tillbygga det förut och ännu befintliga envåningshörnhuset av sten. Senare hava tillbyggnader och förändringar skett. Ägare: 1721 handelsmannen

Herman Bremer, 1745 Erik Lundholm, 1801 bokhållaren G. Hoffenberg, s. å. kommissarien A. Ollén m. fl.

Nr 20 Södermannagatan, nr 32 Bondegatan. 1783 uppfördes härvarande stenhus i en våning av tobaksarbetaren Petter Grönberg. 1861 företog kanslisten C. d'Orchimont ändringar i stenhuset och träbyggningen, vilka båda nu hava två våningar.

Nr 22 Södermannagatan. 1756 anhöll brännvinsbrännaren Erik Nordman att få uppföra huset i en våning med fem fönster och två ingångar. Det är senare på- och tillbyggt. Ägare: 1717 brännvinsbrännaren A. Beve, 1727 sjömannen A. Wijkman, 1761 bryggaren O. Nordström, 1765 madame M. Wessman, 1779 bryggaren L. Lohm, 1781 hovbagaren N. Lychou senior, 1810 dennes änka, M. S. Röhl, 1810 bryggaråldermannen G. Lychou, 1853 murgesällen K. J. Sandgren.

Nr 11 Söder Mälarstrand. Se nr 8 Brännkyrkagatan!

* * *

Nr 3 Tavastgatan. Se nr 16 Brännkyrkagatan!

Nr 5 Tavastgatan, nr 12 Bellmansgatan. 1760 anhöll bokhållaren Olof Thunberg om tillstånd att vid Björngårdsbrunns- och Tavastgatan få uppföra ett tvåvåningshus av sten med brutet tak och samma fönsterindelning, som finnes i huset vid Bellmansgatan, samt inkörsport mellan bonings- och uthusen, synbarligen den med ett fönster och avvisare försedda, nu igenmurade, av vilken valvet återfinnes väster om hörnhuset vid Tavastgatan. Gården var då kringbyggd. 1787 erhöll löjtnanten Lars Malmsten tillstånd att bygga uthus av sten, vagnshus, vedbodar och stall i stället för de förut befintliga och 1807 bergskollegiisekreteraren Karl Magnus Robsahm att vid »Mariebrunnsgränd eller Björngårdsbrunnsgatan» vidtaga nybyggnad av stall och vagnshus m. m., varvid stallgården avskildes från den övriga

gården. Från den östra till den högre belägna västra gården, båda belagda med fältsten, leder nu en stentrappa. Huset vid Bellmansgatan har rusticerad sandstensportomfattning, prydligt snidade dörrar med runda ljusgluggar och i portgången »kryssvalv» av trä och smidda trappräcken.

Nr 17 Tavastgatan. Se nr 32 Brännkyrkagatan!

Nr 27 Tavastgatan. Rådhusbetjänten Abraham Telin erhöll 1760 tillstånd att uppföra huset i backen i en och delvis två våningar, nu respektive två och tre, och med den nu från gatan ledande nedgången till källaren.

Nr 31 Tavastgatan. Bagaren Jockum Wittenberg anhöll 1759 om tillstånd att uppföra ett mindre stenhus, senare ombyggt.

Nr 39 Tavastgatan. En ritning från år 1761 visar ett tvåvåningsstenhus med det nuvarande husets brutna tak, port- och fönsterindelning samt fyrrutiga fönster i bottenvåningen. Tomten ägdes då av skepparänkan Katarina Björkman.

Nr 41 Tavastgatan. 1757 anhöll skepparänkan Katarina Björkman att här få uppföra ett envåningsträhus med brutet tak och fem fönster vid gatan samt två närbelägna portar, vilket allt nu igenfinnes.

Nr 4 Tavastgatan. Se nr 7 Badstugatan!

Nr 6 Tavastgatan. Se nr 9 Badstugatan!

Nr 8 Tavastgatan, nr 10 Bellmansgatan. 1762 anhöll rotmästaren E. Örqvist att få verkställa nybygge vid Tavastgatan och 1775 sidenfabrikssocieteten att vid hörnet av »Björngårdsbrunnsgatan och Tavastegatan» få bygga en »calenderings- och apreteringsinrättning», vilket hus med två våningar och brutet tak samt ingång från gårdssidan ännu kvarstår och tillhör sidenfabrikssocietetens fattigkassa. Ägare: 1724 inspektoren A. Åhrström, 1732 hökaren S. Kempendahl, 1743 skeppstimmermannen J. Berg, 1773 bryggaren S. Roos.

Nr 10 Tavastgatan. Se nr 15 Badstugatan!

Nr 14 Tavastgatan, nr 6 Blecktornsgränd. 1776 erhöll

läderhandlaren Erik Söderberg tillstånd för uppförande av en stenhustillbyggnad vid gränden med två våningar och sex fönsteraxlar och ingång på husets mitt såsom nu samt ett gårdshus. Då äldre hus förut funnos vid Tavastgatan och gården, blev denna härigenom kringbyggd. 1876 skedde påbyggnad av den tredje våningen.

Nr 16 Tavastgatan. Brandvaktmästaren Petter Nyström erhöll 1766 medgivande att uppföra ett stenhus med två våningar och fem fönstermittlar samt inkörsport å husets mitt och 1796 sockerbagaren H. Österberg rätt till »fullföljande av den nybyggnad, vartill Petter Nyström erhållit tillstånd». Huset, som har fyrrutiga fönster i första och andra våningen, portal av sandsten med girlander i överstycket, kvarstår. Ritningen visar den överst belägna husdelen med tre våningar och fem fönsteraxlar, ingångs- och inkörsport och den nedre delen med två våningar och fyra fönsteraxlar. Ett av rummen i bottenvåningen nämnes »krogrum». Gården, då kringbyggd, hade en särskild gång till trädgården, vilken nu är avskild medelst en gammal terrass, möjligen från den tiden.

Nr 18 Tavastgatan. 1849 anhöll bokbindarmästaren K. L. de Brun att få inreda vindsrum och utfälla vindskupor. Huset har två våningar, fem fönstermittlar, brutet tak, två kupor och gamla kvarsittande luckhakar.

Nr 22 Tavastgatan. Se nr 29 Badstugatan!

Nr 28 Tavastgatan, nr 7 Timmermansgatan. Ritningen av 1760 visar det nuvarande tvåvåningshuset med fem fyrrutiga fönster i bredd, brutet tak och ingång från gården. Bottenvåningen fanns då. Den senare gatan nämnes Bengt Bryggaresgränd. Husets sjätte fönsteraxel tillkom efter 1782 åt hattfabrikören Johan Joakim Vogt givet tillstånd att »tillbygga gaveln i samma höjd som det gamla huset». Ägare var 1753 hovskräddaren P. Malm, 1758 instrumentmakaren P. Hultsten.

Nr 44 Tavastgatan, nr 12 Kattgränd. Överskärarmästaren Anders Lundberg fick 1773 tillstånd att här uppföra ett

hörnhus med två våningar, brutet tak, fem fönsteraxlar vid gatan, nu två, och tre såsom nu vid gränden. I den senare husdelens mur sitta raka ankarjärn. Fönstren äro fyrrutiga.

Tegnérgatans östra del hette i senare delen av 1800-talet Trebackarlånggatan, 1800 nämnes Barnhuskvarngränd, väster om Drottninggatan. På klippan, som nu är förvandlad till Tegnérlunden, låg Barnhuskvarn, vilket namn återfinnes i det närliggande kvarteret. Kvarnen är ännu i mannaminne. 1733 angives den på Tillæi karta.

Timmermansgatan nämnes 1736 Arvid Davidsgatan, 1728, 1777 Makelerensgatan. 1733 kallas gatan Timmermansgatan från Stora stadsdiket (som gick från Beijers trädgård, öster om Götgatan, till Zinkens damm och därifrån till Liljeholmsviken) till Högbergsgatan, Makelerensgatan därifrån till Hornsgatan och Bengt Bryggaresgränd i fortsättningen norrut.

Nr 7 Timmermansgatan. Se nr 28 Tavastgatan!

Nr 21 Timmermansgatan, nr 26 S:t Paulsgatan. 1736 var handelsmannen och bryggaren Lars Siefvert »sinnat att uppföra ett litet Bräuhuus vid Ahrvid Davidsgatan», såsom den förra gatan då kallades. Huset hade en våning, ett rum, tre fönster och en dörr. 1751 fick handelsmannen och bryggaren Per Sievert tillstånd att bygga ett gårdshus, 1755 kol- och vedbodar, 1757 ett mindre tvåvåningshus med två stora portar i bottenvåningen och två fönster i andra våningen, 1760 att sätta nytt tak på sitt trähus i hörnet av S:t Pauls- och Maklersgatan (Mackelerens-, Maklerens-) och 1771 att tillbygga brygghuset. 1852 företog byggmästaren L. Berggren om-, på- och nybyggnad av boningshuset.

Nr 23 Timmermansgatan, nr 37 S:t Paulsgatan. Handelsmannen Anders Falk erhöll 1789 tillstånd att här uppföra ett stenhus med två våningar, åtta fönsteraxlar och inkörsport till höger och 1844 hovslagarmästaren P. Lindberg att företaga ombyggnad.

Nr 25 Timmermansgatan. 1768 anhöll snickarmästaren Johan Gröndal att få bygga ett envåningsstenhus med in-

körsport å mitten och två fönster å ömse sidor samt två med huset sammanhängande flyglar. Förändringar hava senare företagits.

Nr 30 Timmermansgatan, nr 17 och 19 Volmar Yxkullsgatan. Handelsmannen Petter Sutthoff fick 1756 tillstånd att vid Arvid Davidsgatan bygga ett mindre uthus samt 1780 att företaga tillbyggnader och 1840 viktualiehandlaren Johan Öberg att om-, på- och tillbygga husen å egendomen, vilket skedde följande år enligt årtalet på gaveln. Ägare: 1737 änkefru B. Lillia, 1751 aktuarien A. Lindberger.

Nr 33, 35 och 37 Tjärhovsgatan. 1758 sökte skutskepparänkan Anna Lundberg tillstånd att i hörnet av Renstjärnas- och Tjärhovsgatan uppföra ett stenhus, nr 33, med två våningar och åtta fönsteraxlar, 1806 klädesfabrikören Joh. Dan. Römer att i samma hörn bygga ett hus med samma höjd, port på mitten och fem fönster i bredd, såsom det nuvarande har, och 1837 kammarskrivaren K. M. von Linde att uppföra gårdshus, vilka antagligen äro de befintliga. Senare förändringar hava företagits. 1820 hade de tre här belägna tomterna samma ägare, fabrikören A. J. Nelander.

Nr 57 Tjärhovsgatan. Demoiselle B. Bergström fick 1845 tillåtelse att »reparera sin trähusegendom, som skadats genom eldsvåda».

Nr 14 Tjärhovsgatan. Se nr 3 Södermannagatan!

Torkel Knutssonsgatan hette förut Stora Skinnarviksgatan. 1763 nämnes den Schinderviksgatan.

Nr 18 och 20 Torkel Knutssonsgatan. 1776 erhöll bryggaren J. Callerman tillstånd att bebygga hela området med verkhus och uthus samt ett tvåvåningshus med inkörsport å mitten och fem fönsteraxlar. En mängd förändringar, till- och nybyggnader företogos 1851—1892 av fabrikören P. Pettersson Elde.

Ägare av nr 20: 1718 bryggaren O. Matsson Broman, 1749 d:o J. Ström, 1764 d:o J. Vahlström, 1769 bryggarlärlingen J. Callerman, 1785 målaren K. G. Gessén, 1824 stadskassören K. G. Palmberg, 1838 notarien P. P. Elde.

Ägare av nr 18: 1718 bryggaren E. Ström, 1740 ståndrabanten J. Brandt, 1759 bryggaren K. Erengrens kreditorer, 1759 bryggaränkan B. Ruth, 1766 bryggaren Konstantin Boltenhagen, 1838 P. P. Elde.

1763 anhöll Boltenhagen att få bygga boningshus, uthus och verkhus vid »Schinderviksgatan». Hela tomten var då kringbyggd.

Nr 22 Torkel Knutssonsgatan. Sekreteraren Kristoffer Depken anhöll 1766 att få förbättra en träbyggning i hörnet av Volmar Yxkulls- och Skinnarviksgatan och s. å. direktören Lorens Ludvig Grefing att få uppföra ett stenhus med brutet tak och en våning, tre ingångar och ett fönster på ömse sidor om vardera av dessa, möjligen det å gården kvarstående, med herrgårdstak och källarhals försedda huset. 1841 erhöll fabrikören H. H. Bachman medgivande att tillbygga det här belägna sockerbruket, som erhöll tre våningar, fem fönstermittlar och hög stenfot, 1853 klockaren vid Kungl. hovförsamlingen J. P. Malmqvist att få verkställa nödiga reparationer, 1855 densamme att uppföra en med ett äldre hus sammanhängande flygel, den nuvarande, 1856 att påbygga den tredje våningen å denna och företaga en annan nybyggnad samt 1861 till 1875 att verkställa åtskilliga tillbyggnader och reparationer. Egendomen tillhör »sällskapet för befrämjande av Malmqvistska barnuppfostringsanstalten». Ägare: 1742 häradshövdingen K. Stjernros, 1744 fru Katarina Svebilia, 1745 bokhållaren G. Morström, 1746 inköparen H. E. Neuman, 1748 kamreraren Å. H. Freser, 1753 rådmansänkan Ch. Dassons kreditorer, 1765 assessor Å. H. Freser, 1767 direktören L. Grefing, 1772 hovjunkaren A. F. Bergenstjerna, s. å. notarien P. Stenhammar, 1791 kamreraren O. Lindberg, 1811 tobaksplantören L. Berg, 1839 tobaksplantören K. F. Bergstedt, 1844 f. d. kungl. arméns flottas stockholmsesquaders musiquekassa, 1848 vaktmästaren L. P. Östman, 1852 klockaren J. P. Malmquist.

Nr 37 Tulegatan. Se nr 31 Surbrunnsgatan!

Tunnelgatan kallas 1725 och senare Skvalbänken, ett öknamn, vilket uppkommit efter det med bräder täckta och fodrade dike, som fanns i gatans mitt och avledde en liten rännil till Klara sjö. 1724 nämnes Barnhusrepslagaregatan, 1725 Rörstrandsgränden, 1729 Reparebansgatan, 1733 och ända in i vår tid Barnhusträdgårdsgatan.

Nr 9 Tunnelgatan. Se nr 6 Holländargatan!

Nr 13 A och B Tunnelgatan, nr 84 Drottninggatan. 1750 anhöll färgarfabrikören Niklas Meunier att här få uppföra ett tvåvåningshus enligt följande anmälan: »Denna ritning är författat åt färgaren Niklas Mynie under nr 4 på Drottningegatan i huset vid Skwalbänken» och 1847 häradshövdingen J. M. Stridbeck att få påbygga sitt hus, som då fick fyra våningar. Andra ägare: 1815 överjägmästaren K. S. J. Gyllenadler och stallmästaren M. Westfelt, 1819 kopparslagaren B. Elglund, 1826 lagmannen E. M. Küylenstierna, 1828 översten A. F. von Francken.

Möjligen var det hos denna »familj Meunier vid Drottninggatan», som bellmansfiguren magister Gåse, en förläst och försupen fil. kand., vistades som informator. Han söp, berättas det, i bokstavligaste mening kläderna av kroppen och anträffades icke så sällan promenerande i bara skjortan vid krogarna på Djurgården. »Ett magert Pindens ök och ett filosofiskt under, naken som en ål både bak- och frammanför, och all hans egendom utgjorde en stör och ett tennstop», säger Bellman om denne sin hjälte. Se nr 96 och 98 Drottninggatan, Palats och kåkar, första samlingen, sid. 20!

Nr 2 B Tunnelgatan. Nr 18 Luntmakargatan!

Nr 10 Tunnelgatan. 1763 anhöll handelsmannen och bryggaren Jan (Johan) Westman att få uppföra ett envåningsstenhus vid Södra S:t Olofsgatan och två med detta sammanhängande flyglar. 1766 fick han tillstånd att bygga en ny våning och »nytt fasadhus» vid samma gata, då kallad Repslagaregatan, och 1767 att uppföra en större två våningars tillbyggnad norr om det förra huset. Byggnadskomplexet revs 1918. Andra ägare: 1719 bryggaren Tomas Larsson

Granberg, 1738 d:o Johan Paulsson, 1755 d:o Lorens Granberg, 1830 bryggarlärlingen K. O. Westin, 1832 bryggaren G. E. Settervall, 1858 köpmannen K. F. Settervall, 1860 bryggaren F. V. Bille.

Nr 12 Tunnelgatan. Se nr 8 Holländargatan!

* * *

Ugglegränd hette 1726, 1761 Trädgårdsgränden.

Nr 2 Ugglegränd. Se nr 24 Brännkyrkagatan!

Nr 7 Urvädersgränd. Se nr 6 Klevegränd!

Nr 9, 11 och 13 Urvädersgränd. Se nr 8, 10, 12 Klevegränd!

* * *

Varvsgatan, som skär Brännkyrkagatan, hette 1733, 1834 och senare Pipbruksgränd.

Vasabron, som uppfördes under åren 1875—1878, fick antagligen sitt namn efter Gustav Vasas staty å det närbelägna Riddarhustorget.

Vasagatan är uppkallad efter Vasabron. 1733 fanns endast sträckan från Klarabergsgatan till närheten av Stora Vattugatan vid kvarteren Kajan och Uggleborg.

Delen mellan Klarabergsgatan och Mäster Samuelsgatan hette 1751, 1754, 1799 och senare till 1860 Maistersgatan (-gränd) efter handlanden Vilhelm Maister. 1834 nämnes Mejsters gränd som fortsättning av Klara Strandgata. 1761 kallas delen vid hörnet av kvarteret Uggleborg vid Vattugränden Oxenstiernegränden, likaså vid samma tid delen vid hörnet av Mäster Samuelsgatan framför kvarteret Svanen. 1793 förekommer S:t Annæ- eller Oxenstiernegränden vid sistnämnda kvarter. S:t Annægränd nämnes 1761, 1772 och till 1860. Gatan i hela sin sträckning fick slutligen heta Klara Strandgata och räckte 1870 till G:a Kungsholms-

brogatan. Namnet ändrades 1885 till Vasagatan, som då var framdragen till Norra Bantorget, och stadsdelen norr därom benämndes Vasastaden, där Gustav Vasakyrkan nu ligger.

Vita bergen benämndes 1727 Gavelii kvarnberg efter klädesfabrikören Jakob Gavelius, adlad Lagerstedt, vilken arrenderade en del av Barnängen. Se Palats och kåkar, första samlingen!

Volmar Yxkullsgatan. 1647 Dalbogatan, 1728, 1746 S:t Göransgatan.

Nr 5 Volmar Yxkullsgatan. 1848 erhöll Lars Montén tillstånd att här uppföra stall, vagnshus och stearinljusfabrik.

Nr 17 och 19 Volmar Yxkullsgatan. Se nr 30 Timmermansgatan!

Nr 2 Volmar Yxkullsgatan. Se nr 4 Björngårdsgatan!

Nr 22 Volmar Yxkullsgatan, nr 20 Rosenlundsgatan. 1772 begärde klädesfabrikören J. D. Drinnhausen att få uppföra ett stenhus i två våningar och med två fönsteraxlar och 1792 att få bygga sockerbruk med fyra våningar och fem fönsteraxlar. 1814 fick köpmannen P. Hegardt tillstånd att verkställa tillbyggnader och reparationer. Senare hava förändringar skett. Andra ägare: 1797 köpmannen I. H. Sommer, 1820 sockerbruksidkaren F. Westerberg, 1823 handelsbokhållaren J. V. Planck, senare sockerbruksidkare, 1834 bagaråldermannen J. Plath, 1836 sockerbruksidkaren H. H. Backman, 1863 Stockholms tändsticksfabrik, 1873 Stockholms vaddfabrik.

Väderkvarnar. För ej länge sedan ingingo talrika väderkvarnar i Stockholms silhuett. Nu, sedan staden åt alla håll utvidgats, är deras tid ute. I namn på kvarter, gator och gränder komma de väl ännu att fortleva någon tid, ehuru en flitig omdöpning äger rum. Om de gamla kvarnarna varit en nagel i ögat på tomtägare och Stockholms stadsfullmäktige, hava de däremot av konstnärer betraktats som verkliga klenoder.

Följande kvarnar äro angivna på Tillæi karta av år 1733. Många av dem funnos 1674 och äro ännu i mannaminne.

Spelbomskan, som låg på nuvarande Observatoriehöjdens norra sida och brann en söndagsförmiddag på 1860-talet;

Stora Adam, i kvarteret Kometen, vid Kungstens-, Västmanna- och Observatoriegatorna;

Lilla Eva, i samma kvarter, väster om den förra;

Stora Stampan, i kv. Stjärnfallet, vid Kungstens-, Drottning- och Observatoriegatorna;

Lilla Stampan, på en höjd, ungefär där nu Observatoriegatan skär Upplandsgatan;

Rörstrandskvarnen, på Sabbatsbergs område, i backen vid Dalagatan;

Barnhuskvarn, på nuvarande Tegnérlundens högsta del;

Carlingskan, i kv. Oxen mindre, mellan Döbelns- och Luntmakargatorna, på höjden ungefär mitt för Adolf Fredriks Kyrkogata;

Silwercrantskan, i kv. Hammaren, i nordvästra hörnet av Jakobsbergs- och Malmskillnadsgatorna;

Erlandtskan, vid Malmskillnadsgatan mellan David Bagares och Brunnsgatorna, i kv. Väderkvarnen;

Olyckan, norr om Kammakargatan, mitt för Johannesgatans norra mynning;

Waros, i kv. Hälsan, söder om Rådmans-, öster om Döbelns- och väster om Tulegatorna;

Jan Ers, vid eller på Tulegatan, mellan Markvardsgatan och Rensgatan (i kv. Grundläggaren eller Roslagen);

Lilla Munckan, på berget norr om Kungsholms kyrka och Bergsgatan;

Stora Munckan, belägen vid Fleminggatan mitt för Schéelegatan och nedbrunnen under senare delen av förra århundradet;

Kurckan, öster om Linnégatans (Nya Kvartersgatans) mynning vid Grev Magnigatan, väster om de här då belägna pestgravarna;

Schultan, på berget (norra sidan av Karlaplan) mitt för påvarande Ladugårdslandstullen;

Cronan, i kv. Kronkvarn, mellan Skeppar-, Linné- och Artillerigatorna;

Lilla Jungfrun, i kv. Sjökalven, väster om Jungfrugatan;

Stora Jungfrun, i kv. Jungfrun, väster om Jungfrugatan;

Prästan, i sydöstra hörnet av Linné- (Fleming-) och Östra Humlegårdsgatorna (Brahegatan), i kv. Hedbacken mindre;

Slipan, i kv. Riddaren, i hörnet av Riddargatan (Sperlingens backe) och Grev Turegatan (Trädgårds- eller Skvalbergsgatan);

Kameckers kvarn, på det nu bortsprängda berget vid Nybrogatans (Seved Båthsgatans) dåvarande norra mynning;

Stora Träskan, söder om Rimbogatan (Lilla Kvarngränd), där försäkringsbolaget Tryggs hus nu står;

Lilla Träskan, norr om nämnda gata, båda i närheten av »rännilen, som skiljer Norrmalm ifrån Ladugårdslandet»;

Österlings kvarn, norr om Hornstullsvägen, nu Brännkyrkagatan, väster om Pipbruksgränd, nu Varvsgatan;

Almens kvarn, norr om Brännkyrkagatan (Hornstullsgatan), öster om Varvsgatan (Pipbruksgränd);

Michel Jöranssons kvarn, i nordvästra hörnet av kv. Mullvaden yttersta, söder om Hornsgatan, där den slutade vid f. d. Hornskroken;

Skinnarviks kvarn, i kv. Somens kvarn större, väster om Torkel Knutssonsgatan (Stora Skinnarviksgatan), norr om Lundagatan (Lilla Skinnarviksgatan);

Lilla Pryssan, strax väster om Timmermansgatan, norr om Badstugatan, i kv. Kattfoten mindre;

Stora Pryssan, strax söder om Blecktornsgränd, norr om Badstugatan, i kv. Bössan;

Brinckan, i kv. Bergsgruvan större, väster om Tim-

mermansgatan, söder om Prästgårdsgatan (öster om f. d. J. Jungs trädgård);

Lilla Tuna, väster om Timmermansgatan, öster om Torkel Knutssonsgatan, norr om S:t Paulsgatan, i västra delen av kv. Hagen;

Stora Tuna, i samma kv. som den föregående, strax öster om denna;

Stora Somens kvarn, i kv. Nederland mindre, norr om Högbergsgatan, strax söder om Fredmansgatan, väster om Kvarngatan;

Lilla Somens kvarn, i kv. Laxen, i sydöstra hörnet av Ragvalds- och Högbergsgatorna;

Kristian Hanssons kvarn,, »vilken avbrann den 1 maj 1723», strax öster om den föregående, vid Ragvaldsgatans östra sida, i kv. Östergötland;

Hökan, vid Hökensgatans östra mynning, på Mosebacke torg;

Havsfrun, i kv. Häckelfjäll större, på det nu bortsprängda berget vid Högbergsgatans början;

Rolands kvarn, söder om Fjällgatan, norr om Tjärhovsgatan, väster om Erstagatan (De tre sistnämnda funnos 1674 och voro 1733 nedbrunna.);

Dundercrantz, väster om Kapellgränd, i kv. Pelarbacken större;

Finskan, i närheten av den föregående, i samma kvarter, öster om Götgatan på berget bredvid »Gollgata» (Se Palats och kåkar, första samlingen, sid. 179!);

Borgmästarkvarn, strax öster om Götgatan, norr om Folkungagatan, söder om Tjärhovsgatan, i kv. Gråberget;

Fateburan, i kv. Fatbursholmen, söder om dåvarande Fatbursssjön, där Södra bangården nu ligger;

Häljan, i kv. Helgan, som är uppkallat efter bryggaren och kvarnägaren Helge Helgesson och nämnes 1729, norr om Ölandsgatan (Holländargatan), väster om Västgötagatan (Fatburstvärgränd), öster om f. d. Holländarträdgården. (Se nr 14 Västra Kvarngränd!);

Hollenskan, i nordvästra hörnet av Götgatan och f. d. Holländaregatan, i kv. Åsen större, vilket nu ingår i Ringvägen;

Franckan, norr om Hammarbygatan, väster om Södermannagatan, öster om Östgötagatan, i kv. Åsen (»Doktor Heræi trädgård» med hälsobrunn. Se Hammarbygatan och Palats och kåkar, första samlingen, sid. 11);

Nytorgs kvarn, i nordöstra hörnet av Skånegatan och Södermannagatan, i kv. Bondetorpet;

Träkvarnen, vid nordöstra hörnet av kv. Kritan, mellan Värmdögatan och Vitabergsgatan;

Hatten, norr om Skånegatan, väster om Erstagatan (Tjärhovs tvärgränd), i kv. Hatten, nu Kopparn;

Kråkvilan , norr om Bondegatan, väster om Erstagatan, söder om Åsögatan (Falkenbergsgatan), i kv. Veken;

Tjärbeljan, i kv. Ljuset, väster om den föregående kvarnen;

Bagarekvarn, mellan Åsö- och Lotsgatorna, i kv. Lotsen;

Danviks kvarn, på berget nordväst om de rivna hospitalsbyggnaderna.

Värmdögatan söder om Nytorget, kallades 1790 Stadsträdgårdsgatan, s. å. Hammarbytullgatan.

Nr 47 Värmdögatan. 1757 fanns här söder om porten ett trähus. S. å. begärde faktorn L. Pinckardt (Pinckert) att få bygga ett tvåvåningshus norr om porten. Antagligen äro dessa båda hus kvar bland de tre på platsen befintliga.

Ägare: 1783 fabrikörsänkan C. V. Kolk, född Lindter, 1798 stämpelmästaren E. Törnebohm, 1807 fabrikören M. Törnebohm, 1850 d:o J. G. Pfeiff.

Nr 53 Värmdögatan upptages av en stor trädgård, i vilken ligger ett två våningars äldre trähus med brutet tak och hög stentrappa, ett s. k. »Drottning Kristinas jaktslott».

Ägare: (tomten nr 3) 1720 mjölnaren E. Andersson Lund, 1745 d:o E. Norling, 1756 handlanden J. Schultz; (tomten nr 2) 1745 den senare; (båda tomterna) 1790 köpmannen D.

Engström, 1798 kaptenen J. P. Gladberg, 1813 kamreraren L. A. Lunnius, 1820 kammarskrivaren K. I. Lindblad, 1829 jungfruarna M. och G. Wallström, 1839 balettmästaren A. Selinder.

Nr 55 Värmdögatan. 1763 fick handelsmannen och bryggaren Adam Brandt tillstånd att uppföra den andra våningen å ett äldre hus, 1814 fabrikören Kristoffer Kihl att för fabrikens utvidgande företaga till- och påbyggnad av ett äldre hus, båda nu befintliga vid gården, och 1813 att bygga vagnshus m. m. Senare förändringar och tillbyggnader hava företagits. Huset bär vid gårdssidan årtalet 1749, då bryggaren Zakris Wire var dess ägare. 1852 anhöll köpmannen Törner Bergman att få uppbygga f. d. mekaniska fabriken med begagnande av de efter branden kvarstående murarna. Ritningen visar en våning och tretton fönster såsom nu.

Ägare: 1778 bryggaren J. P. Wire, 1781 d:o A. Söderström, 1784 herrar H. R. och K. H. Nicander, 1789 fabrikören K. G. Apiarie, 1793 köpmannen K. V. Djurberg, 1801 slaktaren K. P. Åkerblom, 1804 löjtnanten K. L. Jegerschöld, 1842 köpmannen T. Bergman.

Nr 57 Värmdögatan. 1762 var överskäraren Anders Österberg ägare. 1770 anhöll han att söder om ett äldre hus få verkställa en stenhustillbyggnad av två våningar och fyra fönsteraxlar och ingång från gården och 1787, då han nämnes fabrikör, att göra en tillbyggnad i norr. 1858 begärde handlanden Johan Öberg att få vidtaga ändringar för inrättande av bostäder för mindre bemedlade. Huset har inkörsport på mitten med skulpterade trädörrar och vid gårdssidan fyra ingångar samt fortfarande två våningar. Ägare: 1742 överskäraren Johan Springer, 1823 fabrikören J. G. Pfeiff, som tillhandlat sig egendomen av Anders Österbergs barn och arvingar, 1857 handlanden J. Öberg.

Nr 63 Värmdögatan, (Tullhusgränd.) Fabrikören Joh. M. Obarius erhöll 1758 tillstånd att uppföra hörnhuset med två och delvis tre våningar och hög källarvåning och två ingångar från gården, 1761 Karl Ludvig Harpel och Hoving att bygga ett stenhus med två våningar och fem fönster-

mittlar, 1856 färgeriidkaren O. Granlund att inreda ett av härvarande hus till ångbränneri.

Ägare: 1745 kattunstryckeriintressenterna, 1747 bankokommissarien Krister Robsa(h)m, 1754 färgaren Lorens Brandstedt, 1796 fabrikören J. K. Obarius, 1800 köpmannen L. G. Lorentsson, 1810 fabrikören P. L. Björk, 1830 färgaren K. G. Hedenberg, 1843 köpmannen F. Hedenberg.

Västgötagatan har hetat Fatburstvärgatan och en del därav Fatburstvärgränd.

Nr 36 Västgötagatan. Se nr 14 Västra Kvarngränd!

Nr 38 Västgötagatan, nr 13 Ölandsgatan. Det härvarande envåningsstenhuset, nu snickarverkstad, med elva fönster i bredd uppfördes av klädesfabrikören Anders Hallberg efter tillstånd från 1804. Ritningen visar en yttertrappa med barriär och fem kupor. Huset uppgives hava varit väveri.

Nr 11 Västmannagatan. Se nr 68 Kammakargatan!

Västra Kvarngränd var ursprungligen en väg, som ledde till den på berget i kv. Helgan (van der Huff) belägna väderkvarnen Häljan, vilken revs på 1880-talet. 1674 fanns »Helge Bryggares kvarter», omfattande »salig Helge Bryggares gårds- och kvarnplats». Hans fullständiga namn var Helge Helgesson (Lind?). Kvarnen är nämnda år avbildad. 1683 sålde Helge Bryggares änka, Margareta Pedersdotter, en del av sin tomt till Peder Griis. 1674 nämnes även »Van der Huffs kv.», vilket omfattade »vinskänken Alexander van der Huffs, den yngres, och Klas Klasson van der Huffs, den äldres, samt arkliskrivaren Petter Broms tomter». Den senare nämnes även 1676. Antagligen härstammade dessa v. d. H. från den holländske murmästaren v. d. H., vilken under Johan den tredjes tid arbetade på Storkyrkan. En gata, som nu spränges bredvid kvarnplatsen, kallas oriktigt Peter Bremsgatan. Helgalunden har sitt namn efter kv. Helgan.

Nr 3, 5 och 7 Västra Kvarngränd, nr 60 och 62 Götgatan. 1767 tillåts viktualiehandlaren Anders Sundell att inne på gården bygga stall och fähus av sten, 1849 överstekammarjunkaren friherre Ludvig v. Stedingk att avskifta en del av

vagnshuset till lumpbod, 1868 hemslaktaren Johan Andersson att »iståndsätta det genom eldsvåda avbrända hus», som innehöll stall och vedbodar. På platsen finnes en mängd gamla, mer eller mindre förfallna sten- och trähus. Egendomen, som bär namnet »Stora gården», säges hava varit gästgiveri och inrymt en krog.

Hela trakten, uppgiva äldre personer, kallades förr »Fyllbacken». Bland andra närbelägna krogar må nämnas: »Ekorren», mitt emot vid Götgatan, »Erhardts», i hörnet av Gottlands- och Götgatan, »Förgyllda sängen», i hörnet av Göt- och Blekingegatan.

Den stora egendomen omfattar sex tomter, vilka delvis ägdes av hökaren J. Almgren 1729, bonden J. Nilsson 1724, bonden M. Jonsson 1725, hustru Inga Lundell 1741, mätaren O. Sundström 1733, repslagaren H. Boldt 1741. 1819 innehade majoren friherre S. Stjernstedt större delen av området.

Nr 6 och 8 Västra Kvarngränd. 1842 anhöll snörmakaren och bandfabrikören E. Unge att »i egendomen nr 6 vid Västra Kvarngränd å boningshusen, som befinnas med torvtak och äro alldeles förfallna, få uppföra nya brutna tegeltak samt verkställa reparationer». Ägare: 1798 vagnmästarenL. R. Hedin, 1829 skomakarmästaren G. A. Allén, 1840 herr S. J. Philip.

Nr 14 Västra Kvarngränd, nr 36 Västgötagatan. Här finnas flera gamla hus av sten och trä. En av yttertrapporna är bildad av fem, en annan av tre kvarnstenar, utgörande rester från väderkvarnen Häljan, som stått på det bredvid liggande berget. Kvarteret heter Van der Huff efter en holländare, med detta namn, vilken på 1600-talet haft sin verksamhet här i trakten. »Holländska kvarnarna», »Holländarvägen» äro benämningar efter denne. Se Holländargatan, Väderkvarnar!

Ägare: 1761 assistenten J. Reis, 1772 mjölnaren J. Åkerblom, 1801 bisittaren i mjölnareämbetet P. Åkerblom Johansson, 1828 viktualiehandlaren A. Åkerblom.

* * *

Yttersta Tvärgatan nämnes 1733.

Nr 3 Yttersta Tvärgatan. 1841 företog timmergesällen E. P. Hultgren reparationer.

Nr 7 Yttersta Tvärgatan. 1852, då källarmästaren A. Thunström byggde ett uthus av tegel, hade huset vid gatan samma höjd och fönsterindelning som nu.

Nr 2 Yttersta Tvärgatan. Amiralitetskaptenen Ebbe Bauman erhöll 1793 tillstånd att bygga detta tvåvåningshus med brutet tak och sex fönsteraxlar och 1861 köpmannen Karl Dævel att upptaga ett nytt fönster på andra våningens mitt. 1753 var murgesällen M. Hammarklo ägare, 1821 fabrikören S. Glassl.

Nr 10 Yttersta Tvärgatan (Lundagatan). Murarlärlingen Johan Ljungberg fick 1848 tillstånd att uppföra ett uthus av sten och 1849, då murare, att påbygga boningshuset på västra sidan.

* * *

Åsögatan skrevs 1654, 1667, 1674 Dagakarlsgatan, det senare året även Falkenbergsgatan och Sillpackargatan. I senare tid hette en del därav Lilla Bondegatan.

Nr 51 Åsögatan. Fabrikören Karl Fredrik Möllersten anhöll 1827 att få uppföra gårdshus och påbygga boningshuset, vilket dock fortfarande har en våning. Egendomen gränsade intill Fatburssjön. Ägare: 1762 tobaksplantören F. Berg, 1768 dennes änka, 1769 fabrikören J. Hagel, 1788 fabrikören P. Immerman, 1816 fabrikörsänkan M. Westerling, född Lundelius, 1838 vaktmästaren Israel Friberg.

Nr 91 Åsögatan. Se nr 13 Södermannagatan!

Nr 139 Åsögatan, nr 11 Sågargatan (Skeppargränd). 1770 erhöll murgesällen Anders Söderberg tillstånd att vid Lilla Bondegatan få bygga det ännu kvarstående envåningsstenhuset. Föregående ägare: 1759 sjömannen N. och strumpvävaren H. Öhrström.

Nr 149 Åsögatan fanns 1864, då »arkeli- (rustkammare-) hantlangareänkan» Maria Katarina Jusenius begärde att få upptaga en fönsteröppning i sitt hus vid Lilla Bondegatan. Ägare: 1759 timmermannen A. Sjöberg, 1811 skomakaren A. Björkqvist.

Nr 153 Åsögatan. 1849 anhöll skomakaren K. Cederbom att få reparera trähusen, som sammanhänga med stenhuset i hörnet, samt anlägga en kägelbana. Ägare: 1759 gårdsfogden E. Edberg, 1764 bergsprängaren N. Gottling, 1817 tjärkullraren P. Haglin.

Nr 34 Åsögatan. Se nr 32 Östgötagatan!

Nr 38 Åsögatan. Tillbyggnaden av sten till ett förutvarande trähus gjordes 1801 av viktualiehandlaren Jonas Lewerin. Möjligen är det nu grönmålade trähuset det ovan nämnda.

Nr 44 Åsögatan. Se nr 16 Södermannagatan!

Nr 46 Åsögatan. Se nr 15 Södermannagatan!

Nr 50 Åsögatan. Det nuvarande trevåningshuset med tre fönster i bredd, brutet tak och fyrrutiga fönster uppfördes efter tillstånd från 1760 av stadstimmermannen (F.) P. (A.) Hemmings(son). Några förändringar företogos 1862. Ägare: 1726 smältaren L. Larsson Stenqvist, 1742 kammardrängen L. Tingström, 1744 brandvakten P. Grahn, 1749 stadstimmerkarlen P. Hemmingsson, 1780 metallarbetaren P. Hemmingsson, 1782 kofferdistyrmannen J. Sällberg, 1802 advokatfiskalen A. G. Osangius, 1805 åkaren L. Hofgren, 1840 tapetmålaren F. V. Orling.

* *
*

Ölandsgatans västra del hette till 1885 Holländargatan.

Nr 13 Ölandsgatan. Se nr 38 Västgötagatan!

Nr 24 Ölandsgatan. Tillstånd för uppförande av ett större uthus med stall medgavs 1759 bryggaren Lars Ströman. Ägare: 1753 bryggaren P. Pettersson Ströman, 1775 d:o

K. G. Willman, 1795 fabrikören A. Dahlbom, 1828 traktören A. Ringström.

Östgötagatan nämnes 1674 Gamla Tullportsgatan.

Nr 9 Östgötagatan. Vid grundläggningen till en veranda 1904 påträffades en kopparplåt, 21×23 cm., med inskrift Carolus: D: G: Sueco: Goto: Van: Rex. 1660, vilken jämte en kanonkula av 7 cm:s diameter, som blivit funnen i trädgården, förvaras av husets ägare.

Nr 11 och 13 Östgötagatan. Se nr 26 Högbergsgatan!

Nr 65—71 Östgötagatan. 1784 sökte handelsmannen och bryggaren Karl Rehn tillstånd att å tomten nr 1 uppföra gårdshus, 1789 att i hörnet av Sandbergs- och Tullportsgatan bygga uthus, sammanhängande med äldre stenhus, 1800 att företaga tillbyggnader till äldre hus, 1852 bryggaren G. Wertmüller att å tomten nr 2 verkställa reparationer och ändringar, 1861 bryggaränkan Karolina Ryberg att göra en påbyggnad, 1855 bryggaren Anders Bjurholm och 1883 Bjurholms bryggeriaktiebolag att vidtaga ändringar av husen å tomtområdet.

Ägare av den södra tomten: 1727 bryggaren M. Wolandt, s. å. brännvinsbrännaren J. Flaggström, 1738 bryggaren A. Lindberg, 1744 köpmannen J. E. Roberg, 1774 bryggaren J. Hartman, 1807 bryggaren D. Helsingius, 1842 herr M. V. Holmberg. Ägare av den norra tomten: 1720 klädesvävaren L. Westberg, 1721 bryggaren H. Bergman, 1741 d:o N. Åhlström, 1798 d:o F. V. Westman, 1824 d:o J. F. Westman, 1840 perukmakaren L. F. Engström, 1848 bryggaren S. L. Ryberg.

Nr 14 Östgötagatan. Se nr 19 Högbergsgatan!

Nr 32 Östgötagatan, nr 34 Åsögatan. Bagaren Anders Cruus d. y. erhöll 1756 tillstånd att vid »Tullportsgatan (Östgötagatan) och Sillpackargatan (Åsögatan)», bygga ett hörnhus i två våningar och med åtta och sex fönsteraxlar samt 1758 att uppföra stallbyggnad och 1763 köpmannen Jakob Neostadius att bygga uthus. Under 1800-talet hava flera förändringar blivit gjorda. Vid Åsögatan har inkörs-

porten från 1763 smidda grindar, försedda med prydliga galler och åtta silhuetter av tjock plåt samt två sköldar m. m., inköpta och hitflyttade för omkring 20 år sedan efter att förut hava stått på av ägaren okänd plats.

Ägare: 1764 bagaren J. K. Ratken, 1773 bagaren P. Zimmer, 1791 d:o J. Lohman, 1803 d:o J. Lenander, 1814 d:o K. A. Landberg, 1825 handlanden J. Risbeck, 1837 bagaren J. Waldén, 1843 spannmålshandlaren O. Ramén, 1867 bagaren A. U. Bergman m. fl.

Nr 56 Östgötagatan, nr 54 Gottlandsgatan. 1859 anhöll antikvitetsbokhandlaren O. G. Alstedt om tillstånd att »göra en tillbyggnad av sten vid stenboningshusets västra mur i stället för det rivna trähuset». Senare hava verkställts ny- och tillbyggnader.

Nr 3 Östra Kvarngränd. Se nr 8 och 10 Parmmätargatan!

Nr 4 Östra Varvsgatan, Djurgården. Djurgårdsstaden är särdeles rik på 1700-talskåkar, mer eller mindre måleriska. Det är föga troligt, att nuvarande stockholmare i allmänhet företaga någon vandring bland dessa. De äro dock värda att ses dessa gamla bostäder, som Djurgårdens bebyggare i forna tider uppförde.

Utom de mera bekanta Gröna Lund och Mjölnargården har Djurgårdsstaden flera hus, som äro försedda med svalgångar. Ett bland dessa är n:r 4 Östra Varvsgatan, som nu är återställt efter den eldsvåda, av vilken det hemsöktes 1917.

Andra sådana hus äro nr 3, 7 och 12 B Breda gatan.

Under mitten och även senare delen av förra århundradet, då kommunikationerna ej voro så livliga som nu, uthyrdes Djurgårdens kåkar till sommarnöjen. Se Palats och kåkar, första samlingen, sid. 44!

PERSONFÖRTECKNING

SIFFRORNA UTMÄRKA SIDOR.

Ackerman, K. K., 40, 70.
Adelcrantz, K. F., 44.
Adolph, S., 56.
Adlerbeth, G., 44.
Adlerstedt, L. J., 28.
Ahlbom, K., 92.
» K. V., 47.
Ahlgren, E., 7.
Ahlmark, K., 105.
Alardie, A., 59.
Albrecht, F., 114.
Alexandersson, A., 28.
Allén, G. A., 140.
Alm, J., 98.
Almgren, J., 140.
Almquist, E., 110.
» J., 58.
» K. J. L., 30.
Alstedt, O. G., 144.
Alströmer, J., 42.
Althainz, F., 54.
Aminoff, I. F., 60.
Anckarström, J. J., 47.
Andeljos, A., 117.
Andersson, J., 140.
» L., 22.
» O., 22.
Antonius, A., 98.
Apelgren, H., 20, 58.
» I., 34.
Apelholm, J. V., 123.
Aplanius, J. L., 86.
Apiarie, H., 11, 12.
» J. M., 11.
» K., 11, 12.
» K. G., 138.
Apiarius, K., 11.
Appelberg, K. M., 119.
Appelgren, E. F., 103.
Arenius, K. F., 43.
Argilander, F. J., 77.
» Th., 67.
Arvidsson, J., 41.
Aschan, J. P., 56.
Askegren, K. G., 100.
Asklund, J., 80.
Asklöf, J. A., 106.
Aspelin, T. A., 20, 23, 58.
Asplund, L., 97.
» N., 64.
Atterberg, A. M., 49.
Avel(n), J. von (der), 88.
Aveman, J. F., 60.

Baaz, (Baazius), B., 13.
Backenkiöler, G. H., 32.
Backman, C., 29.
» H. H., 130, 133.
Bæckström, M., 24.
Banér, J., 27.
Barbière, C., 65.
Barfod, G. H., 36.
Bartel(s), L. K., 91.
Bartz, A., 52.
Bauman E., 111, 141.
» K., 82.
Becker, F. R., 78.
Beckman, A. M., 12.
» K., 51.
Behm, J., 51.
Behmer, M. M., 46.
Behrens, A. C., 12.
Bellman, K. M., 35, 36, 38, 43, 63, 72, 92, 107, 118, 119, 131.
Bemer, L., 64.
Bennick (Benike), A., 33.
Berg, A., 39, 59, 86.
» E., 10, 69.
» F., 141.
» G., 74.
» H., 98.
» J., 21, 72, 126.
» J. H., 98.
» J. P., 103.
» J. R., 116.
» L., 39, 130.
» M., 111.
» O., 22.
» P., 122.
» P. M., 108.
Berger, A., 21, 60.
» A. M., 60.
» P. K., 60.
Bergenstjerna, A. F., 130.
Bergdahl, J., 49.
Berggren, A., 23.
» J., 10, 39.
» L., 128.
» L. K., 33.
» K., 33.
Bergh, A., 88.
Bergholm, E., 18.
Bergklyft, A., 80.
Bergloo, A. J. Planting-, 85.
Berglund, J., 78.
Bergman, A. U., 144.
» H., 143.
» P., 7.
» T., 138.
Bergstedt, E., 116.
» K. F., 130.
Bergsten, E., 64.

Bergström, A., 77.
» B., 129.
» K. A., 60.
» P., 81.
Bergvall, M., 69, 70.
Berkenkamp, H. P., 23, 26.
Berlin, K. V., 18.
Berndt, C., 102.
Bernström, G., 99.
Beve (Boivie), K. S., 68.
Beve, A., 125.
Bexelius, A., 47.
Bibau, F., 31.
Biehlié, K. F., 28.
Billberg, K. G., 94.
Bille, F. V., 132.
Bissmark, F. B., 49.
Biörk, N., 97.
Björk, J., 14, 86.
» O., 114.
» P. L., 139.
Björkegren, N. L., 106.
Björkholm, H., 29.
Björklund, O., 52.
Björkman, H., 60.
» J., 10, 101.
» K., 126.
Björkqvist, A., 142.
Björling, K. A., 40.
Björn, K. G., 47.
Björnstedt, J., 84.
Bjurholm, A., 143.
Bjurström, N., 52.
Blag, 15.
Blixen, A. von, 15.
Blom, F., 34.
» J., 11.
» J. P., 24, 58.
Blommér, J., 14.
Blomqvist, J. G., 80.
Boberg, A. L., 56.
» A. M., 63.
» K. H., 56.
» P., 62.
» P. G., 122.
Bodiny, G., 65.
Boheman, J., 96.
Bohman, K. J., 122.
Boklund, J. K., 33.
Boldt, H., 140.
Bolin, A., 18, 94.
» A. B., 17.
Bolin, A. (Hendriksson) 17.
» J. G., 62.
» J. H., 17.
» J. V., 14.
Bolinder, J., 102.
» K. G., 102.
Boltenhagen, K., 130.
Boman, D., 9, 10.
» J., 19, 73.
» J. E., 80.
Bonde, C. C., 27.
» G., 27.
» G., Trolle- 27.
» K., 27.
» N., 31.
Bong, J., 66.
» M., 94.
Bonté, F. A., 40.
Borg, E., 115.
Borin, N., 116.
Brahe, E., 22.
Braholm, J., 68.
Brandelius, K., 7.
» K. J., 85.
» P., 80.
Brandenburg, S. C., 28.
Brander, G., 18.
» H., 89.
» K., 18.
Brandstedt, L., 12, 39.
Brandström, E. G., 60.
» K. V., 60.
Brandt, A., 115, 138.
» J., 130.
Brattström, S. H., 124.
Bremer, H., 125.
Brink, M., 80.
Brinck, 20, 58.
Broberg, J., 117.
Broberg, B., 90.
Broen, de, 15.
Brodin, P., 78.
Brohms, E., 111.
Broman, A., 55, 123.
» B., 83.
» E., 19, 28, 29, 95.
» E. J., 122.
» J. F., 68.
» K., 25, 112.
» O. M., 129.
» S., 62.
Bromell, K. M., 19.
Broms, P., 139.
Brovall, K., 119.
Brummer, K., 70.
Brun, K. L. de, 127.
Brusell, G., 18.
Brusk, J. A., 8.
Bröcker, D. V., 12.
Bröms, D., 88.
» M., 110.
Buck, V., 82.
Buhre, E., 93.
Burgman, G., 74.
Bütner, K., 99.
Bågie (Boije), L., 109.
Bång, G., 65.
» J., 13.
Bäck, A., 109.
Böcker, 46.
Böckman, B., 22.
» M., 22.
Böker, L., 46.

Cadovius, K. G., 116.
» M. C., 116.
Caijanus, G., 68.
Cardon, K., 33.
Callerman, J., 129.
» K., 40.
» L., 40.
Carlberg, J. E., 57.
Carlbom, A., 17, 117.
Carlschöld, P., 33.
Carlsson, E., 106.
Carlström, A., 82.
» J., 81.
Castelin, A., 52.
Cederbom, K., 142.
Cedergren, A., 9.
» H. T., 50.
Cederhielm, J. K., 75.
Cederholm, 40.
Cederschiöld, R. Th., 76.
Celsén, M., 88.
Cetti, F., 65.
Chaux, M. H. de, 115.
Chlapovska, E., 47.
» R., 47.
Clarens, M., 75.
Cogel, H. T., 85.
» I. C., 85.
Cohrs, D. F., 60.
Collin, J., 62.

Collvin, J. F., 53.
Crælius, A. G., 32.
Croix, F. De la, 12.
Cronhiorth, K. G., 7, 30.
Cronland, L. A., 62.
Crom, J., 88, 89.
Cruus, A., 143.

Dævel, K., 141.
» J. F., 66.
Dahlberg, J., 64.
Dahlbom, A., 143.
Dahlgren, K. F., 67.
Dahlin, E., 97.
» G., 97.
» K. J., 38.
Dahlström, P. G., 97.
» S. G., 32.
Dalin, J. R., 72.
» N., 72.
Dalman, E., 93.
Damberg, P., 117.
Dandanell, M., 89.
Dandernell, E. V., 26.
Davidson, A., 12, 67.
Degen, J. E., 31.
Degrell, A., 77.
Deléen, K. E., 89.
Dellvik, M. C., 109.
Depken, K., 130.
Dickman, J. A., 91.
Didron, A. F., 105.
Dihlström, P. C., 118.
Dillström, L. V., 97.
Dimander, A., 39, 108.
» E. K., 108.
» H. M., 108.
Djurberg, G., 124.
» J., 40, 49.
» J. V., 60.
» K., 39, 124.
» K. V., 138.
» V., 49, 124.
Djurson, A. K., 124.
Dohna, H. U. C. Soop, 75.
Donner, J., 60.
Drake, J., 11.
Drinnhausen, J. D.,133.
Dubois, J., 85, 101.
» J. H. E., 101.
» L. M., 101.
» O. J. V., 33.
Dumrath, A., 14.
» H., 43.
» J. D., 14.
Dunér, 108.
Düben, H. von, 83.
Dybeck, E., 17

Ebel, F., 88.
Eckstein, J. K., 87.
Edberg, E., 142.
» J., 28.
» J. M., 19.
Edbergh, M. G., 28.
Edelman, K. V., 102.
Edenhjelm, G., 29.
Edman, A., 17.
» E., 30.
Edström, P. A., 117.
Eek, N., 54.
Eger, J. L., 34, 35.
Ehnbom, J., 93.
Ehnnhoff (Ehrenhoff), G., 93.
Ehrenhoff, G. H., 51.
» K. G., 76.
Eijbel, I., 60.
Ek, E., 43.
» J. A., 108.
» P., 22.
Ekehielm, B., 13.
Ekerman, E., 78.
» M. C., 21.
Ekholm, A., 17.
Eklund, 19.
» A., 65.
» P., 18.
Ekman, E., 112.
» H., 17.
» M. R., 109.
Ekmarck, E. H., 106.
Eksell, A., 95.
Ekström, A. O., 122.
» I., 108.
» J. Danielsson, 75.
» J. E., 98.
Elde, P. P., 129, 130.
Elers, J., 96, 110, 120.
Elfgren, A., 84.
» J., 18.
Elfström, J., 8.
Elfvendahl, K., 54.
Elglund, B., 130.
Emenius, A., 10.
Emsén, K. J., 86.
Enblom, A., 95.
Enbom, J., 41.
Eneberg, K. V., 123.
Eneroth, J., 99.
Engelhardt, J., 88.
Engeström, L. von, 47.
Engström, A. G., 25.
» D., 138.
» J. H., 64.
» L. F., 143.
Engwiller, J. M., 92.
Enroth, J., 26.
Enstedt, A., 65.
Enström, M., 116.
» P., 74.
» S., 116.
Erengren, K., 130.
Eriksson, C. A., 69.
» G. J., 31.
Ernst, A., 40.
Ertman, K., 77.

Fagerberg, J., 31, 59.
» J. V., 59.
Fagerlund, Z., 116.
Falck, J., 99.
Falk, A., 128.
» G., 68, 102.
» K. (Sallin), 72.
» N., 107.
» O., 21, 59, 118.
» P., 75.
Falkberg, M., 21.
Falkenberg, A. M., 60.
Fast, A., 102.
» P. G., 20, 58.
Feffver (Pfeffer), 30.
Feiff, E., 48.
Feijff, J., 22.
Fernquist, P., 60.
Fernström, P., 90.
Feychting, J. F., 68.
Fierin, S., 39.
Fineman, K. L., 57.
Fink, H., 106.
Fischer, E., 89.
» I., 61.
Flaggström, J., 143.
Flodcrantz, A., 85.
Flodman, N., 77.
Floor, A., 49.

Flygarsson, E., 60.
Fogelberg, A., 9, 10.
» S., 124.
Fogelmark, P., 90.
Folcker, G., 28.
» J. P., 95.
Forsberg, A. F., 63.
» D., 53, 69, 105. 72, 105.
» F. V., 63.
» J., 85.
» K., 106.
» K. A., 91.
» M., 23.
» O., 88.
Forsblad, L. P., 110.
Forselia, E., 61.
Forselius, K. G., 80.
Fougt, J. K., 57.
Franc, H., 115.
Francke, G., 43, 67, 95, 96.
» L., 51.
Francken, A. F. von, 131.
Frantz, J., 53.
Frauendorff, K., 26.
Fredin, J., 55.
Fredman, A., 46.
» J., 96.
Fredriksson, G., 79.
» P., 20, 58.
Freser, A. H., 19, 130.
Frestare, F., 57.
Freundt, J. V., 102.
» V. A., 20.
Friberg, I., 141.
» J., 21, 109.
Friesendorff, F., 52.
Frisch, D., 39.
» K. G., 104.
Frisk, 110.
Fristedt, O., 107.
Fritze, K. J., 43.
Frodbom, I., 119.
Fröberg, J., 74, 102.
Fröman, A. (Uhr), 91.
Fuhrman, M. E. von, 97.
Fuhrström, H. E., 56.
Funck, K., 82.
Furst, E. V., 98.
» S. L., 98.
Furubohm, H. M., 8.
Fyrwald, K., 106.
Fyrwald K. I., 106.
Färngren (Ferengren), O., 74.
Färnström, G. L. J., 97.
» M. C., 97.

Galetti, A., 114.
Gardie, J. De la, 83.
» J. G. De la, 83.
» P. De la, 75, 83.
» P. F. De la, 22, 28.
Gasse, K., 18.
Gavelius (Lagerstedt), J., 133.
Gebart, J., 77.
Geer, A. De, 29.
» L. De, 22.
Geijer, G., 91.
Geist, D., 34.
Gemnich (Jemnich), A. H., 22, 47.
German, M., 48.
Gessén, K. G., 129.
Giöthman, P., 51.
Gjörwell, K. K., 15, 109.
Gladberg, J. P., 138.
Glassl, S., 141.
Gondrits, C., 83.
Gottling, N., 142.
Goutlach, G., 91.
Grahm, S. M., 7.
Grahn, P., 132.
Granberg, L., 132.
» T. L., 131.
Granbom, J., 90.
Graner, P., 93.
Grangren, J., 95.
» J. P., 105.
Granlund, O., 139.
Greck, F., 61.
Grefing, L. L., 130.
Grevesmühl, K. A., 94.
Grieg, A., 110.
Griis, P., 139.
Groth, H. R., 75.
» L., 123.
Grubb, H., 58.
Grund, M., 115.
Grundberg, N., 26.
Grundström, K. H., 82.
Grüntvig, J. D., 115.
Gråberg, J. F., 50.
Grönberg, E., 72.
» J., 117.
» P., 125.
Gröndahl, J., 53.
Gröndal, J., 128.
Gröndin, E., 86.
Gröning, C., 46.
Grönvall, A., 86.
Gulling (Juling,) G., 74.
Gustav III, 45.
Gustav IV Adolf, 37, 45.
Gyeck, H. J., 46.
Gyllenadler, K. S. J., 131.
Gyllenborg, K. D., 35.
» K. J., 83.
Gyllengrip, E. M., 30.
Gåse, 131.
» C., 33.
Gärvström (Jerfström), L., 81.
Gödecke, J., 22.
» P., 59.
Gödeke, C., 110.
Görges, F. D., 98.
» L., 87.
Göthe, J. A., 58.

Hæggström, I., 111.
» Z., 110.
Hafström, 20, 58.
Hagberg, P., 56.
Hagel, J., 141.
Hagelgren, P., 74.
Hagelroth, C., 10.
Hagelund, M., 43.
Hageman, A. S., 28.
Haglin, P., 142.
Hagman, K. O., 7.
» M., 51.
Hall, H. B., 107.
Hallardt, G., 78.
Hallberg, A., 139.
Hallenborg, A. N., 77.
Hallenius, K., 31.
Hallman, G., 109.
» K. I., 119.
Hallström, J. O., 64.
Hamberg, N., 116.
» N. P., 75.
Hambræus, O., 51.
Hammarbeck, J., 98.

Hammarberg, I. P., 98.
Hammarklo, M., 141.
Haning, E., 114, 115.
Hansen, P., 14.
Hansson, A., 100.
» J. Ö., 52.
» K. K., 54.
» P. K., 23.
Happ, F., 26.
Harpel, K. L., 12, 138.
Harrick, J. V., 95.
Hartman, J., 86, 143.
» N., 7, 85.
» N. H., 86.
Hartvig, K., 116.
Hasselquist, A., 20.
Hasswerdt, G. D., 60.
Hazelius, P. A., 65.
Hebbe, H., 26.
Hedberg, K. E., 111.
Hedbom, 40.
Hedenberg, F., 139.
» K. G., 139.
Hedenbrun, A., 109.
Hedengren, K. H., 117.
Hedenström, K., 124.
Hedin, J., 85.
» L. R., 140.
Hedlund, J., 39.
Hegardt, P., 88, 133.
Heijkenskiöld, D., 27.
» D. G.,27.
Heijkenskjöld, E., 49.
Helgesson, H., 136.
Helin, P., 101.
Hellberg, L., 65.
Hellman, A. H., 123.
Hellström, J., 64.
Hellvege, K., 77.
Helsingius, D., 143.
Hemmingsson, F. P. A., 142.
» P., 142.
Hendriksson, A. B., 17.
Herbelin, L., 71.
Herling, K. M., 123.
Hermanni, S. D., 110.
Hermansson, M. von, 75.
Hesselgren, J., 99.
» K. E., 108.
Hierta, L. J., 25.
» P., 58.
Hiessleiter, A. J., 92.
Hildebrand, D., 27, 111
Hildebrand, D., G., 27.
» G., 111.
Hilgendorff, F., 54.
Hiller, L., 82.
Hillgren, O., 18.
Hjelmerus, Z., 82.
Hjulström, E., 25.
Hoffbro, P. E., 43.
Hoffenberg, G., 125.
Hoffgardh, J., 75.
Hoffman, A., 115.
» C., 10.
» J., 105.
Hofgren, B., 53.
» L., 142.
Hofvenskylt (skiöld), J., 76.
» A. M., 76.
Hofving, K. G., 26, 138.
» J., 47, 48.
Holm, H., 23.
» J., 97, 115.
» K., 29.
» N., 25.
» P., 76, 77.
Holmberg, M., 80.
» M. V., 143.
Holmgren, A., 96.
» F., 46.
» F. O., 25.
» J., 95.
» K. A. T., 25.
» P. J., 65.
Holmquist, J. K., 59.
Holtz, J., 88.
Hongelin, I., 122.
Hoorn, J. van der, 120.
Horn, F., 74.
» F. A. L. von, 93.
Hornberg, K. A., 26.
» K. F., 17.
Hovenschild, J. G., 118.
Hoving, 138.
Huff, A., van der, 54, 139, 140.
» K. K., van der, 139.
Huldt, K., 50.
Hult, G., 52.
» J. Z., 14.
» Z., 14.
Hultbom, K. T., 31.
Hultgren, N., 13.
» P., 141.
Hultsten, P., 127.
Hübinette, A. F., 73.
Hülphers, D., 122.
Hüner, 67.
Hüttling, G. A., 90.
Hård, J., 78.
Hägerflycht, A., 66.
Hägg, 52.
Häggberg, F., 62.
Händel, (Hendel), J. F., 123.
Hästesko, M., 31.
Högman, A., 91, 105.
Höglund, E. M., 80.
Högstedt, L., 104.
Hök, 58.
Höpken, A. von, 29.
Höpner, C., 74.
Hörner, J., 36.
Höök, E., 88.

Ihrmark, K. O., 12.
Immerman, P., 141.
Ingman, K. F., 89.
Isberg, P., 99.
Isoz, J. P., 60.
» J. V., 43.
Ithimeus, A., 46.
Iurlander, M., 80.
Ivarsson, G., 93.

Jahnke, J. D., 64.
Jansson, J., 41.
Jederén, E., 81.
Jemnich (Gemnich), A. H., 47.
Jentzen, M. K., 61.
Jerfström (Gärvström), L., 81.
Jerner, A., 76.
Johansson, H., 107.
Jonsson, M., 140.
Josefsson, S., 33.
Julin, J., 75.
Juling (Gulling), G., 74.
Jung, C., 23.
» G., 117.
» J., 136.
Jung M., 117.
Jusenius, M. K., 142.
Justi, P., 60.
Jönsson, J., 81.

Kahlbrecht, J. K., 10, 20.
Kalling, P., 95.
Kamecker, V., 107.
Kantzou, J. A., 26.
Karsten, J. K., 60.
Kegenwardt, I., 61.
Keijsenthal, S. J., 92.
Kellin, P., 78.
Kemner, S. V., 59.
Kempendahl, S., 126.
Kemphen, K. von, 96.
Keppel, J. von, 71.
Kercker, J. G., 88.
Kexell, O., 119.
Kihl, K., 138.
Kihlgren, L., 32.
Kihlmarck, T., 74.
Kihlstrand, H. S., 33.
Kijhlman, A., 60.
Kinberg, J., 86.
Kinman, P., 17.
Kinnimundt, G. F., 70.
Kirchbach, J. K., 16.
» J. P., 99.
Kirstein, A. V., 28, 31.
Kjellstedt, A., 111.
Kjellström, G., 18.
» P., 50.
Klingberg, 15.
Klint, F. H., 105.
Kock, R., 103
Kolk (Lindter), C. V., 137.
Kolmodin, A., 57.
» E. J., 23.
Kossonoffsky, J., 23.
Krafft, P., 54.
Krechler, G. R., 90.
Kristiansson, K. H., 54.
Kristina, drottning, 22, 62, 124, 137.
Kristoffersson, S., 18.
Krook, K. G., 70.
Kruse, M., 48, 110.
Kruskopp, E., 90.
Kröger, A. H., 28.
Kröger (Krüger) J. K. 10.
Kugelberg F. V., 12.
Kuhlman, O., 17.
Kulau, M., 116.
Kullman, E., 70.
Kumlander, 15.
Küsel, J. G. von, 33.
Küylenstierna, E. M., 131.
Kysell, K. F., 81.
König, K. H., 100, 104.
Körner, 8.

Lagerhielm, A., 105.
Lagerquist, L., 91.
Lagerstedt (Gavelius), J., 133.
Lagertvist, J. G., 43.
Lamm, A., 123.
» D., 123.
» J., 32, 33.
Landberg, E., 123.
» K. A., 144.
» J., 84.
» K. A., 144.
Lang, G., 16.
Lange, J. G., 46.
Langenberg, A. B. von, 108.
Langensten, O., 85.
Larsson, A., 22, 123.
Laurin, A. P., 48.
» E. P., 48.
» G. P., 48
» K. P., 48.
Leenberg. L. F., 39.
Lerbeck, P., 10.
Lefever, J. B., 34.
Leffler, T. F., 54.
Lehman, J., 144.
» J. A., 113.
Lenander, J., 144.
Lenmark, P., 102.
Lennbom, M. H. de Chaux, 115.
Lenoir, A., 8.
Leopold, K. G., 65.
Levent, C., 82.
Lewerin, J., 46, 142.
Levin, E., 11.
» E. B. H., 40.
» J. P., 21.
» K. A., 124.
Leyonmarck, G. A., 33.
» J. A., 66.
Lidbeck, 62.
Lidin, J., 94.
Lidman, G., 54.
Lidman, J., 124.
Lieth, M. von der, 43.
Lijdman, S., 102.
Liljander, J., 70.
Liljeberg, A., 103.
Liljedahl, S., 117.
Liljeskog, P., 58.
Liljevalch, K. T., 40.
Lille, K., 40.
» N., 40.
Lillia, B., 129.
Lillie, A., 44.
Limnelius, N., 104.
Lind, H., 82.
» J., 80.
» J. I., 54.
Lindberg, A., 143.
» J., 30, 88.
» J. D., 78.
» K. G., 18.
» M., 28.
» M. P., 88.
» P., 128.
» W., 40.
Lindberger, A., 129.
Lindblad, K. I., 138.
Lindblom, E., 36.
Lindbom, F., 84.
Linde, K. M. von, 129.
Lindeberg, A., 78, 79.
Lindegren, A., 33.
Lindell, P., 59.
Linderoth, G. K., 26.
Linderstedt, J., 66.
Lindgren, A. R., 86.
» E., 57, 81, 115.
» K., 67.
Lindholm, 118.
» E., 102.
» P., 113.
Lindman, K. J., 43.
» P., 89.
Lindmark, A., 39.
Lindquist, A., 68.
Lindskog, 32.
Lindström, A., 48.
» E., 18.
» H. U., 64.
» K. O., 85.
» U. C., 18.
Lindter (Kolk), C. V., 137.
Lindvall, J. P., 21.

Ljungberg, J., 141.
» K. A., 14.
Ljungholm, P. G., 54.
Ljungstedt, C., 34.
» K., 31.
Ljungström, K. J., 30, 122.
Lode, F. V., 52.
Lohm, L., 125.
Lohman, J., 144.
Looström, K. R., 64.
Lorensson, A. W., 34.
Lorentsson, L. G., 139.
Lund, A. F., 74.
» E., 137.
» F., 29, 33.
» K. A., 74.
» L., 61.
Lundberg, A., 123, 127, 129.
» A. M., 52.
» J. A., 56.
» N. P., 18.
» O., 87.
» T., 57.
Lundelius, M., 141.
Lundell, I., 140.
Lundgren, A., 38.
» A. M., 118.
» J. F., 117.
Lundholm, E., 125.
» K., 117.
» P., 92.
» P. R., 60.
Lundin, A. V., 42.
» K., 54.
» S., 107.
Lundquist, K. A., 53.
Lundqvist, A., 82.
Lunnius, L. A., 138.
Lychou, G., 47, 125.
» N., 122, 125.
Lycke, G. A., 96.
Lyckman, A., 28.
Lüpken, J., 15.
Långberg, P., 51.
Låstbom, S. E., 23.
Löfgren, A. G. 99.
» A. J., 49.
Löfstedt, G. L., 77, 115.
Lönnerberg, N., 21.
Löwen, F., 34.

Madelon, F. K. de, 34.
Maister, V., 133.
Malm, G. A., 95.
» J., 78.
» L., 80.
» P., 95, 127.
Malmberg, E., 86, 112.
» J., 18, 90.
Malmgren, L. P., 74.
» N., 39.
» S. C., 99.
Malmlöf, J., 96.
Malmquist, J., 84.
Malmqvist, J. P., 130.
Malmsten, L., 125.
Malmström, A., 115.
» J. E., 117.
» P., 77.
Manderström, V. C., 120.
Manström, A. M., 25.
Marlo, G., 21.
Marquard, J. H., 46.
Martin, J. F., 106.
Matsson, M., 118.
Medelplan, I., 10.
» J., 8, 10, 23.
Meijer, G., 105.
» K., 57.
» V., 102.
Meijerhelm, A. M., 67.
Meist, C., 43.
Mejer, V., 82.
Mellberg, E., 10.
» J., 77.
Mellenius, S., 46.
Mellgren, J., 83.
Mellring, K., 110.
Merckel, S., 95.
Mesch, J. K. H., 26.
Meunier (Mynie), N., 113.
Meurling, A. F., 11.
» G., 106.
Meyersson, L., 104, 119.
Modée, 96.
» M. M., 17.
Modéer, A., 102.
Molander, L., 68.
Molin, I., 86.
» J. P., 32, 33.
Mollberg, L., 72.
Montén, L., 14, 133.
Morien, L., 56.
Morström, G., 130.
Movitz., 107
Mum, J. K., 34.
Munk, P., 117.
Murén, O., 43.
Muur, P., 120.
Müller, D., 104.
Månsson, N., 124.
Mård, J., 18.
Möller, E., 58.
» G., 104.
» H., 115.
» I. M., 66.
» J., 113.
» K., 23.
» P., 64.
Möllersten, K. F., 141.
Mörck, P., 33.
Mörk, H., 16.

Nauman, J. G., 44.
Nelander, A. J., 129.
Neostadius, J., 143.
Nescher, D. G., 29.
Nettrén, K., 8.
Neubert, L., 46, 113.
Neuman, H. E., 130.
Nicander, H. R., 138.
» K. H., 138.
» P., 52.
Nieroth, A. von, 17.
Nilsdotter, M., 22.
Nilsson, J., 124, 140.
Nisser, D., 73.
Noræa (Noræus), A. M., 78.
Norberg, G., 102.
» K., 112.
» M., 122.
Nordenflycht, K., 95.
Nordenheim, M. G., 42.
Nordman, E., 125.
Nordstedt, 98.
» S., 91.
Nordström, A., 67.
» E., 97.
Nordström O., 125.
» P., 73.
Noréen, J. E., 91.
Norgren, J. M., 78.
Norlin, E., 32.
Norling, E., 137.
Norman, G., 16.
» K. J., 51.
» S., 8.

Norström, E., 11, 99.
» J. 16.
» J. E., 10.
Norrman, A., 115.
Nyberg, A. G., 115.
» F., 16.
» O., 100.
Nybohm, H., 28.
Nyman, E., 20, 58.
» E. F., 20, 58.
» G., 10.
» H., 58.
» K., 36, 124.
Nystedt, P., 24.
Nyström, K., 63.
» P., 127.
Näsman, J., 57.
Nässander, M. E., 72.

Obarius, J. K., 139.
» J. M., 138.
Odelberg, A., 93.
Odhelius, J., 28.
» J. L., 42.
» L., 42.
Ollén, A., 125.
Olsson, J., 97.
d'Orchimont, C., 125.
Orling, F. V., 142.
Osangius, A. G., 142.
Osthoff, K., 46.
Otter, S. von, 108.
Otto, A., 20.
Oxenstierna, A. G., 75.

Pahl, K. M., 98.
Palin, C. de (av), 66.
» N. G., 66.
Palmberg, K. G., 129.
Palmstedt, E., 10, 27, 87, 96.
Palmstierna, N., 28.
Paris, J., 100.
Pasch, J., 107.
Paterssen, V. G., 46.
Pauli, J., 50.
» J. A., 89.
» K., 110.
» N., 49, 50.
Paulsson, G., 54.
» J., 132.
Pedersdotter, M., 139.
Peill, H. V., 83.
Petrini, C., 108.
» J., 61.
» J. A., 61.
Pettersson, E., 51.
» G., 40.
» J., 38.
» K. J., 81.
» M., 113.
» M. K., 81.
» N., 53.
» P., 84.
» P. Ö., 118.
Peyron, K., 93.
Pfeffer, J. P., 30, 84.
» G. A., 84.
» K. A., 84.
Pfeiff, J. G., 137, 138.
Philips, S. J., 140.
Piehl, J., 74.
Piltzer, J. M., 124.
Pinckardt, L., 137.
Piper, G., 85.
Plan, A., 109.
Planberg, C., 51.
Planck, J. V., 133.
Planting-Bergloo, A. J., 85.
Plath, J., 33, 54, 133.
Plomgren, A. von, 40.
» P. von, 32, 87.
» T., 40.
Posse, A., 22.
Post, F. von, 93.
Poudret (Poudrie), C. H., 53.
» P., 53.
Pousette, J., 39.
Pousset (Pouseth), M B., 107.
Printz, A. R., 32.
Printzencreutz, C. V. R. von, 32.
Printzskiöld, P., 30.
Prinzell, P., 30.
Pripp, B., 116.
» J. G., 91.
Privat, Ph., 32.
Probst, K. G., 20.
Psilander, A., 105.
Psilanderhielm, N., 108, 109.
Påhlsson, A., 114.

Rackwitz, G. K., 71.
Rahm, E., 17, 64.
» J., 40, 41, 42.
Ralfsson, J., 100.
Ramberg, A., 97.
Ramén, J., 80.
» O., 144.
Rampe, K., 17.
Ranft, C., 16.
Rantell, A., 34.
Ratken, G., 83.
» J. K., 144.
Reenstierna, E. C., 31.
Rees, J. L. du, 59.
Rehn, K., 122, 143.
Reif, P., 114.
Reijf, F., 52.
Reimers, A., 101.
» L., 98.
Remahl, A., 89.
Reuman, G., 26.
Reuszner, F. V., 7.
» J. G., 13.
Reuterskiöld, A. D., 33.
» J. E., 71.
Reutersvärd, H. C., 71.
Revaldt, I., 10.
» M., 88, 104.
Richter, H. K., 61.
» J., 32.
Riis, J., 140.
Rijswijk, E. van, 75.
Ringström, A., 143.
Rinke, J. F., 112.
Risbeck, J., 144.
Rising, C., 46.
Rithou, M., 60.
Ritou, A., 30.
» J., 30.
» S., 30.
Roberg, J. E., 143.
Robinoth, 34.
Robsahm, K., 139.
Robsahm K. M., 125.
Robsam, K., 12.
Rogh, K. G., 35.
Roland, K., 29.
Rolff, A. M., 123.
Roman, J. H., 111.
Roos, A., 38.
» J., 115.
» K., 88, 89.
» K. A., 7.
» K. N., 123.

Roos, N., 113.
» O. G., 71.
» P., 18, 53.
» S., 47, 126.
» U. E., 71.
Rose, M. C. de la, 98.
Rosén, M., 29.
Rosen, G. von, 27.
» J. G. O. von, 33.
Rosenberg, A. C., 18.
Rosenblad, J. D., 50.
Rosenlund, J. P., 116.
Rosenstierna, 22.
Rothlöben, S. E., 65.
Rubbert (Rubert, Rybert), S., 93.
Rudbeck, K. E., 83.
Rung, D., 95.
Ruth, B., 130.
» J., 47.
» S., 109.
Rutenbeck, J. H., 38.
» P., 99.
Ruuth, G., 83.
Ryberg, J., 118.
» K., 143.
» S. L., 143.
Rydberg, G., 33.
» J. E., 49.
Rydoff, J. O., 84.
Ryman, D., 68.
Rytter, E., 102.
Röhl, I. S., 99.
» M. S., 125.
Römer, D., 129.
Rönnerberg, 24.
Rönnow, C., 108.
» J. O., 99.
» K. L., 99.
Röske, J. H., 85.
Röslein, M., 75.

Sabbath, V., 112.
Sahlsten, J., 30.
Sahlström, E., 18.
S:t George, C., 34.
S:t Hermine, F. Rouget de, 65.
Salander, E., 124.
Sallander, J., 25.
Sallin, K. (Falk), 72.
Salomon, E., 108.
» K. J.,31.
Salonius, A., 64.
» K. V., 50.
Samuelsson, J., 69.
Sandberg, E., 41, 62.
» F., 99.
Sandels, K. V., 33.
Sander, B., 50, 61.
» J., 21.
Sandgren, K. J., 114, 122, 123, 125.
Sandman, N., 48.
Sandström, J. N., 50.
» K., 115.
Sasse, H., 98.
» M., 98.
Sauer, I., 29, 119.
Schagerström, F. R., 25.
» J., 56.
Schantz, 105.
» J. F. von, 105.
Scharenberg, J., 113.
Schméer, K. A., 89.
Schmell, J. P., 53.
» P., 52, 53.
Schmidte, K. A., 101.
Schneidau, A. F. von, 98.
Scholander, F. G., 10.
» F. V., 32.
Schreiber, K., 115.
Schram, J., 99.
Schröder, J., 32.
» J. F., 32.
» J. F. K., 117.
Schult, M., 60.
Schultz, A. F., 39.
» D., 64.
» J., 137.
» J. G., 42.
Schulzenheim, D. von, 64.
Schuster, D., 16.
Schwerin, F. B. von, 87.
Schütze, M., 70.
Schönberg, J., 99.
» O., 95.
Schönmeyer, C. M., 80.
» K. M., 25.
» N., 42.
Schönrock, J. G., 72.
Schörling, E. V., 51.
Segelin, G. T., 32.
Seger, P. J., 114.
Segerström, L., 75.
Sehman, G., 71.
Selinder, A., 138.
Seman, P. A., 122.
Senckpiehl, J. K., 7, 88.
Serén, P., 49.
Seton (Setton) G., 54.
Setterberg, S., 106.
Settervall, G. E., 132.
» K. F., 132.
Siefvert, P., 121.
Sievert, H. von, 71.
» P., 128.
Sifvert, L., 122, 128.
Sijfwert, J., 94.
Silfverberg, M., 89.
Siljeström, P. A., 115.
Sillén, G. A. von, 55.
Simberg, S., 77.
Sinman, J. N., 98.
Sirich, J. J., 104.
» M., 104.
Sjöbeck, S., 7.
Sjöberg, A., 13, 113, 142.
» B., 13.
» B. E., 13.
» H., 39.
» J., 64.
» M. K. Stridberg, 123.
» N., 10, 77, 123.
Sjöblom, J., 55.
Sjöholm, O., 97.
Sjöqvist, G., 50.
Skogberg, E., 9.
» J. P., 63.
Skotte, E., 29, 106.
Smaræus, J., 83.
Smedberg, A., 9.
» J., 18.
» K. F., 31.
Smedén, L., 99.
Smerling, E., 52.
Smitt, N., 7.
Smålander, M., 20.
Sneidler, A. C. F., 14.
Sneidler K. E., 14.
Sofia Magdalena, drottning, 120.
Solin, P., 39.
Solitander, J., 97.
Sommer, I. H., 133.
Sontag, A., 110.
» K. V., 88.
Soop, H. U. C. Dohna, 75.

Soth, G., 7.
Sparfwenfeldt J. G., 71.
Sparre, F. U., 29.
» K., 44.
Spegel, 63.
Spens, K. G., 76.
Sperling, A., 40.
» M., 61, 100.
Spetz, J., 90.
Sporrong, M., 74.
Springer, J., 138.
Spång, A., 124.
Spångberg, K. F., 17.
Stangenberg, K. V., 99.
» M. F., 70.
» M. S., 99.
Starenberg, A., 99.
Stavering, G., 80.
Stedingk, L. von, 139.
Stéen, J., 65.
Sten, A., 98.
» K. E., 54.
Stenberg, E. G., 89.
Stenbock, H. K., 22.
Stenborg, K., 36.
» N., 36.
» P., 56.
Stenhammar, P., 130.
Stenqvist, L. L., 142.
Steinfort, J., 53.
Steinholtz, S., 94.
Steinmetz, E., 12.
Steinorth, B. J., 64.
Stephani, G., 23.
Stille, A., 102.
» N., 46.
Stjerncrantz, A. A., 119.
Stjernros, K., 130.
Stjernstedt, S., 31, 140.
Stjernström, E., 79.
Stockberg, J., 69.
Stolpe, K., 46.
» M., 105.
» K. M., 17.
Stongberg, J., 82.
Storie P., 49,, 50.
Strehlitz, M., 59.
Streicker, M., 18.
Strengberg, M., 23.
Strickert, J., 88.
Stridbeck, J. M., 131.
Strindberg, A., 75.
Strokirck, A., 29.
Ström, A., 24.
Ström, E., 130.
» J., 129.
» K. G., 122.
» O., 97.
» P., 18.
Ströman, L., 142.
» M., 8.
» P. P., 142.
Strömberg, A., 109.
» A. G., 109.
» G. K., 115.
» J., 93.
» K. F., 114.
Strömbom, P. H., 57.
Strömdahl, P., 82.
Studach, J. L., 65.
Ståhlbom, K., 46.
Sundberg, A. E., 88.
» G. A., 11.
Sundblad, P., 122.
Sundell, A., 139.
Sundström, G. R., 122.
» O., 140.
Sunnerdahl, S., 30.
Sutthoff, P., 129.
Swahn, J., 88.
Svan, O., 41.
» S., 41.
Svanberg, K. T., 53.
Swarth, L., 46.
Swartz, 66.
Svebilia, K., 130.
Svedberg, J., 55.
Swedenborg, E., 55.
Sylvest, Z., 61.
Sällberg, J., 142.
Sällström, J. E., 34.
Söderberg, A., 97, 141.
» A. P., 17.
» E., 8, 127.
» J. O., 102.
» P., 95.
Söderlund, J., 69.
Söderström, A., 138.
Söderström J., 17.
» J. A., 100.
» L. P., 101.
Södervall, N., 114.
Sörman, I. M., 93.
» M., 93.

Talén, A. M., 23.
Taube, A., 29.
Taylor, W., 59.
Tecko, C. D., 34.
Telin, A., 126.
Ternell, J., 32.
Tessin, K. G., 55.
Thebom, J., 102.
Thunberg, A K., 115.
» O., 125.
Thungren, E., 88.
Thunius, H., 82.
Thunström, A., 141.
Thorsell, J. F., 51.
Tiberg, A., 92.
Tilander, J., 88.
Tilas, O., 31.
Tillander, J., 60.
» J. Z., 81, 82.
» K. O., 60.
Tillman, E. K., 107.
Tingström, L., 142.
Tippel, N., 23.
Titz, J. M., 21.
» K. Z., 30.
Topp, M., 64
Torell, A., 8.
Torpadius, J. I., 124.
Torslow, O. U., 79.
Trafvenfeldt, M., 85.
Tribler, C., 89.
» K. D., 89.
Trolle-Bonde, G., 27.
» -Wachtmeister, H. G., 83.
Trybom, I., 116.
Trädgård, G. V., 57.
Tunberg, S., 89.
Tunborg, A., 32.
Turén, J., 9.
Tynelius, H. P., 124.
Töpfer, A., 46, 63.
» N., 45, 46.
Törnbom, E., 39.
Törnebohm, E., 104, 137.
» E. O., 26.
» M., 88, 137
Törnell, K. F., 67
Törnmark, J. F., 67.
Törnquist, K., 16.
Törnroos, J., 82.

Udd, B., 115.
Ugglas, S. av, 83.
Uhr, A. av, 28.

Uhr, A. (Fröman), 91.
Ullberg, P., 53, 85.
Unæus, K., 98.
Undén, G. M., 76.
Unfrom (Ungfraun, Untfran) A., 92.
Unge, E., 25, 140.
» S. V., 25.

Wadenstjerna, K. E., 75.
Wadman, L. V., 12.
Wadstein, N., 48, 64.
Wahlberg, C., 12.
» F. P., 19.
» H. P., 33, 41, 94.
Vahlström, J., 129.
Wahlström, H. J. 26.
» J., 26, 60.
Waldén, J., 144.
Waleij, S., 64.
Walentinsson, V., 65.
Valerius, J. D., 16.
Wallberg, O., 9.
Vallée, J. de la, 15.
Wallman, K. G. A., 77, 90.
Wallström, G., 138.
» M., 138.
Wanselin, J., 12, 23.
» M. C., 12.
Wasserman, B., 98.
Wattrang, K. H., 22.
Weckström, J. 81, 99.
Weinberg, O. D., 108.
Welamsson, J., 122.
Wengelin, E., 84.
Wennerberg, K., 84.
» P., 101.
Wergin, K. G., 110.
Wertmüller, G., 143.
Vessel, J., 85.
Wessman, M., 125.
Westbeck, H., 16.
» P., 59.
Westberg, L., 143.
Westerberg, F., 133.
» L., 42, 114.
» O., 39.
Vesterling, J., 108.
» L., 23.
» (Lundelius), M., 141.
Westerstråhle, S., 46.
Westfelt, M., 131.
Westholm, S., 107.
Westin, J., 41.
» J. J., 42.
» J. G., 42.
» K. O., 131.
Westlind, L., 91.
Westman, A. J., 54.
» E., 30.
» F. V., 143.
» J., 74.
» J. E., 54.
» J. F., 143.
» J. J., 131.
» P., 69.
Westring, N., 85, 116.
Wetterberg, C., 32.
Wetterstedt, Ch. av, 103.
» N. av, 103
Wewitzer, M., 22.
Whitlock, S., 78.
Wiborg, J. P., 24.
Wickman, A. J., 49.
» G., 68
» L., 49.
» N., 51.
Widbom, S., 19.
Widgren, A. J., 47.
Widing, N., 48.
Widman, J. 20, 58.
» K., 56.
Wiebel, 91.
Vibelius, 65.
Wier, K. J., 26.
Wigelius, P., 33.
Wigren, A., 51.
Wijkman, A., 125.
» S. N., 51.
Wik, J., 70.
Wikander, M., 13.
Wikman, G., 48.
Wikström, Z., 46.
Wilhelmij, D., 99.
Willman, A., 97.
» K. G., 143.
Wimmersten, E., 51.
Windelbom, A., 39.
Wingstedt, J., 24, 93.
Winquist, P., 98.
Winstedt, J., 23.
Wire, J. P., 138.
» Z., 138.
Wirwachs, J. M., 7, 88.
Wisingh, P., 20.
Wittenberg, A., 21.
» J., 126.
Vogel, K., 105.
Vogt, J. J., 126.
Wohlgenau, H., 20.
Wolandt, M., 97, 143.
Vougt, K., 122.
Wretberg, K. G., 54.
Wretfors, A. L., 85.
Wretman, J., 29.
Wright, I. M. von, 28.
Würtemberg, G. A., Marcks von, 77.
Wågström, J., 87.
Wålin, J., 115.
Wålltin, K. M., 91.
Wässberg, A., 109.

Ytter, P., 99.
Yxkull, A. Meyendorf von, 73.

Zelling, M. A., 59.
Zethelius, G. A., 42.
» L., 42.
Zetterberg, A., 21.
Zetterquist, K., 115.
Zetterström, E., 115.
Zickermann, D. E., 10.
Zidén, H., 29.
Zimmer, P., 144.
Zimmerman, J. U., 122.
» J. V., 32.
Zimmert, M., 99.
Zinke, A., 94.
Zoll, J. L., 98.

Åbrandt, J., 17, 74, 75.
Åbrink, J., 123.
Ådel, 85.
Åhlin, N., 57.
Åhlström, N., 143.
Åhman, J. G., 34.
» K., 74.
» L., 111.
Åhrberg, G. F., 59.
Åhrström, A., 126
Åkerblad, J., 109..

Åkerblad K., 84.
» L., 65, 69.
Åkerblom, A., 37, 140.
» E., 14, 101.
» G., 103.
» H., 122.
» J., 140.
» K. P., 138.
» P., 30.
Åkerblom P. J., 140.
Åkerlund, E. O., 50.
Ångerman, J., 33.

Öberg, J., 17, 21, 62, 81, 82, 107, 118, 122, 129, 138.
Öberg J. C., 97.
» N., 21.
Ödman, 68.
Öfverberg, Hansson, J., 52.
Öhman, J. H., 122.
Öhrberg, J., 100.
Öhrman, J., 61.
Öhrn, J., 115.
Öhrström, H., 141.
» N., 88, 141.
» O., 75.
Ölmenström, C., 69.
» N., 53.
Öman, J., 73.
Örqvist, E., 126.
Örtegren, P., 11.
Örstedt, E., 77.
Östberg, O., 115.
» P., 11.
Österberg, A,. 138.
» H.,127.
Österdam, A , 95.
» A. F., 95.
Östergren, A., 86.
Österman, H., 118.
» J., 10, 118.
Östman, H. S., 73.
» L. P., 130.
» P. P., 118.
Öström, A., 40.

På A.-B. Magn. Bergvalls förlag har utkommit:

Palats och kåkar

Anteckningar om gamla Stockholm i våra dagar

av

A. TIDNER

360 sid. med 40 illustrationer
Stockholm 1917

Pris:
häftad **12** kr. **50** öre,
inbunden i klotband **15** kr.

Ur pressens omdömen:

Under titeln »*Palats och kåkar*, anteckningar om gamla Stockholm i våra dagar», har den kände historiske författaren A. Tidner utgivit en intressant och innehållsrik volym, som förtjänar att skärskådas. Priset, häft. 12:50, i klotband 15 kr., kan icke anses högt, så väl utstyrd är boken, och så många väl valda, ämnet belysande illustrationer gömmer den.

Den torde vara en lika god som pålitlig vägvisare i de rester av gamla Stockholm, som ännu finnas på skilda håll, mer eller mindre illa medfarna. De äro säkerligen dömda att försvinna, om det allt fortfarande tillåtes våra kulturbarbarer att utan kontroll och efter sitt tycke handskas med huvudstadens skönhetsvärden.

Förf. trycker materialet i bokstavsordning. Härigenom blir hans arbete ett lexikon i stockholmsforskning.

Ofta riktas vårt vetande med historiska notiser, anekdoter och drag ur kulturkrönikan, många lustiga nog.

Bokens stora förtjänster berättiga en vidsträckt spridning, alldeles särskilt bland dem, som ännu ej lärt sig, att det existerar ett gammalt Stockholm mitt uppe i vår stenöken.

Nya Dagligt Allehanda.

Verket erinrar om Ferlins 1858 utgivna högst värdefulla arbete och sluter sig till detsamma som ett likaledes värdefullt supplement.

Då härtill kommer, att framställningen är sakrik och redig samt uppgifterna, så vitt vi kunna döma, tillförlitliga, må arbetet anbefallas till vidsträckt beaktande. Det fyller bra sin uppgift såsom uppslagsbok för vad den intresserade behöver veta om Stockholms gamla byggnadsminnen.

Förf. har här och var inflikat ett och annat av mer personlig beskaffenhet och även meddelat åtskilliga historiska och kulturhistoriska detaljer både av värde och av roande innebörd. *Svenska Dagbladet.*

Det som finns av det som fanns — så kunde man kalla detta arbete, som i alfabetisk ordning framför de byggnader, platser, inrättningar o. s. v., vilka från gamla tider ännu äro kvar i vår huvudstad.

Märkvärdiga byggnader (t.ex. slottet) och platser omtalas rätt utförligt och alltid strängt faktiskt; dock anför Tidner icke sällan gamla historier, rim o. s. v., som knyta sig till dem. Han har tydligen idkat synnerligen vidsträckta studier i ämnet. Boken har ett visst populärt kynne. Med sina fakta, sina kända namn, sina bilder ger den icke blott de torra upplysningar, som varit dess främsta uppgift, utan naturligtvis även själva det levande intrycket av den gamla huvudstad, där stormaktstidens och frihetstidens svenska historia i så mycket blev till. *Aftonbladet.*

Detta är en bok, som förvisso skall på det högsta intressera såväl gamla Stockholmare som ock andra, som ha kärlek till minnesmärken från svunna tider. Författarens kända, lediga och i historisk skildringsförmåga väl tränade penna beskriver byggnader, murlämningar, portaler, inskriptioner m. m. samt ingjuter allt så i sin historiska miljö, att läsarens intresse städse är spänt. Att gå omkring i Stockholm med denna värderika bok som ciceron bör erbjuda den genuine stockholmaren ett utsökt nöje. Intet bibliotek bör för övrigt underlåta att skaffa sig denna bok, som ur mer än en synpunkt kan betecknas som enastående. *Svensk Kommunaltidning.*

Dessa anteckningar bjuda på en hel mängd uppgifter, som böra vara nyttiga och nöjsamma för en var, för vilken ej Stockholms stads förnämsta betydelse sammanhänger med rikedomen på mer eller mindre fina förlustelseställen.

De, som ha ögonen med sig, då de vistas ute på huvudstadens gator och torg, kunna finna åtskilligt förtjänt att lägga märke till, och som kan bli till en nyttig påminnelse om gångna tiders seder och bruk, människor och tilldragelser.

Med erkännansvärt nit och, så vitt man vid en genomläsning kan döma, även med stor tillförlitlighet har författaren lyckats få ihop åtskilligt, väl värt att taga vara på. *Aftontidningen.*

Att i detalj genomgå arbetet, som bakom sig har år av ingående och tidsödande forskningar, är ogörligt, man kan endast ge en ungefärlig bild av det slags lexikon i stadens byggnaders historia, som boken avser att vara.

Man väljer till ex. Drottninggatan. Författaren går igenom gatan hus efter hus och berättar allt, vad han samlat om de byggnader, som ha någon historia.

Alla stockholmare, som ha pietet för det gamla, skola anse verket snart sagt oumbärligt. Man får i denna trevliga bok svar på frågor, som man kanske resultatlöst gjort flera gånger. *Stockholms-Tidningen.*

För alla stockholmare, alla f. d. stockholmare, som nu bo och vistas annorstädes än hos »Mälardrottningen», och för alla dem, som något lärt känna Stockholm och hysa intresse för vår sköna huvudstad, samt alla, vilka driva historia som vetenskap eller skatta kulturhistoria högt — för alla dessa har detta arbete ett högt värde. Behållningen är stor även ur ren nöjessynpunkt, ty man stöter ofta på anekdoter av stort värde. Arbetets utstyrsel är mycket god, illustrationerna talrika och fina, varför priset må anses vara blygsamt.

Göteborgs Morgonpost.

»Palats och kåkar» fyller en hittills befintlig lucka i vår litteratur om Stockholm.

Vad som bl. a. gör boken så värdefull och fängslande, är innehållets objektivitet, rikedomen på uppgifter, de många inströdda sägnerna och berättelserna samt den enkla och klara framställningsformen. Talrika meddelanden av personhistorisk innebörd, vilka anknyta sig till en viss byggnad eller plats, förläna åt innehållet en historisk relief, som bidrager till att i hög grad liva intresset.

Givetvis bör en dylik bok icke saknas i något enda stockholmsbibliotek. Men även för varje stockholmare, som intresserar sig för sin stad, kommer arbetet utan tvivel att utgöra en välkommen och värdefull tillökning i bokförrådet. Emellertid innehåller det så mycket av mera allmänt intresse, att även icke-stockholmare kunna läsa boken med nöje och behållning.

Svensk Läraretidning.

Bland den mängd arbeten om Stockholm, som hittills utkommit, finnes, så vitt det är mig bekant, intet med en så klar och överskådlig uppställning som föreliggande. Framställningen är ledig och upplivas av en mängd sägner och anekdoter.

Ifrågavarande arbete är ett värdefullt bidrag till höjandet av hembygdskunskapen. *Svenska Morgonbladet.*

STOCKHOLM
1 9 2 0
VICTOR PETTERSONS BOKINDUSTRIAKTIEBOLAG

93-B9011

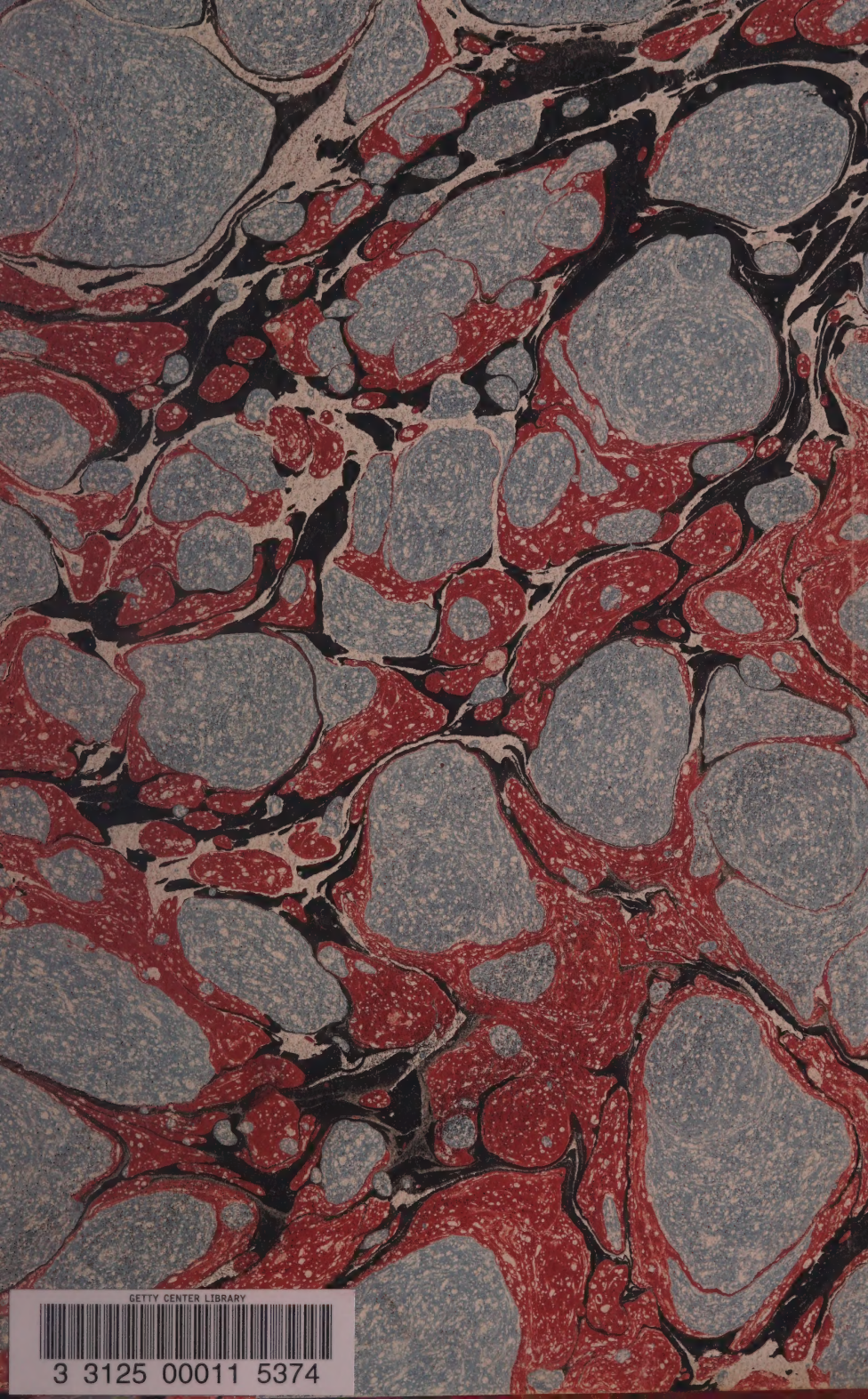
GETTY CENTER LIBRARY
3 3125 00011 5374